

ՀԱՇՎԱԹԱԿԱԿԱՆ

ՀԱՇՎԱՌՈՒՄ

Ե.Պ.ԿՈՉԼՈՎԱՆ
Ն.Վ.ՊԱՐԱՇՈՒՏԻՆ
Տ.Ն.ԲԱԲՉԵՆԿՈ
Ե.Ն.ԳԱՆԱՆԻՆԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ե.Պ.ԿՈՋԼՈՎԱ, Ն.Վ.ՊԱՐԱՇՈՒՏԻՆ, Տ.Ն.ԲԱԲՉԵՆԿՈ,
Ե.Ն.ԳԱԼԱՆԻՆԱ

ՀԱՇՎԱՊԱՅԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆ
«ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՆ»
1997

Հրատարակության և Գերկայացրել ԵրժՏԻ
«Հաշվապահական հաշվառում և աուդիտ»
ամբիոնը

ԳԼՈՒԽ 1

ՀԱՇՎԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

1.1. ՀԱՇՎԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹՅԱԳԻՐԸ

Տնտեսության կառավարման վերափոխումը, անցումը շուկայական հարաբերություններին, սեփականության տարբեր ձևերի կիրառումը անհնար է առանց հաշվառման և վերահսկողության դերի էական բարձրացման:

Հաշվապահական հաշվառմանը զուգընթաց, ձեռնարկությունները, արդի պայմանների պահանջներին համապատասխան, վարում են նաև օպերատիվ հաշվառում և վիճակագրություն:

Համառոտ ուսումնասիրենք դրանց բովանդակությունը և ուղղվածությունը:

Օպերատիվ հաշվառումը իրականացվում է անմիջականորեն աշխատատեղերում /արտադրամաս, տեղամաս, բաժին/, այդ պատճառով էլ այդ տվյալները սահմանափակվում են ձեռնարկության շրջանակներում: Օպերատիվ հաշվառման տվյալները օգտագործվում են ձեռնարկության ամենօրյա ընթացիկ կառավարման և ղեկավարման համար /հաճախումների, արտադրանքի թողարկման, առաքման, իրացման, նյութական պաշարների առկայության և այլնի հաշվառում/: Այն ժամանակի մեջ ընդհատվող է, այսինքն՝ իրականացվում է միայն անհրաժեշտության դեպքում:

Վիճակագրական հաշվառումը կամ վիճակագրությունը ուսումնասիրում է մասսայական բնույթի այն երևույթները, որոնք առաջ են գալիս տնտեսության մեջ, մշակույթի, կրթության, առողջապահության, գիտության և այլ բնագավառներում: Այն հավաքագրում և պատրաստում է տեղեկատվություն տնտեսության վիճակի, աշխատուժի տեղաշարժերի, ապրանքային զանգվածի, աշխատանքի, ապրանքների, արժեթղթերի ռեզիդուալ շուկաներում ձևավորվող գների, բնակչության թվի և կազմի վերաբերյալ հասարակության սոցիալ-տնտեսական զարգացումը կանխորոշելու և վերլուծելու նպատակով: Վիճակագրությունը լայնորեն կիրառում է դիտման և գրանցման ընտրանքային մեթոդը, անց է կացնում միանվագ հաշվառումներ, ինչպես նաև օգտագործում է օպերատիվ և հաշվապահական հաշվառման տվյալները:

Թարգմանիչներ՝
տ.գ.թ. Ռ.Պ. Համբարձումյան,
տ.գ.դ. Ս.Զ. Սարգսյան,
և Ս. Օգանեզովա,
տ.գ.թ. Ալ. Հ. Սարգսյան,
տ.գ.թ. Գ.Ե. Թերլեմեզյան,
Ս.Զ. Բաղդասարովա,
Վ.Ս. Հովհաննիսյան,
տ.գ.թ. Ս. Հ. Բայադյան,
Ա. Գ. Ռուբինյան,
տ.գ.թ. Խ. Զ. Սուբաֆյան

Սասնագետ խմբագիր՝ տ.գ.թ. Ռ.Պ. Համբարձումյան

Հրատարակվում է թարգմանիչների միջոցներով
Հայնավթամթերք ՀՆՊԶ հովանավորությամբ

Կողովակ Ե.Պ., Պարաշուտին Լ.Վ., Բարչենկո Տ.Լ., Գալանինա Ե.Լ.
Հ-227 Հաշվապահական հաշվառում /թարգմ. Համբարձումյան Ռ.Պ. և
ուրիշ./ - Եր.: Տնտեսագետ, 1997. - 524 էջ:

Ձեռնարկում շարադրված են հաշվապահական հաշվառման տեսության և վարման տեխնիկայի հիմնական հարցերը սեփականության ցանկացած ձևի պայմաններում հաշվառման օրագրա-օրոգրային ձևի հիման վրա:

Լայնորեն լուսաբանված են ձեռնարկության արտաքին տնտեսական գործունեության, պետական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման, արժույթային և հարկման գործառնությունների հաշվառման հարցերը:

Բերված օրինակներում թվերը տրված են առանց հաշվի առնելու զերարժեզրկումը:

Ձեռնարկը նախատեսված է բաժնետիրական, վարձակալական, սահմանափակ պատասխանատվությամբ և սեփականության այլ ձևերի ձեռնարկությունների հաշվապահների, տնտեսագետների, ինչպես նաև ասպիրանտների և տնտեսագիտական բուհերի ուսանողների համար:

Հաշվապահական հաշվառումը, փաստաթղթերի հիման վրա ձեռնարկության տնտեսական գործունեության համատարած, անընդհատ և փոխկապակցված արտացոլումն է՝ տարբեր չափանիշներով: Յուրաքանչյուր կատարված փաստ, որը ձևակերպված է փաստաթղթով, կոչվում է տնտեսական գործառնություն:

Տնտեսական գործունեության համատարած արտացոլում նշանակում է ամբողջ ունեցվածքի, արտադրական բոլոր պաշարների, ծախսերի, արտադրանքի, դրամական միջոցների, ֆոնդերի, ձեռնարկության պարտքերի և այլնի պարտադիր հաշվառում: Անընդհատությունը նշանակում է մշտապես դիտարկել և փաստաթղթավորել ձեռնարկությունում կատարված բոլոր տնտեսական փաստերը նյութական ռեսուրսների, դրամական միջոցների, չափի, հաշվարկների, ֆոնդերի, վարկերի և այլնի մասին:

Հաշվապահական հաշվառման մեջ տնտեսական գործունեության արտացոլման փոխկապակցվածությունը արդյունք է կատարված փաստերի փոխադարձ կախվածության: Այսպես, երբ ձեռնարկության դրամարկղից աշխատողներին վճարվում է աշխատավարձ, նվազում է ոչ միայն ձեռնարկության պարտքի գումարը իր աշխատողներին, այլև նվազում է դրամը դրամարկղում:

Այս հատկանիշներով հաշվապահական հաշվառումը տարբերվում է օպերատիվ և վիճակագրական հաշվառումից՝ բարձրացնելով նրա դերը և նշանակությունը տնտեսական հաշվառման համակարգում: Տնտեսական հաշվառման երեք տեսակների համատեղ, ժամանակին, ճիշտ և լրիվ օգտագործումը ձեռնարկության կոլեկտիվին հնարավորություն է ընձեռնում տնտեսությունը վարել խնայողաբար և թույլ չտալ անարտադրողական ծախսումներ, կորուստներ խոտանից, իջեցնում է ինքնարժեքը և մեծացնում շահույթը:

Հաշվապահական հաշվառում կազմակերպելու համար կարևոր է հաշվային չափիչների օգտագործումը, որոնց օգնությամբ որոշվում է արտադրության ծավալը, քանակը, ժամանակը: Գոյություն ունի հաշվային չափիչների երեք տեսակ. բնական, աշխատանքային և դրամական:

Բնական չափիչները /կգ, մ, հատ, մ², մ³ և այլն/ անհրաժեշտ են նյութական պաշարների, հիմնական միջոցների, պատրաստի արտադրանքի հաշվառման և այլնի համար: Բնական չափիչներով իրականացվում է վերահսկողություն սեփականության տարբեր ձևերի պահպանման, մատակարարման, արտադրության և իրացման պրոցեսների ծավալների վրա, չափվում և վերլուծվում են արտադրական առաջադրանքները և հաշվետու ցուցանիշները:

Աշխատանքային չափիչների /ժամ, օր, ամիս և այլն/ շնորհիվ հաշվառվում է ծախսված աշխատանքը և ժամանակը: Դրանց հիման վրա նորմավորվում են առաջադրանքները, հաշվարկվում է աշխատավարձը, որոշվում է աշխատանքի արտադրողականությունը:

Դրամական չափիչը ամփոփիչ է, քանի որ ռուբլիները և կոպեկները /կամ այլ տարադրամով/ միջոցով որոշվում են ձեռնարկությանը պատկանող միջոցների ծավալը, նախկինում հաշվարկված և բնական ու աշխատանքային չափիչներով արտացոլված ծախսերը, կազմվում են նախահաշիվներ, արտադրական առաջադրանքներ, հաշվետվություններ և հաշվեկշիռներ:

1.2. ՀԱՇՎԱՊԱՀԱՎԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ ԵՎ ՄԵԹՈԴԸ

Հաշվապահական հաշվառման առարկան ձեռնարկության տնտեսական գործունեությունն է: Ավելի կոնկրետ՝ այն բաղկացած է բազմաթիվ և բազմատեսակ օբյեկտներից, որոնք կարելի է բաժանել երկու խմբի. օբյեկտներ, որոնք ապահովում են ձեռնարկության տնտեսական գործունեության իրականացումը և օբյեկտներ, որոնք կազմում են ձեռնարկության տնտեսական գործունեությունը:

Առաջին խմբին են պատկանում ձեռնարկության տնտեսական միջոցները և դրանց գոյացման աղբյուրները, իսկ երկրորդ խմբին՝ տնտեսական պրոցեսները և դրանց հետևանքները:

Ձեռնարկության տնտեսական միջոցների բաղկացուցիչներն են.

- Հիմնական միջոցները՝ շենքեր, մեքենաներ, սարքավորումներ, տրանսպորտային միջոցներ, գույք և այլն: Դրանք, տնտեսական գործունեության ընթացքում երկար ժամանակ օգտագործվելով, փոխում են իրենց արտաքին տեսքը, աստիճանաբար մաշվում, որն էլ ձեռնարկությանը թույլ է տալիս մաշված միջոցների, ծառայությունների արժեքը ներառել թողարկված արտադրանքի կամ կատարված աշխատանքների ինքնարժեքի մեջ՝ սահմանված նորմայով մաշվածք /ամորտիզացիա/ հաշվարկելով: 1994 թ. հունվարի 1-ից սկսած, հիմնական միջոցներ են համարվում այն աշխատանքի միջոցները, որոնց արժեքը գերազանցում է 500000 ռուբլուն:

- Ոչ նյութական ակտիվներ. երկարաժամկետ ներդրումների օբյեկտներ, որոնք արժեքային գնահատում ունեն, սակայն նյութական չեն /հոդօգտագործման, ջրի օգտագործման, այլ բնական ռեսուրսների օգտագործման իրավունք, արտոնագրեր, նորարարություններ, ինչպես նաև այլ գույքային իրավունքներ, այդ թվում՝ արդյունաբերական և

ինտելեկտուալ սեփականության իրավունքներ/։ Ոչ նյութական ակտիվները, ինչպես և հիմնական միջոցները, իրենց սկզբնական արժեքը նորմալով սահմանված ծառայության ժամկետում մաս-մաս փոխանցում են արտադրության ծախսերին ձեռնարկության կողմից սահմանված նորմաներով մաշվածքի /ամորտիզացիայի/ հաշվարկ կատարելով։

- *Շրջանառու միջոցներ*, հումք, նյութեր, կոմպլեկտավորող շինվածքներ, տարա, վառելիք և այլն, որոնց արժեքը մեկ արտադրական ցիկլի ընթացքում ամբողջությամբ փոխանցվում է թողարկվող արտադրանքի ինքնարժեքին։ Այս առանձնահատկությունը ձեռնարկություններին ստիպում է անընդհատ ձեռք բերել նյութական արժեքներ։ Շրջանառու միջոցներ են համարվում նաև անավարտ արտադրության մնացորդները, արտադրամասերում պատրաստի արտադրանքի, ապրանքների արժեքը և փոքրարժեք արագամաշ առարկաները։

- *Դրամական միջոցներ*, ձեռնարկության դրամարկղում գտնվող կանխիկ գումարը, բանկի հաշվարկային, արժուպային և այլ հաշիվներում պահվող ազատ դրամական միջոցները, ինչպես նաև արժեթղթերը /բաժնետոմսեր, պարտատոմսեր, խնայողական սերտիֆիկատներ, մուրհակներ և այլն/։

- *Միջոցները հաշվարկներում* /մեզ պարտք են/։ դեբիտորական պարտքի գումարը ապրանքների և ծառայությունների դիմաց, տրված կանխավճարների գծով, ստացված մուրհակների գծով, առհաշիվ գումարների գծով և այլն։

- *Շրջանառությունից հանվող միջոցներ*, բյուջե փոխանցման ենթակա շահութահարկը և ձեռնարկության հատուկ ֆոնդերի ձևավորման համար օգտագործված գումարները։

Իմանալով ձեռնարկության տնտեսական միջոցների մոտավոր կազմը, ուսումնասիրենք, թե ինչպիսի աղբյուրների հաշվին կարող են այդ միջոցները ձևավորվել։

1. Սեփական միջոցների աղբյուրներ

Կանոնադրական կապիտալ, ձեռնարկությունը հիմնելու պահին, նրա գործունեությունը ապահովելու համար, կանոնադիր փաստաթղթերով որոշված չափերով, ձեռնարկության ունեցվածքում /հիմնական միջոցների արժեքը, ոչ նյութական ակտիվներ, շրջանառու և դրամական միջոցներ/ հիմնադիրների /սեփականատերերի/ ներդրումների ամբողջությունը դրամական արտահայտությամբ։

Շահույթ, ձեռնարկության եկամուտների և ծախսերի գումարի տարբերությունը, որը ստացվել է հաշվետու տարում ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների իրացումից ներառած նաև

արտաիրացումային եկամուտների գերազանցումը ծախսերին հաշված տարեսկզբից մինչև հաշվետու ժամանակաշրջանը։

Հատուկ ֆոնդեր, ունեն խիստ նպատակային նշանակություն, դրանց մի մասը բնութագրում է չօգտագործված մնացորդները՝ «սպառման ֆոնդ»։ իսկ մյուս մասը կուտակված աղբյուրների ամբողջությունը անկախ նրանց կազմում օգտագործված միջոցների ծավալից /«կուտակման ֆոնդ»/։ Սրանց մեջ է ընդգրկվում նաև պահուստաֆոնդը, որը ստեղծվում է ձեռնարկության գործունեության ընթացքում առաջացած չպլանավորված ծախսերը ծածկելու համար։

Ռեզերվներ և ֆինանսավորում, նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր, կասկածելի պարտքերի ռեզերվի չօգտագործված գումարները, առաջիկա ծախսերի և վճարումների, նպատակային մուտքերի, սեփականաշնորհման ֆոնդի գումարները։

2. Վարկեր և այլ փոխառու միջոցներ

Բանկային վարկեր, ստացված /դեռևս չմարված/ երկարաժամկետ և կարճաժամկետ բանկային վարկերի գումարները։

Փոխառու միջոցներ, ձեռնարկության կողմից թողարկված և իրացված աշխատանքային կոլեկտիվի բաժնետոմսերի, ձեռնարկության բաժնետոմսերի, պարտատոմսերի գումարներ, երկարաժամկետ և կարճաժամկետ փոխառություններ և այլն։

Հաշվարկներ և այլ կրեդիտորական պարտքեր, նյութական արժեքների և ծառայությունների դիմաց մատակարարներին պարտքի գումարներ տրված մուրհակների, ստացված կանխավճարների, աշխատանքի վճարման դիմաց, սոցապ հատկացումների, բյուջեի և այլնի հանդեպ ունեցած պարտքի գումարներ։

Տնտեսական միջոցների արժեքային և նյութաիրային կազմը պայմանավորված է ձեռնարկության արտադրական /տնտեսական/ գործունեության բնույթով, որի հիմքը կազմում են հետևյալ երեք տնտեսական պրոցեսները.

Մթերում, արտադրական և տնտեսական կարիքները բավարարելու և ապրանքները իրացնելու համար անհրաժեշտ տարբեր տեսակի ապրանքանյութական արժեքների ձեռքբերում։

Արտադրություն, իրականացվում է ձեռնարկության հիմնական խնդիրը. թողարկվում է արտադրանք, կատարվում են աշխատանքներ և իրականացվում ծառայություններ։

Իրագում, իրականացվում են պայմանագրային պարտավորությունները գնորդների և պատվիրատուների հանդեպ, իսկ արտադրանքի իրացումից, կատարված աշխատանքների և իրականացված ծառայու-

թյունների դիմաց ստացված հասույթը մուտքագրվում է հաշվարկային հաշիվ կամ առաջանում է դեբիտորական պարտք:

Մատակարարման և արտադրության պրոցեսների հաշվառման ժամանակ համեմատելով պլանային /նախահաշվային/ և փաստացի ցուցանիշները՝ բացահայտվում է տնտեսումը կամ գերածախսը, իսկ իրացման պրոցեսի հաշվառման ժամանակ շահույթը /եկամուտը/ կամ վնասը: Այստեղից հետևում է, որ հաշվապահական հաշվառման հիմնական խնդիրներն են.

- ունեցվածքի առկայության և շարժի, նյութական, աշխատանքային և ֆինանսական ռեսուրսների օգտագործման վերահսկողության ապահովում՝ սահմանված նորմաներին, նորմատիվներին և նախահաշիվներին համապատասխան,

- օպերատիվ ղեկավարման և կառավարման համար ձեռնարկությունում իրականացվող տնտեսական պրոցեսների և ստացված արդյունքների մասին հավաստի և լրիվ ինֆորմացիայի ձևավորում, որից օգտվում են նաև հիմնադիրները, սեփականատերերը, միջոցներ, կապիտալ ներդրող անձինք, մատակարարները, գնորդները, կրեդիտորները, հարկային և բանկային մարմինները,

- ներարտադրական ռեզերվների հայտնաբերում, հավաքագրում և արդյունավետ օգտագործում:

Նշված խնդիրները լուծվում են հաշվապահական հաշվառումը տարբեր ձևերով և հնարքներով վարելու միջոցով, որոնց ամբողջությունը կոչվում է *հաշվապահական հաշվառման մեթոդ*: Այն իր մեջ ներառում է փաստաթղթավորում, գույքագրում, հաշիվներ, կրկնակի գրանցում, հաշվեկշիռ, հաշվետվություն, գնահատում և կալկուլյացիա: Նշված տարրերից յուրաքանչյուրի օգտագործման վերաբերյալ կան համապատասխան օրենսդրական ակտեր և հրահանգներ:

Համառոտ ուսումնասիրենք հաշվապահական հաշվառման մեթոդի վերոհիշյալ տարրերը:

Փաստաթղթավորում. կատարված տնտեսական գործունեության մասին գրավոր վկայական, որը հաշվապահական հաշվառմանը տալիս է օրենքի ուժ: Սկզբնական փաստաթղթերը հաշվապահական հաշվառմանը հնարավորություն են տալիս ձեռնարկության տնտեսական գործունեությունը արտացոլել անընդհատ և համատարած: Հաշվառման է վերցվում միայն ճիշտ ձևակերպված փաստաթուղթը, այսինքն, եթե նրանում առկա են անհրաժեշտ բոլոր ռեկվիզիտները: Անհրաժեշտ ռեկվիզիտներ են համարվում. ձեռնարկության անվանումը, փաստաթղթի անվանումը, նրա համարը, ամսաթիվը, տնտեսական գործունեության համառոտ բովանդակությունը, նրա քանակական և դրամական ար-

տահայտությունը, տվյալ գործառնության համար պատասխանատու անձանց ստորագրությունները: Փաստաթղթերի ձևակերպման առաջնահերթ պայմանն է ժամանակին կազմումը, տեղեկատվության լրիվությունը, հավաստիությունը, որն ապահովում է ձեռնարկության տնտեսական գործունեության նախնական և ընթացիկ վերահսկողություն և ակտիվ ներգործություն ձեռնարկության աշխատանքի արդյունքների վրա:

Ձեռնարկության այն աշխատողները, ում վրա է դրված փաստաթղթերի կազմման պարտականությունը, ովքեր կատարում են հաշվապահական հաշվառումն ու վերահսկողությունը, պատասխանատվություն են կրում փաստաթղթերի անորակ կազմման, հաշվապահությանը ժամանակին չհանձնելու, նրանցում ներկայացված տվյալների անճշտության, ինչպես նաև անօրինական գործառնություններ փաստաթղթերում արտացոլելու համար:

Գույքագրումը, որպես հաշվապահական հաշվառման մեթոդի տարր, հնարավորություն է տալիս նյութական արժեքների, դրամական միջոցների, ֆինանսական պարտավորությունների առկա չափը ստուգելու միջոցով պարզել դրանց փաստացի վիճակը: Այն կամ հաստատում է հաշվապահական հաշվառման տվյալները, կամ հայտնաբերում հաշվառման մեջ չարտացոլված նյութական արժեքներ, թույլ տրված կորուստներ, հափշտակումներ, պակասորդներ: Դրա համար էլ գույքագրման օգնությամբ վերահսկողություն է սահմանվում նյութական արժեքների և դրամական միջոցների պահպանման վրա, ստուգվում է հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության տվյալների լրիվությունը և հավաստիությունը:

Հաշիվներ և կրկնակի գրանցում. Հաշվապահական հաշիվները նախատեսված են միատեսակ տնտեսական գործառնությունների խմբավորման և ընթացիկ հաշվառման համար: Տնտեսական միջոցների և դրանց գոյացման աղբյուրների յուրաքանչյուր տեսակի համար բաց է արվում առանձին հաշիվ: Գոյություն ունեն երկու տեսակի հաշիվներ. ակտիվային և պասիվային: Այդ անվանումները առաջացել են հաշվեկշռի կողմերի անվանումից և արտացոլում են դրանց բովանդակությունը: Այսպես, ակտիվային հաշիվները նախատեսված են տնտեսական միջոցների հաշվառման համար՝ ըստ դրանց կազմի և տեղաբաշխման, իսկ պասիվային հաշիվները՝ տնտեսական միջոցների աղբյուրների հաշվառման համար՝ ըստ դրանց նպատակային նշանակման: Հաշիվների կառուցվածքը, անկախ դրանց տեսակից, նույնն է, այն երկու մասից բաղկացած մի աղյուսակ է, որի ձախ կողմը կոչվում է դեբետ, իսկ աջ կողմը՝ կրեդիտ: Հաշիվների մեծ մասը ունենում է մնացորդ՝ ամսվա սկզբի և վերջի դրությամբ և՛ դեբետային ու կրեդիտային շրջանառություն: Անհրաժեշտ է հիշել, որ հաշիվների միևնույն կառուց-

վածքի պայմաններում, ակտիվային և պասիվային հաշիվների դեբետը և կրեդիտը ունեն տարբեր իմաստ, որը երևում է ստորև բերված հաշիվների սխեմայից:

Յուրաքանչյուր տնտեսական գործունեության գումար, հաշիվներում գրանցվում է երկու անգամ /մի հաշվի դեբետում և մեկ այլ հաշվի կրեդիտում/, որը և կոչվում է կրկնակի գրանցում: Այն հաշվապահական հաշվառման մեջ ապահովում է տնտեսական գործունեության արտացոլումը փոխադարձ կապի մեջ: Բացի դրանից, դրա օգտագործումը ունի մեծ ստուգողական նշանակություն, քանի որ պահանջում է հաշիվներում գրանցումների արդյունքների հավասարակշռվածություն: Այն իրականացվում է յուրաքանչյուր հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջում, երբ որոշվում են բոլոր հաշիվների դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունների գումարները, անկախ դրանց տեսակից: Այդ հանրագումարները պետք է իրար հավասար լինեն, անհավասարությունը վկայում է գրանցումներում կամ հաշվումներում թույլ տրված սխալի մասին: Հաշիվների փոխադարձ կապը, որն արտացոլում է տվյալ գործառնությունը, կոչվում է հաշիվների թղթակցություն, իսկ հաշիվները, որոնք փոխկապակցված են իրար հետ, կոչվում են թղթակցող հաշիվներ: Հաշիվների ճիշտ թղթակցություն կազմելու համար անհրաժեշտ է իմանալ, որ բոլոր տնտեսական գործառնությունները բաժանվում են չորս տեսակի /տիպի/:

ՊԱՍԻՎԱՅԻՆ ՀԱՇՎԻ ՍԽԵՄԱ

ՂԵԲԵՏ	ԿՐԵԴԻՏ
Տնտեսական միջոցների մնացորդը ամսվա սկզբին	Տնտեսական գործառնություններ, որոնք առաջացնում են տնտեսական միջոցների <i>նվազեցում</i> ամսվա ընթացքում (-)
Տնտեսական գործառնություններ, որոնք առաջացրել են միջոցների <i>ավելացում</i> /+/-/ տվյալ ամսում	
Տնտեսական գործառնությունների գումարների հանրագումար - հաշվի դեբետային շրջանառության գումարը	Տնտեսական գործառնությունների գումարների հանրագումար - հաշվի կրեդիտային շրջանառության գումարը
Մնացորդը ամսվա վերջին հավասար է ամսվա սկզբի մնացորդին + ամսվա դեբետային շրջանառության գումարը - կրեդիտային շրջանառության գումարը	

ՂԵԲԵՏ	ԿՐԵԴԻՏ
Տնտեսական գործառնություններ, որոնք <i>նվազեցնում են</i> /-/- տնտեսական միջոցների աղբյուրները	Տնտեսական միջոցների աղբյուրի մնացորդը ամսվա սկզբին Տնտեսական գործառնություններ, որոնք <i>ավելացնում են</i> /+/-/ միջոցների գոյացման աղբյուրները
Տնտեսական գործառնությունների գումարների հանրագումարը, որը կազմում է հաշվի <i>դեբետային շրջանառության գումարը</i>	Տնտեսական գործառնությունների գումարների հանրագումարը, որը կազմում է հաշվի <i>կրեդիտային շրջանառության գումարը</i>
	Մնացորդը ամսվա վերջին հավասար է հաշվի մնացորդին ամսվա սկզբին + հաշվի կրեդիտային շրջանառության գումարը - հաշվի դեբետային շրջանառության գումարը

Հաշվապահական հաշվառման ակտիվային և պասիվային հաշիվները, ըստ հաշվային տվյալների խմբավորման և ընդհանրացման եղանակի, բաժանվում են սինթետիկի և անալիտիկի:

Սինթետիկ հաշիվները նախատեսված են ձեռնարկության տնտեսական միջոցների, դրանց գոյացման աղբյուրների և տնտեսական պրոցեսների կազմը և շարժը խոշորացված, ընդհանրացված խմբերով դրամական արտահայտությամբ արտացոլելու համար: Սինթետիկ հաշիվներում իրականացվող հաշվառումը կոչվում է սինթետիկ: Նրա տվյալները օգտագործվում են հաշվապահական հաշվետվության ձևերի, նախ և առաջ՝ հաշվեկշռի լրացման ժամանակ, նշանակում է՝ ձեռնարկության ֆինանսատնտեսական գործունեության վերլուծության համար: Սակայն, ձեռնարկության գործունեության օպերատիվ կառավարման և ղեկավարման, նյութատեխնիկական մատակարարման պլանավորման և վերահսկման, սեփականության բոլոր ձևերի պահպանումը վերահսկելու, արտադրական ծախսերի հաշվառման, աշխատողների հետ հաշվարկների կազմակերպման, մատակարարների՝ բյուջեի հետ հաշվարկների իրականացման համար անհրաժեշտ են մանրամասն տվյալներ, որոնք կրնութագրեն ձեռնարկության գործունեության բոլոր մանրամասները: Այն հաշիվները, որոնք նախատեսված են այդպիսի հաշվառում իրականացնելու համար, կոչվում են անալիտիկ հաշիվներ: Այդ հաշիվները բացվում են սինթետիկ հաշիվներին կից, ըստ առանձին տեսակների, գումարաքանակային կամ դրամական արտահայտությամբ:

Սինթետիկ հաշվի և դրան կից բացված անալիտիկ հաշիվների միջև կա փոխադարձ կապ. սինթետիկ հաշվի մնացորդը պետք է հավասար

լինի անալիտիկ հաշիվների մնացորդների հանրագումարին, սինթետիկ հաշվի դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունների գումարները պետք է հավասար լինեն իրենց անալիտիկ հաշիվների դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունների գումարների հանրագումարներին: Հասկանալի է, որ եթե սինթետիկ հաշիվը ակտիվային է, ապա դրան կից բացված անալիտիկ հաշիվները նույնպես ակտիվային են: Ըստ տնտեսական գործառնությունների գրանցման աստիճանի՝ հաշվառման մեջ գրանցումները լինում են ժամանակագրական և սիստեմատիկ:

Ժամանակագրական գրանցումը նախատեսում է տնտեսական գործառնությունների արտացոլում անկախ բովանդակությունից՝ ըստ գործառնության կատարման ժամանակի և փաստացի ձևակերպման հաջորդականության:

Սիստեմատիկ գրանցումը համապատասխան հաշիվներում կատարված նույն տնտեսական գործառնությունների կրկնակի գրանցումն է՝ ըստ գործառնությունների բովանդակության, այսինքն գործառնության գումարը գրանցվում է մի հաշվի դեբետում և մեկ այլ հաշվի կրեդիտում: Բոլոր հաշիվների հաշվետու ժամանակաշրջանի դեբետային շրջանառությունների հանրագումարը պետք է հավասար լինի կրեդիտային շրջանառությունների հանրագումարին, միաժամանակ այդ հանրագումարը պետք է հավասար լինի ժամանակագրական գրանցումների մատյանի հանրագումարին: Պրակտիկայում կատարված սիստեմատիկ և ժամանակագրական, ինչպես նաև սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառման տվյալները ամփոփելու և ստուգելու համար կազմվում են շրջանառության տեղեկագրեր:

Ձեռնարկությունում հաշվապահական հաշվառման աշխատանքները պատշաճ մակարդակով կազմակերպելու համար կարևոր նշանակություն ունի ձեռնարկությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշիվների պլանի և դրա կիրառման հրահանգի ճիշտ օգտագործումը: Գրանցել տրվում են յուրաքանչյուր հաշվի բնութագիրը, հաշիվների տիպային թղթակցությունները:

Հաշվային պլանը բաղկացած է ինը բաժիններից.

1. Հիմնական միջոցներ և այլ երկարաժամկետ ներդրումներ
2. Արտադրական պաշարներ
3. Արտադրական ծախսումներ
4. Պատրաստի արտադրանք, ապրանքներ և իրացում
5. Դրամական միջոցներ
6. Հաշվարկներ
7. Ֆինանսական արդյունքներ և շահույթի օգտագործում
8. Ֆոնդեր և ռեզերվներ
9. Վարկեր և ֆինանսավորում:

Յուրաքանչյուր բաժնում նշվում են սինթետիկ հաշիվների անվանումը, դրանց ծածկագիրը, ինչպես նաև տվյալ հաշվի ենթահաշիվների անվանումը և ծածկագիրը կոտորակի ձևով: Օրինակ, «Նյութեր» սինթետիկ հաշվի ծածկագիրը թիվ 10-ն է, իսկ «Հումք և նյութեր» ենթահաշվի ծածկագիրը՝ 1-ը: Ուրեմն, ենթահաշիվը կկրի 10/1 համարը: Հաշիվների ծածկագիրը հնարավորություն է տալիս, ըստ նրանց ցուցաբերելու խմբավորումը հնարավորություն է տալիս, ըստ նրանց ցուցաբերելու միջոցների և նրանց աղբյուրների, ֆինանսական հետևանքների բազմակողմանի բնութագիրը /տես հավելված 1-ը/:

Հաշվապահական հաշվառման տիպային պլանի հիման վրա, ձեռնարկության գլխավոր հաշվապահը մշակում է իր ձեռնարկության համար աշխատանքային հաշվային պլան, ինչպես նաև փաստաթղթաշրջանառությունն ու հաշվառման աշխատանքով զբաղվող պաշտոնատար անձանց իրավունքները և պարտականությունները:

Փոքր ձեռնարկություններում կարող է օգտագործվել հաշիվների կրճատված պլան:

Հաշվեկշիռը հաշվապահական հաշվառման մեջ դիտվում է որպես ձեռնարկությունների տնտեսական միջոցների և դրանց գոյացման աղբյուրների ամփոփման և խմբավորման միջոց՝ որոշակի ժամանակահատվածի համար: Այն բաժանված է առանձին բաժինների ու հոդվածների և ներկայացվում է սահմանված հասցեներով և ժամկետներում: Ըստ կառուցվածքի այն երկկողմանի աղյուսակ է, որի ձախ մասը ակտիվը, արտացոլում է տնտեսական միջոցների կազմը և տեղաբաշխումը, իսկ աջը՝ պասիվը, արտացոլում է տնտեսական միջոցների գոյացման աղբյուրները և դրանց նպատակային նշանակումը: Հաշվեկշիռ «բալանս» լատիներեն բառի թարգմանությունը նշանակում է «երկնժառանգի, կշռք», այսինքն երկու կողմերի հոդվածների հանրագումարները միշտ պետք է իրար հավասար լինեն: Դրա տվյալները անհրաժեշտ են տնտեսական միջոցների և դրանց գոյացման աղբյուրների առկայության և կառուցվածքի վերահսկման, ձեռնարկության ֆինանսական դրության և վճարունակության, միջոցների տեղաբաշխման, հիմնական միջոցների մաշվածության աստիճանի վերլուծության և այլ նպատակների համար:

ՀԱՇՎԵԿԵԻՌ

Ա Կ Տ Ի Վ	տողի կողը	տարվա սկզբին	տարվա վերջին
1. Հիմնական միջոցներ և այլ արտաչրջանառու ակտիվներ			
Ոչ նյութական ակտիվներ.			
սկզբնական արժեքը *04/	010		
մաշվածությունը*/05/	011		
մնացորդային արժեքը	012		
Հիմնական միջոցներ.			
սկզբնական /վերականգման/ արժեքը*/01/	020		
մաշվածությունը*/02/	021		
մնացորդային արժեքը	022		
Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ /07/	030		
Անավարտ կապիտալ ներդրումներ /08/	040		
Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ /06/	050		
Հաշվարկներ հիմնադիրների հետ /75/	060		
Այլ արտաչրջանառու ակտիվներ	070		
Ը Ն Ղ Ա Ս Ե Ն Ը 1 - ի ն բ ա ժ ն ո վ	080		
2. Պաշարներ և ծախսեր			
Արտադրական պաշարներ /10,15/	100		
Աճեցվող և բուծող անասուններ /11/	110		
Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ.			
սկզբնական արժեքը* /12/	120		
մաշվածությունը* /13/	121		
մնացորդային արժեքը	122		
Անավարտ արտադրություն /20,21,23,29,30,44/	130		
Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր /31/	140		
Պատրաստի արտադրանք /40/	150		
Ապրանքներ.			
վաճառքի գինը* /41/	160		
առևտրական հավելագին* /42/	161		
գնման գին	162		
Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռք բերված արժեքների գծով /19/	175		
Ը Ն Ղ Ա Ս Ե Ն Ը 2 - ը ղ բ ա ժ ն ո վ	180		

Ա Կ Տ Ի Վ	տողի կողը	տարվա սկզբին	տարվա վերջին
3. Դրամական միջոցներ, հաշվարկներ և այլ ակտիվներ			
Հաշվարկներ դեբիտորների հետ.			
ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների դիմաց /45,62,76/	200		
ստացված մուրհակների գծով /62/	210		
դուստր ձեռնարկությունների հետ /78/	220		
բյուջեի հետ /68/	230		
անձնակազմի հետ՝ այլ գործառնությունների գծով / 73/	240		
այլ դեբիտորների հետ	250		
Մատակարարներին և կապալառուներին տրված կանխավճարներ /61/	260		
Կարծաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ /58/	270		
Դրամական միջոցներ.			
դրամարկղ /50/	280		
հաշվարկային հաշիվ /51/	290		
արժույթային հաշիվ /52/	300		
այլ դրամական միջոցներ /55,56,57/	310		
Այլ չրջանառու ակտիվներ			
Ը Ն Ղ Ա Ս Ե Ն Ը 3 - ը ղ բ ա ժ ն ո վ	330		
Վնասներ.			
նախորդ տարիների /87/	340		
հաշվետու տարվա	350		
Հ Ա Շ Վ Ե Կ Շ Ի Ռ			
/080,180,330,340,350 տողերի հանրագումարը/	360		

Պ Ա Ս Ի Վ	տողի կողը	տարվա սկզբին	տարվա վերջին
1. Սեփական միջոցների աղբյուրներ			
Կանոնադիր կապիտալ /85/	400		
Պահուստային ֆոնդ /86/	410		
Հատուկ նշանակման ֆոնդեր /88/	420		
Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր /96/	430		
Վարձակալական պարտավորություններ /97/	440		
Հաշվարկներ հիմնադիրների հետ /75/	450		
Նախորդ տարիների չբաշխված շահույթը /87/	460		
Շահույթ.			
հաշվետու տարվա* /80/	470	x	
օգտագործված* /81/	471		x
Հաշվետու տարվա չբաշխված շահույթ	472	x	
Ը Ն Ղ Ա Ս Ե Ն Ը 1 - ի ն բ ա ժ ն ո վ	480		

Պ Ա Ս Ի Վ	տողի կողմ	տարվա սկզբին	տարվա վերջին
2. Հաշվարկային և այլ պասիվներ			
Բանկերի երկարաժամկետ վարկեր /92/		500	
Երկարաժամկետ փոխառություններ /95/		510	
Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր /90/		600	
Բանկերի վարկեր աշխատողների համար /93/		610	
Կարճաժամկետ փոխառություններ /94/		620	
Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ.			
ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների համար /60/		630	
տրված մուրհակների գծով /60/		640	
աշխատանքի վճարման գծով /70/		650	
սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով /69/		660	
գույքային և անձնական ապահովագրության գծով /65/		670	
դուստր ձեռնարկությունների հետ /78/		680	
արտաբյուջետային վճարումների գծով /67/		690	
բյուջեի հետ /68/		700	
այլ կրեդիտորների հետ		710	
Գնորդներից և պատվիրատուներից ստացված կանխավճարներ /64/			
Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ/83/		720	
Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր/89/		730	
Կասկածելի պարտքերի գծով		740	
պահուստաֆոնդեր /82/		750	
Այլ կարճաժամկետ պասիվներ		760	
Ը Ն Դ Ա Ս Ե Ն Ը 2 - ր դ բ ա ժ ն ո վ		770	
Հ Ա Շ Կ Ե Կ Ե Ի Ռ			
1480, 520, 770 տողերի հանրագումարը/		780	

ՂԵԿԱԿԱՐ՝

ՂԼԽԱԿՈՐ՝ ՀԱՇՎԱՊԱԳ՝

* այս տողերի տվյալները հաշվեկշռի արժույթի մեջ չեն ընդգրկվում

Հաշվապահական հաշվետվությունը, որպես հաշվապահական հաշվառման մեթոդի տարր, հաշվառման պրոցեսի ավարտման էտապն է: Նրանում արտացոլվում են ձեռնարկության գույքային և ֆինանսական վիճակը, նրա տնտեսական գործունեության հետևանքները հաշվետու ժամանակաշրջանում: Հաշվապահական հաշվետվություններում և հաշվեկշիռներում արտացոլվող տեղեկատվությունը հիմնվում է սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառման տվյալների վրա:

Գնահատումը և կալկուլյացիան /արժեհաշվում/, որպես հաշվապահական հաշվառման մեթոդի տարրեր, բխում են ձեռնարկության տրամադրության տակ եղած ունեցվածքը և կատարված տնտեսական գործառնությունների հետևանքով միջոցների և աղբյուրների կազմում առաջացած փոխառությունները դրամական արտահայտությամբ գնահատելու անհրաժեշտությունից: Այսպես, ընդունված է, որ ձեռնարկության հիմնական միջոցները հաշվառման մեջ և հաշվետվություններում արտացոլվում են սկզբնական արժեքով, այսինքն՝ դրանց ձեռք բերման, պատրաստման և տեղակայման ծախսերի հանրագումարով, իսկ շրջանառու միջոցների բոլոր տեսակները՝ փաստացի ինքնարժեքով: Արտադրանքի /աշխատանքների, ծառայությունների/ ինքնարժեքի կալկուլյացիա նշանակում է դրա արտադրության և իրացման հետ կապված ծախսերի հաշվարկը ինչպես ամբողջ ձեռնարկության, այնպես էլ արտադրանքի տեսակների և դրա միավորի գծով: Հաշվապահական հաշվառման տվյալներով հաշվառվում է թողարկված և իրացված արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը: Կալկուլյացիոն հոդվածների կազմը և բովանդակությունը կարող է որոշվել տիպային, մեթոդական ցուցումներով:

Բոլոր ձեռնարկություններում արտադրանքի ինքնարժեքը որոշվում է նորմատիվային ակտերի հիման վրա, որոնք սահմանում են արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ մտնող արտադրության և իրացման համար կատարված ծախսերի կազմը:

1.3. ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔՈՎ ՀԱՇՎԵԿԵՆՈՒՄ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑՈՂ ՏԻՊԱՅԻՆ ՓՈՓՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ձեռնարկություններում կատարվող տնտեսական գործառնությունների բազմազանությունը չպետք է թղթակցություններ կազմող հաշվային աշխատողներին շփոթության մատնի, քանի որ կատարվող բոլոր տնտեսական գործառնությունները կարելի է բաժանել և խմբավորել չորս խմբի:

Մենք մանրագնին ուսումնասիրեցինք հաշվեկշռի կառուցվածքը, այժմ տեսնենք թե ինչպես են տնտեսական գործառնությունների հետևանքով փոփոխվում հաշվեկշռի հոդվածները:

Առաջին խմբի տնտեսական գործառնությունները փոփոխություններ են առաջացնում միայն հաշվեկշռի ակտիվում: Հաշվեկշռի ակտիվի մեկ հոդվածը ավելանում է, իսկ մեկ այլ հոդվածը՝ նվազում տնտեսական գործառնության գումարի չափով, այսինքն՝ փոփոխվում են տնտեսական միջոցների կազմը և տեղաբաշխումը: Հաշվեկշռի հանրագումարը չի փոխվում:

Օրինակ, դրամարկղային ելքի օրդերի համաձայն, 1200 ռ. առհաշիվ գումար է հատկացվում գործուղման ծախսեր կատարելու համար: Հետևաբար, հաշվեկշռի «Դրամարկղ» հոդվածում գումարը կնվազի, իսկ «Այլ դեբիտորներ» հոդվածում գումարը կավելանա: Այս գործառնությունը միաժամանակ իր արտացոլումը կունենա հաշվապահական հաշիվներում:

«Դրամարկղ» հաշվում գումարը կնվազի, նշանակում է այն կկրեդիտագրվի, իսկ «Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ» հաշվում պարտքի գումարը կավելանա, այն կդեբետագրվի: Հաշիվների թղթակցությունը կունենա հետևյալ տեսքը.

Դ-տ 71. «Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ» - 12000 ռ.

Կ-տ 50. «Դրամարկղ» - 12000 ռ.

Առաջին տիպի գործառնություններին են վերաբերում արտադրության պրոցեսում նյութական արժեքների օգտագործման, արտադրանքի թողարկման, առաքման, դեբիտորական պարտքերի մարման, հաշվարկային հաշվից դրամարկղում կանխիկ դրամական միջոցների ստացման բոլոր գործառնությունները:

Երկրորդ խմբի տնտեսական գործառնությունները փոփոխություն են առաջացնում հաշվեկշռի միայն պասիվում, նրա մեկ հոդվածում գումարը ավելանում է, մյուսում՝ նվազում, այսինքն՝ փոփոխվում են միջոցների գոյացման աղբյուրները: Հաշվեկշռի հանրագումարը չի փոխվում:

Օրինակ, բանկից ստացված փոխատվական հաշվից քաղվածքի համաձայն ստացված փոխատվությունը՝ 40000 ռ., ուղղվել է մատակարարների պարտքի մարմանը: Հաշվեկշռի «Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր» հոդվածում գումարը ավելանում է, իսկ «Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ ապրանքների և գործառնությունների գծով» հոդվածում նվազում: Համապատասխանաբար, «Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր» հաշիվը ավելանում է, կրեդիտագրվում է, իսկ «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» հաշիվը նվազում, դեբետագրվում է: Հաշիվների թղթակցությունը կունենա հետևյալ տեսքը.

Դ-տ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» - 40000 ռ.

Կ-տ 90. «Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր» - 40000 ռ.

Այս տիպի գործառնություններին են վերաբերում սպառման ֆոնդի հաշվին հաշվարկված պարզևատրման գծով աշխատավարձից կատարված պահումները արտացոլող գործառնությունները և այլն:

Երրորդ խմբի տնտեսական գործառնությունները միաժամանակ փոփոխություններ են առաջացնում հաշվեկշռի և՛ ակտիվում, և՛ պասիվում հոդվածների ավելացման ուղղությամբ: Հաշվեկշռի հանրագումարը ակտիվում և պասիվում նույնպես ավելանում է գործառնության գումարով:

Օրինակ, մատակարարների ակցեպտված վճարման փաստաթղթերի և պահեստի մուտքի օրդերների հիման վրա պահեստ են մուտքագրվել նյութեր 18000 ռ. արժողությամբ: Հաշվեկշռի ակտիվի «Արտադրական պաշարներ» և պասիվի «Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ ապրանքների և ծառայությունների գծով» հոդվածներում գումարները ավելանում են: Հաշվեկշռի հանրագումարը նույնպես կավելանա նույն գումարով: Հաշիվների թղթակցությունը համապատասխանաբար կունենա հետևյալ տեսքը.

Դ-տ 10. «Նյութեր» - 18000 ռ.

Կ-տ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» - 18000 ռ.

Այս տիպի գործառնություններին են վերաբերում հիմնադրական մուծումները, հիմնական միջոցների մաշվածության, փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների, ոչ նյութական ակտիվների մաշվածության հաշվարկման, սոցիալական ապահովագրության հատկացումների, աշխատավարձի, արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվին պարզևատրումների հաշվարկման, վարկերի, պատվիրատուներից կանխավճարային մուտքերի ստացման և այլ գործառնություններ:

Չորրորդ խմբի տնտեսական գործառնությունները հաշվեկշռի ակտիվի և պասիվի համապատասխան հոդվածներում միաժամանակ առաջացնում են գումարների նվազեցում: Հաշվեկշռի հանրագումարը նույնպես նվազում է տնտեսական գործառնության գումարով:

Օրինակ, վճարման տեղեկագրերում դրամարկղային ելքի օրդերի հիման վրա աշխատողներին դրամարկղից վճարվել է 700000 ռ. աշխատավարձ: Հաշվեկշռի ակտիվի «Դրամարկղ» և պասիվի «Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ աշխատանքի վճարման գծով» հոդվածներում գումարները կնվազեն միևնույն չափով: Հաշվեկշռի հանրագումարը նույնպես կնվազի տնտեսական գործառնության գումարով: Հաշիվների թղթակցությունը կունենա հետևյալ տեսքը.

Դ-տ 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վճարման գծով» - 700000 ռ.

Կ-տ 50. «Դրամարկղ» - 700000 ռ.

Այս խմբին են վերաբերում կրեդիտորական բոլոր պարտքերի մարման /բյուջեին, սոցիալական ապահովագրությանը, վարձատուներին, մատակարարներին, բանվորներին ու ծառայողներին/, նախկինում ստացված կառավարչական հաշվեկցման, տարվա ընթացքում օգտագործված շահույթի դուրս գրման և այլ գործառնություններ:

1.4. ՀԱՇՎԱԿԱՆ ԳՐԱՆՑՆԵՐԻ ՎԵՐԱԿԱՆՈՒՄ ԵՎ ՁԵՎԵՐԸ

Հաշվապահական հաշվառման տեխնիկան հաշվապահական հաշվառման վարման ձևն է, այսինքն՝ հաշվային տեղեկատվության գրանցումը, որն իրականացվում է ձեռքով կամ ավտոմատ միջոցների օգտագործմամբ: Այդ նպատակի համար մշակված են հաշվային ռեգիստրներ:

Ըստ արտաքին տեսքի, դրանք բաժանվում են քարտերի, ազատ թերթերի և գրքերի, ըստ բովանդակության՝ անալիտիկ, սինթետիկ և կոմբինացված (հաշվառման այդ նրկու տեսակները զուգակցող) ռեգիստրների:

Քարտերը նախատեսված են հիմնական միջոցների /գույքային քարտեր/, ըստ պահպանման տեղերի, նյութական արժեքների /նյութերի պահեստային հաշվառման քարտեր/ անալիտիկ հաշվառման համար: Դրանց հիման վրա հաշվապահությունը ստեղծում է հիմնական միջոցների քարտարկղեր, իսկ նյութական պատասխանատու անձինք՝ նյութերի, պահեստամասերի, փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների, պատրաստի արտադրանքի քարտարկղեր:

Ազատ թերթերը ավելի մեծ չափերի հաշվարկային ռեգիստրներ են, որոնք պարունակում են ավելի շատ տեղեկություններ, քան քարտերը: Դրանք նախատեսված են սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառման համար կամ կատարում են կոմբինացված ռեգիստրների դեր: Դրանք շատ ուարձար են օգտագործման համար, քանի որ թույլ են տալիս ավելի արդյունավետ բաշխելու պարտականությունները հաշվային աշխատողների միջև: Դա հաշվային ռեգիստրների ամենատարածված տեսակն է:

Գրքերը որոշակի չափի և ձևի կազմված ազատ թերթեր են: Դրանց օգտագործումը սահմանափակ է, քանի որ հնարավոր չէ բաշխել հաշվային աշխատողների միջև այն վարելու աշխատանքը: Յուրաքանչյուր գրքի վրա պետք է աշխատի մեկ մարդ: Այսպես, պարտադիր կարգով բաց է արվում դրամարկղային գիրք, որի թերթերը համարակալվում են, կարվում, վերջին էջում նշվում է էջերի թիվը, կնքվում և ստորագրվում է ձեռնարկության և գլխավոր հաշվապահի կողմից: Գրքերի առավելությունն այն է, որ չարաշատույնների և հաշվապահության ղեկավար բացառվում է էջերի փոփոխումը նորերով: Զեռնարկություններում օգտագործ-

վում է պրավոր գրքեր՝ որպես սինթետիկ հաշվառման ռեգիստր, և անհետևորդում նյութերի մնացորդների գիրքը, որպես անալիտիկ հաշվառման ռեգիստր: Այն անհրաժեշտ է հաշվապահության և օպերատիվ-տեխնիկական հաշվառման տվյալների փոխադարձ օգտագործման, ինչպես նաև սեփականության տարբեր ձևերի պահպանման ընթացքում վերահսկողություն իրականացնելու համար:

Հաշվային ռեգիստրներում գրանցումները կատարվում են փաստաթղթերից դրանց տվյալները մանրակրկիտ կերպով ստուգելուց հետո, դրա համար էլ հաշվային ռեգիստրները ձեռք են բերում ապացուցողական ուժ, դրանց ցուցանիշները օգտագործվում են ձեռնարկության տնտեսական գործունեության վերլուծության միջոցների վիճակի ստուգման, տնտեսական գործունեության արդյունքների, բացահայտման համար:

Հաշվապահական հաշվառում ասելով հասկանում ենք հաշվային տեղեկատվության մշակման պրոցեսը սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառման ռեգիստրների տարբեր զուգակցման դեպքում և դրանցում գրանցումների հաջորդականությունն ու փոխադարձ կապը:

Ներկայումս ամենալայն կիրառում ունեն հաշվառման օրագրա-օրդերային, մայր-մատյանային (ձեռքի տարբերակով) և աղյուսակա-ավտոմատացված ձևերը: Օրագրա-օրդերային ձևը հիմնված է կատարված գործառնությունները գրանցելիս շախմատային սկզբունք օգտագործելու և յուրաքանչյուր հաշվետու ամսում դրանք կուտակելու վրա: Գրանցման շախմատային ձև նշանակում է տնտեսական գործառնության գումարը մեկ գրանցմամբ արտացոլվում է թղթակցող հաշիվների դեբետում և կրեդիտում, այսինքն իրականացվում է կոնկալի գրանցում: Դա հնարավոր է, քանի որ բոլոր օրագիր-օրդերները կառուցված են կրեդիտային սկզբունքով նախապես մշակված դեբետագրվող հաշիվների թղթակցությամբ: Օրագիր-օրդերի հիմունքը վկայում է ռեգիստրի երկու հատկանիշների մասին, օգտագործվում են ժամանակագրական /օրագիր/ և սխտեմատիկ /օրդեր/ գրանցումների համար: Դրանց մեծ մասը համատեղում են սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառման տվյալները: Օրագիր-օրդերները մշակված են կամ առանձին հաշվի, կամ փոխադարձ կապված հաշիվների խմբի համար: Դրանց մի մասի վրա նախապես անալիտիկ հաշվառման համար բաց են արվում նաև օպերատիվ տեղեկագրեր /դեբետորների և կրեդիտորների հետ հաշվարկների, արտադրական ծախսերի հաշվառման համար և այլն/:

Բացի օրագիր-օրդերներից և տեխնիկադեբետից, բաց է արվում նաև Գլխավոր գիրք սինթետիկ հաշվառման ռեգիստր: Նրա յուրաքանչյուր էջ նախատեսվում է մեկ սինթետիկ հաշվի համար, ուր գրանցվում են հաշվի

մնացորդը ամսվա սկզբին և վերջին, դեբետային շրջանառության գումարը՝ ընդլայնված տեսքով, այսինքն՝ կրեդիտագրվող հաշիվների թղթակցությամբ, և կրեդիտային շրջանառության ընդհանուր գումարը: Գլխավոր գիրքը բաց է արվում տարվա համար, յուրաքանչյուր ամսվան հատկացվում է մեկ տող: Գլխավոր գրքի և այլ ռեգիստրների մի մասի հիման վրա կազմվում են հաշվեկշիռը և հաշվետվության մյուս ձևերը:

Հաշվապահական հաշվառման Մայր-մատյանային ձևը մեծորիալ-օրդերային ձևի տարատեսակն է: Այս ձևի յուրահատկությունն այն է, որ տնտեսական գործառնությունների գրանցման համար օգտագործվում են հատուկ կուտակման տեղեկագրեր, որոնցում տարվում է հիմնական միջոցների, հաշվարկված անորտիզացիոն հատկացումների /մաշվածքի/, արտադրական պաշարների և պատրաստի արտադրանքի, արտադրական ծախսերի, դրամական միջոցների և ֆոնդերի իրացման, մատակարարների հետ հաշվարկների, աշխատավարձի հաշվառումը: Դրանցում գրանցումների համար հիմք են հանդիսանում սկզբնական փաստաթղթերը:

Նշված ձևը օգտագործում են արտադրության պարզ պրոցեսով աշխատող, գույք ունեցող փոքր ձեռնարկություններում: Ինչ վերաբերում է ոչ արտադրական ոլորտի այն փոքր ձեռնարկություններին, ուր տնտեսական գործառնությունների թիվը փոքր է և չունեն սեփական գույք, թույլատրվում է հաշվապահական հաշվառումը վարել կրճատված ձևով՝ օգտագործելով տնտեսական գործառնությունների հաշվառման գիրքը:

Հաշվառման աղյուսակ-ավտոմատացված ձևի հիմքում ընկած է հաշվապահական հաշվառման մեթոդի գլխավոր տարրը՝ փաստաթղթավորումը: Սակայն հաշվային տեղեկատվության խմբավորումը և ընդհանրացումը կատարվում է հաշվիչ մեքենաներով կամ կոմպյուտերներով: Արդյունքում՝ հաշվիչ կենտրոնից կամ հաշվապահի ավտոմատացված աշխատանքային տեղից /ԱՍ/ հաշվապահությունը ստանում է տարբեր բովանդակության ռեգիստրներ, որոնք համապատասխանում են օրագիր - օրդերներին, տեղեկագրերին, գրքերին, քարտերին և այլն: Ամբողջ ասվածից կարելի է անել հետևություն, որ բոլոր ձեռնարկությունները /միավորումները, կազմակերպությունները/ պարտավոր են վարել իրենց գույքի և տնտեսական պրոցեսների հաշվապահական հաշվառում ընդհանրացված դրամական արտահայտությամբ՝ դրանց համատարած, անընդհատ, փաստաթղթավորված և փոխկապակցված արտացոլման միջոցով: Սակայն պետք է նշել, որ ձեռնարկություններին, իրենց հաշվապահական հաշվառումը կազմակերպելու և իրականացնելու ժամանակ, թույլատրվում է.

- պահպանելով ընդհանուր մեթոդաբանական սկզբունքները, ելնելով իրենց տնտեսավարման կոնկրետ պայմաններից, որոշ փոփոխու-

- թյուններ կատարել ֆինանսների նախարարության կողմից առաջադրված հաշվապահական հաշվառման ռեգիստրներում և դրանց վարման ձևերում,
- սահմանել հաշվապահական աշխատանքների կազմակերպման ձևեր,
 - մշակել ներարտադրական հաշվառման և վերահսկման համակարգ,
 - կազմել ձեռնարկությունում օգտագործման համար անհրաժեշտ հաշվետվություն:

*Ձեռնարկությունների գլխավոր հաշվապահների իրավունքները
և պարտականությունները*

Հիմնվելով հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության դրույթների պահանջների /ՌԴ ֆինանսների նախարարության 20.03.92 թ. N10/ և նրա լրացումների և փոփոխությունների /N68, 04.06.93 թ./ վրա նշենք, որ հաշվապահական հաշվառման աշխատանքների կազմակերպման համար պատասխանատվություն է կրում ձեռնարկության ղեկավարը: Այդ առումով, նա պարտավոր է անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծել հաշվապահական հաշվառումը ճիշտ վարելու համար: Ձեռնարկության բոլոր ստորաբաժանումները, ծառայությունները և անձնակազմը պետք է անվերապահորեն կատարեն գլխավոր հաշվապահի այն բոլոր սպահանջները, որոնք կապված են փաստաթղթերը ճիշտ վարելու և հաշվապահություն ներկայացնելու հետ: Ձեռնարկությունում հաշվապահական ծառայությունը կարող է հանդես գալ որպես առանձին, ինքնուրույն կառուցվածքային ստորաբաժանում կամ որպես կենտրոնական հաշվապահություն: Թույլատրվում է հաշվապահական հաշվառումը իրականացնել /եթ ձեռնարկությունը հաշվապահական ծառայություն չունի/ նաև պայմանագրային հիմունքներով, մասնագիտացված կազմակերպությունների կամ մասնագետների ներգրավման միջոցով:

Գլխավոր հաշվապահը նշանակվում և ազատվում է պաշտոնից ձեռնարկության տնօրենի կողմից և անմիջականորեն ենթարկվում է նրան:

Գլխավոր հաշվապահը պատասխանատվություն է կրում հաշվապահական հաշվառման վարման մեթոդաբանական հիմունքները պահպանելու համար, ապահովում է հաշիվներում տնտեսական գործառնությունների ժամանակին արտացոլումը և դրանց կատարման վրա վերահսկողությունը, ձևավորում է օպերատիվ տեղեկատվություն և հաշվապահական հաշվետվություն համապատասխան հասցեներով և ժամկետներում ներկայացնելու համար: Ձեռնարկության ղեկավարի հետ համատեղ, գլխավոր հաշվապահը ստորագրում է ապրանքանյութական արժեքների ստացման և ծախսման, դրամական միջոցներ, հաշվարկա-

յին և վարկային, ֆինանսական պարտավորություններ հաշվառելու համար հիմք հանդիսացող բոլոր փաստաթղթերը: Նշված փաստաթղթերն առանց գլխավոր հաշվապահի ստորագրության համարվում են անվավեր և կատարման չեն ընդունվում: Ստորագրության իրավունքը կարող է տրվել առանձին անձանց՝ ձեռնարկության ղեկավարի գրավոր կարգադրությամբ:

Օրենսդրությանը չհամապատասխանող, ֆինանսական և պայմանագրային կարգապահությունը խախտող փաստաթղթերը կատարման չեն ընդունվում: Այդպիսի փաստաթղթերի մասին գլխավոր հաշվապահը գրավոր հայտնում է ձեռնարկության տնօրենին և հաշվառման է վերցնում միայն տնօրենի գրավոր կարգադրությունից հետո: Կատարված գործառնության անօրինականության համար ամբողջ պատասխանատվությունը տվյալ դեպքում ընկնում է տնօրենի վրա: Նյութապես պատասխանատու անձանց /զանձապահի, պահեստապետի և այլն/ աշխատանքի ընդունումը, ազատումը և տեղափոխումը համաձայնեցվում է գլխավոր հաշվապահի հետ:

Փոքր ձեռնարկություններում, որոնք հաստիքով գանձապահ չունեն, գանձապահի պարտականությունները կարող է կատարել գլխավոր հաշվապահը կամ ղեկավարի գրավոր կարգադրությամբ՝ այդ պարտականությունները կարող է ստանձնել այլ աշխատող:

Հաշվապահական հաշվառման հիմունքների բազայի հիման վրա ստացված տեսական գիտելիքները ամրապնդելու և հաշվային աշխատանքների կատարումը սովորելու համար, առաջարկում ենք ուսումնասիրել 199__թ. մարտ ամսում «Սմենա» գործարանում կատարված տնտեսական գործառնության արտացոլման կարգը՝ հաշվապահական հաշիվներում: Բերված օրինակում պարզ տեսանելի է, թե ինչպես են կիրառվում կրկնակի գրանցման մեթոդը և հաշվետու ամսում հաշվապահական տեղեկատվության փոխադարձ ստուգումները, մասնավորապես, հաշվեկշռի ակտիվի և պասիվի հանրագումարների, սինթետիկ հաշիվների դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունների, սինթետիկ և անալիտիկ հաշիվների (անալիտիկ հաշիվների շրջանառության տեղեկագրերի հանրագումարները հավասար են սինթետիկ հաշիվների շրջանառության տեղեկագրի սինթետիկ հաշվի համապատասխան տողի ցուցանիշներին), գործառնությունների գրանցման մատյանի (ժամանակագրական գրանցում) և սինթետիկ հաշիվների շրջանառությունների (սիստեմատիկ գրանցում) հավասարությունը:

* Օրինակի բոլոր բվային տվյալները պայմանական են:

Ակտիվ		Պասիվ			
N	Տնտեսական միջոցների կազմը և տեղաբաշխումը	Գումարը (ռուբ.)	N	Տնտեսական միջոցների գոյացման աղբյուրները և դրանց նպատակային նշանակումը	Գումարը (ռուբ.)
1.	Հիմնական միջոցներ (01)	800000	1.	Կանոնադիր կապիտալ (85)	700000
2.	Շահույթի օգտագործում (81)	140000	2.	Հիմնական միջոցների մաշվածություն (02)	120000
3.	Արտադրական պաշարներ (10)	30000	3.	Հատուկ ֆոնդեր (88)	200000
4.	Անավարտ արտադրություն (20)	200000	4.	Շահույթ (80)	150000
5.	Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների հետ (71)	30000	<i>Հաշվարկներ զանազան կրեդիտորների հետ.</i>		
			5.	բյուջեի հետ (68)	30000
6.	Դրամարկղ (50)	20000	6.	սոց.ապահովագրության հատկացումների գծով (69)	20000
			7.	աշխատանքի վճարման գծով (70)	400000
7.	Հաշվարկային հաշիվ (51)	800000	8.	ապրանքների և ծառայությունների դիմաց (60)	200000
			9.	այլ կրեդիտորների հետ (64)	200000
Հաշվեկշիռ		2020000	Հաշվեկշիռ		2020000

2. «Արտադրական պաշարներ» հոդվածի վերծանումը

N	Անվանումը	Չափի միավորը	Գինը (ռուբ., կոպ.)	Քանակը	Գումարը
1.	Գործվածք	մ	1200-00	20	24000
2.	Թելեր	հատ	20-00	100	2000
3.	Ֆուրնիտուրա	կոմպլեկտ	100-00	40	4000
Ընդամենը					30000

3. «Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ ապրանքների և ծառայությունների դիմաց» հոդվածի վերծանումը

N	Սատակարարի անվանումը	Գումարը (ռուբ.)
1.	N6 մեծածախ բազա	150000
2.	«Զարյա» կոոպերատիվ	50000
Ընդամենը		200000

4. Տնտեսական գործառնությունների գրանցման մատյան
199_թ. մարտ

N	Փաստաթղթերը և գործառնության համառոտ բովանդակությունը	Գումարը (ռուբ.)	Թղթակցող հաշիվները	
			դեբետ	կրեդիտ
1	2	3	4	5
1.	Քաղվածք հաշվարկային հաշվից ա) ստացվել է կանխիկ չեկով բ) փոխանցվել է բյուջե գ) փոխանցվել է սոցապին	400000 30000 20000	50 68 69	51 51 51
2.	Կանխավճարային հաշվետվություն N9 - 07.03: Ծախսվել է արտադր. կարիքների համար	30000	20	71
3.	Դրամարկղային ելքի օրդեր N12 և վճարման տեղեկագրեր N9-11 Աշխատողներին վճարվել է աշխատավարձ	400000	70	50
4.	Պահանջագրեր N11-14 գործվածք- 20մ 12 ռուբլով - 240 ռուբ. թելեր - 20 հատ 20 կոպեկով- 4 ռուբ. օժանդ. նյութեր-16 կոմպ. 1 ռ-ով- 16 ռուբ.	26000	20	10
5.	Պահեստի մուտքի օրդեր N7 և վճարման պահանջագիր N 20 Ընդունված է վճարման N6 մեծածախ բազայի վճարման պահանջագիրը՝ 50մ գործվածքի համար 12 ռ-ով - 600ռուբ. և 100 հատ թելի համար՝ 20 կոպեկով - 20 ռուբ.	62000	10	60
6.	Կատարված աշխատանքների կարգագրեր և հաշվարկային տեղեկագրեր ա) աշխատողներին հաշվարկվել է աշխատավարձ բ) աշխատավարձից կատարվել են հարկերի պահումներ	300000 20000	20 70	70 68
7.	Հաշվապահության տեղեկանք Հաշվարկվել են հատկացումներ սոցիալական ապահովագրության մարմիններին և թոշակային ֆոնդին	111000	20	69
8.	Հաշվապահության տեղեկանք Հաշվարկվել է հիմնական միջոցների մաշվածքը (ամորտիզացիոն հատկացումների գումարը)	12000	20	02
9.	Աշխատանքների ընդունման-հանձնման ակտ Փաստացի արժեքով պատվիրատուին հանձնվել է ավարտված աշխատանքը	598000	46	20

10.	Հաշվապահության տեղեկանք Եշվում է նախկինում ստացված կանխավճարի գումարը	200000	64	46
11.	Քաղվածք հաշվարկային հաշվից ա) մուտքագրվել է վճարը կատարված, հանձնված աշխատանքների դիմաց (հանած կանխավճարը) բ) վճարվել են մատակարարների հաշիվները 1. N 6 մեծածախ բազային 2. «Զարյա» կոոպերատիվին	698000 150000 50000	51 60 60	46 51 51
12.	վապահության տեղեկանք Որոշվել է իրացումից (հաշիվ 46) ստացված շահույթը	300000	46	80
13.	Հաշվապահության տեղեկանք Շահույթը բաշխվել է ըստ նպատակային նշանակման ա) բյուջեին՝ 45% բ) ձեռնարկության հատուկ ֆոնդերի ձևավորման համար՝ 55%	135000 165000	81 81	68 88
Ը ն դ ա մ ն ը		3707000	x	x

Սինթետիկ հաշվառման հաշիվները

Դ	Հաշիվ 01	Կ	Դ	Հաշիվ 02	Կ	Դ	Հաշիվ 10	Կ
մն. 800000			մն. 120000	մն. 30000				
			8) 12000	5) 62000	4) 26000			
-	-	-	12000	62000	26000			
մն. 800000			մն. 132000	մն. 66000				
Դ	Հաշիվ 20	Կ	Դ	Հաշիվ 46	Կ	Դ	Հաշիվ 71	Կ
մն. 200000	9) 598000		9) 598000	10) 200000	մն. 30000	2) 30000		
2) 30000			12) 300000	11) 698000				
4) 26000			898000	898000			30000	
6ա) 300000			մն. -	մն. -	մն. -	մն. -		
7) 111000								
8) 12000								
	479000	598000						
մն. 81000								

Գ	Հաշիվ 64	Կ	Գ	Հաշիվ 81	Կ	Գ	Հաշիվ 85	Կ
10)	200000	մն. 200000	մն. 140000			մն. 700000		
			13) 300000					
	200000	-	300000	-	-	-	-	-
		մն. -	մն. 440000			մն. 700000		

Գ	Հաշիվ 70	Կ	Գ	Հաշիվ 51	Կ	Գ	Հաշիվ 50	Կ
3)	400000	մն. 400000	մն. 800000	1) 450000	մն. 20000	3) 400000		
6բ)	20000	6ա) 300000	11) 698000	11) 200000	1) 400000			
	420000	300000	698000	650000	400000	400000		
		մն. 280000	մն. 848000		մն. 20000			

Գ	Հաշիվ 68	Կ	Գ	Հաշիվ 69	Կ	Գ	Հաշիվ 88	Կ
1)	30000	մն. 30000	1) 20000	մն. 20000		մն. 200000		
		6բ) 20000		7) 111000				
		13) 135000				13) 165000		
	30000	155000	20000	111000	-	165000		
		մն. 155000		մն. 111000		մն. 165000		

Գ	Հաշիվ 80	Կ	Գ	Հաշիվ 60	Կ
		մն. 150000		11) 200000	մն. 200000
		12) 300000			5) 62000
		300000		200000	62000
		մն. 450000			մն. 62000

199 թ. մարտ ամսվա սինթետիկ հաշիվների շրջանառության տեղեկագիր

N	Հաշիվների անվանումը և կոդը	Մնացորդը ամսվա սկզբին		Շրջանառությունը հաշվետու ամսվա ընթացքում		Մնացորդը ամսվա վերջին	
		դեբետ	կրեդիտ	դեբետ	կրեդիտ	դեբետ	կրեդիտ
1.	Հիմնական միջոցներ (01)	800000	-	-	-	800000	
2.	Հիմնական միջոցների մաշվածություն (02)		120000	-	12000	-	132000
3.	Նյութեր (10)	30000		62000	26000	66000	
4.	Հիմնական արտադրու- թյուն (20)	200000		479000	598000	81000	
5.	Իրացում (46)	-	-	898000	898000	-	-
6.	Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ (71)	30000		-	30000	-	-
7.	Հաշվարկներ ըստ որոշ- ված կանխավճարների (64)	-	200000	200000	-	-	-
8.	Հաշվարկներ բյուջեի հետ (68)		30000	30000	155000	-	155000
9.	Հաշվարկներ սոցիալա- կան ապահովագրության և ապահովության գծով (69)		20000	20000	111000		111000
10.	Հաշվարկներ անձնա- կազմի հետ աշխատան- քի վճարման գծով (70)		400000	420000	300000		280000
11.	Դրամարկղ (50)	20000		400000	400000	20000	-
12.	Հաշվարկային հաշիվ (51)	800000		698000	650000	848000	
13.	Հաշվարկներ մատակա- րարների և կապալառու- ների հետ (60)		200000	200000	62000		62000
14.	Շահույթներ և վնասներ (80)		150000	-	300000		450000
15.	Շահույթի օգտագործում (81)	140000		300000	-	440000	
16.	Կանոնադիր կապիտալ (85)		700000		-		700000
17.	Հատուկ նշանակման ֆոնդեր (88)		200000	-	165000		365000
Ը ն դ ա մ ե ն ը		2020000	2020000	3707000	3707000	2255000	2255000

Անալիտիկ հաշվառման հաշիվներ

ա) քանակագումարային ձև

Դեբետ		Գործվածք					Կրեդիտ				
N հ/հ	Գործառնության բովանդակությունը	Չափի միավորը	Գինը ռուբ.	Ջանակը	Գումարը	N հ/հ	Գործառնության բովանդակությունը	Չափի միավորը	Գինը ռուբ.	Ջանակը	Գումարը
1.	մնացորդը առ 01.03	մ	1200	20	24000	1.	Բաց է թողնված արտադրությանը՝ պահանջագիր N11-14	մ	1200	20	24000
2.	N6 մեծածախ բազա մուտքի օրդեր N7	մ	1200	50	60000						
3.	Մարտ ամսին	մ	1200	50	60000	2.	Մարտ ամսին	մ	1200	20	24000
4.	Մնացորդը առ 01.04	մ	1200	50	60000						

Թեյեր

1.	Մնացորդը առ 01.03	հատ	20-00	100	2000	1.	Բաց է թողնված արտադրությանը՝ պահանջագիր N11-14	հատ	20-00	20	400
2.	Մեծածախ բազա N6-մուտքի օրդեր N7	հատ	20-00	100	2000						
3.	Մարտ ամսին	հատ	20-00	100	2000	2.	Մարտ ամսին	հատ	20-00	20	400
4.	Մնացորդը առ 01.04	հատ	20-00	180	3600						

Ֆուրմիտուրա

1.	Մնացորդը առ 01.03	կոմպլեկտ	100	40	4000	1.	Բաց է թողնված արտադրությանը՝ պահանջագիր N11-14	կոմպլեկտ	100	16	1600
2.	Մարտ ամսին	-	-	-	-	2.	Մարտ ամսին	կոմպլեկտ	100	16	1600
3.	Մնացորդը առ 01.04	կոմպլեկտ	100	24	2400						

բ) գումարային ձև

Դ	Մեծածախ բազա N 6	Կ	Դ	Կոուպերատիվ «Զարյա»	Կ
11)	150000	մն. 150000	11)	50000	մն. 50000
	150000	5) 62000 մն. 62000		50000	- մն. -

199_թ. մարտ ամսվա «Նյութեր» հաշվի անալիտիկ հաշիվների շրջանառության տեղեկագիր

h/h	Նյութի անվանումը	Չափի միավորը	Գինը (ռուբ.)	Մնացորդը ամսվա սկզբին		Շրջանառությունը ամսվա ընթացքում				Մնացորդը ամսվա վերջին		
				քան.	գում.	դեբետ		կրեդիտ		քան.	գում.	
						քան.	գում.	քան.	գում.			
1.	Գործվածք	մ	1200	20	24000	50	60000	12	24000	50	60000	
2.	Թեյ	հատ	20	100	2000	100	2000	20	400	180	3600	
3.	Ֆուրմիտուրա	կոմպլ.	100	40	4000	-	-	16	1600	24	2400	
Ը ն դ ա մ ն ւ ը						30000		62000		26000		66000

Համեմատվում է սինթետիկ հաշիվների շրջանառության տեղեկագրի թիվ 10. «Նյութեր» հաշվի հետ:

199_թ. մարտ ամսվա «Հաշվարկներ մատակարարների ու կապալառուների հետ» հաշվի անալիտիկ հաշիվների շրջանառության տեղեկագիր

N հ/հ	Մատակարարի անվանումը	Մնացորդը ամսվա սկզբին (ռուբ.)	Շրջանառությունը ամսվա ընթացքում		Մնացորդը ամսվա վերջին (ռուբ.)
			դեբետ	կրեդիտ	
1.	Մեծածախ բազա N6	150000	150000	62000	62000
2.	Կոուպերատիվ «Զարյա»	50000	50000	-	-
Ը ն դ ա մ ն ւ ը		200000	200000	62000	62000

Համեմատվում է սինթետիկ հաշիվների շրջանառության տեղեկագրի թիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» հաշվի հետ:

Ակտիվ

Պասիվ

N հ/հ	Տնտեսական միջոցների կազմը և տեղաբաշխումը	Գումարը (ռուբ.)	N հ/հ	Տնտեսական միջոցների գումարման աղբյուրները և դրանց նպատակային նշանակությունը	Գումարը (ռուբ.)
1.	Հիմնական միջոցներ (01)	800000	1.	Կանոնադիր կապիտալ (85)	70000
2.	Շահույթի օգտագործում (81)	440000	2.	Հիմնական միջոցների մաշվածություն (02)	132000
3.	Արտադրական պաշարներ (10)	66000	3.	Շահույթ (80)	45000
4.	Անավարտ արտադրություն (20)	81000	4.	Հատուկ ֆոնդեր (88)	365000
5.	Դրամարկղ (50)	20000	<i>Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ.</i>		
6.	Հաշվարկային հաշիվ (51)	848000	5.	Բյուջեի հետ (68)	155000
			6.	Ապահովագրության գծով (69)	111000
			7.	Ապրանքների և ծառայությունների գծով (60)	62000
			8.	Աշխատանքի վճարման գծով (70)	280000
Հ ա շ վ ե կ շ ի ռ		2255000	Հ ա շ վ ե կ շ ի ռ		2255000

ԳԼՈՒԽ 2

ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՀԱՇՎԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Ձեռնարկություն է համարվում սահմանված օրենքով հիմնված, ինքնուրույն տնտեսավարող այն սուբյեկտը, որը արտադրանք է պատրաստում, աշխատանքներ և ծառայություններ է մատուցում հասարակական պահանջարկները բավարարելու և շահույթ ստանալու համար (ՌԴ «Ձեռնարկությունների և ձեռնարկչատիրական գործունեության մասին» օրենքի 4.1 հոդված): Այդ նույն օրենքով որոշվում են (գլ.2) ձեռնարկությունների օրենսդրականակերպչական ձևերը: Դրանցից գլխավորներն են՝ պետական, քաղաքային, անհատական (ընտանեկան), ինչպես նաև լրիվ և սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններ, փակ տիպի բաժնետիրական ընկերություններ, բաց տիպի բաժնետիրական ընկերություններ, վարձակալական ձեռնարկություններ, մասնաճյուղեր, ներկայացուցչություններ և այլն: Նշված օրենքին համապատասխան զրանցվելուց հետո, բոլոր ձեռնարկությունների գործունեությունը հիմնվում է ներքոհիշյալ սկզբունքների վրա:

Ձեռնարկության կառավարումը իրականացվում է նրա կանոնադրությանը համապատասխան, զուգակցելով աշխատանքային կոլեկտիվի ինքնակառավարման սկզբունքները, սեփականատերի սեփականությունը տնտեսվարորեն օգտագործելու իրավունքները: Ձեռնարկությունը ինքնուրույն ընտրում է իր կառավարման կառուցվածքը և սահմանում աշխատակազմի թիվը: Ձեռնարկության կառավարման բարձրագույն մարմինը աշխատանքային կոլեկտիվի ընդհանուր ժողովն է և նրա կողմից ընտրվող խորհուրդը (վարչությունը):

Ձեռնարկությունը ինքն է պլանավորում իր գործունեությունը և հեռանկարային զարգացումը՝ հաշվի առնելով թողարկվող արտադրանքի աշխատանքների և ծառայությունների նկատմամբ ունեցած պահանջարկը: Պլանների հիմքը պայմանագրերն են (մատակարարների և գնորդների հետ), որոնց հիման վրա կատարվում են աշխատանքներ և մատակարարումներ պետական կարիքների և այլ պատվիրատուների համար:

Ձեռնարկությունը իր արտադրանքը, աշխատանքները և ծառայությունները իրացնում է իր կամ պայմանագրով որոշված գներով և սակագներով, իսկ որոշ դեպքերում՝ պետական, կարգավորվող գներով:

Ձեռնարկության տնտեսական գործունեության ֆինանսական ընդհանրացնող ցուցանիշը շահույթն է: Դա ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների իրացումից ստացված հասույթի գումարի գերազանցումն է դրանց վրա կատարված ծախսերի գումարից: Հարկերի և բյուջե կատարվող այլ վճարումներից հետո մնացած շահույթը թողնվում է ձեռնարկության տնօրինությանը: Այն պետք է լինի այնքան, որ բավարարի ձեռնարկության արտադրական, գիտատեխնիկական և սոցիալական զարգացմանը, նրա աշխատողների անձնական եկամուտների մեծացմանը:

Ձեռնարկության խորհուրդը կարող է որոշում կայացնել թողարկելու արժեթղթեր (բաժնետոմսեր) հատուկ ֆոնդերի ձևավորման համար, եթե դրանք բավարար չեն հիմնական միջոցների ձեռքբերման և այլ գիտատեխնիկական ներդրումների ծախսերը ծածկելու համար: Ձեռնարկությունը կարող է, օրենսդրությանը համապատասխան, ինքնուրույն իրականացնել արտաքին տնտեսական գործունեություն:

Ինչպես հայտնի է, ցանկացած ձեռնարկության տնտեսական գործունեությունը բաղկացած է փոխադարձ կապված և իրարով պայմանավորված հետևյալ երեք տնտեսական պրոցեսներից. մատակարարում (նյութատեխնիկական ռեսուրսների մթերում և ձեռքբերում), արտադրանքի արտադրություն և դրա իրացում:

Այս պրոցեսները իրականացվում են միաժամանակ, որի համար օգտագործվում են աշխատողների աշխատանքը, հիմնական և շրջանառու միջոցներ: Հետևաբար, ձեռնարկությունում հաշվապահական հաշվառման կարևորագույն օբյեկտներ են՝ հիմնական և շրջանառու միջոցները իրենց շարժման մեջ, հաշվարկա-վարկային հարաբերությունները, արտադրանքի թողարկումը, դրա վրա կատարված ծախսերը, թողարկված արտադրանքի ինքնարժեքը ամբողջությամբ և ըստ արտադրատեսակների աշխատողների աշխատանքը, նրանց հասանելիք աշխատավարձը, տնտեսական գործունեության հետևանքները:

Բնական է, որ անցումը շուկայական տնտեսությանը, պետական սեփականության սեփականաշնորհումը, տարբեր կազմակերպա-իրավական տնտեսավարող սուբյեկտների առաջացումը զգալիորեն մեծացրել են հաշվապահական տեղեկատվության դերը և նշանակությունը ձեռնարկության կառավարման, տնտեսական գործունեության վերլուծության և վերահսկման բնագավառում: Որպեսզի ձեր ձեռնարկությունում հաշվապահական տեղեկատվությունը լինի օբյեկտիվ, հավաստի, հասկանալի և պաշտպանված ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին օգտվողներից, անհրաժեշտ է գիտական մոտեցում և հիմնական նորմատիվային փաստաթղթերի իմացություն: Դրա համար նշենք, որ հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության կազմակերպամեթոդաբանա-

կան հիմքերը Ռուսաստանի Դաշնությունում կարգավորվում են հետևյալ հիմնադիր փաստաթղթերով. ձեռնարկությունների ֆինանսա-տնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշիվների պլան, դրա կիրարկման հրահանգ, Ռուսաստանի Դաշնությունում հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության կանոնակարգ՝ հաստատված ՌԴ ֆինանսների նախարարության կողմից 1992 թվականի մարտի 20-ի N10 հրամանով (ՌԴ ֆինանսների նախարարության հունիսի 1-ի N68 հրամանի փոփոխություններով և լրացումներով), արտադրանքի արտադրության և իրացման համար կատարվող ծախսերի կազմի և ֆինանսական արդյունքների ձևավորման և հարկման կարգի մասին կանոնակարգ:

Այդ փաստաթղթերը համընդհանուր են, դրանք որոշում են հաշվապահական հաշվառման կազմակերպման և վարման ընդհանուր կանոնները և տարածվում են բոլոր այն ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների վրա, որոնք համարվում են իրավաբանական անձ, անկախ պատկանելությունից, սեփականության ձևից, գործունեության տեսակից, դրա համար էլ դրանք պետք է դիտել որպես նորմատիվներ:

Դրա հետ մեկտեղ, նշված փաստաթղթերը հնարավորություն են ընձեռում նաև ձեռնարկություններին, այդ նորմատիվների հիման վրա, ինքնուրույն որոշելու իրենց հաշվառման և վերահսկողության կոնկրետ ձևերն ու մեթոդները, ելնելով տնտեսավարման կազմակերպա-իրավական ձևից, ճյուղային առանձնահատկություններից, ոլորտի յուրահատկությունից, գործունեության բնույթից, անձնակազմի որակավորումից և այլ խնդիրներից:

Այդպիսի ինքնուրույնության գործնական իրագործումը արտահայտվում է ձեռնարկության սեփական հաշվային քաղաքականության պարտադիր մշակմամբ, որտեղ պետք է որոշված լինեն հերթական հաշվետու տարվա համար նյութական արժեքների ձեռքբերման, գնահատման, արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկի, նրա գնահատման և իրացման, գույքը հիմնական միջոցներին և փոքրարժեք ու արագամաշ առարկաներին վերագրելու չափանիշի, ՓԱԱ-ի մաշվածության և այլնի հաշվառման կարգն ու կանոնները:

Հաշվային քաղաքականության հարցին է վերաբերում նաև հաշվապահական հաշվառման հաշիվների աշխատանքային պլանի մշակումը:

Ձեռնարկության ղեկավարի կողմից հաշվային քաղաքականությունը հաստատվելուց հետո, այն ստանում է իրավաբանական փաստաթղթի կարգավիճակ:

Հաշվապահությունն ապահովում է փաստաթղթերի մշակումը, հաշվապահական գրանցումների արդյունավետ վարումը հաշվային ռեգիստրներում և դրանց հիման վրա հաշվետվությունների կազմումը ձեռնարկության արտադրատնտեսական գործունեության մասին:

Հաշվային տեղեկատվության ժամանակին ստուգումը ձեռնարկության ղեկավարությանը հնարավորություն է տալիս օպերատիվ կերպով ներգործել արտադրության ընթացքի վրա, համապատասխան միջոցառումներ ձեռնարկել ձեռնարկության գործունեության տնտեսագիտական ցուցանիշների բարելավման համար (աշխատանքի արտադրողականություն, շահույթ):

Ձեռնարկության հաշվապահությունում, որպես կանոն լինում են մի քանի խմբեր:

Հաշվարկային խումբ, որի աշխատողները սկզբնական փաստաթղթերի հիման վրա կատարում են աշխատավարձի և դրանից կատարվող պահումների բոլոր հաշվարկները, իրականացնում են վերահսկողություն աշխատավարձի ֆոնդի և սպառման ֆոնդի օգտագործման վրա, վարում են հաշվարկները սոցապ հատկացումների, կենսաթոշակային ֆոնդի, զբաղվածության ֆոնդի գծով և այլն:

Նյութական խումբ, որի աշխատողները վարում են նյութական արժեքների ձեռքբերման հաշվառումը, նյութերի մատակարարների հետ հաշվարկներ, նյութերի մուտքագրման և ծախսման հաշվումը, ըստ նրանց պահպանման և օգտագործման տեղի:

Ոչ մեծ ձեռնարկություններում, նյութական բաժնում կատարվում է նաև հիմնական միջոցների, փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների, պատրաստի արտադրանքի հաշվառում, մեծ ձեռնարկություններում հաշվառման այդ բաժնիների տվյալների մշակման համար ստեղծվում են առանձին խմբեր:

Արտադրա-կալկուլյացիոն խումբ, որի աշխատողները վարում են արտադրության բոլոր ձևերի ծախսերի հաշվառումը, որոշում են թողարկված արտադրանքի կալկուլյացիան և կազմում են հաշվետվություն: Որոշում են անավարտ արտադրության ծախսերի կազմը:

Ընդհանուր բաժին, որի աշխատողները իրականացնում են մնացած գործառնությունների հաշվառումը, վարում են Գլխավոր գիրքը և կազմում են հաշվապահական հաշվետվություն:

Խոշոր ձեռնարկություններում առանձնացվում է *ֆինանսական խումբը*, որի աշխատողները վարում են դրամական միջոցների և տարբեր կազմակերպությունների, ձեռնարկությունների և անձանց հետ հաշվարկների հաշվառումը:

Հաշվապահությունը անմիջականորեն կապված է ձեռնարկության բոլոր արտադրամասերի ու բաժինների հետ և նրանցից ստանում է հաշվառումն իրականացնելու համար անհրաժեշտ բոլոր տվյալները:

Կառուցվածքային ստորաբաժանումներ	Փաստաթղթերի անվանումը և կազմը
Արտադրամասեր	Առանձին տնտեսական գործառնությունների փաստաթղթեր (թողարկված արտադրանքի համար և այլն), արտադրական հաշվետվություններ ծախսերի վերաբերյալ և այլն:
Պահեստներ	Ակրանքանյութական արժեքների շարժի փաստաթղթեր (մուտքը, բացթողումը և տեղաշարժերը):
Պլանային բաժին	Ըստ ձեռնարկության տնտեսական գործունեության բոլոր տեսակների պլանային ցուցանիշների հաստատված մշակումներ (ծախսերի և եկամուտների նախահաշիվ):
Աշխատանքի և աշխատավարձի բաժին	Աշխատողների առանձին կատեգորիաների աշխատավարձերի վճարման և պարգևատրման դրույքների, դրույքաչափերի, վարձավճարների, հաստիքների փոփոխությունների վերաբերյալ:
Կադրերի բաժին	Աշխատանքի ընդունված անձանց ցուցակ, իրամաններ, հեռացումներ, արձակուրդներ, ներքին տեղափոխություններ:
Գլխավոր մեխանիկի բաժին	Փաստաթղթեր սարքավորումների տեղաշարժերի և դրանց նորոգումների, ավտոտրանսպորտի աշխատանքի և այլնի մասին:

Հաշվապահությունը պարբերաբար տեղեկատվություն է տալիս ձեռնարկության ղեկավարությանը և խորհրդին ձեռնարկության և նրա առանձին ստորաբաժանումների աշխատանքի մասին:

Առաջնորդվելով ՌՍՖՍՀ «Ձեռնարկությունների և ձեռնարկատիրական գործունեության մասին» օրենքի դրույթներով, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է տալ տարբեր կազմակերպատիրական կառուցվածք ունեցող ձեռնարկությունների (բացի պետական կարգավիճակ ունեցող ձեռնարկություններից) ավելի լայն պարզաբանում: Դրա համար առաջարկում ենք ծանոթանալ «Գործարար տեղեկատվության կենտրոն» ԲԸ-ի կողմից մշակված աղյուսակին:

Համեմատական բնութագիր
սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների,
բաց և փակ տիպի բաժնետիրական ընկերությունների

<i>Տնտեսական ընկերության ձևը</i>	<i>Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն</i>	<i>Բաժնետիրական ընկերություն</i>
	<p>Ունկերություն, որի կանոնադիր կապիտալը բաժանված է փայերի, հիմնադիրների կողմից սահմանված չափերով:</p>	<p>Ունկերություն, որի կապիտալը բաժանված է հավասար անվանական արժեքով որոշակի թվի բաժնետոմսերի:</p>
<p>Փակ ընկերություն կամ ձեռնարկություն ֆիքսված մասնակիցների կազմով</p>		<p>Բաց ընկերություն կամ ձեռնարկություն ֆիքսված մասնակիցների կազմով</p>
<p><i>Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններ</i></p> <p>Ունկերության մասնակիցները կարող են օտարել իրենց փայը այլ մասնակիցներին կամ կցորդ անձանց միայն մյուս մասնակիցների համաձայնությամբ:</p>	<p><i>Փակ տիպի բաժնետիրական ընկերություններ</i></p> <p>Իրականացնում է իր կողմից թողարկվող բաժնետոմսերի մասնավոր (փակ) տեղաբաշխում նախապես հայտնի սահմանափակ թվով ներդրողների միջև:</p> <p>Բաժնետերերը իրենց բաժնետոմսերը կարող են օտարել մյուս բաժնետերերին կամ երրորդ անձանց, միայն մնացած բաժնետերերի համաձայնությամբ:</p>	<p><i>Բաց տիպի բաժնետիրական ընկերություն</i></p> <p>Իրականացնում է իր կողմից թողարկված բաժնետոմսերի բաց վաճառք՝ հնարավոր, անսահմանափակ ջանակությամբ ներդրողների թվի միջև: Բաժնետերերը իրավունք ունեն ազատ վաճառել իրենց պատկանող բաժնետոմսերը ցանկացած երրորդ անձանց: Ազատ ձևավորվում է բաժնետերերի կազմը և բաժնետոմսերի թիվը:</p>
<p>Փակ ընկերությունները պարտավոր չեն իրենց գործերը վարել իրապարակայնորեն</p>		<p>Բաց ընկերությունը պարտավոր է իրապարակայնորեն վարել իր գործերը, այսինքն՝ իրապարակել տարեկան հաշվետվություն և հաշվեկշիռ՝ սահմանված ձևով և կարգով:</p>

	<i>Փայաբաժիններ</i>	<i>Բաժնետոմսեր</i>
	<p>Բաժնետոմսեր թողարկելու իրավունք չունի: Ունկերության մասնակցին մուծված փայաբաժին գումարով կարող է տրվել գրավոր վկայագիր, որը արժեքուղթ չի համարվում:</p>	<p>Իրականացնում է բաժնետոմսերի որպես արժեքուղթի հատուկ տեսակի թողարկում: Բաժնետոմսը արժեքուղթ է, որը վկայում է ընկերության կապիտալի մեջ կատարված ներդրման մասին: Այն իրավունք է տալիս ստանալ շահույթ, մասնակցել ընկերության ղեկավարմանը և բաժին ստանալ ընկերությունը լուծարելիս:</p> <p>Բաժնետոմսերը կարող են գոյություն ունենալ ինչպես հատուկ փաստաթղթի ձևով, այնպես էլ՝ հաշվվեցողով գրանցման ձևով: Ունկերությունը կարող է թողարկել տվիրական (ծայրի իրավունքով) և արտոնյալ (առանց ծայրի իրավունքի) բաժնետոմսեր:</p>
<p>Բաժնետոմսի տարբերությունը փայաբաժնից</p>	<p>Ունկերակցության մասնակիցը, ըստ ընդունված կանոնադրության, կարող է ընկերակցության ունեցվածքի մեջ առանձնացնել իր փայաբաժինը:</p>	<p>Բաժնետերը իրավունք չունի ընկերությունից հետ պահանջել իր գումարը, որը վճարվել է բաժնետոմսերի դիմաց: Բաժնետերը կարող է միայն զիջել իր բաժնետոմսերը մյուս բաժնետերերին կամ երրորդ անձանց:</p>
	<p>Թույլատրվում է փայաբաժնի ցանկացած չափ:</p> <p>Փայաբաժինը բաժանելի է:</p>	<p>Բաժնետոմսերի անվանական արժեքը չի կարող ցածր լինել 10 հոբբուց և պետք է լինի նրա պատիկը:</p> <p>Բաժնետոմսը բաժանելի չէ:</p>
<p>Ֆինանսիսների վերաբերյալ</p>	<p>Երկու</p>	<p>Կեկ</p>

«Հավասարակշռության հաշվառում» դասընթացի հետագա շարադրանքը վերաբերում է սեփականության ցանկացած ձևի կազմակերպական կառուցվածք ունեցող ռուբլեր տնտեսական սուբյեկտներին:

ԳԼՈՒԽ 3

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԵՎ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

3.1. Ձեռնարկությունների ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԸ ԵՎ ՀԱՇՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Տնտեսական կապերը ձեռնարկությունների գործունեության անհրաժեշտ պայմանն են, քանի որ դրանք ապահովում են մատակարարման, արտադրության պրոցեսի անընդհատությունը և արտադրանքի ժամանակին առաքումը և իրացումը: Տնտեսական կապերը ձևակերպվում և ամրապնդվում են պայմանագրերով, որոնց համաձայն մի ձեռնարկությունը հանդես է գալիս որպես ապրանքանյութական արժեքների, աշխատանքների կամ ծառայությունների մատակարար, իսկ մյուսը՝ դրանց գնորդ, սպառող, ուրեմն, նաև վճարող:

Մատակարարների և գնորդների միջև հաշվարկների հստակ կազմակերպումը անմիջական ազդեցություն է գործում շրջանառու միջոցների շրջանառելիության արագացման և դրամական միջոցների ժամանակին ստացման վրա: Ձեռնարկությունում առաջանում են փոխհարաբերություններ անձնակազմի հետ, որ իրականացնում է արտադրական առաջադրանքներ. սա նույնպես առաջացնում է հաշվարկներ ձեռնարկության աշխատողների, սոցիալական ապահովության մարմինների և այլ կազմակերպությունների և անձանց հետ:

Բոլոր այս հաշվարկները իրականացվում են դրամական ձևով:

Ձեռնարկությունների, հիմնարկությունների և կազմակերպությունների միջև հաշվարկները կատարվում են անկանխիկ ձևով: Անկանխիկ հաշվարկները տարվում են փոխանցումներ կատարելու միջոցով, այսինքն՝ զանազան բանկային (վարկային և հաշվարկային) գործառնությունների միջոցով գնորդի հաշվից դրամական միջոցները փոխանցվում են մատակարարի հաշվին՝ փոխարինելով կանխիկ գումարի առկայությանը շրջանառության մեջ: Այդ դեպքում ձեռնարկությունների և գնորդների միջև հաշվարկների միջոցով են հանդիսանում բանկի համապատասխան բաժանմունքները (պետական և առևտրական):

Բանկը այն հիմնարկությունն է, որը ստեղծվել է ձեռնարկությունների դրամական միջոցները հավաքագրելու և վերադարձելիության, վճարովի և ժամկետային պայմաններով տեղաբաշխելու համար: Բանկը հանդես է գալիս որպես իրավաբանական անձ:

ՈՂ-ում բանկային համակարգը կազմված է Կենտրոնական բանկի (ՈՂ բանկ) համակարգից և առևտրային բանկերից: Բանկերի և հաճախորդների միջև հարաբերությունները կրում են պայմանագրային բնույթ: Հաճախորդները իրենք են ընտրում բանկեր հաշվարկավարկային սպասարկման համար և կարող են իրականացնել բանկային գործառնությունների բոլոր ձևերը. մեկ (հաշվարկային գործառնությունների գծով) կամ մի քանի բանկերում (վարկային գործառնությունների գծով):

Բանկերի վարկային հարաբերությունները ձեռնարկությունների հետ ձևակերպվում են վարկային պայմանագրերով: Դրանց նպատակը վարկային ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետության բարձրացումը և վարկային մեխանիզմի ազդեցության ուժեղացումն է ձեռնարկությունների գործունեության վերջնական արդյունքների վրա: Բանկերում, բացի հաշվարկային հաշիվներից, բացվում են նաև ընթացիկ և հատուկ հաշիվներ՝ խիստ նպատակային նշանակման միջոցները պահելու համար (սեփականաշնորհման ֆոնդ, ակրեդիտիվներ և չեկային գրքույկներ):

Դրամական միջոցների և հաշվարկների հաշվառման հիմնական խնդիրներն են համարվում.

- դրամական միջոցների և հաշվարկների շարժի գործառնությունների ժամանակին և ճիշտ փաստաթղթավորումը,
- դրամարկղում գտնվող դրամական միջոցների և արժեթղթերի պահպանման ամենօրյա օպերատիվ վերահսկողությունը,
- դրամական միջոցների նպատակային օգտագործման վերահսկողությունը,
- բյուջեի, բանկի և անձնակազմի հետ հաշվարկների ժամանակին և ճիշտ կատարման վերահսկողությունը,
- հաշվարկների ձևերի պահպանման (որոնք սահմանվել են գնորդների և մատակարարների հետ կնքված պայմանագրերով) վերահսկողությունը,
- դեբիտորների և կրեդիտորների հետ հաշվարկների ժամանակին, փոխադարձ ստուգման կազմակերպում՝ ժամկետանց պարտքերի առաջացումը բացառելու նպատակով:

3.2. ՀԱՇՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՇՎԻ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Հաշվարկային հաշիվները բացվում են ձեռնարկությունների համար, որոնք հանդիսանում են իրավաբանական անձ, ունեն ինքնուրույն հաշվեկշիռ և այլն:

Հաշվարկային հաշվի բացման կարգը սահմանված է հրահանգով, ըստ որի, յուրաքանչյուր ձեռնարկություն, իր ընտրությամբ, ցանկացած

բանկի բաժանմունքում կարող է ունենալ միայն մեկ հաշվարկային հաշիվ:

Հաշվարկային հաշիվ բացելու համար ձեռնարկությունը բանկ պետք է ներկայացնի հետևյալ փաստաթղթերը.

- դիմում հաշիվ բացելու մասին,
- գրանցման ժամանակավոր վկայական, որը հետագայում պետք է փոխվի իսկականով,
- նոտարի կողմից հաստատված կանոնադրության և հիմնադիր պայմանագրի կրկնօրինակներ,
- բանկային քարտերի երկու օրինակ, ստորագրությունների նմուշներով և կնիքով՝ նոտարի կողմից հաստատված: Առաջին ստորագրության իրավունքը պատկանում է ձեռնարկության տնօրենին և նրա տեղակալին, իսկ երկրորդը՝ գլխավոր հաշվապահին և նրա տեղակալին: Ստորագրության նմուշը վերցվում է նոտարի ներկայությամբ,
- տեղեկանք հարկային տեսչությունում և թոշակային ֆոնդում հաշվառման կանգնելու մասին և այլն:

Նույն ընթացքում բանկային սպասարկման վերաբերյալ պայմանագիր է կնքվում, բանկի կառավարչի կարգադրությամբ ձեռնարկությանը հաշվարկային հաշվի համար է հատկացվում և բացվում է անձնական հաշիվ՝ վերջինիս դրամական միջոցների շարժը հաշվառելու համար:

Հաշիվների համարները տարբեր են կախված սեփականության ձևից (պետական ձեռնարկություններ, բաժնետիրական ընկերություններ, գյուղացիական տնտեսություններ, ֆիզիկական անձինք): Պետք է նշել, որ հաշվարկային հաշիվ ունեցող ձեռնարկությունները կարող են իրենց տարածքից դուրս տեղաբաշխված մասնաճյուղերի, բաժանմունքների և այլ ստորաբաժանումների համար բանկում բացել ընթացիկ հաշիվներ: Այդ հաշիվները նախատեսված են մասնաճյուղերի կողմից հետևյալ գործառնությունների կատարման համար. կանխիկ գումարների տրամադրում հաշվարկային հաշվից՝ աշխատավարձի և գործուղման ծախսերի վճարման համար, միջոցների մուտքագրում ձեռնարկության աշխատողների ավանդներին և աշխատավարձից պահումների, ինչպես նաև արտադրական խնդիրների իրականացման համար փոխանցումներ:

Հաշվարկային հաշիվը բացելուց հետո, մշտական գրանցման վկայական ստանալու համար, պետք է՝ տեղեկանք ներկայացնել բանկից գրանցված կանոնադիր կապիտալի կեսը բանկ մուծելու վերաբերյալ: Բանկը այդպիսի փաստաթուղթ է տալիս միայն կանոնադիր կապիտալի 50%-ը հաշվարկային հաշիվ մուտքագրելուց հետո:

Հաշվարկային հաշվում կենտրոնացվում են ազատ դրամական միջոցները և արտադրանքից, կատարված աշխատանքներից և ծառայու-

թյուններից մուծումները, կարծաժամկետ և երկարաժամկետ վարկերը և այլ մուտքագրումներ:

Հաշվարկային հաշվից կատարվում են ձեռնարկության համարյա բոլոր վճարումները՝ վճարում մատակարարների նյութերի դիմաց, բյուջեի, սոցիալական ապահովության հանդեպ պարտքի մարումը, դրամի ստացումը դրամարկո՝ աշխատավարձ, նյութական օգնություն, պարգևատրումներ վճարելու համար և այլն: Հաշվարկային հաշվից կանխիկ գումարի բացթողումը և բոլոր փոխանցումները բանկի կողմից կատարվում են միայն հաշվարկային հաշվի տիրոջ, ձեռնարկության հրամանի հիման վրա կամ նրա համաձայնությամբ (ակցեպտով):

Առանձին դեպքերում բանկը հարկադրաբար փոխանցումներ է կատարում ձեռնարկության հաշվարկային հաշվից այլ կազմակերպությունների փաստաթղթերով: Օրինակ, ֆինանսական մարմինների հրամանով փոխանցվում են ժամկետանց հարկերի և տուրքերի գումարները, դատարանի կատարողական թերթերով, պետարբիտրաժի հրամաններով բավարարված հայցերի գումարները և այլն: Բանկը, բացի դրանից, կարող է ձեռնարկության հաշվարկային հաշվից դրամական միջոցների դուրսագրումներ կատարել առանց նրա տիրոջ համաձայնության, իր հայեցողությամբ (օրինակ, վարկերից օգտվելու դիմաց տոկոսները, ժամկետանց վարկերի գումարները՝ իր կողմից կատարած ծառայությունների դիմաց):

Ձեռնարկությունների, պետության և բանկի միջև հաշվարկները իրականացվում են օրացուցային համակարգով: Սա նշանակում է, որ հաշվարկային հաշվից կատարվող բոլոր վճարումները, ներառած նաև փոխանցումները բյուջե և աշխատավարձի վճարումը, կատարվում են ըստ նրանց բանկ ստացման հերթականության: Փոխվել է աշխատավարձի համար գումարների առանձնացման և ամրագրման կարգը, որը ձեռնարկությունների ղեկավարներին, նրանց տնտեսագիտական ծառայություններին պարտադրում է ավելի խորությամբ ուսումնասիրել ձեռնարկության ֆինանսական դրությունը, հատուկ ուշադրություն դարձնել հաշվարկային հաշվում գումարների ստացման պլանավորմանը, վճարումների գրաֆիկներին, դրանց ժամկետների մշակմանը և այլն:

Կանխիկ գումարի ստացումը և հանձնումը կամ անկանխիկ փոխանցումները բանկի կողմից կատարվում են հատուկ ձևի փաստաթղթերով, որոնք հաստատվում են հենց իրենց կողմից: Դրանցից ամենատարածվածներն են կանխիկ մուծումների հայտարարագիրը, չեկը (դրամական), վճարման հանձնարարագիրը, հաշվարկային չեկը, վճարման պահանջագիր - հանձնարարագիրը:

Կանխիկ մուծումների հայտարարագիրը լրացվում է հաշվարկային հաշվին կանխիկ գումար մուծելիս: Բանկը դրամի մուտքը հաստատելու

համար վճարողին տալիս է անդորրագիր, որը հանդիսանում է հիմնավորող փաստաթուղթ:

Չեկը (դրամական) ձեռնարկության կարգադրությունն է բանկին՝ իր հաշվարկային հաշվից չեկում նշված գումարի չափով ներկայացնողին կանխիկ գումար տրամադրելու մասին: Վճարման հանձնարարագիրը ձեռնարկության հանձնարարությունն է բանկին՝ իր հաշվարկային հաշվից համապատասխան գումար ստացողի հաշվարկային հաշվին փոխանցելու մասին: Այդպիսի ստացողներ կարող են լինել մատակարարները, վերադաս կազմակերպությունները, ֆինանսական մարմինները, ապահովագրական և այլ կազմակերպությունները:

Վճարման հանձնարարագիրը լրացվում է սահմանված քանակի օրինակներով՝ կախված, թե ստացողի հաշվարկային հաշիվը բանկի որ մասնաճյուղում է գտնվում:

Վճարման հանձնարարագիրը կարող է լրացվել ինչպես ներքաղաքային, այնպես էլ այլքաղաքային հաշվարկների իրականացման ժամանակ: Վճարման հանձնարարագրի ձևը միասնական է բոլոր տեսակի փոխանցումների համար: Այն դեպքում, երբ պահանջվում է մի քանի փոխանցում միանգամից կատարել, օգտագործվում է հատուկ ձևի ամփոփ վճարման հանձնարարագիր: Ամփոփ հանձնարարագիրը լրացվում է մի քանի ստացողների համար, որոնց սպասարկում է բանկի մեկ բաժանմունք: Ստորագրությունները և կնիքը դրվում են մեկ անգամ փոխանցվող գումարների հանրագումարի տակ:

Ձեռնարկության հաշվարկային հաշվից ստացողի հաշվարկային հաշվին գումարների փոխանցման համար կարող են օգտագործվել նաև հաշվարկային չեկերը, որոնք դրամական չեկերից տարբերվում են իրենց ձևով:

Ձեռնարկությունների միջև բաց թողնված արտադրանքի համար հաշվարկներն իրականացնելիս կարող են օգտագործվել վճարման պահանջագիր - հանձնարարագրերը:

Ձեռնարկությունը պարբերաբար (ամեն օր կամ ըստ բանկի կողմից սահմանված ժամկետների) բանկից ստանում է հաշվարկային հաշվի քաղվածքը, այսինքն՝ հաշվետու ժամանակահատվածում նրա կողմից կատարված գործառնությունների ցանկը: Բանկի քաղվածքին կցվում են այլ ձեռնարկություններից և կազմակերպություններից ստացված փաստաթղթերը, որոնց հիման վրա կատարվել են միջոցների մուտքագրում կամ դուրսգրում, ինչպես նաև՝ ձեռնարկության կողմից կազմված փաստաթղթերը:

Հաշվարկային հաշվի քաղվածքը ձեռնարկության անձնական հաշվի երկրորդ օրինակն է: Պահպանելով ձեռնարկության դրամական միջոցները՝ բանկը իրեն համարում է ձեռնարկության պարտապանը (նրա

կրեդիտորական պարտքն է), դրա համար էլ բանկում դրամական միջոցների մնացորդները և մուտքերը գրանցվում են հաշվարկային հաշվի կրեդիտում, իսկ պարտքի գումարի նվազեցումը (փոխանցումները, կանխիկով բաց թողումը)՝ հաշվի դեբետում: Քաղվածքների մշակման ժամանակ հաշվապահը պետք է հիշի այդ առանձնահատկության մասին և հաշվարկային հաշվի դեբետում գրանցի մնացորդները և մուտքերը, իսկ կրեդիտում նվազեցումները: Հաշվարկային հաշվի քաղվածքը ունի որոշակի ցուցանիշներ, որոնց մի մասը ծածկագրվում է բանկի կողմից, այդ նույն ծածկագրերը օգտագործում են նաև ձեռնարկությունները:

Բանկի քաղվածքը հանդիսանում է հաշվարկային հաշվի անալիտիկ հաշվառման ռեգիստր և, միաժամանակ, հիմք է հաշվապահական գրանցումների համար: Քաղվածքներին կցված բոլոր փաստաթղթերը մարվում են հատուկ «Մարված է» դրոշմով: Հաշվարկային հաշվի սխալ փոխանցված կամ ստացված գումարները հաշվառվում են 63. «Հաշվարկներ ըստ բողոքարկումների» հաշվում և այդ մասին անմիջապես տեղյակ պահում բանկին՝ ուղղումներ կատարելու համար: Հետագա քաղվածքներում բանկը կատարում է ուղղումներ, իսկ ձեռնարկության հաշվապահական հաշվառման մեջ պարտքը դուրս է գրվում:

Ստուգված քաղվածքի լուսանցքում, գործառնությունների գումարների դիմաց և փաստաթղթում նշվում են 51. «Հաշվարկային հաշիվ» հաշվի հետ թղթակցող հաշիվների ծածկագրերը, իսկ փաստաթղթերում քաղվածքում գրանցումների հերթական համարները: Այդ տվյալները անհրաժեշտ են դրամական միջոցների շարքի վերահսկողության, հաշվային աշխատանքների մեքենայացման, տեղեկանքների, ստուգումների և փաստաթղթերի հետագա պահպանման համար: Քաղվածքների ստուգումը և մշակումը պետք է կատարվի դրանց ստացման օրը:

Բանկից ստացված քաղվածքը ստուգվում և մշակվում է. ընտրվում են բոլոր հաստատող փաստաթղթերը, գրանցվում են թղթակցող հաշիվները (ծածկագրերը), իսկ մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման, ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր տնտեսական, շրջանառության ծախսերի, բյուջեի հետ հաշվարկների և այլ ծախսերի գծով նշվում են նաև հողվածների ծածկագրերը: Դա անհրաժեշտ է, քանի որ հաշիվների մեծ մասի անալիտիկ հաշվառումը տարվում է հողվածների կտրվածքով: Գումարների խմբավորումը ըստ հողվածների իրականացվում է վերծանման թերթիկներում, որոնք բաց են արվում ամսվա կտրվածքով ըստ հաշիվների, արտադրամասերի և լրացվում են փաստաթղթերի տվյալների հիման վրա՝ օրագիր-օրդերներին կից:

Գործառնության պայմանական ծածկագիրը	Գրանցումների բովանդակությունը, որը փոխարինված է պայմանական ծածկագրով	
	ըստ հաշվարկային հաշվի դեբետի	ըստ հաշվարկային հաշվի կրեդիտի
1	2	3
01	Դուրս է գրվել համաձայն ձեռնարարագրի	Հաշվեգրվել է համաձայն ներկայացված վճարման հանձնարարագրի կրկնօրինակի
02	Վճարվել են պահանջագիր - հանձնարարագրերով	Հաշվեգրվել է ըստ վճարված պահանջագիր - հանձնարարագրերի
03	Կանխիկ վճարվել է ձեռնարկի դիմաց	Ստացվել է կանխիկ գումարով
04	Վճարվել է ձեռնարկային չեկի դիմաց	Ստացվել է ըստ հաշվարկային չեկերի ռեեստրի
05	Չեր դիմումի համաձայն բաց է արվել ակրեդիտիվ կամ հատուկ հաշիվ	Չօգտագործված ակրեդիտիվի կամ հատուկ հաշվի մնացորդը վերադարձվել է հաշվարկային հաշիվ
06	Դուրս է գրվել ձեռնարկային համաձայն անձնական հաշվի քաղվածքին կցված հավելվածի	Փոխանցվել է ձեռնարկային համաձայն անձնական հաշվի քաղվածքին կցված հավելվածի
07	Դուրս է գրվել վարկերը մարելու համար	Ստացված վարկերի գումարը հաշվեգրվել է ձեռնարկային հաշվին
08	Տրվել է լիմիտային չեկային գրքույկ՝ համաձայն ձեռնարկային հաշվին	Լիմիտավորված չեկային գրքույկի չօգտագործված մնացորդը հաշվեգրվել է ձեռնարկային հաշվին
09	Կատարվել է հատուկ վարկային հաշիվների կարգավորում	Կատարվել է հատուկ վարկային հաշիվների կարգավորում
10	Դուրս են գրվել ձեռնարկային տոկոսներ՝ ստացված վարկերի դիմաց	

Բիզնես բանկ, ք. Մոսկվա
 Հայտարարագիր N253

«10 դեկտեմբերի» 199_թ
 (կանխիկ մուծման մասին)

Հաստոցագործարանից
 (ունից)

գանձապահ
 Զ. Կարպովայի միջոցով

Հաստոցագործարանի
 (ստացողի անվանումը)

հաշվում մուծում
 կատարելու համար

Ինչի համար՝ չվճարված
 աշխատավարձի
 մնացորդը

Գումարը տառերով երեք
 հարյուր յոթանասուն
 ռուբ. 00 կոպ.

Մուծողի ստորագրու-
 թյունը Կարպովա

Գումարը ստացա՝
 գանձապահ Իվանովա

Հայտարարագիրը, կտրոնը և
 անդորրագիրը տացվում են
 գրիչով

Դ N030
 Կ N24010

370-00ռուբ.
 գումարը
 քվերով

Գործառնության բնույթը
 Հայտարարագրի կտրոն
 N 253

«10 դեկտեմբերի» 199-թ

Ստանալ
 Հաստոցագործարանից

Դ N 030 Կ N ստացողի
 հաշվի համարը 24010

Գանձարկղի Գումարը
 պլանի քվերով
 նիշը 370 ռուբ.
 62

Ընդհանուր գումարը քվերով

Հաշվապահ՝ Տիտովա
 Գանձապահ՝ Իվանովա

Որպես անդորրագիր չի
 կարող ծառայել

Բիզնես բանկ, ք. Մոսկվա
 Անդորրագիր N253
 «10 դեկտեմբերի» 199_թ.
 (կանխիկի ստացման մասին)

Ստացվել է Հաստոցագործարանից
 (ունից)

Հաստոցագործարանի
 (ստացողի անվանումը)

N24010 հաշվին մուծեցազրելու համար

Ինչի համար՝ չվճարված աշխատա-
 վարձի մնացորդը

Գումարը
 տառերով Գումարը
 քվերով

երեք հարյուր յոթանա-
 սուն ռուբ. 00 կոպ. 370-00 ռուբ.

Ավագ հաշվ. (հաշվապահ)՝ Տիտովա

Ստորագրում նշված գումարը ընդունեցի
 Գանձապահ՝ Իվանովա

Անդորրագիրն իսկական է, եթե առկա
 են գլխավոր (ավագ) հաշվապահի և
 գանձապահի ստորագրությունները և
 գանձարկղի կնիքը կամ գանձապահի
 ստորագրությունը և անդորրագրի
 դարձերեսին ստուգող սարքի դրոշմը

Չեկ N021300	Ա տ ր մ ա ն գ ի ծ ը Չեկը ուժի մեջ է տալը օրվա ընթացքում չհաշված տրված օրը	Հաստցագրործարան (չեկ տվողը)	24010	N 021300
«8» դեկտեմբերի 199_թ.		Չեկ տվողի հաշվի համարը		Ղրամարկի ստուգիչ դրոշմանիշը
Չեկը տրված է <i>2. Ղ. Կարպովային</i> (ուն)		Չեկ N021300		
Ստորագրությունները՝		64000 ռուբ. - կոպ.		
Մորոզով (ատաջինը)		ք. Մոսկվա (թվերով)		Ղրոշմանիշի ստանձման տեղը
Նիկոլան (երկրորդը)		(տրման տեղը)		
Չեկը ստացավ «8» դեկտեմբերի 199_թ. <i>Կարպովա</i> ստորագրությունը	«8» դեկտեմբերի 199_թ. (ամիս, ամսաթիվը տառերով)			
	«Բիզնես» բանկ (հիմնարկության անվանումը)			
	Վճարեք <i>20յա Պավելի Կարպովային</i> (ուն)			
	<i>վաթսուն չորս հազար ռուբ.</i> (գումարը տառերով)			
	Ստորագրությունները՝ Մորոզով, Նիկոլան			

Չեկի դարձերեսը

Խորհրդանիշը	Ծախսի նպատակները	Գումարը, ռուբ.
40	Աշխատավարձ	64000
50	Թոշակներ, նպաստներ և ապահովագրական փոխհատուցումներ	-
43	Գործուղման ծախսեր առանց լիմիտի	-
53	Տնտեսա-գործառնական ծախսեր	-

Ստորագրությունները՝ Մորոզով Նիկոլան

Չեկում նշված գումարը ստացավ՝ *Կարպովան*

Ստացողի անձը հաստատող նշումներ.

Ներկայացված է _____ N _____
(փաստաթղթի անվանումը)

Տրված է _____ 199_թ.
(հիմնարկության անվանումը)

Տրման վայրը _____

Հաշվապահ՝ *Տիտովա*

Վճարման հանձնարարագիր N 425

0401002

«8» դեկտեմբերի 199_թ.

Վճարող՝ Հաստցագրործարան	Ղեբետ	Գումարը
	Հաշիվ N 24010	3840-00
Կող		
Վճարողի բանկը՝ «Բիզնես» բանկ, ք. Մոսկվա	Կող	
Ստացողը՝ սոցապահովագրության բաժին	Կրեդիտ	
Կող	N 59125	
Ստացողի բանկը՝ «Պրոգրես» բանկ, ք. Մոսկվա	Կող	հաշիվ N
փոստով - հեռագրով		Տույժ __ ուշացրած օրվա համար %
Գումարը՝ տառերով. <i>երեք հազար ութ հարյուր քսոսասուն ռուբ., 00 կոպ.</i>		Գումարը տույժի հետ միասին
Ապրանքի ստացման, ծառայությունների կատարման ամսաթիվը _____ 199_թ.		Գործառնության ձևը
Վճարման նպատակը, ապրանքի, կատարված աշխատանքների, մատուցված ծառայությունների անվանումը, ապրանքային փաստաթղթերի համարները և գումարները		Վճարման նպատակը
Սոցապ հատկացումներ նույնքեր ամսվա երկրորդ կեսի համար		Վճարման ժամկետը
		Վճարման հերթը
		Բանկի ստացման համարը

Հաճախորդի ստորագրությունը.

Կատարվել է բանկի կողմից 199_թ.

Տնօրեն՝ *Մորոզով*

Բանկի ստորագրությունները.

Գլխ. հաշվապահ՝ *Նիկոլան*

«4» դեկտեմբերի 199 __թ.

(կուպ.)

Վճարող՝ <i>Չեյաբինսկի գործարան</i>		Դեբետ	Գումարը
		24415 հաշիվ N	
Կող	Վճարողի բանկը՝ «Կոմ-բանկ» ք. Չեյաբինսկ	Կող	
Ստացողը՝ <i>Հաստոցագործարան</i>		Կրեդիտ	
Կող		24010 հաշիվ N	293120-00
Ստացողի բանկը՝ «Բիզնես» բանկ		Կող	հաշիվ N
Կող	Բեռը ուղարկողը և ուղարկման կայարանը	<i>Հաստոցագործարան, ք. Մոսկվա</i> Տույժ __ օրվա համար %	
Կող	Բեռը ստացողը և ստացման կայարանը	<i>Չեյաբինսկի գործարան, ք. Չեյաբինսկ</i> 293120-00 Գումարը տույժի հետ միասին	
Պայմանագիր	Ուղարկման եղանակը	Գործառնության տեսակը	
Պատվեր N 520	Երկաթ. բեռ.	Վճարման նպատակը	
20 նոյեմբերի, 199 __թ.	անդ. N 019275	Վճարման ժամկետը	
Բեռնման ամսաթիվը		Վճարման հերթականությունը	
3 դեկտեմբերի 199 __թ.		Բանկի ստացման համարը	
Ապրանքի, կատարված աշխատանքների, մատուցված ծառայությունների անվա- նումը, ապրանքային փաստաթղթերի համարները և գումարները կամ ապրան- քի սպեցիֆիկացիան	Հաճախորդի ստորագրությունը. ՏՆՕրեն՝ <i>Մորոզով</i>	Անց է կացվել բանկի կողմից 199 __թ.	
Հաշիվ - ֆակտուրա N1101 - 229000-00 Ավելացված սուժ. հատկ - 28% - 64120 -00			
Ը ն դ ա մ ե ն ը	293120 - 00		
Պայմանագրով նախատեսված փաստաթղթերը ուղարկվել են	Գլխավոր հաշվապահ <i>Նիկոլաև</i>	Բանկի ստորագրությունները.	
(հանձնվել են) վճարողին			
Կ. Տ.	4 դեկտեմբերի 199 __թ.		

Ամսաթիվը	Փաստաթղթի համարը	Բանկի քրթակցող հաշիվը	Գործառնության կոդը	Բանկի սիմվոլը	Չեռնարկության հաշվարկային հաշվի համարը	Դեբետ	Կրեդիտ	Սնացումը	Թրթակցող հաշիվների նշումը (կուպյուրն է ձեռնարկության հաշվապահությունում)
06								20805200	
8-10	300	03	03	2	24010	6400000			50
8-10	795	87	02	2	24010	4855680			60
8-10	425	59	01	2	24010	384000			69
9-10	1101	87	02	2	24010		29312000		45, 46
8-10	346	24	02	2	24010	303600	60000		76
8-10	912	83	05	2	24010		40000		55
8-10	253	03	03	2	24010		37000		50
						11943280	294490000	38310920	

Վերձանման բերրիկ
199 __թ. դեկտեմբեր

(ռուբ.)

Հիմքը (որտեղ պահանջվում է զրանցման բովանդակությունը)	Անալիտիկ հոդվածների գումարը				Ընդամենը հաշվի կրեդիտից
	ավելացված արժեքի հարկ	եկամտա- հարկ	շահութա- հարկ	և այլն	
Բանկի քաղվածքը 01 - 31	2000	7000	1600		10600
Ը ն դ ա մ ե ն ը	2000	7000	1600		10600

Օրագիր-օրդեր N2

199__թ. դեկտեմբեր ամսվա 51.«Հաշվարկային հաշիվ» հաշվի կրեդիտը հաշիվների դեբետների հետ

Ամսաթիվ	31	50	55	56	60	69	71	68	81	76	88	90	Ընդամենը
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
01-04	600	240	-	-	1400	-	-	-	-	-	-	-	2240
01-05	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5600	5600
08-10	-	64000	-	-	48556.8	3840	-	-	-	3036	-	-	119432.80
11-31	1200	60444	4386	1200	312345.6	3560	200	10600	27200	-	2000	466600	889735.60
Ընդամենը	1800	124684	4386	1200	362302.4	7400	200	10600	27200	3036	2000	472200	1017008.40

Տեղեկագիր N2

199__թ. դեկտեմբեր ամսվա 51. «Հաշվարկային հաշիվ» հաշվի դեբետը հաշիվների կրեդիտների հետ
 սնացողը ամսվա սկզբին
 ըստ Փխավոր գրքի՝ 21774.00 ռուբ.

Ամսաթիվ	45	46	50	55	76	90	80	Ընդամենը
01.04	400	52592	-	-	-	-	-	52992
05	600	108200	-	-	-	17100	-	125900
08.10	5000	288120	370	400	600	-	-	294490
11.31	3600	277360	288	9288	446	414900	60	705942
Ընդամենը	9600	726272	658	9688	1046	432000	60	1179324

սնացողը ամսվա վերջին
 ըստ Փխավոր գրքի՝ 184090 ռուբ.

Թիվ 2 օրագիր - օրդերի 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ» հաշվի դեբետում արտացոլված գումարը պետք է ցույց տալ նաև համապատասխան անալիտիկ հոդվածներում:
 Հաշվարկային հաշվի գործառնությունների սինթետիկ հաշվառումը ձեռնարկության հաշվապահությունը վարում է 51.«Հաշվարկային հաշիվ» հաշվում:
 Այն ակտիվային հաշիվ է, որի դեբետում արտացոլվում են ձեռնարկության ազատ դրամական միջոցների մնացորդները ամսվա սկզբում, ձեռնարկության դրամարկից ստացված կանխիկ գումարների մուտքերը, արտադրանքի համար գնորդներից, պատվիրատուներից, դեբիտորներից ստացված գումարները, վարկերը:
 Հաշվի կրեդիտում արտացոլվում են մատակարարներին փոխանցված պարտքի, կապալառուներին կատարված աշխատանքների դիմաց փոխանցված, բանկին՝ ստացված վարկերի մարման համար, սոցիալական ապահովագրության մարմիններին և այլ կրեդիտորներին փոխանցված գումարները, ինչպես նաև՝ ձեռնարկությանը տրված կանխիկ դրամական միջոցները:
 51 հաշվի կրեդիտային շրջանառությունը արտացոլելու համար վարում են N 2 օրագիր-օրդերը: Այդ հաշվի դեբետային շրջանառությունը գրանցվում է տարբեր օրագիր-օրդերներում և միաժամանակ վերահսկվում է N2 տեղեկագրով: Նշված ռեգիստրներում գրանցումներ կատարելու համար հիմք են հանդիսանում բանկից ստացված, ստուգված և մշակված քաղվածքները:
 Միանման հաշվային թղթակցությունների գումարները յուրաքանչյուր քաղվածքում գումարվում են և N2 օրագիր-օրդերում և N2 տեղեկագրում գրանցվում են հանրագումարներով:
 Ռեգիստրների գրանցման պարտադիր պայմանը, ստացված յուրաքանչյուր քաղվածքին հատկացնել մեկ առանձին տող, անկախ այն բանից, թե ինչ ժամանակի համար է այն կազմվել (մեկ, երկու, երեք, հինգ օրվա): Յուրաքանչյուր ամսվա N2 օրագիր-օրդերի և N2 տեղեկագրի գրադեցրած տողերի թիվը պետք է բավարար լինի և հանընկնի բանկից ստացված քաղվածքների թվին: Ինչպես N2 օրագիր-օրդերը, այնպես էլ N2 տեղեկագիրը լրացվում են ըստ 51 հաշվի կրեդիտի և դեբիտի հետ թղթակցող հաշիվների: Այդ ցուցանիշների առկայությունը հաշվետու յուրաքանչյուր օրվա և ամսվա համար հաշվային աշխատողներին թույլ է տալիս վերլուծել ձեռնարկության հաշվարկային հաշվում դրամական միջոցների ստացման աղբյուրները, վերահսկել դրամական միջոցների նպատակային օգտագործումը, բյուջեի և այլ տնտեսական մարմինների հանդեպ պարտավորությունների կատարումը՝ ըստ հաստատված ֆինանսական վճարումների օրացուցային գրաֆիկի:

Հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	Հաշիվների դեբետ	կ
50 -	Մնացորդ Դրամարկդի կանխիկ գումարը վերադարձվել է հաշվարկային հաշիվ	Ստացվել է կանխիկ	- 50
46,47 48, 62 -	Մուտքագրվել է ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների, նյութական արժեքների, հիմնական միջոցների իրացումից	Վճարվել է մատակարարներին ունեցած պարտքը Փոխանցվել են բյուջետային վճարումները (հարկերը)	- 60 - 68
90 -	Մուտքագրվել է վարկը	Մարվել է պարտքը. բանկի վարկերի գծով փոխառությունների գծով	- 90,92 - 94,95
55 -	Մուտքագրվել են լիմիտավորված չեկային գրքույկների և ակրեդիտիվների չօգտագործված գումարները	Փոխանցվել է սոցիալական ապահովագրության և ապահովության մարմիններին	- 69
80 -	Ստացվել են տույժեր, տուգանքներ, տուրքեր	Փոխանցվել է բանկային ծառայությունների դիմաց	- 26
76 -	Ստացվել է դեբիտորների պարտքի գումարը		
63 -	Ստացվել է մատակարարներից՝ պակասորդի դիմաց	Կարճաժամկետ և երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ (արժեթղթերի, փոխառությունների ձեռքբերում, դեպոզիտների փոխադրում)	- 58,06
80 -	Լախիկիմում կասկածելի պարտքերի ռեզերվի հաշվին դուրս գրված վճարը		

Արտարժույթով գործառնություններ կարող են իրականացնել բոլոր ձեռնարկությունները: Այդ նպատակով պետք է բանկում բացել ընթացիկ արժույթային հաշիվ: Տվյալ դեպքում բանկը պետք է Ռուսաստանի կենտրոնական բանկից թույլտվություն (արտոնագիր) ունենա արտարժույթով գործառնությունների կատարման համար: Այն բանկերը, որոնք արտոնագրեր ունեն, կոչվում են լիազոր բանկեր: Թույլատրվում է բացել հաշիվներ հետևյալ արտարժույթներով. ավստրալիական դոլար, ավստրիական շիլլինգ, անգլիական ֆունտ ստեռլինգ, գերմանական մարկ, ԱՄՆ դոլար, ֆրանսիական ֆրանկ և այլն:

Արժույթային հաշիվ բացելիս ձեռնարկությունը բանկ է ներկայացնում հետևյալ փաստաթղթերը՝ դիմում արժույթային հաշիվ բացելու համար, հիմնադիր փաստաթղթերի կրկնօրինակները (կանոնադրություն, հիմնադրման պայմանագիր, որը հաստատված է նոտարի կամ գրանցող կազմակերպության կողմից), նոտարի կողմից հաստատված գրանցման մասին փաստաթղթերի կրկնօրինակները, տեղեկանք (ըստ գրանցման վայրի) հարկային տեսչությունում և կենսաթոշակային ֆոնդում հաշվառման կանգնելու մասին, նոտարի կողմից հաստատված բանկային քարտը՝ ստորագրությունների և կնիքի նմուշներով:

Համատեղ ձեռնարկությունները և արտասահմանյան ֆիրմաները լրացուցիչ ներկայացնում են նաև վկայական այն մասին, որ նրանք մտցված են արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկությունների ցուցակի մեջ, որը տրվում է արտասահմանյան ներդրումների գծով ՌԴ պետական կոմիտեի կողմից:

Ձեռնարկության և բանկի միջև կնքվում է պայմանագիր հաշվարկագանձարկղային սպասարկման գծով, ուր նշվում են բանկի ծառայությունների ցանկը՝ կոմիսիոն վարձատրման սակագներով, միջոցների ներդրման պայմանները, կողմերի իրավունքները, պարտականությունները և այլն: Աշխատելով պայմանագրերով, որոնց վճարումը կատարվում է արժույթով, Ռուսաստանի արտաքին տնտեսական գործունեության մասնակից ձեռնարկությունները պարտավոր են ստացված հասույթի 50%-ը, լիազոր բանկերի միջոցով, մուտքագրման օրվանից հաշված 14-օրյա ժամկետում վաճառել արժույթի շուկայում:

Այս առանձնահատկությունը պարտադրում է ձեռնարկություններին արտասահմանյան արժույթով ստացված հասույթի ամբողջ գումարի նախնական արտացոլման համար բանկում ունենալ նաև տրանզիտ հաշիվ: Բանկը հայտնում է հաճախորդին նրա հաշվում արտարժույթի ստացման մասին, նրանից ժամանակին արժույթային միջոցների վաճառքի և ընթացիկ հաշվում մուտքագրման վերաբերյալ փաստաթուղթ

ստանալու նպատակով (եթե ձեռնարկություններից այդպիսի փաստաթղթեր չեն ստացվում, բանկը կարող է այդ գործարքները կատարել ինքնուրույն):

Ձեռնարկության անվանումը *Լիազորված բանկի անվանումը*

ՀԱՆՉՆԱՐԱՐԱԳԻՐ N

" _____ " _____ 199-թ

արտարժույթի պարտադիր վաճառքի մասին

Հասույթի ընդհանուր գումարից _____
(գումարը արտարժույթով, թվերով և տառերով)

խնդրում ենք մեր տրանզիտային N _____

հաշվից դուրս գրել՝ հաշվանցելով ընթացիկ արտարժույթային N _____ հաշվին

(գումարը արտարժույթով, թվերով, տառերով)

արժույթային շուկայում _____

(գումարը արտարժույթով, թվերով, տառերով)

(արտասահմանյան հասույթի 50%-ը) պարտադիր կերպով վաճառելու համար փոխանցելով 076 հաշվին:

Վճարման հանձնարարագիրը ՌԴ ԿԲ-ի օգտին վաճառված արժույթին համարժեք ռուբլու հատուցման համար կցվում է:

Դեկավար՝

Գլխավոր հաշվապահ՝

Արժույթի պարտադիր վաճառքի հանձնարարագրին կցվում է վճարման հանձնարարագիրը՝ վաճառված արժույթի ռուբլու համարժեքը փոխհատուցելու և ձեռնարկության հաշվարկային հաշիվ փոխանցելու համար: Այսպիսով, արտարժույթով ստացված հասույթը բաժանվում է երկու մասի՝ 50%-ը արտարժույթի ձևով մուտքագրվում է ընթացիկ արժույթային հաշիվ, իսկ մնացած 50%-ի համարժեքը ռուբլով՝ հաշվարկային հաշիվ: Ի՞նչ է նշանակում համարժեքը ռուբլով: Դա արտարժույթի ռուբլով վերահաշվարկված գումարն է՝ ՌԴ ԿԲ-ի կողմից սահմանված կուրսով:

Կուրսի այդպիսի փոփոխությունը կատարվում է շաբաթը երկու անգամ՝ չորեքշաբթի և հինգշաբթի օրերին (համաձայն ԿԲ-ի կողմից սահմանված ռուբլու նկատմամբ արտարժույթի ունեցած կուրսի):

Արտարժույթի միջոցների շարժը հաշվառելու համար հաշվային պլանում նախատեսված է 52.«Արժույթային հաշիվ» հաշիվը: Ըստ եռամսյակային հաշվետվությունների կազմման 1993 թ. հրահանգի (կ. 11),

այդ հաշվին կից բացվում են հետևյալ ենթահաշիվները՝ 1.«Տրանզիտային արժույթային հաշիվներ», 2.«Ընթացիկ արժույթային հաշիվներ», 3.«Արժույթային հաշիվներ արտասահմանում»:

Ենթահաշիվների անվանումը տրված է հոգնակի թվով, որովհետև սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառումը, ըստ ենթահաշիվների, կատարվում է առանձին արժույթների ծածկագրերով: Օրինակ՝ ԱՄՆ-ի դոլարը՝ 001, գերմանական մարկը՝ 048 և այլն: Նշենք, որ ձեռնարկությունները կարող են իրենց արտարժույթը ոչ միայն պարտադիր, այլ նաև ինքնուրույն վաճառել իրավասու բանկերի միջոցով: Արտարժույթի վաճառքը արտացոլվում է 48.«Այլ ակտիվների իրացում» հաշվով, պարտադիր վաճառքն արտացոլվում է.

1. Դ-տ 57.«Փոխանցումներ ճանապարհին»
Կ-տ 52/1. «Տրանզիտային արժույթային հաշիվներ»	Տրանզիտային հաշվից արտարժույթի դուրսգրում
2. Դ-տ-48.«Այլ ակտիվների իրացում»
Կ-տ-57. «Փոխանցումներ ճանապարհին»	Վաճառված արտարժույթը ռուբլու համարժեքով դուրս գրման օրը
3. Դ-տ 51.«Հաշվարկային հաշիվ»
Կ-տ 48.«Այլ ակտիվների իրացում»	Հասույթը հաշվարկային հաշիվ մուտքագրելիս
4. Դ-տ 48.«Այլ ակտիվների իրացում»
Կ-տ 80.«Շահույթներ և վնասներ»	Կուրսի դրական տարբերության դուրսգրումը (շահույթ)
5. Դ-տ 80.«Շահույթներ և վնասներ»
Կ-տ 48.«Այլ ակտիվների իրացում»	Կուրսի բացասական տարբերության դուրսգրումը (վնաս)

Ավելցուկ արտարժույթը իրացնելու, վաճառելու դեպքում կազմում են համանման գրանցումներ.

1. Դ-տ 48.«Այլ ակտիվների իրացում»
Կ-տ 52.«Արժույթային հաշիվ»	Վաճառված արտարժույթի դուրսգրումը վերջին վերագնահատման (հաշվեկշռային) կուրսով
2. Դ-տ 51.«Հաշվարկային հաշիվ»
Կ-տ 48.«Այլ ակտիվների իրացում»	Արժույթի իրացումից հասույթը հաշվարկային հաշվում ստանալիս (վաճառքի օրվա կուրսով)
3. Դ-տ 48.«Այլ ակտիվների իրացում»
Կ-տ 80.«Շահույթ և վնաս»	Կուրսի դրական տարբերության դուրսգրումը, շահույթ
4. Դ-տ 80.«Շահույթ և վնաս»
Կ-տ 48.«Այլ ակտիվների իրացում»	Կուրսի բացասական տարբերության դուրսգրումը (վնաս)

Ձեռնարկությունները կարող են նաև գնել արտարժույթ: Ըստ արժույթային կարգավորման օրենքի, ձեռնարկությունը իրավունք ունի ՌԴ արտարժույթային ներքին շուկայում, իրավասու բանկերի միջոցով,

արտարժույթ գնել ՌԴ ԿԲ-ի կողմից սահմանված կարգով և նպատակների համար: Այդպիսի նպատակային ուղղություններ կարող են լինել գործուղման ծախսերը, պայմանագրային պարտավորությունների կատարման գործառնությունները և այլն: Ձեռնարկության խնդրանքը բանկին՝ արտարժույթ գնելու մասին, ձևակերպվում է հետևյալ ձևով:

Յ Ա Յ Տ

Մուկվայի միջբանկային արժույթային բորսայում ԱՄՆ դոլար գնելու մասին

Ամսաթիվը _____
 Ձեռնարկության անվանումը _____
 Փոստային հասցեն _____
 Գործարքի հետ կապված հարցերի լուծման համար իրավասու աշխատողի անունը, հայրանունը, ազգանունը _____
 Հեռախոսի համարը _____
 Ձեռնարկության հաշվարկային հաշիվ N _____
 Արժույթային հաշիվ N _____
 Հաշվի արժույթը _____
 Գնվող արժույթի օգտագործման նպատակը _____
 Հանձնարարում ենք մեր անունից և մեր հաշվին կնքել գործարք՝ ԱՄՆ դոլար գնելու համար՝ ներքոհիշյալ պայմաններով.

ԱՄՆ դոլարի գնման գումարի չափը	ԱՄՆ 1 դոլարի առավելագույն կուրսը (ռուբ.)	Առավելագույն գումարը (ռուբ.)
-------------------------------	--	------------------------------

Հայտի գործողության ժամկետը մինչև _____
 Վերոհիշյալ առավելագույն գումարը ռուբով կփոխանցվի թղթակցող հաշվին ոչ ուշ, քան _____
 Առավելագույն կուրսից ցածր գնով ԱՄՆ դոլար գնելիս գների տարբերությունը խնդրում ենք փոխանցել հաշվարկային հաշիվ N _____
 Գնված ԱՄՆ դոլարները խնդրում ենք փոխանցել իետևյալ հաշվին _____

Գործարքը կնքելու դեպքում Ձեզ իրավունք է վերապահվում գնված ԱՄՆ դոլարի գումարից պահել կոմիսիոն գումար՝ 2%-ի չափով (ներառյալ նաև բորսայի կոմիսիոն 0.1%-ը): ԱՄՆ դոլարը կուրսից ցածր գնով գնելու դեպքում իրավունք է վերապահվում Ձեզ ստացված շահույթի 50%-ը պահել կոմիսիոն կարգով:

Դեկլարար՝

Օլիգավոր հաշվապահ՝

Հաշվապահական հաշվառման մեջ այդ գործառնությունները իրենց արտացոլում են գտնում հաշիվներում հետևյալ կերպ.

1. Դ-տ 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»
Կ-տ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»	Դրամական միջոցների փոխանցումը բանկին կամ անմիջապես արժույթային բորսային
2. Դ-տ 52. «Արժույթային հաշիվ»
Կ-տ 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»	Արտարժույթի մուտքագրումը ընթացիկ արժույթային հաշվին
3. Դ-տ 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր»
Կ-տ 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»	Կոմիսիոն վարձահատույցի գումարը ներառվում է ձեռնարկության ծախսերի մեջ

Բոլոր դեպքերում արտարժույթը հաշվառվում է երկու գնահատմամբ՝ արտասահմանյան երկրի արժույթով և ՌԴ (ազգային) արժույթով:

Արտարժույթի գնման ժամանակ, շրջանցելով տրանզիտ հաշիվը, այն հաշվեգրվում է ընթացիկ արժույթային հաշվին (52/2): Գնման կուրսի գերազանցումը ՌԴ ԿԲ-ի կուրսին գրանցվում է 81. «Շահույթի օգտագործում» հաշվի դեբետում և 51. «Հաշվարկային հաշիվ» հաշվի կրեդիտում:

Բանկի բաժանմունքը ձեռնարկությանը տեղյակ է պահում նրա տրանզիտային և ընթացիկ հաշիվներում արտարժույթի շարժի մասին՝ նրան ուղարկելով քաղվածքներ այդ հաշիվներից: Ընթացիկ արժույթային հաշիվների քաղվածքների հիման վրա վարվում է N 2/1 օրագիր-օրդերը՝ կրեդիտային շրջանառության համար և N 2/1 տեղեկագիրը՝ դեբետային շրջանառության համար: Արժույթային հաշվին կից տարվում է նաև անալիտիկ հաշվառում, ըստ արժույթների անվանումների, հետևյալ տիպի քարտերով.

52. «Արժույթային հաշիվ» հաշվին կից անալիտիկ հաշվառման քարտ Արժույթի անվանումը _____

<i>Մնացորդը ամսվա սկզբին</i>		<i>արժույթ</i>		<i>հետևյալ կուրսով</i>	
Բանկի քաղվածքը (N, ամսաթիվ)	Գործառնության կատարման օրվա կուրսը	Շրջանառությունները			
		Դեբետով		Կրեդիտով	
		արտարժույթի գումարը	կուրսով	արտարժույթի գումարը	կուրսով

Ը ն դ ա մ ե ն ը ամսվա ընթացքում

Մնացորդը ամսվա վերջին

Հաշիվ 52/1. «Տրանզիտային արժուքային հաշիվ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվներ		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
ՄՆ. արտարժույթի չբաշխված մնացորդը		Ստացված արժույթի 50%-ը վաճառվել է	- 48
46,62 -	Գնորդներից ստացվել է վճարման լրիվ պայմանագրային արժեքը	Ստացված արժույթի մնացած 50%-ը փոխանցվել է ընթացիկ արժուքային հաշվին	- 52/2

Հաշիվ 52/2. «Ընթացիկ արժուքային հաշիվ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվներ		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
ՄՆ. - Արտարժույթի չօգտագործված մնացորդը		Վճարվել են արտասահմանյան մատակարարների հաշիվները արտարժույթով	- 60,76
52/1 -	Սուտքագրվել է գնորդներից ստացված արտարժույթի 50%-ը	Բաց է արվել ակրեդիտիվ արտասահմանյան մատակարարի համար	-55
76 -	Հաշվեգրվել է ուրբով գնված արտարժույթը		

3.4. ԴՐԱՄԱՐԿՂԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՐԺԵԹՂԹԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Կանխիկ գումարի ստացման, պահպանման և ծախսման համար ձեռնարկությունը ունի դրամարկղ: Դրամարկղային գործառնությունների հաշվառումը տարվում է ՌԴ ԿԲ-ի 04.10.93թ. թիվ 18. «Դրամարկղային գործառնությունների վարման կարգի մասին» հրահանգին համապատասխան:

Ձեռնարկության դրամարկղում կանխիկ գումարի չափը լիմիտավորվում է վարկային հիմնարկների կողմից՝ ձեռնարկության հետ համաձայնեցնելով: Սահմանված նորմայից ավելի կանխիկ գումար դրամարկղում կարող է պահվել միայն աշխատավարձի, կենսաթոշակների, նպաստների, կրթաթոշակների վճարման օրերին, երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում, ներառյալ դրամի՝ վարկային հիմնարկից ստացման օրը:

Դրամարկղը կանխիկ գումար ընդունում է դրամարկղային մուտքի օրդերների հիման վրա, որոնք ստորագրվում են գլխավոր հաշվապահի կամ լիազորված անձի կողմից: Գումարի ստացման ժամանակ գլխավոր հաշվապահի և գանձապահի ստորագրությամբ տրվում է անդորրագիր: Կանխիկ գումար տրվում է դրամարկղային ելքի օրդերներով կամ պատշաճ կերպով ձևակերպված այլ փաստաթղթերով (վճարման տեղեկագրերով, գումարի վճարման դիմումներով, հաշիվներով և այլն), որոնց վրա դրվում է հստակ դրոշմ, որը փոխարինում է դրամարկղային ելքի օրդերին:

Դրամի կանխիկ վճարման փաստաթղթերը ստորագրում են ձեռնարկության ղեկավարը և գլխավոր հաշվապահը կամ նրանց կողմից լիազորված անձինք: Եթե դրամարկղային ելքի օրդերին կցված փաստաթղթերում կա ձեռնարկության ղեկավարի ստորագրությունը, այդ դեպքում օրդերում նրա ստորագրությունը պարտադիր չէ: Դրամարկղային մուտքի և ելքի օրդերները լրացնում են ընդհանուր կամ ֆինանսական բաժինների հաշվապահները կամ գլխավոր հաշվապահը:

Տվյալ ձեռնարկությունում չաշխատող առանձին անձանց գումար վճարելիս նրանցից պահանջվում է անձնագիր կամ անձը հաստատող այլ փաստաթուղթ, դուրս է գրվում դրամարկղային ելքի օրդեր, որտեղ նշվում են ներկայացված փաստաթղթի տվյալները և ստացողի ստորագրությունը:

Աշխատավարձ, նպաստ, պարգևատրումներ վճարվում են գանձապահի կողմից՝ աշխատավարձի վճարման տեղեկագրերով, առանց յուրաքանչյուր ստացողի համար դրամարկղային ելքի օրդեր լրացնելու: Աշխատավարձի վճարման համար սահմանված երեք աշխատանքային օրը լրանալուց հետո հաշվապահը մեկ դրամարկղային ելքի օրդեր է լրացնում վճարման պահանջագրով վճարված ամբողջ գումարի համար: Դրամարկղային փաստաթղթերում ուղղումներ, ջնջումներ, սխալներ կատարել չի թույլատրվում:

Դրամարկղային օրդերներով գումար ստացվում և վճարվում է միայն դրանց լրացման օրը: Դրամարկղային մուտքի և ելքի օրդերները կամ դրանց փոխարինող փաստաթղթերը մուտքագրողների կամ ստացողների ձեռքը չեն տրվում:

Գործառնություններն ավարտելուց հետո գանձապահը պետք է ստորագրի մուտքի և ելքի օրդերները, իսկ դրանց կից ներկայացվող փաստաթղթերը մարի դրոշմով կամ մակագրությամբ. մուտքի փաստաթղթերը՝ «ստացվել է», ելքի փաստաթղթերը՝ «վճարվել է», նշելով ամսաթիվը, ամիսը, տարին: Նույն ձևով մարվում են նաև դրամարկղային օր-

դերները: Մինչև գանձապահին հանձնելը, բոլոր դրամարկղային մուտքի և ելքի օրդերները, ինչպես նաև դրանց փոխարինող փաստաթղթերը համարակալվում և գրանցվում են դրամարկղային մուտքի և ելքի օրդերների գրանցման մատյանում:

Գրանցման մատյանը այնպես է կազմված, որ դրա տվյալներով վերահսկվում են ձեռնարկության կանխիկ ստացած և ծախսած դրամական միջոցների նպատակային նշանակումը, դրամարկղային փաստաթղթերի համարները, ստուգվում է գանձապահի կողմից կատարված գործառնությունների լրիվությունը:

Դրամարկղային գիրքը վարվում է գանձապահի կողմից: Յուրաքանչյուր ձեռնարկություն կարող է ունենալ միայն մեկ դրամարկղային գիրք: Գրքի էջերը համարակալվում, թելով կարվում և գնառվում են կլոր կնիքով: Գրքի վերջին էջում կատարվում է գրանցում. «Ներկա գրքում համարակալված է ... էջ» և ստորագրվում է ձեռնարկության ղեկավարի և գլխավոր հաշվապահի կողմից:

Դրամարկղային գրքում գրանցումները կատարվում են պատճենահանող թղթի օգնությամբ, երկու օրինակից: Երկրորդ օրինակները կտրվում են և ծառայում որպես գանձապահի հաշվետվություն: Դրամարկղային գրքում ջնջումներն ու չվավերացվող ուղղումները արգելվում են, սրբագրական եղանակով կատարված ուղղումները վավերացվում են գանձապահի և գլխավոր հաշվապահի ստորագրություններով:

Դրամարկղային գիրք

Դրամարկղը 199 թ. դեկտեմբերի 05 - 08-ը		Էջ 274		
N N	Ումից է ստացվել, ում է տրվել	Թղթակցող հաշիվը	Սուտք	Ելք
194	Մնացորդը օրվա սկզբին Բանկից - N 021300 չեկով	51	80 64000	
264	Ի. Գ. Վետրովին - կանխավճարային հաշվետվության գերածախս	71	-	10
265	Ն. Վ. Լվովային - կանխավճարի գերածախս	71		4
	Ը ն դ ա մ ե ն ը օրվա ընթացքում		64080	14
	Մնացորդը օրվա վերջին		64066	
	Այդ թվում՝ աշխատավարձի համար		64000	

Գանձապահ՝ *Կարպովա*

Ստուգեցի և ընդունեցի երկու ելքի և մեկ մուտքի փաստաթուղթ

Հաշվապահ՝ *Սմիռնովա*

Դրամարկղային գրքում գրանցումները կատարվում են դրամի ստացումից կամ վճարումից անմիջապես հետո: Գանձապահը պարտավոր է հաշվել օրվա գործառնությունների գումարների հանրագումարը, դուրս բերել դրամարկղում գտնվող դրամի մնացորդը և հաշվետվություն հանձնել հաշվապահությանը՝ դրամարկղային մուտքի և ելքի բոլոր փաստաթղթերով, դրամարկղային գրքի առաջին օրինակում հաշվապահության ներկայացուցչի ստորագրությամբ: Դրամարկղային գիրքը վարվում է ամեն օր, յուրաքանչյուր օրվա մնացորդի հաշվարկմամբ: Հաշվապահները և հաշվային մյուս աշխատողները, ովքեր իրավունք ունեն ստորագրելու դրամարկղային փաստաթղթերը, չեն կարող կատարել գանձապահի պարտականությունները:

Դրամարկղում դրամական միջոցների առկայության և շարժի սինթետիկ հաշվառումը տարվում է 50.«Դրամարկղ» ակտիվային հաշվում: Հաշվի մնացորդը ցույց է տալիս ձեռնարկության դրամարկղում ազատ դրամի առկայությունը ամսվա սկզբին, շրջանառությունը դեբետով՝ դրամարկղ կանխիկ ստացված գումարները, իսկ կրեդիտով՝ դրամարկղից կանխիկ վճարումները: Դրամարկղային գործառնությունները գրանցվում են 50 հաշվի կրեդիտով և արտացոլվում են N1 օրագիր-օրդերում: Տվյալ հաշվին դեբետային շրջանառությունները արտացոլվում են տարբեր օրագիր-օրդերներում և, բացի այդ, վերահսկվում են N1 տեղեկագրի միջոցով:

N1 օրագիր-օրդերում և N1 տեղեկագրում գրանցումների համար հիմք են հանդիսանում գանձապահի հաշվետվությունները: Ռեգիստրում յուրաքանչյուր հաշվետվությանը հատկացվում է մեկ տող՝ անկախ այն ժամանակաշրջանից, որի համար կազմված է դրամարկղային հաշվետվությունը:

Օրագիր-օրդերում և տեղեկագրում զբաղեցված տողերի թիվը պետք է համընկնի գանձապահի ներկայացրած հաշվետվությունների թվի հետ:

Ձեռնարկության դրամարկղում կարող են պահվել ոչ միայն դրամական միջոցներ, այլև արժեթղթեր և խիստ հաշվետվության բլանկներ:

Արժեթղթեր են՝ հանգստյան տների և առողջարանների ուղեգրերը, որոնք ձեռք են բերվել հատուկ նշանակման ֆոնդի միջոցների հաշվին, փոստային նամականիշները, պետտուրքի միջերը, տրանսպորտային երթևեկության մշտականները և այլն: Արժեթղթերը հաշվառվում են 56.«Դրամական փաստաթղթեր» հաշվում, N3 օրագիր-օրդերում: Արժեթղթերի մուտքը և բացթողումը ձևակերպվում է դրամարկղային մուտքի և ելքի օրդերներով՝ հետագայում գանձապահի կողմից արժեթղթերի շարժի մասին հաշվետվություն կազմելով:

Խիստ հաշվետվության բլանկները (աշխատանքային գրքույկները և նրանց ներդիրները, ավտոտրանսպորտի երթուղային թերթիկների

անդորրագրերը և այլն) հաշվառվում են 006. «խիստ հաշվետվության բլանկներ» արտահաշվեկշռային հաշվում:

Օրագիր - օրդեր N 1
199_թ. դեկտեմբեր

ըստ 50. «Դրամարկղ» հաշվի կրեդիտի՝ հետևյալ հաշիվների դեբետին

Ամսաթիվը	51	70	71	76	Ընդամենը
01-04	-	-	120	-	120
05-08	-	-	14	-	14
10	370	63630	-	-	64000
11 - 31	288	60000	298	264	60850
Ընդամենը	658	123630	432	264	124984

Տեղեկագիր N 1
199_թ. դեկտեմբեր

ըստ 50. «Դրամարկղ» հաշվի դեբետի՝ հետևյալ հաշիվների կրեդիտին

Ըստ գլխավոր գրքի՝
մնացորդը ամսվա սկզբին - 50 ռուբ.

Ամսաթիվը	51	58	71	Ընդամենը
01-04	240	-	15	255
05-08	64000	-	-	64000
10	-	288	-	288
11-31	60444	-	47	60491
Ընդամենը	124684	288	62	125034

Մնացորդը ամսվա վերջին - 100 ռուբ.

Դրամարկղի ստուգումը: Գանձապահը լրիվ նյութական պատասխանատվություն է կրում իր կողմից ընդունված բոլոր արժեքների և դրանց սխալ պահպանման հետ կապված ձեռնարկությանը հասցված վնասի համար: Ձեռնարկության ղեկավարը, գանձապահին նշանակելու հրամանը տալուց հետո, պարտավոր է նրան ծանոթացնել դրամարկղային գործառնությունների վարման կարգին, որից հետո գանձապահը պետք

է լրացնի գրավոր պարտավորագիր (պայմանագիր) նյութական պատասխանատվության մասին:

Դրամարկղում դրամի առկայության գույքագրումը (ստուգումը) կատարվում է հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին կանոնադրության համաձայն, ոչ պակաս, քան ամիսը մեկ անգամ: Դրամարկղի գույքագրումը անց է կացվում ձեռնարկության ղեկավարի հրամանով, հանկարծակի ստեղծված հանձնաժողովի կողմից, գանձապահի ներկայությամբ:

Ընդ որում, լրիվ կերպով ստուգվում են՝ առկա դրամը, դրամական փաստաթղթերը, արժեթղթերը և խիստ հաշվետվության բլանկները: Ստացականով կանխիկ տրված գումարները, որոնց համար դրամարկղային ելքի օրդերներ չեն կազմվել, դրամարկղի մնացորդի մեջ չեն ներառվում: Դրամարկղում ձեռնարկությանը չպատկանող դրամական միջոցներ պահել չի թույլատրվում. այդպիսիք համարվում են ավելցուկ:

Գույքագրման արդյունքները ձևակերպվում են ակտով (ձև N15):

Ակտի դարձեռեսին նյութական պատասխանատու անձը բացատրություն է գրում գույքագրմամբ հայտնաբերված ավելցուկների կամ պակասորդների առաջացման պատճառների մասին, իսկ ձեռնարկության ղեկավարը որոշում է ընդունում գույքագրման արդյունքների վերաբերյալ: Հայտնաբերված կանխիկ դրամի ավելցուկները մուտքագրվում են դրամարկղ՝ հետագայում բյուջե փոխանցելու նկատառումով (պետական ձեռնարկություններում) կամ փոխանցվում են ձեռնարկության եկամուտներին:

Դ-տ 50. «Դրամարկղ»

Կ-տ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ», 80. «Շահույթ և վնաս»

Պակասորդ հայտնաբերելիս՝ այն դուրս է գրվում նյութական պատասխանատու անձի (գանձապահի) հաշվին՝ հետևյալ ձևակերպմամբ.

1. Դ-տ 84. «Պակասորդներ և կիրուստներ արժեքների փչացումից»

Կ-տ 50. «Դրամարկղ»

2. Դ-տ 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով»

Կ-տ 84. «Պակասորդներ և կիրուստներ արժեքների փչացումից»

Եթե ձեռնարկությունը ունի արժուպային հաշիվ և միջոցներ այլ երկրների արժույթով, ապա կարող է կանխիկ արտարժույթի օգտագործման անհրաժեշտություն առաջանալ: Առանձին հաշիվ այդ նպատակով չի նախատեսված, դրա համար 50. «Դրամարկղ» հաշվի կազմում բաց է արվում ենթահաշիվ, օրինակ՝ 50/2. «Դրամարկղ արտարժույթով»: Դրամարկղային գրքում առանձնացվում է մի քանի էջ՝ կախված սպասվող գործառնությունների ծավալից:

Գործառնությունների հաշվառումը կազմակերպվում է ըստ արժույթների տեսակների: Բանկը ձեռնարկությանը բաց է թողնում կանխիկ արտարժույթ միայն որոշակի նպատակների՝ գործուղման ծախսերի և խիստ սահմանափակ գնումների համար: Բանկից կանխիկ արտարժույթ ստանալիս.

- Դ-տ 50/2. «Դրամարկղ արտարժույթով»
- Կ-տ 52/2. «Ընթացիկ արտարժույթային հաշիվ»

Առհաշիվ գումարներ տրամադրելիս.

- Դ-տ 71/2. «Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ արտասահմանյան գործուղումների գծով»
- Կ-տ 50/2. «Դրամարկղ արտարժույթով»:

Դրամարկղային գործառնությունների արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվ 50. «Դրամարկղ»		
Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Հաշիվների դեբետ
	<u>ՄԸ.</u>	
51 -	Ձեռնարկության հաշվարկային հաշվից կանխիկ գումար ստանալիս	Աշխատավարձի, նպաստների, պարգևավճարների կանխիկ վճարումներ
94, 95 -	Պարտք ստանալիս	
71 -	Առհաշիվ անձանց կողմից կանխավճարի ավելցուկը դրամարկղ հանձնելիս	Պարտքերի մարում կանխիկով
73 -	Պակասորդների, հափշտակումների, յուրացումների գծով պարտքերի կանխիկ մարում	Կատարողական թերթիկներով և դեպոնազաված աշխատավարձի կանխիկ վճարումներ
46, 47, 48 -	Արտադրանքի, նյութական արժեքների, մատուցված ծառայությունների, հիմնական միջոցների իրացումից կանխիկ վճարում	Առհաշիվ տրված կանխավճար
76 -	Դեբիտորական պարտքի մարում: Մուծումներ մանկական հիմնարկներում, երեխաների պահպանության համար	Տրված է նյութական օգնություն
80 -	Դրամարկղի գույքագրման ժամանակ հայտնաբերված ավելցուկների գումար	Տրված են դոտացիաներ և միանվագ նպաստներ երեխայի ծնվելու դեպքում
73 -	Ապառիկ վաճառված ապրանքների դիմաց պարտքերի մարման կանխիկ մուծումներ	Հանձնված է դրամարկղի ազատ դրամական միջոցների գերլիմիտային մնացորդը
		Դրամարկղի գույքագրման ժամանակ հայտնաբերված պակասորդների գումարներ

Բոլոր դեպքերում, ինչպես նաև 52. «Արժույթային հաշիվ» հաշվում կանխիկ արտարժույթի շարժի հաշվառումը տարվում է երկու գնահատմամբ. ըստ արժույթների տեսակների և ռուբլով: Սինթետիկ հաշվառումը տարվում է միայն ռուբլիներով: Օգտագործվում են հետևյալ հաշվային ռեգիստրները՝ N1/1 օրագիր-օրդերը և N1/1 տեղեկագիրը:

Դրամարկղում գտնվող արտարժույթի մնացորդները ենթարկվում են վերագնահատման՝ ռուբլու կուրսը ձեռնարկությունում եղած արտարժույթի նկատմամբ փոփոխվելու դեպքում: Վերագնահատման արդյունքը արտացոլվում է 50-2. «Դրամարկղ արտարժույթով» ենթահաշիվը 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվի հետ թղթակցելով:

3.5. ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԱՆՉԱՆՑ ՀԵՏ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Հաշվետու անձինք են համարվում ձեռնարկության այն աշխատողները, ովքեր ձեռնարկության դրամարկղից կանխիկ գումարներ են ստացել կանխավճարի կարգով վարչատնտեսական և գործուղման ծախսեր կատարելու համար: Տնտեսական ծախսեր կատարելու համար առհաշիվ գումարներ ստացող աշխատողների ցուցակը հաստատվում է ձեռնարկության ղեկավարի կողմից: Այդ գումարների չափը սահմանափակ է: Կանխիկ գումարների տրամադրումը տնտեսական կարիքների համար նախատեսվում է ձեռնարկության ծախսերի նախահաշվով: Ծառայողական գործուղումների հետ կապված ծախսերի համար տրվող գումարի չափը կախված է գործուղման տևողությունից և նշանակման վայրից: Գործուղվող աշխատողին տրամադրվում է դրամական կանխավճար ճանապարհածախսի (գնալու և վերադառնալու), օրապահիկի և բնակտարածքի վարձակալման համար վճարումներ կատարելու նպատակով:

Ծառայողական գործուղումը ձեռնարկության ղեկավարի կարգադրությամբ աշխատողի մեկնումն է այլ վայր՝ ծառայողական հանձնարարություններ կատարելու համար: Գործուղման մեջ գտնվելու ընթացքում աշխատողի հիմնական աշխատավայրում աշխատավարձը պահպանվում է:

Գործուղման համար կանխիկ դրամական միջոցների առհաշիվ տրամադրումը ձևակերպվում է գործուղման վկայականով և դրամարկղային ելքի օրդերով՝ հաշվապահությունում հասանելիք գումարները հաշվարկելուց հետո: Ձեռնարկության ղեկավարի հայեցողությամբ, գործուղման վկայականից բացի, գործուղումը կարող է ձևակերպվել նաև հրամանով:

Նշված գործուղման ծախսերի գումարները կոչվում են նորմավորվող և ներառվում են արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների

ինքնարժեքի մեջ: Եթե փաստացի կատարված ծախսերը գերազանցում են նորմային, ապա թույլատրվում է վճարել տարբերությունը՝ ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացող շահույթի հաշվին, միաժամանակ այդ տարբերության գումարը ավելացվում է գործուղում մեկնած աշխատողի աշխատավարձի գումարին՝ եկամտահարկը որոշելու համար:

Հաշվետու անձը գործուղումից վերադառնալուց հետո երեք օրվա ընթացքում պարտավոր է ներկայացնել հաշվետվություն՝ ստացած և ծախսած գումարի վերաբերյալ: Այդ նպատակով նա կազմում է կանխավճարային հաշվետվություն հետևյալ փաստաթղթերի հիման վրա՝ խանութների հաշիվներ, ապրանքային չեկեր, երթուղային, օդային տրանսպորտի տոմսեր, հյուրանոցի հաշիվներ և այլն և կցում է գործուղման վկայականը:

Կատարված ծախսերի նպատակայնությունը հաստատվում է ձեռնարկության համապատասխան ստորաբաժանումների ղեկավարների կողմից՝ կախված գործուղման նպատակային նշանակումից: Ներկայացված հաշվետվությունը հաշվապահի կողմից ստուգվելուց և հաշվետու գումարը որոշելուց հետո հաստատվում է ձեռնարկության ղեկավարի կողմից և ընդունվում է հաշվառման: Հաշվետվության հանձնման օրը կանխավճարի չօգտագործված գումարները դրամարկղային մուտքի օրդերով տրվում են դրամարկղ, իսկ գերածախսի դեպքում, դրամարկղային ելքի օրդերով, հաշվետու անձին՝ կանխավճարային հաշվետվության հանձնման օրը:

Տրամադրված առհաշիվ գումարները պետք է ծախսվեն նպատակային. առհաշիվ գումարների հանձնումը այլ անձի չի թույլատրվում: Հաշվետու անձանց տրվում են նոր կանխավճարներ միայն նախկին կանխավճարների գծով վերջնահաշվարկ կատարելու դեպքում: Այն անձանցից, ովքեր սահմանված ժամկետում չեն ներկայացրել հաշվետվություններ և արդարացուցիչ փաստաթղթեր հաշվետու գումարների ծախսման վերաբերյալ կամ չեն վերադարձրել ձեռնարկության դրամարկղ կանխավճարի չօգտագործված գումարները, հաշվապահությունը իրավունք ունի հաջորդ ամսվա նրանց աշխատավարձից պահել այդ պարտքը՝ գործող օրենսդրությամբ նախատեսվող կարգով: Ձեռնարկության ղեկավարությունը ինքն է որոշում գործուղման գումարների չափը՝ կախված արտադրական անհրաժեշտությունից: Սակայն պետք է հիշել, որ նորմայով սահմանված օրապահիկի գերազանցումը, չնայած հատուցվում է հատուկ նշանակության ֆոնդերի հաշվին, գումարվում է տվյալ աշխատողի աշխատավարձին՝ ամբողջական եկամտից եկամտահարկ պահելու ժամանակ:

Ձեռնարկության ղեկավարներին իրավունք է վերապահված թույլատրել ծախսերի վճարումը առանց հաստատող փաստաթղթերի այն

դեպքում, երբ հաստատված գործուղման ծախսերի չափը (ճանապարհածախսը և գիշերվա վարձը) նախապես հայտնի է: Տրված գումարի հաշվարկը՝ ստորագրված ձեռնարկության ղեկավարի և գործուղվողի կողմից, պահվում է ձեռնարկության հաշվապահությունում: Գործուղումից վերադառնալուց հետո գործուղման վկայականը հանձնվում է հաշվապահություն՝ առանց օգտագործված գումարների վերաբերյալ հաշվետվության:

Գործուղման տևողությունը սահմանվում է ձեռնարկության ղեկավարի հրամանով: Գործուղման փաստացի ժամանակը որոշվում է գործուղման վկայականում նշված և կնքված ամսաթվերով:

Յուրաքանչյուր ձեռնարկությունում բացվում է հատուկ գրանցման մատյան, ուր նշվում են գործուղման մեկնողների և գործուղումից վերադարձածների մասին տեղեկություններ:

Հաշվարկը հաշվետու անձանց հետ կատարվում է 71. «Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ» հաշվով: Այն ակտիվա-պասիվային հաշիվ է, որի մնացորդը ցույց է տալիս հաշվետու անձանց պարտքի գումարը ձեռնարկությանը կամ չփոխհատուցված գերածախսի գումարը: Հաշվի դեբետում արտացոլվում են փոխհատուցված գերածախսի գումարները և դրամարկղային ելքի օրդերներով տրված կանխավճարի գումարները, իսկ կրեդիտում՝ կանխավճարային հաշվետվություններին համապատասխան ծախսված գումարները և մուտքի օրդերներով հանձնված (չօգտագործված) գումարները:

Առհաշիվ գումարների շարժի հաշվառման ռեգիստր է հանդիսանում N7 օրագիր-օրդերը: Այն համակցված ռեգիստր է, որը զուգակցում է սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառումը գրանցման տողային ձևի հետ: Իսկ այդ նշանակում է, որ տրված յուրաքանչյուր առհաշիվ գումարի համար օրագիր-օրդերում առանձնացվում է մեկ տող, և հետագայում կանխավճարային հաշվետվությունը ներկայացնելիս, չօգտագործված գումարները դրամարկղ հանձնելիս կամ գերածախսի դիմաց գումար ստանալիս այդ գործառնություններին վերաբերող գրանցումները կատարվում են նույն տողում: Միևնույն ժամանակ, N7 օրագիր-օրդերը պահպանում է գրանցման շախմատային ձևը, որ դրված է հաշվառման օրագր-օրդերային ձևի հիմքում՝ ըստ 71 հաշվի կրեդիտի շրջանառության վերծանման դեպքում:

Հաշվետու անձանց հետ հաշվարկների արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվ 71. «Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ»		
Հաշիվների կոդեր	Ղ	Հաշիվների դեբետ
	Մն. - Հաշվետու անձանց մոտ գտնվող դրամական միջոցների մնացորդը	Արտադրական կարիքների համար օգտագործված առհաշիվ գումարներ
50-	Առհաշիվ գումար է տրված գործուղման կամ տնտեսական ծախսեր կատարելու համար	Արտադրանքի առաքման և իրացման համար օգտագործված առհաշիվ գումարներ
50 -	Տրված է գերաժախտը փոխհատուցելու դիմաց	Առհաշիվ գումարներ, օգտագործված ապրանքանյութական արժեքների մթերման կամ նրանց ձեռքբերման պրոցեսի հետ կապված ծախսերը հոգալու համար
51 -	Հաշվետու անձի գտնվելու վայր գումար է փոխանցվել	Չօգտագործված առհաշիվ գումարների մուծումը
		Առհաշիվ գումարների գծով պարտքի փոխհատուցում
		Ասահմանված նորմայից դուրս կատարված գործուղման ծախսերը, որոնք փոխհատուցվում են կուտակման ֆոնդի կամ շահույթի հաշվին
		-25,26,31
		- 43
		- 10,12
		- 50
		- 70
		- 81,88

N7 օրագիր-օրդերի լրացման համար հիմք են հանդիսանում դրամարկղային ելքի օրդերները՝ առհաշիվ տրված գումարներով, կանխավճարային հաշվետվությունները՝ ծախսված գումարներով, դրամարկղային մուտքի կամ ելքի նոր օրդերներ՝ ստացված և ծախսված գումարների շեղումներով: Հաշվառման են ընդունվում միայն ըստ էության և թվաբանորեն ստացված, ձեռնարկության ղեկավարի կողմից հաստատված կանխավճարային հաշվետվությունները:

Հաշվապահը մշակում է կանխավճարային հաշվետվությունը՝ փաստաթղթերի և հաշվետվության վրա գրելով թղթակցող հաշիվների ծածկագրերը, որոնք ցույց են տալիս ծախսերի ուղղությունը:

Արտաքին տնտեսական կապերի առկայության դեպքում հաշվապահությունում կարող է առաջանալ անհրաժեշտություն՝ հաշվառելու արտասահմանյան գործուղումների ծախսերը: Դրանց վճարումը կատարվում է ՌԴ ֆին. նախարարության կողմից սահմանված նորմատիվներով:

Կախված գործուղման նպատակից, կատարված ծախսերը կարող են ներառվել կամ արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների ինքնարժեքի մեջ (Դ-տ հաշիվ N20), կամ ձեռք բերված արտասահմանյան սարքավորումների արժեքի (Դ-տ հաշիվ N07/2), ոչ նյութական ակտիվների (Դ-տ հաշիվ N04), նյութերի (Դ-տ հաշիվ N10), կամ ապրանքների արժեքի մեջ (Դ-տ հաշիվ N41)՝ կրեդիտագրելով 71/2. «Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ արտասահմանյան գործուղումների գծով» հաշիվը: Հասկանալի է, որ գրանցումները հաշիվներում կատարվում են ինչպես ըստ արժույթի տեսակների, այնպես և ռուբլու համարժեքով: Արժույթով հաշվետու գումարի մնացորդները ենթակա են վերազնահատման, որի արդյունքը արտացոլվում է 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվում:

3.6. ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Կախված տնտեսական գործառնությունների բովանդակությունից՝ հաշվարկներն իրականացվում են ապրանքային գործառնությունների գծով, եթե ձեռնարկությունը հանդես է գալիս որպես իր արտադրանքի մատակարարող կամ ապրանքանյութական արժեքներ մթերող, և ոչ ապրանքային գործառնությունների գծով՝ կապված միայն դրամական միջոցների շարժի հետ, այսինքն՝ բյուջեի, բանկի, սոցիալական ապահովագրության և ապահովության մարմինների աշխատողների և այլնի հանդեպ ունեցած պարտքի մարման հետ:

Ձեռնարկությունները, մատակարարները և գնորդները՝ կախված իրենց գտնվելու վայրից, իրականացնում են համաքաղաքային և այլքաղաքային հաշվարկներ: Ոչ կանխիկ հաշվարկների ձևերը սահմանում է Կենտրոնական բանկը:

Ներկայումս ձեռնարկությունները կատարում են հաշվարկներ հետևյալ ձևերով և եղանակներով. վճարման պահանջագիր - հանձնարարագրերով, ակրեդիտիվների և հատուկ հաշիվների միջոցով, պլանային վճարումների կարգով, վճարման հանձնարարագրերով, կապի նախարարության ձեռնարկությունների միջոցով փոխադրումներով, չեկային գրքույկների չեկերով և այլն:

Հաշվարկների ավելի նպատակահարմար ձևի ընտրությունը հնարավորություն է տալիս կրճատելու գնորդների կողմից ապրանքների ստուգման և վճարման ժամանակի միջև եղած ճեղքվածքը, վերացնելու կրեդիտորական պարտքի գոյացումը և ճանապարհին գտնվող ապրանքանյութական արժեքների մնացորդների աճը:

Վճարման պահանջագիր - հանձնարարագրերով հաշվարկները առաջացել են հաշվարկների ակցեպտային ձևի հիման վրա: Այն իրա-

կանացվում է հետևյալ կերպ. մատակարարը՝ առաքելով արտադրանքը, գնորդ-վճարողի անունով դուրս է գրում վճարման պահանջագիր, հայտնում կամ ուղարկում նրան: Ստանալով վճարման պահանջագիրը՝ վճարողը պարտավոր է լրացնել դրա երկրորդ մասը՝ վճարման հանձնարարագիրը, հանձնարարելով բանկին հաշվարկային հաշվից դուրս գրել նշված գումարը, քանի որ մատակարարի կողմից պարտավորությունները (պայմանագրի պայմանները) կատարված են: Գնորդ-վճարողը այդ փաստաթուղթը հանձնում է իր բանկին՝ վճարման համար: Բանկը, միջոցները դուրս գրելուց հետո, փաստաթղթերը ուղարկում է մատակարարի բանկին՝ վճարման հաշվեգրումը կատարելու համար:

Վճարողը կարող է լրիվ հրաժարվել վճարումից, եթե ապրանքները կամ ծառայությունները չեն պատվիրվել, ապրանքները տեղ են հասցվել ժամանակից շուտ, առանց գնորդի համաձայնության, փաստաթղթերով որոշվել է, որ ապրանքները անորակ են կամ կոմպլեկտավորված չեն, համաձայնեցված չէ ապրանքների գինը, վճարման պահանջագիրը արդեն վճարված է եղել կամ ստացվել է պահանջագիր առանց ապրանքի, որով ապրանքի առաքում կամ ծառայությունների մատուցում փաստորեն չի իրականացվել: Ակցեպտից մասնակի հրաժարում թույլատրվում է, եթե պատվիրված ապրանքների հետ ուղարկվել են չպատվիրված կամ պատվիրվածից ավելի (հաշվում նշված) ապրանքներ, կամ ավելի ցածրորակ ապրանքներ, կամ ապրանքների մի մասի վերաբերյալ համաձայնեցված գների բացակայության կամ գերազանցման, պահանջագրերում թվաբանական սխալների, ապրանքների պակասորդի դեպքերում:

Ակցեպտից հրաժարվելու դեպքում գնորդն ապրանքներն ընդունում է պահպանության իր պատասխանատվությամբ: Հետագայում մատակարարից ստանալով համապատասխան կարգադրություն, ապրանքները առաքում է նշված հասցեով:

Վճարողների հաշիվներից առանց համաձայնության վճարվում են պահանջագրերը կոմունալ ծառայությունների (գազ, ջուր) էլեկտրաէներգիայի, հեռախոսի վճարի համար: Հաշվապահական հաշվառման մեջ դիտարկվող հաշվարկների ձևը ձևակերպվում է հետևյալ հաշվային գրառումներով.

մատակարարի մոտ. 1) առաքման պահին՝ 45. «Առաքված ապրանքներ», 46. «Արտադրանքի իրացում», 62. «Հաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ» հաշիվների դեբետ և 40. «Պատրաստի արտադրանք» (N11 օրագիր-օրդերում) կամ 20. «Հիմնական արտադրություն» (N10/1 օրագիր-օրդերում) հաշիվների կրեդիտ,

2) դրանը հաշվարկային հաշվում ստանալիս՝ դեբետ 51. «Հաշվարկային հաշիվ», կրեդիտ 46. «Արտադրանքի իրացում» կամ 62. «Հաշ-

վարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ» (N11 օրագիր-օրդերում),

գնորդի մոտ. 1) վճարման փաստաթղթերը ակցեպտելու պահին նյութերի ստացման ժամանակ նյութական հաշիվների դեբետ (10,12), կրեդիտ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» (N6 օրագիր-օրդերում),

2) հաշվարկային հաշվից միջոցները դուրս գրելու պահին՝ դեբետ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ», կրեդիտ 51. «Հաշվարկային հաշիվ» (N2 և 6 օրագիր-օրդերներում):

Հաշվարկներ ակրեդիտիվներով: Ակրեդիտիվը գնորդի բանկի հանձնարարությունն է այլքաղաքային մատակարարի բանկին՝ վճարելու մատակարարի հաշիվները առաքված ապրանքների կամ մատուցված ծառայությունների համար՝ գնորդի ակրեդիտիվային հայտերում նախատեսված պայմաններով:

Գնորդի հաշվարկային հաշվից ակրեդիտիվի գումարով դրամական միջոցները փոխանցվում են ակրեդիտիվների հաշվին, կամ գնորդին տրամադրվում է վարկ:

Գնորդների համար հաշվարկների այս ձևը նախընտրելի չէ, քանի որ նա գրկվում է իր դրամական միջոցներից՝ նախքան մատակարարի կողմից նյութական արժեքների առաքումը:

Յուրաքանչյուր ակրեդիտիվ բաց է արվում մեկ մատակարարի հետ հաշվարկների համար՝ 15 օր տևողությամբ, առանձին դեպքերում բանկը կարող է այլ ժամկետ սահմանել: Ակրեդիտիվի գումարները մասնակիորեն օգտագործելու դեպքում մնացորդը վերադարձվում է հաշվարկային հաշիվ: Հաշվարկների այս ձևը հատկապես գերադասելի է շուկայական հարաբերություններին անցման շրջանում, քանի որ հնարավորություն է ընձեռում մատակարարին, իր պարտականությունները կատարելուց հետո, ավելի արագ ստանալու վճարը:

Հաշվարկներ հատուկ հաշիվներով: Գնորդի այլքաղաքային հաշվարկների ձև է՝ նույն քաղաքում գտնվող մեկ կամ մի քանի մշտական մատակարարների հետ, որի ժամանակ ապրանքների կամ ծառայությունների վճարումը իրականացվում է մատակարարի գտնվելու վայրի բանկում՝ գնորդի դեպոզիտով միջոցների հաշվին: Պահանջագրերի վճարումը կատարվում է միայն գնորդի ներկայացուցչի ակցեպտի դեպքում: Հատուկ հաշվից թույլատրվում է կանխիկ գումար տրամադրել գնորդի ներկայացուցչին՝ ապրանքների ընդունման և առաքման ծախսերը կատարելու համար:

Պլանային վճարումների կարգով հաշվարկները ձեռնարկությունների միջև իրականացվում են մշտապես, համաչափ ապրանքանյութական արժեքների մատակարարման կամ ծառայությունների մատուցման դեպ-

քերում (ավտոտրանսպորտի ծառայություններ, թթվածնի, ացետիլենի և ամենօրյա սպառման այլ արտադրանքի մատակարարման), որը ենթակա չէ պահեստավորման: Մատակարարի և սպառողի միջև կնքված պայմանագրով սահմանվում է ամենօրյա վճարման ենթակա արտադրանքի կամ ծառայությունների արժեքի մշտական պլանային գումար: Վճարումը ձևակերպվում է կամ վճարման հանձնարարագրերով կամ վճարման պահանջագրերով, սահմանված ժամկետներում հաշվարկները կարգավորվում են, այսինքն վճարված գումարները համադրվում են ստացված արտադրանքի կամ ծառայությունների փաստացի ծավալի (արժեքի) հետ: Ավելորդ փոխանցված գումարները կարող են հաշվի առնվել հետագա վճարումների ժամանակ կամ վերադարձվել գնորդին, իսկ պակասող գումարները վճարվում են: Տվյալ հաշվարկները մատակարարի մոտ տարվում են 62. «Հաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ» հաշվի 2. «Հաշվարկներ պլանային վճարումների գծով» ենթահաշվով: Հաշիվը դեբետագրվում է կատարված պարտավորություններով, այսինքն, գնորդից ստացման ենթակա գումարներով, իսկ կրեդիտավորվում է ստացված վճարումների գումարներով: Անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է N7 տեղեկագրում՝ ըստ առանձին դեբիտորների, իսկ սինթետիկ հաշվառումը կատարվում է N11 օրագիր-օրդերում (կրեդիտային շրջանառություններ):

Ակրեդիտիվներով և հատուկ հաշիվներով հաշվարկների հաշվառումը տարվում է 55. «Հատուկ հաշիվներ բանկերում» հաշվի 1. «Ակրեդիտիվներ» ենթահաշվում:

Այդ հաշվարկների սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառումը կատարվում է N3 օրագիր-օրդերում՝ բանկի քաղվածքների հիման վրա:

Ակրեդիտիվների և հատուկ հաշիվների միջոցով հաշվարկների արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվ 55. «Հատուկ հաշիվներ բանկերում» ենթահաշիվ 1. «Ակրեդիտիվներ և այլն»

Հաշիվների կրեդիտ	Ղ	Հաշիվների դեբետ	Կ
51 -	Սնացորդ Ակրեդիտիվների և հատուկ հաշիվների բացում ձեռնարկության սեփական միջոցների հաշվին	Ստացված նյութական արժեքների դիմաց մատակարարների հանդեպ պարտքի մարումը ակրեդիտիվներից և հատուկ հաշիվներից	- 60
90 -	Ակրեդիտիվների և հատուկ հաշիվների բացում բանկային վարկերի հաշվին	Ակրեդիտիվները և հատուկ հաշիվները փակելու դեպքում չօգտագործված գումարների վերադարձը	- 51

Սնացորդը ըստ Գլխավոր գրքի ամսվա սկզբին - 25000 ռուբ

Տողի N	Քաղվածքի ամսաթիվը (կամ որ ամսաթիվով է ներկայացվել)	Գործառնության բովանդակությունը	55 հաշվի կրեդիտից հետևյալ հաշիվների դեբետին		
			51	60	Ընդամենը
1.	30	Ըստ N152 ակրեդիտիվի		10240	10240
2.	07	Ըստ N153 ակրեդիտիվի	400		400
3.	31	Ըստ N154 ակրեդիտիվի	9288	6656	15944
Ը ն դ ամ են ը			9688	16856	26584

(դարձերես)

Թիվ 55 հաշվի անալիտիկ տվյալները

Խ/Ի	Անալիտիկ հաշվի համարը և անվանումը	Գործառնության ժամկետը	Սնացորդը ամսվա սկզբին	Դեբետներով շրջանառությունները ըստ քաղվածքի		Կրեդիտային շրջանառություն	Սնացորդն ամսվա վերջին
				քաղվածքի ամսաթիվը	գումար		
1.	Ակրեդիտիվներ. N153 «Սպեկտոր»	-	400			400	-
2.	N152 «ՇՄՎ -3»	-	9256	11.31	984	10240	-
3.	N154 «Ածխամիավորում»		15944			15944	-
4.	N155 Զիմ. գործարան		-	11.31	3402		3402
Ը ն դ ամ են ը			25600		4386	26584	3402

Այսպես, Հաստոցագործարանի գծով մնացորդը ամսվա սկզբին կազմել է 25600 ռուբ., շրջանառությունները դեբետով՝ 4386 ռուբ., կրեդիտով՝ 26584 ռուբ., մնացորդը ամսվա վերջին՝ 3402 ռուբ.:

Հաշվարկներ վճարման հանձնարարագրերով (փոխադրումներով): Վճարման հանձնարարագիրը հրաման է բանկին՝ հաշվարկային հաշվից այլ ձեռնարկությանը, կազմակերպությանը կամ հիմնարկությանը գումար փոխանցելու մասին:

Վճարման հանձնարարագրերով ձևակերպվում են.

- վճարումները բյուջեի եկամուտներին, ապահովագրական ընկերություններին,

- ապառիկ գնված ապրանքների դիմաց աշխատողների աշխատավարձից պահված գումարների փոխանցումը առևտրական կազմակերպություններին,

- ապրանքների որակի և պակասորդների համար բողոքարկված գումարների, տույժերի, տուգանքների վճարումները, այլ կրեդիտորական պարտքերի մարումը:

Ե՛վ նույնքաղաքային, և՛ այլքաղաքային հաշվարկների դեպքում բանկը հանձնարարագրերով ընդունում է ցանկացած գումար:

Կապի նախարարության ձեռնարկությունների հետ փոստով կատարվող փոխադրումների և ծանրոցների առաքման հաշվարկների, տրանսպորտային կազմակերպությունների հետ միանվագ հաշվարկների դեպքում օգտագործվում են *ակցեպտված հանձնարարագրեր*: Հանձնարարագրերը ակցեպտում են բանկերը, եթե վճարողի հաշվում կա ազատ դրամական միջոցների բավարար մնացորդ:

Փոխադրումները օգտագործում են կոնկրետ անձանց աշխատավարձ, ալիմենտ փոխանցելու համար: Փոխադրումների համար կազմվում է ցուցակ, որտեղ նշվում է ստացողը, գումարը և փոխադրման նպատակը: Ցուցակում նշված բոլոր փոխադրումների ընդհանուր գումարով լրացվում է վճարման հանձնարարագիր: Փոխադրումների համար կատարվող ծախսերը կարող են ընդգրկվել հանձնարարագրի գումարի մեջ կամ վճարվել փոստում՝ կանխիկ: Վճարման հանձնարարագիրը, կազմված ցուցակի հետ միասին, ներկայացվում է բանկ, որտեղ այն ակցեպտվում է: Բանկի կողմից ակցեպտված վճարման հանձնարարագիրը հանձնվում է փոստի բաժանմունք, որտեղ ձևակերպվում է փոխադրումների ընդունումը:

Այդ հաշվարկները հաշվառվում են 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ», 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով», 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ», 69. «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով» հաշիվներում:

Այդ հաշիվներում գործառնությունների հաշվառման և ռեգիստրների վարման կարգը դիտարկվում է 3.7 ենթագլխում:

Հաշվարկներ չեկերով: Հաշվարկային չեկը՝ չեկ տվողի գրավոր հանձնարարությունն է բանկին՝ չեկում նշված գումարը իր հաշվից փոխանցելու մասին: Չեկային գրքույկներ ձեռնարկությունները ստանում են իրենց բանկից: Չեկն ուժի մեջ է 10 օր՝ չիաշված տրման օրը: Չեկերը վճարման ընդունվում են տարբեր գումարներով:

Լիմիտավորված չեկային գրքույկներով հաշվարկները իրականացվում են ապրանքների, տրանսպորտային և կապի ծառայությունների համար: Լիմիտավորված չեկային գրքույկի գումարը պետք է 100 ուրբլուց պակաս չլինի մինչև 6 ամիս ժամկետով:

Չեկային գրքույկների հաշվառումը կատարվում է 55. «Հատուկ հաշիվներ բանկերում» հաշվի 2. «Չեկային գրքույկներ» ենթահաշվում, N3 օրագիր-օրդերում: Չեկային գրքույկներին բնորոշ են հետևյալ տնտեսական գործառնությունները.

Հաշիվ 55. «Հատուկ հաշիվներ բանկերում»
ենթահաշիվ 2. «Չեկային գրքույկներ»

Հաշիվների կրեդիտ	Ղ	Կ	Հաշիվների դեբետ
	ՍՈ. Չեկային գրքույկի լիմիտի չօգտագործված մնացորդը	Հաշվից գումարների դուրս գրումը՝ չեկային գրքույկներով	-76
51 -	<i>Քաղվածք բանկի հաշվարկային հաշվից</i> Չեռնարկության սեփական միջոցների հաշվին չեկային գրքույկների ձեռքբերումը և լիմիտի համալրումը		
90 -	<i>Քաղվածք բանկի վարկային հաշվից</i> Բանկի վարկերի հաշվին չեկային գրքույկների ձեռքբերումը և լիմիտի համալրումը		

Հարկ է նշել, որ ձեռնարկության՝ տարբեր իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց հետ, ինչպես նաև ներտնտեսական բոլոր տեսակի գործառնությունների հաշվարկների համար օգտագործվում է հատուկ հաշիվների մի ամբողջ խումբ, մասնավորապես.

Հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» - մատակարարների և կապալառուների հետ ստացված ապրանքանյութական արժեքների, ընդունված աշխատանքների և մատուցված ծառայությունների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Հաշիվ 61. «Հաշվարկներ տրված կանխավճարների գծով» - նյութական արժեքների մատակարարման, աշխատանքների կատարման, ինչպես նաև պատվիրատուներին՝ մասնակիորեն պատրաստ ապրանքների, աշխատանքների դիմաց տրված կանխավճարների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 62. «Չաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ» - առաքված արտադրանքի, կատարված աշխատանքների և մատուցված ծառայությունների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 63. «Չաշվարկներ ըստ բողոքարկումների» - մատակարարների, կապալառուներին, տրանսպորտային և այլ կազմակերպություններին ներկայացված բողոքարկումների, ինչպես նաև նրանց կողմից ներկայացված և ընդունված տույժերի, տուգանքների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 64. «Չաշվարկներ ըստ ստացված կանխավճարների» - նյութական արժեքների մատակարարման, աշխատանքների կատարման, ինչպես նաև պատվիրատուներից՝ մասնակիորեն պատրաստ ապրանքների, աշխատանքների դիմաց ստացված կանխավճարների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 65. «Չաշվարկներ գույքի և անձնական ապահովագրության գծով» - ձեռնարկության և անձնակազմի (բացի սոցապ. հատկացումների և բժշկական ապահովագրության գծով հաշվարկների) ապահովագրության գծով հաշվարկների հաշվառման համար, երբ ձեռնարկությունը հանդես է գալիս որպես ապահովագրող.

Չաշիվ 67. «Չաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով» - ձեռնարկության կողմից պետական մարմինների զանազան արտաբյուջետային ֆոնդերին տրվող վճարների (բացի սոցապ. հատկացումների և բժշկական ապահովագրության գծով հաշվարկների) գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 68. «Չաշվարկներ բյուջեի հետ» - ձեռնարկության կողմից բյուջեին վճարվող հարկերի, տվյալ ձեռնարկության անձնակազմից պահվող հարկերի գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 69. «Չաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով» - ձեռնարկության անձնակազմի՝ պետական սոցիալական ապահովագրության, կենսաթոշակային ապահովության և բժշկական ապահովագրության գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 70. «Չաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վճարման գծով» - ձեռնարկության ցուցակային կազմում ընդգրկված և չընդգրկված աշխատողների հետ աշխատանքի վճարման (աշխատավարձ, պարգևատրումներ, նպաստներ և այլ վճարումներ), ինչպես նաև տվյալ ձեռնարկության բաժնետոմսերի և այլ արժեթղթերի դիմաց վճարվող եկամուտների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 71. «Չաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ» - ձեռնարկության աշխատողների հետ վարչատնտեսական և գործառնական, ինչպես նաև ծառայողական գործուղման ծախսեր կատարելու համար նրանց տրված առհաշիվ գումարների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 73. «Չաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով» - ձեռնարկության աշխատողների հետ բոլոր հաշվարկները հաշվառելու համար, բացի աշխատանքի վճարման, հաշվետու անձանց և դեպոզիտների հետ հաշվարկների.

Չաշիվ 75. «Չաշվարկներ հիմնադիրների հետ» - ձեռնարկության հիմնադիրների (բաժնետիրական ընկերության բաժնետերերի, տնտեսական ընկերակցության անդամների, կոոպերատիվի անդամների և այլն) հետ կանոնադրական ֆոնդ ներդրումների, եկամուտների վճարման գծով և այլ հաշվարկների հաշվառման համար.

Չաշիվ 76. «Չաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» - թիվ 60-75 հաշիվներում չհիշատակված դեբիտորների և կրեդիտորների հետ բոլոր տեսակի գործառնությունների, տարբեր կազմակերպությունների հետ ոչ առևտրային բնույթի գործառնությունների (ուսումնական, գիտական հիմնարկների և այլն), տրանսպորտային (երկաթուղային, ջրային) կազմակերպությունների, որոնց հետ հաշվարկները կատարվում են չեկերով, աշխատավարձի, պարգևատրումների և նման այլ վճարումների դեպոզիտներով գումարների, դատարանի կատարողական թերթիկներով պահվող գումարների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար.

Չաշիվ 78. «Չաշվարկներ դուստր ձեռնարկությունների հետ» - դուստր ձեռնարկությունների հետ ընթացիկ բոլոր հաշվարկների հաշվառման համար (միջհաշվեկշռային հաշվարկներ):

Չաշիվ 79. «Ներտնտեսական հաշվարկներ» - ձեռնարկության ինքնուրույն հաշվեկշիռ ունեցող ստորաբաժանումների հետ (ներհաշվեկշռային հաշվարկներ), հատկացված ունեցվածքի, նյութական արժեքների փոխադարձ բացթողման, արտադրանքի իրացման, ընդհանուր կառավարչական գործունեության ծախսերի փոխանցման, ստորաբաժանումների աշխատողներին աշխատավարձի վճարման, սպառման ֆոնդերի և դրանց հաշվին ծախսումների գծով հաշվարկների բոլոր տեսակները հաշվառելու համար, եթե ֆոնդերը չեն հանձնվում ստորաբաժանումներին, այլ հաշվառվում են ձեռնարկության հաշվեկշռում և այլն:

Վերոհիշյալ հաշիվներով գործառնությունների հաշվառման սկզբունքները և վարման եղանակները կպարզաբանվեն հետագա գլուխներում:

Այստեղ պարզաբանենք հաշվարկները զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ՝ հիմնականում ոչ ապրանքային գործառնությունների գծով:

3.7. ԶԱՆԱԶԱՆ ԴԵՔԻՏՈՐՆԵՐԻ ԵՎ ԿՐԵՂԻՏՈՐՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Հաշվարկները զանազան դեբիտորների ու կրեդիտորների հետ առաջանում են տարբեր պատճառներով: Ձեռնարկությունը պարտավորվում է լինել միջնորդ՝ բանվոր ծառայողների և երրորդ անձանց՝ կազմակերպությունների, հիմնարկությունների միջև (կատարողական թերթիկների, ապառիկ վաճառված ապրանքների, երիտասարդ ընտանիքների, այգեգործական տնակների շինարարության համար տրվող վարկերի գծով): այն պահպանում է անձնակազմի կողմից ժամանակին չստացած աշխատավարձը, վարում է հաշվարկներ բողոքարկումների, նյութական վնասի հատուցման գծով և այլն:

Զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ հաշվարկները հաշվառվում են թիվ 63, 73, 76 և այլ հաշիվներում:

Թիվ 61, 62, 64, 65, 75, 78, 79 հաշիվների գծով անալիտիկ հաշվառումը տարվում է N 7 տեղեկագրում, իսկ 76 հաշվի գծով այդպիսի տեղեկագիր բաց է արվում յուրաքանչյուր ենթահաշվի համար:

Մյուս հաշիվների տեղեկագրերի ձևերը նույնն են, ինչ որ N 7-ինը: Ամսվա վերջին որոշվում են անալիտիկ հաշվառման տեղեկագրի դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունների հանրագումարները, և դուրս բերվում մնացորդը:

Թղթակցող հաշիվների կրեդիտային շրջանառությունների գումարները N 7 տեղեկագրից գրանցվում են N 8 օրագիր-օրդերի՝ 61, 62, 63, 68, 73, 76, 78, 79 և այլ հաշիվների կրեդիտներում:

Թիվ 61, 63, 73 հաշիվներում գրանցումները օրագիր-օրդերում կատարվում են մեկ տողով՝ ամսվա համար, իսկ 76 հաշվինը՝ ըստ ենթահաշիվների, ամսվա հանրագումարներով:

Թիվ 68, 78 և 79 հաշիվների սինթետիկ հաշվառումը N 8 օրագիր-օրդերում զուգակցվում է անալիտիկ հաշվառման հետ:

Թիվ 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» հաշվին կից անալիտիկ հաշիվներ

N 7 տ ե ղ ե կ ա գ ի ռ

199 թ. դեկտեմբեր

h/h	Դեբիտորի, կրեդիտորի անվանումը և նրա հասցեն	Մնացորդն ամսվա սկզբին		Դեբետային շրջանառությունները			Կրեդիտային շրջանառությունների հաշիվների դեբետ			
		դեբետ	կրեդիտ	հիմքը	րոք. հաշ.	գումարը	հիմքը	51	80 և այլն	
1.	Մոսկվայի ուսումնական կենտրոն	445	-	-	-	-	Վերահաշվարկ հաշվային աշխատողների ուսման վարձի	446		
2.	ԳՀՖԻ	600	-	-	-	-	Անավարտ աշխատանքների գումարների վերադարձ	600		
3.	Նորոգման բազա	80	-	-	-	-	Հաշվարկների գույքագրման ակտ (վաղեմության ժամկետը անցնելու կապակցությամբ)		80	
4.	ՇՄԿ N4			կանխավճար ըստ N786 պայմանագրի	51	600				
Ը ն դ ա մ ե ն ը		1126	-	-	51	600		1046	80	

Ավելի մանրամասն դիտարկենք առանձին հաշիվների բովանդակությունը:

Հաշիվ 61. «Հաշվարկներ՝ տրված կանխավճարների գծով»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
	ՄՆ. - Մատակարարների և կապալառուների պարտք՝ նրանց տրված կանխավճարների գծով	Կանխավճարի հաշվեկցումը մատակարարի կամ կապալառուի վճարման պահանջագրի վճարման ժամանակ	-60
51, 52 -	Հաշվետու ամսում փոխանցվել են կանխավճարներ	Կանխավճարը վերադարձնելիս	-50, 51, 52

Ֆաշիվ 62. «Ֆաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ»		Ֆաշիվների դեբետ
Ֆաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ
	Մն. _ Գնորդների և պատվիրատուների պարտքը, նրանց առաքված արտադրանքի, հանձնված աշխատանքների ու ծառայությունների դիմաց	- 50
41 -	Ֆաշվետու ամսում գնորդներին առաքված ապրանքների արժեքը	- 51,52
46 -	Նույնը՝ արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների համար	- 64
47 -	Նույնը՝ հանձնված հիմնական միջոցների համար	- 82
48 -	Նույնը՝ այլ ակտիվների համար	- 51,52

Ֆաշիվ 63. «Ֆաշվարկներ բողոքարկումների գծով»		Ֆաշիվների դեբետ
Ֆաշիվների կրեդիտը	Դ	Կ
	Մն. _ Չանազան ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների պարտքը՝ ընդունված բողոքարկումների համար	
60 -	Պարտքի առաջացում պակասորդների, գների անհամապատասխանության վճարման պահանջագրերը ակցեպտելուց հետո, փաստաթղթերում թվաբանական սխալների հայտնաբերման դեպքում	- 51
51 -	Բանկի կողմից հաշվարկային հաշվից սխալմամբ դուրս գրված և սխալմամբ մուտքագրված գումարների դուրսգրում	
26 -	Բողոքարկումների գումարը էներգամատակարարների հանդեպ՝ արտաքին պատճառներով առաջացած պարապուրդների համար	
80 -	Մատակարարման պայմանները խախտելու համար մատակարարներից և կապալառուներից ստացված տույժերի, տուգանքների գումարը՝ իրենց կողմից ճանաչված կամ արբիտրաժի կողմից սահմանված չափերով	

Ֆաշիվ 73. «Ֆաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով»
ենթահաշիվ 1. «Ֆաշվարկներ ապառիկ վաճառված ապրանքների համար»

Ֆաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Ֆաշիվների դեբետ
	Մն. _ Բանվոր-ծառայողների պարտքը ձեռնարկությանը՝ ապառիկ գնված ապրանքների համար		
	Մն. _ Բանվոր-ծառայողների պարտքը ձեռնարկությանը՝ ապառիկ գնված ապրանքների համար		- 70
	Ֆաշվետու ամսում ըստ աշխատողների ներկայացրած պարտավորություն-հանձնարարագրերի առևտրական կազմակերպություններին փոխանցված գումարներ		- 50
93 -	Ֆաշվետու ամսում ըստ աշխատողների ներկայացրած պարտավորություն-հանձնարարագրերի առևտրական կազմակերպություններին փոխանցված գումարներ		- 51

Ֆաշիվ 73. «Ֆաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով»
ենթահաշիվ 2. «Ֆաշվարկներ ըստ տրամադրված փոխառությունների»

Ֆաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Ֆաշիվների դեբետ
	Մն. _ Բանվոր-ծառայողների անհատական և կոոպերատիվ շինարարության, այգեգործական տնակների ձեռք բերման և այլնի համար չմարված վարկի գծով պարտքի գումարը		
	Նոր տրամադրված, տվյալ տեսակի վարկի գումարները (միաժամանակ՝ Դ - 51, Կ - 93)		- 50, 51, 70

Հաշիվ 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով» ենթահաշիվ 3. «Հաշվարկներ նյութական վնասների փոխհատուցման գծով»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	Հաշիվների դեբետ	Հաշիվների դեբետ
	ՄՆ. -Նյութական պատասխանատուների պարտքի գումարը պակասորդների և հափշտակումների գծով	Պակասորդների և հափշտակումների գծով պարտքի մարման համար աշխատավարձից պահված գումարներ	- 70
	Հաշվետու ամսում նյութական պատասխանատու անձանց պարտքը դրամական և ապրանքանյութական արժեքների պակասորդների և հափշտակումների գծով՝ ինքնարժեքով	Նշված պարտքի մարման համար կանխիկ մուծված գումարներ	- 50
84 -	Մանրածախ գնով գանձվող գումարի և թիվ 84 հաշվում արտացոլված գումարի տարբերության չափով	Պակասորդների դուրս գրման գումարները՝ հայցն անհիմն ճանաչելու հետևանքով	- 84
	Մանրածախ գնով գանձվող գումարի և թիվ 84 հաշվում արտացոլված գումարի տարբերության չափով	Մեղավոր անձանց անվճարունակության պատճառով դուրս գրված պակաս գումարներ	- 80, 82
28 -	Խոտանից առաջացած կորուստների համար		

Թիվ 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» հաշիվը օգտագործվում է հետևյալ դեպքերում.

Հաշիվ 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»

ա) կատարողական թերթիկներով

Հաշիվների կրեդիտ	դ	Հաշիվների դեբետ	Հաշիվների դեբետ
50 -	Կատարողական թերթիկներով պարտքերի մարման դիմաց կանխիկ վճարված գումարներ	ՄՆ.- Չեռնարկության պարտքը հիմնարկություններին և անձանց, որոնց օգտին կատարվել են պահումներ կատարողական թերթիկներով	
51 -	Հաշվարկային հաշվից կատարողական թերթիկներով պարտքի մարման դիմաց փոխանցված գումարներ	Կատարողական թերթիկներով հաշվետու ամսում կատարված պահումներ	- 70

բ) վարկով վաճառված ապրանքների գծով

Հաշիվների կրեդիտ	դ	Հաշիվների դեբետ	Հաշիվների դեբետ
51 -	Չեռնարկության փոխանցած գումարները առևտրական կազմակերպություններին՝ իր աշխատողներին վարկով վաճառված ապրանքների դիմաց պարտքը մարելու համար	ՄՆ. - Չեռնարկության պարտքի գումարը առևտրական կազմակերպություններին՝ վարկով վաճառված ապրանքների դիմաց անձնակազմից պահված գումարներով Հաշվետու ամսում աշխատողների աշխատավարձից պահված գումարները՝ վարկով վաճառված ապրանքների գծով պարտքը մարելու համար	- 70

գ) «Հաշվարկներ այլ դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	Հաշիվների դեբետ	Հաշիվների դեբետ
51 -	ՄՆ.- Տարբեր կազմակերպությունների պարտքը ձեռնարկությանը	ՄՆ. - Չեռնարկության պարտքի գումարը զանազան կազմակերպություններին	
83 -	Տարբեր կազմակերպություններին կրեդիտորական պարտքի մարումը	Դեբիտորական պարտքի մարումը տարբեր կազմակերպությունների և անձանց կողմից. այլ կրեդիտորական պարտքի առաջացումը	- 51
29 -	Հաշվարկված է ոչ բնակելի տարածքների վարձակալության վճարը		
29 -	Հաշվարկված է հանրակացարանների բնակվարձ		
	Այլ դեբիտորական պարտքի առաջացում		

դ) «Հաշվարկներ տրանսպորտային կազմակերպությունների հետ՝ լիմիտավորված չեկերով վճարվող ծառայությունների համար»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	Հաշիվների դեբետ	Հաշիվների դեբետ
55 -	Բանկի կողմից չեկերի դիմաց վճարված գումարը	ՄՆ. - Չեռնարկության պարտքը տրանսպորտային կազմակերպություններին՝ տրված, բայց բանկի կողմից դեռ չվճարված չեկերով	- 43, 45, 46
		Տրանսպորտային կազմակերպություններին հասանելիք գումարներ՝ նրանց տրված չեկերի համաձայն	

Դեպոնագրված աշխատավարձի անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է ըստ յուրաքանչյուր չպահանջված գումարի կամ անմիջապես գրանցման մատյանում, որտեղ առանձնացված են հատուկ սյունակներ այդ պարտքի վճարված, տրված կամ փոխանցված գումարները նշելու համար, կամ դեպոնագրված աշխատավարձի հատուկ գրքում (ձև N 8 - ա):

Դրամարկից այդ գումարների վճարումը կատարվում է դրամարկդային ելքի օրդերով:

Եթե աշխատողը մեկնում է արձակուրդ, անցնում է կենսաթոշակի կամ ազատվում է աշխատանքից, ապա նրա աշխատավարձը անհրաժեշտ է վճարել արձակուրդի կամ աշխատանքից ազատվելու հրամանը ձևակերպելու նախորդ օրվանից ոչ ուշ՝ չսպասելով աշխատավարձի վճարման համար սահմանված օրվան: Այդպիսի վճարումները կոչվում են միջհաշվարկային ժամանակաշրջանի վճարումներ: Դրանք ձևակերպվում են դրամարկդային ելքի օրդերներով կամ վճարման տեղեկագրերով, եթե աշխատողների թիվը երեք և ավելի է:

Ներկայումս խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկություններում կիրառվում է նաև աշխատավարձի վճարումը խնայողական բանկերի միջոցով: Ձեռնարկության տարածքում կամ նրա կողքին բացվում է խնայողական բանկ: Ձեռնարկությունն այնտեղ աշխատելու համար տրամադրում է օպերատորներ, իսկ ձեռնարկության ՀՀ-ում իրականացվում են աշխատավարձի գծով բոլոր հաշվարկները, աշխատողին են տալիս հաշվարկային թերթիկներ, խնայբանկում յուրաքանչյուր աշխատողի համար բացվում է անձնական հաշիվ: Աշխատավարձի վճարման օրերը մնում են նույնը: Արդյունքում բարձրանում է աշխատանքային կարգապահությունը, աշխատավարձի վճարման օրերին լիարժեք է օգտագործվում աշխատաժամանակը:

Մշակման աղյուսակ N11

Չվճարված աշխատավարձի ցուցակ

199 թ. դեկտեմբեր

Ույեմբերի երկրորդ կեսի համար

Սրտադրամասի, բաժնի անվանումը	Վճարման տեղեկագիր	Համարը ցուցակում	Ազգանուն Ա.Բ.	Պարտքի առաջացման ամսաթիվը	Չվճարված աշխատավարձի գումարը	Վճարվել է կամ փոխանցվել է		
						ամսաթիվը	փաստաթղթի համարը	գումարը
01	116	023	Սուրիկովա Մ.Ն.	10	98-00			
01	116	031	Կլեմենկո Ն. Ս.	10	72-00			
02	118	240	Լազարևա Ն.Ս.	10	58-16			
02	118	242	Դրոզդով Պ.Բ.	10	85-90			
03	120	418	Կրոտովա Ն.Վ.	10	56-04			
Ընդամենը					370-00			

Գանձապահ՝ Կարպովա

Ստուգեց՝ հաշվապահ Սվետլովա

Տնտեսության զարգացման ժամանակակից պայմանները հնարավորություն են տալիս օգտագործել ձեռնարկությունների համագործակցության այնպիսի ձև, ինչպիսին է համատեղ գործունեությունը: Այն չի ենթադրում իրավաբանական անձի ստեղծում և իրականացվում է մասնակիցների միջև պայմանագրի կնքմամբ:

Մասնակիցների ընդհանուր գործերի վարումը հանձնարարվում է նրանցից մեկին՝ վստահված անձին, որը համատեղ գործունեության հաշվառումը տանում է առանձին հաշվեկշռով: Համատեղ գործունեության արդյունքները բաշխվում են պայմանագրով նախատեսված կարգով:

ՌԴ ֆինանսների նախարարության 01.02. 1994թ. N 480 նամակի համաձայն, մասնակիցների ավանդները համատեղ գործունեության մեջ նրանց կողմից հաշվառվում են 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ» կամ 58. «Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ» հաշիվների «Համատեղ գործունեության գծով» համապատասխան ենթահաշիվներում: Մասնակիցների միջև հաշվարկները իրականացվում են 77. «Հաշվարկներ համատեղ գործունեության գծով» հաշվում: Մասնակիցների ներդրումները վստահված անձը հաշվառում է թիվ 96 հաշվի «Համատեղ գործունեության գծով ընդհանուր բաժնային սեփականություն» ենթահաշվում, իսկ մասնակիցների միջև հաշվարկները՝ 77. «Հաշվարկներ համատեղ գործունեության գծով» հաշվում:

Դիտարկենք համատեղ գործունեության պայմանագրով կատարվող գործառնությունների արտացոլման կարգը հաշիվներում: Ավանդների հանձնումը իրականացվում է ավիզոյով (ծանուցագիր) կամ այլ սկզբնական փաստաթղթով: Մասնակից - ձեռնարկությունները իրենց ավանդները համատեղ գործունեության մեջ արտացոլում են.

Դ-տ 58, 06, Կ-տ 47,48 - մասնակիցների միջև համաձայնեցված ավանդի գումարով

Դ-տ 48, 47, Կ-տ 01, 04 և Դ-տ 02, 05, Կ-տ 47, 48 - ունեցվածքը հանձնելիս

Դ-տ 06, 58, Կ-տ 48 և Դ-տ 48, Կ-տ 20 - անավարտ արտադրությունը հանձնելիս

Դ-տ 06, Կ-տ 51, 52, 60, 62, 76 - դրամական միջոցները, դեբիտորական պարտքերը հանձնելիս:

Եթե ավանդի գումարը գնահատված է ունեցվածքի հաշվեկշռային արժեքից բարձր, ապա տարբերությունը տարվում է 85. «Լրացուցիչ կապիտալ» հաշվին. Դ-տ 47, 48, Կ-տ 85:

Եթե գումարը հաշվեկշռային արժեքից ցածր է, ապա կազմվում է հետևյալ ձևակերպումը. Դ-տ 81, 88, Կ-տ 47, 48:

Համատեղ գործունեությունից հաշվարկված շահույթի գումարը արտացոլվում է. Դ-տ 77, Կ-տ 80:

Վնասը արտացոլվում է. Դ-տ 81, 88, 85, Կ-տ 77:

Վստահված անձը մասնակիցների ավանդները արտացոլում է առանձին հաշվեկշռում հետևյալ կերպ. Դ-տ 01, 04, 10, 12, 20, 40, 41, 50, 51, 52, 60 և այլն, Կ-տ 96:

Համատեղ տնտեսական գործունեության հաշվառումը իրականացվում է ընդհանուր կարգով:

Մասնակիցներին շահույթի հատկացումը արտացոլվում է.

Դ-տ 81, Կ-տ 77, իսկ վնասի դեպքում. Դ-տ 77, Կ-տ 87:

Համատեղ գործունեության դադարեցման դեպքում մնացած ունեցվածքը և դրամական միջոցները բաշխվում են պայմանագրի պայմաններին համապատասխան և օգտագործվում են մասնակիցների կողմից առաջին հերթին 06 կամ 58 հաշիվները փակելու համար:

Եթե ստացված միջոցների գումարը գերազանցում է ավանդի գումարին, ապա տարբերությունը արտացոլվում է 88 հաշվի «Անհատույց ստացված միջոցներ» ենթահաշվում, իսկ եթե ավանդի գումարից պակաս է, ապա դուրս է գրվում սեփական միջոցների հաշվին՝ 81, 88 հաշիվները դեբետազդելով:

Վստահված անձը առանձին հաշվեկշռում կատարում է հետևյալ գրանցումները. Դ-տ 96, Կ-տ 50, 51, 52 և այլն՝ դրամական միջոցների և դեբիտորական պարտքերի վերադարձման դեպքում:

Ունեցվածքի և այլ արժեքների վերադարձման դեպքում.

Դ-տ 96	Կ-տ 47, 48, 46
Դ-տ 02, 05, 13	Կ-տ 46, 47, 48
Դ-տ 46, 47, 48	Կ-տ 01, 04, 10, 12, 40, 20
Դ-տ 46, 47, 48	Կ-տ 80:

Համատեղ գործունեության գծով հաշվարկների և ավանդների անալիտիկ հաշվառումը կատարվում է պայմանագրերի կտրվածքով, ըստ յուրաքանչյուր մասնակցի, N 7 տեղեկագրում, իսկ սինթետիկ հաշվառումը՝ N 8 օրագիր-օրդերում:

ԳԼՈՒԽ 4

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՉԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

4.1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Շուկայական տնտեսավարման համակարգին անցնելու պայմաններում, երկրի տնտեսական ու սոցիալական զարգացման փոփոխություններին համապատասխան, էականորեն փոխվում է նաև աշխատողների աշխատանքի վարձատրության, սոցիալական օգնության և պաշտպանության բնագավառի քաղաքականությունը: Այդ քաղաքականության իրականացման հետևանքով պետության բազմաթիվ ֆունկցիաներ փոխանցվել են անմիջապես ձեռնարկություններին, որոնք ինքնուրույն սահմանում են աշխատանքի վարձատրության, դրա արդյունքների նյութական խթանման ձևերը և չափերը: «Աշխատավարձ» հասկացությունը լրացվել է նոր իմաստով և ընդգրկում է վաստակի բոլոր տեսակները (ինչպես նաև տարբեր պարգևավճարները, լրավճարները, հավելավճարները և սոցիալական արտոնությունները), որոնք հաշվարկված են դրամական և բնեղեն ձևերով (անկախ ֆինանսավորման աղբյուրներից), ներառյալ այն դրամական գումարները, որոնք օրենսդրության համապատասխան հաշվարկվել են աշխատողներին՝ չաշխատած ժամանակի դիմաց (ամենամյա արձակուրդ, տոնական օրեր և այլն):

Անցումը շուկայական հարաբերություններին կյանքի է կոչել դրամական եկամուտների ստացման նոր աղբյուրներ. բաժնետոմսերում և ձեռնարկության ունեցվածքում աշխատանքային կոլեկտիվի անդամների ավանդների դիմաց հաշվարկված գումարի տեսքով (դիվիդենդներ, տոկոսներ):

Այսպիսով, յուրաքանչյուր աշխատողի աշխատանքային եկամուտները որոշվում են ըստ անձնական ներդրումների, ձեռնարկության աշխատանքի վերջնական արդյունքների հաշվառման, կարգավորվում են հարկերով և չեն սահմանափակվում մաքսիմալ չափերով: Բոլոր կազմակերպարարական ձևերի ձեռնարկությունների աշխատողների աշխատանքի վարձատրության միմիմալ չափը սահմանվում է օրենսդրությամբ:

Աշխատանքային հարաբերությունների կարգավորման, այդ թվում աշխատողների աշխատանքի վարձատրության բնագավառում, իրավական կանոնադիր ձև է դառնում ձեռնարկության կոլեկտիվ պայմանագիրը, որտեղ նշվում են աշխատանքի վարձատրության բոլոր այն պայմանները, որոնք մտնում են ձեռնարկության իրավասության մեջ:

Սոցիալական երաշխիքների բնագավառում նոր ուղղություններ են դարձել արժեզրկման հետ կապված բնակչության եկամուտների ինդեքսավորումը և կորուստների փոխհատուցումը: Բնակչության սոցիալական պաշտպանության և օգնության գործում կարևոր տեղ են գրավում պետական *արտաբյուջետային ֆոնդերը* (սոցիալական ապահովագրության, կենսաթոշակային, պարտադիր բժշկական ապահովագրության, բնակչության զբաղվածության և այլն): Դրանց ձևավորման և օգտագործման կարգը կարգավորվում է համապատասխան օրենսդրությամբ: Դրանք բոլորը ստեղծվում են նպատակային հատկացումների և այլ աղբյուրների հաշվին, գործում են պետական բյուջեից անկախ, ունեն որոշակի ինքնուրույնություն և օգտագործվում են կարևորագույն սոցիալական միջոցառումների և ծրագրերի ֆինանսավորման համար:

Աշխատանքի և աշխատավարձի հաշվառումը ձեռնարկության հաշվառման ողջ համակարգի մեջ իրավամբ գրավում է կենտրոնական տեղերից մեկը: Տնտեսավարման նոր պայմաններում կարևորագույն խնդիրներ են. սահմանված ժամկետներում ձեռնարկության անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով հաշվարկների իրականացումը (աշխատավարձի և այլ վճարումների, պահումների և առձեռն վճարման ենթակա գումարների հաշվարկումը), ժամանակին և ճիշտ արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքի մեջ հաշվարկված աշխատավարձի և սոցիալական ապահովագրության մարմիններին հատկացված գումարներ մտցնելը, աշխատանքի և աշխատավարձի ցուցանիշները հավաքելը և խմբավորելը՝ օպերատիվ ղեկավարման և անհրաժեշտ հաշվետվությունների կազմման, ինչպես նաև սոցիալական ապահովագրության մարմինների, կենսաթոշակային ֆոնդի և զբաղվածության ֆոնդի հետ հաշվարկների իրականացման նպատակով:

Աշխատանքի և աշխատավարձի հաշվառումը պետք է օպերատիվ վերահսկողություն ապահովի աշխատանքի քանակի ու որակի, սպառմանն ուղղված միջոցների օգտագործման նկատմամբ:

4.2. ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԱՆՁՆԱԿԱԶՄԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

➤ Աշխատանքի կազմակերպման, մշակման և աշխատավարձի հաշվառման կազմակերպման, հաշվետվության կազմման և աշխատանքի վարձատրության ֆոնդի վերահսկողության համար ձեռնարկության աշխատողների թվաքանակը բաժանվում է երկու խմբի՝ բանվորների և ծառայողների: Ծառայողների խմբից առանձնացվում են հետևյալ կատեգորիաները. ղեկավարներ, մասնագետներ և այլ աշխատողներ:

Բացի դրանից, աշխատանքի վերաբերյալ հաշվետվության մեջ նախատեսված է աշխատողներին բաժանել արդյունաբերա-արտադրական անձնակազմի (հիմնական գործունեության անձնակազմ) և ձեռնարկության հաշվեկշռում գտնվող ոչ արդյունաբերական կազմակերպությունների անձնակազմի (ոչ հիմնական գործունեության անձնակազմ):

Ձեռնարկության աշխատողների անձնակազմի հաշվառմամբ զբաղվում է կադրերի բաժինը:

Բանվորների և ծառայողների թվաքանակի և վերջինիս շարժի հաշվառման սկզբնական փաստաթղթեր են՝ ընդունման, ազատման կամ այլ աշխատանքի փոխադրման և արձակուրդների տրման մասին հրամանները (կարգադրությունները):

Մշտական, ժամանակավոր կամ սեզոնային աշխատանքի ընդունված բանվորների ու ծառայողների համար կադրերի բաժինը քարտեր է լրացնում, իսկ ղեկավար աշխատողների և մասնագետների համար՝ նաև կադրերի հաշվառման անձնական թերթիկ: Յուրաքանչյուր աշխատողին աշխատանքի ընդունման ժամանակ տրվում է տաբելային համար, որը հետագայում մշվում է աշխատավարձի հաշվառման բոլոր փաստաթղթերում: Աշխատանքից ազատելու կամ այլ աշխատանքի փոխադրելու դեպքերում տաբելային համարը, որպես կանոն, չի կարող տրվել ուրիշ աշխատողի՝ մեկ-երկու տարվա ընթացքում:

Ձեռնարկության հաշվապահությունը սկզբնական փաստաթղթերի հիման վրա յուրաքանչյուր աշխատողի համար բացում է քարտ-տեղեկանք՝ տեղեկատու տվյալների մշումներով՝ ամսեամիս աշխատավարձի մասին տվյալների կուտակման համար կամ էլ անձնական հաշիվ՝ հետագայում դրանց ցուցանիշները օգտագործելով միջին աշխատավարձի հաշվարկման համար:

ՔԱՐՏ-ՏԵՂԵԿԱԼՔ

Մեկ աշխատողի հաշվով ամենամսյա և ամբողջական եկամտի հարկման ենթակա գումարների հաշվարկման համար, ռուբ.

Անձնական հաշիվ 199 թ. համար
Ազգանուն, Ա.Գ. Վոլկով Վ.Կ.

Արտադրամաս, բաժին	Կատեգորիա	Տաբելային համարը	Ընտանեկան վիճակը	Թվաքանակ		Աշխատանքի ընդունման ամսաթիվը 199 թ.
				երեխաների	խնամքի տակ գտնվողների	

Ամիս	Փաստաթղթի համարը	Օրեր (ժամեր)				Հաշվարկված է ըստ վճարումների և խրախուսման տեսակների						
		Կողմ		Այլ		ժամավարձ	գործավարձ	լրավարձ	պարգևատրումներ	նյութական օգնություն	նվերների արժեքը	այլ վճարումներ սպառումնաֆոնից
		ժամավարձ	գործավարձ	կող	քանակը							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Շարունակություն

Ընդամենը հաշվարկվել է հաշվետու ամսում	Ամբողջական եկամուտը տարեկան	Եկամտի չիարվող մասը	Եկամտի ողջ գումարը	Պահվել է								Ընդամենը պահվել է հաշվետու ամսում	Վճարման ենթակա գումարը հաշվետու ամսում (ռուբ., կոպ)
				Եկամտահարկ				ենթակա է պահման հաշվետու ամսում	կատարված ֆոնդին	կատարված ֆոնդին	այլ		
				ենթակա է հարկման տարեկան	պահվել է տարեկան	ենթակա է պահման հաշվետու ամսում	ենթակա է պահման հաշվետու ամսում						
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	

4.3. ԱՇԽԱՏԱԺԱՄԱՆԱԿԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԿԱՅՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառումը տարվում է աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառման տաբելներում, տարեկան տաբելային քարտերում և այլն: Տաբելները բացվում են կամ ըստ ամբողջ ձեռնարկության (ոչ մեծ ձեռնարկություններ), կամ ըստ դրա կառուցվածքային ստորաբաժանումների և աշխատողների կատեգորիաների:

Դրանք անհրաժեշտ են ոչ միայն աշխատողների բոլոր կատեգորիաների աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառման համար, այլ նաև բանվորների և ծառայողների կողմից՝ սահմանված աշխատաժամանակի ռեժիմի պահպանման, նրանց հետ աշխատավարձի գծով հաշվարկներ կատարելու և աշխատած ժամանակի վերաբերյալ տվյալների ստացման վերահսկողության համար: Տաբելը կազմվում է մեկ օրինակից՝ տաբելա-

վարի, վարպետի կամ լիազորված անձի կողմից և ամիսը երկու անգամ հանձնվում հաշվապահության հաշվարկային բաժին, ամսվա առաջին կեսի համար վճարվելիք գումարի (կանխավճարի) ճշտման և ողջ ամսվա աշխատավարձի հաշվարկման նպատակով: Աշխատանքի ներկայանալու, աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառումը տաբելում իրականացվում է համատարած գրանցման, այսինքն՝ բոլոր ներկայացածների, չներկայացածների, ուշացումների և այլնի գրանցման եղանակով կամ էլ միայն շեղումների գրանցման ճանապարհով (չներկայացածներ, ուշացումներ և այլն): Տաբելի տիտղոսային թերթի վրա տրված են աշխատած ժամանակի պայմանական նշումները: Օրերի և ժամերի քանակը նշվում է մեկ տասնորդականի ճշտությամբ: Հաշվառման տվյալները ձեռքով մշակելու դեպքում օգտվում են տառային կամ թվային կողից, իսկ մեքենայացվածի դեպքում՝ թվայինից:

Ձեռնարկություններում կիրառում են աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառման տաբելի երկու ձև՝ N T-12 և T-13: Թիվ T-12 ձևում արտացոլվում է ոչ միայն աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառումը, այլ նաև աշխատավարձի հաշվարկը, իսկ թիվ T-13 ձևում՝ աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառումը՝ առանց աշխատավարձի հաշվարկման: Այս դեպքում աշխատավարձը հաշվարկվում է անձնական հաշվում (ձև թիվ T-54), հաշվարկային տեղեկագրում (ձև թիվ T-51) կամ հաշվարկավճարման տեղեկագրում (ձև թիվ T-49):

Ք Ա Ղ Վ Ա Ց Ք

ՀԱՍՏՈՑԱԵԻՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ Օ1 ԱՐՏԱԴՐՈՍՄԱՆ ՍԵՆԱՏԱԿԱՆԱՍԿԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՏԱԲԵԼԻՑ
199...թ. դեկտեմբերի համար

Տաբելային համարը	Ազգանուն, անուն, հայրանուն	Կատեգորիան	Մասնագիտությունը (պաշտոնը)	Տարակարգը (ռոժիկը)	Ընդամենը ամսվա ընթացքում աշխատել են			Չներկայացած օրերի թիվը	Դրանցից ըստ պատճառների		Հանգրվան և տոն օրերի թիվը	Ներհերթափոխային պարավորողների մարդկային թիվը
					օր	ժամ			կողը	օրերի թիվը		
						ընդամենը	դրանից հարտաժամայ					
010	Վոլկով Վ.Կ.	01	60	5	22	179	8	-	-	-	9	2
019	Կուզնև Լ.Պ.	01	60	4	10	79	-	-	12	12	9	-
020	Սմիռնով Վ.Կ. և այլն	01	56	3	17	135	-	-	5	16	5	9

Աշխատանքի վերաբերյալ հաշվետվության կազմման համար տաբելի վերջին էջում ներկայացված է աշխատաժամանակի ամենօրյա օգտագործման աղյուսակը և ամսվա համար հանրագումարային տողը: Այդ տվյալները անհրաժեշտ են նաև արտադրամասերում, բաժիններում և

ամբողջ ձեռնարկությունում աշխատանքի կազմակերպման վերլուծության համար, դրանցով հաշվարկվում են գործարքային բանվորների նորմավորված առաջադրանքների կատարման տոկոսները և այլն: Ժամանակին աշխատանքը սկսելու և ավարտելու, աշխատօրվա ընթացքում ժամանակի օգտագործման վերահսկողությունը իրականացնում են արտադրական ստորաբաժանումների ղեկավարները (վարպետները, արտադրամասերի, բաժինների, տեղամասերի, հերթափոխերի պետերը), ուն վրա դրված է այդ վերահսկողությունը:

Գոյություն ունեն վերահսկողության հետևյալ եղանակները.

- **քարտային՝** հսկիչ ժամացույցների օգնությամբ,
- **ժետոնային՝** տաբելային ժետոնների կամ դրոշմանիշերի օգտագործմամբ,
- **անցաթղթային՝** բանվորների և ծառայողների կողմից անցագրերի հանձնման և վերադարձման միջոցով (հանձնում են մինչև աշխատանքի սկիզբը, ստանում են աշխատանքը ավարտելուց հետո),
- **զեկուցատեղեկագրային՝** զեկուցագրերի կամ տաբելային տեղեկագրերի օգտագործմամբ,
- **վերահսկողական՝** անցագրային սարքերի օգնությամբ:

4.4. ԱՇԽԱՏԱՎԱՐԾԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ, ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՎԱՐՉԱՏՐՄԱՆ ԶԵՎԵՐՆ ՈՒ ՀԱՄԱՎՈՐԳԵՐԸ

Ձեռնարկությունում աշխատավարձի կազմակերպումը բնորոշվում է երեք փոխկապակցված տարրերով՝ տարիֆային համակարգով, աշխատանքի նորմավորմամբ և աշխատանքի վարձատրման ձևերով: Տարիֆային համակարգը թույլ է տալիս որակապես գնահատել աշխատանքը, նորմավորումը՝ հաշվառել ծախսված աշխատանքի քանակը, իսկ ձևերը՝ որոշել աշխատավարձի հաշվարկման կարգը:

Տարիֆային համակարգը ծառայում է որպես բանվորների աշխատավարձի կազմակերպման հիմք և կառուցվում է կախված աշխատանքի պայմաններից, աշխատողների որակավորումից, աշխատանքի վարձատրման ձևերից և ժողովրդական տնտեսության մեջ տվյալ ճյուղի նշանակությունից: Տարիֆային համակարգը ընդգրկում է.

- տարիֆային դրույքը, որը որոշում է աշխատանքի վարձատրության չափը ժամում կամ օրում,
- տարիֆային ցանցը, որը ցույց է տալիս տարբեր տարակարգի աշխատանքների և բանվորների աշխատանքի վարձատրության միջև հարաբերությունը,

- տարիֆատրակավորման տեղեկատուներ, որոնց օգնությամբ կարելի է որոշել աշխատանքի և բանվորի տարակարգը՝ տարիֆային ցանցին համապատասխան:

Պարզագույն աշխատանքների կատարումը վարձատրվում է 1-ին տարակարգի բանվորի տարիֆային դրույքով: Մնացած տարակարգերի բանվորների տարիֆային դրույքները գերազանցում են այդ չափը՝ կախված նրանց աշխատանքի որակավորման մակարդակից, այսինքն, ելնելով շնորհված տարիֆային կարգից և սահմանված տարիֆային գործակցից: Տարիֆային կարգը շնորհվում է յուրաքանչյուր արտադրական գործողությանը, յուրաքանչյուր աշխատանքին, դրա համար էլ տարիֆային դրույքը օգտագործվում է գործավարձային վարձաչափերի հաշվարկման համար՝ հաշվի առնելով մշակման (ժամանակի) նորմաները:

Համաձայն ՌԴ «Ձեռնարկությունների և ձեռնարկատիրական գործուներության մասին» օրենքի, ձեռնարկությունները ինքնուրույն մշակում և հաստատում են աշխատանքի վարձատրման ձևերն ու համակարգերը, տարիֆային դրույքները և ռոճիկները: Պետական տարիֆային դրույքներն ու ռոճիկները ձեռնարկություններում կարող են օգտագործվել որպես կողմնորոշիչներ աշխատանքի վարձատրման տարբերակման համար՝ կախված մասնագիտությունից, աշխատողների որակավորումից, կատարվող աշխատանքի բարդությունից:

Այսպես, ներկայումս ըստ տարիֆակազմավորող հիմնական գործոնների, վարձատրության տարբերակման համար տարիֆային դրույքների և ռոճիկների համակարգի կառուցման հիմքը ՌԴ կառավարության կողմից սահմանված նվազագույն աշխատավարձն է: Մասնավորապես, ելնելով նվազագույն աշխատավարձից և աշխատաժամանակի միջին ամսական տևողությունից (աշխատաժամանակի միջին ամսական ֆոնդից), որոնք սահմանված են օրենսդրական կարգով, որոշվում են 1-ին տարակարգի ժամային տարիֆային դրույքների նվազագույն չափերը:

6000 ռուբլի (պայմանական) նվազագույն աշխատավարձի և 169,2 ժամ միջին ամսական աշխատաժամանակի ֆոնդի դեպքում (40-ժամյա աշխատանքային շաբաթ) ժամային տարիֆային դրույքի նվազագույն չափը կկազմի 35,46 ռուբլի (6000:169,2): 1-ին տարակարգի դրույքները տարբերակելով ըստ աշխատանքի վարձատրության ձևերի (գործարքային բանվորների և ժամավարձային բանվորների միջև), ինչպես նաև ըստ պրոֆեսիոնալ խմբերի և աշխատանքների տեսակների (դրույքների 3 խմբեր), ձեռնարկությունը կարող է մշակել բանվորների աշխատանքի վարձատրության տարիֆային ցանցը հետևյալ բովանդակությամբ.

Դրույքների առաջին խումբ.

- ժամավարձային բանվորների համար՝ 42,91 (35,46×1,21),
- գործարքային բանվորների համար՝ 45,91 (42,91×1,07):

Դրույքների երկրորդ խումբ.

- Ժամանկավարձային բանվորների համար՝ 39,73 (42,91:1,08),
- գործարքային բանվորների համար՝ 42,51 (39,73x1,07):

Դրույքների երրորդ խումբ.

- Ժամավարձային բանվորների համար՝ 35,46 (տես վեր.հաշվ.),
- գործարքային բանվորների համար՝ 37,94 (35,46x1,07):

Բերված օրինակում 6000 ռուբլի պայմանական նվազագույն աշխատավարձի դեպքում ժամային և ամսական տարիֆային դրույքները, ինչպես նաև դրանց միջտարակարգային հարաբերակցությունները կազմում են.

ա/ ժամային

Տարիֆային կարգերը		I	II	III	IV	V	VI
Տարիֆային գործակիցները		1,0	1,088	1,204	1,350	1,531	1,800
Աշխատանքի վարձատրության ձևերը	գործավարձային	42,51	46,25	51,18	57,39	65,08	76,51
	ժամավարձային	39,73	43,23	47,83	53,64	60,83	71,51

բ/ ամսական

Աշխատանքի վարձատրության ձևերը	գործավարձային	-	-	-	-	-	-
	ժամավարձային	6722,32	7314,52	8092,84	9075,89	10292,44	12099,49

Ծանոթություն. ժամային տարիֆային դրույքները հաշվարկված են առաջին տարակարգի դրույքը բազմապատկելով համապատասխան տարիֆային գործակցով, իսկ ամսականը՝ համապատասխան տարակարգի դրույքը բազմապատկելով աշխատածամանակի միջին ամսական ֆոնդով (169,2 ժամ):

Ձեռնարկություններում աշխատանքի վարձատրության կազմակերպման կարևորագույն տարրը է աշխատանքի նորմավորումը, որով նախատեսվում է միավոր արտադրանքի պատրաստման կամ որոշակի կազմակերպչատեխնիկական պայմաններում աշխատանքի տրված ժավալի կատարման համար աշխատանքի ծախսումների չափերի սահմանումը: Աշխատանքի նորմավորումը աշխատանքի գիտական կազմակերպման կարևորագույն բաղկացուցիչ մասերից մեկն է: Այն ընդգրկում է երկու ցուցանիշ. մշակման նորման և ժամանակի նորման:

Օգտագործվել են Ռուսաստանի Դաշնության աշխատանքի նախարարության աշխատանքի ԳԴԻ 1993 թվականին մշակած «Ձեռնարկությունների աշխատողների աշխատանքի վարձատրության ներարտադրական տարիֆային պայմանների մշակման հանձնարարականները»:

Մշակման նորման սահմանում է արտադրանքի բնեղեն միավորների քանակը (հատ, մ, տ), որը պետք է պատրաստվի և ստացվի աշխատանքի նորմալ պայմաններում ժամանակի միավորի ընթացքում (ժամ, հերթափոխ, ամիս):

Ժամանակի նորման նախատեսում է այն ժամանակը, որն անհրաժեշտ է որոշակի կազմակերպչատեխնիկական պայմաններում աշխատանքի կատարման համար (րոպե, ժամ):

Գործնականորեն այդ նորմաները դիտարկում են միևնույն մեծության աշխատանքի նորմայի կամ տրված արտադրողականության տարբեր ձևերը:

Մշակման նորման ժամանակի նորմայի հակադարձ մեծությունն է, հաճախ կիրառվում է մասնայական և խոշոր սերիական արտադրություններում, իսկ անհատական և մանր սերիականներում, որտեղ հերթափոխի ընթացքում բանվորը ստիպված է տարբեր աշխատանքներ ու տեխնոլոգիական օպերացիաներ կատարել, նորմավորվում է ժամանակը: Վրոյունաբերության մեջ լայնորեն օգտագործում են նաև սպասարկման նորմաներ հասկացությունը, երբ բանվորի կամ բրիգադի համար նորմավորվում է սարքավորումների միավորների քանակը (արտադրական տարածքների քանակը մ², որտեղ տեղադրված են սարքավորումները): Ինչպես արդեն նշվել է, ձեռնարկությունը ինքնուրույն է սահմանում աշխատողների աշխատանքի վարձատրության ձևերն ու համակարգերը: Կիրառվում է աշխատանքի վարձատրության երկու ձև.

- գործավարձային, որի դեպքում վաստակը կախված է արտադրված արտադրանքի քանակից՝ հաշվի առնելով դրանց որակը, աշխատանքի բարդությունն ու պայմանները,
- ժամավարձային, որի դեպքում վաստակը կախված է ծախսված (փաստացի աշխատած) ժամանակի քանակից՝ հաշվի առնելով աշխատողի որակավորումն ու աշխատանքի պայմանները:

Ձեռնարկենք դրանց տարատեսակները (համակարգերը):

Աշխատավարձի գործավարձային ձև: Անհրաժեշտ է նշել, որ գործավարձային ձևը բանվորներին նյութապես շահագրգռում է բարձրացնել աշխատանքի արտադրողականությունը, տարածել առաջավոր փորձը և լավագույն ձևով ապահովում է համապետական, ընդհանուր տնտեսական և անձնական շահերի զուգակցումը, նպաստում է արտադրական պրոցեսի կազմակերպման գործնական վերահսկողությանը: Այն ստորաբաժանվում է հետևյալ համակարգերի.

- *ուղղակի գործավարձային*, որի դեպքում բանվորների աշխատանքի վարձատրությունը կատարվում է ուղղակիորեն կախված թողարկված արտադրանքի քանակից, այսինքն՝ նրանց կողմից

թողարկված յուրաքանչյուր միավոր արտադրանքի վարձատրու-
թյունը իրականացվում է մինչև վարձաչափով,

- **գործավարձա-պարգևատրական**, որի դեպքում բացի գործարքա-
յին վարձատրության գումարից, բանվորներին հաշվարկվում են
պարգևատրումներ նրանց արտադրական գործունեության կոնկ-
րետ ցուցանիշների համար,
- **ակորդային**, որի դեպքում գնահատվում է տարբեր աշխատանք-
ների ամբողջությունը՝ դրանց կատարման սահմանային ժամկետի
նշումով,
- **պրոգրեսիվ-գործավարձային**. նախատեսում է սահմանված նոր-
մաների շրջանակներում թողարկված արտադրանքի վարձատրու-
մը ուղղակի (անփոփոխ) վարձաչափերով, իսկ նորմայից ավելի
արտադրանքը վարձատրվում է բարձրացված վարձաչափերով,
համաձայն սահմանված սանդղակի, բայց գործավարձային
կրկնակի վարձաչափից ոչ ավելի,
- **անուղղակի գործավարձային համակարգը** կիրառվում է սարքա-
վորումների և աշխատատեղերի սպասարկմամբ զբաղված բան-
վորների աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման
խթանման համար: Նրանց աշխատանքը վարձատրվում է անուղ-
ղակի գործավարձային վարձաչափերով՝ հաշվի առնելով իրենց
կողմից սպասարկվող հիմնական բանվորների արտադրած
արտադրանքի քանակը:

Աշխատավարձի ժամավարձային ձև: ժամավարձային աշխատա-
վարձի հաշվարկման հիմքում դրվում է ժախսված ժամանակը և բանվորի
տարիֆային դրույքը:

Տարբերում են աշխատանքի վարձատրության պարզ ժամավար-
ձային և ժամավարձա-պարգևատրային համակարգեր: Առաջին դեպքում
աշխատավարձը ուղղակի կախվածության մեջ է աշխատած ժամանակի
քանակից:

Ժամավարձա-պարգևատրային համակարգի մեջ է մտնում ոչ միայն
ժամանակի վարձատրությունը, այլ նաև աշխատանքի որակը, որի հետ
կապված՝ աշխատողներին հաշվարկվում են պարգևներ նյութերի, վառե-
լիքի, էներգիայի տնտեսման, պարապուրդների կրճատման և այլնի
համար:

Աշխատանքի ինչպես գործավարձային, այնպես էլ ժամավարձային
վարձատրությունը կարող է իրականացվել անհատապես և կոլեկտիվ,
երբ աշխատանքի պրոցեսում անհրաժեշտ է մասնագիտությունների
համատեղում և կատարողների փոխկախվածություն (աշխատանքի
բրիգադային կազմակերպում):

Աշխատանքի կազմակերպման և խթանման բրիգադային ձևը արտա-
դրական բրիգադների կոլեկտիվներին (խորհուրդներին) լայն իրավունք-
ներ է տալիս որոշելու (սահմանված նորմատիվների և միջոցների շրջա-
նակներում) պարգևների և վաստակի չափերը, հաշվի առնելով աշխա-
տանքների ընդհանուր արդյունքների մեջ բրիգադի յուրաքանչյուր
անդամի իրական ներդրումները, սահմանելու հավելումներ և հավելա-
վճարներ մասնագիտական վարպետության, մասնագիտությունների
համատեղման և այլնի համար:

*4.5. ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻ ՀԱՇՎԱՐԿՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ
ՓԱՍՏԱԹՂԹԱՅԻՆ ՁԵՎԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԺԱՄՎԱՐՁԱՅԻՆ ԵՎ
ԳՈՐԾԱՎԱՐՁԱՅԻՆ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՔՈՒՄ*

Աշխատանքի ժամավարձային վարձատրությունը տարածվում է
աշխատողների բոլոր կատեգորիաների վրա: Այսպես, արդյունաբերու-
թյան մեջ բանվորների աշխատանքի նշանակալից մասը վարձատրվում
է ժամավարձային ձևով, և նրանց աշխատավարձի հաշվարկման համար
բավական է իմանալ փաստացի աշխատած ժամանակը և տարիֆային
դրույքը: Այս դեպքում հիմնական փաստաթուղթ է հանդիսանում աշխա-
տածանակի օգտագործման հաշվառման տաբելը: Տարիֆային դրույ-
քի և բանվորի աշխատած ժամերի արտադրյալը կորոշի ժամավարձային
բանվորի վաստակի գումարը:

Օրինակ, 5-րդ տարակարգի ժամավարձային բանվորը դեկտեմբեր
ամսում (համաձայն տաբելի) աշխատել է 164 ժամ: Այդ տարակարգի
բանվորի ժամային տարիֆային դրույքը 65,08 ռուբլի է: Նրա աշխատա-
վարձը այդ ամսում կկազմի 10673 ռուբլի (65,08 ռուբ. x 164 ժամ):

Ժամավարձային արտադրական բանվորները, եթե նրանք անմիջա-
պես մասնակցում են տեխնոլոգիական պրոցեսին կամ պատրաստում են
նոր տեխնիկայի նմուշներ, զբաղված են տեխնոլոգիական սարքավո-
րումների վերանորոգմամբ, վարձատրվում են գործավարձային բանվոր-
ների տարիֆային դրույքներով:

Աշխատանքի վարձատրության պարզ ժամավարձային համակարգը
մեծ հնարավորություն է տալիս հաշվի առնելու աշխատանքի որակը,
բանվորի որակավորումը, աշխատանքի պայմանները, բայց բավակա-
նաչափ չի ապահովում տվյալ աշխատողի աշխատանքի վերջնական
արդյունքների և նրա աշխատավարձի միջև եղած անմիջական կապը:

Այդ իսկ պատճառով արդյունաբերության մեջ լայնորեն տարածված է
աշխատանքի վարձատրության ժամավարձա-պարգևատրային համա-
կարգը, որի դեպքում հաշվի են առնվում աշխատանքի քանակն ու որա-

կը, մեծանում է բանվորների պատասխանատվությունը և անձնական նյութական շահագրգռվածությունը աշխատանքի արդյունքների համար, որովհետև պարզևատրուվող կատարվում է ժամանակի տնտեսման, սարքավորումների ու բանվորների պարապուրդների կրճատման կամ վերացման, մեքենաների, ագրեգատների, արտադրամասերի անվթար աշխատանքի, նյութերի տնտեսման համար: Պարգևների չափերը և պարգևատրման ցուցանիշները որոշվում են պարզևատրման մասին ձեռնարկության կողմից մշակված կանոնադրությամբ:

Աշխատանքի վարձատրության գործավարձային ձևի դեպքում աշխատավարձի հաշվառումը կարելի է կազմակերպել, եթե հնարավոր է յուրաքանչյուր աշխատողի կատարած աշխատանքների ծավալը չափել և հաշվել բնեղեն ձևով և սահմանել ժամանակի միավորի ընթացքում աշխատանքների պլանային, նորմավորված առաջադրանքներ (բնեղեն արտահայտությամբ): Դրա համար հաշվառման փաստաթղթերը պետք է հաշվային աշխատողներին ապահովեն հետևյալ տվյալներով.

- թողարկված արտադրանքի և կատարված աշխատանքների քանակի և որակի մասին,
- ծախսված նյութերի, հումքի, կիսաֆաբրիկատների քանակի, կատարված աշխատանքների ծավալի համապատասխանության մասին,
- մշակման նորմաների կատարման մակարդակի և աշխատավարձի չափերի մասին:

Կախված արտադրության բնույթից, աշխատանքի կազմակերպման և վարձատրման համակարգից, արտադրանքի որակի հսկողության եղանակից, արդյունաբերության մեջ կիրառվում են օրենսդրությամբ սահմանված սկզբնական հաշվառման փաստաթղթերի հետևյալ ձևերը՝ կարգագիր գործավարձային աշխատանքի համար, երթուղային թերթ (քարտ), հայտարարագիր աշխատաքանակի մասին, աշխատաքանակի հաշվառման տեղեկագիր, կատարված աշխատանքների ընդունման մասին ակտ, ժամավարձայինների նորմավորված առաջադրանքներ և այլն: Նշված փաստաթղթերը պետք է բովանդակեն հետևյալ ռեկվիզիտները. աշխատանքի տեղը (արտադրամաս, տեղամաս, բաժին և այլն), հաշվարկային ժամանակաշրջանը (տարի, ամիս, թիվ), բանվորի ազգանունը, անունը, հայրանունը, տաբելային համարը և տարակարգը, ծախսերի հաշվառման ծածկագիրը (արտադրանք, պատվեր, հաշիվ, ծախսերի հոդված) և աշխատանքների տարակարգը, աշխատանքի քանակն ու որակը, ժամանակի նորման ու վարձաչափը աշխատանքի միավորի համար, վաստակի գումարը, կատարված աշխատանքների նորմա-ժամերի քանակը:

Փաստաթղթերի մեծ մասը հարմարեցված է հաշվողական տեխնիկայի կիրառման համար: Մեքենայական մշակման համար անհրաժեշտ տվյալները շրջագծված են հաստ գծերով: Այդ փաստաթղթերը լրացվում են տեխնոլոգիական քարտերի, գործող նորմաների և վարձաչափերի հիման վրա, արտադրամասի (տեղամասի) արտադրական ծրագրին, դրանց աշխատանքների գրաֆիկին համապատասխան և մինչև աշխատանքի սկիզբը տրվում են բանվորին կամ բրիգադին: Աշխատանքի ավարտից հետո տեխնիկական վերահսկողության բաժնի (ՏՎԲ) կողմից գրվում է արտադրանքի և խոտանի փաստացի քանակը:

Արտադրանքների թողարկման և կատարված աշխատանքների հաշվառման սկզբնական փաստաթղթերի ծավալը նշանակալիորեն կրճատելու նպատակով նպատակահարմար է կիրառել խոշորացված, համալիր նորմաներ և վարձաչափեր, ինչպես նաև բազմօրյա (կուտակման) փաստաթղթեր (շաբաթվա, տասնօրյակի, ամսվա գործառնությունների կամ աշխատանքների ցիկլի համար)՝ միանվագ, միօրյա փաստաթղթերի փոխարեն:

Անհատական (չկրկնվող) արտադրանք պատրաստող եզակի արտադրություններում գործավարձային աշխատանքի համար հիմնական փաստաթուղթ է հանդիսանում կարգագիրը: Տարբերում են միանվագ և կուտակման, ինչպես նաև անհատական և բրիգադային կարգագրեր: Միանվագը հերթափոխի կամ ամսվա ընթացքում կատարված միևնույն պատվերին, արտադրական ծախսերի ծածկագրին վերաբերող աշխատանքների մեկ տեսակի համար է: Բայց առավել կատարյալ են համարվում ամբողջ հաշվետու ժամանակաշրջանի կամ դրա կեսի համար կազմվող կուտակման կարգագրերը: Նրանում հաջորդաբար գրվում են նորմավորված առաջադրանքները և դրանց կատարումը: Դրանք հաշվարկվում են կամ ամբողջ ամսվա, կամ ամսվա կեսի համար (առանց կանխավճարի աշխատավարձ վճարելու դեպքում): Ամսվա ավարտից հետո կարգագիրը փակվում է և հանձնվում հաշվապահություն, որտեղ իրականացվում է դրա հետագա մշակումը, ստուգվում է հաշվային ռեկվիզիտների լրացման ճշտությունը, կատարվում է վաստակի գումարի և նորմավորված ժամանակի ժամերի քանակի հաշվարկ, որոշվում է վաստակի և նորմա-ժամերի հանրագումարը: Եթե կարգագրով ձևակերպվող աշխատանքը մինչև ամսվա վերջ չի ավարտվել, ապա կատարված մասը գնահատվում է, իսկ աշխատանքը ավարտելու համար առաջադրանք է տրվում հաջորդ ամսվա համար բացվող կարգագրում:

ԵՐԹՈՒՂԱՅԻՆ ԹԵՐԹ

1 ղեկտեմբերի

Կատարման ժամկետը

Տիպային ձև T-23

Արտադրամաս	Տեղամաս, բաժանմունք	Վարձատրության տեսակները
02	4	03
Ղեկավար		
98		
Անվանումը		
Լիսեռ		
Գործառնություն		
Գործառնության համարը		
Գործառնության անվանումը		
Գործառնության ամսաթիվը		
Գործառնության քանակը		
Կիրառելի		
Խոտան		
Խոտանի մասին փաստաթղթի համարը		
Ստորագրությունը		
Աշխատանքի կարգը		
Ժամանակը, րոպ.		
Վարձաչափը, ռուբ.		
1	2	3
1.	կտրում	1
2.	ողորկում	3
3.	հղկում	6

Վարպետ

Լրացուցիչ երթուղային թերթեր

(շարունակություն)

Հանձնում (ամսաթիվ)	№	Քանակ	Որ գործառնությունից	Ստորագրություն
համարային 53	հատ	100	1927	124
Կատարողները				
Ընդամենը				
Հանձնվել է պահեստ				
ազգանուն ա. հ.	կատգորիա	մասնաճիտություն	տարակարգ	տարբերի համարը
13	14	15	16	17
Գոլուբ Ս. Ա.	1	80	II	616
Սովխովա Ա. Պ.	1	69	III	614
Դեմչուկ Վ. Վ.	1	80	III	644
Ընդամենը		8165		821

Նորմավորող

Տիպային ձև T-22

ՁԵՎՈՒՑԱԳԻ ԳՆԱՆՈՒՄԻ ԱՆԽԱՏԱՆՔԻ ԱՍՍԻՆ

1 ղեկտեմբերի 199...թ

Կատգորիա	Ամսաճիտություն	Տարակարգ	Երթուղային թերթի համարը	Կատարված աշխատանքը		Ծախսերի ծածկագիրը	Նորմատիվները	
				ղետակի, հանգույցի համարը	գործառնություն համարը		աշխատանքի տարակարգը	10 հատի համար
1	60	II	113	98	1	124	II	15
1	60	II	117	98	1	124	II	15
1	60	II	115	98	1	124	II	15
1	69	III	115	98	2	124	III	40
1	80	III	115	98	3	124	III	30

Վարպետ

Նորմավորող

(շարունակություն)

Հանձնվել է մշակման, հատ	Ընդունվել է ՏԿԲ-ի կողմից, հատ				Ընդամենը				
	պիտանի	ընդամենը	այդ թվում վճարվող	խոտանի մասին փաստաթղթի համարը	ազգանուն, ա. հ.	Տարեկան համարը	Վաստակի գումարը, ռուբ.	Նորմատիվ, ռուբ.	
100	100	-	-	-	Գոլուբ Ս. Ա.	616	1375	150	
100	100	-	-	-	Գոլուբ Ս. Ա.	616	1375	150	
100	100	-	-	-	Գոլուբ Ս. Ա.	616	1375	150	
100	97	3	3	70	Սովխովա Ա. Պ.	614	3380	388	
97	97	-	-	-	Դեմչուկ Վ. Վ.	644	2910	291	
ՏԿԲ հսկիչ						Ընդամենը		11915	1129

Տիպային ձև T-40

01	1	03	Վոկալ Վ. Վ.	0	60	5	010
Արտադրամաս	Տեղամաս, բաժանմունք	Գործառնություն	Վարձատրության տեսակը	Բանվոր (ազգանուն ա. հ.)	Կատգորիա	Մասնագիտություն	Տարակարգ
				Բրիգադ (քրիզադալար)			Տարեկան համարը

Գործարքային աշխատանքի թիվ 188 կարգազի

199...թ. ղեկտեմբեր ամսվա համար

Ամսաթիվը	Կողը			Աշխատանքների նկարագրումը	Աշխատանքի տարակարգը	Զափմի վորը	Առաքարված (քանակը)	Ընդունված է		Նորմատիվ 1 հատի համարը	Ընդամենը	
	ծախսերի	արտադրանքի գծագրի	գործառնության					պիտանի	խոտան		վաստակի գումարը	նորմատիվը
01	101	021	17	սոնի	V	հատ	10	10	-	7,6	57,0	5700
04	101	021	17	սոնի	V	հատ	10	10	-	7,6	57,0	5700
25	101	021	17	սոնի	V	հատ	5	5	-	7,6	57,0	2850
29	109	115	9	ղետակ N 6	V	հատ	10	8	2	1,0	7,5	600
Ընդամենը											14850	198

Կարգազի տրման ամսաթիվը՝ 1 ղեկտեմբերի 199...թ.

Վարպետ

Նորմավորող

ՏԿԲ հսկիչ

04	2	03	Պետրոսյան Պ. Վ.	01	200	6
Արտադրամաս	Գործառնություն	Վճարման տեսակը	Բրիգադալար	Մասնագիտությունը	Կատգորիա	Տարեկան համարը

Գործարքային աշխատանքի թիվ 200 կարգազի

199...թ. ղեկտեմբեր ամսվա համար

Ամսաթիվը	Կողը			Աշխատանքների նկարագրումը	Աշխատանքի տարակարգը	Զափմի վորը	Առաքարված (քանակը)	Ընդունված է		Նորմատիվ 1 հատի համարը	Ընդամենը	
	ծախսերի	արտադրանքի գծագրի	գործառնության					պիտանի	խոտան		վաստակի գումարը	նորմատիվը
01	180	7	8	սրում	6	հատ	20	20	-	8,5	60	1700
02	180	7	9	կտրում	6	հատ	20	20	-	25,5	180	5100
03	180	7	10	գայլի կոնոս	6	հատ	20	20	-	4,5	30	850
Ընդամենը											7650	90

Կարգազի տրման ամսաթիվը՝ 1 ղեկտեմբերի 199...թ.

Վարպետ

Նորմավորող

ՏԿԲ հսկիչ

Կարգագիրը կարող է լինել անհատական, եթե աշխատանքը կատարվում է մեկ բանվորի կողմից, բրիգադային (կոլեկտիվ), եթե աշխատանքը կատարվում է բրիգադի կողմից: Կարգագրի դարձերեսին կան լրացուցիչ տվյալներ բրիգադի կազմի, նրա աշխատած ժամանակի, կատարած աշխատանքների ծավալի, բրիգադի անդամների որակավորման մասին:

Օրինակ. 4 մարդուց բաղկացած բրիգադը աշխատանք է կատարել ըստ թիվ 200 կարգագրի: Բրիգադի վաստակի բաշխման հաշվարկները կատարվում են հետևյալ կարգով. սկզբում որոշվում է բրիգադի յուրաքանչյուր անդամի տարիֆային աշխատավարձը (Վ.Ի. Կրասիճի համար այն կկազմի 1365 ռուբլի /65x21/ և այլն), ապա՝ բրիգադի բոլոր անդամների տարիֆային աշխատավարձի ընդհանուր գումարը: Այն հավասար կլինի 4500 ռուբլու (1365+855+1368+912): Փաստացի աշխատավարձի գումարը բաժանելով տարիֆային աշխատավարձի ընդհանուր գումարի վրա՝ կստանանք հավելված վաստակի բաշխման գործակիցը՝ 1,9 (8550ռուբ. : 4500ռ.): Այսպիսով, Վ.Ի. Կրասիճի փաստացի աշխատավարձը կկազմի 2593,5 ռուբ. (1365x1,9) և այլն:

թիվ 200 կարգագրի դարձերես

Ազգանուն, Ա.Ֆ.	Տարակարգը	Փաստացի աշխատել են (ժամ)	Ժամային տարիֆադրույքը (ռուբ.)	Տարիֆային աշխատավարձը (ռուբ.)	Գործավարձային աշխատավարձը (ռուբ.)
Կրասին Վ.Ի.	V	21	65	1365	2593,5
Սեմյոնով Ա.Պ.	IV	15	57	855	1624,5
Վիշնևսկի Ե.Ս.	VI	18	76	1368	2599,2
Պետուխով Պ.Վ.	VI	12	76	912	1732,8
Ընդամենը		66		4500	8550

Լրացուցիչ վաստակի բաշխման գործակիցը = $\frac{\text{Գործարքային աշխատավարձ}}{\text{Տարիֆային աշխատավարձ}} = 1,9$

Տարելավար

Կարգագիրը որպես փաստաթուղթ ունի թերություններ. հնարավորություն չի տալիս հսկելու կատարված աշխատանքների ծավալն ու շարժը ըստ տեխնոլոգիական շղթայի, որովհետև դուրս է գրվում մեկ բանվորի կամ բրիգադի, մեկ կամ մի քանի հաջորդաբար իրար հետ չկապված գործառնությունների համար: Դրա համար էլ սերիական արտադրություններում, որտեղ մեկ տեխնոլոգիական պրոցեսով միաժամանակ պատրաստվում է միատարր արտադրանքների խմբաքանակ, աշխատավարձի հաշվառման համար կիրառվում են երթուղային թերթեր (քար-

տեր): Ըստ երթուղային թերթիկի աշխատանքը կարող է կատարել յուրաքանչյուր բանվոր: Երթուղային թերթիկը դուրս է գրվում նախապես՝ տեխնոլոգիական պրոցեսի բոլոր գործառնությունների և դետալների ու արտադրատեսակների որոշակի խմբաքանակի համար: Նրանում հաջորդաբար նշվում են մեկ գործառնությունից մյուսին փոխանցվող աշխատանքները (քանակը), որը հնարավորություն է տալիս արտադրության մեջ վերահսկելու կորուստներն ու խոտանը: Քանի որ աշխատանքները ըստ երթուղային թերթի կատարում են մի քանի բանվորներ, ապա յուրաքանչյուրի վաստակի կուտակումը կատարվում է հատուկ փաստաթղթում՝ մշակման մասին զեկուցագրում, որը կազմվում է 15 օրվա կամ էլ՝ մեկ ամսվա համար:

Արտադրության զանգվածային բնույթ ունեցող ձեռնարկություններում բանվորները սովորաբար կատարում են իրենց կցված միատարր տեխնոլոգիական գործառնություններ: Այս դեպքում մշակման և աշխատավարձի հաշվառումը տարվում է *կուտակման տեղեկագրերում*՝ հերթափոխի կամ էլ ամսվա համար:

Աշխատանքի վաճառության ակորդային համակարգը կիրառվում է նորոգման և այլ աշխատանքների կատարման ժամանակ, երբ բրիգադը բաղկացած է տարբեր մասնագիտություններ ունեցող բանվորներից (փականագործներ, խառատներ, կարգավորողներ և այլն), այսինքն՝ համալիր բրիգադ է:

Վարձատրությունը կատարվում է աշխատանքի ամբողջ ծավալի համար վերջնական արտադրանքի չափման միավորներով սահմանված վարձաչափերով՝ կատարման առավելագույն ժամկետը նշելով: Կատարված աշխատանքները ընդունում է ՏՎԲ կամ վարպետը: Հաշվապահությունը փաստացի աշխատավարձը բաշխում է բրիգադի անդամների միջև՝ յուրաքանչյուրի աշխատած ժամերի քանակին և նրանց տարակարգերին համապատասխան: Այս դեպքում պարզևատրումը կատարվում է աշխատանքների կատարման ժամկետների կրճատման համար՝ որակի պահպանման պայմանով: Աշխատանքի ակորդային վարձատրությունը պետք է կիրառվի բանվորների առանձին խմբերի համար աշխատանքի արտադրողականության հետագա բարձրացման և աշխատանքների կատարման ժամկետների կրճատման մեջ նյութական շահագրգռվածություն ստեղծելու նպատակով: Ակորդային աշխատանքը ձևակերպվում է կարգագրով: Բրիգադի անդամների համաձայնությամբ՝ ակորդային աշխատավարձը կարող է հավասարաչափ բաշխվել նրանց միջև:

Անուղղակի գործավարձային աշխատավարձի դեպքում բանվորի աշխատավարձի չափը կախվածության մեջ է նրա կողմից սպասարկվող հիմնական արտադրական բանվորների աշխատանքի արդյունքներից,

ուն աշխատանքի վրա նա անուղղակի ազդեցություն է գործում: Անուղղակի գործավարձային վարձաչափը որոշվում է տարիֆային դրույքը (ռոճիկը) բաժանելով գործարքային բանվորի համար պլանավորված արտադրանքի թողարկման քանակի վրա:

Օրինակ. մեխանիկական արտադրամասի մեկ տեղամաս սպասարկող կարգավորող բանվորի աշխատավարձը 14000 ռուբլի է (ըստ տարիֆային դրույքի): Տեղամասի մշակման պլանը (նորման) 1000 միավոր է: Փաստացի պատրաստվել է 1200 միավոր: Կարգավորող բանվորի աշխատավարձը կկազմի 16800 ռուբլի (14000 : 1000 × 1200):

Աշխատանքի վարձատրման պրոգրեսիվ գործավարձի դեպքում աշխատավարձի հաշվարկումը կատարվում է պլանավորված արտադրանքի քանակի դիմաց ուղղակի գործավարձային վարձաչափերով, իսկ նորմայից ավելի արտադրանքի համար պրոգրեսիվ աճող վարձաչափերով:

Օրինակ. VI տարակարգի գործարքային բանվորը մշակման նորման կատարել է 118 տոկոսով: Նրա աշխատավարձը ուղղակի գործավարձային վարձաչափով 18000 ռուբլի է: Համաձայն ձեռնարկությունում գործող կանոնադրության, նախատեսված է նորմայի 105 տոկոսից ավելի թողարկված արտադրանքի գործարքային վարձաչափը մեծացնել 1,5 անգամ:

Այսպիսով, բանվորի ընդհանուր աշխատավարձը հավասար կլինի 18992 ռուբ. 80 կոպ.

$$18000 + \frac{18000 \times (118 - 105)}{118} \times 0,5:$$

4.6. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՆՈՐՄԱԼ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻՑ ՇԵՂՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿՎՊՎԱԾ ՀԱՎԵԼԱԿԵԱՐԿՆԵՐԻ ՓԱՍՏԱԹՂԹՎՈՐՈՒՄՆ ՈՒ ՀԱՇՎԱՐԿ

Լրավճարների և հավելավճարների կարգավորման ընդհանուր կարգը սահմանված է «ՌՍՖՍՀ-ում աշխատավարձի նվազագույն չափերի սահմանման կարգի մասին» (15 նոյեմբերի 1991 թ., թիվ 5) որոշմամբ, որտեղ նախատեսվում է, որ փոխհատուցվող լրավճարների չափերը (աշխատանքի այն պայմանների համար, որոնք շեղվում են նորմայից, երեկոյան և գիշերային ժամերի աշխատանքի համար և այլն) ձեռնարկությունը որոշում է ինքնուրույն, բայց ՌԴ կառավարության կամ նրա հանձնարարությամբ այլ մարմինների համապատասխան որոշումներով սահմանված չափերից ոչ պակաս:

Խթանող վճարները (բարձր որակավորման, մասնագիտական վարպետության, սակավ թվաքանակով աշխատանքի համար լրավճարներն ու ավելացումները, պարգևատրումները, հավելավաստակը և այլն) որոշվում են ձեռնարկությունների կողմից ինքնուրույն ձևով և կատարվում են եղած միջոցների շրջանակներում: Դրանց վճարման չափերն ու պայմանները որոշվում են կոլեկտիվ պայմանագրերով:

Բննարկենք որոշ լրավճարների ձևակերպման և հաշվարկման կարգը:

Աշխատանքի նորմալ պայմաններից շեղումների հետ կապված լրացուցիչ վճարումների ձևակերպումը: Նորմալ են համարվում աշխատանքի այն պայմանները, որոնց դեպքում աշխատատեղերը առաջադրանք - կարգագրերի, երթուղային թերթերի և այլ փաստաթղթերի համաձայն, ամբողջությամբ ապահովված են հումքով, նյութերով, կիսաֆաբրիկատներով, գործող սարքավորումներով, հատուկ գործիքներով ու հարմարանքներով: Եթե այս պայմանները կատարված չեն, և բանվորը ստիպված լրացուցիչ ժամանակ է ծախսում աշխատանքի վրա, ապա անհրաժեշտ է կատարել այդ ժամանակի հաշվարկը և դրա վճարումը: Այդ նպատակով դուրս են գրվում.

գործարքային աշխատանքի կարգադիր՝ նախապես փաստաթղթերում չնախատեսված լրացուցիչ տեխնոլոգիական գործառնությունների բացահայտման դեպքում.

լրացուցիչ վճարման թերթիկ այն դեպքում, երբ աշխատանքի փաստացի պայմանները չեն համապատասխանում պլանավորվածին:

Այդ փաստաթղթերը դուրս են գրում արտադրամասի պետը կամ նորմավորողը, մինչև աշխատանքի սկիզբը, նշելով հիմնական փաստաթղթի (կարգագրի, երթուղային թերթի) համարը, լրացուցիչ ժամանակն ու վարձաչափը և կարգագրի կամ երթուղային թերթի հետ միասին տալիս են բանվորին կամ բրիգադավարին: Հետագայում այդ լրացուցիչ ժամանակը ներառում են նորմա-ժամերի մեջ և օգտագործում բանվորի կողմից մշակման նորմայի կատարման տոկոսի հաշվարկման ժամանակ, իսկ լրացուցիչ վճարը ներառում են գործարքային աշխատավարձի մեջ: Լրացուցիչ վճարումների գումարները, ինչպես և աշխատավարձը ներառում են կատարված աշխատանքի, ծառայությունների և պատրաստի արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ, որը հանգեցնում է դրա մեծացմանը՝ համեմատած նորմաների հետ: Դրա համար էլ լրացուցիչ վճարի յուրաքանչյուր պատճառ պետք է ուսումնասիրվի ղեկավարների կողմից, օպերատիվորեն վերլուծվի և իսպառ վերացվի: Այդ փաստաթղթերը սովորաբար տպագրվում են գունավոր կամ էլ գունավոր շերտով թղթի վրա, լրացուցիչ ստորագրվում են տեխնոլոգի և արտադրամասի պետի կողմից: Հաշվապահությունում յուրաքանչյուր հինգ օրը մեկ դրանք խմբավոր-

վում են ըստ պատճառների և մեղավորների՝ ձեռնարկության ղեկավարների կողմից քննարկելու և վերլուծելու համար:

Պարապուրդի փաստաթղթային ձևակերպումն ու վճարումը:
Աշխատանքում հարկադրված ընդմիջումների ժամանակը, որի ընթացքում բանվորները գտնվում են ձեռնարկությունում, բայց չեն կարող այն օգտագործել, կոչվում է պարապուրդ:

Պարապուրդները մեծացնում են արտադրանքի ինքնարժեքը, նվազեցնում շահույթը, ձեռնարկությանը հասցնում վնաս: Պարապուրդի մեղավորներ կարող են լինել ինչպես բանվորները, այնպես էլ՝ գործարանի, արտադրամասի վարչությունը, նյութերի, էներգիայի և այլնի մատակարարները: Բանվորների մեղքով առաջացած պարապուրդները չեն վարձատրվում: Իսկ եթե առաջացած պարապուրդը բանվորի մեղքով չէ, ապա այդ ժամանակը վարձատրվում է բանվորի տարակարգի համար սահմանված տարիֆային դրույքի (ռոճիկի) չափի 2/3-ից ոչ պակաս: Նոր տեսակի արտադրությունների յուրացման ժամանակաշրջանում պարապուրդները, որոնք բանվորի մեղքով չեն առաջացել, վարձատրվում են համապատասխան տարակարգի ժամավարձի լրիվ տարիֆային դրույքից ելնելով: Այդ ժամանակը ձևակերպվում է **պարապուրդի մասին թերթիկով**: Նրանում նշվում են պարապուրդի պատճառներն ու մեղավորները, տևողությունը, բանվորի տարիֆային դրույքը, վարձատրության չափը և գումարը: Տևողությունից կախված՝ պարապուրդները բաժանվում են ներհերթափոխայինի և հերթափոխայինի: Ներհերթափոխայինը ձևակերպվում է պարապուրդի մասին թերթիկով, իսկ աշխատաժամանակի տաբելում լրացուցիչ նշվում է **Ն** (2Ն, 3Ն) տառով: Հերթափոխային պարապուրդները շատ հաճախ պայմանավորված են արտաքին պատճառներով (էներգիայի մատակարարում չկա) և ընդգրկում են ամբողջ տեղամասի, արտադրամասի բանվորներին: Այս պարապուրդները տաբելում նշվում են **Պ** տառով և ձևակերպվում են ակտով՝ կցելով դրան բանվորների՝ պարապուրդի մասնակիցների ցուցակը:

Պարապուրդները կարող են լինել օգտագործված, այսինքն այդ ժամանակամիջոցում բանվորները նոր առաջադրանքներ են ստանում, այլ աշխատանքի են անցնում: Աշխատանքը ձևակերպվում է կարգագրի դուրս գրմամբ՝ գործարքային վարձաչափերով վարձատրության կամ միջին աշխատավարձի պահպանման կարգին համապատասխան: Պարապուրդի մասին թերթիկում նշվում են կարգագրի համարը և աշխատած ժամանակը:

Արտադրանքի խտանի փաստաթղթավորումը և դրա վճարումը:
Արտադրության մեջ խտան են համարվում այն արտադրանքը, դետալները, հանգույցները, որոնք չեն համապատասխանում սահմանված ստանդարտների կամ տեխնիկական պայմանների պահանջներին և

որոնք չեն կարող օգտագործվել ուղղակի նշանակմամբ: Դրա համար էլ տարբերում են մասնակի (ուղղելի) և լրիվ (անուղղելի) խտան:

Լրիվ խտանը, որը բանվորի մեղքով չի առաջացել, վարձատրվում է համապատասխան տարակարգի ժամավարձային տարիֆային դրույքի 2/3-ի չափով՝ այն ժամանակի համար, որը, ըստ նորմայի, պետք է ծախսվեր այդ աշխատանքի վրա: Աշխատողի մեղքով մասնակի խտանը վարձատրվում է իջեցված չափով՝ կախված արտադրանքի պիտանիության տոկոսից: Պիտանիության տոկոսը և վարձատրության ճիշտ չափը սահմանվում են վարչության կողմից: Ոչ աշխատողի մեղքով մասնակի խտանը վարձատրվում է վարչության կողմից սահմանված արտադրանքի պիտանիության տոկոսից կախված, բայց ոչ պակաս, քան համապատասխան տարակարգի ժամավարձային տարիֆային դրույքի 2/3-ը:

Արտադրանքի այն խտանը, որը պայմանավորված է եղել մշակվող նյութի թերություններով (մետաղի ճեղքվածք, չեչ) և նկատվել է այն բանից հետո, երբ դետալի մշակման վրա ծախսվել է աշխատանքային մեկ օրից ոչ պակաս ժամանակ, վարձատրվում է սահմանված գործարքային վարձաչափով: Նոր արտադրության յուրացման շրջանում բանվորի կողմից թույլ տված խտանը վարձատրվում է պիտանի արտադրանքին հավասար: Հայտնաբերված արտադրանքի խտանի համար ակտ է կազմվում, որտեղ արտացոլվում են խտանի ծախսերը և կորուստների գումարը: Կարելի է օգտագործել նաև մշակման հաշվառման սկզբնական փաստաթղթերը՝ դրա համար նախատեսված որոշակի ցուցանիշներով: Բանվորի մեղքով թույլատրված խտանի ուղղումը կատարվում է առանց խտանի մասին ակտի դուրս գրման: Եթե խտանը ուղղվում է ուրիշ բանվորի կողմից, ապա նրա համար կարգագիր է գրվում, որտեղ դրվում է «խտանի ուղղում» դրոշմը: Նշված փաստաթուղթը հիմք է ծառայում խտանի վարձատրման համար:

Լրավճար գիշերային ժամերի աշխատանքի համար: Գիշերային է համարվում ժամը 22-ից մինչև առավոտյան ժամը 6-ն ընկած ժամանակը: Այն գրանցվում է աշխատաժամանակի հաշվառման տաբելներում հանրագումարային քանակով՝ ամսվա համար:

Տիպային ձև. T-48

Թերթ N 17

թիվ 188 գեկուցագրի/կարգագրի/ լրացուցիչ վճարման համար

1 դեկտեմբերի 199...թ.

Արտադրամաս	Տեղամաս, բաժանմունք	Հերթափոխ	Վճարման տեսակը
01	1	1	01

Ազգանուն, Ա.Գ.	Կատե- գորիա	Սասնա- գիտու- թյունը	Տարա- կարգը	Ծախ- սերի կողը	Տարե- լի N	Լրացուցիչ վճարման են- թակա դետա- լի կամ գոր- ծառնության անվանումը	Ենթակա է վճարման			Լրա- վճարի գու- մարը, ռուբ. կոպ.	Կողը		
							միա- կող- ների քա- նակը, հատ	1 հատի նորման	ժա- մա- նակը, րոպ.			լրա- ցուցիչ վճա- րում- ների պատ- ճառ	լրա- ցուցիչ վճա- րում- ների մեղա- վորներ
Վուկոլ Կ.Կ.	01	60	V	101	010	021	25	7,5	8	187,5	150	4	3

Արտադրամասի պետ
Տեխնոլոգ
Նորմավորող

Գիշերային ժամերի ամբողջ աշխատանքը ձևակերպվում է ձեռնարկություներում սահմանված սկզբնական փաստաթղթերով և վարձատրվում է ձեռնարկության կուլեկտիվ պայմանագրով (աշխատանքի վարձատրության մասին կանոնադրությամբ) սահմանված ավելացված չափերով, բայց ոչ պակաս, քան նախատեսված է օրենսդրությամբ:

Տիպային ձև T-28

Մշակման մասին զեկուցագիր (կուտակման)
199...թ. դեկտեմբերի համար

02	4	03	Սուխով Ա.Պ.	01	69	614	3
Արտա- դրամաս	Տեղամաս	Վճարման տեսակը	Բանվոր	Կատեգորիա	Մասնագի- տություն	Տարբերային համարը	Տարակարգը
Ծախսերի կողը			124	129		Ընդամենը ամսվա համար	
Հանրագումար	Աշխատավարձի գումարը	5120 ռ. 00 կոպ.	5400 ռուբ. 00 կոպ.		10520 ռուբ. 00 կոպ.		
	Նորմա-ժամերը	85,33	90,0		175,33		
Նորման 10 հատի համար	Ժամանակը	40րոպ.	60րոպ.				
	վարձաչափը	40ռուբ.	60ռուբ.				

Հարունակություն

Քանակը հանրագումարով	1280	900
Դետալ	98	76
Գործառնություն	2	2-3

Ամսա- թիվը	Արտա- դրվել է պիտանի	խոտան		Արտա- դրվել է պիտանի	խոտան		Արտա- դրվել է պիտանի	խոտան	
		Այդ թվում վճարվող	խոտանի վճարման տոկոսը		Այդ թվում վճարվող	խոտանի վճարման տոկոսը		Այդ թվում վճարվող	խոտանի վճարման տոկոսը
1	97	3							
3	98	2							
4	-	-							

և այլն

Վարպետ

Նորմավորող

Վարձատրություն արտաժամյա աշխատանքի համար: Արտաժամյա աշխատանքը ձևակերպվում է համապատասխան փաստաթղթերով (կարգագրերով և այլն) և առաջին երկու ժամվա համար վարձատրվում ոչ պակաս, քան մեկուկես անգամ, իսկ հետագա ժամերի համար՝ ոչ պակաս, քան կրկնակի: Այդպիսի աշխատանքները ձևակերպվում են աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառման տաբելով և հաշվապահության հաշվարկ-տեղեկանքով:

Հաշվարկ-տեղեկանք թիվ 185
Պետրով Վ.Կ., տարբերային համարը 012
V տարակարգ, վարձատրության կողը 29

Հաշվարկի բովանդակությունը	Գումարը, ռուբ.
Դեկտեմբերի 6-ին, 27-ին, 28-ին օրական երկու ժամ արտաժամյա աշխատանքի համար մեկ ժամվա լրացուցիչ վճարը ժամավարձայինի տարիֆային դրույքի (75 ռուբ.) 50 տոկոսի չափով <u>75x6ժամ</u> 2	225
Ընդամենը	225

Արտաժամյա կատարված աշխատանքի լրավճարի հաշվարկման համար հիմք է ծառայում աշխատաժամանակի հաշվառման տաբելը:

Աշխատանքի վարձատրությունը տոն օրերին: Աշխատանքը տոն օրերին թույլատրվում է այն ձեռնարկություններում, որտեղ աշխատանքի դադարեցումը հնարավոր չէ արտադրատեխնիկական պայմաններից ելնելով (անընդհատ գործող ձեռնարկություններ, կամ որոնց աշխատանքը պայմանավորված է բնակչության սպասարկմամբ): Տոն օրերին աշխատանքի վարձատրությունը կատարվում է.

- գործարքային բանվորներին՝ կրկնակի գործարքային վարձաչափից ոչ պակաս,
- ժամային կամ օրական տարիֆային դրույքով աշխատողներին՝ ժամային կամ օրական կրկնակի դրույքից ոչ պակաս,
- ամսական ռոճիկներով աշխատողներին՝ ռոճիկից ավել ժամային կամ օրական կրկնակի դրույքից ոչ պակաս, եթե աշխատանքը կատարվում է ամսական ժամանակի նորմայից դուրս, և ռոճիկից ավել միանվագ չափով՝ եթե աշխատանքը կատարվել է աշխատաժամանակի ամսական նորմայի սահմաններում:

Աշխատողի համաձայնությամբ դրամական փոխատուցումը կարող է փոխարինվել հանգստի ուրիշ օր տրամադրելով, բայց վճարելով միանվագ չափով: Եթե բանվորը աշխատում է այնպիսի հերթափոխում,

որը մասամբ անցնում է տոնական օրվան և գիշերային ժամանակին, կրկնակի չափով վարձատրվում են միայն այն փաստացի աշխատա-
ժամերը, որոնք համընկել են տոնական օրվան: Գիշերային ժամերի
աշխատանքի վարձատրությունը կատարվում է գոյություն ունեցող նոր-
մաներով՝ առանց կրկնապատկելու լրացուցիչ վճարը: Տոնական օրերին
արտաժամյա աշխատանքները լրացուցիչ չեն վարձատրվում, որովհետև
բոլոր ժամերը վարձատրվում են կրկնակի չափով:

Աշխատանքի բազմաժողովային ռեժիմ: Սա բնորոշ է այն ձեռ-
նարկություններին, որտեղ օրվա ընթացքում աշխատանքները կազմա-
կերպվում են երկու և ավելի հերթափոխերով՝ ներառյալ անընդհատ
արտադրությունները: Երեկոյան և գիշերային հերթափոխերի աշխա-
տանքների համար արտոնությունների ժավալը տարբեր է: Գիշերային է
համարվում այն հերթափոխը, որտեղ աշխատաժամանակի կեսից ոչ
պակասը բաժին է ընկնում գիշերային ժամանակին՝ ժամը 22-ից մինչև
առավոտյան ժամը 6-ը: Գիշերայինին անմիջապես նախորդող հերթա-
փոխը երեկոյան է համարվում՝ անկախ դրա սկզբի և ավարտի ժամա-
նակից (ժամը 14-16-ը և այլն): Աշխատանքի այլ ռեժիմները (աշխատ-
օրվա բաժանումը մասերի, օրական հերթափոխությունը և այլն) բազմա-
հերթափոխային ռեժիմների շարքը չեն դասվում: Այդպիսի ռեժիմներում
զբաղված աշխատողների համար պահպանվում են գիշերային ժամա-
նակի աշխատանքի համար լրացուցիչ վճարումների գործող կարգը և
այլ փախհատուցումները՝ կախված աշխատանքի պայմաններից:

**4.7. ՉԱՇԽԱՏԱԾ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՉԻ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ
ԱՆԱՇԽԱՏՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՍՏՆԵՐԻ ՓԱՍՏԱԹՂԹԱՅԻՆ
ՁԵՎԱԿԵՐՊՈՒՄՆ ՈՒ ՀԱՇՎԱՐԿԸ**

Աշխատանքային օրենսդրության համաձայն, բանվորներին և ծառա-
յողներին վարձատրում են նաև չաշխատած ժամանակի համար: Նման
վճարումների գումարների հաշվարկման հիմքում ընկած է միջին աշխա-
տավարձը, որի հաշվարկման և կիրառման կարգը սահմանվում է համա-
պատասխան նորմատիվային փաստաթղթերով: Օրինակ, 1994թ. միջին
աշխատավարձի հաշվարկման կարգը մշակվել է ՌԴ աշխատանքի
նախարարության կողմից և, համաձայնեցնելով ՌԴ ֆինանսների նախա-
րարության հետ, հաստատվել է 1994թ. հունվարի 21-ի թիվ 8 որոշմամբ:

Միջին վաստակի հաշվարկման համար վերցնում են համապա-
տասխան վարձատրության հետ կապված իրադարձությանը նախորդող
երեք ամիսները, իսկ միջին օրական վաստակը որոշվում է հաշվարկային
ժամանակահատվածի փաստացի աշխատավարձի գումարը բաժանելով

աշխատանքային օրերի թվի վրա՝ ըստ այդ ժամանակահատվածի գրա-
ֆիկի, ընդ որում, պետք է նկատի ունենալ, որ միջին վաստակի մեջ չեն
մտնում այն դրամական վճարումները, որոնց նկատմամբ ապահովա-
գրական անդամավճարները չեն հաշվարկվում, այսինքն՝ չօգտագործ-
ված արձակուրդների համար տրվող փոխհատուցումը, աշխատանքից
ազատելու ժամանակ տրվող արձակման նպաստները, նյութական
օգնության ձևով տրվող տարբեր տեսակի դրամական նպաստները,
խրախուսական վճարումները, դրամական պարգևները և այլն: Սակայն
ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստները ընդգրկվում են
միջին աշխատավարձի հաշվարկի մեջ:

Գների և բնակչության դրամական եկամուտների աճի հետ կապված՝
կարևոր է այն, որ հաշվարկային ժամանակահատվածում ճյուղի կամ
ձեռնարկության տարիֆային դրույքների կամ ռոժիկների բարձրացման
դեպքում միջին աշխատավարձը փոփոխությանը նախորդած ժամանա-
կահատվածի համար ճշգրտվում է այդ բարձրացմանը համապա-
տասխան:

Աշխատողների միջին աշխատավարձի հաշվարկման վերը նշված
կարգը տարածվում է ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների և
հիմնարկների վրա՝ անկախ դրանց կազմակերպա-իրավական ձևերից և
կիրառվում է հետևյալ դեպքերում.

- երբ աշխատողը գտնվում է հերթական, հիմնական կամ լրացու-
ցիչ, ինչպես նաև ուսումնական արձակուրդում,
- երբ ազատման դեպքում փոխհատուցում է վճարվում չօգտա-
գործված արձակուրդի համար,
- երբ աշխատանքից ազատելու ժամանակ արձակման նպաստ են
վճարում,
- երբ աշխատողին արտադրությունից կտրված որակավորման
բարձրացման դասընթացների են ուղարկում:

Այն դեպքում, երբ միջին աշխատավարձի հաշվարկման համար
օրենսդրությամբ հատուկ կարգ է սահմանված (կենսաթոշակի հաշվարկ-
ման, վնասի փոխհատուցման և մի շարք այլ դեպքերում), նշված կանոն-
ները չեն կիրառվում:

Միջին աշխատավարձի հաշվարկները կատարվում են աշխատաժա-
մանակի օգտագործման հաշվառման և համապատասխան փաստա-
թղթերի տվյալների հիման վրա, որոնք հաստատում են աշխատողի
իրավունքը օրենսդրությամբ երաշխավորված միջին աշխատավարձ
ստանալու համար:

Վկարտելով՝ քննարկենք ամենամյա արձակուրդների վարձատրու-
թյան հաշվարկի օրինակը:

Օրինակ. Աշխատաժամանակի հաշվառման 199...թ. հոկտեմբեր ամսվա տաբելի և ծեռնարկության դեկավարի հրամանի համաձայն, աշխատողին հերթական ամենամյա արձակուրդ է տրամադրվել 199...թ. հոկտեմբերի 20-ից:

Ըստ անալիտիկ հաշվառման տվյալների, աշխատողի արձակուրդին նախորդած երեք ամսվա աշխատավարձը կազմել է.

	Հուլիս	Օգոստոս	Սեպտեմբեր	Ընդամենը
Ռոճիկը	40000	40000	40000	120000
Հավելավճարը երկարամյա աշխատանքի համար	8000	8000	8000	24000
Եռամսյակային պարգևատրում	20000	—	—	20000
Հավելավճարը գիշերային աշխատանքի համար	—	10000	—	10000
Ընդամենը՝	68000	58000	48000	174000
Աշխատանքային օրերի քանակը վեցօրյա շաբաթի դեպքում	27	26	26	79

Հաշվարկային ժամանակահատվածում աշխատողը գործալքում չի ունեցել, չի օգտվել առանց աշխատավարձի պահպանման արձակուրդից:

Միջին աշխատավարձի հաշվարկման հարմարության նպատակով հաշվարկային ժամանակահատվածը համարում ենք երեք լրիվ օրացուցային ամիսը: Հաշվարկում ենք երեք ամսվա միջին աշխատավարձը՝ 58000 ռուբ. (174000 : 3): Որոշում ենք միջին օրական աշխատավարձը՝ 2202,5 ռուբ. (174000 : 79): Արձակուրդային օրերի դիմաց վարձատրության գումարը 52860 ռուբլի է (2202,5 × 24):

Ենթադրենք՝ հոկտեմբերի 1-ից ծեռնարկությունում աշխատավարձը բարձրացրել են ընդհանուր առմամբ 1,8 անգամ: Այս դեպքում աշխատողի նոր ռոճիկը ոչ թե 40000 ռուբլի է, այլ՝ 72000, իսկ հաշվարկային ժամանակաշրջանի համար հաշվարկված աշխատավարձը կկազմի 289200 ռուբլի (72000 × 3 + 24000 × 1,8 + 20000 + 10000): Երեք ամսվա համար միջին աշխատավարձը 96400 ռ. է (289200 : 3), միջին օրական աշխատավարձը՝ 3660,8 ռուբլի (289200 : 79): Արձակուրդային օրերի համար վարձատրությունը 87859,2 ռուբլի է (3660,8 × 24):

Աշխատողի ազատման կամ կենսաթոշակի անցնելու դեպքում նրա հետ վերջնական հաշվարկ է կատարվում ինչպես հաշվետու ամսում աշխատած ժամանակի համար տրվող աշխատավարձի, այնպես էլ՝ արձակուրդի համար, որը չի օգտագործվել մինչև ազատման օրը:

Կադրերի բաժինը հաշվարկում է չօգտագործված արձակուրդի օրերի թիվը աշխատած ամիսների քանակին համապատասխան՝ սկսած վերջին արձակուրդից և կախված ամենամյա արձակուրդի համար սահմանված օրերի թվից:

Ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստի հաշվարկը: Սա չաշխատած ժամանակի վարձատրության հատուկ տեսակ է: Դրա աղբյուրը ոչ թե ինքնարժեքն է, ինչպես չաշխատած ժամանակի վարձատրության նախորդ բոլոր տեսակների համար, այլ՝ սոցիալական ապահովագրության մարմինների միջոցները:

Վճարման ենթակա գումարի հաշվարկման համար հիմք է հանդիսանում աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառման տաբելը և բուժ-հիմնարկից տրված ժամանակավոր անաշխատունակության մասին թերթիկը: Նպաստի չափերը պայմանավորված են հիվանդությանը նախորդող աշխատանքի երկու ամսվա միջին աշխատավարձով, հիվանդության օրերի թվով, անընդհատ աշխատանքի ստաժով: Մինչև 5 տարի անընդհատ աշխատանքային ստաժի դեպքում նպաստի չափը սահմանված է վաստակի 60 տոկոսի, մինչև 8 տարի՝ 80 տոկոսի, 8 տարուց ավելի՝ 100 տոկոսի չափով: Անկախ անընդհատ աշխատանքային ստաժից՝ 100 տոկոսի չափով ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստ է վճարվում մինչև 18 տարեկան 3 և ավելի երեխաներ ունեցող անձանց, Հայրենական պատերազմի հաշմանդամներին, աշխատանքային խեղանդամություն և մասնագիտական հիվանդություն ունեցողներին:

Միջին աշխատավարձի 100 տոկոսի չափով նպաստներ են վճարվում հղիության և ծննդաբերության ժամանակ:

Սակայն ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստի չափը յուրաքանչյուր օրվա համար չպետք է գերազանցի պաշտոնական ռոճիկի հիման վրա հաշվարկված օրական աշխատավարձի գումարի կամ համապատասխան տարակարգի գործարքային կամ ժամավարձային բանվորի օրական տարֆային դրույքի կրկնակի չափին:

Աշխատավարձի գումարի մեջ են ներառվում վարձատրության բոլոր տեսակները, բացի արտաժամյա, տոն օրերի, համատեղության կարգով կատարած աշխատանքների, չաշխատած ժամանակի համար վճարներից և լրավճարներից: Գործավարձով վարձատրվող անձանց նպաստը հաշվարկում են՝ ելնելով օրացուցային վերջին երկու ամիսների միջին աշխատավարձից, որոնք նախորդել են այն ամսվա 1-ին, որի ընթացքում սկսվել է անաշխատունակությունը:

Այդ երկու ամիսներից յուրաքանչյուրի աշխատավարձին ավելացնում են անցած տարվա պարգևատրման և աշխատանքային վաստակի միջին ամսական գումարը: Եթե աշխատողը մեկ կամ երկու ամիսներից յուրաքանչյուրում փաստացի աշխատել է ոչ բոլոր օրերը (ըստ գրաֆիկի),

ապա պարզևատրումների միջին գումարը հաշվի են առնում աշխատած ժամանակին համապատասխան: Այն դեպքում, երբ նշված երկու ամիսներից աշխատողը չի վաստակել (օրինակ՝ հիվանդության պատճառով կամ գտնվել է հերթական արձակուրդում), նպաստը հաշվարկում են՝ ելնելով անաշխատունակության ամսում աշխատած օրերի դիմաց ստացած աշխատավարձից և անցած տարվա պարզևատրման միջին ամսական գումարի մի մասից (աշխատած ժամանակին համապատասխան):

Ամսական ռոճիկով վարձատրվող անձանց նպաստը հաշվարկում են, ելնելով հիմնական ռոճիկից, որին ավելացնում են միջին ամսական պարզևատրումը (ընդհանուր գումարը բաժանում են անաշխատունակության ամսվա աշխատանքային օրերի թվի վրա և բազմապատկում աշխատած օրերի թվով):

Նպաստի հաշվարկման ժամանակ չեն ընդգրկվում աշխատավարձի համակարգով չնախատեսված կամ միանվագ բնույթ ունեցող պարզևատրումները (հայտնագործությունների և ռացիոնալիզատորական առաջարկությունների համար):

Օրինակ. 5-րդ տարակարգի գործարքային բանվոր Ս.Վ.Սմիռնովը, դեկտեմբեր ամսին 3 օր հիվանդ է եղել, որը նշված է աշխատաժամանակի հաշվառման տարելում և հաստատված է բժշկական հիմնարկության ժամանակավոր անաշխատունակության թերթիկով: Ս.Վ. Սմիռնովի անընդհատ աշխատանքային ստաժը 7 տարի է: Նրա աշխատավարձը երկու նախորդ ամիսների (199. թ. հոկտեմբեր և նոյեմբեր) փաստացի աշխատած ժամանակի համար կազմում է.

գործարքային	27000
ժամավարձային	6000
ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստ	3000
ինքնարժեքի մեջ ներառվող պարզևատրումներ	3600

ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստի հաշվարկման համար միջին աշխատավարձի մեջ է ներառվում 36600 ռուբ. (27000 ռուբ. + 6000 ռուբ. + 3600 ռուբ.):

Միջին օրական աշխատավարձը հավասար է 915 ռուբ. (36000 : 40 օր): Այն համեմատում ենք 5-րդ տարակարգի գործարքային բանվորի օրական կրկնակի տարիֆային դրույքի հետ՝ 1280 ռուբ. (80 ռուբ. × 8 ժամ = 640 ռուբ. × 2): Ելնելով աշխատանքի ստաժից՝ նպաստի չափը պետք է կազմի միջին օրական աշխատավարձի 80%-ը, այսինքն՝ 732 ռուբ. (915-ի 80%-ը): Նշանակում է, նպաստի հաշվարկը պետք է կատարել 732 ռուբ.ով՝ հիվանդության յուրաքանչյուր օրվա համար: Վճարման ենթակա է 2196 ռուբ. (732 ռուբ. × 3):

Անհրաժեշտ է նշել, որ ձեռնարկությունները կարող են ինքնուրույն սահմանել վերը նշված վճարումների հաշվարկների նաև այլ տարբերակներ:

4.8. ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻՑ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ՊԱՅՈՒՍՆԵՐ ԵՎ ՀԱՆՈՒՍՆԵՐ

Ձեռնարկության հաշվապահությունը կատարում է ոչ միայն աշխատավարձի, այլ նաև դրանից պահումների ու հանումների հաշվարկում:

Օրենսդրությանը համապատասխան՝ բանվորների ու ծառայողների աշխատավարձից կատարվում են հետևյալ պահումներն ու հանումները.

- պետական հարկեր՝ եկամտահարկ, երբ հարկման օբյեկտ է ծառայում աշխատավարձը,
- պահումներ կենսաթոշակային ֆոնդին,
- նախապես արված կանխավճարի գծով պարտքի մարում, ինչպես նաև ոչ ճիշտ հաշվարկների հետևանքով ավելորդ վճարված գումարների վերադարձ,
- ձեռնարկությանը բանվորի կողմից հասցված նյութական վնասի փոխհատուցում,
- գումարներ՝ օգտագործված արձակուրդի չաշխատած օրերի դիմաց վճարված (ազատման դեպքում),
- մի քանի տեսակների տուգանքների գանձում,
- ըստ կատարողական փաստաթղթերի,
- վարկով վաճառված ապրանքների դիմաց,
- արտադրանքի խոտանի համար և այլն:

Բանվորների և ծառայողների եկամտահարկը պահվում է ՌԴ «Ֆիզիկական անձանց եկամտահարկի մասին» օրենքով սահմանված կարգով ու չափերով:

Ֆիզիկական անձանց հարկումը իրականացվում է՝ ելնելով տարեկան ամբողջական եկամտից՝ դրույքների միասնական սանդղակով.

- յուրաքանչյուր քաղաքացու հարկային պարտավորությունների որոշման համար հիմք է հանդիսանում անցած օրացուցային տարվա բոլոր աղբյուրներից ստացված ողջ եկամտի գումարը (ամսական եկամուտը դիտարկվում է որպես միջանկյալ),
- չեն նախատեսվել քաղաքացիների այն կատեգորիաները, ովքեր, անկախ եկամուտների չափերից, ամբողջությամբ ազատվում են հարկից. հարկ վճարում են բոլոր այն քաղաքացիները, որոնց հարկը գերազանցում է օրենքով սահմանված չափերին,
- եթե քաղաքացին իր ձեռնարկությունում ստացած աշխատավարձից բացի ունի այլ եկամուտներ, ապա նա պարտավոր է ամեն տարի պաշտոնապես հայտարարել ստացված եկամուտների ընդհանուր գումարը՝ ներառյալ աշխատավարձը:

Օրենքով սահմանված է, որ հարկ վճարողի հիմնական աշխատանքի վայրում հարկման ենթակա նրա ամբողջական եկամտից ամեն ամիս հանվում են օրենքով սահմանված նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափը, երեխաների ու խնամքի տակ գտնվողների պահպանման համար ծախսերի գումարը և հատկացումները կենսաթոշակային ֆոնդին: Ընդ որում, պետք է նկատի ունենալ, որ ոչ հիմնական աշխատանքային տեղից ստացված եկամուտների հարկման ժամանակ նվազագույն ամսական աշխատավարձի հանում չի կատարվում, և հարկը հաշվարկվում է ստացվող եկամտի ամբողջ գումարից, իսկ եթե քաղաքացին չունի հիմնական աշխատանքի վայր (տեղ, որտեղ պահվում է աշխատանքային գրքույկը), ապա օրենքով նախատեսված արտադրական և այլ ծախսերի հանման հետ միասին եկամտից պետք է հանվի նաև նվազագույն ամսական աշխատավարձը:

Օրինակ. Դուրմվար ամսին աշխատողի աշխատավարձը կազմել է 10000 ռուբ.: Չհարկվող նվազագույն գումարը հանելուց հետո այն կկազմի 3900 ռուբլի (10000 - 6000 - 100 ռուբ.): Կենսաթոշակային ֆոնդին 1% հատկացումը կազմում է 100 ռուբ. (10000 ռուբ. 1%-ը): Դարկի 12% դրույքը գանձվում է՝ ամբողջական աշխատավարձից հանած կենսաթոշակային ֆոնդի հատկացումները: Դարկի դրույքը 12 % - 468 ռուբ.: Փետրվար ամսվա աշխատավարձը 12000 ռուբլի է: Երկու ամսվա համար հարկվող գումարը 10000 ռուբ. (10000 + 12000 - 6000 x 2): Դարկի դրույքը՝ 12 %-ը, կկազմի 1200 ռուբ.: Փետրվար ամսվա հարկի գումարը 720 ռուբլի է (1200 - 480): Նույն կարգով կհաշվարկվեն նաև հետագա ամիսների հարկերը:

Դարկը գանձվում է հաշվարկված աշխատավարձի ամբողջական ռուբլիներից: Ձեռնարկությունների կողմից ֆիզիկական անձանցից պահվող եկամտահարկի գումարը ենթակա է ժամանակին բյուջե փոխանցման:

Քաղաքացիներից ի օգուտ պետական բյուջեի պահված հարկերի գումարների հաշվառման համար կիրառվում է 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ» հաշիվը: Այդ հաշիվը պասիվային է: Հաշվի մնացորդը արտացոլում է բյուջեին ձեռնարկության պարտքի գումարը, շրջանառությունը դեբետով՝ պարտքի մարման համար բյուջե փոխանցված գումարները, շրջանառությունը կրեդիտով՝ բանվորների ու ծառայողների աշխատավարձից պահված հարկերի գումարները:

Պահումներ ըստ կատարողական թերթերի: Ալիմենտի պահման և փոխանցման համար հիմք են հանդիսանում կատարողական թերթերը, քաղաքացիների գրավոր որոշումները ալիմենտների կամավոր վճարման մասին, անձանց անձնագրերում և՛ մարմինների նշումներն այն մասին, որ նրանք պարտավոր են ալիմենտ վճարել: Հաշվապահությունը

ստացված կատարողական թերթերը գրանցում է հատուկ մատյանում կամ քարտում: Ներկայացված դիմումի հիման վրա ալիմենտի պահումները կարող են կատարվել նաև այն դեպքերում, եթե պահումների ընդհանուր գումարը գերազանցում է 50 % -ին, ինչպես նաև, եթե պարտատիրոջից դատարանի որոշմամբ ալիմենտ են գանձում ուրիշ մորից երեխաների, անաշխատունակ ծնողների, ամուսնու համար:

Ալիմենտները պահում են աշխատավարձի գումարներից, ժամանակավոր անաշխատունակության այն նպաստներից, որոնք հաշվարկվել են հաշվետու ամսվա համար՝ դրանցից հարկերը պահելուց հետո, ինչպես նաև կենսաթոշակների և կրթաթոշակների հաշվարկված գումարներից:

Աշխատավարձի, կենսաթոշակների և կրթաթոշակների վճարման համար սահմանված օրվանից սկսած, 3-օրյա ժամկետում ալիմենտների գումարները պետք է վճարված լինեն ստացողին կամ փոստով փոխանցված լինեն նրա հաշվին:

Ալիմենտներ չեն գանձվում նյութական օգնության գումարներից, հայտնագործությունների և ռացիոնալիզատորական առաջարկությունների կատարման համար տրվող միանվագ վարձատրություններից և այլն:

Հաշվարկների հաշվառումը ըստ կատարողական փաստաթղթերի կատարվում է 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» հաշվի «Կազմակերպությունների և անձանց հետ ըստ կատարողական փաստաթղթերի» 1 ենթահաշվում:

Պահումներ վարկով վաճառված ապրանքների դիմաց: Այսպիսի հաշվարկները հնարավոր են այն դեպքում, երբ ձեռնարկությունը բանկի վարկի հաշվին հաշվարկներ է կատարել առևտրական կազմակերպությունների հետ դիմում-պարտավորագրերի ամբողջ գումարով բանվորներին և ծառայողներին վարկով վաճառված ապրանքների համար:

Այսպիսով, ամեն ամիս կրճատվում է տասնյակ առևտրական կազմակերպությունների օգտին գումարների մասնակի պահումների համար բանկին ներկայացվող վճարման հանձնարարագրերի դուրս գրման ժամանակը: Տվյալ ձևի հաշվարկների համար հաշվային պլանում նախատեսված է 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով» հաշվի «Վարկով վաճառված ապրանքների համար» 1 ենթահաշիվը: Հաշիվը ակտիվային է: Հաշվի մնացորդը արտացոլում է բանվորների և ծառայողների պարտքի գումարը ձեռնարկությանը՝ չմարված վարկի գծով, շրջանառությունը դեբետով՝ բանկի վարկի հաշվին ձեռնարկության կողմից վճարված նոր հանձնարարագրեր-պարտավորագրերը, շրջանառությունը կրեդիտով՝ պարտքի մարման համար բանվորների և ծառայողների աշխատավարձից պահված գումարները:

Աշխատողի ազատման դեպքում, երբ ամբողջությամբ չի մարվել պարտավորագրի գումարը, ձեռնարկությունը հայտնում է նրա հետ առևտուր կատարող կազմակերպությանը պարտքի մնացորդը, որն այն վերադարձնում է ձեռնարկությանը: Վերջինս ամբողջությամբ փակում է վարկի գծով հաշիվները բանկի հետ: Այն ձեռնարկությունները, որոնք չեն օգտվում բանկի վարկերից իրենց աշխատողների՝ վարկով ձեռք բերված ապրանքների դիմաց պարտքերի մարման համար, օգտվում են 76 հաշվից՝ առևտրական կազմակերպությունների անձնական հաշիվների կտրվածքով:

Բացի պարտադիր պահումներից, բանվորների և ծառայողների աշխատավարձից կարող են հանումներ կատարվել վերջիններիս գրավոր դիմումներով. աշխատավարձի փոխանցում խնայողական բանկ, փոխանցումներ ապահովագրական կազմակերպություններին, արհմիութենական անդամավճարների փոխանցում, այգեգործական տնակների և հողամասերի շինարարության և բարեկարգման համար վարկերի մարում: Նման հաշվարկային գործառնությունները հաշվառվում են 73 և 76 հաշիվներում:

4.9. ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ԵՎ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐԶԻ ՎՃԱՐՄԱՆ ՁԵՎԱԿԵՐՊՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

Բանվորների և ծառայողների աշխատավարձը, օրենսդրությանը համապատասխան, վճարվում է առնվազն յուրաքանչյուր կես ամիսը մեկ անգամ՝ կոլեկտիվ պայմանագրով սահմանված ժամկետներում:

Կիրառվում է ամսվա առաջին կեսի համար աշխատավարձի գծով հաշվարկների կանխավճարային և ոչ կանխավճարային կարգը: Առաջին դեպքում աշխատողներին կանխավճար է տրվում, իսկ վերջնական հաշվարկը կատարվում է ամսվա երկրորդ կեսի համար աշխատավարձ վճարելիս: Կանխավճարի չափերը որոշվում են կոլեկտիվ պայմանագրի կնքման ժամանակ արհմիութենական կազմակերպության հետ ձեռնարկության ադմինիստրացիայի համաձայնությամբ: Տարբելի համաձայն աշխատած ժամանակի համար կանխավճարի նվազագույն չափը չպետք է ցածր լինի բանվորի տարիֆային դրույքից:

Երկրորդ դեպքում ձեռնարկություններում պլանային կանխավճարի փոխարեն բանվորներին աշխատավարձ է հաշվարկվում ամսվա առաջին կեսի համար՝ ըստ փաստացի թողարկված արտադրանքի (կատարած աշխատանքի) կամ փաստացի աշխատած ժամանակի: Կանխավճարները հաշվարկվում են դրույքի 40% կամ 50%-ի չափով՝ հանած հարկերը:

Բանվորների և ծառայողների հետ հաշվարկների ձևակերպման համար օգտագործվող հիմնական ռեգիստր է հանդիսանում հաշվարկային տեղեկագիրը: Դա անալիտիկ հաշվառման ռեգիստր է, քանի որ կազմվում է յուրաքանչյուր տարեկային համարի կտրվածքով, ըստ արտադրամասերի, աշխատողների կատեգորիաների և վճարման ու պահումների տեսակների:

Հաշվարկային տեղեկագիրը ունի հետևյալ ցուցանիշները.

- հաշվարկված է ըստ վճարման տեսակների՝ 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի կրեդիտի շրջանառությունը,
- պահված և հաշվանցված է ըստ վճարումների և հաշվեկցումների տեսակների՝ 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի դեբետի շրջանառությունը,
- ենթակա է առձեռն վճարման կամ մնացել է ձեռնարկության պարտքը ամսվա վերջին՝ 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի մնացորդը:

Հաշվարկային տեղեկագրի վերջին ցուցանիշը հիմք է հանդիսանում վերջնական հաշվարկով աշխատավարձ վճարելու նպատակով վճարման տեղեկագիր լրացնելու համար:

Կիրառվում են բանվորների և ծառայողների հետ ձեռնարկությունների հաշվարկների ձևակերպման մի քանի տարբերակներ.

- հաշվարկա-վճարման տեղեկագրի կազմման ճանապարհով, որում համատեղվում են երկու ռեգիստրներ՝ հաշվարկային և վճարման տեղեկագրեր, այսինքն՝ միաժամանակ հաշվարկվում է վճարման ենթակա գումարը և կատարվում է դրա վճարումը,
- հաշվարկային տեղեկագրերի կազմման ճանապարհով, իսկ վճարումը կատարվում է առանձին վճարման տեղեկագրերով,
- յուրաքանչյուր աշխատողի համար ամսվա ընթացքում մեքենայական եղանակով «Աշխատավարձի հաշվարկ» թերթիկների կազմման ձևով (հաշվարկված է, պահված է և ենթակա է վճարման), որոնց հիման վրա լրացվում է վճարման տեղեկագիր՝ աշխատավարձ տալու մասին:

Հաշվարկային տեղեկագրերի և աշխատավարձի հաշվարկման թերթիկների կազմման համար հիմք են հանդիսանում հետևյալ սկզբնական փաստաթղթերը.

- աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառման տարբել՝ ժամավարձային աշխատավարձի և բոլոր այլ վճարումների հաշվառման համար, որոնց հիմքում ընկած է ժամանակը (պարապուրդ, գիշերային և արտաժամյա ժամանակի լրավճարներ, ժամանակավոր անաշխատունակություն և այլն),

- աշխատավարձի կուտակման քարտեր՝ գործարքային բանվորների համար,
- հաշվապահության հաշվարկներ՝ լրացուցիչ աշխատավարձի և ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստների բոլոր տեսակների գծով,
- անցած ամսվա համար հաշվարկային տեղեկագրեր՝ հարկերի պահումների հաշվարկման համար,
- դատական մարմինների որոշումներ՝ կատարողական թերթերով պահումների համար,
- վճարման տեղեկագրեր՝ ամսվա առաջին կեսին վճարված կանխավճարի համար,
- դրամարկղային ելքի օրդերներ՝ արտապլանային կանխավճարների վճարման համար և այլն:

Քաղվածք թիվ 121 հաշվարկային տեղեկագրից
199__թ. դեկտեմբեր

Չեռնարկություն – Հաստոցագործարան
Կատեգորիա – 1-ին (բանվորներ)
Արտադրամաս, բաժին, տեղամաս – 1

Տարբերակի համարը	Ազգանուն ա.հ.	Կատեգորիա	Մասնագիտություն, պաշտոն	Տարակարգ	ժամային տարիքային դրույք	Աշխատել է		Հաշվարկված է		
						օր	ժամ	ժամավաճային	գործարքային	
									ժամ	գումար
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Կուզնեցով	1	60	V *	3-00	22	179	-	179	116000
	Այլ բանվորներ	-	-	-	-	-	-	16000	426000	
	Ը ն դ ա մ ն և ը							16000	432000	

(շարունակություն)

Հաշվարկված է													
լրավճար գիշերային աշխատանքի համար		լրավճար արտաժամա աշխատանքի համար		լրավճար ոչ նորմալ պայմաններում աշխատանքի համար		այլ		պարգևավճար			ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստ		
ժամ	գումար	ժամ	գումար	ժամ	գումար	գումար		կոր	%	գումար	ամիս	օր	գումար
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
-	-	-	-	-	1200	-	-	-	-	4000	-	-	-
-	400	-	800	-	-	-	32300	-	-	15600	-	-	12800
400		800		1200		32300				19600			12800

Պահված և հաշվարկված է								
ընդամենը հաշվարկված է	հարկվող գումար	վճարված է ամսվա 1-ին կեսի համար	եկամսահարկ (ընթացիկ ամիս / հաջորդ ամիս)	խոտանի համար	կատարողական թերթիկներով	վճարումներ միջհաշվարկային ժամանակաշրջանում	ընդամենը պահված է	վճարման ենթակա գումարը
26	27	28	29	30	31	32	33	34
16800	10800	4000	1200	-	-	-	5200	11600
50458	38000	21200	3110/300	2000	110	8000	25420	25033
515100	387150	216000	32000	2000	1100	8000	259100	256000

Գումարը տառերով
Արտադրամասի պետ

Երկու հարյուր հիսունվեց հազար ութսուսուհինգ հարյուր հաշվապահ

Հաշվարկման խմբի ղեկավար

4.10. ԱՇԽԱՏԱԿՎԱՐՁԻ ԱՄՓՈՓՈՒՄԸ, ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՎԱՐՉԱՏՐՈՒԹՅԱՆ ՖՈՆԴԻ ԿԱԶՄԸ ԵՎ ԴՐԱ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աշխատանքի վարձատրության ծախսերի կազմի մեջ ընդգրկվում են այդ ուղղությամբ ձեռնարկության բոլոր ծախսերը, անկախ դրանց ֆինանսավորման աղբյուրներից, այդ թվում՝ աշխատողներին օրենսդրությանը համապատասխան հաշվարկված գումարները՝ չաշխատած ժամանակի համար, որի ընթացքում պահպանվել են նրանց աշխատավարձը, ինչպես նաև խթանող և փոխհատուցող վճարները:

Չեռնարկության բանվորներին և ծառայողներին տրվող վերը նշված բոլոր վճարումները ներառվում են արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ, կամ կատարվում են ձեռնարկության տնօրինությանը մնացած շահույթի (հատուկ նշանակության հիմնադրամների) հաշվին և չափերով չեն սահմանափակվում:

Սակայն ՌԴ օրենսդրության համաձայն, բոլոր կազմակերպական-իրավական տիպի ձեռնարկությունները, որոնք թույլ են տվել հիմնական գործունեությամբ զբաղված աշխատողների աշխատավարձի փաստացի ծախսերի գերազանցում արտադրանքի ինքնարժեքի կազմում (աշխատանքներ, ծառայություններ)՝ օրենսդրորեն նորմավորված մեծության համեմատ հարկ են վճարում բյուջե՝ այդ հարկերը գերազանցող գումարից: Հարկի վճարումը կատարվում է բոլոր վճարողների կողմից՝ անկախ նրանց գործունեության արդյունքներից կամ էլ շահույթի հարկման արտոնությունների առկայությունից (այդ թվում՝ շահութահարկի ազատումից):

Այդպիսի ծախսերի նորմավորվող մեծությունը որոշվում է՝ ելնելով.
- ձեռնարկության հիմնական գործունեություն իրականացնող աշխատողների փաստացի միջին ամսական աշխատավարձից, որը

մտնում է արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքի մեջ, բայց չի գերազանցում ամսական նվազագույն աշխատավարձի վեցապատիկը,

- այդ կատեգորիայի աշխատողների փաստացի միջին ցուցակային թվաքանակից՝ ներառյալ համատեղությամբ և պայմանագրերով աշխատողներին,

- հաշվետու ժամանակաշրջանի համապատասխան ամիսների թվից:

Աշխատանքի վարձատրության ծախսերը գերազանցող գումարները հարկվում են շահութահարկի հիմնական դրույքներով: Հարկի հաշվարկը կատարվում է տարվա սկզբից՝ աճող հանրագումարներով:

Օրինակ. 1. Հիմնական գործունեությամբ զբաղված աշխատողների աշխատավարձի փաստացի ծախսերը, որոնք հաշվառված են արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ, 1-ին եռամսյակում կազմել են 3 մլն ռուբ.:

2. Աշխատանքի վարձատրության ծախսերի նորմավորվող մեծությունը՝ ներառյալ օրենսդրությամբ պայմանավորված վճարումները, հավասար է 1080 հազ. ռուբ.:

3. Աշխատանքի վարձատրության փաստացի ծախսերի գերազանցումը, նորմավորվող մեծության հետ համեմատած, կազմել է 1920 հազ. ռուբ. (3 մլն ռուբ. – 1080 հազ. ռուբ.):

4. Գերազանցումից հարկը, որը ենթակա է բյուջե փոխանցման, հավասար է 614,4 հազ. ռուբ. (1920 հազ. ռուբ. x 32%):

Հաշվառման օրագրա-օրդերային ձևի կազմում հաշվետու, փաստացի հաշվարկված աշխատանքի վարձատրության ֆոնդի հաշվարկման և պլանային ֆոնդի օգտագործման վերահսկողության համար նախատեսված են հատուկ ռեգիստրներ: Արդյունաբերության մեջ այդ նպատակի համար օգտագործվում է թիվ 5. «Հաշվարկված աշխատավարձի ամփոփագիրը՝ ըստ աշխատողների կազմի ու կատեգորիաների և բանվորների ու ծառայողների հետ հաշվարկների ամփոփագիրը» մշակման աղյուսակը: Այն կազմվում է ամեն ամիս՝ հաշվարկային տեղեկագրերի հիման վրա:

Թիվ 5 ձևի մշակման աղյուսակի առաջին մասը բովանդակում է աշխատանքի վարձատրության ֆոնդի մեջ մտնող և չմտնող, այլ աղբյուրների (սոցապի, հատուկ ֆոնդերի) հաշվին վճարվող հաշվարկված գումարների վերծանումը: Աղյուսակում գումարները ստորաբաժանվում են ըստ հաշվարկման տեսակների (գործարքային, ժամավարձային, արձակուրդ և այլն): Բացի այդ, այստեղ մեծ նշանակություն ունի ըստ աշխատողների կատեգորիաների հաշվարկված գումարների գումարումը, որը թույլ է տալիս վերլուծել հաշվետու ցուցանիշները, և դրանք օգտագործել աշխատանքի և աշխատավարձի վերաբերյալ հաշվետվությունների կազմման ժամանակ, քանի որ դրանցում տվյալները բերված

են հաշվետու ամսվա համար և տարեսկզբից: Աղյուսակի երկրորդ մասը բանվորների և ծառայողների հետ հաշվարկների ամփոփ տվյալները, ընդգրկում է հետևյալ ցուցանիշները. աշխատողների և ձեռնարկության պարտքը ամսվա սկզբին, հաշվետու ամսում արտադրամասի (հաշվարկային տեղեկագրի) և ձեռնարկության գծով հաշվարկված է՝ ընդամենը, առանց վերծանման: Որից հետո բերվում են վճարումների, աշխատավարձից պահումների և հանումների լրիվ բնութագիրը և պարտքը ամսվա վերջին:

Փաստորեն, աղյուսակի այդ մասը հնարավորություն է տալիս վերլուծել 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրման գծով» հաշվի ցուցանիշները, կազմել թիվ 8,10/1 օրագիր-օրդերի, թիվ 7 տեղեկագրի համար պահումների վերաբերյալ տեղեկանքներ և ամսվա վերջի մնացորդները համեմատել Գլխավոր գրքի հետ: Այսպես, թիվ 8 օրագիր-օրդերին կից լրացվում է տեղեկանք 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ» հաշվի կրեդիտի վերաբերյալ՝ բանվորների և ծառայողների աշխատավարձից պահված գումարով, թիվ 10/1 օրագիր - օրդերին կից՝ 70 հաշվի կրեդիտով 69. «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով» հաշվի դեբետին հաշվարկված ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստների գումարով և 88. «Հատուկ նշանակման հիմնադրամների» հաշվի դեբետին տվյալ հիմնադրամներով բոլոր կատեգորիաների աշխատողներին հաշվարկված պարզատրումների գումարով, թիվ 7 տեղեկագրին կից՝ 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով» հաշվի կրեդիտով վարկով վաճառված ապրանքների դիմաց և այլ պահումների գումարով, 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» հաշվի կրեդիտով՝ կատարողական թերթերով պահումների գումարով և այլն:

1. ՀԱՍՏՈՑԱԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ՀԱՇՎԱՐԿՎԱԾ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻ ԱՍՓՈՓԱԳՐԻ ՀԱՆՐԱՊԻՄԱՐՆԵՐԸ 199__ ՂԵԿՏԵՄԲԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

(ռուբ.)

Աշխատողների կատեգորիան	Հաշվարկված է ամսվա համար			Ընդամենը
	ըստ աշխատավարձի ֆոնդի	պարզատրումների սպառման ֆոնդերից	ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստներ	
Ա. Բանվորներ	101900	2460	2200	106560
Բ. Մասնագետներ	24000	2200	500	26700
Գ. Ծառայողներ	4000	1000	210	5210
	700	140	-	840
Այլ անձնակազմ	1400	200	90	1690
Ընդամենը	132000	6000	3000	141000

Հոկտեմբեր-նոյեմբեր ամիսների համար հաշվարկված է 264000 ռուբ.

2. ՀԱՍՏՈՑԱԳՈՐԾԱՐԱՊԻ ԲԱՎԱՊՐՆԵՐԻ ԵՎ ԾԱՌԱՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԶԱՆՎԱՐԿՆԵՐԻ ԴԵՏ ԲԱՎԱՐԿՆԵՐԻ ԱՄՓՈԹ ՏՎՅԱԼՆԵՐ

199__թ. ՂԵԿՏԵՄԲԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Պարտքը անվան վերջին	Երեսմասիկի վերջին (պահված և հաշվանցված է)										Պարտքը անվան վերջին			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Նմույն սվերգի Ղեկավարի անձին Շրջանում Այլ բնույթով	64000	64000			63630 59910 123540	370 370		8600 8600	800 800	200 200	2000 2000	64000 71400 135400	69600 69600	
ա) ժամանակավոր անաշխատունակության մարտանք														
բ) հատուկ նշանակու- թյան հիմնադրամներից պարգևատրումներ														
Շրջանում ղեկավարի կարծառության ֆունդի Գույքներ-ճեմարանի														
Շրջանում Գ-րդ եռամսյակում ըստ աշխատանքի փորձառության ֆունդի (թ. միջին տրվող տե. լեգանդի համար)					176800 300340	400 770		14000 21000	1600 2290	200 400	4000 6000	200000 335400		

Զեկով գումարների հաշվարկը.

- ա) աշխատավայրի համար – 60600 ռուբ.
- բ) ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստներ – 3000 ռուբ.
- գ) հատուկ նշանակման հիմնադրամներից պարգևատրումներ – 6000 ռուբ.
Ը ն դ ա ծ ն ը ենթակա է ստացման՝ 69600 ռուբ. (տես՝ պարտքը անվան վերջին)

4.11. ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻ ՎՃԱՐՄԱՆ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՉՍՏԱՑՎԱԾ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻ ԶԵՎԱԿԵՐՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

Աշխատավարձի վճարումը կատարվում է վճարման տեղեկագրերով՝ ձեռնարկության համար սահմանված ամսվա օրերին: Վճարման իրավունքի համար հիմք է հանդիսանում ռեկվիզիտներում դրամարկղին տրված հրամանի առկայությունը՝ նշված գումարը սահմանված ժամկետում վճարելու համար (երեք օրվա ընթացքում՝ հաշվի առնելով բանկից փողի ստացման օրը): Հրամանը ստորագրում են ձեռնարկության ղեկավարը և գլխավոր հաշվապահը: Աշխատավարձի վճարումը ձեռնարկությունում, բացի գանձապահից կարող են կատարել նաև բաշխողները: Այս դեպքում գանձապահը պահում է վճարման տեղեկագրերի և կանխիկ տրված (ստացված) գումարների գրանցման հատուկ մատյան: Աշխատանքային օրվա ավարտին բաշխողները պարտավոր են դրամարկղ հանձնել չվճարված գումարների մնացորդները և վճարման տեղեկագրերը: Աշխատավարձի հետագա վճարումը (2-րդ և 3-րդ օրերին) իրականացվում է միայն գանձապահի կողմից: Երեք օրից հետո գանձապահը տող առ տող ստուգում և հանրագումարի է բերում վճարված աշխատավարձը, իսկ այն անձանց ազգանունների դիմաց, ովքեր չեն ստացել այն, «ստացման մասին ստորագրություն» սյունակում դրոշմ է դնում կամ ձեռքով գրում է. «ղեպոնագրված է»: Վճարման տեղեկագիրը փակվում է երկու հանրագումարներով՝ վճարվել է կանխիկ և դեպոնագրվել է: Դեպոնագրված գումարների համար գանձապահը չվճարված աշխատավարձի ցուցակ է կազմում, որից հետո հաշվապահությանն է փոխանցում վճարման տեղեկագիրը և չվճարված աշխատավարձի ցուցակը՝ վճարված աշխատավարձի գումարի ստուգման և ելքի օրդերի դուրսգրման համար: Դրամարկղային ելքի օրդերը տրվում է գանձապահին դրամարկղային գրքում գրանցում կատարելու համար:

Զստացված աշխատավարձի գումարը գանձապահը հանձնում է բանկ ձեռնարկության հաշվարկային հաշվին՝ «ղեպոնագրված գումարներ» նշումով: Դա անհրաժեշտ է, որպեսզի բանկը դրանք պահպանի և հաշվառի առանձին ու չկարողանա օգտագործել ձեռնարկության այլ վճարումների և պարտքերի մարման համար, որովհետև բանկըներն ու ծառայողները կարող են այն պահանջել ցանկացած օր: Բանկորների և ծառայողների կողմից ժամանակին չստացված աշխատավարձը ձեռնարկությունը պահում է երեք տարի և այն հաշվառում է 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» հաշվի կազմում, «Դեպոնագրված աշխատավարձ» ենթահաշվով:

Հաստոցագործարան

Չեռնարկություն, կազմակերպություն
Արտադրամաս, բաժին 01

Թիվ 120 հաշվարկային տեղեկագրին կից
Ղրամարկդին՝ վճարման համար

199__թ. դեկտեմբերի 7-10-ը

Քսանհինգ հազար ութ հարյուր ռուբ. 00 կոպ.

(25800 ռուբ. 00 կոպ.) գումարով:

Ղեկավար՝ Միրոնով

Գլխավոր հաշվապահ՝ Լիկուլա

7 դեկտեմբերի 199__թ.

Թղթակցող հաշիվ, ենթահաշիվ	Անպիտիկ հաշվառման կող	Նպատակա- յին նշա- նակման կող
50	62	13

ՎճԱՐՄԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳՐԻ ԹԻՎ 116

199__թ. նոյեմբերի երկրորդ կեսի համար

Թերթերի քանակը

Սույն վճարման տեղեկագրով վճարված է քսանհինգ հազար վեց հարյուր երեսուներեք ռուբ. 00 կոպ. (25630 ռուբ. 00 կոպ.), դեպոնագրվել է հարյուր յոթանասուներեք ռուբ. 00 կոպ. (170 ռուբ. 00 կոպ.)

Վճարումը կատարել է Կարպովան

Ստուգել է հաշվապահ Սվետլովան

Թիվ T - 53a ձևի դարձերեսը

Տարբիլի համարը	Ազգանուն, Ա. Գ.	Գումարը, ռուբ. կոպ.	Ստացողի ստորագրությունը	Ծանոթություն
010	Վոլկով Վ.Կ.	600-00	Վոլկով Վ.Կ.	(փաստաթղթի, անձնագրի, վկայականի համարը)
019	Կուզնեցով Ն.Պ.	567-00	Կուզնեցով Ն.Պ.	
020	Սմիռնով Վ.Վ.	490-00	Սմիռնով Վ.Վ.	
021	Սամարին Ն.Վ.	500-00	Սամարին Ն.Վ.	
023	Սուրկով Մ.Ն.	98-00	Ղեպոնագրվել է	
027	Պավլով Ի.Պ.	507-00	Պավլով Ի.Պ.	
031	Կլիմենկո Ա.Ս.	72-00	Ղեպոնագրվել է	
	Այլ	22960-00	Այլ	
	Ընդամենը՝	25800-00		

Քսանհինգ հազար ութ հարյուր ռուբ.

Տեղեկագիրը կազմեց Ղմիրտովան

Տեղեկագիրը ստուգեց Սվետլովան

4.12. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ, ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՎԱՐՉԱՏՐՈՒԹՅԱՆ ԳԾՈՎ ԱՆՁՆԱԿԱԶՄԻ ԴԵՏ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ՄԻՆԹԵՏԻՎ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Չեռնարկության հաշվապահությունը իրականացնում է ոչ միայն աշխատողներին հասանելի աշխատավարձի, պարգևատրումների, նպաստների գումարների հաշվարկը, այլ նաև կազմակերպում է այդ գումարների հաշվառումը հաշվապահական հաշվառման հաշիվներում,

համապատասխան ռեգիստրներում: Աշխատավարձի և պարգևատրումների հաշվարկված գումարները ծախսագրվում են արտադրական հաշիվներին և ներառվում են արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ: Այսպես, գործարքային վարձաչափերով, ժամավարձով, տարիֆային դրույքներով և ռոճիկներով հաշվարկված հիմնական աշխատավարձը, արտադրական ցուցանիշների համար պարգևատրումները ծախսագրվում են արտադրական 20. «Հիմնական արտադրություն», 23. «Օժանդակ արտադրություն», 25-1. «Սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր», 25-2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր», 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր», 31. «Գալիք ժամանակաշրջանների ծախսեր», 28. «Խոտան արտադրության մեջ» հաշիվների դեբետին և 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի կրեդիտին, միաժամանակ դրանց գումարները գրանցվում են արտադրական ծախսերի հաշվառման տեղեկագրերում պատվերների, հոդվածների, արտադրամասերի կտրվածքով, իսկ դրանց հիման վրա՝ թիվ 10 և 10/1 օրագիր-օրդերներում:

Լրացուցիչ աշխատավարձը ծախսագրվում է նույն հաշիվների դեբետում, ինչ որ հիմնական աշխատավարձը և արտացոլվում է նույն ռեգիստրներում:

Սպառման ֆոնդերից բոլոր կատեգորիաների աշխատողների պարգևատրումները գրանցվում են թիվ 10/1 օրագիր-օրդերում, 88. «Հատուկ նշանակման ֆոնդեր» հաշվի դեբետում և 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի կրեդիտում:

Արձակուրդի ժամանակ բանվորներին հաշվարկված աշխատավարձի գումարները ծախսագրվում են 89. «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր» հաշվի դեբետին և 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի կրեդիտին և արտացոլվում են թիվ 10 և 10/1 օրագիր-օրդերներում (թիվ 15 տեղեկագրի համաձայն):

Սոցիալական ապահովագրության մարմինների միջոցների հաշվին ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստները և այլ վճարումները ծախսագրվում են 69. «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով» հաշվի դեբետին և 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի կրեդիտին և արտացոլվում են թիվ 11 օրագիր-օրդերում:

ՉԼՈՒԽ 5

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

5.1. ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ

Արտադրության պաշարները (հումք, նյութեր, վառելիք և այլն) հանդիսանալով աշխատանքի առարկաներ, աշխատանքի միջոցների և աշխատուժի հետ միասին ապահովում են ձեռնարկության արտադրական պրոցեսը, որի ընթացքում դրանք օգտագործվում են միանվագ կերպով: Դրանց ինքնարժեքը լրիվ փոխանցվում է նոր ստեղծվող արտադրանքին:

Ներկայումս, շուկայական էկոնոմիկայի պայմաններում, որոշիչ նշանակություն են ձեռք բերում որակական ցուցանիշները, օրինակ այնպիսիք, ինչպիսիք են հումքի, նյութերի, վառելիքի տեսակարար ծախսերի իջեցումը: Դրան կարելի է հասնել՝ ավելացնելով առաջադեմ կառուցվածքային նյութերի, մետաղափոշու և պլաստմասաների օգտագործումը, թանկարժեք նյութերը փոխարինելով ավելի էժանով, սինթետիկ նյութերով առանց իջեցնելու արտադրանքի որակը: Անհրաժեշտ է ամբողջությամբ օգտագործել բնական և նյութական պաշարները, առավելագույն չափով վերացնել կորուստները և անարդյունավետ ծախսերը, տնտեսական շրջանառության մեջ լայնորեն ներգրավել երկրորդական ռեսուրսները, ինչպես նաև ուղեկցող արտադրանքները:

Հաշվապահական հաշվառման տվյալները պետք է բովանդակեն տեղեկատվություն արտադրանքի ինքնարժեքի իջեցման ռեզերվների բացահայտման, նյութերի նպատակահարմար օգտագործման համար ծախսի նորմաների իջեցման, նյութերի պատշաճ պահպանման ապահովման և պահպանության առումով:

Այս բնագավառում հաշվապահական հաշվառման հիմնական խնդիրներն են.

- նյութական արժեքների հսկողությունը դրանց պահպանման տեղերում և նշակման բոլոր փուլերում,

- նյութական արժեքների շարժի բոլոր գործառնությունների ճիշտ և ժամանակին փաստաթղթավորումը, դրանց գնման հետ կապված ծախսերի բացահայտումը և արտացոլումը, ծախսված նյութերի փաստացի ինքնարժեքի և դրանց մնացորդների հաշվարկը ըստ պահպանման տեղերի և հաշվեկշռի հոդվածների,

- սխտեմատիկ հսկողությունը պաշարների սահմանված նորմաների պահպանման վրա, ավելորդ և չօգտագործվող նյութերի բացահայտումը, դրանց իրացումը,

- նյութեր մատակարարողների հետ հաշվարկների ժամանակին իրականացումը, հսկողությունը ճանապարհին գտնվող նյութերի, չֆակտուրավորված մատակարարումների նկատմամբ:

Նյութական արժեքների պահպանման իրական հսկողություն ապահովելու նպատակով, ձեռնարկություններում կարևոր նշանակություն ունեն մաքուր մարկետինգի (մատակարարման) կազմակերպումը, պահեստային և կշռող, չափող տնտեսության վիճակը: Այդ նպատակով, ձեռնարկության հրամանով, յուրաքանչյուր պահեստի տրվում է մշտական համար, որը հետագայում նշվում է այն բոլոր փաստաթղթերում, որոնք վերաբերում են տվյալ պահեստի գործառնություններին:

Մի քանի պահեստների առկայության դեպքում անհրաժեշտ է յուրաքանչյուրում կենտրոնացնել նյութերի որոշակի խմբեր: Նյութերը պահեստների ներսում պետք է դասավորել ըստ սեկցիաների, տեսակների, չափերի այնպես, որ հնարավորին չափ ապահովվի դրանց արագ ընդունումը, բաց թողումը և առկայության ստուգումը: Այդ նպատակով նյութերի պահպանման տեղերում ամրացվում է ապրանքանիշ (ձև M-36): Պահեստները պետք է ապահովված լինեն սարքին կշեռքներով, չափիչ սարքերով և չափող տարայով:

Անհրաժեշտ է հաստատել պաշտոնատար անձանց ցուցակ (պահեստի վարիչներ, պահեստապետեր, առաքիչներ և այլն), ովքեր պատասխանատու են նյութական արժեքների ընդունման և բաց թողման, այդ գործառնությունների ճիշտ և ժամանակին ձևակերպման, ինչպես նաև նրանց իրավասության տակ գտնվող նյութական արժեքների պահպանման համար: Այդ անձանց հետ կնքվում է պայմանագիր նյութական պատասխանատվության վերաբերյալ:

Ձեռնարկության բոլոր ծառայությունները պետք է ունենան պաշտոնատար անձանց ցուցակ, որոնց իրավունք է տրված ստորագրել նյութեր ստանալու և պահեստից բաց թողնելու հետ կապված փաստաթղթերը, ինչպես նաև տալ թույլտվություն (անցագրեր) ձեռնարկությունից նյութական արժեքները դուրս բերելու համար:

Արտադրության պրոցեսում նյութերը տարբեր օգտագործում ունեն: Որոշ մասը արտադրական պրոցեսում սպառվում է ամբողջությամբ (հումք և նյութեր), մյուսները՝ փոխում են միայն իրենց ձևը (քսանյութեր, ներկեր), երրորդները՝ օգտագործվում են արտադրանքի մեջ առանց որևէ արտաքին փոփոխությունների (պահեստամասեր), չորրորդները՝ միայն նպաստում են արտադրանքի պատրաստմանը՝ չմտնելով դրանց զանգվածի կամ քիմիական կազմի մեջ (ՓԱԱ):

Բոլոր նյութերը, ըստ արտադրական պրոցեսում օգտագործման եղանակի և նշանակման, կարելի է ստորաբաժանել հետևյալ կերպ.

- հումք (մետալուրգիական արտադրության մեջ՝ հանքաքարը, տեքստիլ արտադրության մեջ՝ բամբակը և այլն),
- հիմնական նյութեր (մեքենաշինության մեջ՝ սև մետաղները, փայտամշակման արդյունաբերության մեջ՝ անտառանյութը),
- գնովի կիսաֆաբրիկատներ (հաստոցաշինության մեջ՝ շարժիչները, ավտոմոբիլաշինության մեջ՝ դողերը),
- օժանդակ նյութեր (քսանյութեր, ներկեր, լաքեր, մաքրելու նյութեր և այլն),
- մնացուկներ (տաշեղ, թեփ, խողովակների կտորտանքներ և այլն),
- տարա (փայտյա, սովարաթղթե, մետաղյա),
- վառելիք (վառելափայտ, քարածուխ),
- պահեստամասեր (մեքենաների և սարքավորումների առանձին դետալներ կապիտալ նորոգման համար),
- փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ (պտուտակահաններ, դուրեր, տնտեսական գույք, արտահագուստ և այլն):

Բացի այդ, նյութերը դասակարգվում են ըստ տեխնիկական հատկությունների և բաժանվում են խմբերի՝ սև մետաղներ, գլանվածք, խողովակներ, գունավոր մետաղներ, քիմիկատներ և այլն:

5.2. ԱՅՈՒՐՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՊՈՒՄԸ, ԴՐԱՆՑ ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԸ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ԸՆԹԱՑԻԿ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՍԵՉ

Նյութերի հաշվապահական հաշվառման առջև դրված խնդիրների հաջող իրականացման համար անհրաժեշտ է՝

- ունենալ անվանացանկ-գնացուցակ,
- սահմանել փաստաթղթերի և փաստաթղթաշրջանառության հստակ համակարգ,
- սահմանված կարգով անցկացնել գույքագրում և նյութերի մնացորդների ընտրամաքային ստուգումներ, ժամանակին հաշվառման մեջ արտացոլել դրանց արդյունքները,
- լայնորեն ներդնել հաշվառման ավտոմատացման ժամանակակից միջոցները:

Ձեռնարկություններում նյութերի հաշվառման ճիշտ կազմակերպման համար մշակվում է անվանացանկ-գնացուցակ: Անվանացանկը տվյալ ձեռնարկությունում՝ օգտագործվող նյութերի, կիսաֆաբրիկատների, պահեստամասերի, վառելիքի և այլ նյութական արժեքների անվանում-

ների համակարգված ցանկ է: Նյութական արժեքների անվանացանկը յուրաքանչյուր նյութի վերաբերյալ պետք է բովանդակի հետևյալ տվյալները. տեխնիկապես ճիշտ անվանումը (ընդհանուր և մասնաբաժանների մեջ) գՕՍՏ-ին համապատասխան), լրիվ բնութագիրը (մակնիշտ, տեսակը, չափը, չսփի միավորը և այլն), անվանացանկային համարը պայմանական նշանակությունը, որը ըստ էության փոխարինում է թվարկված հատկանիշներին: Եթե անվանացանկում նշված է տրված նյութերի յուրաքանչյուր տեսակի հաշվային գինը, ապա այն կոչվում է անվանացանկ-գնացուցակ:

Հետագայում, նյութերի շարժի յուրաքանչյուր փաստաթղթի դուրս գրման ժամանակ, նրանում նշվում է ոչ միայն նյութի անվանումը, այլ նաև դրա անվանացանկային համարը, որը թույլ է տալիս խուսափել նյութերի պահեստային և հաշվապահական հաշվառման գրանցումների սխալներից:

Ներկայումս կիրառվում են նյութերի գնահատման հետևյալ մեթոդները.

1. Ազատ շուկայական (պայմանագրային) կամ պետական (գնացուցակային) կարգավորվող մեծածախ գներով: Ձեռնարկությունների կողմից ինքնուրույն սահմանվում են մատակարարումների պայմանագրեր կնքելու ժամանակ և օգտագործվում որպես բաց թողնման (վաճառքի) գին մատակարարների և գնորդների միջև հաշվարկները իրականացնելիս, նշելով մատակարարի վճարման փաստաթղթերում:

2. Անվանացանկային հաշվային գներով: Դրանք կարող են լինել ձեռք բերված նյութերի պլանային ինքնարժեքը, միջին գնման գները և այլն: Բոլոր դեպքում դրանց հիմքում ընկած են պայմանագրային կամ գնացուցակային գները, ավելացնելով փոխադրամթերման ծախսերի պլանավորող (հաշվարկային) մեծությունը: Դրանք կիրառում են նյութերի առկայության և շարժի ընթացիկ օպերատիվ հաշվառման համար:

Ամեն ամիս, նյութերի պայմանագրային կամ պլանային գների հիման վրա, ձեռնարկության հաշվապահության կողմից հաշվարկվում է փաստացի ինքնարժեքը, փոխադրման վճարի (երկաթուղային սակագին) համար փաստացի ծախսված միջոցները, նյութերը ձեռնարկության պահեստներ բեռնաթափելու և տեղ հասցնելու համար փաստացի կատարված ծախսերը, մթերման տեղերում, հատուկ մթերող գրասենյակների պահպանման համար կատարված փաստացի ծախսերը, ճանապարհի գտնվող հումքի և նյութերի բնական նորմայի սահմաններում պակասորդներից առաջացած կորուստների գումարները, փաստացի կատարված գործուղման ծախսերը, որոնք անմիջականորեն կապված են նյութերի մթերման հետ:

Մարկետինգային ծառայությունների և գործարանային պահեստների պահպանման ծախսերը նյութերի ինքնարժեքի մեջ չեն մտցվում: Դրանք վերագրում են ձեռնարկության ընդհանուր տնտեսական ծախսերին:

Նյութերի փաստացի ինքնարժեքը կարելի է հաշվարկել միայն ամիսն ավարտվելուց հետո, երբ հաշվապահությունը կունենա այդ ինքնարժեքի գումարեկիները (վճարման փաստաթղթեր՝ նյութեր մատակարարողների կամ փոխադրման, բեռնման-բեռնաթափման աշխատանքների և այլ ծախսերի համար): Ձեռնարկություններում նյութերի շարժը կատարվում է ամեն օր, որի համար նյութերի ելքի և մուտքի փաստաթղթերը պետք է ձևակերպվեն ժամանակին, կատարվող գործառնությունների չափով և արտացոլվեն հաշվառման մեջ: Դրա համար անհրաժեշտություն է առաջանում ընթացիկ հաշվառման մեջ օգտագործել կայուն, նախապես սահմանված գներ, որոնք կոչվում են հաշվային: Այդպիսին կարող են լինել կամ պլանային, կամ պայմանագրային գները:

Ընթացիկ հաշվառման մեջ պայմանագրային գների օգտագործման դեպքում, ամսվա ավարտից հետո, հաշվարկվում են փոխադրամթերման ծախսերի գումարները և տոկոսները՝ դրանք հասցնելով փաստացի ինքնարժեքին:

Պլանային գների օգտագործման դեպքում ամեն ամիս հաշվարկվում են պլանայինից փաստացի ինքնարժեքի շեղումների գումարները և տոկոսները (տնտեսում կամ գերածախս): Այդ ցուցանիշը հնարավորություն է ընձեռում գնահատելու նյութերի մթերման պրոցեսը: Փոխադրամթերման ծախսերը կամ շեղումները պլանային գներից հաշվարկվում են ոչ թե ըստ նյութերի յուրաքանչյուր անվանացանկային համարի, այլ՝ նյութերի խմբերի (հիմնական նյութեր, օժանդակ նյութեր, գնովի կիսաֆաբրիկատներ, վառելիք և այլն): Հաշվարկի համար որպես հիմք վերցնում են ամսվա սկզբին նյութերի մնացորդները և դրանց մուտքերը հաշվետու ամսում:

5.3. ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԸՆՐԺԻ ՀԱՇՎԱՐԿՄԱՆ ՓԱՏՍԱԹՂԹՎՈՐՈՒՄԸ

Նյութերի շարժի հաշվառման համար կիրառվում են սկզբնական հաշվառման փաստաթղթերը, որոնք համապատասխանում են նյութերի հաշվառման հիմնական դրույթների պահանջներին և հարմարեցված են տեղեկատվության ավտոմատացված մշակման համար: Դուրս գրվող փաստաթղթերի օրինակների քանակը և դրանց փաստաթղթաշրջանառությունը սահմանվում է՝ կապված ձեռնարկությունների բնույթից, արտադրության կազմակերպման առանձնահատկություններից, նյութա-

տեխնիկական մատակարարումներից և հաշվառման կազմակերպման համակարգից: Օրինակների քանակը պետք է լինի ամենամվազագույնը. էՀՄ օգտագործելու դեպքում՝ մեկ օրինակ, իսկ ձեռքով մշակելու դեպքում՝ երկու օրինակից ոչ ավելի:

Նյութերի ստացումը ձեռնարկությունում առաջին հերթին հսկվում է մարկետինգի բաժնի կողմից, որը հետևում է մատակարարների պայմանագրային պարտականությունների կատարմանը, նրանց ներկայացնում է բողոքարկումներ նյութերի որակի և պակասորդների վերաբերյալ, որոնում է բեռները, եթե դրանք ժամանակին ձեռնարկություն չեն հասցվել:

Տեղական և այլքաղաքային մատակարարներից նյութերը պահեստ է հասցնում առաջիցը: Տրանսպորտային կազմակերպություններից (երկաթգծի, նավահանգստի) ընդունելով բեռները՝ առաջիցը հատուկ ուշադրություն է դարձնում տարաների, կապարակնիքների վիճակների վրա, դրանց վնասված լինելու դեպքում պահանջում է բեռների ստուգում և հանձնում: Եթե հայտնաբերվում է բեռների պակասորդ կամ փչացում, կազմվում է առևտրական ակտ՝ տրանսպորտային կազմակերպություններին կամ մատակարարներին բողոքարկում ներկայացնելու համար:

Առաջիչի կողմից նյութերը պահեստ հանձնելու պահին, նյութական պատասխանատու անձը (պահեստապետ) ստուգում է ստացված նյութերի քանակի, որակի և տեսականու համապատասխանությունը մատակարարի փաստաթղթերին (սպեցիֆիկացիաներ, վերակշռում, բեռնագրեր, սերտիֆիկատներ, վկայականներ և այլն): Փաստացի ստացված արժեքների փաստացի քանակը մատակարարի փաստաթղթերին լրիվ համապատասխանելու դեպքում նյութական պատասխանատու անձը դուրս է գրում մուտքի օրդեր (ձև M-4):

Սկզբնական փաստաթղթերի քանակի կրճատման համար թույլատրվում է նաև ստացված նյութերի ոչ փաստաթղթային ձևակերպում: Եթե եկած բեռի քանակի, որակի և մատակարարի փաստաթղթի միջև շեղումներ չկան, ապա մատակարարի փաստաթղթերի վրա (վճարման պահանջագրեր) դրվում և լրացվում է հատուկ դրոշմ՝ մուտքի օրդերի հիմնական ռեկվիզիտներով:

Պահեստից ավտոտրանսպորտով նյութերի կենտրոնացված փոխադրումների դեպքում մատակարարը դուրս է գրում ապրանքա-տրանսպորտային բեռնագիր՝ չորս օրինակից (ձև M-5 և M-6)։

ա) գնորդին՝ նյութերը մուտքագրելու համար, մուտքի օրդերի փոխարեն,

բ) մատակարարին՝ արժեքները դուրս գրելու համար,

գ) ավտոտրանսպորտի վարորդներին՝ նրանց աշխատավարձ հաշվարկելու համար,

դ) ներկայացվում է բանկ՝ վճարումը կատարելու համար:

Նյութերի ընդունման ակտը (ձև M-7) կիրառվում է առանց վճարման փաստաթղթերի ստացված նյութական արժեքների ձևակերպման համար և այն դեպքում, երբ կան շեղումներ (քանակական և որակական) մատակարարի ուղեկցող փաստաթղթերի տվյալներից: Ակտը կազմվում է ընդունող հանձնաժողովի կողմից՝ մատակարարի կամ ոչ շահագրգիռ կազմակերպության ներկայացուցչի, պահեստապետի և ձեռնարկության մատակարարման բաժնի ներկայացուցչի մասնակցությամբ: Հանձնաժողովը նշանակվում է ձեռնարկության ղեկավարի կողմից: Ակտը կազմվում է երկու օրինակից, առաջինը տրվում է ձեռնարկության հաշվապահությանը՝ որպես հիմք հաշվապահական գրանցումները հաշվվներում կատարելու և ավելցուկի կամ պակասորդի գումարները հաշվարկելու համար, երկրորդը տրվում է մարկետինգի բաժնի՝ մատակարարին բողոքարկ կամ ավելցուկների վերաբերյալ վճարման պահանջագիր ներկայացնելու համար: Ակտի առկայությունը բացառում է մուտքի օրդերի լրացում:

Լաբորատոր անալիզի ենթարկելու, տեխնիկական ստուգում կատարելու, ինչպես նաև պատասխանատու պահպանման ընդունելու համար, նյութերը պահեստներում պահվում են առանձնացված: Դրանց համար մուտքի օրդերներ չեն գրվում, դրանք ծախսել չի թույլատրվում, մինչև հայտնի չլինեն անալիզի արդյունքները:

Դրանց հաշվառումը կատարվում է հատուկ գրքում: Սկզբում գրանցվում են ստացված նյութերը, որոնք գտնվում են լաբորատոր հետազոտման մեջ, ապա՝ պատասխանատու պահպանության ընդունված նյութերը: Այդ գրքի վարումը ապահովում է հսկողությունը սեփականության ցանկացած տեսակի պահպանության վրա:

Թվարկված փաստաթղթերից բացի, կազմվում են նյութի բացթողնման (ներքին տեղաշարժի) բեռնագրեր-պահանջագրեր (ձև M-11)՝ նյութերը պահեստից-պահեստ տեղափոխելու կամ չօգտագործված տնտեսված նյութերը կամ արտադրության արժեքավոր թափոնները, արտադրանքի խոտանից, հիմնական միջոցների լուծարումից, փոքրածեք արագամաշ առարկաների դուրս գրումից ստացված թափոնները արտադրամասից պահեստ հանձնելու համար: Նյութեր հանձնող նյութական պատասխանատու անձինք դուրս են գրում բեռնագրեր երկու օրինակից, մեկը արտադրամասին՝ նյութերը դուրս գրելու, մյուսը պահեստին՝ դրանք մուտքագրելու համար:

Ելքի փաստաթղթերը արտացոլում են նյութերի բացթողումը արտադրական կարիքների (արտադրանքի պատրաստում), տնտեսական կարիքների (չենքերի պահպանում, վերանորոգման աշխատանքներ) համար, ավելորդ նյութերի իրացումը:

Քանակագումարային քարտը (ձև M-8, M-9) դուրս է գրվում մարկետինգի բաժնի կողմից մեկ կամ մի քանի հոդվածներով, որոնք վերաբերում են արտադրական ծախսերի (պատվերի) որոշակի կողմին: Արտադրամասի արտադրական ծրագիրը կատարելու համար նյութական արժեքների անհրաժեշտ ծավալի և տեսակների պահանջարկի հաշվարկը իրականացնում է պլանա-արտադրական բաժինը: Ընդ որում, նյութերի ծախսումների և բացթողումների սահմանաքանակը կրճատվում է ամսվա սկզբի դրությամբ արտադրամասերում մնացած տվյալ տեսակի արժեքների քանակով:

Քարտերը դուրս են գրվում երկու օրինակից, մեկը արտադրամասի, մյուսը՝ պահեստի համար: Պահեստից արժեքների բացթողնման ժամանակ պահեստապետը ստորագրում է արտադրամասի քանակագումարային քարտում, իսկ ստացողի ներկայացուցիչը՝ պահեստի քանակագումարային քարտում: Յուրաքանչյուր բաց թողումից հետո երկու քարտերում էլ դուրս է բերվում չօգտագործված սահմանաքանակի մնացորդը: Ամսվա վերջում և լիմիտը օգտագործելուց հետո, քանակագումարային քարտերը հանձնվում են ձեռնարկության հաշվապահությանը: Դրանց հիման վրա ձևակերպվում է նյութերի բացթողնման հաշվառումը և իրականացվում ընթացիկ հսկողությունը արտադրական կարիքների համար դրանց բացթողնման սահմանված սահմանաքանակների պահպանման նկատմամբ:

Քանակագումարային քարտով տարվում է նաև արտադրությունում չօգտագործված (վերադարձված) նյութերի հաշվառումը: Այս դեպքում ոչ մի լրացուցիչ փաստաթուղթ չի կազմվում:

Քանակագումարային քարտերի քանակի կրճատման նպատակով հնարավոր է կիրառել եռանսյակային քարտեր՝ կտրովի ամսական կտրոններով: Եթե քանակագումարային քարտերը օգտագործվում են նյութերի մշտական, սիստեմատիկ բացթողնման դեպքում, ապա տնտեսական և այլ կարիքների համար դրանց միանվագ բացթողումը (լրացուցիչ բացթողումը) ձևակերպելու համար կիրառվում է նյութերի փոխարինման M-10 ակտ-պահանջագիրը: Արտադրամասերի, բաժինների, նյութեր սպառողների կողմից ակտ-պահանջագիրը դուրս է գրվում երկու օրինակից: Մեկը պահեստի նյութական պատասխանատու անձի ստորագրությամբ մնում է ստացողի մոտ, երկրորդը՝ ստացողի ստորագրությամբ, պահեստապետի մոտ:

Քանակագումարային քարտ N 152 դեկտեմբեր 199 թ.

Գործառնությունների տեսակը	Պահեստ	Արտադրամաս, օբյեկտ, ստացող	Ծախսերի կոդը	Անվանակարգային համար
50	1	01	20101	103013

Անվանումը, տեսակը, չափը	Չափի միավորը	Սահմանաքանակը
Թերթավոր պողպատ 45-3 մմ	կգ	54950

Ընդամենը տրված է՝ ներառյալ վերադարձը – 108000, գինը – 0-06, գումարը՝ 6480: Սակադրումը կատարեց (ստորագրություն):

Բաց է թողնված	Գրանցման հերթական համարը ըստ պահեստի քարտարկղի	Ամսաթիվ	Բաց է թողնված	Սահմանաքանակի մնացորդը	Պահեստապետի կամ ստացողի ստորագրությունը
	122	01.12	40000	69900	Դուդին
	124	09.12	29900	40000	Դուդին
	126	21.12	32000	8000	Դուդին
	127	25.12	8000	-	Դուդին
	129	30.12	1800	1800	Դուդին

Մատակարարման բաժնի պետ՝

Արտադրամասի պետ՝

Արտադրության համար նյութերի սահմանաքանակից ավելի յուրաքանչյուր բացթողումը (խոտանի փոխհատուցում, գերածախս, արտադրական ծրագրի գերակատարում կամ դրանց փոխարինում) ձևակերպվում է հատուկ պահանջագրի դուրս գրմամբ, որտեղ նշվում է գերածախսի պատճառի և մեղավորի կոդը: Այդպիսի դեպքերում բացթողումը թույլատրվում է միայն ձեռնարկության տնօրենի, կամ գլխավոր ինժեների, կամ էլ նրանց կողմից լիազորված անձանց կողմից:

Բեռնագրերը (ձև M-11) կիրառվում են այլոց կամ իր տնտեսություններին նյութերի բաց թողնումը հաշվառելու և ձևակերպելու համար: Դրանք երեք օրինակից դուրս է գրում առաքման բաժինը՝ կարգագրերի կամ պայմանագրերի հիման վրա: Կողմ բաց թողնված նյութերը ավտոտրանսպորտով փոխադրելու ժամանակ դուրս է գրվում ապրանքատրանսպորտային բեռնագիր:

5.4. ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ ՊԱՀԵՍՆԵՐՈՒՄ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԿԱՊԸ ՀԱՇՎԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՍԱՆ ՀԵՏ

Հաշվապահությունում և պահեստներում նյութերի հաշվառման կարգը կախված է հաշվառման մեթոդից, որը նախատեսում է նյութերի հաշվառման վարման կարգը և հաջորդականությունը, հաշվային ռեգիստրների տեսակները, դրանց քանակը, ցուցանիշների փոխստուգումը:

Նյութերի հաշվառման առավել առաջադեմ և ռացիոնալ մեթոդը օպերատիվ-հաշվապահականն է (մնացորդայինը): Հնարավոր է նաև քանակագումարային և նյութակապ պատասխանատու անձանց հաշվետվությունների օգնությամբ իրականացվողը:

Օպերատիվ հաշվապահական մեթոդի հիմնական սկզբունքները հետևյալներն են.

- պահեստում հաշվառման քարտերի օգնությամբ քանակային հաշվառման օպերատիվությունը և հաշվապահական արժանահավատությունը, որոնք տարվում են նյութական պատասխանատու անձանց միջոցով,

- հաշվապահության աշխատողների կողմից պահեստում նյութերի շարժի գործառնությունների ճիշտ և ժամանակին փաստաթղթավորման և պահեստի նյութերի պահեստային հաշվառումը վարելու նկատմամբ անմիջական, պարբերաբար հսկողությունը,

- հաշվապահության կողմից նյութերի շարժի հաշվառման իրականացումը միայն դրամական արտահայտությամբ՝ հաշվային գներով և փաստացի ինքնարժեքով՝ ըստ նյութերի խմբերի և դրանց պահպանման տեղերի, իսկ ՀՎ-ի առկայության դեպքում՝ նաև անվանացանկային համարների կտրվածքով,

- պահեստային և հաշվապահական հաշվառման տվյալների սիստեմատիկ հաստատումը (փոխստուգումը), պահեստային (քանակային) հաշվառման տվյալներով նյութերի մնացորդները՝ գնահատված ընդունված հաշվային գներով, համադրելը հաշվապահական հաշվառման տվյալներով նյութերի մնացորդների հետ:

Նյութերի հաշվառման օպերատիվ հաշվապահական մեթոդը ենթադրում է պահեստներում միայն նյութերի շարժի քանակային-տեսակային հաշվառում: Այն իրականացվում է նյութերի պահեստային հաշվառման քարտերով (ձև M-12): Հաշվապահությունը նյութի յուրաքանչյուր տեսակի համար բաց է անում քարտեր և ստորագրությամբ հանձնում դրանք պահեստի վարիչին: Նյութերի ստացմանը զուգընթաց, պահեստապետը դուրս է գրում մուտքի օրդեր կամ դրան փոխարինող փաստաթուղթ և այն գրանցում է նյութերի պահեստային հաշվառման քարտում: Ելքի փաստաթղթերի (քանակագումարային քարտ, պահանջագրեր, բեռնագրեր) հիման վրա քարտում գրանցվում է նյութերի ծախսը:

Հաստատագործարան
(ձեռնարկություն, կազմակերպություն)

Նյութերի պահեստային հաշվառման թիվ. 9 քարտ

Պահեստ	Դարակաշար	Խորշ	Մակնիշ	Տեսակ	Պրոֆիլ	Չափ	Չափի միավորը	Անվանացանկային համար	Գին ուղ. կոպ.	Պաշար. նորմա
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	-	-	4Բ	1	-	2-3 մմ	կգ	103013	0-06	50000-70000

Նյութի անվանումը – *թերթավոր պողպատ, N 1-CH ձևում տողի N – 130*

(շարունակություն)

Գրանցման ամսաթիվը	Փաստաթղթի համարը	Գրանցման հերթական համարը	Ումից է ստացված կամ ում է բաց թողնված	Սուտք	Ելք	Մնացորդ	Հսկողություն (ստորագրություն և ամսաթիվ)
13	14	15	16	17	18	19	20
			մնացորդը առ 1 դեկ.			120000	
01.12	362	121	Ըին. մեքմատից	50000	-	170000	Իվանչենկո
01.12	152	122	N1 արտադրամասին	-	40000	130000	Իվանչենկո
03.12	400	123	N2 արտադրամասին	-	2000	128000	Իվանչենկո
10.12	152	124	N1 արտադրամասին	-	29900	98100	Իվանչենկո
10.12	379	125	Սետադառից	10000	-	108100	Իվանչենկո
21.12	152	126	N1 արտադրամասին	-	32000	76100	Իվանչենկո
25.12	152	127	N1 արտադրամասին	-	8000	68100	Իվանչենկո
29.12	69	128	N2 արտադրամասից	100	-	68200	Իվանչենկո
29.12	152	129	N1 արտադրամասից	1900	-	70100	Իվանչենկո
			Ընդամենը դեկտեմբերին	62000	111900	70100	

Քանակագումարային քարտերից նյութերի պահեստային հաշվառման քարտերի մեջ բացթողնման տվյալների գրանցումը կարելի է կատարել նաև քարտերի փակման ժամանակ (եթե դրանք նյութերի նույն տեսակի համար են), բայց ոչ ուշ քան հաշվետու ամսին հաջորդող ամսվա 1-ը: Այս դեպքում, ամսվա ընթացքում լիմիտային քարտերը պահվում են պահեստային հաշվառման համապատասխան քարտերի հետ: Քարտում մնացորդը դուրս է բերվում յուրաքանչյուր գրանցումից հետո: Պահեստապետի պարտականությունների մեջ է մտնում նյութերի մուտքի և ելքի փաստաթղթերում հաշվային գների և պահեստի քարտարկի գրանցման համարի գրանցումը: Գրաֆիկով սահմանված ժամկետներում պահեստապետը կազմում է նյութերի մուտքի և ելքի փաստաթղթերի հանձնման ռեեստրներ (ձև M-13)՝ նշելով դրանց վերաբերող փաստաթղթերի քանակը, համարները և նյութերի խմբերը: Նյութական բաժնի հաշվապահը պահեստում նյութական պատասխանատու անձից ընդունում է ռեեստրներին կից փաստաթղթերը, մանրագնին ստուգում է փաստաթղթերի հիմնական տվյալների ճշտությունը պահեստային հաշվառման քարտերում (անվանացանկային համարը, քանակը, մնացորդը) և իր ստորագրությամբ հաստատում է այդ ստուգումը, որից հետո քարտը ստանում է հաշվապահական ռեգիստրի ուժ:

Հաշվապահության աշխատողը պետք է պահեստում անցկացնի նաև նյութերի, հատկապես դեֆիցիտային և թանկարժեք, փաստացի մնացորդների առկայության հսկողական, ընտրանքային ստուգումներ, նյութական պատասխանատու անձանց աշխատանքում բացահայտված խախտումներ: Ընտրանքային ստուգումների արդյունքներով դիտողությունները գրանցվում են պահեստի հատուկ մատյանում և դրանց մասին զեկուցվում ձեռնարկության գլխավոր հաշվապահին:

Տիպային ձև M-13

Սուտքի փաստաթղթերի հանձնման ռեեստր թիվ 121 ըստ 01 պահեստի 199_թ. դեկտեմբերի 1-3

Նյութերի խմբերի համարը կամ անվանացանկային համարը	Փաստաթղթերի քանակը	Սկզբնական փաստաթղթերի համարը	Գումար, ուղ.
1	1	362	3000
3	1	152	320
4	4	363-366	3200

Ընդամենը ընդունված է 6 (վեց) փաստաթուղթ
(թվերով, տառերով)

4 դեկտեմբերի 199_թ. Հանձնեց պահեստապետ

ընդունեց

ստորագրություն

ստորագրություն

Հաստոցագործարան (պահեստ 01)
(ծեռնարկություն, կազմակերպություն)

Պահեստում նյութերի մնացորդների հաշվառման տեղեկագիր

199_թ. համար

Նյութական պատասխանատու անձ _____ Դերկաչ Ե.Ս.

հ. հ N	Նյութեր	Անվանա- ցանկային համարը	Զարկի միավորը	Գինը ռուբ. կոպ.	Մնացորդը առ 1 դեկտեմբերի		Մնացորդը առ 1 հունվարի	
					քանակ	գումար ռուբ.	քանակ	գումար ռուբ.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Թերթավոր պողպատ մարտենային ՄՄՏՕ, 9 մմ	113011	կգ	0-08	31000	2480	41000	3280
2.	Թերթավոր պողպատ US4U մակնիշի, 6 մմ	103012	կգ	0-09	22400	2016	18800	1692
3.	Թերթավոր պողպատ, 4Ք մակնիշի, հաստությունը 2-3 մմ	103013	կգ	0-06	120000	7200	70100	4206
4.	Թերթավոր պողպատ, 4Ք մակնիշի, հաստությունը 50մմ և այլն	103044	կգ	0-70	90000	6300	96000	6720
	Ընդամենը՝ ըստ 10-րդ խմբի	-	-	-		120000		133800
	Ընդամենը՝ պահեստում	-	-	-		384000	-	391906

Յուրաքանչյուր անվանակարգի դրությամբ, նյութական պատասխանատու անձը նյութերի մնացորդների հաշվառման տեղեկագրի նյութերի քանակային մնացորդները քարտերից փոխադրում է ձև M-14: Այդ տեղեկագիրը բացվում է հաշվապահության կողմից, ամեն տարի, յուրաքանչյուր պահեստի համար: Այն պահվում է հաշվապահությունում և տրվում պահեստապետին ամիսը վերջանալուց մեկ օր առաջ, իսկ հաշվետու ամսվանը հաջորդող ամսի 1-ին, 2-ին վերջինս այն վերադարձնում է հաշվապահություն: Նյութական պատասխանատու անձի պարտականու-

թյան մեջ մտնում է անվանացանկային համարների կտրվածքով սահմանված պաշարների նորմաներին (առավելագույն, նվազագույն) փաստացի մնացորդների համապատասխանության հսկողությունը և շեղումների մասին հայտնույնը մարկետինգի բաժին:

5.5. ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՍԻՆԹԵՏԻԿ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Նյութերի վերը բերված դասակարգումը, ըստ արտադրության պրոցեսում դրանց նշանակման և կիրառման, ձեռնարկության հաշվապահության կողմից օգտագործվում է սինթետիկ հաշվառումը կազմակերպելու համար:

Նյութերի յուրաքանչյուր խումբ հաշվառվում է համապատասխան հաշվում կամ ենթահաշվում: Այդ նպատակով հաշվապահական հաշվառման հաշիվների պլանում նախատեսված են հետևյալ հաշիվները և ենթահաշիվները.

Սինթետիկ հաշիվներ		Ենթահաշիվ	
Ծածկագիր	Անվանում	Համար	
10	Նյութեր	1	Հիմք և նյութեր
		2	Գույնի կիսաֆաբրիկատներ և կոմպլեկտավորող շինվածքների կոնստրուկցիաներ և մանրամասներ
		3	Վառելիք
		4	Տարա և տարանյութեր
		5	Պահեստամասեր
		6	Այլ նյութեր
		7	Այլոց վերամշակման հանձնված նյութեր
12	Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ (ՓԱԱ)	1	ՓԱԱ պահեստում
		2	ՓԱԱ շահագործման մեջ
		3	Ժամանակավոր (ոչ տիտղոսային) կառուցվածքներ
15	Նյութերի մթերում և ձեռք բերում		
16	Նյութերի արժեքի շեղումներ		

Հաստոցագործարանի տնտեսական գործառնությունների հաշվառման գործնական խնդրում ընդունված է հետևյալ դասակարգումը.

10/1. «Հիմնական նյութեր», 10/2. «Օժանդակ նյութեր», 10/3. «Վառելիք»:

Նյութերը, որոնք ընդունված են պատասխանատու պահպանման և վերամշակման, հաշվառվում են արտահաշվեկշռային 002. «Պատասխանատու պահպանման ընդունված ապրանքանյութական արժեքներ» հաշվում:

Նյութերի հաշվեկշռային հաշիվները (10-12) ակտիվային են և բնութագրում են ձեռնարկության տնտեսական միջոցների կազմը:

Նյութերի հաշվառումը տարվում է դրամական արտահայտությամբ՝ պահպանման տեղերում փաստացի մնացորդների առկայության պարտադիր, պարբերական գույքագրում (ստուգում) կատարելով: Մնացորդները և դրանց մուտքը գրանցվում է հաշիվների դեբետում, իսկ ծախսը, բացթողումը՝ կրեդիտում, փաստացի ինքնարժեքի գումարով:

Նյութական արժեքները պահեստ ստացվում են ոչ միայն մատակարարներից, այլ նաև առհաշիվ անձանցից (տնտեսական և գրասենյակային ապրանքներ), իրենց և օժանդակ արտադրությունից, որոնք սեփական կարիքների համար պատրաստում են գործիքներ, հատուկ դրոշմներ և հարմարանքներ: Բացի այդ, պահեստ մուտքագրվում են արտադրամասերում տնտեսված հումքանյութերը, արտադրության, արտադրանքի խտանից, հիմնական միջոցների լուծարումից և փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների դուրս գրումից առաջացած թափոնները:

Ապրանքանյութական արժեքների ծախսման հաշվառումը և հսկողությունը հաշվապահական հաշվառման կարևոր խնդիրներից մեկն է:

Նյութերի ելքի և բացթողման բոլոր սկզբնական փաստաթղթերը հաշվապահության կողմից խմբավորվում են սինթետիկ հաշիվների, ենթահաշիվների օգտագործման տեղերի և ծախսերի ուղղությունների կտրվածքով: Հաշվետու ամսվա ընթացքում դրանց շարժը հաշվառվում է հաշվային գներով, իսկ ամիսը վերջանալուց հետո՝ փաստացի ինքնարժեքով, փոխադրամթերման ծախսերի կամ շեղումների տոկոսները և գումարները հաշվարկելուց հետո: Այսպիսով, ստացվող նյութերի փաստացի ինքնարժեքը կազմավորող տվյալները հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլվում են տարբեր օրագիր-օրդերներում (N1, 3, 6, 7, 10/1, 13), իսկ հանրագումարի են բերվում Գլխավոր գրքում: Այլոց բաց թողնված և ծախսված նյութերի փաստացի ինքնարժեքը գրանցվում է թիվ 10 և 10/1 օրագիր-օրդերներում և Գլխավոր գրքում:

Հնարավոր է նյութերի շարժի հաշվառման հետևյալ տարբերակը, երբ նյութերի ձեռք բերման (մթերման) բոլոր գործառնությունները հաշվառվում են 15. «Նյութերի մթերում և ձեռքբերում» հաշվում: Այդ հաշվի դեբետին վերագրվում են նյութերի գնման արժեքը, դրանք ձեռնարկություն տեղ հասցնելու և մթերելու ծախսերը՝ կրեդիտագրելով 60, 23, 20, 71, 76 և այլ հաշիվներին (կախված ստացման աղբյուրից): 15 հաշվի կրեդիտի թղթակցությունը 10 և 12 հաշիվների դեբետի հետ արտացոլում

է փաստացի ստացված և մուտքագրված նյութերի արժեքը հաշվային գներով: Այս դեպքում նյութերի ձեռք բերման (մթերման) փաստացի ինքնարժեքի և ստացված նյութերի հաշվառման գներով (պլանային, այնպես որպեսզի ինքնարժեք, միջին գնման գին և այլն) արժեքի միջև եղած տարբերությունը դուրս է գրվում 16. «Շեղումներ նյութերի արժեքից» հաշվին: Շեղումների գումարները, որոնք կուտակվում են այդ հաշվի դեբետում, սահմանված կարգով, հաշվային գներով դուրս են գրվում արտադրության հաշիվների դեբետին՝ արտադրությունում ծախսված նյութերի արժեքին համամասնորեն:

Նյութական արժեքների ստացման և դրանց ձեռք բերման հետ կապված ծախսերի արտացոլումը հաշիվներում

Նյութական արժեքների հաշիվներ – 10, 12

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ
	Մն. Նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը պահեստներում, վերամշակման արտադրամասերում և նյութեր ճանապարհին	
60 -	Ստացված նյութերի արժեքը մատակարարների վճարման պահանջագրերով, ստացված արժեքները տեղ հասցնելու և փոխադրման արժեքը	
71 -	Հաշվետու անձանց միջոցով ձեռք բերված նյութերի արժեքը:	
70 -	Առհաշիվ գումարներից վճարված բեռնման -բեռնաթափման աշխատանքների արժեքը	
69 -	Բեռնակիրների հաշվարկված աշխատավարձ	
	Հատկացումներ բեռնակիր բանվորների աշխատավարձից սոցիալական ապահովագրության մարմիններին՝ կենսաթոշակային ֆոնդ	
23 -	Օժանդակ արտադրության արտադրամասերում պատրաստված, պահեստ հանձնված նյութերի արժեքը: Օժանդակ արտադրություններից պահեստ հանձնված՝ տնտեսված նյութերի և թափոնների արժեքը	
47 -	Հիմնական միջոցների լուծարքից պահեստ հանձնված թափոնների արժեքը	
12 -	Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների դուրս գրումից պահեստ հանձնված ջարդոնի և թափոնների արժեքը	
28 -	Վերջնականապես խտանված արտադրանքից ստացված, պահեստ հանձնված ջարդոնի և թափոնների արժեքը	
20 -	Պահեստ հանձնված հիմնական արտադրության մնացորդների և տնտեսված նյութերի գումարը	

Արտադրական ծախսերի հաշիվներ - 23, 25, 26, 28, 31

Հաշիվների կրեդիտ

10, 12 -

Դ	Կ
Ծախսված ապրանքանյութական արժեքները հաշվային գներով. աշխատատեղերի, սարքավորումների, շենքերի պահպանման, արտադրամասային և ընդհանուր գործարանային նշանակված ընթացիկ նորոգման համար, օժանդակ արտադրությունների արտադրանքի պատրաստման և նոր տեսակի արտադրանքի յուրացման համար, խոտան արտադրանքի ուղղման համար, արտադրանքի պատրաստման համար.	

Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն»

10, 12 -

Դ	Կ
Արտադրանքի պատրաստման համար Ծախսված նյութերի անբող արժեքին վերաբերող փոխադրանքերման ծախսերի (ՓՄԾ) գումարը, որ տարվել է 23, 25, 26, 28, 31 հաշիվներին	

Հաշիվ 43. «Կունքցիոն ծախսեր»

10, 12 -

Դ	Կ
Պատրաստի արտադրանքի փաթեթավորման վրա՝ հաշվային գներով. ՓՄԾ	

Հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»

10, 12 -

Դ	Կ
Իրացում, բաց թողում. ՓՄԾ	

Ընդամենը ծախսված նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը

Թիվ 15 հաշվում արտացոլվում է ընթացիկ ինֆորմացիա՝ ճանապարհին մնացած նյութական արժեքների մասին, որ դրա ամենամայա մնացորդն է:

Նյութերի ձեռք բերման գործառնությունների արտացոլումը 15. «Նյութերի մթերում և ձեռք բերում» և 16. «Շեղումներ նյութերի արժեքից» հաշիվների կիրառմամբ:

Նյութերի արտադրական պաշարները համալրվում են մատակարար-ձեռնարկությունների կամ այլ կազմակերպությունների մատակարարումների հաշվին՝ պայմանագրային հիմունքներով: Վերջիններիս մեջ նախատեսվում են նյութերի (արժեքների) անվանումը, քանակը, գինը, մատակարարման ժամկետը, հաշվարկների կարգը, փոխադրման ձևերը, պայմանագրային պայմանների խախտման սանկցիաները, ընդունման կարգը և այլն: Մատակարար ձեռնարկությունները բեռնված ապրանքների համար դուրս են գրում վճարման պահանջագրեր-հանձնարարագրեր և հաշիվ-ֆակտուրաներ, որոնք հանձնում կամ փոստով ուղարկում են գնորդին, վերջիններս դրանք ներկայացնում են իրենց բանկին՝ վճարումը կատարելու համար: Ձեռնարկություններում պայմանագրային պարտավորությունների օպերատիվ հաշվառման կատարումը իրականացնում է մարկետինգի բաժինը: Դրա համար էլ վճարման պահանջագրեր-հանձնարարագրերը և հաշիվ-ֆակտուրաները առաջին հերթին ստացվում են այդ կամ ֆինանսական բաժնում: Այստեղ ստուգում են դրանց համապատասխանությունը պայմանագրերին, գրանցում ստացվող բեռների հաշվառման մատյանում (ձև M-1), նշում կատարում պայմանագրերի կատարման հաշվառման գրքում և ակցեպտում, այսինքն համաձայնություն են տալիս վճարումը կատարելու համար:

Վճարման փաստաթղթերը գրանցելուց հետո, դրանց տրվում են ներքին համարներ (գրանցման) և հանձնվում ձեռնարկության հաշվապահությանը՝ վճարումը կատարելու համար. իսկ անդորրագիրը և ապրանքատրանսպորտային բեռնագիրը հանձնվում է առաքման բաժին՝ բեռների ստացման և տեղ հասցնելու համար:

Հենց այդ պահից ձեռնարկության հաշվապահությունում մատակարարների հետ առաջանում են հաշվարկային հարաբերություններ: Պահեստում բեռների ընդունմանը զուգընթաց, դուրս է գրվում մուտքի օրդեր, այնուհետև ռեեստրին կից հանձնվում է հաշվապահություն, որտեղ այն գնորոշվում է և կցվում վճարման փաստաթղթին: Բանկի կողմից, այդ փաստաթղթի վճարմանը զուգընթաց, հաշվապահությունը ստանում է քաղվածք հաշվարկային հաշվից՝ մատակարար ձեռնարկության օգտին դրամական միջոցների դուրս գրման մասին:

Ապրանքանյութական արժեքների և ծառայությունների մատակարարների հետ հաշվարկների հաշվառումը կազմակերպվում է 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» հաշվում: Հաշիվը պասիվային է. կրեդիտային մնացորդը վկայում է՝ մատակարարներին և կապալառուներին ձեռնարկության պարտքի գումարների առկայության մասին, չվճարված հաշիվների և չֆակտուրավորված մատակարարում-

Յիվ 15 և 16 հաշիվների կիրառմամբ նյութերի ձեռնման գործառնությունների արտացոլման սխեմա

Հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ»	Հաշիվ 15. «Նյութերի ձեռք բերում և մթերում»	Հաշիվ 10. «Նյութեր», 12. «ՓԱԱ»	Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն», 23. «Օծանրակ արտադրություններ»
Մն.— վճարման պահանջագրերի ակցեպտուսը նյութերի և ՓԱԱ գնման արժեքի գումարով Մուտքագրված և չֆակտուրավորված մատակարարությունների հաշվային արժեքը Նյութերի և ՓԱԱ տեղ հասցեներու վճարման պահանջագրերի ակցեպտուսը	Մն.— ճանապարհին գտնվող նյութերի արժեքը Վճարման պահանջագրերի ակցեպտուսը նյութերի և ՓԱԱ գնման արժեքի գումարով Մուտքագրված և չֆակտուրավորված մատակարարությունների հաշվային արժեքը Նյութերի և ՓԱԱ տեղ հասցեներու վճարման պահանջագրերի ակցեպտուսը	Փաստացի ստացված նյութերի և ՓԱԱ արժեքը հաշվային գներով Հաշիվ 16. «Շեղումներ նյութերի արժեքից» Ղ Գնման և հաշվային գնի միջև դրական տարբերության գումարը Գնման և հաշվային գնի բացասական տարբերության ստորմուն	Լրտադրության և այլ կարիքների համար բաց թողնված նյութերի արժեքը հաշվային գներով Նյութերի արժեքի շեղումների դրական տարբերության դուրս գրումը Նյութերի արժեքի շեղումների բացասական տարբերության ստորմուն
Հաշիվ 71. «Հաշվարկներ հաշվետու ամսանց հետ»	Հաշիվ 71. «Հաշվարկներ հաշվետու ամսանց հետ»	Հաշիվ 16. «Շեղումներ նյութերի արժեքից» Ղ	Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն», 23. «Օծանրակ արտադրություններ»
Մն.— Բեռնակիրներին նյութերի բեռնման-բեռնաթափման համար հաշվարկված աշխատավարձի գումարը Հաշիվ 69. «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով» 67. «Հաշվարկներ արտադրության և վճարումների գծով»	Մն.— Բեռնակիրներին նյութերի բեռնման-բեռնաթափման համար հաշվարկված աշխատավարձի գումարը Հաշիվ 69. «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով» 67. «Հաշվարկներ արտադրության և վճարումների գծով»	Հաշիվ 16. «Շեղումներ նյութերի արժեքից» Ղ	Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն», 23. «Օծանրակ արտադրություններ»
Մն.— Կենսաբուժական ֆունդին, սոցիալական ապահովագրության ֆունդին, զբաղվածության ֆունդին նուժուսների գումարը	Մն.— Կենսաբուժական ֆունդին, սոցիալական ապահովագրության ֆունդին, զբաղվածության ֆունդին նուժուսների գումարը	Հաշիվ 16. «Շեղումներ նյութերի արժեքից» Ղ	Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն», 23. «Օծանրակ արտադրություններ»

Օրագիր օրդեր N 6

Շտա 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» հաշվի կրեդիտի (ըստ նյութերի մթերման գործառնությունների)* դեկտեմբեր 199__ թ.

N h / h	Հաշվի գրանցման համարը	Հաշվի կամ դրան կիցարժեքի փաստաթղթի համարը	Մատակարար	Մուտքի փաստաթղթի համարը	Ստացվող նյութերի արժեքը	60 հաշվի կրեդիտից 03-12, 20, 23-27, 29-31, 35, 41, 43, 45, 63 հաշիվների դեբետին					
						10-1	10-2	06	12	19	
						Գումարները ըստ հաշիվ-ֆակտուրաների կամ դրանց կիցարժեքի փաստաթղթերի					
						1	2	3	4	5	
1.	811	410	Շինմեքենա միավորում	380-381	3320	3442	-	-	-	-	
2.	813	795	Քաղաքատնակայան	-	-	-	-	-	-	-	
3.	814	709	Մետաղագործարան	-	-	-	-	-	-	-	
4.	820	709	Քիմգործարան	-	-	-	-	-	-	-	
5.	821	103	Քիմգործարան	382-386	3320	-	3560	-	-	996,8	
6.	822	396	Ածխամիավորում	42	5000	-	-	5200	-	1456,0	
7.	823	240	Քիմգործարան	-	-	-	-	-	-	1824,0	
8.	-	Ն	Գունմետաղ գործարան	367-370	6140	6140	-	-	-	-	
9.	824	987	Մետաղագործարան	371-379	13800	14080	-	-	-	3937,8	
10.	825	925	Բազա N 1	380-390	124500	120340	3800	-	4000	35879,2	
11.	-	Ն	Գունմետաղ գործարան	-	-	6140	-	-	-	-	
12.	826	911	Գունմետաղ գործարան	-	-	6180	-	-	-	1730,4	
13.	927	015	Մետաղագործարան	391-393	38400	38000	-	-	-	10840,0	
14.	823	230	Մետաղագործարան	394-400	51400	54400	400	-	-	15812,8	
15.	829	300	Քիմգործարան	401	7200	-	6000	-	-	2240,0	
16.	830	Ն	Շինմեքենա միավորում	402-405	12000	12000	-	-	-	-	
17.	831	930	Քաղաքատնակայան	402-405	-	1820	200	580	-	682,0	
Ընդամենը ստացվել է						282960	250072	15960	5780	4000	74788,0
Ստորմուն-նյութեր ճանապարհին, ամսվա սկզբին Նյութեր ճանապարհին, ամսվա վերջին						5800	3522	-	-	-	-
Ընդամենը գլխավոր գործում գրանցելու համար						252360	15960	5780	4000	74788,0	

* Սեթողական նկատառումներով՝ օրագիր-օրդեր N6-ում մտցված են չֆակտուրավորված մատակարարումների գործառնությունները ամսվա կեսին, և չի նախատեսված սյունակ ավելացված արժեքի հարկի հաշվառման համար:

Հարունակություն

69. պլավատրոմներ, բորբոքումներ հաշիվների ակցիաներից հետո	Չստացված բեռների համար (մնացած ճան., մատակարարի պահանջում)	Սկզբնորի գումարները ըստ ՀՀ ակտուարական փորձի մատակարարությունների հաշիվների	ամսվա սկզբին		Նշումներ ՀՀ ակտուարավորված մատակարարումների գծով վճարումների, դուրս գրման կամ ստորոշյի մասին								
			Չստացված բեռների համար (տեղեկատու)	Չվճարված հաշիվների և ՀՀ ակտուարական փորձի մատակարարումներից	դեկտեմբեր								
					ամսաթիվ	հաշվարկային հաշվից	այլ հաշիվներից						
							թրթակցող հաշիվ	գումար					
6	7	8	9	10	11	12	13	14					
1.	80	-	-3522	-	-	-	-	-					
2.	-	-	-	2200	08	2200	-	-					
3.	-	-	-	298000	10	298000	-	-					
4.	-	-	-	12000	08	12000	-	-					
5.	-	-	4556,8	-	10	4556,0	-	-					
6.	-	-	6658,0	-	08	-	55	6656					
7.	-	5800	7424,0	-	17	7424,0	-	-					
8.	-	-	6140	-	-	Ստորոն (տես՝ N 11)							
9.	-	-	17996,8	-	10	17996,8	-	-					
10.	-	-	164019,2	-	20	164019,2	-	-					
11.	-	-	6140	-	-	Ստորոն (տես՝ N 8)							
12.	-	-	7910,4	-	27	7910,4	-	-					
13.	-	-	48640,0	-	29	48640,0	-	-					
14.	920	-	71372,8	-	-	Մնացորդը ամսվա վերջին							
15.	-	-	10240,0	-	-	Մնացորդը ամսվա վերջին							
16.	-	-	12000	-	-	Մնացորդը ամսվա վերջին							
17.	-	-	3072,0	-	-	նույնը							
					Մնացորդը ամսվա վերջին								
					1000	5800	359000	3522	44000	-	29457,2	-	6656

ների գծով, դեբետային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում վճարումների դուրս գրումների և հաշվանցումների, կրեդիտային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում վճարման ընդունված ակցեպտված վճարման փաստաթղթերի և ՀՀ ակտուարավորված մատակարարումների գումարների մասին:

Մատակարարների հետ հաշվարկների հաշվառումը տարվում է թիվ 6 օրագիր-օրդերում: Այն կոմբինացված գրանցումների ռեգիստր է, որտեղ անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է ըստ յուրաքանչյուր վճարման փաստաթղթի, մուտքի օրդերի և ընդունման ակտի: Այդ օրագիր-օրդերը բացվում է ամսվա սկզբի դրությամբ, մատակարարների հետ չավարտված հաշվարկների գումարներով:

- ըստ ակցեպտված վճարման փաստաթղթերի, որոնց վճարման ժամկետը չի լրացել կամ ժամկետանց են նյութերը ստացվել են, սակայն 60 հաշվի մնացորդը ամսվա սկզբին),
 - ըստ վճարված ակցեպտված վճարման փաստաթղթերի, որոնք չեն ստացվել (տեղեկատու «Չստացված բեռների համար», մնացորդ կլավ):

- ըստ չվճարված ակցեպտված վճարման փաստաթղթերի նյութերը չեն ստացվել (տեղեկատու «Չստացված բեռների համար» և մնացորդը ամսվա սկզբին),

- մնացորդը ամսվա սկզբին ՀՀ ակտուարավորված մատակարարումների գծով (նյութերը ստացվել են, բայց վճարը կատարելու համար վճարման փաստաթղթերը չեն ստացվել):

Ձեռնարկության հաշվապահությունը հաշվետու ամսվա ընթացքում մատակարարներից ստանում է վճարման փաստաթղթեր՝ ակցեպտված մարկետինգի բաժնի կողմից, ընդունում պահեստների մուտքի օրդերներ և ընդունման ակտեր, ստանում քաղվածքներ ձեռնարկության հաշվարկային և այլ հաշիվներից: Դա թույլ է տալիս եզրափակել, ավարտել հաշվարկները, նկատի ունենալով, որ կողմերից յուրաքանչյուրը կատարել է իր պարտավորությունները:

N6 օրագիր-օրդերը տարվում է գծային-դիրքային եղանակով, որը հնարավորություն է տալիս դատելու մատակարարների հետ հաշվարկների վիճակի մասին, ըստ յուրաքանչյուր փաստաթղթի: Բացի տեղեկատու տվյալներից (հաշվի համար, գրանցման համար, մատակարարի անվանում), N6 օրագիր-օրդերում գրանցվում են պահեստի մուտքի փաստաթղթերի համարը, ստացված նյութերի արժեքը՝ ձեռնարկության հաշվային գներով և մատակարարի վճարման փաստաթղթով առանձնացնելով առանձին սյունակ ավելացված արժեքի հարկի գումարի համար, որը նշված է հաշվարկային փաստաթղթերում: Անկախ ստացված արժեքների տեսակներից, հաշվային գներով գումարները գրանցվում են ընդհանուր գումարով, իսկ ըստ վճարման պահանջագրերի գումարները՝ նյութերի տեսակների կտրվածքով (հիմնական, օժանդակ, կիսաֆարիկատներ, վառելիք և այլն): Բողոքարկների գումարը գրանցվում է ակտերի հիման վրա:

Բանկի քաղվածքների հիման վրա վճարման մասին նշում է կատարվում ըստ յուրաքանչյուր վճարման փաստաթղթի:

ՀՀ ակտուարավորված մատակարարումների հաշվառման կարգը:
 ՀՀ ակտուարավորված համարվում են այն մատակարարումները, ըստ որոնց նյութական արժեքները ստացվում են ձեռնարկություն, առանց վճարման փաստաթղթի, պահեստում դրանք մուտքագրում են՝ դուրս գրելով ընդունման ակտ, որը ցուցակին (ռեեստրին) կից հանձնվում է

հաշվապահություն: Այստեղ նյութերը ըստ ակտի գնահատվում են հաշվային գներով, գրանցվում N6 օրագիր-օրդերում, որպես պահեստ ստացված արժեքներ: Հֆակտուրավորված մատակարարումները ամսվա վերջում գրանցվում են N6 օրագիր-օրդերում, երբ տվյալ ամսում վճարման փաստաթուղթը ստանալու հնարավորությունը բացառվում է: Հաշվետու ամսում դրանք վճարման ենթակա չեն, քանի որ բանկի կողմից վճարում կատարելու համար հիմք են հանդիսանում վճարման փաստաթղթերը (որոնք բացակայում են): Այդ մատակարարումների վերաբերյալ վճարման փաստաթղթերի ստացմանը զուգընթաց, հաջորդ ամսում ձեռնարկությունը ակցեպտում է դրանք: Բանկի կողմից վճարվելուց հետո հաշվապահությունը գրանցում է N6 օրագիր-օրդերում նյութերի խմբերի ազատ տողում և «Ակցեպտում» սյունակում վճարման պահանջագրի գումարով, իսկ մնացորդի տողում (չավարտված հաշվարկներ) նախկինում հաշվային գներով գրանցված գումարը ստորմվում է «Ակցեպտ» սյունակում՝ ըստ խմբի: Այսպիսով, մատակարարների հետ այդ մատակարարման գծով հաշվարկները կավարտվեն:

Ճանապարհին գտնվող նյութերի հաշվառման կարգը: Ճանապարհին գտնվող նյութեր կոչվում են այնպիսի մատակարարումները, որոնց համար ձեռնարկությունը ակցեպտել է վճարման փաստաթղթերը, սակայն նյութերը պահեստ դեռ չեն ստացվել: Հաշվառման համար ընդունվում են ակցեպտված վճարման փաստաթղթերը, անկախ այն բանից՝ բանկի կողմից դրանք վճարվել են, թե ոչ:

N6 օրագիր-օրդերում վճարման փաստաթղթերը գրանցվում են ամսվա ընթացքում «Չստացված բեռների համար» և «Ակցեպտում» սյունակներում: Ամիսը վերջանալուն պես, ձեռնարկությունը պարտավոր է այդ արժեքները ընդգրկել հաշվեկշռի մեջ, այսինքն՝ գրանցել ըստ նյութերի խմբերի պատկանելության (մուտքագրել պայմանական), իսկ հաջորդ ամսվա սկզբին այդպիսի մատակարարումների գծով հաշվարկները չեն ավարտվի: Արժեքների ստացման ժամանակ հաշվապահությունը ստանում է պահեստների մուտքի օրդերները, դրանք մուտքագրում է պահեստի և խմբի վրա (առանց ակցեպտի, քանի որ այն տրվել է վճարման պահանջագրերի ստացման պահին, և, հնարավոր է, այդ հաշիվները արդեն վճարվել են) այդ հաշվի գրանցման տողով՝ ամսվա սկզբին չավարտված հաշվարկներում: Ամսվա վերջին N6 օրագիր-օրդերը փակելու ժամանակ, այդ մատակարարումը ըստ նյութերի խմբերի պետք է ստորմվի որպես կրկնակի մուտքագրում:

Նյութական արժեքների գծով մատակարարների հետ հաշվարկների ժամանակ կարող են հայտնաբերվել փաստացի ստացված քանակի պակասորդներ և ավելցուկներ, համեմատած մատակարարի փաստաթղթերի հետ, որոնք ձևակերպվում են ակտով (ծև M-7): Ավելցուկները

մուտքագրվում են ակտով և գնահատվում ձեռնարկության հաշվային կամ պայմանագրային (բաց թողնման) գներով, ապա հաշվառվում թիվ 6 օրագիր-օրդերում որպես չֆակտուրավորված մատակարարում՝ առանձին տողով:

Մատակարարման բաժինը հայտնում է մատակարարին ավելցուկների մասին և խնդրում ներկայացնել վճարման պահանջագիր: Պակասորդների հայտնաբերման դեպքում հաշվապահությունը հաշվարկում է դրանց փաստացի ինքնարժեքը և բողոքարկ ներկայացնում մատակարարին: Այս դեպքում երկաթգծի տարիֆի գումարը բաշխվում է բեռի զանգվածին համամասնորեն, իսկ վերադիրների, զեղչերի գումարները՝ բեռի արժեքին համամասնորեն:

Օրինակ. ունենք հետևյալ տվյալները.

Արժեքների անվանումը	Գինը ռուբ.	Ըստ մատակարարների հաշվի		Փաստացի		Արդյունքը՝ պակասորդ	
		քանակը տ	գումարը ռուբ., կոպ.	քանակը տ	գումարը ռուբ., կոպ.	քանակը տ	գումարը ռուբ., կոպ.
Պողպատ՝ թերթ. 2ձմ	100	20	2000-00	18	1800	2	200-00
Պողպատ կլոր 12ձմ	110	44	4840-00	40	4400	4	440-00
Ընդամենը		64	6840-00	58	6200	6	640-00
Երկաթգծի տարիֆը			320-00		290		30-00
Բազայի 2% վերադիր			136-80		124		12-80
Ընդամենը ենթակա է վճարման			7296-80		6614		682-80

Պակասորդի գումարը մեծածախ գներով (մատակարարի գներով) հավասար է 640 ռուբ. (6840 ռուբ. - 6250 ռուբ.):

Երկաթգծի տարիֆի գումարը 1տ բեռ տեղափոխելու ժամանակ կազմում է 5 ռուբ. (320 ռուբ. : 64), երկաթգծի տարիֆի գումարը ամբողջ պակասորդի քանակության համար կկազմի 30 ռուբ. (5 ռուբ. x 6):

1 ռուբ. ընկնող վերադիրի գումարը հավասար է 2%, այսինքն՝ 2 կոպ., իսկ ամբողջ պակասորդի համար կկազմի 12 ռուբ. 80 կոպ. (24 կոպ. x 640):

Ընդամենը պակասորդի փաստացի ինքնարժեքը հավասար կլինի 682 ռուբ. 80 կոպ. (640 ռուբ. + 30 ռուբ. + 12 ռուբ. 80 կոպ.):

Պակասորդի գումարը գրանցվում է 63. «Հաշվարկներ բողոքարկների գծով» հաշվի դեբետում և 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» հաշվի կրեդիտում և արտացոլվում N6 օրագիր-օրդերում և N7 տեղեկագրում: Տվյալ օրագիր-օրդերում արտացոլվում են մատակարարների հետ հաշվարկների գործառնությունները՝ կապված միայն ապրանքանյութական արժեքների ձեռք բերման (մթերման) հետ:

Բացի դրանից, ձեռնարկությունները օգտվում են ջրի, գազի, խտացված օդի մատակարարների, կապալառուների նորոգման աշխատանքների գծով ծառայություններից և այլն: Այդ պատճառով մատակարարների և կապալառուների հետ ծառայությունների գծով հաշվարկների հաշվառումը տարվում է առանձին թիվ 6 օրագիր-օրդերում (տես՝ համապատասխան տեղերում): Ամիսը վերջանալուց հետո տվյալ օրագիր-օրդերի տվյալների ցուցանիշները հանրագումարվում են 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» հաշվի շրջանառությունները ստանալու և դրանք Գլխավոր գրքի մեջ փոխադրելու համար:

Մատակարարների և կապալառուների հետ հաշվարկների արտացոլումը

Հաշիվ 60.«Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
51 -	Մատակարարների ակցեպտված վճարման փաստաթղթերի վճարումը ապրանքանյութական արժեքների, ծառայությունների և կատարված աշխատանքների համար	ՍՈ.- Ձեռնարկության պարտքը, ըստ ակցեպտված վճարման փաստաթղթերի, որոնց վճարման ժամկետը չի լրացել կամ էլ չի վճարվել ժամանակին չֆակտուրավորված մատակարարների գծով (չկա վճարման փաստաթուղթ)
55 -	Ակցեպտված վճարման փաստաթղթերի վճարումը ակրեդիտիվների հաշիվներից և չեկային գրքույկներից	Ստացված նյութական արժեքների վճարման փաստաթղթերի ակցեպտումը Նյութական արժեքները տեղ հասցնելու վճարման փաստաթղթերի ակցեպտումը Ավելացված արժեքի հարկի գումարը
90 -	Ժամկետանց վճարման փաստաթղթերի վճարում կարծա-ծամկետ վարկերի հաշվին	Նյութերի պակասորդների փաստացի արժեքը և ակցեպտված ու վճարված վճարման փաստաթղթերի գծով բողոքարկների գումարը
		Սպառած էներգիայի, գազի, ջրի, հիմնական միջոցների նորոգման համար կատարված ընթացիկ վճարման փաստաթղթերի ակցեպտումը
		Պատրաստի արտադրանքի տեղափոխման և տեղ հասցնելու վճարման փաստաթղթերի ակցեպտումը

Ամփոփ - ստուգողական տվյալներ թիվ 60 հաշվի համար (ռուբ.)

Տողի համարը	Ցուցանիշներ	Գումարը		Ընդամենը
		նյութերի համար	ծառայությունների համար	
1	2	3	4	5
1.	Կրեդիտի մնացորդը ամսվա սկզբին	44000	1400	45400
2.	Շրջանառությունները կրեդիտով՝ հաշվետու ամսում	353888	79741	433629
3.	Շրջանառությունները դեբետով՝ հաշվետու ամսում. ա) հաշվետու ամսում վճարված, դուրս գրված և հաշվանցված գումարներ, որոնք արտացոլվել են անցյալ ամսվա օրագիր-օրդերում բ) վճարված, դուրս գրված և հաշվանցված գումարները, որոնք արտացոլված են տվյալ օրագիր-օրդերում	-	-	-
		301203-20	77995-20	379198-40
4.	Ընդամենը ըստ դեբետի (տող 3ա - 3բ)	301203-20	77995-20	379198-40
5.	Ամսվա վերջին թիվ 60 հաշվի ընդհանուր մնացորդը՝ կրեդիտային Համաձայն N6 օրագիր-օրդերի և N5 տեղեկագրի մասնակի տվյալների՝ մնացորդը ամսվա վերջին.	96684-80	3145-80	99830-60
6.	ըստ ակցեպտված վճարման պահանջագրերի. ա) ըստ անցյալ ամսվա օրագիր-օրդերի բ) ըստ հաշվետու ամսվա օրագիր-օրդերի	-	-	-
		84684-80	3145-80	87830-60
	Ընդամենը (6ա-6բ տողերի գումարը)	84684-80	3145-80	87830-60
	ըստ չֆակտուրավորված մատակարարումների. գ) ըստ անցյալ ամսվա օրագիր-օրդերի դ) ըստ հաշվետու ամսվա օրագիր-օրդերի	-	-	-
		12000	-	12000
	Ընդամենը (6գ-6դ տողերի գումարը)	12000	-	12000

Ձեռնարկության հաշվապահությունը իրականացնում է ապրանքանյութական արժեքների շարժի միայն դրամական, գումարային հաշվառում՝ դրա համար օգտագործելով թիվ 10. «Նյութական արժեքների շարժը» (դրամական արտահայտությամբ) տեղեկագիրը: Սա հիմնական գրանցման մատյան է, որը արտացոլում է ապրանքանյութական արժեքների շարժը այնպիսի խմբավորումներով, որոնք ապահովում են նյութերի պահպանման հսկողություն՝ ըստ դրանց պահելու տեղերի (1-ին բաժին): Ըստ նյութերի խմբերի փոխադրամթերման ծախսերի կամ պլանային գներից փաստացի ինքնարժեքի շեղումների, գումարների և տոկոսների հաշվարկման համար անհրաժեշտ ցուցանիշները (2-րդ բաժին): Նյութերի վերջնական ծախսի փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկը, պահեստներից բաց թողումը, արտադրամասերի ծախսը, արտադրամասերում, ընդհանուր գործարանային պահեստներում նյութերի մնացորդները՝ փաստացի և հաշվային արժեքներով (3-րդ բաժին):

N 10 տեղեկագիրը լրացնելու համար հիմք են ծառայում պահեստների ռեեստրները կամ M-43 ձևի կուտակման տեղեկագիրը:

N10 տեղեկագրում բերվում է 2 տեղեկանք: 1. «Ստացված նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքի գումարելիները» լրացվում են թիվ 1,6,7,8, 10/1, 10/3 և այլ օրագիր-օրդերների տվյալներով, որտեղ կարող են արտացոլվել նյութերի մթերման պրոցեսի հետ կապված ընթացիկ ամսվա ծախսերը: Այս տեղեկանքի տվյալները անհրաժեշտ են N10 տեղեկագրի երկրորդ հատվածի լրացման համար:

2. «Ստացված նյութերի արժեքը հաշվային գներով» լրացվում է նույն օրագիր-օրդերների համանման ցուցանիշներով, ինչ՝ տեղեկանք 1-ը, բայց առանց նյութերի մթերման հետ կապված ծախսերի հաշվառման: Այս տեղեկանքի տվյալները ծառայում են N10 տեղեկագրի N10 հատվածի ստուգման (համեմատման) և մթերման պրոցեսի արդյունքների կամ հաշվետու ամսվա փոխադրամթերման ծախսերի գումարների հաշվարկման համար:

Այսպիսով, N10. «Ապրանքանյութական արժեքների շարժը» տեղեկագիրը ապահովում է նյութերի հաշվապահական հաշվառման առջև դրված խնդիրների մեծ մասի լուծումը: N10 տեղեկագրի պարտադիր լրացում է համարվում «Նյութական արժեքների շարժը (հաշվարկային գներով) ինքնուրույն արտադրամասային պահեստներում կամ պահեստներ չունեցող արտադրամասերի կտրվածքով» N11 տեղեկագիրը:

Քաղվածք N11 տեղեկագրից, առ դեկտեմբեր 199__թ.

Նյութական արժեքների շարժը (հաշվային գներով)
ըստ արտադրամասերի ինքնուրույն պահեստների

Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ	Ընդամենը, ռուբ.
Մնացորդը ամսվա սկզբին	42000
Մուտք	4840
Ելք	1152
Մնացորդը ամսվա վերջին	45688

N11 տեղեկագիրը ձեռնարկության հաշվապահությունում լրացվում է արտադրամասերի արտադրական հաշվետվությունների, նյութերի վերադարձի բեռնագրերի, փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների շարժի, կուտակման և խմբավորման տեղեկագրերի և այլ փաստաթղթերի հիման վրա, որոնք հնարավորություն են տալիս որոշելու արտադրամասում մնացած և ծախսված, ինչպես նաև յուրաքանչյուր արտադրամասի կողմից ստացված և վերադարձված տարբեր տեսակի արժեքների ծավալը: N11 տեղեկագրի ցուցանիշները արտացոլվում են N10 տեղեկագրի երրորդ բաժնում (արտադրամասերի ինքնուրույն պահեստների ծախսը և մնացորդներ ինքնուրույն պահեստ չունեցող արտադրամասերում):

Պահեստ N 01

Ձև M-43

Նյութերի մուտքի սինթետիկ հաշվառման կուտակման տեղեկագիր
199 թ. դեկտեմբեր

Ռեեստրի համարը և ամսաթիվը	Հաշիվ 10, ենթահաշիվ 1				Հաշիվ 10, ենթահաշիվ 3	Եվ այլն	Ընդամենը ըստ ռեեստրի
	խումբ 1	խումբ 2	խումբ 3	խումբ 4			
Մնացորդը ամսվա սկզբին	120000	100000	80000	84000			384000
121	3000	-	320	3200			6520
Այլ	107000	30000	99440	12800			249240
Ընդամենը ամսվա համար	110000	30000	99440	12800			255760
Մնացորդը ամսվա վերջում	133880	110000	82840	65186			391906

Պահեստ N 01

Ձև M-43

Նյութերի ելքի սինթետիկ հաշվառման կուտակման տեղեկագիր
199 թ. դեկտեմբեր

Ռեեստրի համարը և ամսաթիվը	Հաշիվ 10, ենթահաշիվ 1				Հաշիվ 10 և այլն	Եվ այլն	Ընդամենը ըստ ռեեստրի
	խումբ 1	խումբ 2	խումբ 3	խումբ 4			
122	120	2000	1320	2254	-	-	5694
Այլ	96000	18000	95600	32560	-	-	242160
Ընդամենը ամսվա համար	96120	20000	96920	34814	-	-	247854

N 10 տեղեկագիր «Լյուբական արժեքների շարժը» (դրամական արտահայտությամբ)

1. Շարժը ընդհանուր գործարանային պահեստներում (առանց հաշվեկշռային հաշիվների կամ խմբերի բաժանման) հաշվարկային գնով

Ամսաթիվ	ՇՊԸ			
	Պահեստ N 1	Պահեստ N 2	Պահեստ N 3	Պահեստ N 4
01.12	Մնացորդը ամսվա սկզբին			
	384000	3000	24000	411000
Դեկտեմբեր	Մուտք			
	255760	5000	6118	266878
Դեկտեմբեր	Ելք			
	247854	2000	4840	254694
31.12	Մնացորդը ամսվա վերջին			
	391906*	6000	25278	423184

* Համեմատվում է նյութերի մնացորդների գրքի տվյալների հետ՝ ըստ պահեստների:

2. Մուտքը ընդհանուր գործարանային պահեստներում և պահեստների մնացորդը ամսվա սկզբին (ըստ սինթետիկ հաշիվների և հաշվառման խմբերի)

Տողի համարը	Ամսաթիվը կամ պահեստի համարը	Մուտքի օրոքների կամ տեղեկագրերի համարները (M-43)	Հաշիվ 10			Հաշիվ 12	Ընդամենը	Այլ թվում	
			ենթահաշիվ 1	ենթահաշիվ 2	ենթահաշիվ 3			մատակարարներից	հաշվետու ամսանցից
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1		Մուտքագրվել է ըստ տեղեկագրի – ընդամենը	239780	14492	5000	4000	283252	262960	292
2		Պատրաստվել է մեխանիկավերանորոգման արտադրամասում				2118	2118		
3		Թափոններ, ա) արտադրության բ) գործիքների կտորտանքից գ) հաստոցի քանդումից		1208			1208		
10		Ընդամենը հաշվային գներով	239760	18000	5000	6118	266878	262960	292
11		Փաստացի ինքնարժեքով	251282	17768	5780	6118	280948		
12		Մնացել է ամսվա սկզբին (ըստ ամբողջ ձեռնարկության)	300000	84000	3000	66000	453000		
		Հաշվային գներով	310198	90232	3468	660000	469898		
		Փաստացի ինքնարժեքով							
23		Ընդամենը մուտքը մնացորդի հետ							
		Հաշվային գներով (տող 9 + տող 11)	539760	100000	8000	72118	719878		
29		Փաստացի ինքնարժեքով (տող 10 + տող 12)	561480	108000	9248	72118	750846		
30		Շեղումներ արժեքից՝ հաշվային գներով (+,-) կամ փոխադրամթերման ծախսեր (մուտք +, մնացորդ -)							
		Գումար (+)	21720	+8000	+1248				
		Տոկոս (-)	+4	+8	+15,6				

Հետևաբար, ըստ N 10 տեղեկագրի 1-ին հատվածի, կարելի է կատարել պահեստային և հաշվապահական հաշվառման տվյալների փոխադարձ ստուգում՝ յուրաքանչյուր պահեստի համար առանձին, առանց բաժանելու նյութերը խմբերի՝ հաշվային գներով, որն անհրաժեշտ է նյութերի օպերատիվ հաշվապահական (մնացորդային) հաշվառման մեթոդի դեպքում: Ըստ տեղեկագրի 2-րդ հատվածի, կարելի է բացահայտել արժեքների ընդհանուր ծավալը նյութերի խմբերի և հաշվեկշռի հոդվածների կտրվածքով, երկու գնահատումներով՝ հաշվային գներով և փաստացի ինքնարժեքով, որը հնարավորություն է տալիս հաշվառել փոխադրամթերման, մթերման ծախսերի կամ պլանային գներից շեղումների գումարները և տոկոսները:

3-րդ բաժնում բացահայտվում են հաշվապահական հաշվառման կարևորագույն ցուցանիշները՝ արտադրության վրա ծախսված նյութերի փաստացի ինքնարժեքը, դրանց վերջնական ծախսը և մնացորդները ամսվա վերջին, ըստ նյութերի խմբերի՝ հաշվեկշռի հոդվածները լրացնելու համար:

3. Ելքը և մնացորդները ամսվա վերջին՝ ըստ սինթետիկ հաշիվների և հաշվառման խմբերի

Տողի համարը	Ամսաթիվը կամ պահեստի համարը	Բաց թողման ուղղությունը	Հաշիվ 10			Հաշիվ 12	Ընդամենը	Այլ թվում	
			ենթահաշիվ 1	ենթահաշիվ 2	ենթահաշիվ 3			արտադրամասերի պահեստներից, որոնք հանդ. են ինքն. հաշ. միավոր	որոնք իրացված կարգով
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ա. Ելքը ընդհանուր գործարանային պահեստներից									
32		Կուտակման տեղեկագիր	213040	34814	2000		249854		
33		Կուտակման տեղեկագիր. ՓԱԱ հանձնումը շահագործման				4840	4840		4840
48		Ընդամենը հաշվային գներով	213040	34814	2000	4840	254694		4840
49		Այլ թվում՝ ներքին շրջանառություններ							
50		Փոխադրումներ համագործարանային պահեստներ (-) Բացթողումը ինքնուրույն միավոր հանդիսացող արտադրամասերի պահեստներին և վերամշակման համար (-) Բացթողումը առանց ներքին շրջանառությունների	213040	34814	2000	-4840	-4840		249854
Բ. Ելքը համագործարանային պահեստներից դուրս, ընդհանուր ելքը և մնացորդը ձեռնարկություններում									
51		Ինքնուրույն հաշվային միավոր հանդիսացող արտադրամասերի պահեստների բաց թողումը և ելքը (տեղեկագիր N 11)				1152	1152		
52		Մնացորդը արտադրությունում							
		Ընդամենը վերջնական ելք	213040	34814	2000	1152	261006		

5.8. ՓՈՒՍԱԴՐԱՍԹԵՐՄԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
57	Մնացորդ ամսվա վերջին հաշվառված գներով	Ընդհանուր գործարանային պահեստներում	326960	65188	6000	25278	423184		
60		Ինքնուրույն միավոր հանդիսատեսի արտադրամասային պահեստներում, վերամշակման մեջ				45688	45688		
61		Ընդամենը ներառած մնացորդը արտադրությունում	328960	65188	8000	70966	469112		
62		Վերջնական ելքը փաստացի ինքնարժեքով համաձայն N 10 և 10/1 օրագիր օրդերների Մնացորդը փաստացի ինքնարժեքով*	221562	37600	2312	1152	262626		
			339918	70400	6936	70966	488220		

* Նյութեր ճանապարհին ամսվա վերջին՝ փաստացի ինքնարժեքով, ըստ N 6 օրագիր-օրդերի - 5800 ռուբ.: Մնացորդը ըստ ձեռնարկության (տող 62-ի նշված նյութերը ճանապարհին) - 493950 ռուբ., այդ բոլորը ըստ 10 հաշվի 1-ին ենթահաշվի - 345718 ռուբ.:

Տեղեկանք N 1

Ստացված նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքի բաղադրիչները՝ համաձայն օրագիր-օրդերների տվյալների

Օրագիր-օրդերի համարը	Գումարը ըստ սինթետիկ հաշիվների և պահանջվող հաշվառման խմբերով				
	Հաշիվ 10			Հաշիվ 12	Ընդամենը
	ենթահաշիվ 1	ենթահաշիվ 2	ենթահաշիվ 3		
6	252360	15960	5780	4000	278100
7		300			300
10/1	1200	1228	-	2118	4546
13	-	280	-	-	280
Ընդամենը ըստ օրագրի ճանապարհին գտնվող նյութերի մնացորդների փոփոխություն	253560	17768	5780	6118	283226
Ստացված նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը	-2278	-	-	-	-2278
	251282	17768	5780	6118	280948

Տեղեկանք N 2

Ստացված նյութական արժեքների հաշվային արժեքը՝ համաձայն օրագիր-օրդերների տվյալների

Օրագիր - օրդերի համարը	Գումարը, ռուբ.
6	262960
7	292
10/1	3346
13	280
Ընդամենը	266878

Փոխադրամթերման ծախսերը մտնում են նյութերի փաստացի ինքնարժեքի կազմի մեջ: Դրանց վերաբերում են նյութերի ձեռք բերման բոլոր ծախսերը, բացի դրանց պայմանագրային արժեքից: Այդ ծախսերը հաշվի են առնվում ըստ նյութերի տեսակների (խմբերի)՝ նույն հաշիվներում և ենթահաշիվներում: Յուրաքանչյուր ամիս ձեռնարկության հաշվապահությունը հաշվարկում է փոխադրամթերման ծախսերի գումարները և տոկոսները տվյալ խմբի արժեքների ամբողջ ծավալի նկատմամբ, որը իր տրամադրության տակ ունեցել էր ձեռնարկությունը: Դա անհրաժեշտ է փոխադրամթերման ծախսերի գումարի հաշվարկման համար, որը ենթակա է հաշվետու ամսում ծախսված նյութերի մեջ ներառելու համար: Հաշվարկի համար հիմք են հանդիսանում N 10 տեղեկագրի (2-րդ, 3-րդ բաժիններ) տվյալները:

Դուրս գրված, ծախսված արժեքներին վերաբերող փոխադրամթերման ծախսերի գումարները դուրս են գրվում նույն հաշիվների վրա, ինչ որ նյութերը ըստ պայմանագրային գների: Նույն կարգով կատարվում են պլանայինից փաստացի շեղումների չափի հաշվարկը և հաշվառումը, այն տարբերությամբ, որ կարող են լինել շեղումներ (զերծախս +/- և տնտեսում /-): Գերծախսը, ինչպես և փոխադրամթերման ծախսերը, ավելացնում է պլանային ինքնարժեքը, իսկ տնտեսումը՝ նվազեցնում այն: Տնտեսումը գրանցվում է մինուսով կամ՝ կարմիր ստորնոյով:

Բերենք Հաստոցագործարանի 199__թ. դեկտեմբերի փոխադրամթերման ծախսերի գումարի և տոկոսի հաշվարկման օրինակ:

Ցուցանիշներ	Նյութերի գնահատումը, ռուբ.	
	պայմանագրային գներով	փաստացի ինքնարժեքով
Մնացորդը ամսվա սկզբին	300000	310198
Մուտք է եղել հաշվետու ամսում	239760	251282
Ընդամենը մուտքը	539760	561480
Փոխադրամթերման ծախսերի գումարը (+)	21720	(561480-539760)
Տոկոս (+)	4	(21720x100) 539760
Ծախսվել է հաշվետու ամսում	213040	221562
		(213040x104) 100
Մնացորդը ամսվա վերջին	326720 (539760-213040)	339918 (561480-221562)

5.9. ԱՅՈՒԹԵՐԻ ԳՈՒՅՔԱԳՐՈՒՄԸ

Հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին կանոնադրությունը ձեռնարկություններին պարտավորեցնում է անցկացնել ապրանքանյութական արժեքների գույքագրում, ոչ պակաս, քան տարին մեկ անգամ հաշվետու տարվա հոկտեմբերի 1-ի դրությամբ (բայց ոչ շուտ), այդ միջոցների վիճակը տարեկան հաշվետվությունում օբյեկտիվորեն արտացոլելու նպատակով.

- նյութական պատասխանատու անձանց փոխման և տարերային աղետների ժամանակ,
- հաշվապահական և պահեստային հաշվառման տվյալների միջև տարբերության դեպքում:

Գույքագրման հիմնական նպատակն է բացահայտել ապրանքանյութական արժեքների փաստացի առկայությունը բնական և գումարային արտահայտությամբ:

Գույքագրման ընթացքում ստուգվում են.

- ապրանքանյութական արժեքների պահպանումը,
- դրանց բացթողման, պահպանման ճշտությունը, կշռող և չափիչ գործիքի վիճակը,
- ապրանքանյութական արժեքների շարժի հաշվառման վարման կարգը:

Գույքագրման ստուգումն ըստ ծավալի լինում է համատարած և ընտրանքային, իսկ ըստ ժամանակի՝ պլանային և հանկարծակի:

Գույքագրման անցկացումը կազմակերպում և ղեկավարում են ձեռնարկության ղեկավարը (տնօրենը) կամ նրա տեղակալը, կամ գլխավոր հաշվապահը: Գույքագրումը անցկացնելու աշխատանքները իրականացնում է հանձնաժողովը, որը բաղկացած է իրավասու անձանցից, ովքեր նշանակվում են ձեռնարկության ղեկավարի հրամանով:

Հաշվապահը գույքագրում անցկացնելու պահին գույքագրման ցուցակ է կազմում ըստ պահեստների ապրանքանյութական արժեքների (ձև՝ գույք-3): Այդ ժամանակահատվածում պահեստային գործառնություններ չեն կատարվում, պահեստապետը ստորագրում է, որ պահեստի բոլոր փաստաթղթերը գրանցված են պահեստային նյութերի հաշվառման քարտերում և հանձնված են ձեռնարկության հաշվապահություն:

Գույքագրման արդյունքները բացահայտելու համար կարելի է օգտագործել նյութերի մնացորդների գիրքը, որտեղ նախատեսված են հատուկ սյունակներ գույքագրման ցուցակների տվյալների հիման վրա նյութերի իրական մնացորդները գրանցելու համար:

Գույքագրման արդյունքները բացահայտելուց հետո (ավելցուկներ կամ պակասորդներ), բոլոր տեսակի տարբերությունները ձևակերպվում են համեմատական տեղեկագիր կազմելով և գնահատվում են փաստացի ինքնարժեքով: Ավելցուկ արժեքները ենթակա են մուտքագրման, պակասեցնելով ընդհանուր տնտեսական ծախսերը (դեբետ՝ հաշիվներ 10, 12, կրեդիտ՝ 26): Արժեքների պակասորդը դուրս է գրվում 84. «Պակասորդներ և կորուստներ արժեքների փչացումից» հաշիվ՝ պակասեցնելով դրանց արժեքը և քանակը նյութական արժեքների հաշիվներից:

Ձեռնարկության ղեկավարի որոշմամբ, պակասորդի գումարը, բնական կորստի նորմաների սահմաններում, վերագրվում է արտադրության ծախսերին՝ դեբետ 25. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» և 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշիվներ, կրեդիտ 84. «Պակասորդներ և կորուստներ արժեքների փչացումից» հաշիվ: Բնական կորստի նորմաներից ավելի պակասորդները վերագրվում են նյութական պատասխանատու անձանց՝ դեբետ հաշիվ 73-3. «Հաշվարկներ ըստ նյութական վնասի հատուցման», կրեդիտ հաշիվ 84. «Պակասորդներ և կորուստներ արժեքների փչացումից»:

Տարերային աղետներից նյութական արժեքների չփոխհատուցվող կորուստները վերագրվում են ձեռնարկության տնտեսական գործունեության արդյունքներին՝ դեբետ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս», կրեդիտ հաշիվներ 10 - 12:

Ձեռնարկությունում պակասորդները և փչացումից կորուստները վերագրվում են արտադրության ծախսերին, եթե կոնկրետ մեղավորները պարզված չեն:

Ապրանքանյութական արժեքների գույքագրման ցուցակ N 4

30 հոկտեմբերի 199 թ.

Նյութեր

ապրանքանյութական արժեքներ

Ս տ ա ց ա կ ա ն

Գույքագրումը սկսվելուց առաջ ապրանքանյութական արժեքների ելքի և մուտքի բոլոր փաստաթղթերը հանձնված են հաշվապահություն և իմ (մեր) պատասխանատվությամբ ստացված բոլոր ապրանքանյութական արժեքները մուտքագրվել են, իսկ ելքագրվածները ձևակերպված են ծախսերով:

Նյութական պատասխանատու անձինք՝

Պահեստապետ
Պահեստի վարիչ

ստորագրություն
ստորագրություն

N 125 հրամանի (կարգադրության) (առ 26 հոկտեմբերի 199 թ.) հիման վրա կատարվել է արժեքների մնացորդների դուրս բերում, որոնք հաշվված են հաշվեկշռային թիվ 10 հաշվում առ 1-ը նոյեմբերի 199 թ.:

Գույքագրումը սկսվել է 30 հոկտեմբերի 199 թ., ավարտվել է 1 նոյեմբերի 199 թ.

Գույքագրման ժամանակ հաստատվել է հետևյալը՝

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

6.1. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Կ/Ի	Անվանացանկային համարը	Ապրանքանյութական արժեքների անվանումը (ձևը, տեսակը, խումբը և այլն)	Չափի միավորի ծածկագիրը	Գինը (ռուբ. կուպ.)	Փաստացի արևայությունը		Հաշվապահական հաշվարկման տվյալներ	
					քանակը տ.	գում. ռուբ.	քանակը տ.	գում. ռուբ.
1	101001	Վերամշակվող թուջ	1	100	80	8000	80	8000
2	101002	Չուլման թուջ	1	120	100	1200	100	12000
3	103012	Պողպատ թերթավոր, մարտենյան, հաստությունը 6 մմ	2	0-09	9500	855	8160	735
4	103013	Պողպատ թերթավոր, նավաշինական, հաստությունը 2-3 մմ	2	0-06	12000	720	12000	720
5	103014	Պողպատ թերթավոր, նավաշինական, հաստությունը 5 մմ	2	0-07	47700	3339	49840	3489
						24944		24944

Ը ն դ ա մ ե ն ը փաստացի ըստ ցուցակի՝ քսանչորս հազար ինը հարյուր քառասունչորս ռուբլի:

Հանձնաժողովի նախագահ՝ Բաժնի վարիչ՝ ստորագրություն
 Հանձնաժողովի անդամներ՝ Ապրանքագետ՝ ստորագրություն
 Հաշվապահ՝ ստորագրություն

Բոլոր արժեքները, որոնք թվարկված են տվյալ գույքագրման ցուցակում՝ N 101001-ից մինչև 103014, իմ (մեր) ներկայությամբ ստուգված են հանձնաժողովի կողմից և մտցված ցուցակի մեջ, որի հետ կապված, գույքագրող հանձնաժողովից գանգատ չունեմ (չունենք):

Ցուցակում թվարկված արժեքները գտնվում են իմ (մեր) պատասխանատու պահպանության տակ:

Նյութական պատասխանատու անձ (անձինք)՝ ստորագրություն, 1 նոյեմբեր:

Տվյալ ցուցակում նշված տվյալները և հաշվարկումները ստուգեցի

Հաշվապահ՝ ստորագրություն 2 նոյեմբերի 199 թ.

Ձեռնարկությունների արտադրատնտեսական գործունեությունը ապահովվում է ոչ միայն նյութական, աշխատանքային և ֆինանսական ռեսուրսների օգտագործման, այլ նաև հիմնական ֆոնդերի՝ աշխատանքի միջոցների և աշխատանքային պրոցեսի նյութական պայմանների հաշվին:

Աշխատանքի միջոցներն են՝ հաստոցները, բանվորական մեքենաները, փոխադրող հարմարանքները, գործիքները և այլն, իսկ աշխատանքային պրոցեսի նյութական պայմաններն են՝ արտադրական շենքերը, տրանսպորտային միջոցները և այլն:

Հիմնական միջոցների յուրահատկությունն այն է, որ դրանք արտադրության պրոցեսում օգտագործվում են բազմաթիվ անգամ և պահպանում են իրենց սկզբնական տեսքը (ձևը) երկար ժամանակ: Արտադրության պրոցեսի և արտաքին միջավայրի ազդեցության տակ դրանք աստիճանաբար մաշվում են և իրենց սկզբնական արժեքը ծառայության նորմատիվային ժամկետում փոխանցում արտադրության ծախսերին, որը կատարվում է սահմանված նորմերով մաշվածքի (ամորտիզացիայի) հատկացումների միջոցով:

Հիմնական միջոցներին են վերաբերում այն առարկաները, որոնց ծառայության ժամկետը 1 տարուց ավելի է, իսկ արժեքը միավորի համար 500 000 ռուբլուց բարձր, որոնք ձեռք են բերվել 1994 թ. հունվարի 1-ից հետո:

Հիմնական միջոցներին չեն պատկանում ու փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների (ՓԱԱ) կազմում են հաշվառում այն աշխատանքի միջոցները, որոնց շահագործման ժամկետը մինչև 1 տարի է՝ անկախ արժեքից և միավորի արժեքը մինչև 500 000 ռուբլի է՝ անկախ ծառայության ժամկետից, բացառությամբ՝ գյուղատնտեսական մեքենաների և սարքավորումների, շինարարական (մեխանիզացված) գործիքների, բանող և մթերատու անասունների, որոնք, անկախ արժեքից, դասվում են հիմնական միջոցների շարքը: Հիմնական միջոցների թվին չեն դասվում նաև հատուկ գործիքները և հարմարանքները՝ անկախ արժեքից, հատուկ հագուստը, կոշիկը, անկողնային պարագաները՝ անկախ արժեքից և ծառայության ժամկետից:

Հիմնական միջոցները աշխատանքային պրոցեսում մեծ դեր են խաղում, քանի որ ամբողջությամբ ձևավորում են ձեռնարկության արտադրատեխնիկական բազան և որոշում նրա արտադրական հզորությունը:

Օգտագործման երկար ժամանակի ընթացքում հիմնական միջոցները մուտք են լինում ձեռնարկություն և հանձնվում են շահագործման, շահագործման ընթացքում մաշվում են և ենթարկվում վերանորոգման, տեղաշարժվում են ձեռնարկության ներսում, դուրս են գրվում ձեռնարկությունից՝ մաշվածության կամ հետագա օգտագործման աննպատակահարմարության հետևանքով: Հիմնական ֆոնդերի արդյունավետ օգտագործման ցուցանիշներից մեկը աշխատաժամանակի ավելացումն է պարապորդների կրճատման, նոր տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի ներդրման բազայի հիման վրա արտադրողականության, ֆոնդահատույցի բարձրացման ճանապարհով, այսինքն՝ հիմնական ֆոնդերի յուրաքանչյուր ռուբլուն ընկնող արտադրանքի թողարկման, կատարված աշխատանքների և ծառայությունների ծավալի ավելացմամբ:

Ձեռնարկությունները հիմնական միջոցների սեփականության, օգտագործման և տնօրինման իրավունք ունեն: Այսպես, կարող են անհատույց փոխանցել կամ վաճառել այլ ձեռնարկություններին, փոխանակել, վարձակալման հանձնել կամ անվճար սկզբունքով ժամանակավոր օգտագործման տրամադրել իրենց պատկանող շենքերը, կառույցները, սարքավորումները, փոխադրամիջոցները, գույքը, դրանք դուրս գրել հաշվեկշիռից՝ մաշվածքի (կամ բարոյապես հնացած լինելու) դեպքում, անկախ այն բանից՝ ամբողջությամբ են ամորտիզացված, թե ոչ:

Հիմնական միջոցների հաշվապահական հաշվառման հիմնական խնդիրներն են.

- ըստ օգտագործման տեղերի հիմնական միջոցների առկայության և պահպանման վերահսկողությունը դրանց ստացման, դուրս գրման, տեղաշարժի ճիշտ փաստաթղթային ձևակերպումը և ժամանակին արտացոլումը հաշվառման մեջ,

- վերահսկողությունը հիմնական միջոցների մոդեռնացման և վերանորոգման համար միջոցների ռացիոնալ ծախսման նկատմամբ,

- հիմնական միջոցների արժեքի այն բաժնի հաշվարկումը, որը ներառվելու է արտադրության ծախսերի մեջ՝ կապված դրանց մաշվածքի և օգտագործման հետ,

- վերահսկողությունը բանվորական մեքենաների, սարքավորումների, արտադրական մակերեսների, տրանսպորտային և այլ հիմնական միջոցների արդյունավետ օգտագործման նկատմամբ,

- հիմնական միջոցների դուրս գրման, լուծարքի արդյունքների ճիշտ որոշումը:

Այս խնդիրների լուծումը իրականացվում է անհրաժեշտ փաստաթղթերի և հիմնական միջոցների առկայության, շարժի, դրանց ամորտիզացիայի հաշվարկի և նորոգման ծախսերի հաշվառման ճիշտ կազմակերպման միջոցով:

6.2. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Ձեռնարկության հիմնական միջոցները, ըստ կազմի և նշանակման, բազմազան են: Որպեսզի տարվի դրանց հաշվառումը, անհրաժեշտ է հիմնական միջոցները դասակարգել տեսակների՝ ըստ նշանակման կամ արտադրության պրոցեսին մասնակցության բնույթի, ըստ ժողովուրդային ճյուղերի, պատկանելության և օգտագործման աստիճանի:

Պետվիճակագրության մարմինների կողմից սահմանված է հիմնական միջոցների տիպային դասակարգում ըստ տեսակների: Այդ դասակարգմանը համապատասխան, հիմնական միջոցները, ըստ տեսակների, լինում են՝

1. Շենքեր,
2. Կառույցներ,
3. Փոխանցող հարմարանքներ,
4. Մեքենաներ և սարքավորումներ, այդ թվում.
 - ա) ուժային մեքենաներ և սարքավորումներ,
 - բ) բանվորական մեքենաներ և սարքավորումներ,
 - գ) չափող և կարգավորող սարքեր, հարմարանքներ և լաբորատոր սարքավորումներ,
 - դ) հաշվողական տեխնիկա,
 - ե) այլ մեքենաներ և սարքավորումներ
5. Փոխադրամիջոցներ,
6. Գործիքներ,
7. Արտադրական գույք և պարագաներ,
8. Տնտեսական գույք,
9. Բանող և մթերատու անասուններ,
10. Բազմամյա տնկիներ,
11. Հողերի բարելավման կապիտալ ծախսեր (առանց կառույցների),
12. Այլ հիմնական ֆոնդեր:

Դասակարգման տեսակների կտրվածքով, հիմնական միջոցների հաշվառումը տարվում և կազմվում է ըստ դրանց առկայության և շարժի հաշվետվության: Կախված արտադրատնտեսական գործունեության մեջ ունեցած նշանակումից, հիմնական միջոցները ստորաբաժանվում են արտադրականի և ոչ արտադրականի:

Արտադրական նշանակման հիմնական միջոցներ են համարվում. մեքենաները, հաստոցները, սարքերը, գործիքները, ինչպես նաև հիմնական և օժանդակ արտադրամասերի բաժինների և ծառայությունների շենքերը, որոնք նախատեսված են արտադրության պրոցեսի համար կամ՝ պահեստի շենքերը, աշխատանքի առարկաների և արդյունքների

տեղափոխման ու պահպանման համար օգտագործվող փոխադրամիջոցները: Ոչ արտադրական նշանակման հիմնական միջոցները արտադրության պրոցեսին անմիջական մասնակցություն չունեն, դրանք օգտագործվում են ձեռնարկության աշխատողների կուլտուր-կենցաղային կարիքների համար (ԲՇՏ-ի, պոլիլիկինիկայի, բուժկետերի, ակուսթրների, մարզադաշտերի, մանկապարտեզների հիմնական միջոցները և այլն):

Ըստ ժողովատեսության ճյուղերի՝ հիմնական միջոցների հաշվառման ապահովման համար նախատեսված է հետևյալ դասակարգումը. արդյունաբերություն, գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն, տրանսպորտ, կապ, շինարարություն, առևտուր և հասարակական սնունդ, նյութատեխնիկական մատակարարում և վաճառահանում, ինֆորմացիոն-հաշվողական սպասարկում, առողջապահություն, ֆիզիկական կուլտուրա և սոցիալական ապահովություն, մշակույթ և այլն:

Հիմնական միջոցները, ըստ արտադրատնտեսական գործունեության մեջ օգտագործման աստիճանի, ստորաբաժանվում են պահեստում, շահագործման մեջ գտնվող, կոնսերվացված և վարձակալված հիմնական միջոցների:

Այս դասակարգումը անհրաժեշտ է, քանի որ նշված խմբերի համար ամորտիզացիան հաշվարկվում է տարբեր ձևերով: Այսպես, պահուստային հիմնական միջոցների համար ամորտիզացիան հաշվարկվում է լրիվ վերականգնման մասով, շահագործման մեջ գտնվող հիմնական միջոցների համար, բացի լրիվ վերականգնման մասով ամորտիզացիայի հաշվարկից, անհրաժեշտության դեպքում ստեղծվում է վերանորոգման ֆոնդ, իսկ կառավարության որոշմամբ կոնսերվացված հիմնական միջոցների համար ամորտիզացիա ընդհանրապես չի հաշվարկվում: Ըստ պատկանելության, հիմնական միջոցները լինում են՝ սեփական և վարձակալված: Սեփական հիմնական միջոցները ներառված են ձեռնարկության հաշվեկշռում, իսկ վարձակալված հիմնական միջոցները պատկանում են այլ ձեռնարկության: Դրանք շահագործվում են ժամանակավորապես՝ որոշակի վճարի դիմաց, արտացոլվում են հաշվեկշռում՝ առանց տվյալ ձեռնարկությունում ամորտիզացիայի (մաշվածքի) հաշվարկի:

Հիմնական միջոցների ճիշտ հաշվառման անհրաժեշտ պայմանը դրանց գնահատման միասնական սկզբունքն է: Տարբերում են հիմնական միջոցների գնահատման 3 ձև՝ սկզբնական, վերականգնման և մնացորդային: Սկզբնական (հաշվեկշռային) արժեքը ձևավորվում է տվյալ ձեռնարկությունում հիմնական օբյեկտի ձեռք բերման և շահագործման հանձնելու պահին: Օբյեկտը սկզբնական արժեքով հաշվառվում է ձեռնարկությունում գտնվելու ողջ ժամանակաշրջանում:

Կախված հիմնական միջոցի ձեռք բերման աղբյուրից՝ սկզբնական արժեք ասելով հասկանում ենք.

- հիմնադիրների կողմից որպես ավանդ ձեռնարկության կանոնադրական ֆոնդ ներդրված հիմնական միջոցների արժեքը՝ կողմերի պայմանավորվածությամբ,

- տվյալ ձեռնարկությունում պատրաստված, ինչպես նաև վճարի դիմաց այլ ձեռնարկություններից և անձանցից ձեռք բերված հիմնական միջոցների արժեքը՝ փաստացի ծախսերի գումարով, ներառյալ տեղափոխման և տեղադրման ծախսերը,

- անհատույց, ինչպես նաև որպես օգնություն ստացված հիմնական միջոցների, օբյեկտների արժեքը՝ փորձագիտական ճանապարհով կամ ընդունման-հանձնման փաստաթղթերի տվյալներով որոշված գումարով:

Հիմնական միջոցները շահագործման ընթացքում՝ մաշվում են, որի հետևանքով դրանց սկզբնական արժեքը փոքրանում է: Օբյեկտների ֆիզիկական և տեխնիկատնտեսական հատկությունների կորուստը դրամական արտահայտությամբ, անվանում են հիմնական միջոցի մաշվածք, որը հաշվեկշռում արտացոլվում է առանձին հոդվածով:

Սկզբնական արժեքից հանելով մաշվածքը, կստանանք հիմնական միջոցի մնացորդային արժեքը: Եթե նույնատիպ հիմնական միջոցները շահագործման են հանձնվել տարբեր ժամանակներում, ապա դրանց գնահատումը կարող է տարբեր լինել: Դա կախված է հիմնական միջոցի կառուցման և ձեռք բերման եղանակից, ժամանակից և տեղից: Դրա համար էլ անհրաժեշտություն է առաջանում որոշել հիմնական միջոցների վերականգնման արժեքը: Վերականգնման արժեքը հիմնական միջոցի վերարտադրության արժեքն է, այսինքն՝ գույքային օբյեկտների ձեռք բերման կամ կառուցման արժեքը՝ վերագնահատման պահին գործող գներով: Հիմնական միջոցների գնահատման սկզբունքը բոլոր ձեռնարկությունների համար նույնն է, անկախ սեփականության ձևից: Սակայն հիմնական միջոցների սկզբնական արժեքը կարող է փոխվել հիմնական միջոցների վերագնահատման, համապատասխան օբյեկտների վերակառուցման, մասնակի լուծարքի դեպքում:

6.3. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՁԵՌՔԲԵՐՄԱՆ ԵՎ ՊՈՒՐՍԳՐՄԱՆ ԱՆԱԼԻՏԻԿ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄՆ ՈՒ ՓԱՍՏԱԹՂԹՆՅՈՒՆ ՁԵՎԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Անկախ ձեռնարկության սեփականության կազմակերպչաիրավական ձևից, հիմնական միջոցների հաշվառումը հաշվապահությունում կազմակերպվում է ըստ դասակարգման խմբերի՝ գույքային օբյեկտների կտրվածքով: Գույքային օբյեկտ ասելով հասկանում ենք ավարտված կառույց, առարկա կամ առարկաների համալիր՝ բոլոր հարմարանքների և պարագաների հետ միասին:

Ըստ հիմնական միջոցների դասակարգման, առանձին խմբերի գույքային օբյեկտ են համարվում.

- շենքերի գծով՝ ամեն մի առանձին շենք իր ներքին հարմարանքներով (ջեռուցում, ջրագազատար համակարգ, կոյուղի, օդափոխիչ հարմարանքներ և բակային շինություններ (ցախատուն, պարիսպ և այլն),

- ըստ կառույցների՝ յուրաքանչյուր առանձնացված կառույց, դրա հետ օրգանական անբոլջություն կազմող հարմարանքների հետ միասին (կամուրջ՝ հենարանների ձողակառույցների, մատույցների հետ միասին),

- փոխանցող հարմարանքների գծով՝ ամեն մի ինքնուրույն հարմարանք, որը շենքի կամ կառույցի բաղկացուցիչ մասը չէ,

- ուժային մեքենաների և սարքավորումների գծով՝ յուրաքանչյուր ուժային մեքենա՝ իր հիմքով, հարմարանքներով, պարագաներով, սարքերով և անհատական ցանկապատով,

- բանվորական մեքենաների և արտադրական սարքավորումների գծով՝ ամեն մի հաստոցը կամ ապարատը ներառյալ դրանց կազմի մեջ մտնող հարմարանքները, ցանկապատը, պարագաները և սարքերը, ինչպես նաև այն հիմքը, որի վրա տեղադրված է գույքային օբյեկտը,

- փոխադրամիջոցների գծով՝ տրանսպորտային միջոցների ամեն մի օբյեկտ՝ ներառյալ դրան պատկանող հարմարանքները և պարագաները (բեռնատար ավտոմեքենան պահեստային ավտոդռների, կամերայի և բոլոր գործիքների կոմպլեկտի հետ),

- գործիքների և գույքի գծով՝ ամեն մի առարկա, որն ունի ինքնուրույն նշանակություն և որևէ գույքային օբյեկտի (մեքենա, հաստոց, ապարատ և այլն) բաղկացուցիչ մասը չէ: Որպեսզի սահմանվի վերահսկողություն հիմնական միջոցների պահպանման նկատմամբ, ամեն մի գույքային օբյեկտին տրվում է համապատասխան համար: Այսպես, շենքերի գույքային համարներն 001-ից մինչև 099, շինություններինը՝ 100-ից մինչև 199-ը, փոխանցող հարմարանքներինը՝ 200-ից՝ 299-ը և այլն: Օբյեկտին տրված գույքային համարը նշվում է օբյեկտի վրա և սկզբնական փաստաթղթերում, որը պահպանվում է տվյալ ձեռնարկությունում գտնվելու ամբողջ ժամանակաշրջանում: Օբյեկտի դուրսգրման ժամանակ դրա գույքային համարը չի վերագրվում նոր մուտք եղած օբյեկտներին: Հիմնական միջոցների ստացումը ձևակերպվում է հիմնական միջոցների ընդունման-հանձնման (ներքին տեղափոխման) ակտով (բեռնագրով)՝ ձև OC-1: Ակտը կազմվում է ամեն մի օբյեկտի համար առանձին, դրան կցվում են նաև տվյալ օբյեկտի տեխնիկական փաստաթղթերը, որոնք հաշվապահությունում գույքային քարտը բացելուց հետո փոխանցվում են ձեռնարկության համապատասխան բաժնին, արտադրամասին՝ ըստ շահագործման վայրի: Հիմնական միջոցների ընդունման-հանձնման ակտը կազմում են 2 կողմերը՝ օբյեկտն ընդունողը և փոխանցողը, նշելով

շահագործման հանձնելու ժամանակը, պատրաստման ամսաթիվը, սկզբնական արժեքը և մաշվածքի գումարը լրիվ վերականգնման մասով: Հաշվապահությունում կատարվում է հաշվապահական գրանցում, այսինքն՝ նշվում է հաշիվների թղթակցությունը սկզբնական արժեքով և մաշվածքի գումարով:

Հիմնական միջոցների հաշվառումը կազմակերպվում է այնպես, որ հնարավոր լինի սահմանել դրանց առկայությունը ըստ դասակարգման յուրաքանչյուր խմբի և առանձին օբյեկտի գտնվելու վայրի և ձեռք բերման աղբյուրների: Դա ապահովվում է հիմնական միջոցների անալիտիկ և սինթետիկ հաշվառման միջոցով: Անալիտիկի դեպքում ամեն մի գույքային օբյեկտի համար քարտ է բացվում, իսկ սինթետիկի դեպքում կիրառվում է 01. «Հիմնական միջոցներ» ակտիվային հաշիվը:

Ձեռնարկությունները, որոնք ունեն ոչ մեծ քանակությամբ հիմնական միջոցներ, ըստ օբյեկտների հաշվառումը կարող են տանել գույքային գրքում: Գրքում գրանցումները կատարվում են հիմնական միջոցների դասակարգման խմբերի (տեսակներ) և գտնվելու վայրի կտրվածքով:

Գույքային քարտերը և գրքերը լրացվում են սկզբնական փաստաթղթերի ակտերի, տեխնիկական անձնագրերի և այլ փաստաթղթերի հիման վրա: Հետո գույքային քարտերը գրանցվում են հատուկ ցուցակներում՝ ձև OC-7, որոնցում գրանցումները կատարվում են ըստ հիմնական միջոցների դասակարգման խմբերի:

Այնուհետև ցուցակում գրանցված քարտերը տեղադրվում են հիմնական միջոցների քարտարկղում, որտեղ խմբավորումը կատարվում է ըստ ճյուղային դասակարգման խմբերի, իսկ խմբերի ներսում՝ ըստ գտնվելու, շահագործման վայրի և ըստ տեսակների: Չգործող հիմնական միջոցների քարտերը խմբավորվում են առանձին: Դուրսգրված հիմնական միջոցները ձևակերպվում են ակտով և արտացոլվում են գույքային քարտում, որից հետո դրանք հանվում են քարտարկղից: Հիմնական միջոցների վերագնահատված օբյեկտները գրանցվում են վերականգնման արժեքով՝ քարտի «վերակառուցում և մոդեռնացում» բաժնում: Մաշվածքի գումարը, որը սահմանվում է վերագնահատման ժամանակ, ցույց է տրվում քարտի համապատասխան բաժնում:

Հիմնական միջոցների օգտագործման վայրերում (ձեռնարկության արտադրամասերում, բաժիններում) վարում են հիմնական միջոցների գույքային ցուցակներ (ձև OC-9), որտեղ բերվում են համառոտ տեղեկություններ շահագործման մեջ գտնվող հիմնական միջոցների օբյեկտների վերաբերյալ:

Ձեռք բերված, դուրսգրված և ձեռնարկության ներսում տեղաշարժված հիմնական միջոցների գույքային քարտերը համապատասխան գրանցումներից հետո մինչև ամսվա վերջը չեն տեղադրվում, այլ պահ-

վում են առանձին: Այդ անհրաժեշտ է, քանի որ դրանց հիման վրա ամեն ամիս կատարվում է հիմնական միջոցի ամորտիզացիայի (մաշվածքի) հաշվարկ: Բացի դրանից, ամսվա վերջում, տվյալ ամսվա գրանցումներով քարտերը խմբավորվում են ըստ հիմնական միջոցների դասակարգային տեսակների, և առանձին տեսակների համար որոշվում են մուտքի և ելքի շրջանառությունները, որոնք գրանցվում են հիմնական միջոցների շարժի հաշվառման քարտում:

Հիմնական միջոցների շարժի հաշվառման քարտերը (ծև ՕՇ-8) բացվում են հունվարի սկզբին՝ ամբողջ տարվա համար: Սկզբում ցույց է տրվում հունվարի 1-ի դրությամբ հիմնական միջոցների առանձին տեսակների առկայությունը: Այնուհետև ամեն ամիս, կատարելով շրջանառության գրանցումներ, որոշում և գրանցում են հիմնական միջոցի առկայությունը՝ հաջորդ ամսվա 1-ի դրությամբ:

Հիմնական միջոցների հաշվառման քարտ

Ենթեր

դասակարգման խմբի /տեսակի/ անվանումը

Հաշվետու ժամանա- կաշրջաններ	Հիմնական միջոցների առկայությունը հաշվետու ամսվա 1-ի դրությամբ	Սուտք է եղել ընդամենը	Գուրք է գրվել		Ամորտիզացիա (հունվարին լրիվ, հետագայում փոփոխվում է)	Նորոգման ֆոնդ		Վերանորոգ- ման ծախսեր	
			ընդամենը	այդ բվում հնամաշու- թյան հետևանքով		տարբերային արժեքների հետևանքով	Նորոգման ֆոնդ		
							+		-
Հունվար	500000	14000	20000	20000	500	584	4000		
Փետրվար	494000	-	-	-	494	576	4000		
Մարտ և այլն	-	-	-	-	-	-	-		
Ընդամենը տարեկան շրջանառու- թյուն	500000	20000	20000	20000	6000	7008	12000		

ձեռնարկություն, միավորում/

ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ
Ձեռնարկության ղեկավար

Հիմնական միջոցների դուրս գրման
Ա Կ Տ

/ստորագրություն/

ա.ա.հ.

«-----» 199-թ.

1	2	3	4	5	6	7	Փաստաթղթի համարը		Կազմման ամսաթիվը		Գործառնության տեսակի կոդը	
							Յանվար	Փետրվար	Կոդ	Մտնող հատկացումների նորմա		
Արտադրամաս, տեղամաս, հոսքագիծ, բաժին	Հաշիվ, ենթահաշիվ	Անավտոիկ հաշվառման կոդ	Հաշիվ, ենթահաշիվ	Անավտոիկ հաշվառման կոդ	Գումար	Մաշվածքի գումարը 199-թ վերագրահատման տվյալներով կամ ձեռքբերման վիստաթղթերով	Գույքային	Գործարանային	Հաշիվ և անավտոիկ հաշվառման օբյեկտի (ամբողջագիծ հատկացումները վերագրելու համար)	Անորոշագիծ հատկացումների նորմա	Լրիվ վերականգնման համար (մաշվածք)	Նորոգման ֆունդին
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

199 թ. _____ «___»-ի թիվ «___» հրամանով (կարգադրությամբ) _____

հիման վրա նշանակված հանձնաժողովը կատարել է _____ զննում

/օբյեկտի անվանումը/

Հանձնաժողովը զննումից հետո պարզեց՝

1. Ձեռնարկություն մուտք է եղել «-----» 199-թ.
2. Վերանորոգումների թիվը _____ գումարով
3. Օբյեկտի մասսան ըստ անձնագրի _____
4. Թանկարժեք մետաղի առկայությունը _____

Կոդ

5. Տեխնիկական վիճակը և դուրսգրման պատճառը _____

Հանձնաժողովի եզրակացությունը _____

Սարքավորում		Թողարկման (կառուցման) տարեթիվը	Հանձնվել է շահագործման (ամիսը, տարին)	Հիմնական միջոցների համար վճարումը սկսվել է (ամիսը, տարին)
տեսակը	կոդ			
14	15	16	17	18

Հավելված. Կից փաստաթղթերի ցուցակ _____

Հանձնաժողովի նախագահի _____

պաշտոն _____ ստորագրություն _____ ա.ա.հ. _____

պաշտոն _____ ստորագրություն _____ ա.ա.հ. _____

Հանձնաժողովի անդամների _____

պաշտոն _____ ստորագրություն _____ ա.ա.հ. _____

պաշտոն _____ ստորագրություն _____ ա.ա.հ. _____

պաշտոն _____ ստորագրություն _____ ա.ա.հ. _____

Դրանց տվյալներով կազմվում է հիմնական միջոցների շարժի շրջանառության տեղեկագիր, որի հանրագումարները, Գլխավոր գրքի հանրագումարների հետ համեմատելուց հետո, հիմք են ծառայում հիմնական միջոցների շարժի և առկայության վերաբերյալ հաշվետվության կազմման համար:

Ձեռնարկության ներսում հիմնական միջոցների տեղափոխումը արտադրամասից արտադրամաս կատարվում է ձեռնարկության համապատասխան բաժնի կարգադրությամբ (գլխ. մեխանիկի, գլխ. տեխնոլոգի և այլն) և նույնպես ձևակերպվում է ակտով (բեռնագրով)՝ ձև OC-1: Պահուստային հիմնական միջոցը շահագործման հանձնելիս, դրանք արտադրամասից արտադրամաս փոխանցելիս, բեռնագիրը կազմվում է 2 օրինակից: Առաջին օրինակի հիման վրա հաշվապահությունում կատարում են գրանցումներ գույքային քարտում և տեղադրում են ըստ գտնվելու, շահագործման նոր վայրի: Հանձնողը բեռնագրի երկրորդ օրինակի հիման վրա գույքային ցուցակում նշում է օբյեկտի դուրսգրման մասին:

Ձեռնարկությունից հիմնական միջոցների դուրսգրման պատճառները կարող են լինել գույքային օբյեկտի լրիվ լուծարքը մաշվածության քանդման կամ ապատեղակայման պատճառով, ինչպես նաև տարերային աղետներից ոչնչանալու դեպքում, գույքային օբյեկտի մասնակի լուծարքը՝ կապված վերականգնման, վերասարքավորման և մոդեռնացման հետ, հիմնական միջոցի հանձնումը այլ ձեռնարկություններին, հիմնական միջոցների պակասորդը:

Որպեսզի որոշենք ձեռնարկության այս կամ այն հիմնական միջոցի հետագա օգտագործման անպիտանելիությունը, այսինքն՝ հիմնական միջոցի լուծարքի անհրաժեշտությունը, ձեռնարկությունում ստեղծվում է մշտական գործող հանձնաժողով: Հիմնական միջոցի լուծարքը (ջարդում, քանդում, ապատեղակայում) հանձնաժողովը ձևակերպում է հիմնական միջոցների դուրսգրման ակտով (ձև ՕՇ - 3): Ձեռնարկության ղեկավարի կողմից հաստատված ակտի հիման վրա հաշվապահությունը գույքային քարտում և այդ քարտերի ցուցակում նշում է օբյեկտի դուրսգրման ամսաթիվը և ակտի համարը:

Ակտի հիման վրա պահեստ են հանձնվում լուծարքի հետևանքով առաջացած պահեստամասերը՝ նյութերը, մետաղյա ջարդոնը և այլն: Ակտում նշվում են նաև օբյեկտի լուծարքի ծախսերը (քանդում, փոխադրում): Հիմնական միջոցները կարող են անհատույց տրվել այլ ձեռնարկություններին ձև ՕՇ-1 ակտի հիման վրա, որտեղ նշված է օբյեկտի սկզբնական արժեքը և մաշվածքի գումարը: Այս կապակցությամբ հաշվապահությունը գույքային քարտում կատարում է գրանցում դուրս գրման մասին և նշում գույքային քարտերի ցուցակում (ձև ՕՇ-7):

6.4. ԿԱՊԻՏԱԼ ՆԵՐՂՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՍՏՅՍՍԱԼ ԵՎ ԴՈՒՐՍԳՐՍԱԼ ՀՆՇԿԱՌՈՒՄԸ

Կապիտալ ներդրումներ ասելով պետք է հասկանալ ձեռնարկության կողմից նոր շինարարության և ձեռքբերումների, արդեն գործող հիմնական միջոցների օբյեկտների կարողությունների տեխնիկական վերազինման, վերակառուցման, ընդլայնման համար կատարված դրամական ներդրումները:

Այն ձեռնարկությունները, որոնց համար ստեղծվում են հիմնական միջոցներ, կոչվում են կառուցողներ, իսկ աշխատանք կատարողները՝ կապալառուներ:

Երբ շինարարական և մոնտաժային աշխատանքները կատարվում են սեփական ուժերով՝ տնտեսվարական եղանակ է, իսկ երբ աշխատանքները կատարվում են կողմնակի ձեռնարկության կողմից՝ կապալառուական եղանակ է: Երկու դեպքում էլ անհրաժեշտ է նախագծատեխնիկական փաստաթղթերի համալիր, որին կից կազմվում է նախահաշիվ, այսինքն՝ շինմոնտաժային աշխատանքների նախնական արժեք:

Կապիտալ ներդրումների հաշվապահական հաշվառման կազմակերպման կարգը սահմանված է երկարաժամկետ ներդրումների հաշվապահական հաշվառման կանոնադրությամբ, որով նախատեսված է օգտագործել 07. «Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ» և 08. «Կապիտալ ներդրումներ» հատուկ հաշիվները:

Թիվ 07. «Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ» հաշիվը օգտագործում է կառուցող ձեռնարկությունը: Այն ակտիվային հաշիվ է. գույքային, դեբետային մնացորդը ցույց է տալիս փաստացի ծախսերը, որոնք վերաբերում են տեղակայման չհանձնված առկա սարքավորումներին կամ որոնց տեղակայումը դեռ չի սկսվել, դեբետային շրջանառությունը՝ տեղակայման ենթակա նոր ձեռք բերված օբյեկտների փաստացի ծախսերը, կրեդիտային շրջանառությունը՝ սարքավորումների փաստացի ինքնարժեքի դուրսգումը, որի տեղակայումը արդեն սկսված է: Հաշվումներում այս գործառնությունների գրանցման համար հիմք են ծառայում ձեռնարկությունում այդ սարքավորման ընդունման ակտերը, սարքավորումը տեղակայման հանձնելու բեռնագրերը և տեղակայման սկսման մասին տեղեկանքները:

Թիվ 07 հաշվի ենթահաշիվներն են.

07-1. «Հայրենական արտադրության տեղակայման ենթակա սարքավորումներ»

07-2. «Տեղակայման ենթակա արտասահմանյան արտադրության սարքավորումներ»

Հաշիվ 07. «Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ»		Հաշիվների դեբետ
Հաշիվների կրեդիտ	Ղ	Կ
60 -	Մն.- Ձեռք բերված սարքավորման վճարման պահանջագիր-հանձնարարագրի ակցեպտ	Օբյեկտների փաստացի ինքնարժեքը.
60 -	Սարքավորման տեղափոխման վճարման պահանջագիր-հանձնարարագրի ակցեպտ	ա) տեղակայման հանձնած, որի տեղակայումը արդեն սկսված է
70,69 -	Հաշվարկված է սարքավորման բեռնաթափման համար	բ) իրացված
75 -	Սարքավորման արժեքը, որը փոխանցվել է հիմնադիրների կողմից՝ ձեռնարկության կանոնադրական ֆոնդի ավանդների հաշվին	գ) ինքնուրույն հաշվեկշիռ ունեցող մասնաճյուղին տրված
		- 08 -48 - 79-1

Թիվ 07 հաշվում միջոցների շարժի և վիճակի հաշվառումը կատարվում է պահեստներում և հաշվապահությունում նյութական արժեքների հաշվառման կարգով, այսինքն՝ նյութերի պահեստային հաշվառման քարտերում և թիվ 10 տեղեկագրում:

Թիվ 08. «Կապիտալ ներդրումներ» հաշիվը նախատեսված է հիմնական միջոցներում կապիտալ ներդրումների վերաբերյալ տեղեկատվության ընդհանրացման համար (շենքերի և շինության կառուցման, սար-

քավորումների, գործիքների, գույքի և այլ առարկաների ձեռքբերման ծախսեր): Այն ակտիվային հաշիվ է. կալկուլյացիոն, դեբետային մնացորդը ցույց է տալիս անավարտ շինարարության, ձեռքբերումների, այսինքն՝ շահագործման չհանձնած օբյեկտներին վերաբերող փաստացի ծախսերի գումարը, դեբետային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսվա ձեռքբերումների և շինարարության փաստացի ծախսերի գումարը, կրեդիտային շրջանառությունը՝ շահագործման հանձնված օբյեկտների սկզբնական արժեքը կազմող փաստացի ծախսերի դուրսգրումը և այն ծախսերի դուրսգրումը, որոնք սկզբնական արժեքի մեջ չեն մտնում, այլ փոխհատուցվում են հատուկ նշանակման ֆոնդերի կամ այլ արջյուրների հաշվին (նոր ձեռք բերված և կառուցված օբյեկտների սպասարկման համար կադրերի պատրաստման ծախսեր, շինարարության կոնսերվացման ծախսեր՝ թույլատրված կառավարության կողմից):

Հաշիվ 08. «Կապիտալ ներդրումներ»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	կ	Հաշիվների դեբետ
	Մն.- անավարտ շինարարության և ձեռքբերման ծախսերի գումարը		-01
07 -	Սարքավորումների փաստացի արժեքը, որոնց տեղակայումը սկսված է		
60 -	Տեղակայում չպահանջող ձեռք բերված սարքավորման համար մատակարարի վճարման փաստաթղթի ակցեպտ		
60 -	Կատարված շինարարական և մոնտաժային աշխատանքների համար վճարման փաստաթղթի ակցեպտ,		
70,69 -	Չեղնարկության ծախսեր շինարարական և մոնտաժային աշխատանքների գծով		
51,52, 55,76 -	Ֆիզիկական անձանցից վճարի դիմաց ձեռք բերված օբյեկտների պայմանագրային, համաձայնեցված արժեք		-88,81,96
76 -	Ծախսեր, որոնք չեն ավելացնում ձեռքբերված հիմնական միջոցների սկզբնական արժեքը (կադրերի պատրաստում կառուցվող օբյեկտի համար)		

Շատ կապիտալ ներդրումների կազմի և տեսակի, ծախսերի անալիտիկ հաշվառման համար կիրառվում է.

ա/ թիվ 18 տեղեկագիր - անավարտ, չհանձնած աշխատանքների ծախսերի, հաշվետու ժամանակաշրջանի և տարվա սկզբի ծախսերի, ինչպես նաև շահագործման հանձնված օբյեկտների գծով դուրս գրված գումարների հաշվառման համար,

բ/ թիվ 18/1 տեղեկագիր - ըստ տեսակների՝ շահագործման հանձնած օբյեկտների սկզբնական արժեքը կազմավորող ծախսերի հաշվառման համար:

Կարող են կիրառվել օրագիր - օրդերներ 10/1, 13,16: Այսպիսով՝ թիվ 08 հաշիվը՝ ծախսերից կախված, բաժանվում է երկու ենթահաշիվների.

08-1.«Շինարարություն և հիմնական միջոցների ձեռքբերում»,

08-2.«Հիմնական միջոցների արժեքը չավելացնող ծախսեր»:

Մյուս ենթահաշիվները վերաբերում են գյուղատնտեսական արտադրությանը:

Հիմնական միջոցների ձեռքբերման և դուրսգրման հաշվառումը դիտարկելիս հարկ է նշել, որ հաշվապահությունը 01. «Հիմնական միջոցներ» ակտիվային և գույքային հաշվում կատարում է սեփական հիմնական միջոցների շարժի և առկայության հաշվառում: Հաշվի դեբետային մնացորդը ցույց է տալիս ձեռնարկությունում գործող, պահուստային կամ կոնսերվացված սեփական հիմնական միջոցների սկզբնական արժեքը, դեբետային շրջանառությունը՝ ստացումը, կրեդիտային շրջանառությունը, օբյեկտների դուրսգրումը տարբեր պատճառներով, նույնպես սկզբնական արժեքով: Հաշվապահական գրանցումների համար հիմք են ծառայում ակտերը (ձև ՕՇ-1 և ՕՇ-3):

Հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	կ	Հաշիվների դեբետ
	Մն.- ամսվա սկզբին սեփական հիմնական միջոցի սկզբնական արժեքը		
08 -	Հաշվետու ամսում կապիտալ ներդրումների հաշվին շահագործման հանձնած օբյեկտների սկզբնական արժեքը		
75 -	Հիմնադիրների կողմից կանոնադրական ֆոնդ կատարած ավանդների հաշվին ներդրված հիմնական միջոցների համաձայնեցված արժեքը		
88 -	Ամհատույց ստացված օբյեկտների արժեքը		
03 -	Երկարաժամկետ վարձակալությունից (հետգումմից հետո) վարձակալ ձեռնարկության սեփականությանը հանձնված հիմնական միջոցների օբյեկտների համաձայնեցված արժեքը		
	Դուրս գրված օբյեկտների սկզբնական արժեքը, անկախ պատճառից (վաճառք, դուրսգրում, անհատույց փոխանցում, պակասորդ, տարերային աղետներ և այլն)		- 47

Ձեռք բերման աղբյուրներ են սեփական և փոխառու միջոցները: Հնարավոր է նաև դրանց ինչպես անհատույց, այնպես էլ՝ հիմնադիրների ներդրումների տեսքով ստացումը և այլն: Սեփական աղբյուրների կազմի մեջ մտնում են հիմնական միջոցների փոխհատուցված մաշվածքի (ամորտիզացիոն արժեքի), մինչև 1992թ. ձեռք բերված օբյեկտների համար ինդեքսացված, ամորտիզացիայի չափով ստեղծված ռեզերվի, ձեռնարկության գույքի շահույթի հաշվին ստեղծված կուտակման ֆոնդի և այլ գումարները: Հարկ է նշել, որ ստեղծված աղբյուրների գումարի օգտագործումը հաշվապահական հաշվառման մեջ չի արտացոլվում: Փոխվում են միայն հաշվեկշռի ակտիվի հոդվածները (Դտ - 08,60,76 հաշիվներ): Այդ կապակցությամբ հաշվապահը պետք է ունենա ըստ տեսակների և կազմի՝ նշված աղբյուրների օգտագործման և ձևավորման առկայության գումարների վերծանումը, որպեսզի թույլ չտրվի դրամական միջոցների իմոբիլիզացիա, որը կհանգեցնի ձեռնարկության անվճարունակության: Այս տվյալները անհրաժեշտ են կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման միջոցների և այլ ֆինանսական ներդրումների շարժի մասին հաշվետու տեղեկանքի լրացման համար:

Փոխառու աղբյուրները՝ բանկից ստացված վարկերի և իրավաբանական, ֆիզիկական անձանցից ստացված փոխառությունների գումարներն են: Հիմնական միջոցների դուրս գրումը (իրացում, լուծարք՝ մաշվածություն, բարոյական մաշվածք, տարերային աղետների հետևանքով անհատույց փոխանցում և այլն) ձևակերպվում է ձև OC-1 և OC-3 ակտերով, ուր նշվում է օբյեկտի սկզբնական արժեքը և մաշվածքի գումարը: Գույքային քարտը քարտարկից հանվում է և կցվում ակտին, որի մասին կատարվում է նշում հիմնական միջոցների գույքացուցակում: Հիմնական միջոցների դուրսգրման տեղեկատվության ընդհանրացման և այդ գործառնության ֆինանսական հետևանքները որոշելու համար կիրառվում է 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում» հաշիվը: Հաշվի դեբետում գրանցվում են դուրս գրված օբյեկտների սկզբնական արժեքը և դուրսգրման հետ կապված ծախսերը, կրեդիտում գրանցվում է մաշվածքի գումարը, նյութերի արժեքը՝ հնարավոր օգտագործման գներով:

Ֆինանսական հետևանքը, այսինքն՝ հիմնական միջոցների դուրս գրումից շահույթը կամ վնասը 47 հաշվի կրեդիտային և դեբետային շրջանառության տարբերությունն է, եթե կրեդիտային շրջանառությունը մեծ է, ապա շահույթ է՝ Դտ - 47, Կտ - 80: Եթե դեբետային շրջանառությունն է մեծ, ապա վնաս է՝ Դտ - 80, Կտ - 47:

Նշված շահույթը մտնում է ձեռնարկության հաշվեկշռային շահույթի կազմի մեջ և ենթակա է հարկման՝ ձեռնարկության համար սահմանված դրույքաչափերով:

Հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
	Դուրս գրված հիմնական միջոցների օբյեկտների սկզբնական արժեքը (վաճառք, դուրսգրում, պակասորդ և այլն)	Դուրսգրված հիմնական միջոցների օբյեկտների մաշվածքի գումարները	- 02
01 -	Շահույթը (եկամուտը)՝ որպես հիմնական միջոցի իրացումից ստացված արդյունք	Վաճառված օբյեկտի համար վճարման ենթակա գումարները	- 76
80 -	ԱԱՀ	Հիմնական միջոցների դուրսգրումից և լուծարքից ստացված նյութերի արժեքը	-10,12
68 -		Վնաս՝ որպես հիմնական միջոցի դուրսգրման հետևանք	- 80
		Որպես պակասորդ բացահայտված հիմնական միջոցների մնացորդային արժեքի դուրսգրումը	- 84

Օրինակ 1. 1993թ. օգոստոսին ձեռք է բերվել 170 հազ. ռ. սկզբնական արժեքով օբյեկտ: Շահագործվել է մեկ տարի: Տարեկան ամորտիզացիայի նորման՝ 12%: Տարեկան մաշվածքի գումարը՝ 20400ռ: ԱԱՀ գումարը ամբողջովին փոխհատուցված է:

Օբյեկտը իրացվել է 300000 ռ., այդ թվում՝ ԱԱՀ՝ 60000ռ. (20%): ԱԱՀ-ը բյուջե է մուծվելու ամբողջությամբ:

Հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
01	170000	20400	02
68	60000	300000	51
80	90400		
	320400	320400	

2. 1994 թվին 1200000ռ. սկզբնական արժեքով ձեռք է բերվել օբյեկտ, ԱԱՀ (20%) - 240000ռ.: Օբյեկտը շահագործվել է 3 ամիս: Տարեկան ամորտիզացիայի նորման՝ 12%: Հաշվետու ժամանակաշրջանում, մինչև իրացումը մաշվածքի գումարը՝ 360000ռ.: ԱԱՀ փոխհատուցված գումարը 3 ամսվա համար 120000 ռ. է (240000 : 6 x 3): Օբյեկտը իրացվել է 2300000ռ. (այդ թվում ԱԱՀ՝ 60000ռ.):

Հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
01	1200000	36000	02
68	460000	2300000	51
80	676000		
	2336000	2336000	

Թիվ 19. «Հիմնական միջոցների գծով ԱԱՀ» հաշիվը այս օբյեկտի գծով ունեցել է դեբետային մնացորդ՝ 240000 ռ., 3 ամսվա համար դուրս է գրվել 120000 ռ. (Դտ-68, Կտ-19):

3. Մաշվածության հետևանքով դուրս է գրվում օբյեկտը: Սկզբնական արժեքը՝ 120000ռ., մաշվածքը՝ 100000ռ.: Վճարվել է կապալառուին քանդման համար՝ 6000ռ., մուտքագրված են նյութեր՝ 1000ռ., վնասը՝ 25000ռ.: Չևակերպումները կլինեն.

1/ Ղտ - 47 Կտ - 01	- 120000ռուք.	2/ Ղտ - 02 Կտ - 47	- 100000ռուք.
3/ Ղտ - 47 Կտ - 60	- 6000ռուք.	4/ Ղտ - 10 Կտ - 47	- 1000ռուք.
	5/ Ղտ - 80 Կտ - 47		- 25000ռուք.

4. Անհատույց տրված է հիմնական միջոց: Սկզբնական արժեքը՝ 170000ռ., մաշվածքը՝ 5000ռ.: Չևակերպումները կլինեն.

1/ Ղտ - 47 Կտ - 01	- 170000ռուք.	2/ Ղտ - 02 Կտ - 47	- 50000ռուք.
	3/ Ղտ - 88,85-2,87,81 Կտ - 47		- 120000ռուք.

5. Պակասորդի կամ հափշտակման դեպքում: Սկզբնական արժեքը՝ 180000ռ., մաշվածքը՝ 120000ռ.: Չևակերպումները կլինեն.

1/ Ղտ - 47 Կտ - 01	- 180000ռուք.	2/ Ղտ - 02 Կտ - 47	- 120000ռուք.
	3/ Ղտ - 84 Կտ - 47		- 60000ռուք.

4/ Մնացորդային արժեքը դուրս է գրվում.
նյութապես պատասխանատու անձի հաշվին՝ 60000ռ.

Ղտ - 73	- 60000ռ.
Կտ - 84	

մեղավոր անձը չի հայտնաբերվել՝

Ղտ - 20,23,25,26	- 60000ռ.
Կտ - 84	

6. Տարերային աղետների ժամանակ: Սկզբնական արժեքը՝ 220000ռ., մաշվածքը՝ 90000ռ.

1/ Ղտ - 47 Կտ - 01	- 220000ռուք.	2/ Ղտ - 02 Կտ - 47	- 90000ռուք.
	3/ Մնացորդային արժեքը՝ 130000ռ.		
	3/ Ղտ - 80 Կտ - 47		- 130000ռուք.

Հիմնական միջոցների շարժի գործառնությունների հաշվառումը տարվում է 13 օրագիր-օրդերում՝ սկզբնական փաստաթղթերի հիման վրա:

6.5. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՄԱՇՎԱԾՔԻ (ԱՄՈՐՏԻԶԱՑԻԱՅԻ)
ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Ձեռնարկության հիմնական միջոցները արտադրության պրոցեսում աստիճանաբար մաշվում են: Մաշվածքը արժեքային ցուցանիշ է, որը ցույց է տալիս հիմնական միջոցների օբյեկտի ֆիզիկական որակի կամ տեխնիկատնտեսական հատկությունների կորուստ, իսկ արդյունքում՝ արժեքի կորուստ: Դրա համար ամեն մի ձեռնարկություն պետք է միջոցներ կուտակի վերջնականապես մաշված հիմնական միջոցների վերականգնման համար: Այդպիսի կուտակումը կատարվում է՝ արտադրության ծախսերի մեջ ներառելով հատկացումների գումարը, որը կոչվում է ամորտիզացիոն: Ամորտիզացիոն հատկացումների չափը հիմնական միջոցների հաշվեկշռային արժեքի նկատմամբ սահմանվում է տոկոսներով և անվանվում՝ ամորտիզացիոն հատկացումների նորմա:

Ամորտիզացիոն հատկացումների նորմաները արտահայտվում են տոկոսներով՝ ըստ հաշվեկշռային արժեքի նկատմամբ հիմնական միջոցների դասակարգային խմբերի:

Ընդ որում, մեքենաների և սարքավորումների նորմաները չայն շերտավորված են ոչ միայն ըստ դրանց տեսակների, այլ նաև ըստ աշխատանքների առանձին տեսակների, որոնց համար դրանք օգտագործվում են և՛ ըստ արդյունաբերության ճյուղերի: Արտադրության առանձին տեսակների առանձնահատկությունները՝ կապված մեքենաների և սարքավորումների շահագործման ռեժիմի, բնական պայմանների և շրջակա միջավայրի ազդեցության հետ (որոնք առաջացնում են ձեռնարկությունում շահագործվող միջոցների առավել կամ նվազ մաշվածություն), հաշվի են առնվում ամորտիզացիոն հատկացումների նորմաների նկատմամբ սահմանված, ուղղման գործակիցների օգտագործման միջոցով:

Բնակելի շենքերի համար ամորտիզացիոն հատկացումների նորմաները սահմանված են միայն մաշվածքի որոշման համար, քանի որ դրանց համար ամորտիզացիա չի հաշվարկվում:

Ամորտիզացիայի գումարները հաշվարկվում են ռուբլիներով (առանց կոպեկների): Ամորտիզացիոն հատկացումները հաշվարկվում են ամեն ամիս՝ հաշվետու ամսվա 1-ի դրությամբ հաշվառված հիմնական միջոցների գծով:

Նոր ընդունված հիմնական միջոցների ամորտիզացիան հաշվարկվում է շահագործման հանձնելու ամսվան հաջորդող ամսի 1-ից, իսկ դուրս գրված հիմնական միջոցների համար՝ վերջանում է դուրս գրման ամսվան հաջորդող ամսվա 1-ին: Այսպիսով, 01. «Հիմնական միջոցներ» հաշվի շրջանառությունները ամորտիզացիայի հաշվարկման դեպքում հաշվի չեն առնվում:

Ամորտիզացիոն հատկացումներ չեն կատարվում հիմնական միջոցների կազմի մեջ մտնող հետևյալ օբյեկտների համար.

- անասուններ՝ գոմեշներ, եզներ, եղջերուներ,
- գրադարանային ֆոնդ,
- բյուջետային հիմնարկների միջոցներ (ֆոնդեր), ներառյալ գիտահետազոտական, կոնստրուկտորական և տեխնոլոգիական կազմակերպությունները,
- ֆոնդեր, որոնք սահմանված կարգով տրված են կոնսերվացման:

Ամորտիզացիոն հատկացումների նորմաները հիմնական ֆոնդերի կրիվ վերականգնման համար (բաղվածք)

(% հաշվեկշռային արժեքի նկատմամբ)

Հիմնական ֆոնդերի խմբերը և տեսակները	Կոդ	Ամորտիզացիոն հատկ. նորման
Շենքեր	1	
Արտադրական և ոչ արտադրական շենքեր	100	
Բազմահարկ շենքեր /2 հարկից ավել/, մեկ հարկանի շենքեր՝ երկաթբետոնյա և մետաղյա հիմնակմախքներով, քարե նյութերով, խոշորապանել, երկաթբետոնյա, մետաղյա և այլ ծածկերով՝ ավելի քան 5000մ ² մակերեսով	10001	1,0
Ցանկացած նշանակության երկհարկանի շենքեր, բացառությամբ բոլոր տեսակի փայտյա շենքերի, մինչև 5000մ ² հատակի մակերեսով	10002	1,2
Բնակելի շենքեր*	101	
Շենքեր աղյուսե պատերով, 1,5-2,5 աղյուս հաստությամբ երկաթբետոնե ծածկով	10101	0,8
Խառը տիպի շենքեր՝ փայտե, գերանաշեն, քառակող սալերից պատերով և այլն	10103	2,0
Մեքենաներ և սարքավորումներ	4	
Բանվորական մեքենաներ և սարքավորումներ	41-46	
Մետաղահատ սարքավորումներ	410	
Մետաղահատ սարքավորումներ, մինչև 60տ քաշով մեքենաշինության և մետաղամշակման ճյուղերում		
ձեռքով կառավարվող հաստոցներ, ներառյալ ճզգրիտները	41000	5,0
մետաղահատ հաստոցներ՝ թվային-ծրագրային կառավարմով (ԹԾԿ), այդ թվում՝ ավտոմատներ և կիսավտոմատներ՝ առանց ԹԾԿ, ավտոմատ և այլն	41000	6,7
Դարբնոցամալիչ սարքավորումներ	412	6,7
Դարբնոցամալիչ ավտոմատներ, ռոտացիոն-կոման մեքենաներ	41202	10,0

* Ամորտիզացիոն հատկացումների նորմաները նախատեսված են բնակելի շենքերի մաշվածքի որոշման համար:

Հիմնական ֆոնդերի խմբերը և տեսակները	Կոդ	Ամորտիզացիոն հատկ. նորման
Հաշվողական տեխնիկա	480	
Ծրագրային կառավարման սարք	48006	11,1
Ծրագրային կառավարման համակարգեր՝ բոլոր տեսակի տեխնոլոգիական սարքավորումների և ճկուն ավտոմատացված համակարգերի համար, անհատական կոմպյուտերներ	48008	10,0
Մարդատար ավտոմեքենաներ	504	
Հատուկ ցածր կարգի (մինչև 1, 2լ) շարժիչի ծավալով	50415	18,2
Նույնը՝ 1,2-ից մինչև 1,8 լ	50420	14,3
Նույնը՝ միջին կարգի՝ 1-ից մինչև 3,5լ	50418	11,1
Արտադրական և տնտեսական գույք, պարագաներ	7	
Դյուրանոցների և տնտեսական կազմակերպությունների գույք	70003	6,0
Կահույք /բացի լրակազմ կահույքից/	70004	6,7
Լրակազմ կահույք, գորգեր, հայելիներ		
Ուղեգորգեր, պատուհանների և դռների վարագույրներ, հյուրանոցների անկողնու և սեղանի սպիտակեղեն	70006	25,0
Անկողնային պարագաներ	70009	14,3

Հաշվառումը ձեռքով վարելու դեպքում բոլոր հիմնական միջոցների համար (բացի ավտոտրանսպորտից) ամորտիզացիոն հատկացումների գումարները հաշվարկում են թիվ 6 ձևի մշակման աղյուսակում, իսկ ավտոտրանսպորտի համար՝ թիվ 9 ձևի մշակման աղյուսակում:

Հունվար ամսվա ամորտիզացիոն հատկացումների հաշվարկը կազմելու համար անհրաժեշտ է հունվարի 1-ի դրությամբ ձեռնարկությունում գտնվող բոլոր հիմնական միջոցները խմբավորել ըստ գտնվելու տեղերի և տեսակների (կողերի)՝ ամորտիզացիոն հատկացումների հաստատված միասնական նորմաներին համապատասխան: Դա կատարում են գույքային քարտերով, որոնք տեսակավորվում են ըստ հիմնական միջոցների գտնվելու տեղերի, իսկ դրանց ներսում՝ ըստ տեսակների (կողերի):

Հետագայում, փետրվար ամսվա հատկացումների հաշվարկման համար, քարտարկղի առանձին խմբում պահվող գույքային քարտերում հունվար ամսվա մուտքերի և ելքերի գրանցումներով ձևակերպում են ստացված և դուրս գրված հիմնական միջոցների արժեքը՝ ամորտիզացիայի հաշվարկի ձև 6 մշակման աղյուսակի մի բաժնում: Հետո հաշվարկվում է հունվարին ստացված և դուրս գրված հիմնական միջոցների ամորտիզացիայի ամսական գումարը, այսինքն՝ տարեկան նորմայի 1/12-ը: Հաշվարկված ամորտիզացիայի գումարները տեղափոխում են Բ բաժնի 24 կամ 27 տողերը, կախված հիմնական միջոցների տեսակից:

Այնուհետև՝ հունվարի հաշվարկից ամորտիզացիայի գումարը գրանցվում է 25 և 28 տողերում: 31 տողում հաշվում են ընդհանուր գումարը: Եթե նախորդ ամսում չեն եղել հիմնական միջոցների մուտքագրում կամ դուրս գրում, ապա ընթացիկ ամսվա ամորտիզացիոն հատկացումների գումարը կկազմի նույնը՝ ինչ նախորդ ամսում:

Այսպիսով, հաշվետու ամսում հաշվարկման ենթակա ամորտիզացիան հավասար է նախորդ ամսում հաշվարկված ամորտիզացիայի գումարին, ավելացրած նախորդ ամսում ստացված հիմնական միջոցների ամորտիզացիան և հանած նախորդ ամսում դուրս գրված հիմնական միջոցների ամորտիզացիան: Հիմնական միջոցների ամորտիզացիայի հաշվարկը հիմք է ծառայում ամորտիզացիոն հատկացումների, այսինքն՝ հիմնական միջոցների մաշվածքի գումարները համապատասխան հաշիվներում գրանցելու համար: Այսինքն՝

Դտ հաշիվ 20,25, 26 և այլն
Կտ հաշիվ 02

Այսպիսով, 02 հաշիվը պասիվային է: Կրեդիտային մնացորդը ցույց է տալիս ոչ միայն ձեռնարկության բոլոր հիմնական միջոցների մաշվածքի գումարը, այլ նաև՝ ամորտիզացիոն հատկացումների միջոցով դրանց արժեքի փոխհատուցման գումարը: Դեբետային շրջանառությունը՝ դուրս գրված օբյեկտների մաշվածքի գումարն է, անկախ դուրսգրման պատճառից, կրեդիտային շրջանառությունը՝ հաշվետու ժամանակաշրջանում հաշվարկված ամորտիզացիոն հատկացումների (մաշվածքի) գումարը:

Թիվ 8 հաշիվը կարող է ունենալ երկու ենթահաշիվ՝
02-1. «Սեփական հիմնական միջոցների մաշվածք»
02-2. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցների մաշվածք»

Հաշիվ 02-1. «Սեփական հիմնական միջոցների մաշվածք»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Լ	Հաշիվների դեբետ
47 -	Հիմնական միջոցների օբյեկտների մաշվածքի գումարը, որոնք դուրս են գրվել շահագործումից կամ այլ պատճառներով	Մն. Սեփական օբյեկտների մաշվածքի գումարը ամսվա սկզբին Հաշվետու ամսվա հաշվարկված ամորտիզացիայի (մաշվածքի) գումարը Ընթացիկ վարձակալման տրված հիմնական միջոցների մաշվածքի գումարը	- 20,25, 26 - 80
		Երկարաժամկետ վարձակալությունից որպես ձեռնարկության սեփականություն հանձնված (հետ գնելուց հետո) հիմնական միջոցների մաշվածքի գումարը	- 02-2

Հաշիվ 02-2. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցների մաշվածք»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Լ	Հաշիվների դեբետ
02-1 -	Երկարաժամկետ վարձակալման ժամանակաշրջանի համար հաշվարկված մաշվածքի ամբողջ գումարի դուրսգրում, երբ օբյեկտը հանձնված է վարձակալին՝ որպես սեփականություն	Մն. վարձակալման սկզբից մինչև ընթացիկ ամիսը հաշվարկված մաշվածքի գումարը Լշված օբյեկտների գծով ամեն ամիս հաշվարկված մաշվածքը	- 20,25, 26
03 -	Լույնը, երբ օբյեկտը վերադարձվում է վարձատուին		

Թիվ 02 հաշվի գործառնությունների հաշվառումը կազմակերպվում է թիվ 13 օրագիր-օրդերում՝ սկզբնական փաստաթղթերի հիման վրա (ակտերի, ամորտիզացիայի հաշվարկների, տեղեկանք-հաշվարկների և այլն):

Այդ օրագրում բերվում են նաև թիվ 02 հաշվի անալիտիկ տվյալները՝ ըստ հիմնական միջոցների մնացորդի և շրջանառության: Հիմնական միջոցների մաշվածքի հաշվառումը ըստ օբյեկտների չի տարվում, քանի որ անհրաժեշտության դեպքում դրա չափը որոշվում է հաշվարկային եղանակով, ելնելով սկզբնական արժեքի գումարից և ամորտիզացիայի հաստատված նորմայից, որը ֆիքսվում է գույքային քարտերում:

Պետք է հիշել, որ մաշվածքի հաշվարկը ավարտվում է, երբ ձեռնարկությունում լրիվ փոխհատուցվում է հիմնական միջոցների սկզբնական արժեքը:

6.6. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՆՈՐՈԳՍԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Հիմնական միջոցների նորոգումը անհրաժեշտ է, որպեսզի դրանք պահվեն աշխատանքային վիճակում: Ժամանակին կատարված նորոգումը ապահովում է ձեռնարկության համաչափ աշխատանքը, կրճատում պարապուրդները, ավելացնում հիմնական միջոցների ծառայության ժամկետը:

Ըստ նորոգման աշխատանքների ծավալի և բնույթի, տարբերում են երկու տեսակի նորոգում՝ ընթացիկ և կապիտալ: Ծախսերի աղբյուրները դրանց համար նույնն են. կամ արտադրողության ծախսերի հաշվին, երբ փաստացի ծախսերի գումարը ներառվում է արտադրանքի, աշխատանքների կամ ծառայությունների ինքնարժեքի մեջ, կամ նորոգման

համար հատուկ ստեղծված պահուստաֆոնդի հաշվին: Պահուստաֆոնդի գումարը ինքնարժեքի մեջ մտցվում է ամեն ամիս՝ ըստ նորմատիվների, որոնք ձեռնարկությունը սահմանում է ինքնուրույն: Նորմատիվը մշակվում է 5 տարվա համար՝ ֆիքսված գումարով կամ հիմնական միջոցների սկզբնական արժեքի նկատմամբ հաստատված տոկոսով: Ստեղծված պահուստաֆոնդի գումարի ճշտությունը և դրա օգտագործման համապատասխանությունը ձեռնարկության աշխատանքի պայմաններին պարբերաբար ստուգվում են (տարեվերջին՝ պարտադիր) նախահաշիվների, հաշիվների և այլնի տվյալներով և անհրաժեշտության դեպքում ճշտվում:

Պահուստաֆոնդի առկա գումարի և դրա շարժի հաշվառման համար օգտագործվում է 89. «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդ» հաշիվը՝ «Առաջիկա ծախսերի պահուստաֆոնդ հիմնական միջոցների նորոգման գծով» հոդվածով: Հաշիվը պասիվային է. տվյալ հոդվածով մնացորդը ցույց է տալիս նշված նպատակների համար չօգտագործված պահուստաֆոնդի գումարը: Դեբետային շրջանառությունը արտացոլում է պահուստաֆոնդի օգտագործումը՝ նորոգման աշխատանքների իրականացման հետ կապված աշխատանքների և ծառայությունների վճարման համար, կրեդիտային շրջանառությունը՝ ամեն ամիս ստեղծված պահուստաֆոնդի գումարը ձեռնարկության ծախսերի մեջ ներառելու միջոցով:

վերանորոգված, վերակառուցված, մոդեռնացված օբյեկտների ընդունման-հանձնան

Ա Կ Տ

Արտադրամաս, բաժին, տեղամաս, գիծ	Դեբետ		Կրեդիտ		Գումարը	Համարը	
	հաշիվ, ենթահաշիվ	անալիտիկ հաշվառման կողմ	հաշիվ, ենթահաշիվ	անալիտիկ հաշվառման կողմ		գույքային	գործարանային
1	2	3	4	5	6	7	8

Պատվեր _____ օբյեկտի անվանումը _____

Հաշիվ 89, ենթահաշիվ «Առաջիկա ծախսերի պահուստաֆոնդ հիմնական միջոցների նորոգման համար»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
60 -	Վճարման պահանջագրերի ակցիայտ՝ կատարված աշխատանքների ընդունման համար, հիմնական միջոցների կապիտալ կամ ընթացիկ նորոգումների գծով	110- պահուստաֆոնդի գումարը	- 25,26
10,12, 13,70,69 -	Հիմնական միջոցների ընթացիկ նորոգման փաստացի ծախսեր՝ կատարված տնտեսվարական եղանակով	Հաշվետու ամսում ստեղծված պահուստաֆոնդի գումարը	
23 -	Ավարտված կապիտալ նորոգման փաստացի ծախսերի դուրսգրում՝ կատարված տնտեսվարական եղանակով		

գտնվել է $\frac{\text{պլանային}}{\text{արտապլանային}}$ նորոգման (վերակառուցման, մոդեռնացման) մեջ
ամսաթիվ _____ - ից մինչև _____ ամսաթիվ _____-ը, այսինքն _____ օր:

Թերությունների տեղեկագրով նախատեսված _____ տիվ
նորոգման (վերակառուցման, մոդեռնացման) աշխատանքները կատարվել են _____ ոչ տիվ

նշել՝ կոնկրետ ինչ կատարված չէ

Նորոգման (վերակառուցման, մոդեռնացման) _____ ավարտից
հետո փորձարկված է և հանձնված շահագործման:

Վերակառուցման, մոդեռնացման հետևանքով օբյեկտի բնութագրում տեղի ունեցած փոփոխությունը _____

Համընկեր	_____	_____	_____
	պաշտոնը	ստորագրությունը	ազգանուն, ա.հ.
Ընդունեց	_____	_____	_____
	պաշտոնը	ստորագրությունը	ազգանուն, ա.հ.

ՏԵՂԵԿԱԼՔ

- Փաստացի կատարված աշխատանքների ծավալի նախահաշվային արժեքը
 ռուբլի
 նորոգման
 մոդեռնացման, վերակառուցման
Պլանային բաժնի պետ

- Փաստացի արժեքը, ռուբլի
 նորոգման
 մոդեռնացման, վերակառուցման
Գլխ. հաշվապահ

89. «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր» հաշվի գործառնությունների անալիտիկ հաշվառումը կատարվում է թիվ 15 տեղեկագրում, սինթետիկ հաշվառումը՝ թիվ 10/1 օրագիր-օրդերում:

6.7. ՎԱՐՉԱԿԱԼ ՎԱԾ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Շուկայական հարաբերությունների զարգացման և խորացման պայմաններում ձեռնարկությունները իրենց արտադրական բազաների ամրապնդման, գործունեության նոր ուղղությունների յուրացման և այլ նպատակներով կարող են օգտագործել վարձակալված հիմնական միջոցները: Ձեռնարկությունների միջև վարձակալական հարաբերությունները ներկա պայմաններում կարևոր տեղ են զբաղում նրանց տնտեսական գործունեության մեջ:

Կախված հիմնական միջոցների վարձակալման տևողությունից (ժամանակից), օգտագործվում են դրա հետևյալ տեսակները.

1. Երկարաժամկետ վարձակալություն՝ 1 տարուց ավելի ժամկետով:
2. Կարճաժամկետ՝ մինչև 1 տարի ժամկետով:

Կախված սեփականության հանձնելու պայմաններից, ա/ ֆինանսավորվող, բ/ ընթացիկ վարձակալում:

Ֆինանսավորվող վարձակալության արդյունքում վարձատուրն ստանում է վարձավճարը՝ հավասար կամ ավելի՝ տրված ունեցվածքի արժե-

քից, պայմանագրի կնքման պահին գործող գներով և հաճախ էլ՝ ունեցվածքը վարձակալին հանձնելու իրավունքով: Վարձակալման ժամկետը սովորաբար հավասար է ամորտիզացիայի ժամկետին: Այստեղից է առաջացել «Ֆինանսավորվող վարձակալում» հասկացությունը:

Ընթացիկ վարձակալման նպատակն է բավարարել վարձակալի ժամանակավոր պահանջները՝ հիմնական միջոցների առանձին առարկաների կամ բնակելի և արտադրական շենքերի նկատմամբ: Ունեցվածքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը մնում է վարձատուին:

Ուսումնասիրելով հիմնական միջոցների նշված տեսակների առկայության և շարժի հաշվառման կարգը, նշենք, որ վարձակալի հաշվեկշռում, սեփական հիմնական միջոցների օբյեկտների կողքին, առանձին նշվում են երկարաժամկետ վարձակալված օբյեկտները՝ հետ գնելու իրավունքով կամ առանց դրա: Այդպիսի օբյեկտները մուտքագրվում են վարձատուի հետ համաձայնեցված գնահատմամբ՝ 03. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ» հաշվի դեբետով: Այն ակտիվային հաշիվ է, որի մնացորդը ցույց է տալիս ձեռնարկությունում երկարաժամկետ վարձակալության գումովող հիմնական միջոցների արժեքը: Դեբետային շրջանառությունը՝ երկարաժամկետ վարձակալության նոր ընդունված օբյեկտների արժեքը, կրեդիտային շրջանառությունը՝ հետ գնված հիմնական միջոցների հանձնումը վարձակալին որպես սեփականություն կամ էլ օբյեկտը վարձատուին վերադարձնելու ժամանակ, դուրս է գրվում շահագործման ընթացքում հաշվարկված մաշվածքի գումարը: Մաշվածքով (ամորտիզացիայով) դրանց արժեքը լրիվ չմարելու դեպքում թիվ 03 հաշվի կրեդիտում ֆիքսվում է վարձակալական պարտավորությունների գծով պարտքի գումարը, այսինքն՝ հաշիվը փակվում է:

Վարձակալ ձեռնարկությունը հաշվեկշռում հաշվառման ընդունելով երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ, դրանց համար հաշվարկում է ամորտիզացիա մույն նորմաներով, որով հաշվարկվում է սեփական օբյեկտների համար, բայց՝ օգտագործելով թիվ 02-2. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցների մաշվածք» հաշիվը (կրեդիտ) և արտադրական ծախսերի հաշիվները (դեբետ): Վարձակալ ձեռնարկությունը վարձատուին վճարում է ոչ միայն վարձակալման վճարը, այլ նաև տոկոսներ՝ օբյեկտների օգտագործման համար սահմանված վարձակալման դրույքներով:

Օրինակ՝ 1. Երկարաժամկետ վարձակալման է ստացված օբյեկտ՝ 1 մլն ռուբ. պայմանագրային արժեքով.

Դտ հաշիվ 03. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ»	1 մլն ռուբ.
Կտ հաշիվ 97. «Վարձակալական պարտավորություններ»	1 մլն ռուբ.

2. Տվյալ օբյեկտի համար հաշվետու ամսում հաշվարկված է մաշվածություն (1%) 10 հազ. ռուբ.

Դտ հաշիվ 20,25,26 (արտադրական հաշիվներ)	10 հազ. ռուբ.
Կտ հաշիվ 02-2. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցների մաշվածք»	10 հազ. ռուբ.

Հաշիվ 03. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
ՄՆ.-Երկարաժամկետ վարձակալման մեջ գտնվող օբյեկտի սկզբնական արժեքը	Երկարաժամկետ վարձակալված օբյեկտների հետ գնման արժեքը՝ որպես սեփականություն փոխանցված վարձակալին	- 01
Հաշվետու ամսում երկարաժամկետ վարձակալման ընդունված հիմնական միջոցների օբյեկտների համաձայնեցված արժեքը	Երկարաժամկետ վարձակալված օբյեկտների մաշվածքի գումարը՝ փոխանցված վարձատուփն (վերադարձված)	- 02-2
	Օբյեկտի օգտագործման դիմաց վարձատուփն չվճարված վճարների գումարը՝ ժամկետից շուտ հանձնելու դեպքում	- 97
	Հաշվարկված մաշվածքով չմարված արժեքի գումարը	- 81,87

Վերջում ուսումնասիրենք հիմնական միջոցների օբյեկտների երկարաժամկետ վարձակալման հանձնելու հաշվառման կարգը: Երկարաժամկետ վարձակալման տրված հիմնական միջոցների համար վարձակալների հետ հաշվարկների վիճակի վերաբերյալ տեղեկատվության ընդհանրացման համար օգտագործվում է 09. «Մուտքեր վարձակալական պարտավորություններից» հաշիվը:

Վարձակալման տրված հիմնական միջոցների օբյեկտների արժեքը, վարձակալի և վարձատուփի կողմից համաձայնեցված գնահատմամբ, վերագրվում է թիվ 09 հաշվի դեբետին և 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում» հաշվի կրեդիտին, համապատասխանաբար, վարձակալման վճարի ստացումը արտացոլվում է թիվ 09 հաշվի կրեդիտում, թղթակցելով դրամական միջոցների հաշվառման հաշիվների դեբետի հետ: Թիվ 09 հաշվի դեբետում արտացոլվում են նաև երկարաժամկետ վարձակալման պայմանագրով հաշվարկված տոկոսների գումարները:

Հաշիվ 09. «Մուտքեր վարձակալական պարտավորություններից»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
ՄՆ.-Վարձակալների պարտքի գումարը ամսվա սկզբին	Վարձակալման վճարի ստացում	- 51,52
47 - Հիմնական միջոցների օբյեկտների հանձնում երկարաժամկետ վարձակալության		
80 - Հաշվարկված տոկոսների գումարները		

Պարզ է, որ ձեռնարկության հաշվեկշռում հիմնական միջոցների կազմում տեղի կունենան փոփոխություններ, այսինքն՝ կփոքրանա դրանց առկայությունը: Այս փաստը հաշիվներում կունենա հետևյալ արտացոլումը.

ա/ Երկարաժամկետ վարձակալման հանձնված հիմնական միջոցների սկզբնական արժեքի գումարում.

դտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»
կտ հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ»

բ/ շահագործման ընթացքում հաշվարկված մաշվածքի գումարով.

դտ հաշիվ 02-1. «Սեփական հիմնական միջոցների մաշվածք»
կտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

գ/ վարձակալման ամբողջ ժամանակի համար սահմանված վարձակալման վճարի գումարում.

դտ հաշիվ 09. «Մուտքեր վարձակալային պարտավորություններից»
կտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

դ/ ենթադրվող եկամտի արդյունքի գումարով (47 հաշվի շրջանառությունների տարբերությունը).

դտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»
կտ հաշիվ 83. «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ»

ե/ ամեն ամիս ստացվող վճարի գումարով (վարձակալման վճար).

1/ դտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»
կտ հաշիվ 09. «Մուտքեր՝ վարձակալային պարտավորություններից»
2/ դտ հաշիվ 83. «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ»
կտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

6.8. ԴԻՍԿՍԿՍԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԳՈՒՅՔԱԳՐՈՒՄ

Գույքագրման նպատակն է բացահայտել ձեռնարկությունում հիմնական ֆոնդերի փաստացի առկայությունը և որակական վիճակը, ստուգել տեխնիկական փաստաթղթերը (անձնագիր, բնութագիր, նախագծեր և այլն), պարզել հաշվապահական հաշվառման տվյալները:

Հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին կանոնադրությունում որոշված է, որ հիմնական միջոցների գույքագրումը, որպես կանոն, կատարվում է ոչ պակաս, քան տարեկան մեկ անգամ՝ տարեկան հաշվետվություն կազմելուց առաջ: Գույքագրումը անց է կացնում ձեռնարկության ղեկավարի հրամանով նշանակված հանձնաժողովը: Հանձնաժողովի խնդիրների մեջ է մտնում նաև հիմնական միջոցների պահպանման և ճիշտ օգտագործման ստուգումը: Այն պետք է բացահայտի ձեռնարկության համար ոչ պիտանի մեքենաները, սարքավորումները և այլ հիմնական միջոցները ու դրանց համար կազմի առանձին տեղեկա-

գրեր: Գույքագրման արդյունքում կազմվում է գույքագրման ցուցակ: Հիմնական միջոցների գույքագրման ցուցակը կազմվում է մեկ օրինակից՝ ըստ արժեքների գտնվելու տեղի և ըստ հիմնական միջոցների պահպանման համար պատասխանատու անձի: Ցուցակը ստորագրվում է հանձնաժողովի, նյութապես պատասխանատու անձանց կողմից և հանձնվում է հաշվապահություն: Այն նախատեսված է գույքագրման տվյալները երեք ամսաթվով արտացոլելու համար, որը նպատակ ունի կրճատել հաշվապահության աշխատանքների ծավալը՝ կապված ամեն տարի անցկացվող հիմնական միջոցների գույքագրման հետ:

Այն օբյեկտները, որոնք հաշվառման մեջ արտացոլված չեն, գրանցվում են ցուցակում և գնահատվում վերականգնման ժամանակակից արժեքով: Դրա հետ միասին հաշվարկվում է մաշվածության գումարը՝ ըստ օբյեկտի փաստացի վիճակի: Հանձնաժողովը լրացնում է գույքագրման ցուցակում պակասող տեղեկությունները: Գույքագրման տվյալները համեմատվում են հաշվառման (գույքային քարտերի) տվյալների հետ: Եթե հայտնաբերվում են հաշվառման մեջ չարտացոլված կապիտալ աշխատանքներ, որոնք մեծացնում են հիմնական միջոցների արժեքը կամ մասնակի լուծարք, որը փոքրացնում է հիմնական միջոցների սկզբնական արժեքը, հանձնաժողովը կազմում է ակտ և որոշում է օբյեկտի սկզբնական արժեքի ավելացման կամ նվազեցման գումարը:

Ավելցուկը մուտքագրվում է որպես նախկինում հաշվառման մեջ չարտացոլված, անհատույց ստացված հիմնական միջոց, որը գտնվում է շահագործման մեջ:

- 1/ Դտ հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ» սկզբնական արժեքով
Կտ հաշիվ 88. «Հատուկ նշանակման ֆոնդեր»
- 2/ Դտ հաշիվ 88. «Հատուկ նշանակման ֆոնդեր» մուտքի գումարով
Կտ հաշիվ 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք»

Գույքագրման ժամանակ կարող են հայտնաբերվել փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ, որոնք հաշվառվում էին հիմնական միջոցների կազմում: Այդպիսի հիմնական միջոցների փոխադրումը ՓԱԱ-ի կազմի մեջ ձևակերպվում է հետևյալ ձևով.

- 1/ Դտ հաշիվ 12/2. «ՓԱԱ շահագործման մեջ» սկզբնական արժեքով
Կտ հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ»
- 2/ Դտ հաշիվ 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք» լրիվ վերականգնման
Կտ հաշիվ 13. «ՓԱԱ մաշվածք» մաշվածության արժեքով
- 3/ ՓԱԱ-ի մաշվածքի հաշվարկը մինչև 50% կամ մինչև 100%.
Դտ հաշիվներ 20,25,26 - արտադրական հաշիվներ
Կտ հաշիվ 13. «ՓԱԱ մաշվածք»

Մաշվածքի գումարի փոփոխությունը, կանոնադրության համապատասխան, կատարվում է կամ լրացուցիչ հաշվարկմամբ, կամ էլ ավել հաշվարկված գումարները կարմիր ստորնոյով ձևակերպելու ճանապարհով: Հիմնական միջոցների պակասորդը ձևակերպվում է որպես լուծարք, սակայն հիմնական միջոցների մնացորդային արժեքը վերագրվում է նյութապես պատասխանատու անձին:

- 1/ Դտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում» պակասող օբյեկտի սկզբնական արժեքով
Կտ հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ»
- 2/ Դտ հաշիվ 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք» այդ օբյեկտի մաշվածքի գումարով
Կտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»
- 3/ Դտ հաշիվ 84. «Պակասորդների և արժեքների փչացումից առաջացած կորուստներ» օբյեկտի մնացորդային արժեքի գումարով
Կտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»
- 4/ Դտ հաշիվ 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով» պակասող օբյեկտի մնացորդային արժեքի գումարով
Կտ հաշիվ 84. «Պակասորդների և արժեքների փչացումից առաջացած կորուստներ»

Գույքագրման և հաշվապահական հաշվառման տվյալների միջև եղած շեղումները հաշվապահությունում ձևակերպվում են՝ կազմելով համեմատական տեղեկագիր:

Ձև` գույք-1
Հիմնական միջոցների գույքագրման ցուցակ թիվ 1
Հիմնական միջոցներ` շենքեր, հաստոցներ և սարքավորումներ
Գտնվելու տեղը՝ արտադրամաս 01
Ստացական

Գույքագրումը սկսելուց առաջ արժեքների գծով մուտքի և ելքի բոլոր փաստաթղթերը հանձնվել են հաշվապահություն, իսկ արժեքները, որոնք հանձնված են իմ (մեր) պատասխանատվությանը, մուտքագրված են, ելքագրվածները դուրս են գրված ծախսերով:

Նյութական պատասխանատու անձինք.

արտ. պետ Սմիռնով	արտ. պետ Իվանով	արտ. պետ
<u>պաշտոն ա.ա.հ.</u>	<u>պաշտոն ա.ա.հ.</u>	<u>պաշտոն ա.ա.հ.</u>
պաշտոն ա.ա.հ.	պաշտոն ա.ա.հ.	պաշտոն ա.ա.հ.

Թիվ 119 հրամանի (կարգադրության) հիման վրա
199. թ. հոկտեմբերի 25-ի 199. թ. հոկտեմբերի 26-ի
թիվ 200 թիվ _____
199. թ. « _____ »
թիվ _____

հանված է փաստացի մնացորդը -----
որը հաշվառվում էր 01 հաշվեկշռային հաշվում
199. թ. նոյեմբերի 1-ի
199. թ. նոյեմբերի 1-ի
199. թ. «-----» -ի դրությամբ:

2-րդ և 3-րդ էջեր

Գույքային համարը	Անվանումը և համառոտ բնութագիրը	Բաց թողնման տարին	Հաշվառվում է 199-ի դրությամբ			
			Ֆաստացի առկայություն		հաշվ. հաշվառման տվյալներով	
			քանակը հատ	արժեքը ռուբ.	քանակը հատ	արժեքը ռուբ.
1025	Արտադրամասի շենքեր	1980	3	200000	3	200000
3001	Հաստոց խառատային S-19 և այլն	1984	1	18000	1	18000
	ԸՆԴԱՍԵՆԸ		70	500000	70	500000

4-րդ էջ

Գրանցում դուրս գրման մասին	Հաշվառված է 199-թ. նոյեմբերի 1-ի դրությամբ				Գրանցում դուրս գրման մասին	Հաշվառվում է «—» 199-թ.			
	ֆաստացի առկայություն		հաշվ. հաշվառման տվյալներ			ֆաստացի առկայություն		հաշվ. հաշվառման տվյալներ	
	քանակ հատ	արժեք ռուբ.	քանակ հատ	արժեք ռուբ.		քանակ հատ	արժեք ռուբ.	քանակ հատ	արժեք ռուբ.
	1	200000	1	200000					
	2	1200	2	1200					

4-րդ էջ

Ընդամենը ըստ ցուցակի ա/ հերթական համարը յոթանասուն տասներով

բ/ գումարը, ռուբ. հինգ հարյուր հազար տասներով

Հանձնաժողովի նախագահ՝ գործարանի փոխտնօրեն Բ.Ս.Սվետլով պաշտոնը, ա.ա.հ., ստորագրություն

Հանձնաժողովի անդամներ. գլխավոր հաշվապահի տեղակալ Օ.Գ.Սուլովյովա պաշտոնը, ա.ա.հ., ստորագրություն
արտադրամասի ավագ ինժեներ Ի.Ս.Միխայլով պաշտոնը, ա.ա.հ., ստորագրություն

Քույր արժեքները, որոնք նշված են այս գույքագրման ցուցակում 1-ից մինչև 70, ստուգված են հանձնաժողովի կողմից, իմ ներկայությամբ և մտցված են ցուցակի մեջ, որի հետ կապված՝ գույքագրող հանձնաժողովի նկատմամբ զանգատներ չունեն: Ցուցակում նյութապես պատասխանատու անձ՝ Սմիռնով:

30 հոկտեմբերի 199-թ. Սույն ցուցակում նշված տվյալները և հաշվարկները ստուգվել են՝ 3 նոյեմբերի, 199-թ. նյութերի բաժնի հաշվապահ պաշտոն ստորագրություն

Այս ձևում 4-րդ էջը կրկնվում է 3 անգամ, քանի որ ցուցակը կարող է օգտագործվել 3 գույքագրման համար:

Գույքագրումը սկսվել է՝ հոկտեմբերի 28-ին 199-թ. «—» —————199-թ.
 Գույքագրումը ավարտվել է՝ հոկտեմբերի 30-ին 199-թ. «—» —————199-թ.
 Գույքագրման ժամանակ բացահայտված է հետևյալը (տես՝ ձևը).

24՝ գույք-18

Հիմնական միջոցների գույքագրման արդյունքների համեմատական տեղեկագիր «—» ————— 199-թ.

Թիվ — հրամանի (կարգադրության) հիման վրա «—» — 199-թ. կատարվել է պատասխանատու պահպանության տակ գտնվող հիմնական միջոցների ֆաստացի առկայության գույքագրում:

Պաշտոն Գույքագրումը սկսվել է «—» —————199-թ. ավարտվել է «—» —————199-թ. Գույքագրման ժամանակ բացահայտված է հետևյալը.

Հերթական համարը	Անվանումը և համառոտ բնութագիրը	Թողարկման տարին	Գույքագրման արդյունքները			
			ավելցուկ		պակասորդ	
			քանակ, հատ	արժեք, ռուբ.	քանակ, հատ	արժեք, ռուբ.

Հաշվապահ Արդյունքներին ծանոթացել են. նյութական պատասխանատու անձի ստորագրությունը

24 ՕԸ - 7

ձեռնարկություն, կազմակերպություն Հաստատվել է ԽՍՀՄ Պետլիճկոմի թիվ 241 որոշմամբ, 1989թ. դեկտեմբերի 28-ին

Հիմնական միջոցների հաշվառման գույքային քարտերի ցուցակ 199-թ. ————— ից. մինչև ————— 199-թ. ժամանակաշրջանի համար

Համարը		Օբյեկտի անվանումը	Գրանցում դուրս գրման մասին
քարտի	գույքային		
1	2	3	4

Հիմնական միջոցների հաշվառման
ԳՈՒՅՔԱՅԻՆ ՔԱՐՏ

Հաշվառված հիմնական գումար (ավել-բեռնագիր)	Բոլոր օրվա վերջերի սկզբնական արժեքը
ամսաթիվ	համար
16	17
	18

Օրվա տիպ անվանումը և նշանակությունը

արտադրող գործարանի անվանումը

մոդել, տեսակ, մակնիշ

Արտադրանքի անվանումը, տիպը, մոդելը, տեսակը, մակնիշը	Համար	Քաշիկ, հիմնական շիվ	Ամալիտի հաշվառման կտրվածք	Սկզբնական (գծման) արժեք	Կտրվածքի հաշիվ և ամալիտի հաշվառման օրվա թիվը (ամսականում)	Վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)	Մոտոցիկլի (պատվան) տարիները	Մոտոցիկլի հատկանիշները (տեսակ, արտադրող, տեսակ)	Սարքավորումներ	Նախորդման հանձնելու ակտ		Օրվա թիվը վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)	Հիմնական արժեքի վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)		
										տեսակ	կող			ամսաթիվ	համար
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

Գույքային գործարանային համար	Համար	Քաշիկ, հիմնական գումար	Սկզբնական արժեք	Վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)	Մոտոցիկլի (պատվան) տարիները	Մոտոցիկլի հատկանիշները (տեսակ, արտադրող, տեսակ)	Սարքավորումներ	Նախորդման հանձնելու ակտ		Օրվա թիվը վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)	Հիմնական արժեքի վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)
								ամսաթիվ	համար		
19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	

Ճեղք բերման արդյունքը (Ֆինանսավորում)

Արժեքները, չին ավարտ, լրացված (հաշվառված գումար)	Նորոգում (հաշվառված գումար)						Գումար	Գույքային համար	Գումար	Գույքային համար	Գումար	Գույքային համար
	համար	գույքային համար	ամսաթիվ	գումար	գույքային համար	ամսաթիվ						
	1	2	3	4	5	6						

Օրվա տիպ անվանումը և նշանակությունը

Օրվա տիպ անվանումը և նշանակությունը	Նորոգում (հաշվառված գումար)					
	համար	գույքային համար	ամսաթիվ	գումար	գույքային համար	ամսաթիվ
	1	2	3	4	5	6

Քաշիկները լրացրել է

կաշտոն 199-թ.

ստորագրություն

ա.ա.հ.

«-----»

24.00-1

ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ԵՄ

Չեղման արժեքի վերականգնման օրվա թիվը

Հիմնական միջոցների ընդունման -- հանձնման (մտքին)

ԱԿՏ

ստորագրություն «-----» 199 թ.

Փաստաթղթի համարը	Ապագան ամսաթիվը	Հիմնական միջոցների համար և արժեքը	Գործարանի անվանումը
------------------	-----------------	-----------------------------------	---------------------

Համար	Արտադրողի անվանումը	Տեսակ	Վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)	Համար	Գումար	Գույքային համար	Վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)	Կտրվածքի հատկանիշները (տեսակ, արտադրող, տեսակ)	Սարքավորումներ	Նախորդման հանձնելու ակտ	Օրվա թիվը վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)	Հիմնական արժեքի վերականգնման օրվա թիվը (ամսականում)	
													համար
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

« _____ » 199 թ. թիվ _____ հրամանի _____ հիման վրա կարգադրության _____

կատարվել է _____ գնում,

որը շահագործման է ընդունվում (հանձնվում) _____ ից

Ընդունման (հանձնման) պահին օբյեկտը գտնվում է _____

օբյեկտի գտնվելու տեղը

Սարքավորում		Մաշվածքի գումարը 199-թ. որոշյալ կատարված վերազնահատման տվյալներով կամ ձեռք բերման փաստաթղթերով	Թողարկման (կառուցման) տարեթիվը	Շահագործման հանձնելու ամսաթիվը (ամիսը, տարին)	Բյուջեին վճարումների հատկանիշը	Հիմնական միջոցների համար վճարումը սկսելու ամսաթիվը (ամիսը, տարին)	Աճճագրի համարը
տեսակը	կոդը						
15	16	17	18	19	20	21	22

Չեղբերման (ֆինանսավորման) աղբյուրը _____

Տեղափոխման համար հիմքը _____

Օբյեկտի համառոտ քնութագիրը _____

ՉԿ ՕՇ-1-ի ուսման

Օբյեկտը տեխնիկական պայմաններին համապատասխանում է (չի համապատասխանում) _____

նշել, թե ինչը չի համապատասխանում

պահանջվում է (չի պահանջվում) լրացուցիչ աշխատանք _____

նշել, թե ինչ է պահանջվում

Օբյեկտի փորձարկման արդյունքները _____

Հանձնաժողովի եզրակացությունը _____

Հավելված. Տեխնիկական փաստաթղթերի ցանկ _____

Հանձնաժողովի նախագահ	պաշտոն	ստորագրություն	ա.ա.հ.
	պաշտոն	ստորագրություն	ա.ա.հ.
	պաշտոն	ստորագրություն	ա.ա.հ.

Հիմնական միջոցների օբյեկտը	ընդունեց	պաշտոն	ստորագրություն	ա.ա.հ.
	հանձնեց	պաշտոն	ստորագրություն	ա.ա.հ.

Հաշվապահության նշումը քարտի բացման կամ օբյեկտի տեղափոխման մասին

« _____ » 199 թ.

Գլխավոր հաշվապահ (հաշվապահ)

ձեռնարկություն, կազմակերպություն

Հաստատվել է ԽՍՀՄ Պետլիճկոմի թիվ 241 որոշմամբ 28 դեկտեմբերի 1989թ.

Հիմնական միջոցների գույքային ցուցակ (ըստ գտնվելու, շահագործման տեղի)

արտադրամաս, բաժին, տեղամաս, գիծ

դասակարգման խմբի անվանումը

Գույքային քարտը կամ գրանցում գույքային գրքում		Գույքային համարը	Օբյեկտի անվանումը	Սկզբնական (զնման) արժեքը	Դուրսգրումը (տեղաշարժը)		
					փաստաթուղթ		դուրսգրման (տեղափոխման) պատճառը
համարը	ամսաթիվը			համարը	ամսաթիվը		
1	2	3	4	5	6	7	8

II. Ըստ շահագործման մեջ գտնվող հիմնական միջոցների

Տողի համարը	Հիմնական միջոցների տեսակը (ամորտիզացիայի նորմաների խմբավորմամբ)	Ամորտիզացիոն հատկանշանքների նորմա (ամսական)	Շահագործման տեղը (արտադրման և այլն) ըստ ձեռնարկության		Արտադրման 01		Արտադրման 02		Օճանրակ արտադրմանը		Գործարանական վարչություն	
			օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիոն հատկանշանքներ	օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիայի գումարը	օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիայի գումարը	օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիայի գումարը	օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիայի գումարը
Ստացվել է			35000	194	35000	194						
1	41001	0,558	20000	166	20000	166						
2	41202	0,833	+55000	+360	+55000	+360						
Դուրս է գրվել		0,558	-3500	-20								3500-20

Ա. Ըստ անցյալ ամսում ստացվածների և դուրսգրվածների

Տողի համարը	Տեսակը	Ամորտիզացիոն հատկանշանքների նորմա (ամսական)	Շահագործման տեղը (արտադրման և այլն) ըստ ձեռնարկության	Արտադրման 01	Արտադրման 02	Օճանրակ արտադրմանը	Գործարանական վարչություն
24	Ըստ արտադրված սարքավորման և արվարձանային տրանսպորտի		+360	+360			
			1890	1240	600	50	
			2250	1600	600	50	

Բ. Ըստ բոլոր օբյեկտների (անցած ամսվա սկզբին մնացած, ստացված և դուրս գրված)

Ըստ ստացվածների համարում և արվարձանային տրանսպորտի

Հաշվարկվել է անցյալ ամսում (+)

Ենթակա է արտադրման հաշվետու ժամանակաշրջանում

Կողմնակցող համարը	Հիմնական միջոցների տեսակը (ամորտիզացիայի նորմաների խմբավորմամբ)	Ամորտիզացիոն հատկանշանքների նորմա (ամսական)	Շահագործման տեղը (արտադրման և այլն) ըստ ձեռնարկության		Արտադրման 01		Արտադրման 02		Օճանրակ արտադրմանը		Գործարանական վարչություն	
			օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիոն հատկանշանքներ	օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիայի գումարը	օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիայի գումարը	օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիայի գումարը	օբյեկտի արժեքը	ամորտիզացիայի գումարը
	Ըստ մնացյալ օբյեկտների, բացի ավտոտրանսպորտից		-20									-20
			5608	3000	774	214	1620					
			5588	3000	774	214	1600					
	Ընդամենը ըստ շահագործման մեջ գտնվող հիմնական միջոցների 7838		7838	4600	1374	264	1600					

ՓՈՔՐԱՐԺԵՔ ԵՎ ԱՐԱԳԱՍԱՇ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

7.1. ՓՈՔՐԱՐԺԵՔ ԵՎ ԱՐԱԳԱՍԱՇ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԸ (ՓԱԱ) ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ձեռնարկություններում օգտագործվող նյութական արժեքների զգալի մասն են կազմում փոքրարժեք և արագամաշ առարկաները (ՓԱԱ), որոնց հաշվառման սկզբունքները և խնդիրները հասկանալու համար անհրաժեշտ է նախ պարզաբանել օգտագործման առանձնահատկությունները, ինչպես նաև քննարկել դրանց դասակարգումը: Ինչպես և հիմնական միջոցները, շահագործման պրոցեսում ՓԱԱ-ը չեն փոխում իրենց բնական ձևը և մաշվում են աստիճանաբար: Որոշակի բնական ձևով առարկաների օգտագործման հարաբերական տևողությունը իր ազդեցությունն է թողնում հաշվառման կազմակերպման վրա:

Շուկայական հարաբերություններին անցումը և գերարժեզրկումը պահանջեցին ձեռնարկությունների իրավունքների ընդլայնում՝ ՓԱԱ-ի արժեքի վերին սահմանի որոշման գործում: 1993 թ. հունիսի 4-ին ընդունված թիվ 68. «Հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին» կանոնադրության լրացումների և փոփոխությունների համաձայն, հիմնական միջոցների կազմից հանվել և դասվել են ՓԱԱ-ին հետևյալ առարկաները.

- 1994 թ. հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված աշխատանքի առարկաները, որոնց միավորի արժեքը 500 հազ. ռուբ. չի գերազանցում անկախ շահագործման ժամկետից,

- հատուկ գործիքները և հատուկ հարմարանքները, փոխարինովի սարքավորումը՝ անկախ արժեքից,

- մասնագիտական հագուստը և կոշիկները, անկողնային պարագաները՝ անկախ արժեքից և ծառայության ժամկետից:

Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաները մտնում են ձեռնարկության շրջանառու միջոցների կազմի մեջ: Հետևաբար, ՓԱԱ-ը օգտագործման բնույթի տեսակետից նման են հիմնական միջոցներին, իսկ ձեռք բերման կարգի տեսակետից՝ նյութերին: Հիմնական միջոցների և նյութերի միջև ՓԱԱ-ի միջանկյալ վիճակով են պայմանավորված դրանց հաշվառման կազմակերպական առանձնահատկությունները:

Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաները կարող են գտնվել ձեռնարկության պահեստում և շահագործման մեջ՝ առանձին աշխատողների նյութական պատասխանատվության տակ:

Ըստ կազմի և ձեռնարկությունում ունեցած ֆունկցիոնալ դերի՝ ՓԱԱ-ը ստորաբաժանվում (որակավորվում) են հետևյալ կերպ՝

1. Գործիքներ և հարմարանքներ.

- ընդհանուր օգտագործման գործիքներ և հարմարանքներ (կտրող, հղկիչ, հարվածող, դարբնոցային, փականագործական, հավաքման, չափող և այլ գործիքներ ու հարմարանքներ, որոնք ունեն ունիվերսալ կիրառում): Դրա համար էլ գործիքների և հարմարանքների համար «ընդհանուր օգտագործման» տերմինը նշանակում է, որ դրանք կապված չեն արտադրանքի որոշակի տեսակի թողարկման հետ,

- հատուկ նշանակման գործիքներ և հարմարանքներ: Դրանցից են կտրող, չափող և այլ գործիքները, ինչպես նաև հարմարանքները (սառը և տաք դրոշմները, մոդելները, ճնշակադապարները և այլն), որոնք օգտագործվում են արտադրանքի որոշակի տեսակներին (մեկ կամ մի քանի շինվածքներին) վերաբերող առանձին դետալների և հանգույցների մշակման և հավաքման ժամանակ: Դրա համար էլ հատուկ նշանակման գործիքների և հարմարանքների օգտագործումը միշտ կապված է որոշակի արտադրանքի թողարկման հետ:

2. Փոխարինովի սարքավորում: Մեքենաների առանձին մասեր հանդիսացող առարկաներն են, որոնք օգտագործվում են մաշված համապատասխան մասերը առանց նորոգման փոխարինելու համար (օրինակ, մաքրոջը՝ մանածագործական ֆաբրիկայում):

3. Փոքրարժեք տնտեսական գույք: Այն առարկաներն են, որոնք օգտագործվում են տնտեսական կարիքների համար (գրասենյակային կահույք, ժամացույցներ, կրակմարիչներ և այլն):

4. Մասնագիտական հագուստ և մասնագիտական կոշիկներ: Այն առարկաները, որոնք նախատեսված են արտադրության վնասակար պայմաններից անհատական պաշտպանության համար կամ այն առարկաները, որոնք պահպանում են հագուստը ժամանակից շուտ մաշվելուց (թաթմաններ, ակնոցներ, գոգնոցներ, կոմբինեզոններ, քուրքեր և այլն): Այդպիսի առարկաները, սահմանված նորմաներով, տրվում են բանվորներին որոշակի ժամկետով կամ հերթապահության ժամանակ: Դրանցից մի մասը կարող է տրվել անվճար, իսկ մյուսը՝ վճարով:

5. Անկողնային պարագաներ (ձեռնարկությունների հանրակացարաններում օգտագործվող բարձեր, ներքնակներ, սավաններ, բարձի երեսներ):

Այսպիսով, ՓԱԱ-ի ամեն խումբ ունի ձեռնարկությունում օգտագործման և հաշվառման որոշակի առանձնահատկություններ: Բացի այդ, մինչև 5000 ռուբ. (սահմանված չափաքանակի 1/20 մասը՝ 100000 : 20) արժեք ունեցող ՓԱԱ-ի համար սահմանված է հաշվառման պարզեցված կարգ, և դրանք նույնպես առանձնացված են առանձին խմբում:

ՓԱԱ-ի ձեռք բերման և պահեստներում դրանց պահպանման հաշվառումը կազմակերպվում է միևնույն ձևով՝ անկախ ձեռքբերման աղբյուրից և նման է նյութերի ստացման ու պահպանման հաշվառմանը: Ուստի ստորև քննարկվում է ՓԱԱ-ի հաշվառումը՝ սկսած դրանք շահագործման հանձնելու պահից:

Ձեռնարկություններում ՓԱԱ-ը հանձնվում են շահագործման, աստիճանաբար մաշվում են և դուրս գրվում մաշվածության կամ անպետքության հետևանքով:

Հաշվառման մեջ նշված բոլոր գործառնությունները անհրաժեշտ է արտացոլել ըստ ՓԱԱ-ի յուրաքանչյուր խմբի՝ առանձին: Քանի որ շահագործման հանձնված փոքրաթեք և արագամաշ առարկաները գտնվում են որոշ անձանց նյութական պատասխանատվության տակ, ապա դրանց հաշվառումը պետք է կազմակերպվի ըստ նյութապես պատասխանատու անձանց:

ՓԱԱ-ի մաշվածքի գումարը ներառվում է արտադրության ծախսերի մեջ: Այդ պատճառով էլ անհրաժեշտ է ապահովել նշված առարկաների մաշվածքի՝ որպես ծախսերի բաղկացուցիչ մասի հաշվառումը:

Փոքրաթեք և արագամաշ առարկաների հաշվառման խնդիրներն են.

- ՓԱԱ-ի շարժի ճիշտ փաստաթղթային ձևակերպումը և ժամանակին արտացոլումը հաշվառման մեջ,

- վերահսկողությունը ՓԱԱ-ի պահպանման նկատմամբ, դրանց մնացորդների մասին ճշգրիտ տեղեկությունների ստացումը, փաստացի վիճակին այդ մնացորդների համապատասխանության վերահսկողությունը,

- վերահսկողությունը շահագործման ընթացքում ՓԱԱ-ի ճիշտ օգտագործման նկատմամբ և ձեռնարկությունում չօգտագործվող առարկաների բացահայտումը,

- ՓԱԱ-ի մաշվածքի ճիշտ հաշվարկումը և վերագրումը ձեռնարկության ծախսերին:

Բազմատեսակ փոքրաթեք և արագամաշ առարկաների մեծ քանակությունը հաշվային աշխատողներից հատուկ ուշադրություն է պահանջում հաշվառման տվյալ տեղամասի նկատմամբ: Այդ առարկաների մեծ մասը անփույթ վերաբերմունքի հետևանքով կարող է ժամանակից շուտ շարքից դուրս գալ: Այդ պատճառով էլ կարող են կատարվել ձեռնարկության հաշվին առանձին առարկաների անօրինական դուրսգրման փորձեր: Ձեռնարկության ծախսերի, հետևաբար և շահույթի հաշվարկման ճշտությունը կախված է նրանից, թե հաշվային աշխատողը որքանով է ճիշտ և ժամանակին հաշվարկում տվյալ ժամանակաշրջանում շահագործման մեջ գտնվող ՓԱԱ-ի մաշվածքը:

7.2. ՀԱՅԱԳՈՐԾՄԱՆ ՄԵՋ ԳՏՆՎՈՂ ՓՈՔՐԱՐԺԵՔ ԵՎ ԱՐԱԳԱՄԱՇ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԻ ՀԱՐԺԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԱՎՈՐՈՒՄԸ

ՓԱԱ-ի հիմնական մասը կազմում են գործիքները և հարմարանքները: Չեռք բերված կամ պատրաստված փոքրաթեք գործիքները և հարմարանքները մուտքագրվում են կենտրոնական գործիքային պահեստ (ԿԳՊ): Այնուհետև դրանք հանձնվում են արտադրամասերի գործիքային բաշխման պահեստներ (ԱԲՊ), որտեղից էլ տրվում են բանվորներին:

Տարբերում են փոքրաթեք և արագամաշ գործիքների ու հարմարանքների հաշվապահական և օպերատիվ հաշվառում:

Հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլվում են գործիքների և հարմարանքների շահագործման հանձնման, մաշվածության պատճառով շահագործումից դուրսգրման, մաշվածքի հաշվարկման գործառնությունները, իսկ օպերատիվ հաշվառման մեջ՝ բանվորներին գործիքների և հարմարանքների տրամադրումը և դրանց վերադարձը, սրման և նորոգման հանձնելը և հետ ստանալը: Շահագործման մեջ գտնվող գործիքների և հարմարանքների ճիշտ հաշվառման համար պահանջվում է գործիքային տնտեսության համապատասխան կազմակերպում: Գործիքների և հարմարանքների պահեստային հաշվառումը կազմակերպվում է նույն ձևով, ինչ որ նյութերինը՝ պահեստում:

Գործիքների և հարմարանքների հաշվառումը իրականացվում է արտադրամասի բաշխման պահեստարանում, անվանացանկային համարների կտրվածքով՝ նույն ձևով, ինչպես՝ նյութերի տեսակային հաշվառումը պահեստներում, այսինքն՝ օպերատիվ-հաշվապահական եղանակով: Արտադրամասի բաշխման պահեստարանում գործիքների և հարմարանքների յուրաքանչյուր անվանացանկային համարի համար բացում են նյութերի պահեստային հաշվառման քարտ (ձև M-12): Նշված քարտերում նախ գրանցում են գործիքների և հարմարանքների մնացորդները, իսկ հետո՝ դրանց ստացումը և դուրսգրումը ժամանակագրական հաջորդականությամբ: Գրանցումները քարտերում կատարում են հետևյալ փաստաթղթերի հիման վրա. մուտքի գծով՝ լիմիտային քարտերի, պահանջագիր ակտերի կամ գործիքների մշտական պաշարի համալրման (մասհանման) տեղեկագրերի, իսկ ելքի գծով՝ դուրսգրման ակտերի:

Շահագործման մեջ գտնվող գործիքների և հարմարանքների մուտքի սինթետիկ հաշվառման կուտակման տեղեկագիր
199__թ. դեկտեմբեր

Սմա-թիվը	Ստացման աղբյուրները, խմբերը	Խումբ թիվ 015					Ըստ խմբերի	Ընդամենը
		ԿԳՊ-ից	այլ ԱԲՊ-երից	սեփական արտադրության	այլ	ընդամենը		
Մնացորդ	ամսվա սկզբին	-	-	-	-	-	-	
01.05		710-00	-	-	-	710-00	-	
05.10		215-00	10-00	-	-	225-50	-	
		և այլն						

Շահագործման մեջ գտնվող գործիքների և հարմարանքների ելքի սինթետիկ հաշվառման կուտակման տեղեկագիր 199__թ. դեկտեմբեր

Ամսաթիվ	Ծախսի ուղղությունը, խմբերը	Խումբ թիվ 015						Ըստ խմբերի	Ընդամենը
		մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր՝ հոդված 1204	մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր՝ հոդված 1205	բանվորների և ծառայողների հաշվին	թափոն	այլ	ընդամենը		
01.05			30-00	-	3	1			
05.10			118-00	-	-	3			
Մնացորդ ամսվա վերջին									

Արտադրամասի բաշխման պահեստարանի պահեստապետից ընդունելով բոլոր այն փաստաթղթերը, որոնց հիման վրա կատարվել են գրանցումները գործիքների և հարմարանքների պահեստային հաշվառման քարտերում, հաշվապահության աշխատողները ստուգում են յուրաքանչյուր փաստաթղթի լրացման և ձևակերպման ճշտությունը և լրիվությունը, կողերի նշումը, լրացում են չնշված կողերը և այլն:

Բոլոր այս տվյալները գրանցում են սինթետիկ հաշվառման կուտակման տեղեկագրերում, որոնք վարում են ըստ յուրաքանչյուր բաշխման պահեստարանի՝ մուտքի և ելքի համար առանձին:

Նույնպիսի տեղեկագիր են կազմում շահագործման հանձնված այն առարկաների համար, որոնք ձեռք են բերվել ֆինանսավորման հատուկ աղբյուրների հաշվին: Նույն ձևով ստանում են հանրագումարային տեղեկություններ շահագործումից դուրս գրված առարկաների վերաբերյալ: Առարկաների դուրսգրման վերաբերյալ գործարանային պահեստներից, արտադրամասերի բաշխման պահեստարաններից ստացված ակտերը և թափոնի համար բեռնագրերը մշակում են նույն ձևով, ինչպես շահագործման հանձնված առարկաներին վերաբերող փաստաթղթերը: Այնուհետև, ըստ յուրաքանչյուր բաշխման պահեստարանի, կազմում են ելքի կուտակման տեղեկագրեր:

Մուտքի և ելքի կուտակման տեղեկագրերը փոխկապված են: Մուտքի կուտակման տեղեկագրերում «ընդամենը» սյան առաջին տողով նշում են մնացորդները ամսվա սկզբին: Այս տվյալները գրանցում են գույքագրման ակտերից կամ նախորդ ամսվա համապատասխան կուտակման տեղեկագրից: Ելքի կուտակման տեղեկագիրը կազմում են ըստ գործիքների և հարմարանքների նույն խմբերի, ինչ որ՝ գործիքների և հարմարանքների մուտքի կուտակման տեղեկագիրը: «Ընդամենը» սյան վերջին տողով, երկու տեղեկագրերի մնացորդների և հանրագումարների հիման

վրա, որոշում են մնացորդները ամսվա վերջին խմբերի կտրվածքով: Այնուհետև դրանք համեմատվում են արտադրամասի բաշխման պահեստարանի անալիտիկ հաշվառման տվյալների հետ՝ ըստ գործիքների և հարմարանքների յուրաքանչյուր խմբի:

Ի տարբերություն փոքրածեք գործիքների և հարմարանքների, փոքրածեք տնտեսական գույքը շահագործման հանձնելիս պահվում է ոչ թե արտադրամասերի բաշխման պահեստարաններում, այլ շահագործման վայրերում (սեղաններ, աթոռներ և այլ առարկաներ): Ամբողջ տնտեսական գույքը գտնվում է այս կամ այն անձի նյութական պատասխանատվության տակ: Հետևաբար, հաշվառումը այստեղ իրականացվում է ըստ փոքրածեք գույքի պահպանման տեղերի և նյութապես պատասխանատու անձանց:

Շահագործման մեջ գտնվող փոքրածեք գույքի անալիտիկ հաշվառումը կատարվում է ցուցակներով, որոնք կազմում են տարվա համար նյութապես պատասխանատու անձանց կտրվածքով՝ ստորաբաժանելով նաև ըստ ծառայողական շենքերի, որոնցում օգտագործվում է տնտեսական գույքը: Ցուցակները կազմում են երկու օրինակով, որից մեկը պահվում է հաշվապահությունում, իսկ մյուսը՝ նյութապես պատասխանատու անձի մոտ: Նյութապես պատասխանատու անձը գույքը ստանում է պահանջագրերով: Այդ պահանջագրերի հիման վրա ցուցակներում կատարում են գրանցումներ գույքի ստացման մասին:

Մաշված փոքրածեք գույքի դուրսգրումը ձևակերպում են ակտով (ձև MB-8): Այդ ակտերի հիման վրա ցուցակներում արտացոլվում է գույքի դուրսգրումը: Նյութապես պատասխանատու մեկ անձից մյուսի նյութական պատասխանատվությանը փոքրածեք գույքի հանձնումը ձևակերպում են ապրանքագրերով:

Նշենք, որ վերը շարադրվածը վերաբերում է տնտեսական գույքի այն առարկաներին, որոնց արժեքը 5000 ռուբլուց բարձր է:

Մինչև 5000 ռ. արժեք ունեցող առարկաների համար կազմված պահանջագրերը խմբավորվում են հատուկ կուտակման տեղեկագրում՝ ամսվա համար հանրագումարային առանձին ցուցանիշներ ստանալու համար:

5000 ռ. բարձր արժեք ունեցող գույքի մուտքի և ելքի սինթետիկ հաշվառման կուտակման տեղեկագրերը կազմվում են ըստ ամբողջ ձեռնարկության՝ ստորաբաժանելով ըստ առարկաների պահպանման տեղերի այնպես, ինչպես փոքրածեք գործիքների և հարմարանքների համար:

Վարչության փոքրաթիվ և արագամաշ գույքի ցուցակ
Նյութական պատասխանատու անձ՝ *գործարանի պարետ Վ.Պ. Կյուևա*

Ամսաթիվը	Գույքային համարը	Փաստաթղթի համարը	Առարկաների անվանումը	Չափի միավորը	Քանակը	Գինը	Գումարը	Նշում դուրսգրման մասին			
								ամսաթիվը	փաստաթղթի համարը	քանակը	գումարը
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
01.01 01.01	710-759 976-999	43 68	Սեղաններ գրասենյակային (միդոնանի) Աթոռներ գրասենյակային և այլն	հատ	4	240	960	-	-	-	-
					6	50	300	-	-	-	-

Ծանոթություն: ցուցակի առաջին մասում 9 - 12 սյուները կրկնվում են երեք-չորս անգամ տարվա ընթացքում տվյալ տեսակի գույքի դուրսգրման մասին նշումներ կատարելու համար:

Շահագործման մեջ գտնվող փոքրաթիվ գույքի անալիտիկ հաշվառումը տարբերվում է գործիքների և հարմարանքների հաշվառումից: Այստեղ պահեստային հաշվառման քարտեր և մնացորդների գրքեր չեն օգտագործվում, քանի որ տնտեսական գույքի հաշվառման ցուցակները հանդիսանում են անալիտիկ հաշվառման ռեգիստրներ: Անալիտիկ և սինթետիկ հաշվառման տվյալների համեմատման համար կազմում են շրջանառության տեղեկագիր: Նշված տեղեկագրում յուրաքանչյուր ցուցակի հանրագումարի, այսինքն՝ նյութական պատասխանատու յուրաքանչյուր անձի համար հատկացվում է մեկ տող, որով ցույց են տրվում հաշվետու ժամանակաշրջանում տնտեսական գույքի շարժը և մնացորդները: Շահագործման մեջ գտնվող փոքրաթիվ տնտեսական գույքի ոչ մեծ շարժի դեպքում շրջանառության տեղեկագրերը կազմում են եռամսյակի համար:

Շահագործման մեջ գտնվող անկողնային պարագաների հաշվառումը կատարվում է այնպես, ինչպես տնտեսական գույքի հաշվառումը: Դրանց անալիտիկ հաշվառումը իրականացվում է ըստ շահագործման տեղերի և նյութական պատասխանատու անձանց:

Պահեստում մասնագիտական հագուստի և կոշիկների հաշվառումը կատարվում է նյութերի պահեստային հաշվառման քարտերում, ըստ անվանացանկային համարների (ձև. M-12):

Բանվորներին անվճար տրվող մասնագիտական հագուստի և կոշիկների հաշվառումը կատարվում է այնպես, ինչպես բանվորներին երկարատև օգտագործման համար տրամադրվող գործիքների և հարմարանքների հաշվառումը: Դրանց տրամադրումը ձևակերպում են սովորական կամ հատուկ ձևի պահանջագրերով: Նշված պահանջագրերում տվյալ փաստաթղթի համար ընդհանուր ռեկվիզիտներից բացի նշում են օգտագործման ժամկետը: Մասնագիտական հագուստի դուրսգրումը ձևակեր-

պում են ակտով: Ակտի ձևը նույնն է, ինչ որ գործիքների և հարմարանքների դուրսգրման դեպքում: Ազատման, այլ աշխատանքի փոխադրման դեպքում բանվորների կողմից մասնագիտական հագուստի հանձնումը ձևակերպում են ապրանքագրերով:

Բանվորներին տրամադրված մասնագիտական հագուստը գրանցում են մասնագիտական հագուստի հաշվառման անձնական քարտերում, որոնք բացվում են մասնագիտական հագուստ կամ կոշիկներ ստացած յուրաքանչյուր բանվորի համար՝ գրանցելով այդ առարկաները, դրանց ծառայության ժամկետները և դուրսգրումը:

Կանխիկ հաշվարկով մասնագիտական հագուստի բացթողումը դիտվում է որպես իրացում և ձևակերպվում է 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշվով:

7.3. ՓՈՔՐԱԹԵՔ ԵՎ ԱՐԱԳԱՄԱՇ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԻ ՄԱՇՎԱԾՔԻ ՀԱՇՎԱՐԿԸ ԵՎ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանի (սովորաբար՝ ամսվա) ընթացքում ձեռնարկության ծախսերի մեջ ներառում են ՓԱԱ-ի մաշվածքի գումարը: Ամեն ամիս և անգամ ամեն եռամսյակ յուրաքանչյուր առարկայի մաշվածքը հաշվարկելը դժվար է: Ուստի անխուսափելի է ՓԱԱ-ի մաշվածքի գումարների հաշվարկման պայմանական եղանակների կիրառումը:

Ձեռնարկություններն իրենք են ընտրում մաշվածքի հաշվարկման եղանակը ամբողջ տարվա համար:

1. 100% մաշվածքի հաշվարկը, երբ պահեստից առարկաները հանձնվում են շահագործման:

2. 50 % մաշվածքի հաշվարկը՝ փոքրաթիվ առարկաները շահագործման հանձնելիս, իսկ արժեքի մնացած 50 %-ը, հանած ջարդոնի արժեքը, ներառվում է այն ամսվա ծախսերի մեջ, երբ առարկաները դարձել են ոչ պիտանի:

Օրինակ. դեկտեմբեր ամսին 01 արտադրամասին շահագործման են տրվել փոքրաթիվ առարկաներ՝ 11000 ուրբ. արժեքով: Այդ նույն ամսին տվյալ արտադրամասում ոչ պիտանիության հետևանքով դուրս են գրվել 29000 ուրբ. առարկաներ, ջարդոնը մուտքագրվել է 400 ուրբ. գումարով: Դեկտեմբերին 01 արտադրամասի փոքրաթիվ առարկաների մաշվածքի գումարը կկազմի 19600 ուրբ. [(11000+29000) : 2-400]:

Փոքրաթիվ առարկաների մաշվածքը հաշվարկում են ըստ առանձին արտադրամասերի կամ միասին. դա կախված է ձեռնարկությունում արտադրամասային ծախսերի հաշվառման կարգից: Հաշվարկը կատարվում է ձեռնարկության հաշվապահությունում՝ ՓԱԱ-ի շահագործման հանձնման խմբավորման տեղեկագրերի և ՓԱԱ-ի շահագործումից դուրս գրման ակտերի կուտակման տեղեկագրերի հիման վրա:

Շահագործման մեջ գտնվող ՓԱԱ-ի մաշվածքի մասին տեղեկատվության ընդհանրացման համար օգտագործում են 13. «ՓԱԱ-ի մաշվածք» հաշիվը: Այդ հաշվի կրեդիտով արտադրության ծախսերի հաշվառման հաշիվների (կամ այլ համապատասխան հաշիվների) հետ թղթակցությամբ արտացոլվում է ՓԱԱ-ի հաշվարկված մաշվածքի գումարը, իսկ 13 հաշվի դեբետում՝ 12 հաշվի կրեդիտի թղթակցությամբ արտացոլվում է շահագործումից դուրս գրված առարկաների սկզբնական արժեքը (բարոյական մաշվածքի, արտադրական նշանակության կորստի պատճառով), հանած այդ առարկաների արժեքը՝ հնարավոր օգտագործման գներով կամ վերադարձվող թափոնների արժեքը:

Եթե գործիքները շահագործման են հանձնվում մաշվածների փոխարեն և փաստաթղթերով չեն ձևակերպում, այդ գործիքների դուրս գրման ակտի տվյալները ներառում են հաշվարկի 1-ին և 2-րդ ցուցանիշների կազմում միևնույն գումարով:

Արտադրանքի որոշակի տեսակի թողարկման համար օգտագործվող հատուկ գործիքների և հարմարանքների մաշվածքը հաշվարկում են պլանային նորմաներով՝ ելնելով հաշվետու ամսում թողարկված արտադրանքի քանակից:

Օրինակ. տարվա ընթացքում 18000 միավոր որոշակի արտադրանքի թողարկման համար պլանավորված է օգտագործել 360000 ռուբլու հատուկ գործիքներ: Այդ դեպքում հատուկ գործիքների մաշվածքը միավոր արտադրանքի հաշվով կազմում է 20 ռուբ. (360000:18000):

Եթե տվյալ ամսում արտադրվել է 1500 միավոր արտադրանք, ապա հատուկ գործիքների մաշվածքը կազմում է 30000 ռուբ. (20 ռուբ. x 1500):

Հարկ է նշել, որ միայն հատուկ գործիքների և հատուկ հարմարանքների մաշվածքն է վերաբերում արտադրության ուղղակի ծախսերին: Մնացած բոլոր ՓԱԱ-ի մաշվածքը վերաբերում է արտադրության անուղղակի ծախսերին: Մաշվածքի հաշվարկը կազմվում է մշակման աղյուսակի բլանկի վրա (ձև 8):

Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածքի հաշվարկը
199... թ. դեկտեմբեր

Ա. Հատուկ փոխարինովի սարքավորումների, գործիքների, հարմարանքների գծով
(որոնց մաշվածքը հաշվարկվում է ըստ արտադրված արտադրանքի ծավալի)

Արտադրամասի մաշվածքը	Թողարկվող արտադրանքի խումբը	Քանակը (կամ արժեքը)	Շահագործվող առարկաների մաշվածքը			Դուրս գրված առարկաների արժեքը	Վերադարձված գումարը դուրս գրման ժամանակ	Ավելացում (+), նվազեցում (-)	Սողեռնացման հետևանքով դուրսգրված առարկաների գծով կորուստը
			նորման	հաշվետու ամսում	շահագործման սկզբից				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	1090	50	4-10	20500					
3	1102	100	3-20	32000					
Ընդամենը				52500					

Բ. Այլ փոքրարժեք առարկաների գծով

Տող	Դեբետ		Արտադրամասի համարը	Հիմքը (տնօրենագիր թիվ 10 կամ տնօրենագիր թիվ 11)	Ֆինանսավորման հատուկ աղբյուրների հաշիվի ձեռք բերված և համապատասխան տնօրենություններին շահագործման հանձնված առարկաների արժեքը	Մնացած բոլոր առարկաների հաշվառման արժեքը		Սնանկացման հետևանքով հանձնված ծախսերը (+10%) շահագործման հանձնված կամ շահագործումից դուրս գրված առարկաների գծով՝ 50%-ի չափով (110+20)/2	Մաշվածքի գումարը տուբլով [(ա,2+այ,3):2այ,4+այ,5	
	հաշվի	հոդվածի				Հախագործման հանձնված	Հախագործումից դուրս գրված			
	Ա	Բ	Գ	Դ	1	2	3	4	5	
25/1	5	1		-		11000	29000	400		19600

**7.4. ԸԱՀԱԳՈՐԾՍԱԼ ՍԵՋ ՉՏՆԿՈՂ ՓՈՔՐԱՐԺԵՔ ԵՎ ԱՐԱԳԱՄԱՇ
ՎՈՒՐԿԱՆԵՐԻ ՍԻՆՁԵՏԻԿ ԳԱՇՎԱՌՈՒՄԸ**

Բոլոր փոքրարժեք և արագամաշ առարկաները, գործիքները և հարմարանքները հաշվառվում են 12. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ» սինթետիկ հաշվում: Այդ առարկաների բաժանումը ըստ պահեստում և շահագործման մեջ գտնվելու, պահպանման տեղերի և նյութական պատասխանատու անձանց, իրականացվում է նույն սինթետիկ հաշվի ենթահաշիվներով՝ 1. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ պահեստում», 2. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ շահագործման մեջ», 3. «Ժամանակավոր ոչ տիտղոսային կառուցվածքներ»: Դրա համար կիրառում են մուտքի և ելքի սինթետիկ հաշվառման կուտակման տեղեկագրերը, որոնց տվյալները հետագայում ընդհանրացվում են հաշվառման օրագրա-օրոգերային ձևի ռեգիստրներում:

Հաշվառման օրագրա-օրոգերային ձևի դեպքում կուտակման բոլոր տեղեկագրերի տվյալները ամփոփում են թիվ 10 «Նյութական արժեքների շարժը» տեղեկագրում: 12 հաշվի հանրագումարային շրջանառությունների և մնացորդի ճշտությունը ստուգում են այդ տեղեկագրի միջոցով: 12 հաշվում հաշվառումը իրականացվում է փաստացի ինքնարժեքով. առանձին հաշվառվում են փոխադրամթերման ծախսերը՝ նյութերի հաշվառման նմանությամբ: Մինչև 5000 ռ. արժողությամբ առարկաները շահագործման հանձնելիս՝ գումարները հաշիվներում գրանցում են հետևյալ կերպ.

Դտ հաշիվ 25/1. «Սեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր», կամ հաշիվ 25/2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» (կախված առարկաների բնույթից և դրանց շահագործումից՝ դեբետագրվում է գործիքները շահագործման հանձնելիս՝ հաշիվ 25/1, արտադրամասի տնտեսական գույքը՝ հաշիվ 25/2)

Դտ հաշիվ 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» (եթե առարկաները շահագործման են հանձնվել ընդհանուր գործարանային նշանակության տնտեսություններին)

Կտ հաշիվ 12. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ», ենթահաշիվ 1. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ պահեստում»:

Հաշվետվության օրագրա-օրոգերային ձևի դեպքում նշված հաշիվների թղթակցությունը արտացոլվում է արտադրամասերի ծախսերի հաշվառման թիվ 12 տեղեկագրում, ընդհանուր տնտեսական ծախսերի հաշվառման թիվ 15 տեղեկագրում, իսկ հետո՝ թիվ 10 և 10/1 օրագիր-օրոգերում:

Հաշվառման սահմանված կարգի համաձայն, բոլոր փոքրարժեք և արագամաշ առարկաները, որոնց միավորի արժեքը 5000 ռ. բարձր է, հաշվառվում են 12 հաշվում, լրիվ փաստացի արժեքով, առանց փոփո-

խությունների, մինչև դրանց դուրս գրման պահը՝ կապված անպետքության կամ շարքից դուրս գալու հետ:

Առարկաները շահագործման հանձնելիս հաշվապահական հաշվառման մեջ դեբետագրվում է 12 հաշվի թիվ 2. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ շահագործման մեջ» ենթահաշիվը և կրեդիտագրվում է 12 հաշվի թիվ 1. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ պահեստում» ենթահաշիվը՝ արտացոլվելով թիվ 10/1 օրագիր-օրոգերում: 12 հաշվի բաժանումը երեք ենթահաշիվների ունի մեծ վերահսկողական նշանակություն, քանի որ թույլ է տալիս տեղեկատվություն ստանալ առարկաների գտնվելու տեղի մասին:

Բացի այդ, 2-րդ ենթահաշիվն ունի կարգավորող հաշիվ՝ 13. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք», որը թույլ է տալիս որոշելու արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ դեռևս չներառված փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների չփոխհատուցված (մնացորդային) արժեքը:

Եթե 12 հաշվի 2-րդ ենթահաշիվի մնացորդը ամսվա սկզբին եղել է 40000 ռուբ., իսկ 13 հաշվի մնացորդը ամսվա սկզբին՝ 18000 ռուբ., ապա կարելի է որոշել շահագործման մեջ գտնվող փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների չփոխհատուցված (մնացորդային) արժեքը՝ 22000 ռուբ. (40000 - 18000):

12 հաշվի 1 ենթահաշիվում առարկաները հաշվառվում են փաստացի արժեքով: Այս ենթահաշիվը կարգավորող հաշիվ չունի: Հաշվապահական հաշվեկշռում երկու ենթահաշիվները գրանցվում են մի գումարով: Ենթահաշիվների գումարների վերջնական վերծանումը կատարվում է թիվ 10 տեղեկագրի 3-րդ բաժնում:

Մեր օրինակում, ըստ «Հաստոցագործարանի», ունենք.

Մնացորդը պահեստում (հաշիվ 12/1)	25208 ռուբ.
Մնացորդը արտադրամասի պահեստներում (հաշիվ 12/2)	45712 ռուբ.
Ընդամենը	70920 ռուբ.

Ամսվա ընթացքում փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածքի հաշվարկումը արտացոլվում է սինթետիկ հաշիվներում հետևյալ կերպ: Փոքրարժեք առարկաների մաշվածքը ներառվում է արտադրության ծախսերի մեջ աշխատանքի այն տեղամասերում, որտեղ դրանք օգտագործվել են: Այդ դեպքում կազմվում է հաշիվների հետևյալ թղթակցությունը.

Դտ հաշիվ 25/1	«Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր» (արտադրամասերի գործիքների մաշվածքը)
Դտ հաշիվ 25/2	«Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» (արտադրամասերի տնտեսական գույքի մաշվածքը)
Դտ հաշիվ 26	«Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» (եթե փոքրարժեք առարկաները շահագործվում են գործարանի գրասենյակում, գործարանային պահեստներում և այլն)
Դտ հաշիվ 20	«Հիմնական արտադրություն» (եթե հաշվարկվում է հատուկ գործիքների մաշվածքը, որոնք օգտագործվում են որոշակի շինվածքի թողարկման համար)
Դտ հաշիվ 88	«Հատուկ նշանակության ֆոնդեր» (շահագործման հանձնված փոքրարժեք առարկաների արժեքը, որոնք ձեռք են բերված հատուկ ֆոնդերի հաշվին)
Կտ հաշիվ 13	«Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք»:

Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածքի դուրս գրումը, նվազեցումը կատարվում է դրանց շահագործումից դուրսգրման լրիվ արժեքի չափով հանած ջարդոնի և թափոնների արժեքը:

Սինթետիկ հաշիվներում նշված գրանցումների համար հիմք է հանդիսանում մշակման աղյուսակը (ձև 8): Հաշվառման օրագրա-օրդերային ձևի դեպքում գրանցումները կատարվում են թիվ 12 և 15 տեղեկագրերում:

Փոքրարժեք առարկաների անպետքության հետևանքով ստացված ջարդոնը պետք է մուտքագրվի 10. «Նյութեր» հաշվի դեբետին: Արժեքի մնացած մասը վերագրում են փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածքի նվազեցմանը, այսինքն՝ 13 հաշվի դեբետին: Ենթադրենք, սինթետիկ հաշվառման կուտակման տեղեկագրերի տվյալներով անպետքության հետևանքով դուրս են գրվում փոքրարժեք առարկաներ 576 ռ. գումարով, ընդ որում՝ ջարդոնի արժեքը կազմում է 10 ռուբ.: Այս գործառնության դեպքում տրվում է հաշիվների հետևյալ թղթակցությունը.

Դտ հաշիվ 13	«Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք»	566 ռ.
Դտ հաշիվ 10	«Նյութեր»	10 ռ.
Կտ հաշիվ 12/2	«Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ շահագործման մեջ»	576 ռ.

Նշված գրանցումները սինթետիկ հաշիվների կտրվածքով կատարվում են 10/1 օրագիր-օրդերում:

Հատուկ նշանակման ֆոնդերի հաշվին ձեռք բերված ՓԱԱ-ի շահագործումից դուրս գրման դեպքում դրանց սկզբնական արժեքով կատարվում է գրանցում.

ա) լրիվ արժեքով	
Դտ հաշիվ 13	«ՓԱԱ մաշվածք»
Կտ հաշիվ 12/2	«ՓԱԱ շահագործման մեջ»
բ) ջարդոնի արժեքով	
Դտ հաշիվ 10	«Նյութեր»
Կտ հաշիվ 80	«Շահույթ և վնաս»

ՓԱԱ վաճառքի դեպքում իրացումից ստացված արդյունքը որոշվում է 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշվում: Փոքրարժեք առարկաների պակասորդի և փչացման դեպքում դրանց արժեքը ամբողջությամբ դուրս է գրվում 12/2 հաշվի կրեդիտից 84. «Պակասորդներ և կորուստներ արժեքների փչացումից» հաշվի դեբետին: Այնուհետև 84 հաշվի կրեդիտից գումարը վերագրվում է հետևյալ հաշիվների դեբետին՝ 13. «ՓԱԱ մաշվածք» (նախապես հաշվարկված մաշվածքի գումարը), 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով» (եթե գումարները պետք է գանձվեն մեղավորներից՝ մի քանի ամսվա ընթացքում), 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» (եթե գումարները պետք է գանձվեն մեղավորներից՝ աշխատավարձի վճարման ժամանակ), 25/1. «Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր», 25/2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր», 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» (եթե պակասորդը բնական կորստի սահմաններում վերագրվում է արտադրության ծախսերին):

Անհրաժեշտ է նաև քննարկել համառոտ տեղեկություններ ՓԱԱ գույքագրման վերաբերյալ, որը, որպես կանոն, անցկացվում է՝ առնվազն տարին մեկ անգամ:

Պահեստում գույքագրումը անցկացվում է նյութերի գույքագրման նմանությամբ: Շահագործման մեջ գտնվող ՓԱԱ գույքագրումը որոշ չափով տարբերվում է պահեստում անցկացվող գույքագրումից: Այդ գույքագրման օգնությամբ սահմանում են ոչ միայն առարկաների առկայությունը և դրանց պահպանվածությունը, այլ նաև պիտանիության աստիճանը հետագա շահագործման համար: Ընդ որում, դուրս են գրում և ակտավորում մաշված և հետագա օգտագործման համար ոչ պիտանի դարձած գործիքները, գույքը և հատուկ հագուստները: Շահագործման մեջ գտնվող գործիքների գույքագրման մյուս տարբերությունը բանվորական տեղերում և բանվորների մոտ գործիքների վերգրման մեջ է: Գույքագրման ցուցակների ձևակերպումը, համեմատական տեղեկագրերի կազմումը և գույքագրման արդյունքների կարգավորումը իրականացվում են նույն կարգով, ինչ որ նյութերի գույքագրման ժամանակ, բայց հաշվի առնելով շահագործման մեջ գտնվող ՓԱԱ մաշվածքի գումարը:

Բացի այդ, առարկաների գծով կարող է գանձվել շուկայական գինը հանած մաշվածքը, որը գերազանցում է փաստացի արժեքին:

Օրինակ. Գույքագրման միջոցով բացահայտված է հատուկ հագուստի պակասորդ նյութական պատասխանատու անձի մեղքով:

Առարկաների փաստացի արժեքը հաշվապահական հաշվառման տվյալներով	900 հուր.
Հաշվարկված մաշվածքի գումարը	300 հուր.
Առարկայի շուկայական գինը	1200 հուր.

Ենթակա է դուրս գրման.

Դ-տ հաշիվ 13. «ՓԱԱ մաշվածքը»-	300 հուր.
Դ-տ հաշիվ 84. «Պակասորդներ և կորուստներ արժեքների փչացումից»-	600 հուր.
Կ-տ հաշիվ 12.2. «ՓԱԱ շահագործման մեջ»-	900 հուր.

Վերագրվել է նյութական պատասխանատու անձին.

Դ-տ հաշիվ 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով»-	900 հուր.
Կ-տ հաշիվ 84. «Պակասորդներ և կորուստներ արժեքների փչացումից»-	600 հուր.
Կ-տ հաշիվ 83. «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ»	300 հուր.

Մարմանը գուզընթաց.

Դ-տ հաշիվ 50. «Դրամարկղ», 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրման գծով»-	900 հուր.
Կ-տ հաշիվ 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով»-	900 հուր.

Ենթակա է փոխանցման ձեռնարկության եկամուտներին.

Դ-տ հաշիվ 83. «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ»	300 հուր.
Կ-տ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»-	

Դիտարկենք հաշիվներում ՓԱԱ իրացման գործառնությունների արտացոլման սխեման:

ա) այն օբյեկտների գծով, որոնք չեն եղել շահագործման մեջ

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»		Հաշիվների դեբետ
	Դ	Կ	
12-1 -	Դուրս է գրվում օբյեկտի փաստացի արժեքը	Մուտքագրվել է վճարը կամ վճարման ներկայացված գումարը	- 51 - 62
68 -	30000 8000	48000 Այդ թվում ԱԱԳ 8000	
80 -	38000 10000	48000	
	48000	48000	

Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների հաշվառման արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվ 23. «Օժանդակ արտադրություններ»	Հաշիվ 12-1. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ պահեստում»	Հաշիվներ 20, 23, 25/1, 25/2, 26
Մն.	Մինչև 100000 հուր. միավորի արժեք ունեցող ՓԱԱ շահագործման հանձնումը	
Հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ»	Հաշիվ 12-2. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ շահագործման մեջ»	Հաշիվներ 13. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք»
Մն. Ստատկարարներից ստացված ՓԱԱ, ձեռք բերված շրջանառու միջոցների և տնտեսական խթանման, հատուկ նշանակման ֆոնդների հաշիվներ	Մն. 5000 հուր. բալոններ արժեք ունեցող ՓԱԱ շահագործման հանձնում, որոնք են բերվել սեփական միջոցների և ֆոնդների հաշիվներ	Հաշիվ 88 «Հատուկ նշանակման ֆոնդներ»
Հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	Հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	Հաշիվ 80. «Հատուկ նշանակման ֆոնդներ»
	Հաշիվ 10. «Ելույթներ»	
	Հաշիվներ ՓԱԱ-ի դուրս գրումից	
	Հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	
	Հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	
	Հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	
	Հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	

Օժանդակություն. ԱԱԳ-ի գումարը, որը վերաբերում է շահագործման հանձնված առարկաներին, արտացոլվում է 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ» հաշվի դեբետում, 19 հաշվի «Ավելացված արժեքի հարկ ձեռք բերված ՓԱԱ-ի գծով» ենթահաշվի կրեդիտում.

Լրացուցիչ դուրս է գրվում ԱԱԳ գումարը, որը վճարված է մատակարարին՝ իրացված օբյեկտի ձեռք բերման ժամանակ:

Դ-տ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ», ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ԱԱԳ գծով»

Կ-տ հաշիվ 19-3. «ԱԱԳ ՓԱԱ գծով» 6000 ռուբ.:

բ/ այն օբյեկտների գծով, որոնք եղել են շահագործման մեջ:

Փաստացի (սկզբնական) արժեքը՝ 18000 ռուբ.

Պայմանագրային (վաճառքի) արժեքը՝ 24000 ռուբ., այդ թվում ԱԱԳ՝ 4000, հաշվարկված մաշվածքը՝ 9000 ռուբ.: Թիվ 19 հաշիվը մնացորդ չունի:

Հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
12-2 -	18000	9000	- 13
68 -	4000	24000	- 51
	22000	33000	
80 -	11000		
	33000	33000	

1994 թ. (ՌԴ ֆին. նախ. 23.03.94 թ., թիվ 34) եռամսյակային հաշվապահական հաշվետվության ձևերի լրացման ցուցումների համաձայն, ունեցվածքի անհատույց հանձնման դեպքում, ներառյալ հիմնական միջոցները, ոչ նյութական ակտիվները, արտադրական պաշարները (բացի սոցիալական բնագավառին վերաբերող ունեցվածքից), ձեռնարկությունները իրացման հաշվառման հաշիվներում բացահայտված ֆինանսական արդյունքները դուրս են գրում 85. «Կապիտալ» հաշվի դեբետին, «Լրացուցիչ կապիտալ» ենթահաշվին, իսկ դրա անբավարարության դեպքում՝ 88 հաշվի «Կուտակման ֆոնդ» ենթահաշվի, 87. «Չբաշխված շահույթ (չծածկված վնաս)» կամ 81. «Շահույթի օգտագործում» հաշիվների դեբետին: Եթե նշված ունեցվածքը վերաբերում է սոցիալական բնագավառին, ապա արդյունքները դուրս են գրվում 88 հաշվի «Սոցիալական բնագավառի միջոցների ֆոնդ» ենթահաշվին:

Օրինակ.

Փաստացի (սկզբնական) արժեքը՝ 20 000 ռուբ.

Հաշվարկված մաշվածքը՝ 10 000 ռուբ.

Հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
12-2 -	20000	10000	- 13
		10000	- 85-2,88,
			87,81

ԳԼՈՒԽ 8

ՈՉ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ, ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ԱՐԺԵԹՂԹԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

8.1. ՈՉ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Ձեռնարկության տնտեսական միջոցների անբաժանելի բաղադրիչ մասն են կազմում ոչ նյութական ակտիվները: Ոչ նյութական ակտիվներին են վերաբերում օբյեկտները, որոնք չունեն նյութական ձև, ֆիզիկական հատկանիշներ, բայց ձեռնարկությանը ապահովում են եկամտատանալու հնարավորություն երկար ժամանակի ընթացքում կամ մշտապես: Տնտեսական միջոցների այդ խմբի մեջ մտնում են հողի, բնական ռեսուրսների օգտագործման իրավունքները, գյուտերը, արտոնագրերը, լիցենզիաները, «Նոու-հաու»-ի իրավունքները, առևտրանիշերը, ապրանքանիշերը, ծրագրային արտադրանքի, բրոկերային տեղերի ձեռք բերման կամ բրոկերային տեղերի օգտագործման իրավունքների արժեքը, կազմակերպչական ծախսերը փաստաթղթերի և գովազդի նախապատրաստման համար՝ նախքան ֆիրմայի գրանցումը և այլն:

Բոլոր ոչ նյութական ակտիվները հաշվապահական հաշվառման մեջ գնահատվում են իրենց սկզբնական արժեքով, այսինքն՝ փաստացի ծախսերի գումարով՝ ներառելով դրանց ձեռք բերման իրավունքների պաշտպանության հետ կապված կոնսուլտացիաների ծախսերը, մարքեթինգային հետազոտությունների ծախսերը:

Ոչ նյութական ակտիվների սկզբնական արժեքը մարվում է մաշվածքի հաշվարկման և արտադրության կամ շրջանառության ծախսերի մեջ ներառելու ճանապարհով: Մաշվածքի ամենամսյա գումարի մեծությունը որոշվում է նորմաներով, որոնք հաշվարկվում են ձեռնարկության կողմից ինքնուրույն, ելնելով ոչ նյութական ակտիվների սկզբնական արժեքից և օգտակար օգտագործման ժամկետից, այսինքն՝ այն ժամկետից, որի ընթացքում տվյալ տեսակի ոչ նյութական ակտիվը ձեռնարկությանը բերում է եկամուտ: Այն ոչ նյութական ակտիվների համար, որոնց օգտակար օգտագործման ժամկետը հնարավոր չէ որոշել, մաշվածքի նորմաները սահմանվում են 10 տարվա հաշվով, բայց ձեռնարկության գործունեության ժամկետից ոչ ավելի:

Ոչ նյութական ակտիվները մուտք են լինում ձեռնարկություն.

- որպես ավանդ բաժնետիրական ընկերությունների, ընկերակցությունների, համատեղ և այլ ձեռնարկությունների կանոնադրական կապիտալին՝ կողմերի պայմանավորվածությամբ որոշված արժեքով,

- վճարովի տարբեր հիմնարկներից և անձանցից փաստացի կատարված ծախսերից բխող արժեքով,

- տարբեր ձեռնարկություններից և անձանցից անհատույց ստացման դեպքում՝ փորձագիտական ճանապարհով սահմանված արժեքով:

Ոչ նյութական ակտիվների մուտքագրումը կատարվում է համապատասխան փաստաթղթերի՝ օգտագործման իրավունքի վկայագրերի, արտոնագրերի, ծրագրային ապահովման մշակման աշխատանքների ընդունման ակտերի, ակտիվների ներդրման և դրանց արժեքի համաձայնեցման արձանագրությունների և այլնի հիման վրա: Փաստաթղթերը պետք է բովանդակեն օբյեկտի նկարագրությունը, դրա սկզբնական արժեքը, օգտագործման կարգը, շահագործման ժամկետը:

Ոչ նյութական ակտիվները դուրս են գրվում, երբ՝

- իրացվում են պայմանագրային արժեքով,

- անհատույց հանձնվում են այլ կազմակերպությունների,

- դուրս են գրվում՝ կապված լրիվ մաշվածության և եկամտաբեր հատկությունների կորստի հետ,

- ոչ նյութական ակտիվների օբյեկտները որպես ավանդ ներդրվում են համատեղ կամ դուստր ֆիրմաների, բաժնետիրական ընկերությունների և այլնի կանոնադրական կապիտալում:

Ոչ նյութական ակտիվների դուրսգրման համար հիմք են ընդունում հանձնման ակտերը, դրանց դուրսգրման ակտերը, բաժնետերերի, սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների ժողովների արձանագրությունները և այլն:

Ոչ նյութական ակտիվների անալիտիկ հաշվառումը տարվում է անալիտիկ հաշվառման քարտերում՝ ըստ տեսակների (ծև ՕՇ-6) և թիվ 17 տեղեկագրում:

Ոչ նյութական ակտիվների վիճակի և շարժի հաշվառումը տարվում է Օ4. «Ոչ նյութական ակտիվներ» հաշվում: Հաշիվը ակտիվային է, գույքային, դեբետային մնացորդը արտացոլում է ձեռնարկության տրամադրության տակ գտնվող ոչ նյութական ակտիվների օբյեկտների սկզբնական արժեքը, դեբետային շրջանառությունը՝ ձեռք բերված, մուտքագրված ոչ նյութական ակտիվների սկզբնական արժեքը՝ հետևյալ հաշիվների թղթակցությամբ. 75. «Հաշվարկներ հիմնադիրների հետ», 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ», 51. «Հաշվարկային հաշիվ», 52. «Վրժուխային հաշիվ», 88. «Հատուկ նշանակման հիմնադրամներ», կրեդիտային շրջանառությունը՝ դուրս գրված ոչ նյութական ակտիվների սկզբնական արժեքը՝ թղթակցելով 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշվի հետ:

Քանի որ ոչ նյութական ակտիվների գնման արժեքի մեջ ներառվում է ավելացված արժեքի հարկը, դրա գումարը, որ վճարել է ձեռնարկու-

թյունը ակտիվների ձեռք բերման ժամանակ, դուրս է գրվում 19. «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված նյութական ռեսուրսների գծով» հաշվին՝ ոչ նյութական ակտիվները հաշվառման դնելու պահից: Սկսած այդ ժամանակից, վճարված ԱԱՀ-ի գումարը հավասար մասերով հանվում է 6 ամսվա ընթացքում՝ բյուջե մուծման ենթակա հարկի գումարից:

Ոչ նյութական ակտիվների շարժի գործառնությունների արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվ Օ4. «Ոչ նյութական ակտիվներ»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	կ	Հաշիվների դեբետ
	Սկ.ծն. - Ոչ նյութական ակտիվների սկզբնական արժեքը		Ոչ նյութական ակտիվների դուրսգրումը, անհատույց հանձնումը, իրացումը սկզբնական արժեքով
75 - 1 -	Հիմնադիրների կողմից որպես ավանդ ոչ նյութական ակտիվների մուտքագրումը ձեռնարկության կանոնադրական կապիտալին՝ համաձայնեցված սկզբնական արժեքով		
88 -	Անհատույց ստացված ոչ նյութական ակտիվների մուտքագրումը սկզբնական արժեքով՝ որոշված փորձագիտական ճանապարհով		
76,51,50 -	Ոչ նյութական ակտիվների ձեռքբերումը այլ ձեռնարկություններից և անձանցից		- 48

Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքի հաշվառման համար օգտագործում են Օ5. «Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք» հաշիվը: Հաշիվը պասիվային է, կարգավորող, կրեդիտային մնացորդը արտացոլում է հաշվարկված մաշվածքի գումարը, այսինքն՝ շահագործման ամբողջ ժամանակաշրջանի ընթացքում հատուցված ծախսերը: Դեբետային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում դուրսգրված օբյեկտների մաշվածքի դուրսգրումը, թղթակցելով 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշվի հետ: Կրեդիտային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում հաշվարկված մաշվածքի գումարը, թղթակցելով 20. «Հիմնական արտադրություն», 25. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր», 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր», 31. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր» և այլ հաշիվների հետ:

Գործառնությունների ընթացիկ սինթետիկ հաշվառումը 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ» և 05. «Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք» հաշիվների գծով տարվում է թիվ 13 օրագիր-օրդերում:

Հաշիվ 05. «Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք»

Հաշիվների կրեդիտ	Գ		Հաշիվների դեբետ
	Դ	Կ	
48 -	Դուրս գրված ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքի դուրսգրումը		ՄՆ.-Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքի գումարը ամսվա սկզբին
04 -	100% հաշվարկված մաշվածքի դուրսգրումը		Հաշվետու ամսում հաշվարկված մաշվածքի գումարը
			- 20, 25, 26, 44, 31

Օրինակ 1. Չեռնարկությունը ձեռք է բերել (1993թ.) ծրագրային ապահովում ԾԷՅԾ համար տեխնիկական փաստաթղթերով, գինը՝ 250000 ռուբ., ներառյալ ԱԱԳ՝ 16,67%՝ 41675 ռուբլի գումարով: Ծրագրային արտադրանքի վճարումը դեռ չի կատարված:

Այդ գործառնությունը պետք է արտացոլվի հաշիվներում հետևյալ կերպ.

Դ-տ հաշիվ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ»	208325 ռուբ.
Դ-տ հաշիվ 19. «ԱԱԳ՝ ձեռք բերված ոչ նյութական ակտիվների գծով»	41675 ռուբ.
Կ-տ հաշիվ 76.«Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»	250000 ռուբ.

2. Հիմնադիր փաստաթղթերի համաձայն, բաժնետիրական ընկերությունը վաճառված բաժնետոմսերի դիմաց ստացել է շենքի օգտագործման իրավունք, որը հիմնադիրների հետ համաձայնեցնելով գնահատվել է 3000000 ռուբ.: Այդպիսի գործառնությունը արտացոլվում է.

Դ-տ հաշիվ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ»	3000000 ռ.
Կ-տ հաշիվ 75. «Հաշվարկներ հիմնադիրների հետ»	3000000 ռ.

3. Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունը մասնակիցներից մեկից անհատույց ստացել է արտադրանքի որևէ տեսակի արտադրության արտոնագիր՝ փորձագետների կողմից գնահատված 200000 ռուբ. գումարով:

Այդ գործառնությունը արտացոլվում է.

Դ-տ հաշիվ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ»	200000 ռ.
Կ-տ հաշիվ 88. «Հատուկ նշանակման հիմնադրամներ»	200000 ռ.

4. Հաշվարկված է «Ծրագրային ապահովության» օբյեկտի մաշվածքը՝ ելնելով օգտակար օգտագործման ժամկետից՝ 3 տարի:

Մաշվածքի ամենամսյա գումարը՝ 6944 ռուբ. /250000 : 3 : 12/

Դ-տ հաշիվ 26. «Ընդհ. տնտեսական ծախսեր»	6944 ռ.
Կ-տ հաշիվ 05. «Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք»	6944 ռ.

Ինչպես արդեն նշվել է, ոչ նյութական ակտիվների իրացման, անհատույց հանձնման կամ դուրսգրման արդյունքների որոշման համար օգտագործվում է 48. «Այլ ակտիվների իրացում» գործառնական հետևանքային հաշիվը:

Այս հաշվի դեբետով արտացոլվում են դուրս գրված ակտիվների սկզբնական արժեքը և դրանց իրացման հետ կապված ծախսերը, օրինակ՝ վաճառահանման շուկայի ուսումնասիրման ծախսերը: Այստեղ արտացոլվում է նաև ԱԱԳ-ը, որը ստացվել է գնորդներից ոչ նյութական ակտիվների իրացումից և ենթակա է փոխանցման բյուջե: 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշվի կրեդիտով գրանցվում են հաշվարկված ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքը, իրացումից ստացված հասույթի գումարը՝ հաշվի առնելով ավելացված արժեքի հարկը:

Այսպիսով, 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշվի դեբետային և կրեդիտային մասերի համադրումը հնարավորություն է տալիս որոշելու շահույթը կամ վնասը, կապված ոչ նյութական ակտիվների իրացման գործառնությունների հետ: Շահույթը գրանցվում է 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվի կրեդիտում, վնասը՝ նույն հաշվի դեբետում: 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշիվը փակվում է ամսվա վերջում, մնացորդ չի ունենում և հաշվեկշռում չի արտացոլվում:

Հանձնարարականը 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշվի օգտագործման համար, ցանկացած պատճառով ոչ նյութական ակտիվների դուրս գրման դեպքում, բացատրվում է գործընթացի հետևանքները որպես շահույթ կամ վնաս բացահայտելու անհրաժեշտությամբ: Հնարավոր է նաև հետևանքների դուրսգրումը 81 և 88 հաշիվներին, հակառակ դեպքում այդ նպատակների համար պետք է օգտագործվի 04 հաշիվը:

Ոչ նյութական ակտիվների վաճառքի դեպքում, որոնք ձեռք են բերվել 1994թ., ԱԱԳ հաշվարկվում է վաճառքի գնից, սակայն այս դեպքում բյուջե փոխանցման ենթակա է վաճառքի գնից հարկի գումարի և այն հարկի գումարի տարբերությունը, որը մինչև իրացման պահը դուրս չի գրված բյուջեի հետ հաշվարկներին:

**Ոչ նյութական ակտիվների դուրսգրման գործառնությունների արտացոլումը
հաշիվներում**

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»		Հաշիվների դեբետ
	Պ	Կ	
04 -	Մ. - Դուրսգրված, անհատույց հանձնված, իրացված ոչ նյութական ակտիվների սկզբնական արժեքը	Մ. - Դուրսգրված ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքի գումարը	- 05
43 -	Ակտիվների իրացման հետ կապված կոմերցիոն ծախսեր, մարկետինգային ծառայություններ, կոմիսիոն վարձավճար	Հաշվարկված կամ գնորդներից ստացված հասույթի գումարները	- 76,51
68 -	ԱԱԳ ստացված ոչ նյութական ակտիվների իրացումից	վնաս՝ ոչ նյութական ակտիվների իրացումից, դուրսգրումից կամ անհատույց հանձնումից	- 80,88
80 -	Ոչ նյութական ակտիվների իրացումից ստացված շահույթը	Ֆինանսական ներդրումները այլ ֆիրմաների կանոնադրական կապիտալում ոչ նյութական ակտիվների տեսքով	- 06
80 -	Այլ ֆիրմաների կանոնադրական կապիտալում ներդրված ավանդի գերազանցումը ոչ նյութական ակտիվների մնացորդային արժեքին	Այլ ֆիրմաներում ներդրված ոչ նյութական ակտիվների մնացորդային արժեքի գերազանցումը ֆինանսական ներդրումների գումարներին	- 88

Օրինակ 5. Իրացվել է 1992 թ. ձեռք բերված բրոկերային տեղը: Դրա սկզբնական արժեքը, հաշվի առած ԱԱԳ-ը, կազմում է 300000 ռուբ. (1992թ. ոչ նյութական ակտիվները մուտքագրվել են ԱԱԳ հետ միասին), շահագործման ընթացքում հաշվարկվել է մաշվածք 50000 ռուբ. գումարով, վաճառված բրոկերային տեղի համար մուտք եղած հասույթի գումարը կազմել է 400000 ռուբ.: Այդ գումարը ներառում է ԱԱԳ-ը, հաշվարկվել է բրոկերային տեղի իրացման գնի և մնացորդային արժեքի տարբերությունից և հավասար է /400000-250000/ x 16,26 : 100 = 24390 ռուբ., հատուկ հարկի գումարը՝ 3660 ռուբ. [(400000 - 250000) x 2,44%]: Տվյալ գործառնությունը արտացոլվում է հաշիվներում հետևյալ կերպ.

- Սկզբնական արժեքի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	300000 ռ.,
Կ-տ հաշիվ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ»	300000 ռ.
- Դուրս գրված մաշվածքի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 05. «Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք»	50000 ռ.,
Կ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	50000 ռ.

- Մուտքագրված վճարի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»	400000 ռ.,
Կ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	400000 ռ.
- Ստացված ԱԱԳ-ի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	28050 ռ.,
Կ-տ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ»	28050 ռ.
- Իրացումից ստացված շահույթի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	121950 ռ.,
Կ-տ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	121950 ռ.

6. Ֆիրման իրացրել է 1993թ. ձեռք բերված ծրագրային ապահովումը, որի սկզբնական արժեքը կազմում է 500000 ռուբ., չհատուցված ԱԱԳ-ի գումարը՝ 750000 ռ., շահագործման ընթացքում հաշվարկված մաշվածքի գումարը՝ 83333 ռուբ.:

Ծրագրային ապահովումը վաճառված է պայմանագրային գնով՝ 768000 ռ., այդ թվում ԱԱԳ և հատուկ հարկը՝ 143616 ռուբ.: Գնորդի կողմից վճարում դեռ չի կատարված: Այսպիսի գործառնությունները հաշիվներում արտացոլվում են հետևյալ կերպ.

- Դուրս գրված ծրագրային ապահովման գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	500000 ռ.
Կ-տ հաշիվ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ»	500000 ռ.
- Դուրս գրված մաշվածքի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 05. «Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք»	83333 ռ.
Կ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	83333 ռ.
- Իրացումից հասույթի հաշվարկված գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»	768000 ռ.
Կ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	768000 ռ.
- Ստացման ենթակա ԱԱԳ-ի և հատուկ հարկի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	143616 ռ.
Կ-տ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ»	143616 ռ.
- Իրացումից ստացված շահույթի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»	207717 ռ.
Կ-տ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	207717 ռ.
- Ստացված ԱԱԳ-ի հաշվին հատուցվող ԱԱԳ-ի գումարով.	
Դ-տ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ»	75000 ռ.
Կ-տ հաշիվ 19. «Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռք բերված ոչ նյութական ակտիվների գծով»	75000 ռ.

Այսպիսով, բյուջե փոխանցման ենթակա գումարը հավասար է ստացված և հատուցման ենթակա ԱԱԳ-ի գումարների տարբերությանը, այսինքն՝ 49877 ռուբ. (124877 - 75000):

8.2. ԱՐԺԵԹՂԹԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ռուսաստանի Դաշնությունում արժեթղթերը շրջանառության մեջ են դրվում համապատասխան «ՌՍՖՍՄ-ում արժեթղթերի թողարկման և շրջանառության» և «Ֆոնդային բորսաների մասին» կանոնադրության, ընդունված ՌՍՖՍՄ կառավարության կողմից 1991 թ. դեկտեմբերի 28-ի թիվ 8 հրամանագրով, ինչպես նաև «Ռուսաստանի Դաշնության տարածքում արժեթղթերի թողարկման և գրանցման կանոնների մասին» հրահանգի՝ ընդունված ՌԴ ֆինանսների նախարարության կողմից 1992 թ. մարտի 3-ին, թիվ 2 հրամանագրով:

Այս փաստաթղթերին համապատասխան նշեմք, որ արժեթուղթը դրամական փաստաթուղթ է, որով հաստատվում է փաստաթղթի տիրոջ ունեցվածքային իրավունքը կամ փոխառության հարաբերությունը այդ փաստաթուղթը թողարկող անձի նկատմամբ:

Արժեթղթերի շրջանառություն ասելով հասկանում ենք դրանց առքը, վաճառքը և այլ գործողություններ, որոնք հանգեցնում են արժեթղթերի տիրոջ փոփոխմանը: Արժեթղթեր թողարկելու իրավունք ունեն բոլոր ձեռնարկությունները, բաժնետիրական ընկերությունները /ԲԸ/ և վարկային հիմնարկությունները: Արժեթղթեր են համարվում բաժնետիրական ընկերությունների բաժնետոմսերը, պարտատոմսերը, դեպոզիտային սերտիֆիկատները, մուրհակները և այլն, որոնց թողարկումը և շրջանառությունը կարգավորվում է ՌԴ գործող օրենսդրությամբ:

Քննարկենք դրանցից յուրաքանչյուրի առանձնահատկությունները:

Բաժնետոմսը արժեթուղթ է, որը հաստատում է դրա տիրոջ կողմից ԲԸ կանոնադրական ֆոնդ միջոցներ ներդնելու փաստը, իրավունք է տալիս նրան մասնակցելու ընկերության կառավարմանը, ընկերության շահույթին և ընկերության լուծարման ժամանակ մնացած ունեցվածքի բաժանմանը: Բաժնետոմսը չունի գործողության ժամկետ և գոյություն ունի, քանի դեռ կա բաժնետիրական ընկերությունը:

Բաժնետոմսը, որպես փաստաթուղթ, պետք է պարունակի հետևյալ ռեկվիզիտները՝ բաժնետիրական ընկերության ֆիրմային անվանումը և գտնվելու վայրը, արժեթղթի անվանումը, դրա տեսակը, հերթական համարը, թողարկման ամսաթիվը, անվանական արժեքը, քանակը, դիվիդենդների վճարման ժամկետը, բաժնետիրական ընկերության վարչության նախագահի ստորագրությունը:

Չեռք բերված բաժնետոմսերի վճարումը կատարվում է տեղական դրամով և տարադրամով, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց կողմից հիմնական միջոցների, ոչ նյութական և այլ ակտիվների ներդրման ճանապարհով:

Բաժնետոմսերը լինում են անվանական և ըստ ներկայացնողի: Անվանական բաժնետոմսի մեջ նշվում է սեփականատիրոջ անունը, այն գրանցվում է բաժնետիրական ընկերության հատուկ գրքում, ուր նշվում է, թե ով ինչպիսի և ինչքան բաժնետոմս է տնօրինում:

Ըստ ներկայացնողի տիպի բաժնետոմսում սեփականատիրոջ անունը չի նշվում, դրա համար էլ ընկերությունը բաժնետիրոջ հետ չի կարող ունենալ սերտ կապեր, քանի որ չունի տեղեկատվություն իր փայտերերի մասին: Շրջանառության տեսանկյունից՝ ըստ ներկայացնողի բաժնետոմսերը ավելի գերադասելի են:

Կապված բաժնետոմսերի տերերին տրվող իրավունքների ծավալից, տարբերում են հասարակ և արտոնյալ բաժնետոմսեր:

Հասարակ բաժնետոմսերը իրավունք են տալիս մասնակցելու ԲԸ կառավարմանը, դիվիդենդի ստացմանը, որի չափը որոշվում է բաժնետերերի ժողովում՝ հաշվետու ժամանակաշրջանի ավարտից և ընկերության գործունեության ֆինանսական արդյունքները որոշելուց հետո (դիվիդենդը շահույթի մի մասն է, որը բաժին է ընկնում յուրաքանչյուր բաժնետոմսին և ենթակա է բաժանման՝ բաժնետերերի միջև):

Արտոնյալ բաժնետոմսերը ԲԸ կառավարմանը մասնակցելու իրավունք չեն տալիս, բայց տալիս են առաջնահերթ իրավունք՝ սահմանված կայուն չափի դիվիդենդի ստացման համար, նույնիսկ այն դեպքերում, երբ ձեռնարկությունը համապատասխան շահույթի գումար չի ստացել:

Ռուսաստանի օրենսդրությամբ թույլատրված է թողարկել ԲԸ կանոնադրական ֆոնդի 10%-ի չափով արտոնյալ բաժնետոմս:

Արտոնյալ բաժնետոմսերի թողարկումը թույլ է տալիս ավելացնել ԲԸ կանոնադրական կապիտալը սեփական միջոցների ներգրավման ճանապարհով, ի տարբերություն պարտատոմսերի, որոնք սեփականության իրավունք չեն տալիս դրանց տերերին և հանդիսանում են փոխառու աղբյուրներ:

Պարտատոմսը արժեթուղթ է, որը հաստատում է դրա տիրոջը արժեթղթի անվանական արժեքը սահմանված տոկոսի հետ միասին վերադարձնելու պարտավորությունը:

Պարտատոմս ունեցողը հանդիսանում է պարտատոմս թողարկող բաժնետիրական ընկերության, ձեռնարկության կամ պետական մունիցիպալ մարմինների վարկատու:

Պարտատոմսերը կարող են թողարկվել՝ անվանական և ըստ ներկայացնողի, տոկոսային և անտոկոս, ազատ շրջանառող կամ սահմանափակ շրջանառելիությամբ:

Բաժնետիրական ընկերությունը պարտատոմսեր է թողարկում միայն թողարկված բոլոր բաժնետոմսերի լրիվ վճարումից հետո՝ կանոնադրական կապիտալի 25%-ից ոչ ավելի գումարով:

Սեփականության ցանկացած ձևի ձեռնարկությունները կարող են թողարկել պարտատոմսեր, որի իրացումից ստացված գումարները օգտագործվում են միայն ձեռնարկության զարգացման նպատակներով:

Ներքին պետական և տեղական փոխառությունների պարտատոմսերը տարածվում են բանկերի կողմից, դրանց իրացումից ստացված միջոցները ուղղվում են համապատասխան հանրապետական և տեղական բյուջեներ: Այս պարտատոմսերը թողարկվում են միայն ըստ ներկայացնողի:

Պարտատոմսերով տոկոսները վճարվում են կամ պարբերաբար՝ դրանց թողարկման ժամանակի ընթացքում կամ էլ միանվագ՝ պարտատոմսի ժամկետը լրանալուց հետո:

Խնայողական սերտիֆիկատները վարկային հիմնարկությունների գրավոր հավաստագրեր են՝ միջոցների ավանդադրման մասին և հաստատում են տիրոջ իրավունքը ժամկետը լրանալուց հետո դեպոզիտի գումարի և դրա տոկոսի ստացման վերաբերյալ: Խնայողական սերտիֆիկատները կարող են տրվել ինչպես պետական, այնպես էլ առևտրային բանկերի կողմից: Տարբերվում են երկու տեսակի խնայողական սերտիֆիկատներ՝ անվանական և ըստ ներկայացնողի: Վերջիններս առջ ու վաճառքի ենթակա են, իսկ առաջինը՝ ոչ: Ըստ ներկայացնողի սերտիֆիկատը կարող է հանդիսանալ դեբիտորների և կրեդիտորների միջև հաշվարկի միջոց: Սերտիֆիկատի տոկոսները վճարվում են միայն դեպոզիտի ժամկետը լրանալուց հետո:

Մուրհակը արժեթուղթ է, որը հավաստում է մուրհակատուի բացարձակ պարտավորությունը՝ սահմանված ժամկետում մուրհակատիրոջը վճարելու որոշակի գումար: Մուրհակը ոչ միայն հարմար հաշվարկի ձև է, այլ նաև առևտրային վարկի տեսակ, քանի որ վճարումը ըստ պարտամուրհակի կատարվում է ոչ թե անմիջապես, այլ որոշ ժամանակ անց, որի ընթացքում պարտամուրհակի գումարը գտնվում է մուրհակատուի տրամադրության տակ:

Պարտամուրհակը պարտքի միակողմանի դրամական պարտավորություն է, ըստ որի մուրհակատերը ոչ մի պարտավորություն չունի, միայն մուրհակատուն պարտավորվում է վճարել նրանում նշված գումարը:

Մուրհակը առաջին մուրհակատիրոջ կողմից կարող է փոխանցվել մեկ ուրիշին, որի պարտապանն է մուրհակատերը:

Գոյություն ունեն հասարակ և փոխանցվող պարտամուրհակներ: Հասարակ մուրհակում մասնակցում են 2 կողմեր՝ մուրհակատուն և մուրհակատերը: Այստեղ սահմանված է մուրհակատուի բացարձակ պարտավորությունը՝ մուրհակը ներկայացնողին կամ մուրհակում նշված անձին գումարը որոշակի ժամկետում վճարելու մասին:

Փոխանցվող մուրհակը (տրատտա) տրվում է վարկատուի, այսինքն՝ մատակարարի (տրասանտի) կողմից: Այն պարունակում է մուրհակա-

տուի հրամանը վճարողին (տրասատին)՝ սահմանված ժամկետում վճարել որոշակի գումար մուրհակ ներկայացնողին կամ մուրհակում նշված անձին, կամ նրան, ում նա կնչի մինչև մուրհակի ժամկետի լրանալը (ռեմիտենտ): Փոխանցվող մուրհակը պետք է վճարողի (տրասատի) կողմից ակցեպտված լինի, միայն այդ դեպքում այն կստանա իրավաբանական ուժ:

8.3. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՆԵՐՂՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ԱՐԺԵԹՂԹԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Ֆինանսական ներդրումները ձեռնարկության արժեթղթերի ձեռք բերման ծախսերն են, այսինքն՝ դրամական, հիմնական, ոչ նյութական և այլ ակտիվների ներդրումների համատեղ, դուստր ձեռնարկություններում, բաժնետիրական ընկերություններում, ընկերակցություններում, ինչպես նաև այլ ձեռնարկություններին ու կազմակերպություններին փոխառության ձևով տրամադրված դեբիտորական պարտքերը:

Կախված ֆինանսական ներդրումների ժամկետից՝ տարբերում ենք կարճաժամկետ (մինչև 1 տարի) և երկարաժամկետ (1 տարուց ավելի) ֆինանսական ներդրումներ: Բացի դրանից, ֆինանսական ներդրումները վերագրվում են այս կամ այն խմբին՝ կախված արժեթղթերի ձեռք բերման նպատակից: Օրինակ՝ 1 տարուց ավելի մարման ժամկետ ունեցող բաժնետոմսերը կամ պարտատոմսերը, որոնք ձեռք են բերվել վերավաճառքի, 1 տարվա ընթացքում եկամուտ ստանալու նպատակով, վերաբերում են կարճաժամկետ ներդրումներին:

Ֆինանսական ներդրումները հաստատող փաստաթղթեր են՝ ստացված բաժնետոմսերը, տարբեր սերտիֆիկատները, պարտատոմսերը, մուծված ավանդների գումարների վկայականները, փոխառությունների տրամադրման պայմանագրերը: Ֆինանսական ներդրումների այն միջոցները, որոնց համար դեռևս չեն ստացվել մուծված ավանդների գումարների նկատմամբ ձեռնարկությունների իրավունքները հաստատող փաստաթղթերը, հաշվառվում են առանձին: Արժեթղթերի վաճառքը հաստատող փաստաթղթեր են առջ ու վաճառքի ակտերը, վճարման հանձնարարագրերը, որոնք հաստատում են պարտատոմսերի մարումը և տրամադրված փոխառությունների վերադարձը:

Ֆինանսական ներդրումները հաշվառվում են 58. «Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ» և 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ» հաշիվներում:

Քննարկենք երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումների հաշվառումը: 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ» հաշիվը ակտիվա-

յին է, դրամական, ունի դեբետային մնացորդ, որը ցույց է տալիս կատարված ֆինանսական ներդրումների գումարը ամսվա սկզբին: Այս հաշվի դեբետով արտացոլվում են արժեթղթերի ձեռք բերման գործառնությունները, ներդրումները այլ ձեռնարկություններում, ձեռնարկությանը տրամադրված փոխառությունների գումարները, իսկ կրեդիտով՝ արժեթղթերի մարման, վաճառքի և հետգնման գործառնությունները, վերադարձված փոխառությունների գումարները:

06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ» հաշիվը ունի հետևյալ ենթահաշիվները՝ 06-1. «Փայավճարներ և բաժնետոմսեր», որը նախատեսված է ԲԸ բաժնետոմսերում և այլ ձեռնարկությունների կանոնադրական կապիտալում ներդրումների հաշվառման համար, 06-2. «Պարտատոմսեր», որը նախատեսված է պետական փոխառությունների՝ ԲԸ և այլ ձեռնարկությունների տոկոսային պարտատոմսերում ներդրումների հաշվառման համար, 06-3. «Տրամադրված փոխառություններ»՝ տրամադրված փոխառությունների շարժի հաշվառման համար: Նշված ենթահաշիվների դեբետը թղթակցում է հետևյալ հաշիվների կրեդիտի հետ՝ 51. «Հաշվարկային հաշիվ», 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ դուրսգրում», 48. «Այլ ակտիվների իրացում», 52. «Արժուքային հաշիվ» և այլն՝ կախված նրանից, թե ինչ միջոցների հաշվին են կատարված արժեթղթերի վճարումը, այլ ձեռնարկություններում ներդրումները, փոխառությունների տրամադրումը:

06-1. «Փայավճարներ և բաժնետոմսեր», 06-2. «Պարտատոմսեր», 06-3. «Տրամադրված փոխառություններ» ենթահաշիվների կրեդիտը թղթակցում է 48. «Այլ ակտիվների իրացում», 51. «Հաշվարկային հաշիվ», 52. «Արժուքային հաշիվ» հաշիվների հետ:

Բոլոր ենթահաշիվների անալիտիկ հաշվառումը տարվում է՝ հիմք ընդունելով սկզբնական փաստաթղթերը ըստ ներդրումների, արժեթղթերի տեսակների, պարտապան-ձեռնարկությունների և այլն:

Արժեթղթերի շուկայի առկայությունը, ֆոնդային բորսաներում արժեթղթերի առք ու վաճառքի գործարքները ենթադրում են բաժնետոմսերի կամ պարտատոմսերի ձեռքբերումը՝ անվանական արժեքից բարձր կամ ցածր գնով: Բաժնետոմսերը մուտքագրվում և հաշվառվում են փաստացի ծախսումների գումարով: Բաժնետոմսերի վաճառքի և անվանական արժեքների տարբերությունը հանգեցնում է կամ հնարավոր շահույթի, կամ վնասի ստացման՝ կախված ֆոնդային բորսայում այդ բաժնետոմսերի արժեքորոշումից և դրանց դիմաց ստացվող դիվիդենդներից:

Միջոցների ներդրումը պարտատոմսերում նպատակ ունի ստանալու հաստատագրված տոկոսներ՝ կախված պարտատոմսի անվանական արժեքից, ինչպես նաև ստանալու պարտատոմսի մարումից հետո դրա անվանական արժեքը: Ուստի, պարտատոմսի փաստացի և անվանական

արժեքի տարբերությունը պետք է ամորտիզացվի այնպես, որպեսզի պարտատոմսի մարման պահին դրա փաստացի արժեքը հավասարվի անվանական արժեքին: Հնարավոր են 2 տարբերակներ.

- երբ պարտատոմսը ձեռք է բերված ավելի մեծ արժեքով, քան անվանական է. այդ դեպքում փաստացի արժեքը հասցվում է անվանականին՝ դուրսգրելով արժեքների միջև տարբերության մի մասը՝ ստացված եկամտի հաշվին պարտատոմսի դիմաց տոկոսների ստացման պահին,

- երբ պարտատոմսը ձեռք է բերվել անվանական արժեքից ցածր արժեքով, այսինքն՝ զեղչով. այդ դեպքում պարտատոմսի գնման գինը հասցվում է անվանական արժեքին, մինչև մարման ժամկետի լրանալը, պարտատոմսից ստացվող տոկոսային եկամտի ավելացման ճանապարհով, պարտատոմսի տնօրինման ժամանակի ընթացքում:

Հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին կանոնադրության հիմնադրամ, պարտատոմսերի ձեռքբերման փաստացի ծախսերի և անվանական արժեքի տարբերությունը դրանց շրջանառության ժամանակի ընթացքում հավասարաչափ (ամեն ամիս) վերագրվում է տնտեսական գործունեության հետևանքներին: Հնարավոր են 2 տարբերակներ.

- պարտատոմսը ձեռք է բերված անվանականից բարձր արժեքով. այդ դեպքում փաստացի արժեքը հասցվում է անվանականին՝ արժեքների տարբերության մի մասը ամեն ամիս դուրս գրելով վնասների վրա,

- պարտատոմսը ձեռք է բերվել անվանականից ցածր արժեքով, այսինքն՝ զեղչով. այդ դեպքում գնման արժեքը հասցվում է անվանականին՝ մինչև մարման ժամկետի լրանալը տարբերության մի մասը ամեն ամիս որպես շահույթ ձևակերպելու ճանապարհով:

Օրինակ՝ ձեռնարկությունը ձեռք է բերել 250000 ռուբլու պարտատոմս, դրանց անվանական արժեքը 230000 ռուբլի է: Պարտատոմսի մարման ժամկետը 2 տարի է: Անվանական և փաստացի արժեքների տարբերությունը կազմում է 20000 ռուբլի (250000 - 230000): Այդ տարբերությունը պետք է մարվի 2 տարվա ընթացքում: Ամենամսյա ամորտիզացիայի գումարը կկազմի 8333 ռ. (20000:2:12): Ամեն ամիս ամորտիզացիայի գումարով կատարում են ձևակերպում:

Դստ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	8333 ռ.
Կտ հաշիվ 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»	8333 ռ.

Այսպիսով, մարման ժամկետը լրանալու պահին փաստացի արժեքը հասնում է անվանականին:

Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումների հաշվառման համար օգտագործվում է 58. «Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ» ակտիվային հաշիվը: Այն ունի դեբետային մնացորդ, որը արտացոլում է մինչև մեկ տարի ժամկետով տրամադրված փոխառությունների կամ ձեռք բեր-

ված արժեթղթերի արժեքը: Դերետային շրջանառությունը ցույց է տալիս ձեռք բերված արժեթղթերի և տրամադրված կարծաժամկետ վարկերի և հաշվետու ամսում որպես դեպոզիտներ հանձնված գումարները: Կրեդիտային շրջանառությունը արտացոլում է իրացված բաժնետոմսերի, մարված պարտատոմսերի կամ վերադարձված փոխառությունների և դեպոզիտների գումարները: Նշված ներդրումների հաշվառումը կազմակերպվում է ըստ ներդրումների տեսակների, հետևյալ ենթահաշիվներով.

- 58 - 1. «Պարտատոմսեր և այլ արժեթղթեր»
- 58 - 2. «Ավանդներ»
- 58 - 3. «Տրամադրված փոխառություններ»:

Նշված ենթահաշիվներում գործառնությունների շարժի փաստաթղթավորումը նույնն է, ինչ-որ երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումների շարժի դեպքում: Անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում և տարվում է ինչպես ՕԾ. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ» հաշվի անալիտիկ հաշվառումը:

Հաշիվ 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»,
Հաշիվ 58. «Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների	
	դ	կ
	ՄՆ. - Ձեռնարկության ֆինանսական ներդրումների գումարը ամսվա սկզբին	Իրացված, փոխանցված, հետ գնված, մարված արժեթղթերի հաշվեկշռային արժեքը
		- 48
47 -	Այլ ձեռնարկություններում երկարաժամկետ և կարճաժամկետ ներդրումներ՝ հիմնական միջոցների հատկացման ճանապարհով	Դեպոզիտային ներդրումների, տրամադրված փոխառությունների վերադարձ
		- 51,52
48 -	Երկարաժամկետ և կարճաժամկետ ներդրումներ՝ կատարված ոչ նյութական ակտիվների, ՓԱԱ-ի և նյութերի հատկացման հաշվին	Պարտատոմսերի գնման և անվանական արժեքների տարբերության մի մասի դուրսգրում
		- 80
51,52 -	Բաժնետոմսերի և այլ արժեթղթերի ձեռքբերում, այլ ֆիրմաների կանոնադրական կապիտալին կատարված ֆինանսական ներդրումներ, փոխառությունների տրամադրում	
80 -	Պարտատոմսերի անվանական և գնման արժեքների տարբերության մի մասի լրացուցիչ վերահաշվանցում	

Բաժնետոմսերից ստացված եկամուտների գումարները, պարտատոմսերից ստացված տոկոսները գրանցվում են հաշվարկային հաշվում բոթակցելով 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվի հետ: Այդ դեպքում ձևակերպվում է. Դտ-հաշիվ 51 Կտ-հաշիվ 80

Օրինակներ.

1. Ձեռնարկությունը ձեռք է բերել «Նիտել» բաժնետիրական ընկերության բաժնետոմսեր՝ 5 հատ, 1 հատի գինը՝ 500000 ռուբլի:
Դտ-հաշիվ 06, Կտ-հաշիվ 51 - 2500000 ռուբլի

2. Բաժնետիրական ընկերությունը ձեռք է բերել դուստր ձեռնարկության բաժնետոմսեր՝ 50 հատ, գինը՝ 100000 ռ.: ԲԸ-ը բաժնետոմսերի վճարման դիմաց ներդրել է հողամասի օգտագործման իրավունքը, որը հիմնադիրների կողմից գնահատված է 3000000 ռ., և դրամական միջոցներ հաշվարկային հաշվից՝ 2000000 ռ. գումարով: Կատարվում է հետևյալ ձևակերպումը.

- Դտ-հաշիվ 48, Կտ-հաշիվ 04 - 3000000 ռ.
- Դտ-հաշիվ 06, Կտ-հաշիվ 48 - 3000000 ռ.
- Դտ-հաշիվ 06, Կտ-հաշիվ 51 - 2000000 ռ.

3. «Կոսմոս» ձեռնարկությունը կատարել է հիմնադրական մուծում ոուս-իսպանական համատեղ ձեռնարկությունում՝ 700000 ռ.
Դտ-հաշիվ 06, Կտ-հաշիվ 51 - 700000 ռ.

4. Ձեռնարկությունը իր մասնաճյուղին տրամադրել է անտոկոս փոխառություն մեկ տարի ժամանակով՝ 1000000 ռ.: Այդ դեպքում կձևակերպվի.
Դտ-հաշիվ 58, Կտ-հաշիվ 51 - 1000000 ռ.

Փոխառությունը վերադարձնելու ժամանակ կկատարվի հակառակ ձևակերպումը.
Դտ-հաշիվ 51, Կտ-հաշիվ 58 - 1000000 ռ.

Ձեռնարկության ակտիվներում գտնվող ԲԸ-ների ձեռք բերված բաժնետոմսերը կամ պարտատոմսերը կարող են իրացվել տարբեր պատճառներով: 1. Բաժնետոմսերից չի ստացվում նախատեսված եկամուտ: 2. Բաժնետոմսերը կամ պարտատոմսերը ձեռք են բերվել ոչ թե երկար ժամանակ եկամուտ ստանալու, այլ դրանց իրացումից եկամուտ ստանալու նպատակով:

Արժեթղթերի իրացման հաշվառման և իրացումից ստացվող հետևանքների որոշման համար կիրառվում է 48. «Այլ ակտիվների իրացում» հաշիվը: Այս հաշվում տնտեսական գործառնությունների գրանցումները կատարվում են ոչ նյութական ակտիվների իրացման հաշվառման գրանցումների նման: Սակայն պետք է հաշվի առնել, որ արժեթղթերի շրջանառության հետ կապված գործարքները ազատվում են ավելացված արժեքի հարկից:

Այլ ակտիվների իրացման գործառնությունների արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»		Հաշիվների դեբետ
	Դ	Լ	
06 -	Իրացված կամ մարված արժեթղթերի հաշվեկշռային արժեքը	Արժեթղթերի իրացումից ստացված հասույթը	- 51
58 -	Իրացված բաժնետոմսերի, պարտատոմսերի կամ մարված փոխառությունների հաշվեկշռային արժեքը	Տվյալ ակտիվները արժույթով իրացնելուց ստացված հասույթը	- 52,76
80 -	Արժեթղթերի իրացումից ստացված շահույթ	Արժեթղթերի իրացումից ստացված վնասը	- 80

Օրինակներ.

1. Բրոկերային գրասենյակը ֆոնդային բորսայում ձեռք է բերել ԲԸ բաժնետոմսեր՝ 20 հատ. 2000000 ռուբլի գումարով, հետագայում վաճառելու նպատակով.
Դտ-հաշիվ 58, Կտ-հաշիվ 51 - 2000000 ռ.
2. Բրոկերային գրասենյակը իրացրել է ձեռք բերված 20 բաժնետոմսեր՝ 2500000 ռուբլով.
Դտ-հաշիվ 51, Կտ-հաշիվ 48 - 2500000 ռ.
3. Դուրս է գրվել իրացված բաժնետոմսերի հաշվեկշռային արժեքը՝ 2000000 ռ.
Դտ-հաշիվ 48, Կտ-հաշիվ 58 - 2000000 ռ.
4. Գործառնության արդյունքը կլինի.
2 500 000 - 2 000 000 = 500 000 ռ. (շահույթ)
Դտ-հաշիվ 48, Կտ-հաշիվ 80 - 500 000 ռ.

Մուրհակների հաշվառումը: Ստացված մուրհակներով հաշվարկների գծով պարտքերի հաշվառումը կատարվում է 62. «Հաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ» հաշվի 62-3. «Ստացված մուրհակներ» ենթահաշվում: Այս ձևը ենթադրում է մուրհակով տոկոսի ստացում, որն ստացման ժամանակ արտացոլվում է 51. «Հաշվարկային հաշիվ» հաշվի դեբետով և 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվի կրեդիտով:

Ստացված մուրհակներով հաշվարկների անալիտիկ հաշվառումը տարվում է ստացված մուրհակների և վճարման հանձնարարագրերի հիման վրա, որոնցով մարվում է մուրհակի պարտքը: Հաշվառումը տարվում է ըստ գնորդների ունեցած մուրհակներով ապահովված պարտքերի: Միաժամանակ առանձնացվում են բանկում զեղչված մուրհակները և մուրհակները, որոնց պարտքը ժամանակին մարված չէ: Մուրհակագեղչումը մուրհակների հաշվառումն է բանկում, երբ մուրհակատերը մուրհակի դի-

մաց ստանում է վարկ՝ սահմանված տոկոսային դրույքաչափով, մինչև մուրհակի մարման ժամկետի լրանալը: Զեղչվող մուրհակը գտնվում է բանկում, սակայն հաշվառվում է ձեռնարկությունում (մուրհակատեր): Մուրհակի մարման ժամկետը լրանալուց հետո ձեռնարկությունը մարում է բանկի վարկը: Եթե մուրհակատուն այն չի մարել ժամանակին, ապա հայց է ներկայացնում վճարողին: Մուրհակագեղչման ժամանակ կատարում են հետևյալ գրանցումները.

Դտ - հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»

Կտ - հաշիվ 90. «Բանկերի կարծաժամկետ վարկեր» կամ հաշիվ 92. «Բանկերի երկարաժամկետ վարկեր» (մուրհակի գումարի չափով)

Դտ - հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

Կտ - հաշիվ 90, 92 (վարկի %-ի չափով)

Ստացված մուրհակների գծով գործառնությունների արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 62-3. «Ստացված մուրհակներ»		Հաշիվների դեբետ
	Դ	Լ	
62 -	Մն.-Պարտքի գումարը ստացված մուրհակների գծով	Պարտքի մարում զեղչված մուրհակի գծով՝ մուրհակի վճարման մասին բանկից ծանուցագիր ստանալուց հետո	- 90,92
	Գնորդներից պարտքի դիմաց մուրհակների ստացում	Գնորդի կողմից մուրհակի մարում	- 51
46,47,48 -	Առաքված ապրանքների, հիմնական միջոցների, ոչ նյութական և այլ ակտիվների դիմաց մուրհակների ստացում	Ժամանակին չմարված մուրհակների համար ներկայացված գանգատներ	- 63
		Մուրհակների գծով անհույս պարտքերի դուրսգրում	- 80

Մուրհակը կարող է պահվել ձեռնարկությունում, ինչպես նաև պահպանման հանձնվել բանկ: Այդ դեպքում բանկի ծառայությունների համար վճարված գումարները ձեռնարկությունը վերագրում է 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվին:

Դտ - հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

Կտ - հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»

Տրված մուրհակների հաշվառումը, տրման ժամկետից կախված, տարվում է 94. «Կարճաժամկետ փոխառություններ» կամ 95. «Երկարաժամկետ փոխառություններ» հաշիվներով:

ԳԼՈՒԽ Զ
ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ԴՐՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐՏԱԴՐՎՆԵՐԻ
ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԻ ԿԱԼ ԿՈՒԼՅԱՑԻԱՆ

9.1. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱԽՍԵՐԸ ԵՎ ԱՐՏԱԴՐՎՆԵՐԻ ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԻ ԿԱԼ ԿՈՒԼՅԱՑԻԱՆ

Արտադրական ծախսերի հաշվապահական հաշվառման կազմակերպումը ձեռնարկություններում իրականացվում է արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքում ներառվող ծախսերի կազմի մասին կառավարության կողմից հաստատված դրույթների հիման վրա:

Ձեռնարկության կողմից թողարկված արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքի մեջ ներառվում են ծախսեր, որոնք կապված են արտադրության պրոցեսում բնական ռեսուրսների, հումքի, նյութերի, վառելիքի, էներգիայի, հիմնական միջոցների, աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման հետ և այլ ծախսեր՝ կապված արտադրանքի արտադրության և իրացման պրոցեսի հետ: Մասնավորապես՝

- ա) արտադրության նախապատրաստման և յուրացման ծախսերը,
- բ) արտադրանքի արտադրության հետ անմիջականորեն կապված ծախսերը, որոնք պայմանավորված են արտադրության տեխնոլոգիայի և կազմակերպման իրականացումով, ներառյալ արտադրական պրոցեսների և թողարկված արտադրանքի որակի վերահսկման ծախսերը,
- գ) ծախսեր՝ կապված գյուտարարական և նորարարական աշխատանքների, նոր նմուշների ու մոդելների պատրաստման և փորձարկման, ցուցահանդեսների, մրցույթների կազմակերպման, հեղինակային պարզևատրումների վճարման հետ և այլն,
- դ) արտադրական պրոցեսի սպասարկման հետ կապված ծախսերը,
- ե) աշխատանքային նորմալ պայմանների և տեխնիկական անվտանգության ապահովման ծախսերը,
- զ) արտադրության կառավարման հետ կապված ծախսերը,
- է) չախատած աշխատածամանակի համար աշխատանքային օրենսդրությամբ նախատեսված վճարումները, հերթական և լրացուցիչ արձակուրդների վճարումը, աշխատածամանակի ընթացքում պետական պարտականությունների կատարման համար վճարումները և այլն,
- ը) արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ ներառվող աշխատանքի վարձատրության ծախսերի հատկացումները պետական սոցիալական ապահովագրության համար և կենսաթոշակային ֆոնդին, ինչպես նաև զբաղվածության հիմնադրամին,

- թ) հատկացումներ պարտադիր բժշկական ապահովագրման համար,
- ժ) ձեռնարկության արտադրական ֆոնդերի կազմում հաշվարկվող և առանձին կատեգորիայի աշխատողներին պատկանող գույքի պարտադիր ապահովագրության վճարումներ,
- ի) ծախսեր՝ կապված հիմնական արտադրական ֆոնդերի վերարտադրության հետ, որոնք ներառվում են արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ հիմնական ֆոնդերի արժեքի լրիվ վերականգնման համար կատարվող ամորտիզացիոն հատկացումների ձևով,
- յ) ոչ նյութական ակտիվների մաշվածության գումարը:

Բացի այդ, արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ ներառվում են խոտանից առաջացած կորուստները, ներարտադրական պարապուրդների պատճառով առաջացած կորուստները, արտադրության մեջ և պահեստներում նյութական արժեքների պակասորդները, բնական կորուստի նորմաների սահմաններում և նորմաներից դուրս, եթե մեղավորներ հայտնաբերված չեն: Արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ չեն ներառվում այն ծախսերը և կորուստները, որոնք վերագրվում են շահույթի և վնասի հաշվին: Օրինակ, չեղյալ հայտարարված արտադրական պատվերների գծով և կոնսերվացված արտադրական կարողությունների պահպանման ծախսերը, դատական ծախսերը և արբիտրաժային տուրքերը, տուգանքները, տույժերը, տուժանքները և այլ պատժամիջոցներ՝ տնտեսական պայմանագրերով նախատեսված պայմանների խախտման համար, վնասներ անհուսալի պարտքերի դուրսգրումից և այլն:

Արտադրական գործունեության հետ կապված ծախսերի մի մասը մարվում է ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացած շահույթի հաշվին, օրինակ՝ գիտահետազոտական փորձա-կոնստրուկտորական, նախագծային, տեխնոլոգիական աշխատանքների ֆինանսավորման ծախսերը, սահմանված նորմաներից բարձր բանկային վարկերի տոկոսավճարները, բաժնետոմսերի, փոխառությունների և այլ արժեթղթերի թողարկման և իրացման հետ կապված ծախսերը:

Արտադրության ծախսերի հաշվապահական հաշվառման հիմնական խնդիրներն են՝ ժամանակին, լրիվ և հավաստի կերպով արտադրանքի արտադրության և առաքման փաստացի ծախսերի արտացոլումը, առանձին արտադրատեսակների և ամբողջ ապրանքային արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկումը (կալկուլյացիան), ինչպես նաև նյութական, աշխատանքային և ֆինանսական ռեսուրսների ռացիոնալ և խնայողաբար օգտագործման վերահսկման իրականացումը:

Նշված խնդիրներին համապատասխան և ներտնտեսական հաշվարկի ու վերահսկողության կազմակերպման նպատակով արտադրության ծախսերի հաշվառումը վարվում է հետևյալ կարգով՝

- ըստ ինքնարժեքի հետ ունեցած կապի (ուղղակի և վերադիր՝ անուղղակի),

- ըստ արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) տեսակների,

- ըստ ծախսերի իրականացման տեղի (արտադրությունների, արտադրամասերի, տեղամասերի և այլն),

- ըստ ծախսատեսակների (տարրերի և ծախսերի հոդվածների):

Ուղղակի են այն ծախսերը, որոնք սկզբնական փաստաթղթերի հիման վրա հնարավոր է վերագրել որոշակի արտադրատեսակի, աշխատանքների և ծառայությունների (նյութեր, բանվորների աշխատավարձ և այլն): Վերադիր կամ անուղղակի ծախսերը միաժամանակ վերագրվում են բոլոր տեսակի աշխատանքներին, ծառայություններին և արտադրատեսակներին (լուսավորության, ջեռուցման, մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և այլն): Ամսվա վերջում, հանրագումարները որոշելուց հետո, դրանք ներառվում են ծախսերի կազմի մեջ՝ բաշխման ճանապարհով:

Ըստ տնտեսական տարրերի, ծախսերի մեջ ներառվում են նյութական ծախսերը (հանած վերադարձվող թափոնների արժեքը), աշխատանքի վարձատրության ծախսերը, հատկացումները սոցիալական ապահովագրության համար և կենսաթոշակային հիմնադրամին, պարտադիր բժշկական ապահովագրմանը, հիմնական միջոցների ամորտիզացիան և այլ ծախսեր:

Նշված տարրերից յուրաքանչյուրի մեջ մտնող ծախսերին վերաբերող տեղեկությունները խմբավորվում են համապատասխան հաշիվներում: Այսպես. նյութերի ծախսը արտացոլվում է թիվ 10. «Նյութեր» հաշիվի կրեդիտում, նշելով դրա հետ թղթակցող դեբետագրվող հաշիվները, որոնցով հնարավորություն է ընձեռվում նյութերի ծախսը բաշխել տնտեսական պրոցեսների միջև, իսկ աշխատանքի վարձատրության ծախսերը՝ թիվ 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշիվի կրեդիտում՝ թղթակցող հաշիվների կտրվածքով:

Սոցիալական և բժշկական ապահովագրության համար, ինչպես նաև կենսաթոշակային հիմնադրամին կատարվող հատկացումները ցույց են տրվում թիվ 69. «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով» հաշիվի կրեդիտում, իսկ հիմնական միջոցների մաշվածքը՝ 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք» հաշիվի կրեդիտում և բաշխվում են տնտեսական պրոցեսների միջև՝ ըստ թղթակցող հաշիվների: Այլ ծախսերի գումարը որոշվում է 50. «Դրամարկղ», 51. «Հաշվարկային հաշիվ», 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ», 71. «Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ» և այլ հաշիվների կրեդիտային շրջանառությունների տվյալներով:

Այսպիսով, հաշվապահական հաշվառման հաշիվների համակարգը ապահովում է բոլոր ծախսերի հաշվառումը ըստ տնտեսական տարրերի և դրանց բաշխումը՝ կատարված տնտեսական պրոցեսների միջև: Սակայն ըստ կատարման տեղերի, ծախսերի կազմի նկատմամբ վերահսկողության իրականացման և ինքնարժեքի հաշվարկման համար անհրաժեշտ է ոչ միայն իմանալ, թե ինչ է ծախսվել արտադրության պրոցեսում, այլ նաև՝ ինչ նպատակների համար:

Ծախսերի այդպիսի հաշվառումը հնարավորություն է տալիս արտադրանքի ինքնարժեքը վերլուծել ըստ դրա բաղադրիչ մասերի և ըստ արտադրատեսակների: Այդ նպատակով արտադրության ծախսերը ստորաբաժանվում են հիմնական և արտադրության սպասարկման ու կառավարման ծախսերի: Վերջինիս կազմում առանձին հոդվածներով հաշվառվում են մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերը, արտադրամասերի կառավարման ու սպասարկման ծախսերը (ընդհանուր արտադրական ծախսեր) և ձեռնարկության ընդհանուր կառավարման ու սպասարկման ծախսերը (ընդհանուր տնտեսական ծախսեր):

Բացի այդ, արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների արտադրության և իրացման հետ կապված ծախսերը ինքնարժեքի պլանավորման, հաշվառման և կալկուլյացիայի կարիքների համար խմբավորվում են ծախսերի հետևյալ հոդվածներով՝

- նյութեր (հանած վերադարձվող թափոնների արժեքները),

- կողմնակի ձեռնարկություններից ձեռք բերված գնովի կիսաֆաբրիկատներ, շինվածքներ և նրանց կողմից մատուցված ծառայություններ (հանած վերադարձվող թափոնները),

- արտադրանքի թողարկմանը (աշխատանքների և ծառայությունների կատարմանը) անմիջական մասնակցություն ունեցող աշխատողների աշխատանքի վարձատրության ծախսեր,

- սոցիալական ապահովագրությանը, կենսաթոշակային հիմնադրամին, բժշկական ապահովագրությանը, զբաղվածության հիմնադրամին կատարվող հատկացումներ,

- արտադրության նախապատրաստման և յուրացման ծախսեր,

- մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր,

- ընդհանուր արտադրական ծախսեր,

- կորուստներ խտանից,

- ընդհանուր տնտեսական ծախսեր,

- արտադրական ինքնարժեք,

- կոմերցիոն ծախսեր,

- լրիվ ինքնարժեք:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ. Արդյունաբերության առանձին ճյուղերում, հողվածների անվանացանկում կարող են կատարվել փոփոխություններ, որոնք նախատեսված են արտադրանքի ինքնարժեքի պլանավորման, հաշվառման և կալկուլյացիայի ճյուղային երահանգներով:

Կալկուլյացիոն հողվածների ծախսերի խմբավորումը ըստ կազմի ավելի լայն է, քան տնտեսական տարրերի կտրվածքով խմբավորումը, քանի որ այն հաշվի է առնում արտադրության կառուցվածքը և բնույթը, որով բավարար բազա է ստեղծվում ծախսերի վերլուծության համար:

Տվյալ ձեռնարկությունում, սահմանված ինքնարժեքի կալկուլյացիոն հողվածներով ծախսերի հանրագումարը կազմում է արտադրանքի արտադրական ինքնարժեքը:

Արտադրանքի լրիվ ինքնարժեքը որոշելու համար արտադրական ինքնարժեքի գումարին ավելացվում են արտաարտադրական (կոմերցիոն) ծախսերը, այսինքն՝ այն ծախսերը, որոնք կապված են արտադրանքի իրացման հետ:

Տվյալ հողվածներով իրականացվում է արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիան, այդ իսկ պատճառով դրանք կոչվում են կալկուլյացիոն հողվածներ:

Ինչպես նախկինում նշվեց, արտադրության ծախսերը խմբավորվում են ըստ դրանց իրականացման տեղի, այսինքն՝ ելնելով այն հատկանիշից, թե որ արտադրությանն են դրանք վերաբերում (հիմնական, օժանդակ) կամ որ արտադրամասում, կամ տեղամասում են կատարվել: Ըստ տեխնոլոգիական պրոցեսի առանձին փուլերի՝ ծախսերի մակարդակի վերահսկման ու վերլուծության և անավարտ արտադրության հաշվարկման համար այս կամ այն շինվածքների ինքնարժեքի մեջ ներառվող ծախսերի ընդհանուր գումարից առանձնացնում են առանձին պրոցեսներին և գործառնություններին վերաբերող ծախսերը:

Այսպես, ըստ տեխնիկատնտեսական գործոնների և, գլխավորապես արտադրության ծավալի հետ ունեցած կապի, ծախսերը կարելի է բաժանել պայմանական-փոփոխականի և պայմանական-հաստատունի:

Պայմանական-փոփոխական ծախսերը նորմավորվում են արտադրանքի միավորի նկատմամբ և դրանց մեծությունը ավելանում կամ պակասում է թողարկվող արտադրանքի ծավալի փոփոխմանը համապատասխան (օրինակ՝ հիմնական նյութերի ծախսը, բանվորների գործարքային աշխատավարձը և այլն):

Պայմանական-հաստատուն ծախսերին են վերագրվում այն ծախսերը, որոնց բացարձակ մեծությունը լիմիտավորվում է ըստ արտադրամասի կամ ամբողջ ձեռնարկության և ուղղակի կախվածությունը չունի արտադրական ծրագրի կատարման ծավալից (օրինակ՝ շենքի լուսավորման, ջեռուցման ծախսերը, կառավարման անձնակազմի աշխատավարձը):

Ըստ օրացուցային ժամանակահատվածների, արտադրական ծախսերը լինում են ընթացիկ, այսինքն՝ մշտական (ամենօրյա) և միանվագ, այսինքն՝ միապատիկ կամ ամիսը մեկ անգամից պակաս կատարվող:

Արտադրության ծախսերի հստակ բաժանումը ընթացիկի (տվյալ ամսվան վերաբերող) և միանվագի (գալիք ամիսներին վերաբերող) ունի մեծ նշանակություն արտադրանքի ինքնարժեքի ամենամսյա ճիշտ հաշվարկման համար:

9.2. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱՄՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՀԱՇՎՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ

Արտադրության պրոցեսի բարդությունը, դրա նշանակությունը ձեռնարկության տնտեսական գործունեության մեջ, ծախսերի բազմազանությունը պահանջում են դրանց հաշվառման համար օգտագործել արտադրական հաշիվների մի ամբողջ խումբ՝ 20. «Հիմնական արտադրություն», 23. «Օժանդակ արտադրություն», 25/1. «Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր», 25/2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր», 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր», 28. «Արտադրական խտտան», 31. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր», 89. «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր»:

Տնտեսական տարրերի և կալկուլյացիոն հողվածների կտրվածքով, արտադրության ծախսերի հաշվառումը ապահովելու համար հիմնական արտադրության բոլոր ծախսերը խմբավորվում են թիվ 20 հաշվում՝ ըստ արտադրվող արտադրատեսակների: Այդ հաշիվը, ըստ իր նշանակման, կալկուլյացիոն է, ըստ տնտեսական բովանդակության բնութագրում է տնտեսական պրոցեսների վիճակը, իսկ ըստ հաշվեկշռի հետ ունեցած կապի ակտիվային է:

Օժանդակ արտադրության արտադրանքի կամ նրա կողմից մատուցված ծառայությունների ինքնարժեքի որոշման համար այդ բնագավառում կատարված համապատասխան ծախսերը խմբավորվում են թիվ 23 հաշվում: Ըստ նշանակման, տնտեսական բովանդակության և հաշվեկշռի հետ ունեցած կապի, այդ հաշվի բնութագիրը համապատասխանում է թիվ 20 հաշվի բնութագրին:

Օժանդակ արտադրությունների արտադրանքը կամ ծառայությունները, որպես կանոն, օգտագործվում են տվյալ ձեռնարկության արտադրամասերի կամ բաժինների կարիքների համար (օրինակ՝ գոլորշին, որը արտադրվում է կաթսայատան կողմից, օգտագործվում է ձեռնարկության արտադրամասերի և գործարանավարչության ջեռուցման համար): Այդ իսկ պատճառով օժանդակ արտադրությունների արտադրանքի և ծառա-

յությունների ինքնարժեքը ներառվում է արտադրության սպասարկման և կառավարման ծախսերի կազմի մեջ:

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 20. «Չիմնական արտադրություն»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
	Մն. անավարտ արտադրության փաստացի ինքնարժեքը		
10 -	Արտադրանքի պատրաստման համար բաց են թողնված հումք և նյութեր՝ հաշվային գներով.	Պահեստ հանձնված տնտեսված նյութերի և վերադարձվող թափոնների արժեքը	- 10
10,12 -	Ձեռնարկությունում ծախսված նյութական արժեքների ամբողջ ծավալին վերաբերող փոխադրամթերման ծախսերի գումարը, որը ներառվում է արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ.		
70,89 -	Արտադրանքի թողարկմամբ զբաղված աշխատողների աշխատանքի վարձատրության ծախսերը, արձակուրդավճարի ռեզերվի գումարը.		
69 -	Սոցիալական ապահովագրության համար և կենսաթոշակային ֆոնդին արվող հատկացումները.		
18 -	Պատրաստված արտադրանքին վերագրվող հատուկ գործիքների և հարմարանքների մաշվածության գումարը.		
31 -	Նոր արտադրատեսակների և արտադրությունների յուրացման ծախսերի այն մասը, որն ենթակա է դուրս գրման՝ արտադրանքի պատրաստման ընթացիկ ծախսերով.		
25-1 -	Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերը.		
25-2 -	Ընդհանուր արտադրական ծախսերը.		
26 -	Ընդհանուր տնտեսական ծախսերը.		
28 -	Կորուստներ արտադրանքի խտանից.	Վերջնականապես խտանված արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը	- 28
	Ընդամենը փաստացի ծախսերը հաշվետու ամսում	Պահեստ հանձնված պատրաստի արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը	- 40,37

Հաշվետու ամսվա ընթացքում կատարված, սակայն ընթացիկ ժամանակահատվածում թողարկվող արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ չներառվող ծախսերի հաշվառման համար օգտագործվում է թիվ 31 հաշիվը: Այս հաշվում ծախսերը հաշվառվում են մինչև դրանց արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ ներառելու համապատասխան ժամանակաշրջանների սկիզբը:

Այդ ծախսերի կազմի մեջ մտցվում են նոր արտադրատեսակների յուրացման համար նախապես կատարված ծախսերը, հեռախոսի և ռադիոյի վճարները, վարձակալական կանխավճարները և այլն:

Այդպիսի ծախսերը կոչվում են միանվագ, իսկ դրանց հաշվառման հաշիվները՝ հաշվետու-բաշխողական, դրանք ակտիվային հաշիվներ են և բնութագրում են տնտեսական գործընթացի վիճակը:

Միաժամանակ, արտադրանքի ինքնարժեքի կարգավորման արտադրական անհրաժեշտությունից ելնելով՝ պահանջվում է ձեռնարկությունում ստեղծել առաջիկա ծախսումների և վճարումների պահուստային ֆոնդեր (բանվորների արձակուրդային վճարումների համար պահուստային ֆոնդ, հիմնական միջոցների նորոգման համար անհրաժեշտ առաջիկա: ծախսումների պահուստային ֆոնդ և այլն): Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է օգտագործել մեկ այլ հաշվետու-բաշխողական հաշիվ, ինչպիսին է թիվ 89. «Առաջիկա ծախսումների և վճարումների պահուստաֆոնդ» հաշիվը, որը պասիվային հաշիվ է և նույնպես բնութագրում է տնտեսական պրոցեսների վիճակը:

Խոտան արտադրանքի ուղղման համար կատարված ծախսերը և վերջնական (անուղղելի) խոտանի վրա ծախսված միջոցները հաշվառվում են 28. «Խոտան արտադրությունում» կալկուլյացիոն հաշվում: Այս հաշիվը նույնպես ակտիվային է և բնութագրում է տնտեսական պրոցեսների վիճակը:

Հատուկ հաշվառման են ենթարկվում կառավարման և սպասարկման ծախսերը: Դրանք արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ են ներառվում առանձին կալկուլյացիոն հոդվածներով: Դրանց համար կազմվում են նախահաշիվներ՝ ծախսերի անվանացանկի կտրվածքով: Հաշվապահական հաշվառման օգնությամբ իրականացվում է այդ նախահաշիվների կատարման հսկողությունը:

Այդ ծախսերի հաշվառման համար օգտագործվում են թիվ 25, 26՝ հավաքման-բաշխման հաշիվները, որոնք ակտիվային են և ըստ բովանդակության բնութագրում են տնտեսական գործընթացների վիճակը: Թիվ 25 հաշվում արտացոլվում են արտադրամասերի ծախսերը, իսկ 26 հաշվում հաշվառվում են ձեռնարկության կառավարման ծախսերը:

Արտադրական հաշիվների համակարգի բնութագրումից հետո անհրաժեշտություն է զգացվում նաև քննարկել ծախսերի հաշվառման և խմբավորման հաջորդականությունը, այսպես՝

ա) արտադրական հաշիվների դեբետում նախ և առաջ արտացոլվում են անսվա ընթացքում կատարված ծախսերի տարրերը (նյութեր, աշխատավարձ, ամորտիզացիա և այլն),

բ) դուրս է գրվում գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի և առաջիկա ծախսումների ու վճարումների այն մասը, որը ենթակա է ներառվելու տվյալ անսվա ծախսերի մեջ,

գ) դուրս են գրվում կամ բաշխվում օժանդակ արտադրության կողմից կատարված աշխատանքների միջև՝ մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման, ինչպես նաև ընդհանուր արտադրական ծախսերը,

դ) գումարվում և բաշխվում են հիմնական արտադրամասերի մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերը, ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր տնտեսական ծախսերը,

ե) որոշվում է խոտանից առաջացած կորուստների գումարը և ներառվում է արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ,

զ) որոշվում է հիմնական անավարտ արտադրության և պատրաստի արտադրանքի ինքնարժեքը:

Նախքան արտադրության ծախսերի հաշվառման մեթոդների քննարկումը, անհրաժեշտ է բացահայտել, թե ինչպես է կազմակերպվում և իրականացվում դրանց անալիտիկ հաշվառումը արտադրական հաշիվների միջոցով:

Հաշիվ 23. «Օժանդակ արտադրություն»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
10,12 -	ՄՆ-գործիքային և նորոգման արտադրամասերի անավարտ արտադրության փաստացի ինքնարժեքը	Պահեստ հանձնված տնտեսված նյութերի և վերադարձված թափոնների արժեքը
70,69,89-	Օժանդակ արտադրությունների բաց թողնված ավարանքայնության արժեքները հաշվային գներով	Սնուղղելի խոտանի փաստացի ինքնարժեքը
25-1 -	Օժանդակ արտադրության բանվորների աշխատավարձը, սոցիալական ապահովագրության և արձակուրդային պահուստաֆոնդին կատարվող հատկացումները	Օժանդակ արտադրության արտադրամասերին մատուցված ծառայությունների պլանային արժեքը
25-2 -	Սեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերը	Հիմնական սպառողներին մատուցված ծառայությունների փաստացի ինքնարժեքը
26 -	Ընդհանուր արտադրական ծախսերը	Սեփական շենքերի, կառույցների, սարքավորումների և փոխարանի-չոցների կապիտալ նորոգման աշխատանքների փաստացի ինքնարժեքը
28 -	Մշխատանքներին (նորոգմանը) վերաբերող ընդհանուր տնտեսական ծախսերը	Դրսի կազմակերպություններին մատուցված ծառայությունների և աշխատանքների փաստացի ինքնարժեքը
	Կորուստներ՝ արտադրանքի խոտանից	

Ընդամենը հաշվետու ամսվա աշխատանքների կատարված ծախսերը

Հաշիվ 31. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
51 -	ՄՆ- արդեն կատարված ծախսերի գումարը, որոնք դեռ չեն ներառվել արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ	Նախկինում կատարված ծախսերի դուրսգրումը հաշվետու ամսվա արտադրանքի ինքնարժեքին, որոնց այդ ծախսերը վերաբերում են
51 -	Հաշվարկային հաշվից ընթացիկ ամսում վճարված ծախսերը, որոնք չեն վերաբերում հաշվետու ամսվա արտադրանքի ինքնարժեքին	Նոր արտադրատեսակների յուրացման ծախսերի մասնակի դուրսգրումը կապված տվյալ արտադրատեսակների սերիական թողարկման հետ
51 -	Կանխավճարային կարգով մի քանի ամիս առաջ մուծված գումարները (վարձակալական վճարումները, հեռախոսի վճարումները, տեխնիկական գրականության բաժանորդագրական վճարը և այլն):	
10,12,70,69,89 և այլն -	Ընթացիկ ամսում կատարված ծախսերը՝ կապված նոր արտադրատեսակների և (փորձական նմուշների) յուրացման հետ	

Հաշիվ 89. «Առաջիկա ծախսումների և վճարումների պահուստաֆոնդ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
70 -	Բուլոր արտադրությունների և արտադրամասերի բանվորներին հաշվարկված արձակուրդային գումարները	ՄՆ- ըստ նշանակման չօգտագործված պահուստաֆոնդի գումարը (բանվորների արձակուրդ, հիմնական միջոցների նորոգում և այլն)
10,12,23,60 և այլն -	Նախկինում հիմնական միջոցների նորոգման գծով կուտակված պահուստաֆոնդի օգտագործումը հաշվետու ամսում կատարված աշխատանքները ֆինանսավորելու համար	Բուլոր արտադրությունների և արտադրամասերի բանվորների արձակուրդային վճարումների պահուստաֆոնդին կատարված հատկացումները ընթացիկ ամսում
		Արտադրամասի սարքավորումների և այլ հիմնական միջոցների նորոգման կարիքների համար պահուստաֆոնդին կատարվող հատկացումները հաշվետու ամսում

Հաշիվ 28. «Արտադրական խոտան»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
10 -	ՄՆ- չկա ավարանքայնության արժեքների հաշվային արժեքը, որոնք ծախսված են խոտան արտադրանքի ուղղման համար	Վերջնական խոտանի դուրսգրումից ստացված թափոնները և ջարդոնը մուտքագրվում են պահեստ
70,69,89 -	Բանվորների աշխատանքի վարձատրության ծախսերը (հատկացումներով հանդերձ) խոտան արտադրանքի ուղղման համար	Դուրս են գրվում ծախսեր, վերջնական և ուղղելի խոտանի թողարկման մեղավորներից՝ բանվորներից
25 1 -	Սեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերը՝ դուրս գրված խոտան արտադրանքի ուղղման համար	Դուրս են գրվում ծախսեր՝ խոտանները մեղավորներից՝ մատակարարներից
25 2 -	Ընդհանուր արտադրական ծախսեր՝ դուրս գրված խոտան արտադրանքի ուղղման համար	Դուրս են գրվում խոտանից ստացված կորուստների գումարը՝ թողարկված պատրաստի արտադրանքի և կատարված աշխատանքների վրա
20,23 -	Դուրս է գրվում վերջնական խոտանի փաստացի ինքնարժեքը	

Հաշիվ 25, ենթահաշիվ 1. «Սեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ		
	Դ	Լ	
10,12 -	ՍՈ- չկա Սեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման համար բաց թողնված ապրանքանյութական արժեքների հաշվային արժեքը	Ծախսերի մի մասի դուրսգրումը խոտանված արտադրանքի ուղղման համար	- 28
70,69,89 -	Սարքավորումների կարգավորմամբ և սպասարկմամբ զբաղված բանվորների աշխատանքի վաճառությունը (հատկացումներով հանդերձ)	Ծախսերի մնացած մասի դուրսգրումը, որը վերագրվում է հիմնական և օժանդակ արտադրություններում թողարկված արտադրանքին և բաշխվում արտադրատեսակների ու աշխատանքների (պատվիրատուների միջև)	- 20,23
60 -	Դրսից ստացված ծառայությունները սարքավորումների և բանվորական տեղերի պահպանման համար (էներգիա, խտացված օդ և այլն)		
13 -	Գործիքների մաշվածքը		
02 -	Սարքավորումների և ներարտադրանքային փոխադրամիջոցների ամորտիզացիան		
23 -	Օժանդակ արտադրությունների ծառայությունները		

Հաշիվ 25, ենթահաշիվ 2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ		
	Դ	Լ	
10,12 -	ՍՈ- չկա Արտադրամասերի շենքերի և կառույցների պահպանման համար բաց թողնված ապրանքանյութական արժեքների հաշվային արժեքը	Ծախսերի մի մասի դուրս գրումը խոտանված արտադրանքի ուղղման համար	- 28
70,69,89 -	Արտադրամասերի աշխատանքի պաշտպանության և այլ աշխատանքներով զբաղված բանվորների աշխատանքի վարձատրության (հատկացումներով) ծախսերը	Ծախսերի մնացած մասի դուրսգրումը հիմնական կամ օժանդակ արտադրությունների թողարկված արտադրանքի վրա և բաշխումը աշխատանքների և շինվածքների միջև	- 20,23
70,69 -	Արտադրամասի այլ ՓԱԱ-ի մաշվածքը		
13 -	Արտադրամասի այլ հիմնական միջոցների ամորտիզացիան		
60 -	Դրսից ստացված ծառայությունները՝ արտադրամասերի շենքերի և կառույցների պահպանման համար		
71 -	Հաշվետու ամսանց կողմից կատարված ծախսերը՝ կապված արտադրամասերի շենքերի, կառույցների պահպանման, ինչպես նաև աշխատանքի պաշտպանության և տեխնիկական անվտանգության հետ		

Հաշիվ 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ		
	Դ	Լ	
10,12 -	ՍՈ- չկա Գործարանավարչության, շենքերի և կառույցների, լաբորատորիաների պահպանման համար դուրս գրված ապրանքանյութական արժեքների հաշվային արժեքը	Ծախսերի մի մասի դուրս գրումը օժանդակ արտադրությունների կողմից կատարված այն աշխատանքների վրա, որոնք մատուցված են դրսի կազմակերպություններին	- 23
70,69 -	Չեղանարկության վարչակառավարչական անձնակազմի աշխատանքի վարձատրության ծախսերը (հատկացումներով հանդերձ) Ընդհանուր գործարանային նշանակման գույքի մաշվածքը	Ծախսերի մնացած մասի դուրսգրումը հիմնական արտադրության արտադրանքի վրա և բաշխումը արտադրատեսակների և աշխատանքների (պատվիրատուների միջև)	- 20
13 -	Գործարանավարչության հիմնական միջոցների ամորտիզացիան		
02 -	Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի ամենամյա գումարի դուրսգրումը (տեխնիկական զրակառույցային բաժանորդագրում և այլն)		
31 -	Շենքերի, կառույցների, լաբորատորիաների պահպանման համար դրսից ստացված ծառայությունների արժեքը		
60 -	Գործուղման և փոստային ծախսերը		
71 -			

9.3. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ԱՆԱԼԻՏԻԿ ԳՆՇՎԱՌՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Արտադրության ծախսերի հաշվառման ռեգիստրներում, արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի կազմակերպման մեթոդական ցուցումներում տրվում է ՌԴ-ում արտադրության ծախսերի անալիտիկ և սինթետիկ հաշվառման կարգը:

Բացառիկ կարևոր նշանակություն ունի անալիտիկ հաշվառման ճիշտ կազմակերպումը և ժամանակին վարումը:

Անալիտիկ հաշվառման տվյալները տեղեկությունների բազա կամ անհրաժեշտ տեղեկատվություն են հանդիսանում ձեռնարկության տնտեսական գործունեության վերլուծության, վերահսկման, պլանավորման, կառավարման և ղեկավարման համար:

Թիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» և 23. «Օժանդակ արտադրություն» հաշիվների անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է ըստ յուրաքանչյուր պատվերի, աշխատանքի տեսակի, արտադրատեսակի (առանձին-առանձին), կալկուլյացիոն հոդվածների և աշխատանքի կատարման տեղի (ըստ արտադրամասի):

Դրա համար մշակված են արտադրության անալիտիկ հաշվառման քարտեր (տեղեկագրեր):

Ծախսերի հաշվառման նորմատիվային մեթոդի կիրառման ժամանակ նշված ցուցանիշները վերծանվում են ըստ նորմաների, նորմաներից շեղումների և նորմաների փոփոխությունների:

արդյուտանյութերի, հաշվարկ-տեղեկանքների, տեղեկագրերի, որոնք ամերիկացու են արտադրական ծախսերի հաշիվների գծով հաշվառված ռեզիստանսների վրացման համար

1	2	3	Ռեզիստանսներ	
			ամնալիտիկ հաշվառման	սինթետիկ հաշվառման
Մշակման արդյուտանյութերի և տեղեկագրերի անվանումը	Ծախսերի կազմը (հաշիվների կրեդիտ)	Հաշիվների դեբետ	Ռեզիստանսներ	Ռեզիստանսներ
1. Մշակման արդյուտանյութ 1	10,12 (մինչև 5000 ռ. միավորի արժեքով)	20	Քարտեր (տեղեկագրերի) ըստ պատկերների	Օրագիր-օրոներ թիվ 10 (ըստ 12.15 տեղեկագրերի)
Ելույթների ծախսի բաշխումը հաշվառված գներով		23	Սույնը ըստ աշխատանքների, ծառայությունների տեսակների	Սույնը
		25-1	Թիվ 12 տեղեկագիր ըստ արտադրամասերի և ծախսերի հոդվածների	Սույնը
		25-2	Սույնը	Սույնը
		28	Սույնը և խոտանք կապուլյացիոն տեղեկագիր	Սույնը
		26	Թիվ 15 տեղեկագիր ըստ ծախսերի հոդվածների	Սույնը
		31	Սույնը	Սույնը
		89	Սույնը	Օրագիր-օրոներ թիվ 10
	10, 12	20	Քարտեր (տեղեկագրեր) ըստ պատկերների	
2. Ծախսված նյութերի հաշվառված արժեքին վերագրվող փոխարկան թեղծման ծախսերի բաշխման տեղեկագիր	20	10	Սույնը	Օրագիր-օրոներ թիվ 10/1
3. Վերադարձվող թափոնների բաշխման տեղեկագիր		20	Սույնը	Օրագիր-օրոներ թիվ 10
4. Թիվ 1 մշակման արդյուտանյութի արժեքի վարձակադրումների բաշխումը, արձանկրի համար պահուստառաջնորդ տեղեկագիր և սոցիալական ապահովագրության հատկացումների բաշխումը	70,69,88,89	20 23 25-1	Սույնը ըստ աշխատանքների և ծառայությունների տեսակների	Օրագիր-օրոներ թիվ 10 (թիվ 12 և 15 տեղեկագրերի սովորյալ)
		25-2	Սույնը	Սույնը
		28	Սույնը	Սույնը

1	2	3	Ռեզիստանսներ	
			ամնալիտիկ հաշվառման	սինթետիկ հաշվառման
5. Թիվ 6 մշակման արդյուտանյութի արժեքի վերագրման արժեքի տեղեկագիր	02	26	Թիվ 15 տեղեկագիր ըստ ծախսերի հոդվածների	Սույնը
		31	Սույնը	Սույնը
		89	Սույնը	Սույնը
		25-1	Թիվ 12 տեղեկագիր ըստ արտադրամասերի և ծախսերի հոդվածների	Սույնը
		25-2	Սույնը	Սույնը
		26	Թիվ 15 տեղեկագիր ըստ ծախսերի հոդվածների	Սույնը
		20	Պատկերների քարտեր (տեղեկագրեր) և թիվ 12 տեղեկագիր ըստ արտադրամասերի	Սույնը
		23	Սույնը	Սույնը
		25-1	Սույնը, թիվ 12 տեղեկագիր ըստ արտադրամասերի և ծախսերի հոդվածների	Սույնը
		25-2	Սույնը	Սույնը
		26	Թիվ 15 տեղեկագիր ըստ ծախսերի հոդվածների	Սույնը
		31	Սույնը	Սույնը
		24	Թիվ 12 տեղեկագիր ըստ արտադրամասերի և ծախսերի հոդվածների	Օրագիր-օրոներ թիվ 10 (թիվ 12.15 տեղեկագրերի սովորյալ)
		25	Սույնը	Սույնը
		26	Թիվ 15 տեղեկագիր ըստ ծախսերի հոդվածների	Սույնը
		12	Խնտային հաշվառման քարտեր	Օրագիր-օրոներ թիվ 10/1
		46	Թիվ 11 օրագիր-օրոների անալիտիկ սովորյալներ, պատկերների քարտեր	Սույնը
		89,25,26	Թիվ 10/1 օրագիր-օրոների սովորյալներ, պատկերների քարտեր	Սույնը

1	2	3	4	5
8. Տեղեկանք-հաշվարկ գալիք ժամանակաշրջանների ծախսերի բաշխման մասին	31	20	Պատվերների քարտեր (տեղեկագրեր), թիվ 12 տեղեկագիր ըստ արտադրամասերի	Օրագիր-օրրեր թիվ 10 (ըստ թիվ 12 և 15 տեղեկագրերի տվյալների)
9. Թիվ 13 մշակման արդյուսակ վերծանման բերթիկներ	50, 60, 71, 76 և այլն	25, 26	Թիվ 12 տեղեկագիր՝ ըստ արտադրամասերի և ծախսերի հոդվածների Թիվ 15 տեղեկագիր՝ ըստ ծախսերի հոդվածների	Նույնը Նույնը Նույնը
10. Մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերի բաշխման տեղեկագիր	25-1	23, 26, 31, 89, 20, 23	Պատվերների քարտեր (տեղեկագրեր) ըստ պատվերների և աշխատանքի տեսակների. թիվ 12 տեղեկագիր՝ ըստ արտադրամասերի Թիվ 12 տեղեկագիր՝ ըստ արտադրամասերի և ծախսերի հոդվածների Թիվ 15 տեղեկագիր՝ ըստ ծախսերի հոդվածների	Օրագիր-օրրեր թիվ 10 (ըստ թիվ 12 տեղեկագրի տվյալների)
11. Ընդհանուր արտադրական ծախսերի բաշխման տեղեկագիր	25-2	20, 23	Պատվերների քարտեր (տեղեկագրեր), թիվ 12 տեղեկագիր՝ ըստ արտադրամասերի	Նույնը
12. Թիվ 14 տեղեկագիր կամ խոտանի մորմարիկային ինքնարժեքի կուկուլացիոն տեղեկագիր	28	20	Թիվ 10 տեղեկագիր. նյութերի պահեստային հաշվառման քարտեր Հաշվարկային տեղեկագրեր	Նույնը
13. Ընդհանուր տնտեսական ծախսերի բաշխման տեղեկագիր	26	20, 23	Պատվերների, դրսի աշխատանքների և սեփական սարքավորումների կապիտալ նորոգման քարտեր (տեղեկագրեր)	Օրագիր-օրրեր թիվ 10 (թիվ 15 տեղեկագրի տվյալներով)

Արտադրության հաշվառման քարտ

Զեռնարկություն	Տարի	Ամիս	Արտադրատեսակի անվանումը	Կալկուլյացիոն միավորը	Թողարկման քանակը	
			կալկուլյացիոն հոդվածը	անավարտ արտադրությունը անավակ սկզբին	հաշվետու ամսվա ծախսերը (դեբետ)	անավարտ արտադրության պակասորդի համար
Նյութեր						
արտադրամաս 1	70000	430000			450000	
արտադրամաս 2	30000	270000		2000	278000	
ԸՆԴԱՄԵՆՆԸ	100000	700000		2000	728000	
					70000	

Թիվ 25 հաշվի անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է թիվ 12 տեղեկագրում «01 արտադրամասի ծախսերը»: Այն բացվում է ամեն ամիս, յուրաքանչյուր արտադրամասի համար առանձին-առանձին և նախատեսված է ծախսերի հաշվառման համար 20, 23, 28 հաշիվների դեբետով սինթետիկ կտրվածքով, 25-1 և 25-2 հաշիվներով՝ անալիտիկ կտրվածքով թղթակցող հաշիվների կրեդիտից: Հաշվառման անալիտիկ տվյալները իրենցից ներկայացնում են ծախսերի տիպային հոդվածները, որոնք նախատեսված են տիպային մեթոդական ցուցումներով:

- Այսպես, 25-1 ենթահաշվում ներառվում են հետևյալ հոդվածները՝
- ա) սարքավորումների և փոխադրական միջոցների ամորտիզացիա,
 - բ) սարքավորումների շահագործման ծախսեր,
 - գ) սարքավորումների և փոխադրամիջոցների ընթացիկ նորոգում,
 - դ) բեռների ներգործարանային փոխադրում,
 - ե) փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք,
 - զ) այլ ծախսեր:

Վերը նշված հոդվածների կտրվածքով, ծախսերը պլանավորվում են և, հետևաբար, կազմակերպվում է դրանց հաշվապահական հաշվառումը:

Թիվ 12 տեղեկագրում գրանցվում են տնտեսական գործառնությունների գումարները ըստ հաշիվների: Հետևաբար, մի անգամով, համապատասխան մշակման արդյուսակների տվյալների հիման վրա, կատարվում է գրանցում երկու թղթակցող հաշիվներում:

25-1 հաշվի դեբետը 1-ին հոդվածով կթղթակցի միայն 02 հաշվի կրեդիտի հետ, 2-րդ հոդվածով՝ 10, 70, 69, 89, 23 և այլ հաշիվների կրեդիտի հետ, 5-րդ հոդվածով՝ միայն 13. «ՓԱՎ մաշվածք» հաշվի կրեդիտի հետ:

Տեղեկագրի այդպիսի կառուցվածքը թույլ է տալիս վերլուծել ծախսերի կազմը, վերահսկել հաշվապահական հաշվառման վարման ճշտությունը:

Թիվ 12 տեղեկագրի առավելությունը 25-1 և 25-2 հաշիվներին վերաբերող հետևյալ ցուցանիշների առկայությունն է.

- «Ընդամենը ամսվա համար»,
- «Ըստ նախահաշվի ամսվա համար»,
- «Տարվա սկզբից փաստացի»,
- «Ըստ նախահաշվի՝ եռամսյակի (տարվա) համար»:

Տվյալ ցուցանիշների համեմատությունը հնարավորություն է տալիս բացահայտել արտադրանքի ինքնարժեքի իջեցման ռեզերվները, պայքարել ռեսուրսների օգտագործման ժամանակ տեղ գտած գերածախսերի դեմ: «Տարվա սկզբից՝ փաստացի» տվյալները օգտագործվում են արտադրությունների կառավարման և սպասարկման ծախսերի վերլուծության համար:

Ընդհանուր տնտեսական ծախսերի անալիտիկ հաշվառումը իրականացվում է թիվ 15 տեղեկագրում, ճիշտ նույն կարգով, ինչպես թիվ 12 տեղեկագրում՝ 25-1 և 25-2 հաշիվների գծով:

Թիվ 15 տեղեկագրում անալիտիկ հաշվառում է իրականացվում նաև 31 և 89 հաշիվների համար: Ի տարբերություն 26 հաշվի, այստեղ ծախսերի տիպային հոդվածները բացի կարող են օգտագործվել լրացուցիչ հոդվածներ, որոնք համապատասխանում են ձեռնարկության աշխատանքի յուրահատուկ պահանջներին:

Թիվ 15 տեղեկագրում 31 և 89 հաշիվների դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունները որոշվում են ոչ միայն ամսվա համար, այլ նաև տարվա սկզբից: Բացի դրանից, այդ հաշիվները ունեն մնացորդներ ինչպես տարվա, այնպես էլ յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանի սկզբի դրությամբ, որոնք նույնպես գրանցվում են թիվ 15 տեղեկագրում: Արտադրական ծախսերի սինթետիկ հաշվառումը արտադրամասերի և գործարանավարչության կտրվածքով սահմանափակվում է թիվ 12 և 15 տեղեկագրերի ցուցանիշներով, իսկ ամբողջ ձեռնարկության համար օգտագործվում է թիվ 10 օրագիր-օրդերը, որն ունի երեք բաժին՝ 1. «Արտադրության ծախսերը», 2. «Ծախսերի հաշվարկը ըստ տնտեսական տարրերի», 3. «Ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքը»:

Արտադրական հաշիվների կրեդիտային շրջանառությունների վերջնական գումարները ամեն ամիս հաշվարկվում են թիվ 10/1 օրագիր-օրդերում:

9.4. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԵՎ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԻ ԿԱԼԿՈՒԼՅԱՑԻԱՅԻ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

Արտադրական ծախսերի հաշվառման մեթոդները դասակարգվում են՝

- ըստ տեխնոլոգիական պրոցեսի՝ պատվերային, փուլային
- ըստ կալկուլյացվող օբյեկտների՝ դետալ, հանգույց, շինվածք, միատեսակ շինվածքների խումբ, արտադրական փուլ, արտադրություն, պատվեր

- ըստ ինֆորմացիայի հավաքման եղանակի, որը ապահովում է ծախսերի վերահսկումը. նախնական վերահսկման եղանակի նորմատիվային մեթոդ՝ ծախսերի ընթացիկ հաշվառում հետագա վերահսկումով:

Հաշվառման պատվերային մեթոդ: Այս մեթոդը օգտագործվում է այն արտադրություններում, որտեղ կիրառվում է դետալների, հանգույցների և ամբողջ շինվածքի մեխանիկական հավաքման պրոցեսը:

Առանձին արտադրամասերի միջև տեխնոլոգիական պրոցեսը սերտ փոխկապակցվածություն ունի:

Պատրաստի արտադրանքը թողարկվում է միայն մեկում, տեխնոլոգիական շղթայի վերջին արտադրամասում:

Արտադրական ծախսերը սկզբից հավաքում են ըստ արտադրամասերի, այնուհետև գումարում ըստ ամբողջ ձեռնարկության և հաշվարկում արտադրանքի միավորի ինքնարժեքը՝ բոլոր արտադրամասերի կատարած ծախսերի գումարով:

Պատվերային մեթոդի կիրառման համար հաշվառման և կալկուլյացիայի օբյեկտ է հանդիսանում առանձին արտադրական պատվերը, որը բացվում է արտադրանքի նախապես որոշված քանակության համար:

Անալիտիկ հաշվառման մեջ արտադրական ծախսերը խմբավորվում են ըստ պատվերների, սահմանված կալկուլյացիոն հոդվածների կտրվածքով:

Աշխատանքների կատարման համար բացառիկ կարևոր փաստաթուղթ է պատվիրատուի (վճարողի) և արտադրողի (մատակարարի) միջև կնքված պայմանագիրը արտադրանքի արտադրության (մատակարարման) վերաբերյալ: Այստեղ կոնկրետացվում են պայմանագրի (պատվերի) օբյեկտը, դրա որակական բնութագրերը, արտադրանքի ծավալը (քանակը), առաքման ժամկետը, գինը, հատուկ պայմանները (ծախսերի ինդեքսավորումը հումքի, նյութերի գների, աշխատանքի վարձատրության փոփոխման դեպքում) հաշվարկների ձևը և այլն:

Հաշվառման և կալկուլյացիայի պատվերային մեթոդը կիրառվում է անհատական և փոքր-սերիական արտադրություններում:

Անհատական պատվերներով նավերի կառուցումը, խոշոր տուրբինների, բյուսմինգների պատրաստումը ծանր մեքենաշինության ու նավաշի-

նության արտադրություններում բնորոշ է անհատական արտադրություններին:

Անհատական արտադրություններում յուրաքանչյուր շինվածքի համար կամ փոքր-սերիական արտադրություններում շինվածքների փոքր սերիայի (5-10) պատրաստման համար բացվում է պատվեր:

Այսպիսով, պատվերային մեթոդի ժամանակ հաշվառման և կալկուլյացիայի օբյեկտ է հանդիսանում պատվերը, որը համարակալվում է:

Պատվերը բացվում է պատվիրատուի հետ կնքված պայմանագրի հիման վրա: Բացի դրանից, կարող են կիրառվել նաև ներգործարանային պատվերներ, երբ մեկ արտադրամաս պատրաստում է արտադրանք կամ կատարում է աշխատանք մեկ այլ արտադրամասի կամ ձեռնարկության այլ բաժնի համար:

Ներգործարանային պատվերները բացվում են եզակի դեպքերում (միանվագ) և տարեկան (օրինակ հիմնական արտադրության որևէ արտադրամասի սարքավորումների ընթացիկ նորոգման տարեկան պատվերը նորոգման արտադրամասին):

Մեքենաշինության և թեթև արդյունաբերության որոշ ձեռնարկություններում, որոնք թողարկում են խոշոր սերիական և մասսայական արտադրանք, կիրառվում են տարեկան պատվերներ առանձին արտադրատեսակների և դետալների գծով ծախսերի հաշվառման համար:

Պատվերում ցույց է տրվում, թե ինչ արտադրատեսակներ են պատրաստվելու, ինչ քանակությամբ, որ արտադրամասերում և ինչ ժամկետներում: Պատվերը ձևակերպվում է հատուկ բլանկների (թերթիկների) միջոցով այնքան օրինակով, որքան արտադրամաս է մասնակցում տվյալ պատվերի կատարմանը և ուղարկվում է հաշվապահություն:

Ինչպես հայտնի է, պատվերին տրվում է հերթական համար, որը նշվում է տվյալ պատվերին վերաբերող բոլոր փաստաթղթերում, ուր արտացոլվում են արտադրության ուղղակի ծախսումները (լիմիտային քարտեր, պահանջագրեր, երթուղային թերթիկներ և այլ փաստաթղթեր):

Ծախսերի խմբավորումն ըստ պատվերների իրականացվում է նյութերի ծախսի, աշխատավարձի և այլ ծախսերի բաշխման աղյուսակներում:

Պատվերի ինքնարժեքը որոշվում է արտադրության ծախսերի հանրագումարով՝ պատվերի բացման օրվանից մինչև պատվերի կատարման և փակման օրը:

Հետևաբար, հաշվառման պատվերային մեթոդի դեպքում, հաշվետու կալկուլյացիան կազմում են այն ժամանակ, երբ պատվերի կատարման աշխատանքները լրիվ ավարտված են: Դա տվյալ մեթոդի էական թերությունն է, հատկապես այն դեպքերում, երբ պատվերները կատարվում են մի քանի ամիսների ընթացքում, և այդ ժամանակահատվածում կատարվում է մեքենաների, հաստոցների և այլնի մասնակի թողարկում:

Արտադրության հաշվառման քարտ

Յաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (օղակիչներ)
 Պատվերը բացված է 199 թ. նոյեմբերի 25-ին
 Պատվերը փակված է 199 թ. դեկտեմբերի 20-ին
 Բանավճ. 100 հառ

Պատվեր 623	Պրքետ				Կրեդիտ				(տոմ.)
	Կալկուլյացիոն հոդվածներ		պատրաստման ծախսերը				դուրս են գրվում		
	նյութեր		ընդամենը ծախսեր	ամիս	վերադարձ, բախումներ, խտտան	վերադարձ, ամիս խտտան	վերադարձ, ամիս խտտան	թողարկման ինքնարժեքը	
	արտ.1	արտ.2							
Ելույթը.									
հիմնական	16400	35200	90700	11	300	500	141500		
օժանդակ	-	-	5000				5000		
Փոխարդարներում ծախսեր	800	1500	3600				5900		
Բանվորների աշխատավարձը	18900	45800	23000				87700		
Ծախսեր.									
ընդամուր արտադրական	17700	35800	22400				75900		
ընդամուր տնտեսական	5800	11000	5700				22500		
Կորուսումներ, խտտանից	-	700	-				700		
ԸՆդամները	59600	130000	150400		300	500	339200		

Այդ դեպքում անհրաժեշտ է որոշել մասամբ կատարված պատվերի ինքնարժեքը:

Այդ ինքնարժեքը որոշվում է պայմանական կարգով, նախկինում արտադրվող նմանօրինակ արտադրանքի պլանային կամ փաստացի կալկուլյացիայի հիման վրա, հաշվի առնելով տվյալ արտադրանքի արտադրության տեխնիկական պայմանների փոփոխությունը:

Պատվերի գծով աշխատանքների ավարտը գրանցվում է պատրաստի արտադրանքի կամ աշխատանքների հանձնման փաստաթղթում (բեռնագրում, ակտում):

Օրինակ. ինչպես երևում է քարտից, 100 հատ օդափոխիչի պատրաստման համար նույնքերի ծախսը կազմել է 59600 ռուբլի (պատվեր թիվ 623): Այդ պատճառով, անավարտ արտադրության ինքնարժեքը կալկուլյացիոն հոդվածների կտրվածքով դեկտեմբերի 1-ի դրությամբ կկազմի 59600 ռուբ., համած 300 ռուբ. (վերադարձվող թափոնների արժեքը):

Մեխանիկական և հավաքման արտադրամասերի դեկտեմբեր ամսվա նյութերի ծախսի, աշխատավարձի, ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր տնտեսական ծախսերի բաշխման աղյուսակների ու տեղեկագրերի և խոտանից առաջացած կորուստների հաշվարկի հիման վրա քարտում արտացոլված են թիվ 623 պատվերի պատրաստման ծախսերը.

- մեխանիկական արտադրամասում՝ 130000 ռուբլի,
- հավաքման արտադրամասում՝ 150400 ռուբլի,
- երկու արտադրամասերում միասին՝ 280400 ռուբլի:

Հաշվի առնելով ամսվա սկզբի անավարտ արտադրությունը և դուրս գրված վերադարձվող թափոնների արժեքը, օդափոխիչների տվյալ սերիայի ինքնարժեքը կազմել է 339200 ռուբլի:

Թիվ 623 պատվերի արտադրության հաշվառման քարտի տվյալներով (սյունակ՝ «Թողարկման ինքնարժեքը») կազմում են հաշվետու կալկուլյացիան:

Մեկ շինվածքի ինքնարժեքը (3392 ռուբլի) որոշվում է՝ պատվերի գծով կատարված ծախսերի գումարը բաժանելով պատրաստված արտադրանքի քանակի վրա:

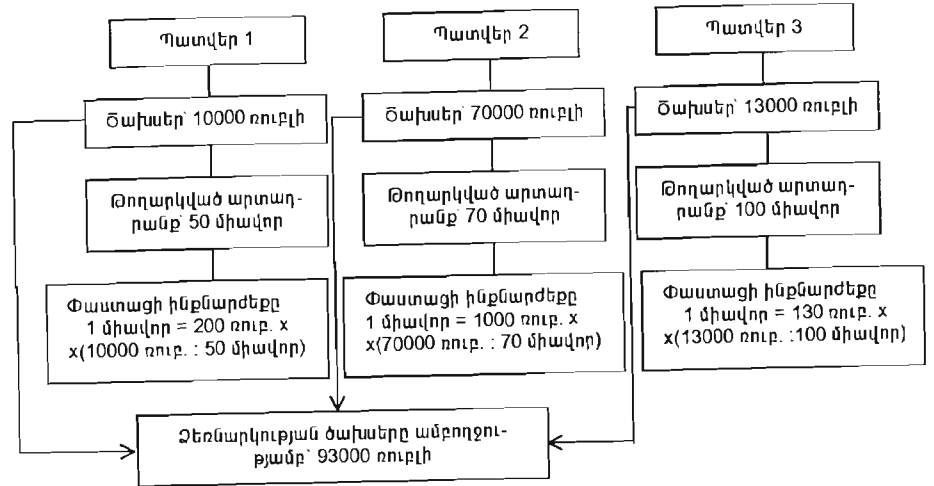
Յուրաքանչյուր կալկուլյացիոն հոդվածով ծախսերի գումարները բաժանելով պատրաստված արտադրանքի քանակի վրա, կստանանք արտադրանքի միավորի վրա կատարված ծախսերը՝ հոդվածների կտրվածքով: Համեմատելով փաստացի կալկուլյացիայի տվյալները պլանայինի հետ՝ պարզ է դառնում, որ պատվերով պատրաստված արտադրանքի ինքնարժեքը իջել է 3140 ռուբլով (3210 ռուբլի - 70 ռուբլի), որը կազմում է 8,5 տոկոս:

Կալկուլյացիայի յուրաքանչյուր հոդվածի գծով անհրաժեշտ է որոշել շեղումները պլանային նորմաներից, որոնք դրական կամ բացասական ազդեցություն են ունեցել արտադրանքի ինքնարժեքի վրա:

Բայց այդ, բոլոր հաշվարկները կարելի է կատարել միայն պատվերը ավարտելուց հետո, և այդ իսկ պատճառով մշակած եղանակը այնքան էլ արդյունավետ չէ որպես արտադրության ռեզերվների բացահայտման միջոց: Դրանով էլ պայմանավորված է հաշվառման պատվերային մեթոդի կատարելագործման անհրաժեշտությունը՝ նրանում կիրառելով արտադրության ծախսերի հաշվառման նորմատիվային մեթոդի սկզբունքները:

Այն դեպքում, երբ սկզբնական փաստաթղթերը մշակվում են հաշվողական ծառայություններում, արտադրության հաշվառման քարտեր չեն կրացվում:

Նկ. 1. Արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի պատվերային մեթոդ

Օդափոխիչների ինքնարժեքի հաշվետու կալկուլյացիան

Կալկուլյացիոն հոդվածները	Թողարկման ծախսերի գումարը 100 հատ օդափոխիչների համար	Մեկ օդափոխիչի թողարկման ծախսերը		Արդյունքը	
		ըստ հաշվետվության	ըստ պլանի	տնտեսում	գերածախ
Հիմնական նյութեր	142300	14210	15000	720	-
Վերադարձվող թափոններ	- 800	- 80	- 100	- 20	-
Նյութեր (համած թափոնները)	141500	14150	14900	750	-
Օժանդակ նյութեր	5000	5000	5000	-	-
Փոխադրամթերման ծախսեր	5900	590	640	50	-
Բանվորների աշխատավարձ	87700	877	9180	41	-
Կորուստներ խոտանից	7700	77	-	-	70
Ծախսեր					
ընդհանուր արտադրական	75900	759	9090	1500	-
ընդհանուր տնտեսական	22500	2250	2750	500	-
Ը ն դ ա մ ե ն ը	339200	33920	37060	3250	70

Արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի փուլային մեթոդը: Այս մեթոդը կիրառվում է արդյունաբերության այն ճյուղերում, որտեղ մշակվող հումքը հաջորդաբար անցնում է մի քանի առանձնացված, ինքնուրույն մշակման փուլերով:

Արտադրանքի արտադրության յուրաքանչյուր փուլ, բացի վերջնամշակման փուլից, հանդիսանում է հումքի մշակման միջանկյալ, բայց ըստ էության, ավարտուն էտապ, որի հետևանքով ձեռնարկությունը ստանում է ոչ թե մշակման վերջնական արդյունքը, այլ սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատ: Սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատները օգտագործվում են ոչ միայն արտադրության հաջորդ փուլերում, այլ նաև իրացվում են դրսի ձեռնարկություններին, որպես շինվածքներ և կիսաֆաբրիկատներ:

Ծախսերի հաշվառման փուլային մեթոդը առավել հաճախ կիրառվում է մետալուրգիայում, տեքստիլ, փայտամշակման և արդյունաբերության այլ ճյուղերում, որոնց հատուկ է արտադրության տեխնոլոգիական պրոցեսի տրոհումը նախնական հումքի մշակման առանձին փուլերի:

Այդ արտադրություններում արտադրանքի պատրաստման ծախսերը հաշվառվում են միանման արտադրատեսակի խմբերի, կալկուլյացիոն հոդվածների և փուլերի կտրվածքով: Այսպես, սև մետալուրգիայում առանձին փուլեր են հանդիսանում չուգունի (դոմենյան արտադրամաս), պողպատի ծուլումը (պողպատահալ արտադրամաս), գլանվածքը (գլանման արտադրամաս), վերջնական արտադրանքը: Փայտամշակման արդյունաբերությունում փայտանյութի արտաքին մշակումը սղոցումը (տախտակների, քառակող գերանների), պատրաստի արտադրանքի պատրաստումը և հարդարումը (դռներ, պատուհանների շրջանակներ և այլն): Ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի վարման կարգերն ըստ փուլերի, ձեռնարկություններում միանման չեն: Որոշ ձեռնարկություններում ուղղակի ծախսերը հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլվում են ըստ յուրաքանչյուր փուլի առանձին-առանձին, իսկ նախնական հումքի արժեքը ներառվում է միայն առաջին փուլում ստացված արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ: Բոլոր փուլերի ծախսերի հանրագումարը կկազմի վերջնական արտադրանքի ինքնարժեքը (միջանկյալ փուլերի արտադրանքի արժեքը չի կալկուլյացվում):

Կիսաֆաբրիկատների շարժի հսկողությունը արտադրամասերի փուլերի ներսում և դրանց միջև, հաշվապահության կողմից իրականացվում է օպերատիվ կարգով, բնեղեն արտահայտությամբ, առանց հաշվապահական հաշիվների մեջ գրանցելու:

Ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի փուլային մեթոդի կիրառման այդպիսի տարբերակը կոչվում է ոչ կիսաֆաբրիկատային:

Օրինակ. ձեռնարկությունը ունի երեք փուլ, պլանավորվել և փաստորեն պատրաստվել է 200 շինվածք: Ըստ սահմանված նորմաների, առաջին արտադրամասին բաց են թողնված հումք և նյութեր 15000 ռուբլի գումարով, իսկ հումքի մշակման ծախսերը կազմել են 8000 ռուբլի: Երկրորդ արտադրական փուլում վերամշակման համար ծախսված է 7000 ռուբլի, երրորդում՝ 10000 ռուբլի: Ինքնարժեքը ըստ փուլերի կազմում է՝

1-ին փուլ՝ 23000 ռուբլի :	200 միավոր =115
2-րդ փուլ՝ 7000 ռուբլի :	200 միավոր =35
3-րդ փուլ՝ 10000 ռուբլի :	200 միավոր =50
<hr/>	
Ընդամենը 200	

Արտադրանքի միավորի փաստացի ինքնարժեքը հավասար է 200 ռուբլու (40000 ռուբլի:200 միավորի վրա):

Օգտագործվում է նաև արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի փուլային մեթոդի կիսաֆաբրիկատային տարբերակը, երբ ինքնարժեքը հաշվարկվում է ոչ միայն վերջնական արտադրանքի, այլ նաև յուրաքանչյուր փուլում ստացված արտադրանքի համար: Այս դեպքում հնարավոր է օգտագործել նաև թիվ 21. «Սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատներ» հաշիվը՝ առաջին եղանակ և երկրորդ՝ առանց այդ հաշվի կիրառման:

Առաջին դեպքում յուրաքանչյուր փուլի կիսաֆաբրիկատը, բացի ավարտական փուլից, հանձնվում է պահեստ, որտեղից բաց է թողնվում հաջորդ փուլին: Կիսաֆաբրիկատային տարբերակի երկրորդ եղանակի դեպքում 21-րդ հաշվի կիրառում չի նախատեսվում:

Նախորդ փուլի ծախսերի գումարը փոխանցվում է հաջորդ փուլին մեկ արտադրամասի հիմնական արտադրության հաշվի դեբետով, կրեդիտագրելով մեկ այլ արտադրամասի հիմնական արտադրության հաշիվը անալիտիկ ցուցանիշներով:

Այն ձեռնարկություններում, որտեղ կիրառվում է հաշվառման կիսաֆաբրիկատային տարբերակը, պատրաստի արտադրանքի ինքնարժեքը կազմավորվում է մշակման նախորդ փուլերում ստացված կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքի և ավարտական փուլի ծախսերի գումարումից, այսինքն՝ կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքի մեջ նույնանուն ծախսերը կրկնվում են մի քանի անգամ: Ձեռնարկության ծախսերի հաշվառման մեջ նման շերտավորումը կոչվում է ներգործարանային շրջանառություն, որը ենթակա է համան, երբ հաշվարկվում է ծախսերի հանրագումարը ըստ ամբողջ ձեռնարկության:

Այսպես, համաձայն մեր օրինակի, 20 հաշվի սինթետիկ հաշվառման տվյալներով, ծախսերը կազմել են 93000 ռուբլի (23000+30000+40000), իսկ ներգործարանային շրջանառությունը՝ 53000 (23000+30000):

Սա կիսաֆաբրիկատային տարբերակով արտադրության հաշվառման թերությունն է, իսկ առավելությունն այն է, որ հնարավորություն է ստեղծվում որոշել արտադրանքի մշակման յուրաքանչյուր փուլի ծախսերի հանրագումարը, բացահայտել պլանային կամ նորմատիվային ինքնարժեքից արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքի շեղումների առաջացման տեղը և պատճառները:

Այն ձեռնարկությունները, որոնք առանձին փուլերի կիսաֆաբրիկատները իրացնում են դրսի կազմակերպություններին՝ կիրառում են ծախսերի հաշվառման կիսաֆաբրիկատային տարբերակը, մնացածները՝ ոչ կիսաֆաբրիկատայինը:

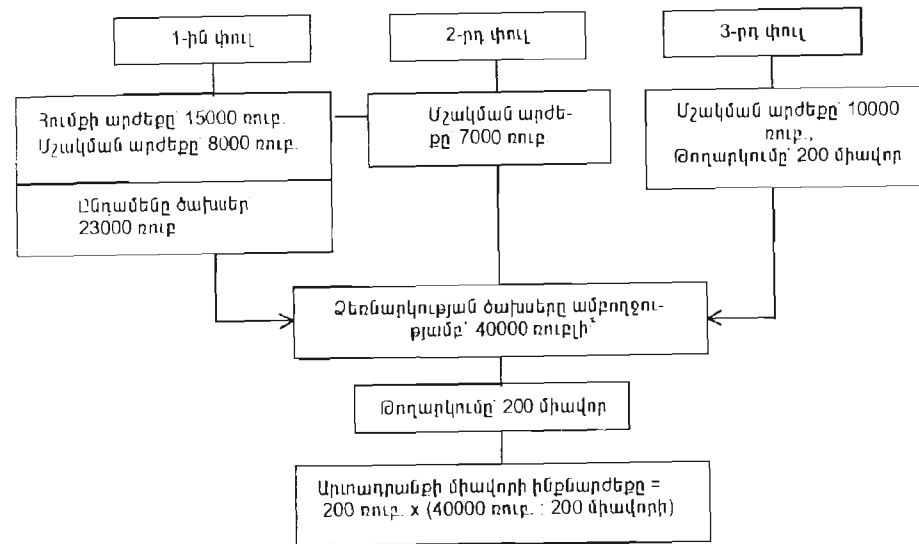
Այսպիսով, յուրաքանչյուր ձեռնարկությունում տեխնոլոգիական պրոցեսը և կալկուլյացիայի օբյեկտները որոշվում են նախօրոք՝ տեխնոլոգիական փաստաթղթերով և նախահաշիվներով:

Արտադրության ծախսերի արտացոլումը հաշիվներում
(ոչ կիսաֆաբրիկատային տարբերակի կիրառման դեպքում) ռուբլի

Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 01)		Հաշիվ 40. «Պատրաստի արտադրանք»	
Դ	Կ	Դ	Կ
1. Հումքի և նյութերի արժեքը 15000	5. Փոխանցված են 1-ին փուլի ծախսերը 23000		→ 23000
2. Մշակման արժեքը, այսինքն՝ 1-ին փուլի ծախսերը 8000			
<p align="center">Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 02)</p>			
3. Մշակման արժեքը, այսինքն՝ 2-րդ փուլի ծախսերը 7000	5. Փոխանցված են 2-րդ փուլի ծախսերը 7000		→ 7000
<p align="center">Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 03)</p>			
4. Մշակման արժեքը, այսինքն՝ 3-րդ փուլի ծախսերը 10000	5. Փոխանցված են 2-րդ փուլի ծախսերը 10000		→ 10000
<p align="center">Ընդամենը՝ 40000 Պատրաստի արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը</p>			

Արտադրության հաշվառման կազմակերպման համար հատուկ մշակակություն ունի արտադրության ծախսերի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքման մեթոդի ընտրությունը: Այնպիսի խնդիրների կատարումը, ինչպիսիք են արտադրանքի աշխատատարության իջեցումը, աշխատաժամանակի կորուստների կրճատումը, ժամանակակից տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի ներդրումը, կարգ ու կանոնի, կարգապահության ուժեղացումը, աշխատանքի գիտական կազմակերպման առաջավոր ձևերի լայն կիրառումը և այլն, նպաստում են արտադրական ծախսերի հաշվառման նորմատիվային մեթոդի ներդրմանը:

Նկ. 2. Արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի փուլային մեթոդ

Արտադրության ծախսերի արտացոլումը հաշիվներում
(կիսաֆաբրիկատային տարբերակի կիրառման ժամանակ)
ա) թիվ 21 «Սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատներ»
հաշիվի օգտագործմամբ. ռուբ.

Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 01)		Հաշիվ 21. «Սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատներ»	
Դ	Կ	Դ	Կ
1. Հումքի և նյութերի արժեքը 15000	1-ին փուլի կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը, որոնք հանձնված են պահեստ 23000		→ 23000
2. Մշակման արժեքը 1-ին փուլում 8000			
<p align="right">4. 1-ին փուլի կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը, որոնք բաց են թողնված 02 արտադրամասին 23000</p>			

Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 02)

Դ	Կ
4. 1-ին փուլի կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը, որոնք ստացված են պահեստից՝ 23000	6. 2-րդ փուլի կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը, որոնք հանձնված են պահեստ՝ 30000 → 30000
5. 2-րդ փուլի մշակման արժեքը՝ 7000	

7. 2-րդ փուլի կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը, որոնք հանձնված են 03 արտադրամասին՝ 30000

Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 03)

Հաշիվ 40. «Պատրաստի արտադրանք»

Դ	Կ	Դ	Կ
7. 2-րդ փուլի կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը, որոնք ստացված են պահեստից՝ 30000	9. Ղուրս է գրվում պատրաստի արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը	9. Պահեստ է մուտքագրվել պատրաստի արտադրանքը փաստացի ինքնարժեքով	
8. 3-րդ փուլի մշակման ծախսերը՝ 10000	40000 → 40000		

բ) առանց թիվ 21. «Սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատներ» հաշվի օգտագործման, ուղիղի

Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 01)		Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 02)		Հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» (արտադրամաս 03)		Հաշիվ 40. «Պատրաստի արտադրանք»	
Դ	Կ	Դ	Կ	Դ	Կ	Դ	Կ
1. Գունքի և նյութերի ինքնարժեքը՝ 15000	3. Կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը, որոնք հանձնված են 02 արտադրամասին՝ 23000 → 23000	3. 1-ին փուլի կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը՝ 30000	5. Կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը՝ 30000 → 30000	5. 2-րդ փուլի կիսաֆաբրիկատների ինքնարժեքը՝ 30000	7. Պահեստ հանձնված պատրաստի արտադրանքի ինքնարժեքը՝ 40000 → 40000		
2. Մշակման արժեքը՝ 8000		4. 2-րդ փուլի մշակման ծախսերը՝ 7000		6. 3-րդ փուլի մշակման ծախսերը՝ 10000	Պատրաստի արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը		
23000	23000	30000	30000	40000	40000		

Արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի հորմատիվային մեթոդը: Արտադրության ծախսերի հաշվառման նորմատիվային մեթոդի խնդիրներից են տնտեսությունում նյութական, աշխատանքային և ֆինանսական ռեսուրսների ոչ ռացիոնալ օգտագործման նախազգուշացումը, արտադրությունում եղած ռեզերվների և ներարտադրական տնտիաշվարկի արդյունքների բացահայտումը: Այն ընդգրկում է արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների միավորի վրա աշխատաժամանակի, նյութական և դրամական ռեսուրսների ծախսերի տեխնիկապես հիմնավորված հաշվարկային մեծությունները:

Արտադրական ծախսերի նորմաները (չափաքանակները) կարևորագույն գործիք են արտադրության կառավարման գործում, դրանք արտացոլում են ձեռնարկության զարգացման տեխնիկական և կազմակերպչական մակարդակը, ազդում են տնտեսության և գործունեության վերջնական արդյունքների վրա:

Անհրաժեշտ է տարբերել նորմաները, ըստ իրենց գործողության տևողության և հաշվարկի ժամանակի՝ ընթացիկ և պլանային:

Դեթթափոխային աշխատանքի պլանների կազմում, նյութերի բացթողումը բանվորական աշխատատեղերին, աշխատանքի կատարման համար բանվորների աշխատանքի վարձատրությունը իրականացվում են տվյալ ժամանակում գործող կամ ընթացիկ նորմաների հիման վրա:

Դրանց հիման վրա կազմվում են ամենամսյա նորմատիվային կալկուլյացիաներ՝ դետալների, հանգույցների, առանձին շինվածքների համար:

Պլանային նորմաները նախատեսվում են եռամսյակային և տարեկան պլաններով և հաշվարկվում են պլանավորվող ժամանակաշրջանի համար, սպասվող նորմաների հիման վրա՝ հաշվի առնելով կազմակերպչական - տեխնիկական միջոցառումների ներդրումից ստացվող արդյունքը (հաշվարկվում են ձեռնարկության տեխարդֆին պլանի կազմման ժամանակ):

Ընթացիկ նորմաների առավելությունը ակնհայտ է: Այդ իսկ պատճառով դրանք անընդհատ պետք է պահպանվեն գիտության և տեխնիկայի վերջին նվաճումների մակարդակին համապատասխան, որը իրականացվում է գործող ընթացիկ նորմաների անընդհատ վերանայման, արտադրության միջոցների նկատմամբ ձեռնարկության պահանջմունքի որոշման մեթոդների կատարելագործման, հումքի, նյութերի, վառելիքի, էլեկտրաէներգիայի, աշխատաժամանակի ծախսի տեխնիկապես հիմնավորված նորմաների, ինչպես նաև սարքավորումների, մեքենաների և մեխանիզմների օգտագործման նորմատիվների մշակման ճանապարհով:

Փաստացի կատարված ծախսերը համեմատելով հաստատված ընթացիկ նորմատիվների հետ՝ իրականացվում է ձեռնարկության տնտեսա-

կան գործունեության վերլուծությունը, բացահայտվում են ներարտադրական ռեզերվները, նախատեսվում են դրանց օգտագործման ուղիները, մշակվում են ծախսերի նոր նորմաներ՝ հաջորդ հաշվետու ժամանակաշրջանի համար:

Այդ պատճառով առաջանում է արտադրանքի միավորին բաժին ընկնող ծախսերի ընթացիկ նորմաների փոփոխության հաշվառման կազմակերպման անհրաժեշտություն:

Դրանք կարող են փոփոխվել նոր տեխնոլոգիայի ներդրման, ռացիոնալիզատորական առաջարկությունների, կազմակերպչական-տեխնիկական միջոցառումների իրականացման, կոնստրուկցիաների, դետալների, հանգույցների և շինվածքների որակի բարձրացման, ինչպես նաև տեխնոլոգիական գործառնությունների կրճատման, աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման, թանկարժեք նյութերը առավել էժաններով փոխարինման և նման այլ դեպքերում:

Այդ փաստերը գրանցվում են հատուկ փաստաթղթերում (նորմաների փոփոխման ծանուցագրերում), որտեղ նշվում են փոփոխման պատճառները և մեղավորները (նախաձեռնողները), ծախսերի հոդվածները, արտադրամասերը, տեխնոլոգիական գործառնությունների համարները, հանգույցը, շինվածքը, դրանց տոկոսային կամ դրամական արտահայտությունը:

Ամենից ավելի հաճախ նորմաների փոփոխումը կատարվում է նոր հաշվետու ժամանակաշրջանի սկզբի դրությամբ, այդ իսկ պատճառով պարտադիր վերահաշվարկման են ենթարկվում անավարտ արտադրության ամսվա սկզբի մնացորդները՝ համապատասխան հոդվածների գծով:

Ծանուցագիր թիվ 18
Թիվ 01101 շինվածքի՝ մետաղահատ հաստոցի, ծախսերի նորմաների փոփոխման մասին

Հանգույցի անվանումը	Տեղեկատվության բաժին	Փոփոխման կիրարկման ամսաթիվը	Հաստատեց
Չախս պատ 01111	դեկտեմբերի 25-ին ՇԼչուկ	1 հունվարի 199 թ.	Գլխավոր ինժեներ <i>ստորագրություն</i>

1. Աշխատավարձ

Մինչև փոփոխումը				Փոփոխումից հետո			Փոփոխման կողը
գործառնությունը	տարակարգը	ժամանակը, ժամ	վարձաչափը, կոպ	գործառնությունը	տարակարգը	ժամանակը, ժամ	
11	6	2,3	1960	11	6	2,0	1700
							20

2. Նյութեր

Նյութերի անվանումը	Անվանացանկային համարը	Չափի միավորը	Գինը, կոպ.	Ծախսը		Թափոններ		Փոփոխման կողը	Կալկուլյացիոն խումբը
				զանգվածը	գումարը, ռուբ.կոպ.	զանգվածը	գումարը, ռուբ.կոպ.		
Մինչև փոփոխումը՝ պողպատ - 4բ 50 մմ Փոփոխումից հետո՝ պողպատ - 4բ 80մմ	103004	կգ	7	1700	119-00	500	0-10	02	11
	103005	կգ	8	1300	104-00	400	0-40	02	11

Ծախսերի նորմաների փոփոխման ճիշտ և ժամանակին հաշվառումը ձեռնարկության ղեկավարներին հնարավորություն է տալիս իրականացնել հսկողություն կազմակերպչական-տեխնիկական միջոցառումների պլանների կատարման, նոր տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի ներդրման, աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման վրա, ինչպես նաև օպերատիվ կարգով լուծել և կանխել աշխատանքում տեղ գտած թերությունները, եթե դրանց պատճառով տեղի է ունեցել ծախսերի ավելացում:

Ծախսերի նորմաների փոփոխման մասին ծանուցագրերը պետք է լրացվեն՝

- ա) տեխնոլոգիական բաժնում նյութերի ծախսի գծով,
- բ) պլանային բաժնում՝ նյութական ռեսուրսների գների փոփոխման դեպքում,
- գ) աշխատանքի և աշխատավարձի բաժնում՝ աշխատաժամանակի, մշակման և սպասարկման և վարձաչափերի նորմաների փոփոխման գծով,
- դ) կոնստրուկտորական բաժնում՝ դետալների, հանգույցների և կիսաֆաբրիկատների փոփոխության դեպքում,
- ե) գլխավոր էներգետիկ ծառայությունում՝ վառելիքի և էներգիայի ծախսի նորմաների փոփոխման գծով:

Տեխնոլոգիական և տեխնիկական փաստաթղթերում ծախսերի նորմաների փոփոխումները գրանցվում են ծանուցագրերի ստացման պահին, իսկ նորմատիվային կալկուլյացիաներում՝ ծանուցագրերի ստացմանը հաջորդող ամսվա սկզբում: Նորմաների փոփոխման պատճառները ծածկագրվում են տեխնիկատնտեսական գործոնների հիմնական խմբերի կտրվածքով, որոնք օգտագործվում են արտադրանքի ինքնարժեքի իջեցման առաջադրանքների հաշվարկման ժամանակ, ինչպիսիք են.

1. Արտադրության տեխնիկական մակարդակի բարձրացումը,
2. Արտադրության և աշխատանքի կազմակերպման բարելավումը,
3. Արտադրության ժավալի և կառուցվածքի փոփոխությունը,

4. Բնական ռեսուրսների օգտագործման բարելավումը,

5. Արտադրության զարգացումը:

Ձեռնարկություններում նորմատիվային կալկուլյացիաների մշակման համար ստեղծվում է նորմատիվային բյուրո (խումբ), պլանա-տնտեսագիտական բաժնին կից: Այստեղ համապատասխան ստորաբաժանումներից ստացվում են նորմաները և նորմատիվները, ստեղծվում է նորմատիվային տեղեկատվության ֆոնդ, կազմվում են նորմատիվային կալկուլյացիաները, նորմաների փոփոխման վերաբերյալ հաշվետվությունները, նորմաներից շեղումների հաշվարկները և վերլուծությունը:

Նորմատիվային կալկուլյացիաները կազմվում են դետալների, հանգույցների և շինվածքների համար, դրանց տվյալները օգտագործվում են առանձին շինվածքների փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկման, անավարտ արտադրության գնահատման և խոտանված արտադրանքի ինքնարժեքի որոշման համար:

Առանձին դետալների և հանգույցների նորմատիվային կալկուլյացիաները կազմվում են միայն ուղղակի ծախսերի կտրվածքով (նյութեր, աշխատավարձ), իսկ ամբողջ շինվածքինը՝ արտադրական ինքնարժեքի բոլոր հոդվածներով:

Նշենք արտադրության ծախսերի հաշվառման նորմատիվային մեթոդի մշակման և վարման դեպքում ձեռնարկության առանձին բաժինների միջև աշխատանքների և պարտականությունների բաշխման ցանկը:

1. *Կոնստրուկտորական բաժին*՝ մշակում է մասնատված և հավաքական գծագրերը, դետալների փոխադարձ փոխարինելիության քարտերը, դետալների և հանգույցների սպեցիֆիկացիան և այլն:

2. *Տեխնոլոգիական (տեխնիկական) բաժին* մշակում է դետալների անցման փուլերը, սարքավորումների տեսակները, կտրատելու գործելակարգը, գործիքները և չափիչ-հսկիչ սարքերը, հումքի, նյութերի և կոմպլեկտավորման շինվածքների ծախսի նորմաները, սահմանում աշխատանքի տարակարգը, միավորի արտադրության համար անհրաժեշտ ժամանակը, կազմում է տեխնոլոգիական քարտեր և ձևման (լիմիտի) քարտեր:

Այս բաժնին կից ստեղծվում է նյութական նորմատիվների բյուրո, որը մշակում է մետաղագլանվածքի ծախսի նորմաները, որոշում է տարբեր տեսակի նյութերի և կիսաֆաբրիկատների պահանջարկը, սահմանում է ծախսերի նորմաները, շինվածքների կտրվածքով մշակում է նորմաների փոփոխման և դրանցից շեղումների պատճառների, մեղավորների, նախաձեռնողների կողերը:

3. *Աշխատանքի և աշխատավարձի բաժին* մշակում է գործընթացի նորմավորման քարտեր, ըստ աշխատանքի ժամանակի ծախսի և տարակարգի, վարձաչափերը, հաստիքային թվաքանակի նորմատիվները:

Դրան կից ստեղծվում է աշխատանքային նորմատիվների բյուրո, որտեղ մշակվում են աշխատավարձի նորմատիվները ըստ դետալների և ամբողջ շինվածքների ու նորմաների փոփոխման, դրանցից շեղումների պատճառների ծածկակողերը:

4. *Սարքետինգի բաժին* ապահովում է չընդհատվող և համաչափ մատակարարումը անհրաժեշտ ապրանքանյութական արժեքներով, ըստ տեսակների և ծավալի դուրս է գրում պարտագրա-լիմիտային քարտերը, ապահովում է պահեստների նորմալ աշխատանքը, դրանց՝ չափիչ և կշռող սարքերով հագեցվածությունը, մշակում է նյութերի գնացուցակային անվանացանկը:

5. *Տեխնիկական վերահսկողության բաժին* կատարում է արտադրանքի խոտանի դասակարգումը, սահմանում է հսկողության (ստուգման) կետեր դետալների, հանգույցների և շինվածքների պատրաստման տեխնոլոգիական շղթայում, իրականացնում է ստացված հումքի, նյութերի, կիսաֆաբրիկատների որակի ստուգումը դրանց մուտքագրման պահին, մշակում է խոտանի պատճառների և մեղավորների ծածկակողերը:

6. *Պլանա-տնտեսագիտական բաժին*՝ մշակում է պլանային կալկուլյացիաները ըստ առանձին արտադրատեսակների, նյութերի գնացուցակային անվանացանկը (հաշվապահության և նյութատեխնիկական բաժնի հետ համատեղ), հաշվարկում է անուղղակի ծախսերի տոկոսաչափերը:

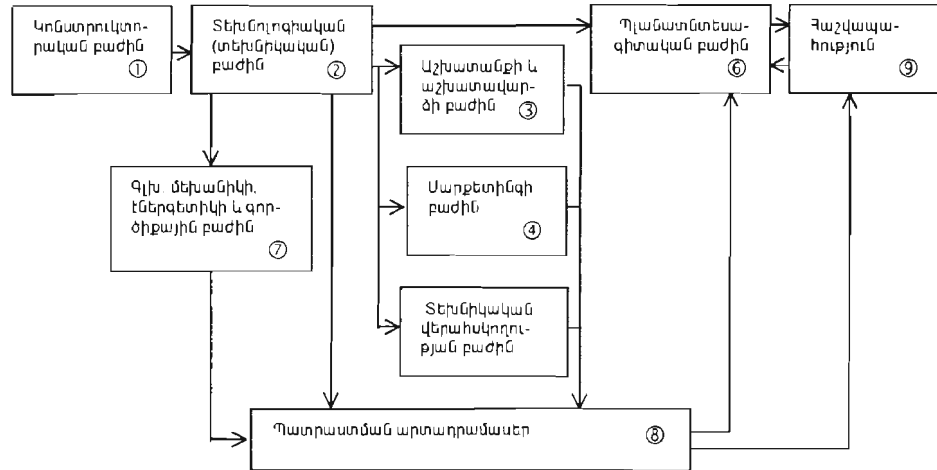
Բաժնին կից ստեղծվում է ամփոփ նորմատիվների բյուրո, որտեղ մշակում են նորմատիվային կալկուլյացիաները՝ սահմանված կալկուլյացիոն հոդվածների լրիվ ընդգրկումով, վերլուծում նորմաների փոփոխման և նորմաներից շեղումների հետևանքով ստացված գումարները և պատճառները, ձեռնարկության այլ բաժինների և ծառայությունների հետ համատեղ կազմում են նորմատիվային կալկուլյացիաներ՝ հաջորդ հաշվետու ամսվա համար:

7. *Գլխավոր մեխանիկի և գործիքային բաժինները*՝ մշակում են վառելիքի և էներգիայի բոլոր տեսակների ծախսերի նորմաները, գործիքների ծախսի նորմատիվները, նորմաների փոփոխման և դրանցից շեղումների պատճառների ծածկակողերը:

8. *Արտադրող արտադրամասեր* ապահովվում են տեխնիկական փաստաթղթերով, հումքի, ապրանքանյութական արժեքների, գործիքների, սարքավորումների բոլոր տեսակներով ըստ նորմաների, անձնակազմի հաստիքներով, ըստ նորմաների աշխատավարձով, անուղղակի ծախսերի նորմաներով: Արտադրության ծախսերի հիշատակված փաստաթղթերը հանձնում են ձեռնարկության հաշվապահությանը, կազմում և ներկայացնում են նյութական հաշվետվություն:

9. Հաշվապահություն սկզբնական փաստաթղթերի հիման վրա իրականացնում է արտադրության ծախսերի հաշվառումը ըստ նորմաների, նորմաներից շեղումների և նորմաների փոփոխման: Հաշվարկում է շեղումների և փոփոխումների ինդեքսները, կազմում հաշվետու կալկուլյացիաներ յուրաքանչյուր արտադրատեսակի համար: Մասնակցում է նյութերի գնացուցակային անվանացանկի կազմմանը, նորմատիվային կալկուլյացիաների մշակմանը, ինչպես նաև վերլուծում է ինքնարժեքը:

Նկ. 3. Չեռնարկության բաժինների փոխկապակցվածության սխեման հաշվառման նորմատիվային մեթոդի կիրառման դեպքում

Արտադրության ծախսերի հաշվառման նորմատիվային մեթոդի կիրառման ժամանակ ձեռնարկությունները օգտվում են պլանային, նորմատիվային և հաշվետու կալկուլյացիաներից: Իրենց կազմով դրանք պետք է նմանօրինակ լինեն և համապատասխանեն տիպային անվանացանկին, որը նախատեսված է ինքնարժեքի պլանավորման և հաշվառման ճյուղային հրահանգներում: Արտադրանքի պատրաստման համար սահմանված նորմաների կիրառման հսկողությունը իրականացվում է հաշվապահական հաշվառման օգնությամբ, շնորհիվ ծախսերի ձևակերպման համար սահմանված փաստաթղթավորման ըստ նորմաների, նորմաներից շեղումների և փոփոխությունների: Ծախսերի հաշվառման նորմատիվային մեթոդի առանձնահատկությունն է համարվում ծախսերի նկատմամբ ընթացիկ և նախնական վերահսկողության հնարավորությունը: Այսպես, որոշ փաստաթղթերով կատարվում է նյութերի, հումքի, վառելիքի բացթ-

ղումը, աշխատավարձի հաշվարկումը ըստ ծախսերի սահմանված նորմաների (պարտագրա-լիմիտային քարտերը, երթուղային քարտերը, կարգագրերը, որտեղ նշվում են նյութերի ծախսի նորմաները, սահմանաքանակները, լիմիտները, նորմավորված աշխատաժամանակը և աշխատանքի վճարման վարձաչափերը), իսկ մյուսներով՝ պահեստից արժեքների բացթողումը, աշխատավարձի հաշվարկումը, գործող նորմաներից ավելացման (գերածախսի) դեպքում (պահանջագրեր, կարգագրեր՝ «շեղում նորմաներից») հատուկ նշումներով կամ լրավճարման թերթիկ աշխատավարձի մասին): Այս փաստաթղթերը, մինչև դրանցում նշված գործառնությունների կատարումը, պետք է լրացուցիչ կարգով ստորագրված լինեն այն անձանց կողմից, ովքեր վերահսկում են արտադրության պրոցեսը, նրանում կատարված ծախսերը (արտադրամասի պետք, գլխավոր ինժեներներ): Դրանցում պարտադիր կարգով նշվում են նորմաներից շեղումների պատճառները և մեղավորների ծածկագրերը:

Տնտեսման գումարը, որպես սահմանված նորմաներից շեղում, հաշվապահությունում հայտնաբերվում է պարտագրա-լիմիտային քարտերի փակումից հետո, հաշվարկված աշխատավարձի, ընդհանուր արտադրական, ընդհանուր տնտեսական, արտադրության կառավարման և սպասարկման հետ կապված այլ ծախսերի բաշխման ժամանակ:

Նորմաներից շեղումները ցույց են տալիս, թե ինչպես են պահպանվում արտադրանքի պատրաստման տեխնոլոգիան, հումքի, նյութերի, աշխատանքի ծախսումների նորմաները: Դրանք բաժանվում են դրակային, որը նշանակում է ծախսերի տնտեսում և բացասականի, որն առաջացնում է ծախսերի ավելացում (գերածախս):

Դրական շեղումը՝ տնտեսում է, որը ձեռք է բերվում մետաղի ձևման, նյութերի, հումքի առավել լրիվ, նվազագույն թափոններով օգտագործման, աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման, դետալների մշակման և դրանց հավաքման ժամանակի կրճատման միջոցով:

Բացասական շեղումը՝ հումքի, նյութերի լրացուցիչ օգտագործումն է սահմանված նորմաներից ավելի, կտրատման և մշակման ժամանակ թափոնների ավելացումը, քանի որ ձեռնարկության պահեստներում առկա չեն եղել արտադրության համար անհրաժեշտ նյութական արժեքներ, աշխատավարձի ավելացումն է՝ սարքավորումների համապատասխան կարգավորման բացակայության պատճառով, նորմատիվների չնախատեսված տեխնոլոգիական օպերացիաների առկայության դեպքում:

Նորմաների շեղումների վերաբերյալ կազմված փաստաթղթերում շեղումների պատճառների, նախաձեռնողների, մեղավորների ծածկագրերի առկայությունը հնարավորություն է տալիս հաշվապահությանը ամսվա ընթացքում սահմանված ժամկետներում կազմել զեկույցներ նորմաներից շեղումների մասին և իրազեկ դարձնել ձեռնարկության ղեկավա-

րությանը, որպեսզի միջոցներ ձեռնարկվեն գերաժախսերի կանխման և տնտեսավարության ամրապնդման ու պրոպագանդման համար:

Իր տրամադրության տակ ունենալով նորմատիվային կալկուլյացիաները, ընթացիկ ամսում նորմաներից շեղումները և դրանց փոփոխությունները արտացոլող փաստաթղթերը և, տեղյակ լինելով, թե ինչ քանակությամբ արտադրանք է թողարկված, հաշվապահությունը հաշվարկում է հաշվետու ամսվա փաստացի ծախսերի հանրագումարը:

Փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկը իրականացվում է հետևյալ բանաձևով.

$$\Phi_n = S_n \pm C_n \pm \Phi_n$$

որտեղ Φ_n - փաստացի ինքնարժեքը

S_n - նորմատիվային ինքնարժեքը

C_n - շեղումներ նորմաներից (տնտեսում կամ գերաժախս)

Φ_n - նորմաների փոփոխումները (ավելացում կամ պակասեցում):

Օրինակ. բերված են հետևյալ ցուցանիշները.

-արտադրանքի միավորի նորմատիվային ինքնարժեքը՝ 1200 ռուբ.,

-թողարկումը՝ 500 միավոր,

-հաշվետու ամսվա ծախսերը կազմել են. գերաժախս՝ 12000 ռուբ., տնտեսում՝ 9000 ռուբ.,

-անավարտ արտադրությունը ամսվա սկզբում՝ 100 միավոր.

1 միավորի նորմատիվային ինքնարժեքը՝ 1220 ռուբլի: Պահանջվում է որոշել ամբողջ թողարկման և միավոր արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը՝ տրամադրության տակ ունենալով հետևյալ տեղեկությունները՝

1. նորմատիվային ինքնարժեքը՝ 600000 ռուբլի (1200 x 500 միավոր).

2. Շեղումներ նորմաներից՝ տնտեսում 9000 ռ., գերաժախս +12000 ռուբլի.

3. նորմաների փոփոխումները կազմել են՝ +2000 ռուբլի. քանի որ անավարտ արտադրանքի արժեքը հին նորմաներով 122000 ռ. է (1220 ռուբլի x 100 միավոր), իսկ նոր նորմաներով՝ 120000 ռուբլի (1200 ռուբլի x 100 միավոր).

4. Այսպիսով, թողարկման փաստացի ինքնարժեքը կազմել է.

605000 ռուբլի (600000 +12000 - 9000 +2000):

Արտադրանքի միավորի փաստացի ինքնարժեքը հաշվարկելու համար անհրաժեշտ է հաշվել նորմաներից շեղումների և նորմաների փոփոխությունների ինդեքսները:

Ինդեքսը (%) = (նորմաներից շեղումների կամ փոփոխությունների գումարը : թողարկման նորմատիվային ինքնարժեքի) x 100

Տնտեսման ինդեքսը (-) 1,5% (9000 ռուբ. x 100 : 600000 ռուբ.)

գերաժախսի ինդեքսը (+) 2% (12000 ռուբ. x 100 : 600000 ռուբ.)

փոփոխման ինդեքսը (+) 0,33% (2000 ռուբ. x 100 : 600000 ռուբ.)

Միավոր արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը կազմել է 1210 ռուբլի [1200 ռուբլի + (2% 1200 ռուբլուց) - (1,5% 1200 ռուբլուց) + (0,33% 1200 ռուբլուց) = 1200 ռուբ. + 24 ռուբ. -18 ռուբլի + 4 ռուբլի]:

Այդպիսով, կարելի է որոշել արտադրության ծախսերի հաշվառման նորմատիվային մեթոդի հիմնական տարրերը՝ ըստ արտադրատեսակների, նորմատիվային կալկուլյացիաների կազմումը՝ հաշվի առնելով ընթացիկ ամսվա սկզբին գրանցված նորմաների փոփոխությունները, արտադրության ծախսերի անջատված հաշվառումը՝ ըստ նորմաների և նորմաներից շեղումների, նորմաների փոփոխությունների հաշվառումը, հաշվետու կալկուլյացիաների կազմումը:

Հաշվառման նորմատիվային մեթոդը ապահովում է արտադրական ծախսերի նախնական վերահսկման հնարավորությունը և օպերատիվությունը և, փաստորեն, բավարարում է կառավարման և հաշվառման բոլոր պահանջները, որը և խոսում է հաշվային ինֆորմացիայի նշանակության և կարևորության մասին: Նորմատիվային մեթոդը համապատասխանում է Արևմուտքում լայնորեն կիրառվող «ստանդարտ-կոստ» համակարգին, որը բաղկացած է նյութերի, աշխատանքի ծախսումների, վերադիր ծախսերի ստանդարտներից (նորմաներից) և դրանց հիման վրա մշակված ստանդարտ կալկուլյացիաներից:

Փաստացի ծախսերի գումարը ստորաբաժանվում է ստանդարտների և դրանցից շեղումների՝ փաստացի ինքնարժեքի կազմավորման հսկողության և այդ պրոցեսի ակտիվ կառավարման նպատակով: Նշված տեղեկատվությունը ներքին բնույթ է կրում և հրապարակման ենթակա չէ: Ներկայումս Ռուսաստանի Դաշնությունում արտադրական ծախսերի կազմը կարգավորվում է հատուկ դրույթներով, հարկային ծառայությունների կողմից ինքնարժեքի նկատմամբ հսկողություն սահմանելու և որոշ կառուցվածքների (ձեռնարկությունների) կողմից շահույթի քողարկումը թույլ չտալու նպատակով:

Արտադրության ծախսերի հաշվառման հետագա կարգը կներկայացվի նորմատիվային մեթոդի պայմաններում:

9.5. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՆՅՈՒԹՍՎԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Նյութերը, կոմպլեկտավորման գնովի շինվածքները և կիսաֆաբրիկատները արտադրության ծախսերում մեծ տեսակարար կշիռ են կազմում: Այդ իսկ պատճառով դրանց տնտեսումը կամ գերաժախսը նշանակալից ազդեցություն կունենա արտադրանքի ինքնարժեքի վրա:

Այդ առումով անհրաժեշտ է ներգործուն հսկողություն սահմանել արտադրությունում նյութերի ճիշտ օգտագործման վրա: Պետք է հաշվառումը կազմակերպել այնպես, որ հնարավորություն ստեղծվի փաստացի ծախսերի մակարդակը անընդհատ համեմատել սահմանված նորմաների հետ, օպերատիվ կարգով բացահայտել նորմաներից շեղումները:

Արտադրությանը նյութերը բաց են թողնվում պատշաճ մակարդակով ձևակերպված փաստաթղթերի հիման վրա, ըստ քաշի, ժավալի, տարածքի կամ ձեռնարկությունում գործող նորմաներին խիստ համապատասխան՝ նշելով պատվերի, շինվածքների, արտադրանքի տեսակների կամ խմբերի, աշխատանքների, ծառայությունների կողերը, որոնց արտադրության կամ կատարման համար դրանք բաց են թողնված:

Նյութերի ծախսի սկզբնական փաստաթղթերը մշակվում են նյութերի հաշվառման խմբում:

Ըստ ծախսման ուղղությունների, նյութերի ծախսի հաշվառման համար կիրառում են փաստաթղթավորման տարբեր եղանակներ, ինչպիսիք են գույքայինը և խմբաքանակայինը:

Առաջին դեպքում սկզբնական փաստաթղթերի հիման վրա (պարտագրա-լիմիտային քարտեր, պահանջագրեր), որոնցով, սահմանված նորմաների շրջանակներում, արտադրամասերին բաց են թողնված նյութեր՝ պլանավորված քանակությամբ շինվածքների պատրաստման համար, հաշվապահությունում հաշվարկում են ծախսված նյութերի արժեքը, հաշվի առնելով շեղումները նորմաներից (տնտեսման, գերածախսի կամ փոխարինման հետևանքով), որոնք ձևակերպված են կամ հատուկ պահանջագրերով, կամ կարմիր շերտագծով պարտագրա-լիմիտային քարտերով:

Նյութերի ծախսի հաշվարկման գույքային եղանակը անհրաժեշտ է այն դեպքերում, երբ արտադրամասերում միշտ առկա են չօգտագործված նյութեր՝ ամսվա սկզբի և վերջի դրությամբ: Հետևաբար, արտադրության վրա նյութերի փաստացի ծախսը հաշվարկվում է այդ մնացորդների հաշվառմամբ: Դրա համար հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջում (հերթափոխի, շաբաթվա, ամսվա) անց է կացվում չօգտագործված նյութերի գույքագրում, որից հետո որոշվում է նյութերի ծախսը՝ սկզբնական մնացորդին ավելացնում են բաց թողնված նյութերը և հանում վերջնական մնացորդը:

Նյութերի ծախսի հաշվառման համար (մետաղի, գործվածքի) կիրառվում է խմբաքանակային եղանակը՝ նյութերի ծախսը հաշվառվում է յուրաքանչյուր խմբաքանակի ձևման ժամանակ, դրանից հետո որոշվում է տնտեսումը կամ գերածախսը՝ նշելով դրանց պատճառները և մեղավորներին:

Նյութերը բաց են թողնվում ձևող վարպետներին՝ ըստ առաջադրանքի նորմատիվային հաշվարկի: Առաջադրանքի կատարումից հետո, օգտագործված նյութերի և ձևված դետալների քանակը գրանցում են ձևման ակտի մեջ, որը կազմվում է յուրաքանչյուր խմբաքանակի համար: Դա հնարավորություն է տալիս առաջադրանքի կատարումից անմիջապես հետո հաշվարկել նյութերի փաստացի ծախսը: Համեմատելով նյութերի

փաստացի ծախսը նորմատիվայինի հետ, որոշում են հետևանքը (տնտեսումը կամ գերածախսը, ըստ ձևված խմբաքանակի): Այսպիսով, իրականացվում է ամենօրյա հսկողություն ծախսերի վրա: Ընդ որում, ձևման արդյունքները որոշվում են ըստ յուրաքանչյուր ձևող վարպետի, յուրաքանչյուր ձևման խմբաքանակի և ամբողջ ամսվա համար հանրագումարով, որը հնարավորություն է ընձեռում կիրառել աշխատանքի վարձատրության խրախուսման համակարգը:

Ավելի մանրամասնորեն դիտարկենք նյութերի ծախսի հաշվառումը նորմատիվային մեթոդի կիրառման պայմաններում: Նյութերի ռացիոնալ օգտագործման օպերատիվ հսկողությունը իրականացնում է արտադրամասի պլանա-դիսպետչերական ծառայությունը: Դրա համար, ըստ արտադրամասի, կազմվում է հաշվետվություն ամսվա ընթացքում նյութերի օգտագործման համար:

Ըստ նորմաների, նյութերի ծախսը որոշվում է՝ նորման բազմապատկելով արտադրությանը բաց թողնված դետալների քանակով: Օրինակ, թիվ 01101 շինվածքի համար (մետաղախատ հաստոց) նյութի ծախսի նորման՝ 50 մմ 4բ տեսակի պողպատի սևամշակման մասսայով՝ 1700 կգ, իսկ 110 հատի համար ծախսը կկազմի 187,0 տոննա (1700 x 110 հատ):

Բացի դրանից, արտադրամասերի պլանա-դիսպետչերական ծառայությունները կազմում են հաշվետվություններ արտադրության մեջ գնդի և սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատների օգտագործման վերաբերյալ:

Դա հնարավորություն է տալիս կարգավորել արտադրությունում նյութական արժեքների շարժը, գործող նորմաներից շեղումների նկատմամբ պարբերաբար սահմանել հսկողություն՝ առանձին ձևման ակտերի ու այլ փաստաթղթերի հիման վրա, կիրառել միջոցառումներ արտադրամասերին դետալների և նյութերի մատակարարման անհամաչափությունները կանխելու նպատակով, կազմակերպել տվյալ արտադրամասի ռացիոնալ փոխկապակցվածությունը նրա հետ գործակցող մյուս արտադրամասերի հետ և վերացնել նյութերի գերածախսի առաջացման պատճառները:

Արտադրամասերի հաշվետվությունների տվյալները՝ արտադրության մեջ նյութերի օգտագործման մասին մտցվում են նյութերի ծախսի բաշխման տեղեկագրի մեջ, որը կազմվում է թիվ 1 մշակման աղյուսակով:

Ներկայումս, այսինքն՝ շուկայական հարաբերությունների անցման ժամանակաշրջանում, հնարավոր է կիրառել օգտագործված նյութերի արժեքի դուրս գրման այլ եղանակներ՝ կապված արժեզրկման երևույթների փոփոխման հետ, ինչպիսիք են՝

Մեթոդ ԼԻՖՕ՝ ելնելով, ըստ ժամանակի, վերջին անգամ ձեռք բերված նյութերի խմբաքանակի արժեքից, աճող ինֆլացիայի դեպքում:

Մեթոդ ՖԻՖՕ՝ ելնելով, ըստ ժամանակի, առաջին անգամ ձեռք բերված նյութերի խմբաքանակի ինքնարժեքից, ինֆլյացիայի պակասեցման դեպքում:

Դա ձեռնարկությանը հնարավորություն է տալիս ժամանակին փոխհատուցել նյութերի ձեռք բերման ծախսերը նվազագույն վնասներով, որոնք պատճառել է ինֆլյացիան:

Թափոնների հաշվառումը: Նյութերի մշակման ժամանակ առաջանում են արտադրության թափոններ: Դրանց են վերաբերում նյութերի մնացորդները, որոնք ստացվել են տեխնոլոգիական մշակման հետևանքով, լրիվ կամ մասնակի կորցրել են նյութի տվյալ տեսակի հատկությունները (լիաչափությունը, ձևը և այլն):

Թափոնները, որոնք կարող են օգտագործվել հիմնական արտադրանքի պատրաստման համար կամ օժանդակ արտադրամասերում տնտեսական կարիքների համար, կամ իրացվել, կոչվում են վերադարձվող կամ արժեքավոր:

Թափոնները, որոնք ոչ մի սպառողական արժեք չեն ներկայացնում (արտադրությունում և տնտեսական կարիքների համար չեն օգտագործվում, չեն իրացվում այլ կազմակերպություններին, ինչպես նաև անտեսանելի թափոնները՝ գոլորշիացում, գերչորացում և այլն), կոչվում են անվերադարձ:

Վերադարձվող թափոնները պակասեցնում են արտադրության ծախսերի գումարը, որի համար դուրս են գրվում թիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվի կրեդիտից և դեբետագրվում են նյութական հաշիվներից, այդ չափով էլ պակասեցվում է «Նյութեր» հոդվածով ծախսը:

Թափոնների հանձնման կարգագրերի հիման վրա կազմվում է խմբավորման տեղեկագիր:

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Պ Գ Ի Ր

Հիմնական արտադրության մեխանիկական արտադրամասից ստացված թափոնների 199__թ. դեկտեմբեր

Արտադրամաս	Որտեղից են ստացվել թափոնները		Դեբետագրվող հաշիվներ
	Կրեդիտագրվող հաշիվներ	Պատվեր, ծախսերի հոդվածներ	
01	20. «Հիմնական արտադրություն»	Պատվեր թիվ 01101, մետաղահատ հաստոց	720
		Այլ	480
	Ընդամենը թիվ 20 հաշվով		1200

Նորմաներից շեղումների հաշվառումը: Արտադրանքի ինքնարժեքի պլանի կատարման հսկողության համար անհրաժեշտ է պարզել շեղումների չափը, պատճառները և անձանց, որոնց մեղքով դրանք առաջացել են:

Նորմատիվային մեթոդի ժամանակ արտադրության ծախսերի ամփոփ հաշվառումը կազմակերպվում է կամ յուրաքանչյուր շինվածքի, կամ միանման շինվածքների խմբերի կտրվածքով (շինվածքներ, որոնք պատրաստվում են նույն տեխնոլոգիայով և նույն նյութերից): Դա զգալիորեն կրճատում է արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկման աշխատանքների ծավալը:

Արտադրության ծախսերի՝ ըստ նորմաների և նորմաներից շեղումների հաշվառումը ձեռնարկություններում կատարվում է տարբեր ձևով՝ կապված արտադրության առանձնահատկությունների հետ: Տարբերությունը որոշվում է նյութերի ծախսի բացահայտման եղանակով:

Շեղումները հաշվառում են ըստ պատճառների և մեղավորների ծածկագրերի: Ծածկագրերում առաջին (բարձր) նիշը մատնանշում է պատճառը, իսկ երկրորդը՝ շեղման մեղավորին:

Շեղումների ծածկագիրը ստացվում է պատճառների և մեղավորների ծածկագրերի միացման ճանապարհով. օրինակ՝ 03 կողը նշանակում է նյութերի փոխարինումը վարչատեխնիկական անձնակազմի մեղքով, 22 կողը թափոնների օգտագործումը լիարժեք նյութերի փոխարեն՝ կոնստրուկտորների նախաձեռնությամբ:

Շեղումների հաշվառումը փաստաթղթավորման եղանակով: Շեղումները կարող են տեղի ունենալ այն դեպքում, երբ տեխնոլոգիայով նախատեսված նյութի փոխարեն փաստորեն օգտագործված է փոխարինող նյութը: Հնարավոր է նաև նյութերի բացթողումը սահմանված նորմաներից ավելի:

Եվ մեկ, և՛ մյուս դեպքում փոխարինման համար անհրաժեշտ է համապատասխան թույլտվություն:

Դրա համար համապատասխան ծառայությունները դուրս են գրում պահանջագրեր «Շեղում նորմայից» նշումով՝ փոխարինման կամ գերածախսի ծածկման համար:

Շեղումների հաշվառումը խմբաքանակային ձևման եղանակով: Հաշվառման այս մեթոդը կախված է արտադրության տեխնոլոգիայից, նշանակություն ունի նաև պատրաստուկների պատրաստման եղանակը՝ ձեռքով կամ դրոշմելով ավտոմատ մամլիչների միջոցով, թողարկվող շինվածքների տեսականին՝ պատրաստվում է արդյոք շինվածքը մի քանի նախնական նյութերից, թե մեկ նյութատեսակից և այլն: Այդ բոլորը պայմանավորում են ակտերի տարբեր ձևերի ավտոմատացված և դրանց մշակման տարբեր եղանակների կիրառումը:

Ելուքների ծախսի բաշխումը թիվ 01 մեխանիկական արտադրամասի գծով
199__թ. դեկտեմբեր

ուրբի

Ղեկավարող հաշիվներ		Թիվ 10. «Ելուքներ» հաշվի կրեդիտից							
համարը	անվանումը	Պատվեր, շինվածք, հորված		Օժանդակ նյութեր 10/2					
		Պատվեր, շինվածք, հորված	Ֆինանսական նյութեր 10/1	ըստ նորմայի	զեղում	ըստ նորմայի	զեղում	փաստացի	
20	Ֆինանսական արտադրություն	01101-մետաղահատ հաստոց	104998	-1060	103938	-	-	3120	3120
25/1	Սարքավորումների և մեքենաների պահպանման ու շահագործման ծախսեր	01102-այլ	56032	-400	55682	-	-200	3120	3120
25/2	Ընդհանուր արտադրական ծախսեր	Ընդամենը	161080	-1460	159620	-	-200	3120	3120
28	Խոտանք արտադրության մեջ	հորված 2 հորված 3 Ընդամենը	400 1600 2000	800 1200 2000	2000 800 1200	2000	2000	2000	2000
		01101- մետաղահատ հաստոցի խոտանի ուղղում	60	-	60	-	-	60	60
		Ընդամենը	161080	-1460	159620	7380	-200	7180	7180

ՖԱՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ
թիվ 01 մեխանիկական արտադրամասում նյութերի օգտագործման
199__թ. դեկտեմբեր

Օ ա ի ս

Սնամորթը ամսվա սկզբին	Սնամորթը ամսվա վերջին	Մետաղահատ հաստոց (բողարկված է 110)		Այլ շինվածքներ						
		ըստ նորմայի	փաստացի	ըստ նորմայի	փաստացի					
		միություն	ժուս 'մմորսս	միություն	ժուս 'մմորսս					
70	200	14000	2800	13090	184	12880	-	-	-	-
-	-	6000	157200	91908	91	59402	-	58802	-	-
		20000	160000	104998	103938	-	58802	-	58802	-

Սնամորթը ամսվա սկզբին	Սնամորթը ամսվա վերջին	Այլ ծախսեր հաշիվներով							
		25/2				25/1			
		4 հոկտ		5 հոկտ		3 նոյ		28 նոյ	
		միություն	ժուս 'մմորսս	միություն	ժուս 'մմորսս	միություն	ժուս 'մմորսս	միություն	ժուս 'մմորսս
187	13090	184	12880	3	210	-	-	56	3920
-	151310	149860	1450	-	800	1200	400	1600	9200
-	164400	162740	1660	-	800	1200	400	1600	13200

Շեղումների պատճառները		Շեղումների մեղավորները	
անվանումը	կոդը	անվանումը	կոդը
Նյութերի փոխարինում	0	Քանվորներ	0
Նյութերի ձևում	1	Տոխնոլոգներ	1
Թափոնների օգտագործումը		Գծագրողներ-կոնստրուկտորներ	2
որպես լիարժեք նյութեր	2	Վարչատեխնիկական անձնակազմ	3
Տարաչափ նյութեր	3	Մատակարարներ	4
Սարքավորումների և հարմարանքների անհամապատասխանությունը	4	Եվ այլն	
Նյութերի անհամապատասխանությունը	5		
Սարքավորումների վերանորոգման դանդաղեցումը	6		
խոտանի ուղղում	7		
Եվ այլն			

Շեղումների ակտի մեջ համապատասխան գրանցումներ կատարելուց հետո դրանք հանձնվում են մշակման, որոնց տվյալների հիման վրա կազմվում են նյութերի ծախսի մեքենագրեր՝ նորմաներից շեղումների մասին, ըստ կատարողների, դրանց առաջացման պատճառների և շեղումների մեղավորների:

Շեղումների հաշվառումը գույքագրման եղանակով: Գույքագրման եղանակի դեպքում նորմաներից շեղումները որոշվում են ըստ տեղամասերի և բրիգադների՝ համեմատելով նորմայով նախատեսված ծախսը, որը հաշվարկված է նորմատիվային կալկուլյացիաներով, փաստացի ծախսի հետ:

Փոխադրամթերման ծախսերի բաշխումը: Ծախսված նյութերը դուրս են գրվում ըստ ծախսերի ուղղությունների՝ հաշվային գներով (մեր օրինակում որպես հաշվային գին ընդունված է պայմանագրային գինը):

Հետևաբար, որպեսզի նյութերի փաստացի ծախսը արտացոլվի ինքնարժեքում, անհրաժեշտ է պայմանագրային գներով դուրս գրված նյութերի արժեքին ավելացնել փոխադրամթերման ծախսերի գումարը: Նշված ծախսերի հաշվարկը կատարվում է երկու գործողությամբ: Նախ որոշվում է բաշխման ենթակա փոխադրամթերման ծախսերի գումարը, որից հետո կազմվում է բաշխման տեղեկագիրը: Փոխադրամթերման ծախսերի փաստացի գումարը որոշվում է ըստ ծախսված նյութերի խմբերի միջին տոկոսաչափերի, որոնք հաշվարկվում են թիվ 10 տեղեկագրում: Հաստոցագործարանի համար դրանք կազմում են ըստ հաշիվների և ենթահաշիվների՝ «Հիմնական նյութեր» (հաշիվ 10/1)՝ 4%, «Օժանդակ նյութեր» (հաշիվ 10/2)՝ 8%, «Վառելիք» (հաշիվ 10/3)՝ 15, 6%:

Օրինակ. աղյուսակում ներկայացվում է փոխադրամթերման ծախսերի գումարների հաշվարկը, որը ենթակա է բաշխման 199 __թ. դեկտեմբերին.

Թղթակցող հաշվի համարը	Ծախսերի անվանումը	Նյութերի ծախսը փաստացի		
		10/1 «Հիմնական նյութեր»	10/2 «Օժանդակ նյութեր»	10/3 «Վառելիք»
20	Հիմնական արտադրություն	212740	18800	-
23	Օժանդակ արտադրություն	-	6870	2000
28	խոտանի ուղղում	-	60	-
25/1	Մեքենաների և սարքավորումների պահպանում ու շահագործում	-	3042	-
25/2	Ընդհանուր արտադրական ծախսեր	-	4902	-
26	Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր	-	740	-
		212740	34414	2000
	Ընդամենը			
	Փոխադրամթերման ծախսեր	4	8	15,6
	Տոկոսաչափը	8510	2754	312
	Գումարը			

Որպեսզի պարզեցվի հաշվարկը և կրճատվի գրանցումների քանակը, քույլատրվում է թիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվին դուրս գրել փոխադրամթերման ծախսերի ամբողջ գումարը, որը վերաբերում է հիմնական և օժանդակ արտադրություններում մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման, ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր-տնտեսական կարիքների, խոտանի ուղղման և այլ նման կարիքների համար ծախսված նյութական արժեքներին:

Փոխադրամթերման ծախսերի հաշվարկված գումարները գրանցվում են թիվ 10 օրագիր-օրդերում 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվի դեբետով, առանձին տողով այն հաշիվների կրեդիտից, որոնց դրանք վերաբերում են:

Փոխադրամթերման ծախսերը բաշխվում են ըստ առանձին շինվածքների, նյութերի նորմատիվային ծախսի նորմատիվային կալկուլյացիաներում, սահմանված դրանց տոկոսաչափի համամասնությամբ:

Օրինակ՝ թիվ 01101 (մետաղահատ հաստոց) շինվածքի գծով փոխադրամթերման ծախսերը ըստ նորմայի կազմել են 7938 ռուբլի (158758 x 5) : 100: Նյութերի ծախսը շինվածքի վրա՝ 158758 ռուբլի, որը ստացվում է գումարման միջոցով՝ 104998 + 18348 + 35412:

Նմանատիպ հաշվարկներ կատարվում են բոլոր թողարկված շինվածքների համար, որից հետո հաշվարկվում է շինվածքներին վերաբերող փոխադրամթերման ծախսերի նորմատիվային գումարը, որը համարվում է փաստացի ծախսերի գումարի հետ, և որոշվում շեղումները:

Շեղման նշանը (դրական կամ բացասական) որոշելու համար փաստացի ծախսերի գումարից հանում են նորմատիվայինը: Շեղումների

գումարը բաշխվում է շինվածքների փոխադրամթերման նորմատիվային ծախսերի գումարին համամասնորեն: Սկզբից հաշվում են շեղման ընդհանուր տոկոսաչափը:

Մեր օրինակում այն հավասար է 0,91 (106 x 100 : 11682): Դրանից հետո որոշում են շեղումը ըստ յուրաքանչյուր շինվածքի, օրինակ՝ թիվ 01101 շինվածքի համար այն կազմում է 72 ռուբլի (7938 x 0,91 : 100):

Շինվածքների միջև փոխադրամթերման ծախսերի բաշխման հաշվարկը 199__ թ. դեկտեմբեր ամսվա համար Հաստոցագործարանի օրինակով կարելի է ներկայացնել հետևյալ կերպ.

Հաշիվը	Դերետ Շինվածքի, կալկուլացիայի կոդը	Նյութերի ծախսը ըստ նորմայի			Փոխադրամթերման ծախսերը		
		Արտադրամաս 01	Արտադրամաս 02	Ընդամենը	Ըստ նորմայի (0,5%)	Շեղումը նորմայից (0,91%)	Ընդամենը
20	01101	104998	53760	158758	7938	-72	7866
20	01101-110 (այլ)	59502	15480	74882	3744	-34	3710
	Ընդամենը	164400	69240	233640	11682	-106	11576

Օժանդակ նյութերի ծախսերի հաշվառումը: Օժանդակ նյութերի ծախսը, որը ներառվում է արտադրության ուղղակի ծախսերի կազմի մեջ, հաշվառվում է նույն կարգով, ինչ որ հիմնական նյութերի ծախսը:

Շենքերի և գույքի պահպանման համար օգտագործված օժանդակ նյութերը դուրս են գրում մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման, ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր տնտեսական ծախսերի համապատասխան հոդվածներով:

Վառելիքի ծախսի հաշվառումը: Ձեռնարկություններում վառելիքը ծախսվում է տեխնոլոգիական նպատակներով և տնտեսական կարիքների համար, որով և պայմանավորված են արտադրությունում դրանց հաշվառման առանձնահատկությունները: Վառելիքը, որը ծախսված է տեխնոլոգիական նպատակների համար հալոցային ագրեգատներում, մարտենյան վառարաններում, դոմնաներում, դարբնադրոշման, գլանվածքային, մամլող և այլ արտադրամասերում, մետաղի տաքացման համար, կոշկեղենի, տեքստիլ, տրիկոտաժի և այլ ձեռնարկություններում կիսաֆաբրիկատների չորացման, օդաչեռուցման սարքերի համար արտադրության տեխնոլոգիայում սահմանված շինվածքների փորձարկման և այլ կարիքների համար, դուրս են գրվում որպես արտադրության ուղղակի ծախսեր 20. «Հիմնական արտադրություն» և 23. «Օժանդակ

արտադրություն» հաշիվների դեբետին «Վառելիք և լսնարկային ստացվածք» գիական նպատակների համար» հոդվածով: Այդ ծախսերը բաշխվում են կալկուլյացիայի օբյեկտների միջև նախահաշվային դրույթների համամասնությամբ, որոնք հաշվարկվում են պլանի կազմման ժամանակ:

Այն վառելիքը, որը ծախսված է տնտեսական կարիքների համար, դուրս է գրվում հավաքման-բաշխման հաշիվների վրա: Օրինակ վառելիքը, որը օգտագործված է սարքավորումների պահպանման համար, դուրս է գրվում 25/1. «Մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր» հաշվի դեբետին, ընդհանուր արտադրամասային նշանակություն ունեցող շենքերի և գույքի պահպանման համար ծախսվածը՝ 25/2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» հաշվին, իսկ ընդհանուր գործարանային նշանակություն ունեցողներինը՝ 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշվին՝ ծախսերի անվանացանկին համապատասխան հոդվածներով՝ թիվ 12 և 15 տեղեկագրերում:

Սեփական արտադրության և դրսից ստացված բոլոր տեսակի էներգիայի ծախսը դուրս է գրվում վառելիքի դուրս գրման կարգով, նույն հաշիվների և ծախսերի հոդվածների վրա:

Օժանդակ նյութերի և վառելիքի ծախսի փաստաթղթերը խմբավորվում են հիմնական նյութերի ծախսի փաստաթղթերի խմբավորմանը համանման:

9.6. ՄՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻ, ՊԱՐԳԵՎԱՏՐՈՒՄՆԵՐԻ, ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԱՅԻՆ ՎՃԱՐՆԵՐԻ ՊԱՅՈՒՍՏԱՅՈՆԴԻ ԵՎ ՄՈՑԻՎԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻՆ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ՀԱՏՎԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Աշխատավարձի, պարգևատրումների և այլ վճարումների բաշխումը գումարի ճիշտ վերագրումն է արտադրական հաշիվների դեբետներին, այսինքն՝ դրանք ներառվում են արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների ինքնարժեքի մեջ կամ օգտագործվում են այլ աղբյուրներ (սպառման հիմնադրամ, արձակուրդային վճարումների պահուստաֆոնդ և այլն) :

Այն դեպքերում, երբ աշխատանքի վարձատրման հետ կապված որոշ ծախսատեսակներ հնարավոր չէ ուղղակի հատկանշիչով վերագրել ըստ արտադրատեսակների (պատվերների), կատարվում է բաշխում նորմատիվային աշխատավարձի համամասնորեն:

Հաշվարկված աշխատավարձը հաշվառվում է թիվ 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի կրեդիտում:

Գործարքային աշխատավարձը գրանցվում է 20 և 23 հաշիվների դեբետում՝ փաստաթղթերի հիման վրա (կարգագրեր, կից թերթիկներ և այլն), ըստ արտադրանքի պատվերների (տեսակների) և կատարված աշխատանքների, որպես կալկուլյացիայի ուղղակի հոդված: Եթե հաշվարկվել է ժամավարձային աշխատավարձը, ապա այն բաշխվում է պատվերների և աշխատանքների տեսակների միջև, գործարքային աշխատավարձին համաձայնորեն (20 և 23 հաշիվների դեբետ):

Օժանդակ բանվորներին սարքավորումների կարգավորման, դրանց յուղման, մաքրման, ընթացիկ նորոգման համար հաշվարկված ժամավարձային աշխատավարձը տարվում է 25/1 հաշվի դեբետին՝ ըստ ծախսերի համապատասխան հոդվածների:

Արտադրամասերի մասնագետներին և ծառայողներին հաշվարկված աշխատավարձը վերագրվում է 25/2 հաշվի դեբետին, իսկ գործարանի կառավարման անձնակազմինը՝ 26 հաշվի դեբետին, համապատասխան հոդվածներով: Միանվագ պարգևատրումները, որոնք հաշվարկվել են բոլոր կատեգորիայի աշխատողներին սպառման ֆոնդի հաշվին, վերագրվում են 88 հաշվի դեբետին և 70 հաշվի կրեդիտին, իսկ ինքնարժեքի մեջ ներառվողները վերագրվում են 20, 25/1, 25/2, 26 հաշիվների դեբետներին և 70 հաշվի կրեդիտին:

Գիշերային և արտաժամյա աշխատանքի համար բանվորներին հաշվարկվող լրավճարները բաշխվում են պատվերների և աշխատանքի տեսակների միջև, գործարքային և ժամավարձային աշխատավարձին համաձայնորեն՝ գրանցելով 20 և 23 հաշվի դեբետին: Բանվորներին հաշվարկված աշխատավարձը (երեխային կերակրելու նպատակով տրված, լրացուցիչ ընդմիջումների, պետական և հասարակական պարտականությունների կատարման ժամանակի, դեռահասների արտոնյալ ժամերի վարձատրությունը և այլն) կարելի է վերագրել կալկուլյացիոն ուղղակի հոդվածին և բաշխել պատվերների ու տարբեր աշխատանքների միջև՝ հիմնական աշխատավարձի համաձայնությամբ (20 և 23 հաշիվների դեբետ): Աշխատավարձի բաշխման հետ միաժամանակ ստեղծվում է բանվորների արձակուրդների վճարման պահուստաֆոնդը: Դրա գումարը կախված է պլանային տոկոսաչափից, որը հաշվարկվում է ձեռնարկությունում և՛ աշխատավարձի գումարից, որը հատկացվել է բանվորներին՝ հաշվետու ժամանակաշրջանում:

Պահեստավորված գումարը ներառվում է արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների ինքնարժեքի մեջ և վերագրվում նույն հաշիվների և հոդվածների դեբետին, որտեղ արտացոլված է բանվորների աշխատավարձը (դեբետ 20, 23, 25/1, 25/2 հաշիվների և կրեդիտ 89. «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր» հաշվին):

Հաշվարկված աշխատավարձի, պարգևատրումների բաշխման և արձակուրդի վճարման պահուստաֆոնդի ստեղծման հետ մեկտեղ հաշվարկվում են նաև սոցիալական և բժշկական ապահովագրության համար թոշակային ֆոնդին հատկացումների գումարները՝ սահմանված տոկոսով հաշվարկված աշխատավարձի գումարի նկատմամբ: Այս հատկացումները ներառվում են արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների ինքնարժեքի մեջ և վերագրվում են այն նույն հաշիվների և հոդվածների դեբետին, ինչ որ՝ հաշվարկված աշխատավարձը: Այսպիսով, առաջանում է ձեռնարկության պարտքը սոցիալական ապահովագրության և ապահովության մարմիններին (դեբետ 20, 25/1, 25/2, 26 և այլ հաշիվների, կրեդիտ 69 հաշվի):

Կատարվում են նաև հատկացումներ զբաղվածության ֆոնդին՝ այդ գումարը վերագրելով արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների ինքնարժեքին, կրեդիտագրելով 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով» հաշիվը:

Այսպես, օրինակ՝ Հաստոցագործարանի մշակման աղյուսակը թիվ 12 տեղեկագրում 01 մեխանիկական արտադրամասի ծախսերը գրանցելու համար հիմք է հանդիսանում հետևյալ ցուցանիշներով.

<i>Դեբետագրվող հաշիվներ</i>	
20. «Հիմնական արտադրություն»	46800 ռուբլի
25/1. «Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր»	2000 ռուբլի
25/2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր»	9600 ռուբլի
28. «Արտադրական խտտան»	200 ռուբլի
<i>Կրեդիտով թղթակցող հաշիվներ</i>	
70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատավարձի գծով»	58600 ռուբլի:

Այնուհետև, հաշվի կրեդիտի թղթակցությամբ, նշված տվյալների հիման վրա, կատարվում են գրանցումներ թիվ 12 տեղեկագրում՝ ըստ արտադրամասերի (դեբետ 20, 23, 25/1, 25/2, 28 հաշիվների), թիվ 15 տեղեկագրում (դեբետ 26, 31, 89), թիվ 10/1 օրագիր-օրդերում (դեբետ 69, 88 հաշիվների) և արտադրության ծախսերի հաշվառման տեղեկագրում՝ ըստ շինվածքների խմբերի և տեսակների:

9.7. ԱՌԱՋԻԿԱ ԾԱԽՍՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐԻ ՊԱՅԵՍԱԿՈՐՈՒՄԸ

Արտադրության ծախսերի հավասարաչափ բաշխումը ըստ հաշվառման ժամանակաշրջանների ապահովելու նպատակով կիրառվում է որոշ ծախսատեսակների պահուստավորման եղանակը: Դրանց թվին են

պատկանում բանվորներին տրվող արձակուրդի վճարման, վարձակալված հիմնական միջոցների կապիտալ նորոգման և սեփական հիմնական միջոցների բոլոր տեսակների նորոգման գումարները: Այդպիսի ծախսերը արտադրության ծախսերի մեջ են ներառվում նախահաշվալին-կանոնավորված ձևով և հաշվառվում են թիվ 89. «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր» պասիվային հաշվում:

Առավել տարածված է բանվորների հերթական արձակուրդների ժամանակի համար վճարվող գումարների պահեստավորումը: Որպես կանոն, բանվորներին արձակուրդ է տրամադրվում տարվա ընթացքում անհամաչափ: Հետևաբար, արձակուրդային ժամանակի համար հաշվարկված աշխատավարձի գումարները կարող են տատանվել ըստ առանձին ամիսների, ինչը կհանգեցնի արտադրանքի ինքնարժեքի աղավաղմանը: Որպեսզի թույլ չտրվի արձակուրդային գումարների անհամաչափ վճարման բացասական ազդեցությունը արտադրանքի ինքնարժեքի վրա, բանվորների արձակուրդային ժամանակի համար առաջիկա վճարումների սոցիալական ապահովագրության հատկացումների գումարները պահեստավորվում են, այսինքն՝ հատկացվում են սահմանված նորմաներով և թողնվում ձեռնարկության տրամադրության տակ: Դա արվում է, յուրաքանչյուր ամսվա արտադրության ծախսերում ներառելով բանվորներին հատկացվող ոչ թե փաստացի արձակուրդային գումարները, այլ պլանային տոկոսաչափով ամսվա համար փաստացի հատկացվող աշխատավարձի նկատմամբ պահեստավորվող գումարը: Տոկոսաչափը որոշվում է պլանի տվյալների հիման վրա:

Օրինակ բանվորների տարեկան աշխատավարձի ֆոնդը պլանով կազմում է 100000 ռուբլի, իսկ արձակուրդների համար վճարումները, սոցիալական ապահովագրության հատկացումների հետ միասին՝ 6000 ռուբլի, այսինքն՝ բանվորների աշխատավարձի ֆոնդի 6%-ը: Ամսվա համար բանվորներին փաստացի հաշվարկված աշխատավարձի գումարը հավասար է 9000 ռուբլու:

Եթե պլանով նախատեսված է պահուստաֆոնդին հատկացում կատարել 6%-ի չափով, ապա բանվորներին արձակուրդի ժամանակի վճարման համար պահուստավորվող գումարը կկազմի 540 ռուբլի (9000x6 : 100), այն դեպքում, երբ տվյալ ամսում բանվորներին արձակուրդի համար փաստացի հաշվարկվել է 300 ռուբլի և սոցիալական ապահովագրությանը հատկացումները կազմել են 42 ռուբլի (ընդամենը 342 ռուբլի): Տվյալ դեպքում պահուստավորված գումարը փաստացի ծախսված գումարից ավելի է և կօգտագործվի այն ամիսներին, երբ փաստացի հաշվարկված գումարները կգերազանցեն պահուստավորված գումարներին:

Բանվորների արձակուրդի վճարման գումարների՝ ինքնարժեքի մեջ ներառելու ճշտությունը ստուգելու համար պարբերաբար (ոչ պակաս, քան տարին մեկ անգամ) անց է կացվում արձակուրդի վճարման պահուստաֆոնդի գույքագրումը: Այդ նպատակով բանվորների հաստիքացուցակով որոշվում է ինչ գումարի հատկացում պետք է կատարվեր, եթե բոլոր բանվորներին տրամադրվեր հասանելիք արձակուրդը (հաշվետու տարում):

Արձակուրդի վճարման պահուստաֆոնդի գույքագրմամբ ստացված գումարը համեմատվում է պահուստավորված գումարի մնացորդի հետ: Եթե պահուստավորված գումարը պակաս է, քան գույքագրմամբ որոշվածը, ապա տարբերությունը լրացուցիչ հատկացվում է դեբետագրելով այն հաշիվները, որոնցում արտացոլվել է բանվորների աշխատավարձը և կրեդիտագրելով 89. «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր» հաշիվը:

Եթե պահուստային ֆոնդի գումարը ավելին է, քան գույքագրմամբ որոշվածը, այդ դեպքում տարբերության գումարը ստորնվում է հաշիվների նույն թղթակցությամբ, որպեսզի պակասեցվեն արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ ներառված լրացուցիչ աշխատավարձի ավելորդ գումարները:

Անալիտիկ հաշվառումը թիվ 89 հաշվի համար տարվում է թիվ 15 տեղեկագրում, սկսած ամսվա սկզբում պահուստավորված գումարի մնացորդի գրանցումից:

9.8. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ ԵՎ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Ամորտիզացիոն հատկացումները (մաշվածք) վերագրվում են 25/1. «Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր», 25/2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» և 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշիվներին ըստ հիմնական միջոցների շահագործման վայրի:

Հաշվետու ամսում հաշվարկված ամորտիզացիոն հատկացումների գումարները նշված հաշիվների վրա վերագրելու համար հիմք են հանդիսանում թիվ 6. «Հիմնական միջոցների ամորտիզացիայի հաշվարկը» մշակման աղյուսակի տվյալները:

Արտադրական սարքավորումների և ներարտադրամասային փոխադրամիջոցների գծով հատկացումների գումարը գրանցվում է 25/1 հաշվի դեբետում «Սարքավորումների և փոխադրամիջոցների ամորտիզացիա» հոդվածով, իսկ այլ հիմնական միջոցներինը՝ 25/2 և 26 հաշիվների դեբետում համապատասխան հոդվածներով կրեդիտագրելով 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք» հաշիվը:

Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների (ՓԱԱ) մաշվածք: Այն վերագրվում է 25/1, 25/2 և 26 հաշիվներին, այնպես, ինչպես հիմնական միջոցների ամորտիզացիան:

Մեքենաչինական ձեռնարկություններում նպատակային նշանակման հատուկ գործիքների և հարմարանքների մաշվածքը ներառվում է հիմնական արտադրության ծախսերում՝ ըստ արտադրանքի այն տեսակների, որոնց պատրաստման համար դրանք նախատեսված են:

Նշված հաշիվների վրա հաշվետու ամսում ՓԱԱ-ի հաշվարկված մաշվածքի գումարի դուրս գրման հիմք են հանդիսանում թիվ 8 մշակման աղյուսակի տվյալները: Գրանցումը կատարվում է թիվ 12 և 15 տեղեկագրերում, 13. «Փոքրածեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք» հաշվի կրեդիտից:

Ծառայություններ դրսից: Չեռնարկությունները դրսի կազմակերպություններից ստանում են տարբեր ծառայություններ (էլեկտրաէներգիա, գազ, ջուր, գոլորշի և այլն), որոնք բաշխվում են ըստ իրենց սպառման տեղերի և նշանակման գլխավոր մեխանիկի կից տեղեկանքներով:

Հաշվապահությունը, օգտագործելով այդ տվյալները, կազմում է բաշխման աղյուսակներ ըստ հաշիվների ծախսերի հոդվածների, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև ըստ կալկուլյացիոն օբյեկտների:

Բաշխման աղյուսակները, մատակարարների հաշիվների հետ միասին, օգտագործվում են որպես հիմք 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» հաշվի կրեդիտում գրանցում կատարելու համար դեբետագրելով 25/1, 25/2, 26 և 29. «Օժանդակ արտադրություններ» հաշիվները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշիվը:

Մատակարարների հետ՝ ստացված ծառայությունների համար հաշվարկների հաշվառումը տարվում է թիվ 6 օրագիր-օրդերում՝ ըստ 60 հաշվի կրեդիտի:

Օրինակ. Չեռնարկությունը ծառայությունների համար ստացել է հետևյալ հաշիվները.
Հաշիվ 1250. Էներգացանցից 27000 կվտ/ժ էլեկտրաէներգիա ստանալու համար՝ 810 ռուբլի (հաշվին կից ներկայացված է գլխավոր մեխանիկի տեղեկանքը էլեկտրաէներգիայի հետևյալ սպառման մասին): մեխանիկական արտադրամասում՝ ուժային էներգիա 11260 կվտ/ժ - 338 ռուբլի, լուսավորման համար՝ 4740 կվտ/ժ - 142 ռուբլի, հավաքման արտադրամասում՝ ուժային էներգիա 5000 կվտ/ժ - 150 ռուբլի, լուսավորման համար՝ 2000 կվտ/ժ - 60 ռուբլի, վարչական շենքի լուսավորման համար՝ 400 կվտ/ժ-120 ռուբլի:

Հաշիվ 1020. Զրմուղկոյուղու տրեստից՝ ջրի և կոյուղու վարձը 760 ռուբլի (հաշվին կից ներկայացվում է գլխավոր մեխանիկի տեղեկանքը . մեխանիկական արտադրամասում՝ 360 ռուբլի, հավաքման արտադրամասում՝ 240 ռուբլի, վարչական շենքում՝ 160 ռուբլի:

Հաշիվ 22. տեխնոլոգիական ինստիտուտից՝ շինվածքների և նյութերի ստուգողական փորձարկման համար՝ ըստ գործարանի լաբորատորիայի պատվերի՝ 300 ռուբլի:

Հաշիվ 150. թիվ 3 շինմոնտաժային վարչությունից՝ թիվ 2 արտադրամասի վարձակալված շենքի կապիտալ նորոգման համար՝ 48000 ռուբլի:

Հաշիվ 152. թիվ 3 շինմոնտաժային վարչությունից՝ պատրաստի արտադրանքի պահեստի կապիտալ նորոգման համար՝ 8000 ռուբլի:

Հաշիվ 385. «Շինարար» գրասենյակից՝ լուծարվող հաստոցի քանդման համար՝ 40 ռուբլի:

Հաշիվ 490. ավտոփոխադրման գրասենյակից՝ պատրաստի արտադրանքը մինչև երկաթգծի կայարան փոխադրելու համար՝ 888 ռուբլի:

Թիվ 6 օրագիր-օրդերում նշված գումարները չեն բաշխվում ըստ արտադրամասերի և ծախսերի հոդվածների:

Որպեսզի ծախսերի գումարները գրանցվեն թիվ 12 և 15 տեղեկագրերում, պետք է նախ դրանք խմբավորել վերծանման թերթիկներում:

Յուրաքանչյուր հաշվի գումարում ներառված է նաև ավելացված արժեքի հարկը (ԱԱՀ), որը չպետք է մտնի ծախսերի մեջ:

Վերծանման թերթիկները կազմվում են ըստ դեբետագրվող կամ կրեդիտագրվող հաշիվների (23, 25, 26, 31 և այլ): Դրանցում հավաքվում են ամսվա ընթացքում կատարված ծախսերը ըստ հոդվածների, որոնք արտացոլված են օրագիր-օրդերներում՝ դրամական միջոցների և հաշվարկների հաշվառման հաշիվների կրեդիտից: Այսպիսով՝ վերծանման թերթիկներում նշվում են դրամական ծախսերի վերաբերյալ մանրամասն տվյալները և տրվում հանրագումարները՝ արտադրամասի ծախսերի հաշվառման տեղեկագրում մեկ գումարով «Այլ (օրագիր-օրդերներում արտացոլված գումարներ)» սյունակում գրանցման համար: Վերծանման թերթիկների տվյալները համեմատելով թիվ 6 օրագիր-օրդերի տվյալների հետ, մեր օրինակում գումարները հավասար չեն այն պատճառով, որ վերծանման թերթիկում բերված են միայն 01 արտադրամասի ծախսերը, իսկ օրագիր-օրդերում բերված են բոլոր արտադրամասերի գումարները: Տարբերությունը՝ 450 ռուբլին, կազմում է 02 արտադրամասի ծախսերի գումարը, որի համար բերված չէ ծածկագրման թերթիկ:

Ծածկագրման թերթիկի անալիտիկ հաշիվների գումարը (502 + 338 = 840) համեմատվում է հաշիվների կրեդիտների ընդհանուր գումարների հետ:

Վերծանման թերթիկ
199__թ. դեկտեմբեր ամսվա համար

Գրանցման հիմքը (որտեղ պահանջվում է գրանցման բովանդակությունը)	Գումարները ըստ անալիտիկ հաշիվների (ենթահաշիվների, հոդվածների)				Ընդամենը հաշիվների կրեդիտից	
	25/2 4-րդ հոդված	25/1 2-րդ հոդված	3	4	5	և այլ
U	1	2	3	4	5	6
Հաշիվ 1250 - էլեկտրաէներգիայի համար	142	338	-	-	480	-
Հաշիվ 1020 - ջրի և կոյուղու համար	360	-	-	-	360	-
Ընդամենը	502	338	-	-	840	-

Ծանոթություն. Գրառումների կրճատման նպատակով վերծանման թերթիկում ծախսերի գումարները նշված են ամսական կտրվածքով՝ թիվ 25 հաշվի երկու ենթահաշիվներով:

Վերծանման թերթիկ
199__թ. դեկտեմբեր ամսվա համար

Հիմքը (որտեղ պահանջվում է գրանցման բովանդակությունը)	Գումարները ըստ անալիտիկ հաշիվների (ենթահաշիվների, հոդվածների)				Ընդամենը հաշիվների կրեդիտից	
	2-2	7-4	11-4	12-9	60	71
U	1	2	3	4	5	6
Հաշիվ 1250			120		120	
Հաշիվ 1020			160		160	
Կանխավճարային հաշվետվություն	60					60
Այլ						
Ընդամենը	120	60	280	300	580	180

**Օրագիր-օրոշեր թիվ 6 199 ք. դեկտեմբեր ամսվա համար
«Հաշվառվածներ մատակարարները և կապալառուների հետ» հաշվի կրեդիտի նյութերի ձեռք բերման հետ չկապված
ծախսերի մասերի համար**

Ստորագրողի անվանումը	Թիվ 60 հաշվի կրեդիտից ռեզուլտ իրավունքի դեբետին								19	Սկզբնական վնասվածքների քանակ	Սկզբնական վնասվածքների քանակ	Սկզբնական վնասվածքների քանակ	Սկզբնական վնասվածքների քանակ	Սկզբնական վնասվածքների քանակ	Սկզբնական վնասվածքների քանակ	Սկզբնական վնասվածքների քանակ
	89	25-1	25-2	23	31	43	47-08	7								
Ստորագրողի անվանումը	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
1	1100										720	720				
2	988										680	680				
3	1250	488	202	120				212,80	1036,80		04					
4	1020		600	160				212,80	972,80		04					
5	22			300				84,00	384,00		մնացորդ 01.01					
6	150				48000			13440	61440		25	384,00		55,61	9240	
7	152	8000						2240	10240		29	61,440				
8	490							11,20	51,20		30	51,20			1000	
9	512					888		248,20	1136,20		մնացորդ 01.01					
10	512						3500	980,00	4480		30	4480				
		8000	488	802	580	888	3500	17443	79741	1400		67755,20			10240	

Թերթիկների և օրագիր-օրոշերների գրանցումների ստուգման արդյունքները հաստատվում են ստորագրություններով ինչպես վերջնական թերթիկներում, այնպես էլ օրագիր-օրոշերներում: Որից հետո միայն վերջնական թերթիկների տվյալները գրանցվում են համապատասխան հաշվապահական ռեգիստրներում:

Այլ դրամական ծախսեր: Որոշ ծախսեր վճարվում են կանխիկ դրամով դրամարկղից կամ հաշվարկային հաշվից փոխանցման ճանապարհով կամ առհաշիվ անձանց կողմից անմիջական վճարման ձևով արտացոլվում են համապատասխան հաշիվների կրեդիտում թիվ 1, 2, 7 օրագիր-օրոշերներում, այն հաշիվների դեբետի թղթակցությամբ, որտեղ հաշվառվում են արտադրության տվյալ ծախսերը: Այդ ծախսերի գումարները ծախսերի հաշվառման տեղեկագրերում գրանցվում են անսական հանրագումարներով: Այդ իսկ պատճառով դրանց խմբավորումը ըստ ծախսերի դեբետագրվող հաշիվների և հողվածների ծածկակողների, նույնպես իրականացվում է վերջնական թերթիկներում:

Ըստ հողվածների, ամփոփ գումարները ծածկագրման թերթիկներից գրանցվում են թիվ 15 տեղեկագրի «Տարբեր (այլ օրագիր-օրոշերներում արտացոլված գումարներ)» սյունակում, թիվ 26 հաշվի դեբետով:

9.9. ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐՏԱԳՐԱՆԵՐԻ ԻՆՔՆԱՐԺԵՐԻ ԿԱԼԿՈՒՄԸ ԵՎ ԾԱՆՆԱԿ ԱՐՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Օժանդակ արտադրությունները ձեռնարկության գործունեության կարևոր և անհրաժեշտ օղակներից են, քանի որ լավ, ժամանակակից գործիքային արտադրամասը, նորոգման զարգացած ծառայությունը, հստակ գործող փոխադրական տնտեսությունը, էներգիայի, գոլորշու, խտացված օդի կանոնավոր մատակարարումը ամբողջ ձեռնարկության կոլեկտիվի որակյալ և համաչափ աշխատանքի երաշխիքն են:

Օժանդակ արտադրությունների գործունեության բազմազանությունը ազդում է դրանց ծախսերի հաշվառման կազմակերպման վրա:

Տարբերում են պարզ և բարդ Օժանդակ արտադրություններ. դարձ արտադրությունները ունեն միահատվածային տեխնոլոգիական ցիկլ և թողարկում են միատեսակ արտադրանք (կաթսայատուն, էներգատարադրամաս, կոմպրեսորային կայան և այլն): Այդ արտադրությունների արտադրանքի միավորի ինքնարժեքը հաշվարկվում է ծախսերի ընդհանուր գումարը բաժանելով արտադրված արտադրանքի ծավալի վրա ըստ կալկուլյացիոն հողվածների:

Բարդ օժանդակ արտադրությունները գործիքային, նորոգման, փոխադրական արտադրամասերը կատարում են տարբեր բնույթի աշխատանքներ, պատրաստում են արտադրանք և մատուցում ծառայություններ, որոնք անցնում են բազմաթիվ տեխնոլոգիական պրոցեսներով:

Ծախսերի պլանավորումը և փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկը կատարվում է աշխատանքի և արտադրանքի յուրաքանչյուր տեսակի գծով առանձին-առանձին, ըստ պատվերների և կալկուլյացիոն հոդվածների:

Բոլոր օժանդակ արտադրությունների ծախսերի հաշվառման համար օգտագործվում է թիվ 23. «Օժանդակ արտադրություններ» հաշիվը: Անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է. 1. Արտադրության հաշվառման քարտերում կալկուլյացիոն օբյեկտների կտրվածքով ըստ պատվերների և կալկուլյացիոն հոդվածների: 2. Ըստ արտադրամասերի (թիվ 12 տեղեկագրերում 25/1, 25/2 հաշիվների և հոդվածների անվանացանկով): 3. Ըստ ծախսերի գումարների (ուղղակի և անուղղակի):

Յուրաքանչյուր արտադրամասի համար ամեն ամիս լրացվում է թիվ 12 տեղեկագիրը, որտեղ արտացոլվում են նախահաշվային և փաստացի տվյալները հաշվետու ամսվա համար և տարվա սկզբից: Նախահաշվային և փաստացի տվյալները համեմատելու միջոցով վերլուծվում է արտադրամասի կոլեկտիվի աշխատանքը: Թիվ 12 տեղեկագրի լրացման հիմք են ծառայում մշակման աղյուսակները, տեղեկանք-հաշվարկները:

Օժանդակ արտադրությունների ծախսերի սինթետիկ հաշվառումը կազմակերպվում է թիվ 10 օրագիր-օրդերի առաջին բաժնում՝ թիվ 12 տեղեկագրի տվյալներով:

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ 12

«Օժանդակ արտադրության կաթսայատան» թիվ 11 արտադրամասի ծախսերի»
199__թ. դեկտեմբեր ամսվա համար

Դերեագրվող հաշիվներ			Կրեդիտագրվող հաշիվներ										Ընդամենը	
Հաշվի համարը	Հոդվածի ծածկագիրը	Հոդվածների անվանումը	10		70	69	89	23	Յևլու շին	02	Եվլու շին	25-1		25-2
			ենթահաշիվ 1	ենթահաշիվ 2										
Ա	Բ	Գ	1	2	3	8	9	10	11-12	13	14-17	18	19	20
25-1	1	Սարքավորումների ամորտիզացիան								74				74
	3	Սարքավորումների ընթացիկ նորոգում	600		400	56	24	150						1230
		Ընդամենը ըստ հաշվի	600		400	56	24	150		74				1304
25-2	1	Արտադրամասի կառավարման ապարատի պահպանումը			800	112								912
	3	Ենթարկվող կառուցման և գույքի ամորտիզացիան								70				70
	5	Ենթարկվող կառուցման և գույքի ամորտիզացիան	40											40
		Ընդամենը ըստ հաշվի	40		800	112				70				1022
23		Օժանդակ արտադրության ծախսը		2000	1724	241	104					1304	1022	6395
		Ընդամենը ըստ արտադրամասի	640	2000	2924	409	128	150		144		1304	1022	8721

Օժանդակ արտադրությունների կողմից թողարկված արտադրանքը, կատարված աշխատանքները և ծառայությունները ձևակերպվում են հետևյալ փաստաթղթերով՝

ա) բեռնագրերով՝ պատրաստված և պահեստ հանձնված գործիքների քանակը,

բ) նորոգված օբյեկտների ընդունման-հանձնման ակտերով՝ կատարված և հանձնված նորոգման աշխատանքները,

գ) ուղեբերթերով՝ փոխադրական արտադրամասի կողմից կատարված փոխադրումների ծավալը,

դ) գլխավոր էներգետիկի, գլխավոր տեխնոլոգի, գլխավոր մեխանիկի տեղեկանքներով՝ պարզ արտադրությունների կողմից կատարված աշխատանքների և ծառայությունների ծավալը:

Օժանդակ արտադրությունների արտադրանքը և ծառայությունները սպառվում են ձեռնարկության ներսում՝ հիմնական և օժանդակ արտադրամասերի, բաժինների, ծառայությունների կողմից, ինչպես նաև իրացվում են (բաց են թողնվում) այլուց:

Օժանդակ արտադրամասերի կողմից միմյանց մատուցված ծառայությունները կոչվում են հանդիպակաց: Հիմնական արտադրության արտադրամասերը և գործարանավարչությունը համարվում են օժանդակ արտադրության ծառայությունների հիմնական սպառողներ:

Հանդիպակաց ծառայությունները հաշվառման մեջ գնահատվում են պլանային արտադրամասային ինքնարժեքով կամ նախորդ ամսվա փաստացի ինքնարժեքով: Հիմնական սպառողներին մատուցված ծառայությունները գնահատվում են փաստացի արտադրամասային ինքնարժեքով, բացի սեփական սարքավորումներից, փոխադրամիջոցներից, պայիտալ նորոգումից և դրսի կազմակերպությունների համար կատարված աշխատանքներից, որոնք գնահատվում են փաստացի արտադրական ինքնարժեքով (արտադրամասային ինքնարժեք, ընդհանուր գործարանային ծախսեր): Բերենք օժանդակ արտադրամասերի համար թիվ 12 տեղեկագրի լրացման կարգի օրինակ:

Հաստոցագործարանի թիվ 11 արտադրամասը՝ կաթսայատունը, դեկտեմբեր ամսին գոլորշին արտադրելու համար կատարել է հետևյալ ծախսերը՝ ռուբլիներով.

	<i>Օժանդակ նյութեր</i>	
Եներգիայի պահպանման համար		40
Սարքավորումների ընթացիկ նորոգման համար		600
	<i>Վառելիք</i>	
Գոլորշի արտադրելու համար		2000
	<i>Աշխատավարձ</i>	
Արտադրական բանվորներին		1724
Մասնագետներին, ծառայողներին		800
Սարքավորումների ընթացիկ նորոգմանը զբաղված բանվորներին		400

Մյլ ծախսեր	
Հատկացումներ տեղիական մարմինների կողմից	409
Բանվորների արժույթային վճարումների պահուստաֆոնդ	127
Արտադրական սարքավորումների ամորտիզացիա	74
Այլ հիմնական միջոցների ամորտիզացիա	70
<i>Մյուս օժանդակ արտադրությունների կողմից մատուցված ծառայություններ (դրանց պլանային ինքնարժեքով):</i>	
Մեխանիկանորոգման արտադրամասի կողմից մատուցված ծառայություն՝ սարքավորումների ընթացիկ նորոգման համար	150
1 տոննա գոլորշու սլանային ինքնարժեքը հավասար է 1 ռուբլու	
199 թ. դեկտեմբեր ամսին արտադրվել է գոլորշի	6520 տոննա
Բաց է բողմվել գոլորշի քեռուցման համար.	
մեխանիկական նորոգման արտադրամասին	520 տոննա
մեխանիկական արտադրամասին	3200 տոննա
հավաքման արտադրամասին	2600 տոննա
գործարանավարչությունը	200 տոննա

Բարդ օժանդակ արտադրություններում ծախսերի հաշվառման համար պահանջվում է ծախսերի խմբավորում՝ ըստ արտադրանքի, կատարված աշխատանքների, նորոգումների առանձին տեսակների: Բարդ օժանդակ արտադրություններում ծառայությունները բաշխվում են ներգործարանային պատվերների համար կազմվող կալկուլյացիաների օգնությամբ: Գրու համար լրացվում են կալկուլյացիոն տեղեկագրեր: Առավել տարածված է պատվերների ինքնարժեքի կալկուլյացիայի այնպիսի եղանակը, որի շնորհիվ մյուսերը արժեքը և արտադրական բանվորների աշխատավարձը զրանցում են ըստ պատվերների, իսկ մյուս ծախսերը հավաքում են 25/1, 25/2 հաշիվներում և բաշխում պատվերների ուղղակի ծախսերին (մյուսերի) արժեքի և աշխատավարձի գումարներին) համամասնորեն: Պատվերների ինքնարժեքի հաշվարկման ամբողջ աշխատանքը կատարում են թիվ 9 մշակման աղյուսակում:

Որպեսզի ստանանք կատարված աշխատանքների արտադրամասային ինքնարժեքը, վերը բերված գումարներին պետք է ավելացնել ընդհանուր արտադրական ծախսերը, լրացուցիչ աշխատավարձը, սոցիալական ապահովագրություն հատկացումները: Նախ այդ ծախսերը ներառվում են այլ օժանդակ արտադրամասերին կատարված ծառայությունների արժեքի մեջ որոնք գնահատվում են պլանային (նախահաշվային) ինքնարժեքով: Որից հետո որոշվում է անուղղակի ծախսերի գումարը և տոկոսաչափը հիմնական սպառողների համար կատարված աշխատանքների գծով:

Օրինակ. Մեխանիկանորոգման արտադրամասի ուղղակի ծախսերը մյուսերի համար՝ 6780 ռուբլի, իսկ աշխատավարձ՝ 10000 ռուբլի, ընդամենը՝ 16780 ռուբլի՝ ըստ կարգագրերի և պահանջագրերի, մշված ծախսերը խմբավորվում են պատվերների կտրվածքով, որոնք բաշխված են ըստ դրանց սպառողների և աշխատանքի տեսակների:

Նյութերի արժեքը և աշխատավարձը բաշխված են կատարված աշխատանքների գծով:	
Այլ օժանդակ արտադրամասերի համար կատարված աշխատանքների գծով կաթսայատան սարքավորումների ընթացիկ նորոգում	120-00
Հիմնական սպառողների համար կատարված աշխատանքների գծով ընթացիկ նորոգում	120-00
գործարանավարչության հիմնական միջոցների	50-00
տեխնիկական արտադրամասի սարքավորումների	4500-00
հավաքման արտադրամասի սարքավորումների	4000-00
Կապիտալ նորոգումների	
սարքավորումների	4600-00
շենքերի	2000-00
Չեղնարկության համար գործիքների պատրաստում	1600-00
Ընդամենը հիմնական սպառողներին	16750-00
Ընդամենը	16870 00

Մեր օրինակում անուղղակի ծախսերի նախահաշվային տոկոսաչափը հավասար է 25-ի: Այսպիսով, ծախսերի գումարը կաթսայատան ընթացիկ նորոգումների աշխատանքների նպատակով կազմում է 30 ռուբլի (120 ռուբլու 25 %-ը): Հիմնական սպառողների համար կատարված աշխատանքների գծով անուղղակի ծախսերի գումարը կկազմի 5422 ռուբլի (5452 ռուբլի-30 ռուբլի):

Անուղղակի ծախսերի տոկոսաչափը հավասար է ծախսերի գումարի հարաբերությանը մյուսերի և աշխատավարձի գումարին (5422x100):16750=32,37%:
Այնուհետև ռուբլիներով հաշվարկում են մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման և ընդհանուր արտադրական ծախսերի գումարները ըստ առանձին արտադրատեսակների և աշխատանքների:

Ընթացիկ նորոգումների գծով.	
գործարանավարչության հիմնական միջոցների	16 (50 ռուբլու 32,37%-ը է այն)
մեխանիկական արտադրամասի սարքավորումների	14557
հավաքման արտադրամասի սարքավորումների	1295
Կապիտալ նորոգման գծով	
սարքավորումների	1439
շենքերի	647
գործիքների պատրաստման գծով	518
Ընդամենը	5422

Բարդ օժանդակ արտադրությունների ծառայությունների ինքնարժեքը հաշվարկում են՝ հաշվի առնելով անավարտ արտադրությունը ամսվա սկզբի դրությամբ. անավարտ արտադրության գումարին ավելացնում են ամսվա ընթացքում կատարված ծախսերի գումարը և հանում անավարտ արտադրության գումարը՝ ամսվա վերջի դրությամբ: Յուրաքանչյուր արտադրամասի ծառայությունների բաշխման հաշվարկների պարզեցման նպատակով կիրառվում է թիվ 9 մշակման աղյուսակը:

Օժանդակ արտադրությունների ծառայությունների բաշխում
199_թ. դեկտեմբեր ամսվա համար

1. Օժանդակ արտադրություններում բողոքով բաշխված արտադրանքի (ծառայությունների) և նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկը և դրանց պլանային ինքնարժեքը

Արտադրանք	Մեխանիկական արտադրությունների արժեքի (արժեքի)		Ընդունված հանդիպակաց ծառայությունների պլանային ինքնարժեքը		Անվարտ արտադրության մասերի		Մատուցված հանդիպակաց ծառայությունների պլանային ինքնարժեքը		Հիմնական սպառողներին մատուցված ծառայությունների և բողոքով բաշխված նյութների փաստացի ինքնարժեքը		Ընդամենը
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Արտադրանք	6245	150	-	-	520	5875	6520				
Արտադրանք	21802	520	-	-	150	22172	22450				
Ընդամենը	28047	670	-	-	670	28047	28970				

Հաշվարկ

2. Արտադրանքների ծախսերի բաշխումը ըստ ծառայությունների և բողոքով բաշխված նյութերի

Արտադրանք	Օժանդակ արտադրությունների սպառողներ				Օժանդակ արտադրությունների մատակարարներ				Ընդամենը
	1	2	3	4	5	6	7	8	
1	4	01	3200	3133	5	6	16	19	3200
2	4	02	2600	2546	200	196	50	262	2600
3	8	12	520	520	-	-	-	-	520
4	5	01	-	-	-	-	-	-	520
5	3	02	-	-	-	-	-	-	6000
6	3	11	-	-	-	-	-	-	3300
7	3	02	-	-	-	-	-	-	150
8	89	01	-	-	-	-	-	-	6100
9	89	-	-	-	-	-	-	-	2700
10	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	Ընդամենը	-	6520	6395	6000	x	26599	x	26770
13	Դրանցից ինքնակապ ծառայություններին	-	6000	x	-	-	15170	x	26770
14	10	-	x	-	-	-	1600	-	2200
18	12	բողոքով բաշխված նյութերի և ծառայությունների մատուցված ծառայությունների միավորի փաստացի ինքնարժեքը	97,9 կ.	x	x	x	518	x	2200
19	Ընդամենը	-	x	6395	16770	5452	28717	x	28970

Օժանդակ արտադրությունների ծախսերի բաշխումը ըստ ծառայությունների և բողոքով բաշխված նյութերի

Աղյուսակի առաջին բաժնում որոշվում է հիմնական սպառողներին մատուցված ծառայությունների փաստացի ինքնարժեքը, իսկ 2-րդ բաժնում գրանցվում են մատուցված ծառայությունների քանակական տվյալները, հաշվարկվում է միավորի ինքնարժեքը (տող 18), որից հետո օժանդակ աշխատանքների ծառայությունների քանակը, բազմապատկելով միավորի ինքնարժեքով, ստանում ենք հիմնական սպառողներին մատուցված ծառայությունների փաստացի ինքնարժեքի գումարը: Այստեղ կատարվում է ուրիշ օժանդակ արտադրամասերին մատուցված ծառայությունների գնահատումը պլանային ինքնարժեքով, ինչպես նաև գրանցվում և բաշխվում են մեխանիկանորոգման արտադրամասի աշխատանքները:

Այդ աղյուսակի տվյալները հիմք են ծառայում ծախսերի գումարների գրանցման համար ըստ հիմնական և օժանդակ արտադրության արտադրամասերի՝ անալիտիկ հաշվառման ռեզիստրներում (տեղեկագրեր թիվ 12, 12* և այլ): Ընդ որում, ծախսերի գումարը գրանցվում է 25/1, 25/2, 26 հաշիվների դեբետում՝ կրեդիտագրելով թղթակցող 23 հաշիվը: Դրսի համար և սեփական սարքավորումների կապիտալ նորոգման, ինչպես նաև գործիքների պատրաստման համար կատարված աշխատանքների արժեքը գրանցվում է թիվ 10 և 10/1 օրագիր-օրդերներում (դեբետ 89, 12 և այլն): Թիվ 9 մշակման աղյուսակը կազմելուց հետո 23 հաշիվը փակվում է, օժանդակ արտադրամասերի թիվ 3 տեղեկագրի արդյունքները գումարվում են, որպեսզի այդ տվյալները փոխանցվեն թիվ 10 օրագիր-օրդեր:

Թիվ 9 մշակման աղյուսակի և թիվ 12 տեղեկագրի ամփոփագրի գրանցումների ճշտության ստուգումը իրականացվում է հանրագումարների համեմատման ճանապարհով: Թիվ 12 տեղեկագրում («Ընդամենը» սյունակ) ընդհանուր գումարը՝ 28717 ռուբլի, 23. «Օժանդակ արտադրություններ» հաշվի դեբետով պետք է հավասար լինի մշակման աղյուսակի 2-րդ հատվածի 19 սյունակի և նույն աղյուսակի 1-ին հատվածի անավարտ արտադրության մնացորդների պակասեցման (կամ հանած ավելացման գումարը) ընդհանուր գումարին (մեր օրինակում՝ 28717 ռուբլի ± 0):

Քաղվածք թիվ 12 տեղեկագրից* մեխանիկանորոգման արտադրամասի ծախսերի մասին
199 թ. դեկտեմբեր ամսվա համար

	10. «Սյու- թեր»	70. «Չաշվարկ- ներ անձնա- կազմի հետ աշ- խատանքի վարձատրույթ- յան գծով»	69. «Չաշվարկ- ներ սոցիալա- կան ապահու- վագրության և ապահովության գծով»	89. «Առաջի- կա ծախսերի և վճարումնե- րի պահուս- տաֆոնդեր»	23. «Օժան- դակ ար- տադրույթ- յուններ»	02. «Չիմ- նական մի- ջոցների մաշվածք»	25 «Ընդ- հանուր ար- տադրա- կան ծախ- սեր»	Ընդամենը
Դեբետագրվող հաշիվներ								
Դեբետագրվող հաշիվներ (հողվածների անկանումը)								
25 Ընդամենը ընդհանուր արտադրական ծախսեր	304	2200	308	-	520	120	-	3452
23 Արտադրության ծախսեր	6870	10000	1400	600	-	-	3452	22322
Ընդամենը ըստ տեղեկագրի	7174	12200	1708	600	520	120	3452	25774

* Օրինակի շարտարանքը կրճատելու նպատակով, սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերը բնորոշված չեն:

Ընդամենը ըստ թղթակցող հաշիվների
(թիվ 10 օրագիր-օրոշրում գրանցելու համար)

Դեբետազրկող հաշիվներ	Կրեդիտազրկող հաշիվներ										Ընդամենը
	10		70	69	89	23	02	25-1	25-2	Ընդամենը	
	Ենթահաշիվ 1	Ենթահաշիվ 2									
25-1. «Անբնձանների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր»	600	-	400	56	24	150	74	-	-	1304	
25-2. «Շինարարական արտադրական ծախսեր»	344	-	3000	420	-	520	190	-	-	4474	
23. «Օժանդակ արտադրություններ»	6870	2000	11724	1641	704	-	-	1304	4474	28717	
Ընդամենը	7814	2000	15124	2117	728	670	264	1304	4474	34495	

1-րդ հատվածի 5-րդ (հիմնական սպառողներին մատուցված ծառայությունների և թողարկված նյութերի փաստացի ինքնարժեքը), և 5-րդ (մատուցված հանդիպակաց ծառայությունների պլանային ինքնարժեքը) սյունների հանրագումարների գումարը պետք է հավասար լինի մշակման աղյուսակի 2-րդ հատվածի 19-րդ սյունակի հանրագումարին (տես՝ օրինակը՝ 28047 ռուբլի + 670 ռուբլի = 28717): 2-րդ սյունակի հանրագումարը պետք է հավասար լինի մշակման աղյուսակի 1-ին հատվածի 5-րդ սյունակի հանրագումարին, քանի որ օժանդակ արտադրություններին մատուցված ծառայությունների արժեքը միշտ հավասար է լինում այդ արտադրությունների կողմից ընդունված ծառայությունների արժեքին (մեր օրինակում՝ 670 ռուբլի գումարը):

9.10. ԳԱԼԻՔ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ
ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերը անհրաժեշտ են նոր արտադրատեսակների յուրացման, տեխնիկական գրականության բաժանորդագրության, վարձավճարի՝ մի քանի ամիս առաջ կատարվող վճարումների, հեռախոսով օգտվելու կամ հիմնական միջոցների ընթացիկ նորոգման համար, եթե աշխատանքների ծավալի կատարման ծախսերի գումարը ավելի մեծ է, քան նախատեսված է նախահաշվով:

Ծախսերի կատարման պահին դրանց գումարներով դեբետազրկում է 31. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր» հաշիվը՝ կրեդիտագրելով նյութական, աշխատանքային և դրամական միջոցների հաշվառման հաշիվները: Հաշվետու ժամանակաշրջանը սկսվելուց հետո դրանց վերաբերող ծախսերը ենթակա են բաշխման (դուրս գրման): Գոյություն ունեն այդ ծախսերի դուրս գրման մի քանի եղանակներ:

1. Նոր արտադրատեսակների արտադրության յուրացումը պահանջում է որոշակի ծախսեր, որոնք պլանավորվում և հաշվառվում են սահմանված անվանացանկով:

Շինվածքը փորձարկելուց և հավանության արժանանալուց հետո հանձնվում է սերիական արտադրության: Այդ պահից սկսած՝ յուրացման ծախսերը ենթակա են մարման, այսինքն՝ տվյալ տեսակի ինքնարժեքի մեջ ամենամսյա ներառման առանձին (ուղղակի) կալկուլյացիոն հոդվածով՝ ոչ ավելի, քան երկու տարվա ընթացքում: Ամենամսյա դուրս գրման գումարը կախված է հաշվետու ամսում թողարկված տվյալ տեսակի արտադրանքի քանակից և սահմանված նորմայից:

Օրինակ. Յուրացման ծախսերը կազմել են 40000 ռուբլի: Առաջիկա 2 տարում պլանավորված է թողարկել տվյալ արտադրատեսակից 400 միավոր, արտադրանքի միավորի վրա

դուրս գրման նորման՝ 100 ռուբլի (4000:400): Հաշվետու ամսում թողարկված է տվյալ արտադրատեսակից 5 միավոր:

- Դուրսգրման է ենթակա 500 ռուբլի (100 ռուբլի x 5)
- Դ-տ 20. «Հիմնական արտադրություն»
- Կ-տ 31. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր»

Թիվ 20 հաշվի դեբետին գումարները գրանցվում են արտադրության անալիտիկ հաշվառման քարտերի մեջ և այն արտադրամասի թիվ 12 տեղեկագրում, որը արտադրանքը հանձնել է պահեստ, իսկ 31 հաշվի կրեդիտը՝ թիվ 15 տեղեկագրում (այդ հաշվի անալիտիկ տվյալները):

2. Վարձավճարը, հեռախոսավարձը, հիմնական միջոցների նորոգման և այլ ծախսերը դուրս են գրվում հավասար մասերով, հաշվետու այն ժամանակաշրջանում, որին դրանք վերաբերում են (դեբետագրվում են 25/1, 25/2, 26 հաշիվները, կրեդիտագրելով 31 հաշիվը):

Օրինակ. Ընթացիկ տարվա մարտ ամսին փոխանցվել է 01 արտադրամասի շենքի վարձավճարը 2-րդ եռամսյակի համար՝ 3000 ռուբլի գումարով (Դտ 31 հաշիվ, Կտ 51 հաշիվ), իսկ ապրիլ ամսին՝ 1000 ռուբլի, վճարի եռամսյակային գումարի 1/3-ը պետք է վերագրվի 25 հաշվի դեբետին՝ թիվ 31 հաշվի կրեդիտից (թիվ 12 և 15 տեղեկագրեր):

Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի հաշվառման և բաշխման այսպիսի կարգը նպաստում է արտադրանքի ինքնարժեքի ճիշտ հաշվարկմանը, բացառում է դրա անհիմն տատանումները՝ ըստ հաշվետու ժամանակաշրջանի, խթանում ձեռնարկության տնտեսական գործունեության ֆինանսական հետևանքների օբյեկտիվ բացահայտմանը: Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի այն մասը, որը դեռ չի մարված, ցույց է տրվում հաշվեկշռում՝ առանձին հոդվածով:

Նոր արտադրությունների յուրացման ծախսերի հաշվառման ներկայացված կարգը չի տարածվում այն արտադրությունների վրա, որոնց յուրացման ծախսերը իրականացվում են յուրացման ֆոնդի հաշվին:

Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի այն մասը, որը պետք է դուրս գրվի տվյալ ամսում և ներառվի ինքնարժեքի մեջ, հաշվարկվում է գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի անալիտիկ հաշվառման թիվ 15 տեղեկագրում կամ հատուկ հաշվարկներում:

Օրինակ՝ ըստ Հաստոցագործարանի

1.	31. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր» հաշվի մնացորդը առ 1-ը ղեկտեմբերի, ըստ հոդվածների (ռուբլի).	
ա)	նյութերի պահեստի շենքի վարձավճարը ղեկտեմբերի համար	200
բ)	հավաքման արտադրամասի շենքի ընթացիկ նորոգում (ծախսերի ղեկտեմբեր ամսվա բաժինը)	2400
գ)	տեխնիկական գրականության բաժանորդագրություն հաշվետու տարվա համար	40
	Ը ն դ ա մ ե ն ը	2640
2.	Ղեկտեմբեր ամսվա գործառնությունները, (ռուբլի).	
ա)	ղեկտեմբերի 7-ին հաշվարկային հաշվից փոխանցվել է գալիք տարվա տեխնիկական գրականության բաժանորդագրության վճարը	600
բ)	ղեկտեմբերի 20-ին ՇՄԿ-3 կապալառուից ընդունված է հաշիվ՝ հավաքման արտադրամասի հիմնական միջոցների նորոգման աշխատանքի կատարման համար (թիվ 6 օրագիր-օրդեր): Ըստ վարձատուի հետ կնքված պայմանագրի, նորոգման ծախսը մարվում է վարձավճարի հաշվին՝ 4 տարվա ընթացքում	48000
գ)	ղեկտեմբերի 20-ին հաշվարկային հաշվից փոխանցված է նյութերի պահեստի շենքի վարձավճարը՝ գալիք տարվա առաջին կիսամյակի համար	1200

Բերված տվյալների հիման վրա կատարվել են գրանցումներ թիվ 15 տեղեկագրում:

Տեղեկագիր թիվ 15. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի հաշվառման» (կրճատումներով) 199 թ. ղեկտեմբերի համար

Կրեդիտագրվող հաշիվներ	մնացորդը առ 1-ը ղեկտեմբերի	Շրջանառություններ ըստ 31 հաշվի դեբետի, հետևյալ հաշիվների կրեդիտից				ընդամենը, ամսվա համար հաշվի դեբետով	հաշվի կրեդիտային շրջանառությունը
		10. «Նյութեր»	70. «Հաշվարկներ անմատչելի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով»	69. «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով»	տարբեր գումարներ արտացոլված ուրիշ օրագիր-օրդերներում		
300 վածների անվանումը	2	3	4	5	6	7	8
Հավաքման արտադրամասի հիմնական միջոցների ընթացիկ նորոգում վարձակալված հիմնական միջոցների նորոգում, որը կատարվել է վարձակալի հաշվին Այլ ծախսեր պահեստային շենքի համար վարձավճար թերթերի և պարբերական հրատարակությունների բաժանորդագրում	2400	-	-	-	-	-	2400
	-	-	-	-	48000	48000	-
	200	-	-	-	1200	1200	200
	40	-	-	-	600	600	40
Ը ն դ ա մ ե ն ը	2640	-	-	-	49800	49800	2640

Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերը բաշխման տեղեկագրերի հիման վրա գրանցվում են թիվ 12, 15 տեղեկագրերում թիվ 31 հաշվի կրեդիտով և դեբետագրվում 20, 23, 25, 26 հաշիվների դեբետով: Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերը բաշխվում են մոտավորապես հետևյալ հաշվարկի ձևով:

Ծախսերի անվանումը	Դեբետ		Բաշխվող գումարը	Քանի անսկզբնական	Ամիս		Եվ այլն
	Հաշիվ	Հոդվածի համարը (պատվեր)			Հունվար	Փետրվար	
Հավաքման արտադրամասի գծով կատարված ընթացիկ նորոգման ծախսեր	25	9	48000	48	1000	1000	
Պահեստային շենքի վարձավճարը	26	13	1200	6	200	200	
Տեխնիկական գրակառուցման բաժանորդագրության վճար	26	4	600	12	50	50	
Ընդամենը	-	-	49800	-	1250	1250	

9.11. ՍԱՐՔԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԵՎ ՀԱՅԱԳՈՐԾՄԱՆ, ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ԱՍՓՈՓՈՒՄԸ ԵՎ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Արտադրության ծախսերի հաշվառման հաջորդ փուլը հանդիսանում է 25-1. «Մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր», 25-2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» ենթահաշիվներում և 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշվում խմբավորված ծախսերի ամփոփումը, բաշխումը և դուրսգրումը հաշիվների նշված հաջորդականությամբ:

Սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերը կուտակվում են 25-1 ենթահաշվում, թիվ 12 տեղեկագրում: Այդ ծախսերը գումարվում են ըստ թղթակցող հաշիվների (ուղղահայաց) և ըստ ծախսերի հոդվածների (հորիզոնական), որը հնարավորություն է տալիս հսկելու նախահաշվի կատարումը:

Մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերը ընդգրկվում են հիմնական և օժանդակ արտադրությունների արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ. բաշխվում են տարբեր տեսակի շինվածքների միջև՝ ելնելով սարքավորումների մեկ ժամվա աշխատանքի ծախսերի մեծությունից և տվյալ տեսակի միավոր արտադրանքի պատրաստման համար անհրաժեշտ սարքավորման աշխատանքի տևողությունից: Դրա համար, ըստ կալկուլյացիայի յուրաքանչյուր օբյեկտի, հաշվարկվում են սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերի նախահաշվային (նորմատիվային) դրույքներ:

Նախահաշվային (նորմատիվային) դրույքը հաշվարկվում են ըստ $U=ZU$ բանաձևի, որտեղ՝

- U - ն՝ նախահաշվային (նորմատիվային) դրույքն է,
- Z - ն՝ նախահաշվային ծախսերի հանրագումարը սարքավորման մեկ ժամ աշխատանքի համար,
- U - ն՝ սարքավորման աշխատանքի մեքենա-ժամերի քանակը:

Վերջին մեծությունը հաշվարկվում է մեկ տեսակի արտադրանքի միավորի պատրաստման ժամանակ օգտագործվող սարքավորման տարբեր խմբերի մեքենա-ժամերը ուղղման գործակցով բազմապատկելու միջոցով:

Ուղղման գործակիցները որոշվում են ըստ արտադրական բնութագրով միանման սարքավորումների խմբերի, օրինակ մամլիչներ՝ դետալների դրոշմման համար, խառատային, ֆրեզերային հաստոցներ և այլն:

Նորմատիվային աշխատավարձի գումարի դիմաց նշում են ծախսերի նախահաշվային դրույքները տոկոսներով և հաշվարկում ծախսերի նորմատիվային գումարը:

Օրինակ, 01 (մեխանիկական) արտադրամասի թիվ 01101 շինվածքի համար տրված է բանվորների աշխատավարձ 24910 ռուբլի գումարով: Ծախսերի նախահաշվային դրույքը տոկոսներով աշխատավարձի հանդեպ՝ 31,66: Տվյալ դեպքում ծախսերի նորմատիվային գումարը կկազմի 7887 ռուբլի (24910 x 31,66 :100):

Նմանապես հաշվարկվում են ծախսերի նորմատիվային գումարները ըստ բոլոր տեսակի շինվածքների: Հանրագումարը համեմատում են փաստացի ծախսերի գումարի հետ: Օրինակ, 01 (մեխանիկական) արտադրամասի փաստացի ծախսերը կազմել են 13873 ռուբլի, իսկ ըստ նորմայի՝ 13547 ռուբլի: Շեղումը՝ գերածախս 326 ռուբլի գումարով, տարվում է շինվածքների վրա (բացի խոտանի ուղղումից): Խոտանված արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ և խոտանի ուղղման վրա այդ ծախսերը ընդգրկվում են նորմատիվային գումարներով: 02 (հավաքման) արտադրամասի գծով ծախսերը ըստ նորմայի կազմել են 9178 ռուբլի, փաստա-

ցին՝ 9337 ռուբլի. գերաժախսը՝ 159 ռուբլի գումարով վերագրվում է շինվածքներին՝ նորմատիվային ծախսերի համամասնությամբ:

Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերը կալկուլյացիոն օբյեկտների միջև բաշխվում են աշխատած մեքենա-ժամերի համամասնությամբ, կիրառելով նախահաշվային (նորմատիվային) դրույքները, և կախված չեն արտադրական բանվորների աշխատավարձի մեծությունից: Դրա համար էլ այդ ծախսերի նախահաշվային (նորմատիվային) դրույքները, հաշվարկված տոկոսային հարաբերությամբ արտադրական բանվորների աշխատավարձի հանդեպ, հանդիսանում են միայն տեխնիկական եղանակ ծախսերը բաշխելու և արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ ընդգրկելու ժամանակ:

Բաշխված ծախսերը դուրս են գրում ըստ 25-1. «Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր» հաշվի կրեդիտի՝ 13873 ռուբ., ըստ 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվի դեբետի՝ 13813 ռուբ. և 28. «Արտադրական խոտան» հաշվի դեբետի՝ 60 ռուբլի:

Սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերը ընդգրկում են համախառն արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ, այսինքն՝ բաշխում են թողարկված ապրանքային արտադրանքի և անավարտ արտադրություն միջև: Անավարտ արտադրության դեպքում (թողարկված արտադրանքի հանդեպ) այդ ծախսերը ընդգրկում են անավարտ արտադրության մեջ՝ ըստ նորմաների, իսկ շեղման ամբողջ գումարը ներառում թողարկված ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ:

Միատարր արտադրանք պատրաստող օժանդակ արտադրություններում սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերը բաշխում են բանվորների հիմնական աշխատավարձի համամասնությամբ:

Ընդհանուր արտադրական ծախսերի անալիտիկ հաշվառումը վարում են 12 տեղեկագրում ըստ արտադրամասի ծախսերի, նույն կարգով, ինչ որ ծախսումների հաշվառումը՝ օժանդակ արտադրություններում:

Տեղեկագիրը բացում են ամսվա համար: Փաստաթղթերը, որոնց հիման վրա կատարվում են գրանցումներ տեղեկագրում, արդեն քննարկվել են: Թիվ 12 տեղեկագրի ձևը ներկայացվում է կրճատ տեսքով:

Բուլոր այդ ծախսերի գումարները գրանցելուց հետո, թիվ 12 տեղեկագրում հաշվում են հանրագումարները՝ ըստ անվանացանկի հոդվածների և ծախսերը՝ ըստ թղթակցող հաշիվների: Տեղեկագրի այդպիսի կառուցվածքը թույլ է տալիս համեմատել ծախսերը յուրաքանչյուր հոդվածի ընդհանուր արտադրական ծախսերի նախահաշվի հետ, այսինքն՝ հսկել նախահաշվի կատարումը և բացահայտել պատճառներ, որոնք ազդում են շեղումների վրա՝ ըստ առանձին հոդվածների (ըստ հոդվածների, ծախսերի տարրի վերլուծության միջոցով): Հանրագումարները, ըստ թղթակցող հաշիվների, գրանցում են 25. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» հաշվի դեբետում:

Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերի բաշխման տեղեկագիր
199_բ_դեկտեմբեր
Ըստ Հաստոցագործարանի

Ուբեկտ	Բաշխման հիմքը		Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր	
	հաշիվ	արտադրամաս	բանվորների աշխատավարձի մոբմայով, ռուբ.	նախահաշվային (նորմատիվ) դրույքը %-ով, աշխատավարձի հանդեպ
20	101	01	24910	31,66
20	102	01	20690	27,07
Ընդամենը ըստ հաշվի	101	01	45600	30
Ընդամենը ըստ արտադրամասի	101	01	45800	25,23
20	101	02	12800	31,61
102	102	02	18780	
Ընդամենը ըստ արտադրամասի		02	31580	
Ընդամենը			77380	
			7887	+2,417%
			5600	+191
			13487	+326
			60	
			13547	+326
			3242	+1,73%; +56
			5936	+103
			9178	+159
			22725	+485
				8078
				5795
				13813
				60
				13873
				3298
				6039
				9337
				23210

Ընդհանուր արտադրական ծախսերի բաշխման տեղեկագիր
199_ ք. դեկտեմբեր
Ըստ Հաստոցագործարանի

Դեբետ	Բաշխման հիմքը					Դրույթի նորմատիվային տոկոսը	Ընդհ. արտադր. ծախսեր		
	արտադրանքային	արտադր. բանավոր աշխ. ըստ նորմայի, ռուբ.	մեք. և սարք. պահպանման ու շահագործման ծախսերը նորմայով, ռուբ.	ընդամենը, ռուբ.	ընդամենը, ռուբ.		ըստ նորմայի, ռուբ.	շեղումը նորմայից	ընդամենը, ռուբ.
հաշիվ									
20	101	01	24910	7887	32797	31,61	10367	+2,616%	10638
20	102	01	20690	5600	26290	32,11	8442	+271	8663
Ընդամենը ըստ հաշվի		20	45600	13487	49087		18809	+492	19301
28	101	01	200	60	260	31,61	82	-	82
Ընդամենը ըստ արտադրանքային		01	45800	13547	49347		18891	+492	19383
20	101	02	12800	3242	16042	40,94	6552	+1,214%	6632
20	102	02	18780	5936	24716	39,49	9760	+118%	9878
Ընդամենը ըստ արտադրանքային		02	31580	9178	40758		16312	+198	16510
Ընդամենը			77380	22725	90105		35203	+690	35893

Տեղեկագիր թիվ 15
Ընդհանուր տնտեսական ծախսերի բաշխման
199_ ք. դեկտեմբեր
Ըստ Հաստոցագործարանի

Դեբետ	Բաշխման հիմքը				Ընդհ. տնտեսական ծախսեր				
	Պատվեր, աշխատանքի տեսակը	Բանվոր. հիմնական աշխատ., ըստ նորմայի, ռուբ.	Մեք. և սարք. պահպ. շահ. ծախս. ըստ նորմայի, ռուբ.	Ընդամենը, ռուբ.	Ընդամենը, ռուբ.	Լորձատիվային տոկոսը	Ըստ նորմայի, ռուբ.	Շեղումներ նորմայից	Ընդամենը, ռուբ.
Հաշիվ									
20	01101	37710	11129	48839	19,32	9436	8269		
20	01102	39470	11536	51006	19,32	9854	8635	12,369%	
Ընդամենը ըստ 20 հաշվի		77180	22665	99845		19290	16904	-2386	
23-հիմն. միջոց. նորոգում		1200	-	1200	25,0	300	300	-	
23-սարքավոր. նորոգում		2800	-	2800	25,0	700	700	-	
Ընդամենը ըստ 23 հաշվի		4000	-	4000		1000	1000	-	
Ընդամենը		81180	22665	103845		20290	17904	-2386	

Հանրագումարի բերելուց հետո, ծախսերը բաշխում և դուրս են գրում 20. «Հիմնական արտադրություն» և 28. «Արտադրական խոտան» հաշիվներին:

Մեկ արտադրատեսակ թողարկող ձեռնարկություններում, ինչպես նաև պարզ արտադրություններում, ընդհանուր արտադրական ծախսերի բաշխման անհրաժեշտություն չկա: Դրանք դուրս են գրում 25. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» հաշվի կրեդիտից 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվի դեբետին:

Այլ կերպ է այն ձեռնարկություններում, որոնք արտադրում են տարբեր և բարդ արտադրանք: Այստեղ միշտ անավարտ արտադրություն է լինում, և ընդհանուր արտադրական ծախսերը բաշխվում են արդեն թողարկված և անավարտ արտադրությունում մնացած արտադրանքի տեսակների միջև: Բացի այդ, դրանք ընդգրկվում են խոտանված արտադրանքի ինքնարժեքի և խոտանի ուղղման ծախսերի մեջ:

Ընդհանուր արտադրական ծախսերը, որպես կանոն, բաշխվում են արտադրանքի տարբեր տեսակների միջև՝ բանվորների աշխատավարձի և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերի գումարի համամասնությամբ:

Առանձին դեպքերում (օրինակ՝ քիմիական ձեռնարկություն), դրանք բաշխում են մշակման ծախսերի գումարի համամասնությամբ (հիմնական ծախսերը առանց հումքի, նյութերի և կիսաֆաբրիկատների արժեքի): Ձեռնարկություններում տվյալ ծախսերի բաշխման նշված մեթոդներից մեկի կիրառումը պայմանավորված է արտադրության բնույթով և նախատեսվում է ձեռնարկության հաշվառման քաղաքականությամբ:

Հանրագումարային ծախսերը որոշում են ըստ նորմատիվային կալկուլյացիայից ստացված տոկոսի:

Բերված օրինակում 01 արտադրամասի թիվ 01101 արտադրատեսակի գծով (մետաղահատ հաստոց) ընդհանուր արտադրական ծախսերը ըստ նորմայի կազմել են 10367 ռուբլի (32797 x 31,61 : 100):

Այդպիսի կարգով որոշում են ծախսերը ըստ նորմայի՝ կալկուլյացիոն յուրաքանչյուր օբյեկտի համար, ապա ծախսերի ընդհանուր հանրագումարը ըստ նորմայի, արտադրամասերի կտրվածքով համեմատում են փաստացի ծախսերի հանրագումարի հետ՝ թիվ 12 տեղեկագրին համապատասխան և որոշում շեղումները:

Ըստ 01 արտադրամասի ծախսերի, գումարը նորմայով 18891 ռուբլի է, փաստացին՝ ըստ թիվ 12 տեղեկագրի՝ 19383 ռուբլի: Այստեղից շեղումը 492 ռուբլի է (19383 - 18891): Ըստ 02 (հավաքման) արտադրամասի՝ ծախսերը նորմայով կազմել են 16312 ռուբլի, փաստացին՝ 16510 ռուբլի, շեղումը՝ 198 ռուբլի (16510 - 16312): Որպեսզի ճիշտ ստանանք շեղման նշանը (+ կամ -), անհրաժեշտ է փաստացի ծախսերի գումարից հանել

ծախսերի գումարը ըստ նորմայի: Շեղումները բաշխվում են արտադրատեսակների միջև՝ նորմատիվային ծախսերի համամասնությամբ: Դրա համար հաշվարկում են շեղման տոկոսը:

Բաշխված ընդհանուր արտադրական ծախսերը արտացոլում են թիվ 25 հաշվի կրեդիտում և բաշխման տեղեկագրում նշված հաշիների դեբետում:

Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր: Ընդհանուր տնտեսական ծախսերի հաշվառումը վարում են թիվ 15 տեղեկագրում: Տեղեկագիրը բացում են ամսվա համար, այն 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշվի անալիտիկ հաշվառման ռեգիստրն է: Տեղեկագրի մեջ ծախսերի գումարների գրանցման համար հիմք են հանդիսանում ծախսերի բաշխման մշակման աղյուսակների տվյալները և հաշիվները:

Բոլոր ծախսերի գրանցումից հետո հանրագումարի են բերում ուղղահայաց և հորիզոնական գրանցումները: Հորիզոնական հանրագումարները ծախսերն են ըստ անվանացանկի հոդվածների, իսկ ուղղահայաց հանրագումարները արտացոլում են կրեդիտագրվող հաշիվների գումարները, որոնք թղթակցում են 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշվի դեբետի հետ:

Ընդհանուր տնտեսական ծախսերը ընդգրկում են արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ: Տվյալ ծախսերի բաշխման համար, կալկուլյացիոն օբյեկտներին վերաբերող նորմատիվային աշխատավարձը գումարվում է ըստ ամբողջ ձեռնարկության: Աշխատավարձի գումարը, որը վերաբերում է խոտանի ուղղմանը, հանում են, քանի որ տվյալ ծախսերը բաշխվում են միայն պիտանի արտադրատեսակների միջև: Հաշվի է առնվում նաև ընդհանուր տնտեսական ծախսերի բաշխման այլ օբյեկտներին վերաբերող աշխատավարձը (հիմնական միջոցների կապիտալ նորոգման): Ըստ կալկուլյացիոն օբյեկտների՝ բանվորների նորմատիվային աշխատավարձին գումարում են մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերի գումարները ըստ նորմայի:

Մեր օրինակում մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերի նորմատիվային գումարը, որը ծախսագրվել է հիմնական արտադրանքին (բացի խոտանի ուղղումից), կազմել է 22665 ռուբլի, իսկ բանվորների հիմնական աշխատավարձի հետ՝ 99845 ռուբլի: Այդ գումարի համամասնությամբ էլ բաշխում են ընդհանուր տնտեսական ծախսերը ըստ առանձին շինվածքների: Նախ հաշվարկում են ընդհանուր տնտեսական նորմատիվային ծախսերը՝ ըստ կալկուլյացիոն օբյեկտների: Դրա համար բաշխման հիմքի ցուցանիշները բազմապատկում են նորմատիվային տոկոսով, օրինակ, ըստ թիվ 01101 շինվածքի, ընդհանուր տնտեսական ծախսերի նորմատիվային գումարը կազմել է 9436 ռուբլի (48839 x 19,32 : 100) և այլն: Ապա, համեմատելով ընդհա-

նուր տնտեսական ծախսերի փաստացի գումարները ըստ նորմայի հանրագումարի հետ, որոշում են շեղումը: Շեղման գումարը (տնտեսում կամ գերածախս) բաշխում են կալկուլյացիոն օբյեկտների նորմատիվային գումարների համամասնությամբ:

Ընդհանուր տնտեսական ծախսերի բաշխման տեղեկագրի հիման վրա, թիվ 10 օրագիր-օրդերում կատարում են հետևյալ գրանցումները ըստ 26 հաշվի կրեդիտի.

- Դեբետ հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» 16904 ռուբ
- Դեբետ հաշիվ 23. «Օժանդակ արտադրություն» 1000 ռուբ.
- Կրեդիտ հաշիվ 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» 17904 ռուբ.

Դիտարկելով ընդհանուր տնտեսական ծախսերի կազմը՝ կարելի է նկատել, որ դրանց ծավալը կապված է արտադրության ծավալի հետ, որի շնորհիվ հաշվապահական հաշվառման գծով միջազգային ստանդարտների պրակտիկայում դրանց անվանում են «չկալկուլյացվող»: Եվ, ի տարբերություն բոլոր ուղղակի և անուղղակի ծախսերի (ընդհանուր արտադրական), շրջանցելով արտադրական հաշիվները, միանգամից վերագրում են իրացումից եկամուտների (շահույթի) փոքրացմանը, հենց այն ժամանակաշրջանի, երբ դրանք առաջացել են դեբետ 46. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում» հաշիվը, կրեդիտ 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշիվը: Այդ փաստը գրանցված է հաշիվների պլանին կից հրահանգում. «Կախված ձեռնարկության կողմից արտադրության ծախսերի հաշվառման կազմակերպման ընդունված կարգից, նշված ծախսերը որպես պայմանական-հաստատուն, կարող են դուրս գրվել 46 հաշվի դեբետին»: Սակայն, պրակտիկայում ձեռնարկությունների կողմից այն հազվադեպ է կիրառվում, քանի որ ուշադրությունից դուրս է մնում արտադրական «լրիվ ինքնարժեք» ցուցանիշը, որը գնագոյացման ու շահույթի պլանավորման հիմքն է: Այդպիսի չկալկուլյացվող հոդվածներին են վերաբերում նաև կոմերցիոն ծախսերը (հաշիվ 43): Դրանք դուրս են գրվում 46 հաշվի դեբետին, սակայն ըստ արտադրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների տեսակների ծախսերի անալիտիկ հաշվառման ըստ կալկուլյացիոն հոդվածների ընդգրկվում են լրիվ ինքնարժեքի կազմի մեջ: Ակնհայտ է, որ միջազգային ստանդարտների պահանջները կրնադրվեն երկրի հաշվապահական հաշվառման պրակտիկայում արտաքին օգտագործողների և արտասահմանյան ներդրողների կողմից հաշվապահական ինֆորմացիայի տարընթերցվածքը բացառելու նպատակով:

Քաղվածք թիվ 12 տեղեկագրից, ըստ 01 մեխանիկական արտադրամասի ծախսերի 199_թ. դեկտեմբեր

Հաշիվ կրեդիտից	Հաշիվ կրեդիտից			Հաշիվ կրեդիտից		Ստորագրողի և փոխարկողի ստորագրություն
	Հաշիվ	Փաստացի	Հաշվառված	Հաշիվ	Փաստացի	
26/1 Սեբեմյան արտադրության	26/1 Սեբեմյան արտադրության	26/1 Սեբեմյան արտադրության	26/1 Սեբեմյան արտադրության	26/1 Սեբեմյան արտադրության	26/1 Սեբեմյան արտադրության	26/1 Սեբեմյան արտադրության
1. Արտադրանքի փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի փոխարժեքների անուղղակիները
2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)
3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
25/1 Սեբեմյան արտադրության	25/1 Սեբեմյան արտադրության	25/1 Սեբեմյան արտադրության	25/1 Սեբեմյան արտադրության	25/1 Սեբեմյան արտադրության	25/1 Սեբեմյան արտադրության	25/1 Սեբեմյան արտադրության
1. Արտադրանքի և փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի և փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի և փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի և փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի և փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի և փոխարժեքների անուղղակիները	1. Արտադրանքի և փոխարժեքների անուղղակիները
2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)	2. Արտադրանքի շահագործման ծախսերից (առցի մե. նորոգման ծախսերից)
3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	3. Արտադրանքի և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
20. Հիմնական արտադրություն	20. Հիմնական արտադրություն	20. Հիմնական արտադրություն	20. Հիմնական արտադրություն	20. Հիմնական արտադրություն	20. Հիմնական արտադրություն	20. Հիմնական արտադրություն
23. Օժանդակ արտադրություն	23. Օժանդակ արտադրություն	23. Օժանդակ արտադրություն	23. Օժանդակ արտադրություն	23. Օժանդակ արտադրություն	23. Օժանդակ արտադրություն	23. Օժանդակ արտադրություն
17. Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	17. Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	17. Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	17. Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	17. Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	17. Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	17. Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
14-16. «Երեսույթ ցուցանումներ» ջ	14-16. «Երեսույթ ցուցանումներ» ջ	14-16. «Երեսույթ ցուցանումներ» ջ	14-16. «Երեսույթ ցուցանումներ» ջ	14-16. «Երեսույթ ցուցանումներ» ջ	14-16. «Երեսույթ ցուցանումներ» ջ	14-16. «Երեսույթ ցուցանումներ» ջ
13. «Ճեմարանի վարչական ցուցանումներ» ջ	13. «Ճեմարանի վարչական ցուցանումներ» ջ	13. «Ճեմարանի վարչական ցուցանումներ» ջ	13. «Ճեմարանի վարչական ցուցանումներ» ջ	13. «Ճեմարանի վարչական ցուցանումներ» ջ	13. «Ճեմարանի վարչական ցուցանումներ» ջ	13. «Ճեմարանի վարչական ցուցանումներ» ջ
10. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	10. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	10. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	10. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	10. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	10. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	10. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
9. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	9. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	9. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	9. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	9. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	9. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	9. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
8. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	8. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	8. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	8. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	8. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	8. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	8. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
7բ. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7բ. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7բ. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7բ. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7բ. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7բ. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7բ. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
7ա. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7ա. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7ա. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7ա. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7ա. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7ա. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	7ա. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
6. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	6. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	6. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	6. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	6. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	6. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	6. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.
1. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	1. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	1. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	1. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	1. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	1. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.	1. «Արտադրության և փոխարժեքների ընթացիկ նորոգ.

U	F	1	5	7ա	7բ	8	9	10	13	14-16	17	18-19	20	23
25/2 Ընդհանուր արտադրական ծախսեր	4. Ընթացիկ, կառուցման և գույքի վարկանուն	800	-	-	-	-	-	3133	-	-	502	-	4435	-
	5. Ընթացիկ, կառուցման և գույքի ընթացիկ նորոգում	1200	1382	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2582	-
	Ընդամենը ըստ 25 հաշվի	2000	1382	-	9600	1344	617	3133	805	-	502	-	19383	9360
	1. Բանկորների աշխատակարծ և սոց ապահով. հատկացումներ	-	-	-	-	6552	2808	-	-	-	-	13813	9360	-
	1/1 Իրենական արտադրության ծախսումներ	162740	-	46800	-	-	-	-	-	506	1960	19301	245120	-
	Ընդամենը ըստ 20 հաշվի	162740	-	46800	-	6552	2808	-	-	506	1960	33114	254480	-
	1/2 Խոտանի ուղղման ծախսեր և անուղղելի խոտանի ինքնարժեք (հաճախված)	60	-	200	-	28	12	-	-	272	-	60 82	714	-
	Ը նդ ամենը ըստ էջի	166800	-	49000	9600	8204	4937	9090	2603	778	2800	13873 19383	288450	-

Քիվ 12 տեղեկագրի դարձերեսը՝ ըստ հիմնական արտադրամասերի ծախսերի
Ընդամենը ըստ բոլորակցող հաշիվների (Քիվ 10 օրագիր-օրդեր փոխարկելու համար) /տուր./

Կրեդիտագրվող հաշիվներ	10. «Կյուբեր»	13. «Փոքրածրեք և արտադ. տարի: մաշ-վածք»	70. «Հաշվարկներ անձ-տուն տեղի և արտադ. կենտրոններում»	69. «Հաշվարկներ արտադ. և արտադ. տարի: մաշ-վածք»	89. «Արտադ. տարի: մաշ-վածք»	23. «Օմսերի և արտադ. տարի: մաշ-վածք»	31. «Գույքի արժեքի փոփոխություններ»	20. «Ինքնարժեքի փոփոխություններ»	20. «Ինքնարժեքի փոփոխություններ»	28. «Արտադ. տարի: մաշ-վածք»	«Պրոտ-սով»	25/2 Ընդհանուր արտադրական ծախսեր	Ընդամենը
25-1	«Մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսեր»	2000	2000	280	120	5957	-	3178	-	-	-	-	13873
	մեխանիկական արտադրամաս	442	2000	280	120	5295	-	800	-	-	-	-	9337
	հավաքման արտադրամաս	2442	4000	560	1847	11252	-	3978	-	-	-	538	23210
25-2	«Ընդհանուր արտադրական ծախսեր»	2000	9600	1344	617	3133	-	1422	-	-	-	-	19383
	մեխանիկական արտադրամաս	2558	1342	840	-	2546	-	574	-	-	-	-	16510
	հավաքման արտադրամաս	4558	2724	2184	-	5679	-	1996	-	-	-	-	35893

		շարունակություն														
		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
20	«Հիմնական արտադրություն» մեխանիկական արտադրամաս հավաքման արտադրամաս Ընդամենը ըստ 20 հաշվի	162740	-	46800	6552	2808	-	-	-	-	506	1960	13813	19301	254480	
	«Արտադրական խտան» մեխանիկական արտադրամաս	60	-	200	28	12	-	-	-	272	-	-	60	82	714	
28	Ընդամենը	238600	2924	93800	13832	4992	16931	2400	5974	272	506	7290	23210	35893	445624	

ՃԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. Պրակտիկայում ընդհանուր գումարները գրանցվում են ըստ ձեռնարկության՝ անբողբոյամբ, առանց տառմանացնելու արտադրամասերը:

Քարվածք ընդհանուր տնտեսական ծախսերի հաշվառման թիվ 15 տեղեկագրի 199_թ. դեկտեմբեր (տ.թ.)

		1	5	7	8	10	12	13	17	19	21
	Հողվածի համարը										
Ա.	Չեղանարկության կտրակարման ծախսեր										
1-1	Չեղանարկության կտրակարման ապարատի աշխատողների աշխատանքի վճարման ծախսեր			12100						12100	
2-2	Գործուղումներ և փոխառումներ								120	120	
7-3	Այլ ծախսեր						40		60	1794	
Բ.	Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր					1694					
10-5	Հիմնական միջոցների ամորտիզացիա							1600		1600	

	1	5	7	8	10	12	13	17	19	21
11-6 Ոնդիանուր տնտեսական նշանակման շենքերի, կառույցների գույքի նորոգում և պահպանում	200	52	400	56	262	200	-	280	1450	-
12.7 Փորձարկումների, փորձերի, հետազոտությունների կատարում, ընդհանուր գործարանային լաբորատորիաների պահպանում, ծախսերի հետազոտության և տեխնիկական կատարելագործման համար	540	-	-	-	-	-	-	300	840	-
Դուրս է գրվում բաշխման կարգով	740	52	12500	1750	262	240	1600	760	17904	17904
Ընդամենը ըստ 26 հաշվի										

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ Կրճատելու նպատակով աղյուսակում բաց են բողմվել «տարվա սկզբից» ցուցանիշները, տրված են միայն գումարները ամսվա ընթացքում, որոնք բխում են տվյալ օրինակից: Դրվածների հերթական համարները ցույց են տրված համարիչով, ըստ օրագրա-օրդերային հաշվառման մեկ թիվ 15 տեղեկագրի, հայտարարով արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլացիաները, համայն հաշվառման և պլանավորման տիպային մեթոդական ցուցումն

9.12. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Արտադրության հաշվապահական հաշվառման խնդիրներից մեկը արտադրության կորուստների (կորուստներ խտտանից և պարապուրդներից) հաշվառման ճիշտ կազմակերպումն է: Արտադրության կորուստների հաշվառումը թույլ է տալիս որոշել դրանց չափը, բացահայտել պատճառները, մեղավորներին ու փոխհատուցման ենթակա գումարները:

Կորուստներ արտադրական խտտանից: Ձեռնարկության անարտադրողական ծախսերի մեջ նշանակալից տեսակարար կշիռ են կազմում կորուստները արտադրական խտտանից:

Կախված հայտնաբերման տեղից խտտանը լինում է ներքին՝ ձեռնարկությունում հայտնաբերված (մինչև գնորդին արտադրանքի առաքումը) և արտաքին՝ գնորդի կողմից հայտնաբերված:

Խտտանի ծախսերի և կորուստների հաշվառումը կատարվում է 28. «Արտադրական խտտան» կալկուլյացիոն հաշվում, ըստ արտադրամասերի ծախսերի տեղեկագրի (թիվ 12):

Հաշվի դեբետում արտացոլվում են անուղղելի խտտանի ինքնարժեքը և ուղղման վրա կատարված ծախսերը: Հաշվի կրեդիտով թիվ 10/1 օրագիր-օրդերում արտացոլվում են մեղավորներից պահված արտադրական խտտանի փոխհատուցման գումարները, մատակարարներից ստացված գումարները, կապված անհրաժեշտ որակ չունեցող հումքի մատակարարման հետ, անուղղելի խտտանի արժեքը՝ հնարավոր օգտագործման գներով: Հաշիվը փակում են մնացորդը (խտտանից կորուստների գումարը) փոխանցելով արտադրանքի ինքնարժեքին. դեբետ՝ 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշիվ, կրեդիտ՝ 28. «Արտադրական խտտան» հաշիվ:

Խտտանը ձևակերպում են ծանուցագրերով կամ ակտերով և մշակման փաստաթղթերի միջոցով, որոնց մեջ նշում են ընդունված պիտանի շինվածքների և խտտանի քանակը: Նույն փաստաթղթերում կազմում են անուղղելի խտտանի կալկուլյացիան և ցույց տալիս մեղավորներից գանձման ենթակա գումարները: Փաստաթղթերում և հաշվապահական ռեգիստրներում խտտանի պատճառները և մեղավորները գրանցում են ծածկագրերով: Այդ երկու նշանակումների (պատճառների և մեղավորների) միացումից ստացվում է խտտանի ծածկագիրը:

Խտտանի անալիտիկ հաշվառումը տարվում է ըստ կալկուլյացիոն օբյեկտների (պատվերների, արտադրատեսակների), որոնց վերաբերում է խտտանը:

Խտտանի ուղղման ծախսեր: Ուղղելի՝ ներքին խտտանից կորուստների հաշվառումը հանգում է ծախսումների խմբավորման, որոնք կապված են խտտանված արտադրանքի ուղղման հետ, հատկապես խտտանի ուղղման վրա ծախսված նյութերի, հումքի և կիսաֆաբրիկատների արժեքի,

հաշվարկված հիմնական և լրացուցիչ աշխատավարձերի, հատկացումների, ընդհանուր արտադրական ծախսերի և մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերի բաժնի հետ: Բոլոր այդ ծախսերը վերագրում են 28 հաշվի դեբետին: Ուղղվող արտադրանքի ինքնարժեքը մնում է թիվ 20 հաշվում:

Կորուստներ անուղղելի խտանից: Խտանի այդ տեսակի համար բնորոշ է այն, որ խտանված շինվածքները (դետալները) հանվում են արտադրությունից: Դրա հետ կապված, անհրաժեշտ է արտադրության ընդհանուր ծախսերից առանձնացնել այն բաժինը, որն ընկնում է խտանված և հանված արտադրանքի վրա ու դուրս գրել այն 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվից՝ ըստ ծախսերի հոդվածների (նյութեր, աշխատավարձ, մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր, ընդհանուր արտադրական ծախսեր) 28. «Արտադրական խտան» հաշվի վրա: Դրա համար հաշվարկում են խտանված շինվածքների ինքնարժեքը, ըստ ծախսերի հոդվածների, հետևյալ կերպ.

- հաշվարկվում են նյութերի արժեքը ըստ նորմաների, գնահատված մեծածախ գներով, գումարում փոխադրամթերման ծախսերը և հանում վերադարձվող մնացուկների արժեքը,

- որոշում են հիմնական և լրացուցիչ աշխատավարձերը ըստ նորմաների, սոցիալական ապահովագրության հատկացումները, ներառյալ խտանի հայտնաբերմանը նախորդող վերջին գործառնությունը,

- հաշվարկում են մեքենաների և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման և ընդհանուր արտադրական ծախսերը ըստ նորմաների, որոնք նախատեսված են նորմատիվային կալկուլյացիայում:

Ընդհանուր տնտեսական ծախսերը, նպատակային նշանակման գործիքների ու հարմարանքների մաշվածքը և այլ հատուկ ծախսեր խտանված արտադրատեսակների ինքնարժեքի հաշվարկի մեջ չեն ընդգրկվում:

Օրինակ. Մեխանիկական արտադրամասում, ըստ 01101 պատվերի (մետաղահատ հաստոց), բանվորի մեղքով անուղղելի խտան է համարվել 3 դետալ (ծածկագիրը 0102) վերջին (7-րդ) գործողությունում:

Թիվ 01021 դետալի նորմատիվային ծախսերը կազմել են (ռուբ., կոպ.)՝

կլոր պողպատ՝ 45-160 մմ, 1030 կգ՝ 7 կոպեկով	72-10
փոխադրամթերման ծախսեր (5 տոկոս)	3-60
հանվում է 50 կգ մնացուկների արժեքը	0-30
Ընդամենը նյութերի ինքնարժեքը՝ հանած մնացուկները	75-40
Աշխատավարձը՝ 6-րդ գործողությունը ներառյալ	8-00

Այդ տվյալների հիման վրա անուղղելի խտանի ինքնարժեքը կկազմի (ռուբ., կոպ.)՝

հիմնական նյութեր (կլորացված)	226-00
հիմնական աշխատավարձ	24-00
լրացուցիչ աշխատավարձ (6,5 %)	1-00
սոցիալական ապահովագրության հատկացումներ (14,5 %)	3-00
մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր (աշխատավարձի 31,66 %-ը)	8-00
ընդհանուր արտադրական ծախսեր (31,61 %)	10-00

Ընդամենը խտանի ինքնարժեքը, որը ենթակա է դուրսգրման 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվից 28. «Արտադրական խտան» հաշվի դեբետին 272-00

Խտանի համար մեղավոր ճանաչված բանվորներից ու ծառայողներից պահվում է. ուղղելի խտանի գծով՝ ուղղման արժեքը, իսկ անուղղելի խտանի գծով՝ նյութերի արժեքը՝ հանած թափոնները, հիմնական աշխատավարձի գումարը՝ չընդգրկելով խտանի արժեքը ջարդոնի գնով:

Բերված օրինակում խտանը հանձնվել է պահեստ, ջարդոնի գնով՝ 8 ռուբ. գումարով: Մեղավոր բանվորից պետք է պահվեր 242 ռուբ. (226 x x 24 - 8): Սակայն, աշխատանքային օրենսդրությամբ սահմանված է խտան թույլ տալու պահումների չափ՝ ամսվա աշխատավարձի 2/3-ը: Այսպես, եթե բանվորի աշխատավարձը 180 ռուբլի է, խտանի համար պահումների գումարը կկազմի 120 ռուբլի, կորուստը անուղղելի խտանից՝ 144 ռուբլի (272 - 8 - 120):

Կորուստներ արտաքին անուղղելի խտանից: Գնորդի կողմից հայտնաբերված արտաքին խտանը սովորաբար արտացոլում են փաստաթղթերում ոչ այն ամսվա ընթացքում, երբ պատրաստվել են խտանված շինվածքները, այլ՝ ավելի ուշ: Եինվածքի արժեքը արդեն դուրս է գրված 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվից: Դրա համար արտաքին անուղղելի խտանը գնահատում են արտադրական ինքնարժեքով, այսինքն՝ ներառելով նաև ընդհանուր տնտեսական ծախսերը: Բացի դրանից, խտանից առաջացած կորուստներին վերաբերում են նաև տրանսպորտային ծախսերը, որոնք ընդգրկված են եղել գնորդի հաշվի մեջ և տրանսպորտային ծախսերը՝ կապված խտանված շինվածքների վերադարձման հետ:

Խտանի մասին առանձին հաշվարկների և փաստաթղթերի տվյալները խմբավորում են արտադրության կորուստների տեղեկագրում:

3. Արտադրական խտտան

Ա. Ծախսեր

Արտադրամասի համարը	Չունք և նյութեր	Աշխատավարձ	Եվ այլն	Այլ արտադրական ծախսեր	Խոլք / Արտադրամասային ծախսեր
	1	2	3	4	5
խտտան (անուղղելի)					
01	226	24		12	10
Ծախսեր խտտանի ուղղման համար				442	

Բ. Կորուստներ

Ցուցանիշներ	Գումարը (ռուբ.)
1. Ընդամենը ծախսեր խտտանի գծով (Ա բաժնին համապատասխան)	714
2. Խտտանի մեջ կիսաֆաբրիկատների արժեքը	-
3. Խտտանի արժեքը՝ ընդունված որպես կիսաֆաբրիկատ, նյութեր և այլն (հնարավոր օգտագործման կամ իրացման գներով)	8
4. Դուրս է գրված մեղավոր անձանց կամ կազմակերպություններից	200
5. Կորուստներ ամսվա ընթացքում (կ. 1,2-կ. 3,4)	506
6. Կորուստներ տարվա սկզբից	5800

Այս տեղեկագրի հիման վրա գրանցումներ են կատարվում ըստ արտադրամասերի ծախսումների տեղեկագրերում և հիմնական արտադրության ու արտադրության խտտանի անալիտիկ ռեզիստրներում:

Այսպիսով, թիվ 12 տեղեկագրում, ըստ 01 արտադրամասի, կատարվելու են հետևյալ գրանցումները.

- 1. Դտ հաշիվ 28. «Արտադրական խտտան»
- Կտ հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» } 272 ռուբ.
- 2. Դտ հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն»
- Կտ հաշիվ 28. «Արտադրական խտտան» } 506 ռուբ.

Խտտանի ուղղման ծախսերը արդեն գրանցված են թիվ 12 տեղեկագրում՝ նյութերի, աշխատավարձի, մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերի և ընդհանուր արտադրական ծախսերի բաշխման աղյուսակների հիմ վրա: Բացի դրանից, 10/1 օրագիր-օրդերում գրանցում են ջարդոնի արժեքը 8 ռուբլի, 10. «Նյութեր» հաշվի դեբետում և խտտանի դիմաց պահումների գումարը 200 ռուբլի, 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշվի դեբետում, թղթակցելով 28 հաշվի կրեդիտի հետ (ընդամենը 208 ռուբլի):

Արտադրանքի խտտանից առաջացած կորուստները, որոնք դուրս են գրվում թիվ 20 հաշվին, մտնում են այն շինվածքի ինքնարժեքի մեջ, ըստ որի խտտան է հայտնաբերվել: Անավարտ արտադրության մեջ խտտանից կորուստներ չեն ընդգրկվում: Սակայն անհատական և մանր սերիական արտադրություններում, որտեղ կորուստները վերագրում են որոշակի պատվերի, որի գծով հայտնաբերվել է խտտան, կորուստները խտտանից ընդգրկվում են անավարտ մնացած պատվերի մեջ:

Անցյալ հաշվետու ժամանակաշրջանում մշակված հիմնական արտադրանքին վերաբերող արտաքին խտտանի կորուստները դուրս են գրվում ընթացիկ հաշվետու ամսում մշակված նմանատիպ շինվածքների ինքնարժեքին: Եթե հաշվետու ժամանակաշրջանում այդպիսի շինվածքներ չեն արտադրվել, ապա արտաքին խտտանի կորուստները բաշխում են ապրանքային արտադրանքի միջև, ըստ ընդհանուր տնտեսական ծախսերի բաշխման մեթոդի: Թիվ 28 հաշվին են դուրս գրում նաև արտադրանքի երաշխիքային նորոգման ծախսերի՝ սահմանված նորմաներին գերազանցող գումարները:

Արտադրանքի երաշխիքային սպասարկման և նորոգման ծախսերը նորմայի սահմաններում, երբ թողարկվող արտադրանքի համար սահմանված է շահագործման երաշխիքային ժամկետ, ըստ «Արտադրական այլ ծախսեր» կալկուլյացիոն հոդվածի վերագրում են 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվին:

Անհատական պատվերներով արտադրանքի թողարկման դեպքում, երբ սահմանվում է երաշխիք և ստեղծվում երաշխիքային պահուստաֆոնդ շահույթի հաշվին, ծախսերը ըստ երաշխիքի դուրս են գրում այդ պահուստաֆոնդի հաշվին:

Կորուստները պարապուրդներից: Ըստ ծագման պատճառների, տարբերում են արտաքին և ներքին պարապուրդներ: Արտաքին պատճառներով առաջացած պարապուրդներին են վերաբերում պարապուրդները՝ կապված դրսից էներգիայի մատակարարման, նյութերի կամ հումքի չստացման և այլնի հետ: Այդպիսի պարապուրդները ձևակերպում են ակտով, որը հաստատում է ձեռնարկության տնօրենը: Ակտում գրվում է պարապուրդի բնութագիրը, դրա տևողությունը օրերով կամ ժամերով՝ նշելով պարապուրդի սկիզբը և ավարտը, հաշվարկում են կորուստները պարապուրդից, որոշում պատճառները և մեղավորներին:

Արտաքին պատճառներով պարապուրդների ծախսերը առաջանում են պարապուրդի ժամանակի համար բանվորների հիմնական աշխատավարձից, լրացուցիչ աշխատավարձից, սոցիալական ապահովագրության հատկացումներից, ինչպես նաև պարապուրդի ընթացքում անարտադրողաբար ծախսված վառելիքի և էներգիայի արժեքից: Բոլոր այդ ծախսերը արտացոլվում են 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշվի դեբետում՝ «Կորուստներ պարապուրդներից» հոդվածով:

Պարապուրդի ընթացքում ծախսված բոլոր գումարների համար ներկայացվում է բողոքարկ՝ մեղավոր կազմակերպությանը: Լրացուցիչ հաշվարկում և այդ գումարներին ավելացնում են մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերը, ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր տնտեսական ծախսերը: Մինչև պարապուրդներից կորուստների փոխհատուցումը, հաշվային ռեզիստրներում չեն գրանցում ներկայացված բողոքարկների գումարները: Դրանց ստացման ժամանակ այդ գումարները գրանցում են 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշվի կրեդիտում՝ ըստ նույն հոդվածի և 51. «Հաշվարկային հաշիվ» հաշվի դեբետում:

Ներքին պատճառներով (արտադրամասերում առաջացած) պարապուրդների ծախսերին են վերագրում բանվորների հիմնական աշխատավարձը, ծախսված վառելիքի և էներգիայի արժեքը: Այդ ծախսերը արտացոլում են 25. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» հաշվի դեբետում՝ «Կորուստներ պարապուրդներից» հոդվածով:

9.13. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱԽՍՈՒՄՆԵՐԻ ԿՍՓՈՓՈՒՄԸ

Ըստ արտադրամասերի ծախսումները արտացոլելուց, թիվ 12 տեղեկագրում հանրագումարները հաշվելուց և հավասարակշռելուց հետո ամփոփում են բոլոր արտադրամասերի թիվ 12 տեղեկագրերի հանրագումարները, որոնք գրանցում են տեղեկագրերից մեկի դարձերեսին՝ «Ընդամենը ըստ թղթակցող հաշիվների» աղյուսակում: Հորիզոնական գումարների հանրագումարը պետք է հավասարակշռվի ուղղահայաց գումարների հանրագումարի հետ՝ սյունակ 20-ում: ճշտված տվյալները հիմք են հանդիսանում արտադրության ծախսերը, ըստ սինթետիկ հաշվառման հաշիվների, թիվ 10 օրագիր-օրդերի մեջ գրանցելու համար:

Այնուհետև անհրաժեշտ է որոշել ամբողջ ձեռնարկության տնտեսական գործունեության ծախսերը և հետևանքները, սահմանել, թե ինչպես են կատարվում արտադրության նախահաշիվը, արտադրանքի ինքնարժեքի պլանը և դրա իջեցման առաջադրանքները: Դրա համար թիվ 12 և 15 տեղեկագրերում հաշվառված արտադրության ծախսումները պետք է ընդհանրացնել ձեռնարկության մասշտաբով ամբողջությամբ, ինչպես ըստ տնտեսական տարրերի, այնպես և ըստ ծախսերի ուղղությունների ու որոշել սինթետիկ հաշվառման հաշիվներում կրեդիտային շրջանառությունը Գլխավոր գրքում գրանցելու համար:

Արտադրության ծախսերը ձեռնարկության մասշտաբով ամփոփում են թիվ 10 օրագիր-օրդերում: Այն կառուցված է շախմատային տեղեկագրի սկզբունքով. կրեդիտագրվող հաշիվները տեղադրած են ուղղահայաց, իսկ դեբետագրվողները, որոնք ներկայացնում են արտադրության ծախսերի հաշվառման հաշիվների համակարգը՝ հորիզոնական:

Օրագիր-օրդեր թիվ 10 (199 թ. ռեկտեմբեր)

ըստ 10, 12, 13, 20, 21, 23, 25/1, 25/2, 26, 31, 70, 82, 86, 88 հաշիվների կրեդիտի 20, 23, 25/1, 25/2, 26, 31, 89 հաշիվների դեբետի և ամփոփ տվյալներ արտադրության ծախսումների և արտադրանքի ինքնարժեքի վերաբերյալ

1. Արտադրության ծախսեր (շտբ.)

Տարի	Քաղաք	Թիվ 12 տեղեկագիր	Լույս	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	17	18	19	20	21	
1	Ստեփանավան	Քաղաքների կրեդիտից	Քաղաքների դեբետին	25/1 «Մեքենաների և սարքավորումների ամփոփումն ու շահագործման ծախսեր»	2442	600	3042	4558	344	4902	6870	231540	80	248414										
				25/2 «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր»																				
2	Ստեփանավան	Քաղաքների կրեդիտից	Քաղաքների դեբետին	Ընդամենը	3042	600	3642	4558	344	4902	6870	231540	80	248414										
				25/1 «Մեքենաների և սարքավորումների ամփոփումն ու շահագործման ծախսեր»	2442	600	3042	4558	344	4902	6870	231540	80	248414										
3	Ստեփանավան	Քաղաքների կրեդիտից	Քաղաքների դեբետին	Ընդամենը																				
				25/1 «Մեքենաների և սարքավորումների ամփոփումն ու շահագործման ծախսեր»																				
4	Ստեփանավան	Քաղաքների կրեդիտից	Քաղաքների դեբետին	Ընդամենը																				
				25/1 «Մեքենաների և սարքավորումների ամփոփումն ու շահագործման ծախսեր»																				
5	Ստեփանավան	Քաղաքների կրեդիտից	Քաղաքների դեբետին	Ընդամենը																				
				25/1 «Մեքենաների և սարքավորումների ամփոփումն ու շահագործման ծախսեր»																				

	1	2	5	7	8	9	10	12	13	14	15	17	18	19	20	21
7.	U															
	26 «Ընդունող տնտ. ծախսեր»	740		12500	1750		262	240	1600			760			17904	
	31 «Քալից ծածկեր»		52									496000			496000	
9.	89 «Առաջիկա ծախս և վճարումների պահուստա-ֆոնդեր»					3676										
10	20 «Երկարա-մրթման ծախսեր» կամ ծախսված նրախարհի արժեքների վատացի հնքարժեքի շե-դումները (*,-) հիմք հաշվարկ-ման գնումը, որոնք արտագրված են 20, 23, 28, 25, 31 և 69 հաշիվների ու-բնույթով	11264	312												13812	
	Օրագրի համագումարը														11576	
	վտ տնտ.	258418	2312	124000	18199		X	X	7838	X	X	57850	X	X	471593	
	տարրերի համալիր ծախսերի	X	X	X	X			2640	X	272	506	X	24514	40618	101618	17904

2. Արտադրության ծախսումների հաշվարկ ըստ տնտեսական տարրերի

Տողանշներ	Նյութեր		Վառ-մեք	Պահեստաձևում, փոքրածրք և արագանշ առարկաներ և ԸԱԱ յաշ-վածք	Աշխատատեղի վարձ	Արհեստագործական հատկացումներ	Քիմիական միջոցների ամրոտի-զացիա (մաշվածք)	Այլ ծախսեր (դրամա-կան ծախսեր և սե-վական արտադ-րության պարտադիր առար.)
	հումք և նյութեր	գնման կի-սառքերի-կատներ						
1.	175490	45760	37168	2312	124000	18199	7838	57850
2.								
3.								
6.								
8.	173282	45760	37168	2312	125000	18199	7838	57850

3. Ապրանքային արտադրանքի ինքնադեբի հաշվարկ

Տողի համարը	Ցախսերի կարկուցային հոդվածներ	Դուրսը և նյութեր	Բանկոմենի հիմնական աշխատանքային	Բանկոմենի կրահարմարված	Քաղաքացիների օգնությունը և օգնությունները	Մարքայական արժեքի փոփոխությունները	Ընդհանուր արժեքի փոփոխությունները	Կորուստ խտանումը	Ընդհանուր փոփոխական ծախսեր	Ընդհանուր
	Ս	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Ցախսեր ըստ 20 հաշվի հերթի	243116	79000	4740	11080	23150	35811	506	16904	414287
2.	ճշումներ ըստ Ցախսերի հոդվածների, անուղղորդ հոսքերի և արքայադրուների կարգավորման ժամանակ կիրառվող կառուցվածքային փոփոխությունները	-226	-24	-	-	-12	-10	-	-	-272
3.	Անվարտ արտադրության փակասողի գծով կորուստների փոխհատուցման ուղղված գումարները	-1200	-	-	-	-	-	-	-	-1200
4.	Արժեքային մնացուկների արժեքը (-)	52456	9810	558	1378	2878	4888	-	2748	74711
5.	Անվարտ հիմնական արտադրության մնացուկը անսկզբակետին (-)	41070	7410	444	1037	2196	3248	-	1852	57257
6.	Հիմնական արտադրության արժեքային արտադրության փակասողի ինքնադեբի խտանումը և փոփոխությունները	253076	81376	4854	11396	23820	37441	506	17800	430269

Թիվ 10 օրագիր-օրդերում գրանցումներ կատարելու կարգը հետևյալն է. հիմնական և օժանդակ արտադրությունների արտադրամասերի անփոփոխ հանրագումարները (ներառյալ 28 հաշվի տվյալները) գրանցում են դրա առաջին մասում, թիվ 12 տեղեկագրի հորիզոնական տվյալները ցույց են տալիս արտադրամասերի ծախսումները ըստ հաշիվների դեբետի, այսինքն ըստ ուղղությունների, իսկ ուղղահայաց տվյալները ըստ հաշիվների կրեդիտի, այսինքն ըստ տարրերի: 25/2. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» հաշվի դեբետի հանրագումարը պետք է հավասար լինի տվյալ հաշվի կրեդիտի՝ 19-րդ սյունակի հանրագումարին, նմանապես և՛ 25/1. «Մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր» հաշվի գծով:

Թիվ 10 օրագիր-օրդերում արտադրության վրա ընդհանուր արտադրական ծախսերը գրանցելուց և ստուգելուց հետո գրանցում են տվյալները թիվ 15 տեղեկագրից:

Այնուհետև թիվ 10 օրագիր-օրդերում հաշվում են ուղղահայաց և հորիզոնական հանրագումարները: Ուղղահայաց հանրագումարները գրանցում են երկու տողերից մեկում. «Ընդամենը ծախսումներ ըստ տնտեսական տարրերի» (ընդհանուր գումարը 20-րդ սյունակում 471593 ռուբլի) և «Ընդամենը համալիր ծախսեր» (ընդհանուր գումարը 20-րդ սյունակում՝ 101618 ռուբ. և 21-րդ սյունակում՝ 17904 ռուբլի):

Ներքին շրջանառության գումարների գրանցման, բաշխման ճշտությունը ստուգում են դրանց համեմատման միջոցով: Օրինակ,

1) 25. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» հաշվի դեբետի ընդհանուր գումարը (40367 ռուբլի) և 20-րդ սյունակը հավասար են տվյալ հաշվի կրեդիտի գումարին (19-րդ սյունակում)

2) 23. «Օժանդակ արտադրություն» հաշվի դեբետի ընդհանուր գումարը (28717 + 1000 = 29717) հավասար է տվյալ հաշվի կրեդիտի գումարին՝ 10-րդ սյունակում, եթե չկան ծառայություններ դրսի համար և դուրս գրումներ նյութական հաշիվներին: Կրեդիտի շրջանառությունը կազմում է միայն 27599 ռուբլի, քանի որ 2118 ռուբլին դուրս է գրվել ոչ արտադրական հաշիվներին և արտացոլվել է թիվ 10/1 օրագիր-օրդերում,

3) 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշվի դեբետի ընդհանուր գումարը՝ 17904 ռուբլի, հավասար է կրեդիտի շրջանառությանը, որը գրանցվել է 21-րդ սյունակում,

4) 28. «Արտադրական խտան» հաշվի կրեդիտային շրջանառության գումարը փոքր է խտանի մեղավորներից գանձված և խտանված արտադրանքից մնացած նյութերի արժեքի գումարի չափով: Այն համեմատում են թիվ 14 տեղեկագրում կատարված հաշվարկի հետ:

Թիվ 10 օրագիր-օրդերի տվյալները հիմք են հանդիսանում արտադրական ծախսումները ըստ տնտեսական տարրերի և ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկելու համար:

Օրվա 10, 12, 13, 20, 21, 23, 25, 26, 28, 29, 31, 69, 70, 84, 02, 89 և այլ հաշիվների կրեդիտի և համապատասխան հաշիվների դեբիտի անալիտիկ տվյալներ ըստ 03.86 հաշիվների

Երջանատվություններ ըստ բրանչերի հաշիվների (տուբ.)

Հաշիվների դեբետին	Հաշիվների կրեդիտին			10/3. «Վառելիք»			
	10. «Նյութեր»			10/3. «Վառելիք»			
	հաշվառման գներով	շեղումներ (+/-) կամ փոխադրամբերման ծախս.	հաշվառման գներով	1ա	1բ	2ա	2բ
10. «Նյութեր» (վախժանելի)	-	-	-	700	44	-	-
12. «Փոքրածախ և պրագամաչ առարկաներ»	-	-	-	-	-	-	-
13. «Փոքրածախ և պրագամաչ առարկաների մաշվածք»	-	-	-	-	-	-	-
40. «Պատրաստի արտադրանք»	-	-	-	700	44	-	-
43. «Կոմերցիոն ծախսեր»	-	-	-	-	-	-	-
46. «Իրացում»	-	-	-	-	-	-	-
51. «Հաշվարկային հաշիվ»	-	-	-	-	-	-	-
69 «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով»	-	-	-	-	-	-	-
70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով»	-	-	-	-	-	-	-
84. «Պակասորդներ և արժեքների վնասումներ կորուստներ»	-	-	-	-	-	-	-
02 «Հիմնական միջոցների մաշվածք»	-	-	-	700	44	-	-
88. «Հատուկ նշանակման հիմնադրամներ»	-	-	-	247154	11264	2000	312
ԸՆդամենը	-	-	-	247854	11308	2000	312
Ըստ թիվ 10 օրագիր-օրգրի	-	-	-	-	-	-	-
Հանրագումար	5992	-	-	17000	280	2118	-
	-	-	-	124000	18199	27599	7838
	5992	-	-	141000	18479	29717	7838

Հաշի համարը	12 ՓԱՍ շեղումները կամ փոխադրամբերման ծախսերը		13. «Փոքրածախ և պրագամաչ առարկաների մաշվածք»	70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով»	69. «Հաշվարկներ սոցիալական ապահովության գծով»	89. «Արժեքների և ծախսերի պատուստաֆոններ»	23. «Օժանդակ արտադրություն»	31. «Պակասումներ և շրջանի ծախսեր»	02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք»
	4ա	4բ							
	5	6							
89	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	20	-	-	1000	-	60	-	-	-
12	4840	-	-	-	-	-	2118	-	-
13	1132	-	-	-	-	-	-	-	-
40	-	-	-	-	-	-	-	-	-
43	-	-	-	1000	-	60	-	-	-
46	-	-	-	-	-	-	-	-	-
51	-	-	-	3000	-	-	-	-	-
69	-	-	-	-	-	-	-	-	-
70	-	-	-	-	-	-	-	-	-
84	-	-	-	-	-	-	-	-	-
02	-	-	-	-	-	-	-	-	-
88	-	-	-	12000	-	-	-	-	-
	5992	-	-	17000	280	120	2118	-	-
	-	-	-	124000	18199	5720	27599	2640	7838
	5992	-	-	141000	18479	5840	29717	2640	7838

Հաշվի համարը	20 «Հիմնական արտադրություն»	28 «Արտադրական խտան»	84 «Պակասումներ և արժեքների վիճարկումներ»	Տարբեր (այլ օրագիր-օրերում արտացոլված գումարներ)	25/1 «Անբնական և արքայադրամների պահպանման և շահագործման ծախսեր»	25/2 «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր»	Ընդամենը ըստ տնտեսական կազմերի	26 «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր»
	12	13	14	15	16	17	18	19
89	-	-	-	14490	-	-	-	-
10	1200	8	-	-	-	-	-	-
12	-	-	-	-	-	-	-	-
13	-	-	-	-	-	-	-	-
40	430269	-	-	888	-	-	-	-
43	-	-	-	-	-	-	-	-
46	-	-	-	-	-	-	-	-
51	-	-	-	-	-	-	-	-
69	-	200	-	-	-	-	-	-
70	-	-	-	-	-	-	-	-
84	-	-	-	-	-	-	-	-
02	-	-	-	-	-	-	-	-
88	-	-	-	-	-	-	-	-
	431469	208	-	15378	-	-	473309	-
	272	506	-	57850	24514	40367	573211	17904
	431741	714	-	73288	24514	40367	1046520	17904

Ըստ թղթակցող հաշիվների, ծախսումների հանրագումարը թիվ 10 օրագիր-օրդերից փոխանցում են թիվ 10/1 օրագիր-օրդեր «ըստ թիվ 10 օրագիր-օրդերի» տողի: Թիվ 10/1 օրագիր-օրդերը թիվ 10 օրագիր-օրդերի շարունակությունն է: Նրանում արտացոլվում են նույն հաշիվների շրջանառությունները ըստ կրեդիտի, ինչ որ՝ թիվ 10 օրագիր-օրդերում, սակայն ոչ արտադրական հաշիվների դեբետի հետ թղթակցությամբ: Հանրագումարները գումարում են և ստանում հաշիվների կրեդիտային շրջանառությունների ընդհանուր գումարը՝ Գլխավոր գրքում գրանցելու համար:

Արտադրության ծախսումների հաշվարկ ըստ տնտեսական տարրերի: Արտադրության ծախսումների նախահաշիվը կազմում են առանց ներքին և ներգործարանային շրջանառության: Հաշվառման տվյալները նախահաշվի հետ համադրելու համար անհրաժեշտ է ընդհանուր շրջանառությունից հանել ներքին և ներգործարանային շրջանառությունները: Ներքին շրջանառությունը հանում են անմիջապես թիվ 10 օրագիր-օրդերում «Համալիր ծախսեր» տողով՝ հատուկ հաշվարկի միջոցով: Այդ տողում գրանցում են գումարներ, որոնք իրենցից ներկայացնում են նախկինում արտացոլված արտադրության ծախսումների տարրերի կրկնակի դուրսգրումը արտադրական հաշիվներին: Օրինակ, 25 հաշվի դեբետում հաշվառված են ծախսումների տարրեր՝ հունք և նյութեր՝ 4902 ռ., աշխատավարձ՝ 18600 ռ. և այլն: Այնուհետև, ընդհանուր արտադրական ծախսերի բաշխման ժամանակ այդ գումարները դուրս են գրվել երկրորդ անգամ՝ արտադրության հաշիվների դեբետին: Նմանապես իրականացվում են գործառնություններ 23, 31, 28 և 26 հաշիվների հետ: Առաջին անգամ ծախսերը արտացոլվում են այդ հաշիվների դեբետին, երկրորդ անգամ՝ դուրս գրվում են ծախսերի կրեդիտից արտադրության հաշվի դեբետին: Եթե հաշվի առնենք, որ բանվորներին հաշվարկված արձակուրդային գումարները արտացոլվում են 89. «Առաջիկա վճարումների ծախսեր և պահուստաֆոնդեր» հաշվի դեբետում, ապա այդ հաշվի կրեդիտի գումարը նույնպես կլինի ծախսերի տարրերի կրկնված արտացոլում: Այսպիսով, ներքին շրջանառության գումարը տվյալ օրինակում կկազմի 119522 ռ. (101618 + 17904):

Ներգործարանային շրջանառությունը ռեսուրսների շրջանառությունն է ձեռնարկությունում, այսինքն՝ նյութերի և կիսաֆաբրիկատների պատրաստում սեփական արտադրության համար, մնացուկների ստացում արտադրամասերից, նյութական արժեքների ավելցուկների ստացում, սեփական արտադրության փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք, արբիտրաժային տուրքերից ստացված գումարներ: Այն հանվում է արտադրության ծախսումներից (տես՝ թիվ 10 օրագիր-օրդերի «Արտադրության ծախսումների հաշվարկ ըստ տնտեսական տարրերի»)

արյուսակը): Հաշվարկի առաջին տող են փոխանցում ծախսերի գումարները, ըստ տնտեսական տարրերի, թիվ 10 օրագիր-օրդերից (օրինակում՝ 471593 ռուբլի), հանվում է նյութերի մնացուկների արժեքը՝ 1200 ռուբ. և վերջնական խոտանից մուտքագրված ջարդոնի արժեքը՝ 8 ռուբլի (ընդամենը 1208 ռ.):

6-րդ տողով հունքի և նյութերի ծախսերից հանում են նյութերի մթերման համար հաշվարկված աշխատավարձը, որը արտացոլվել է թիվ 10/1 օրագիր-օրդերում, ըստ 70 հաշվի կրեդիտի և 10 հաշվի դեբետի՝ 1000 ռ. գումարով: Այս գումարը ավելացնում են աշխատավարձին: Ապա, ըստ սեփական արտադրության գործիքների և այլ փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների, հաշվարկում են մաշվածքի գումարը՝ տարրերի ծախսերի կազմից այն հանելու նպատակով: Մաշվածքի գումարը հաշվարկում են այսպիսի եղանակով. որոշում են ընթացիկ ամսում պահեստ մուտքագրված սեփական արտադրության փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների տեսակարար կշիռը ընթացիկ ամսվա մուտքի ընդհանուր գումարի մեջ թիվ 10 տեղեկագրի թիվ 1 տեղեկանքի տվյալներով (ըստ Հաստոցագործարանի՝ 34,62 % /2118 x 100 : 6118/): Ապա հաշվարկում են շահագործման հանձնված փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների ընդհանուր արժեքը (4080 ռ.), որից սեփական արտադրության՝ 1412 ռ. (34,62%` 4080 ռուբլուց): Այդ գումարը ենթակա է հանման՝ ծախսերի տարրերից, ըստ «պահեստամասեր, ՓԱԱ և դրանց մաշվածք» սյունակի: Ապրանքային արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկման ժամանակ հաշվի են առնում շեղումները թիվ 12 հաշվով: Բոլոր ավելացվող և հանվող գումարների արտացոլումից հետո ստանում ենք արտադրության ծախսումների գումարները ըստ տարրերի, առանց ներգործարանային շրջանառության: Ցույց տրված տվյալները օգտագործում են՝ ձեռնարկությունում արտադրության նախահաշվի կատարման հսկողության և հաշվետվության կազմման համար:

9.14. ԱՆԱՎԱՐՏ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ԵՎ ՀԱՇՎԱՊՈՒՄԸ

Մշակման բոլոր փուլերը չանցած և տեխնիկական վերահսկողության բաժնի կողմից չընդունված արտադրանքը, ինչպես նաև պատվիրատուի կողմից չընդունված, չավարտված աշխատանքները անվանվում են անավարտ արտադրություն, իսկ դրանց վերաբերող ծախսերը՝ անավարտ արտադրության ծախսեր: Նախքան արտադրանքի մշակման և պահեստ հանձնելու հետ կապված ծախսերի որոշումը, անհրաժեշտ է առանձնացնել դրանք անավարտ արտադրությանը վերաբերող ծախսերից, քանի որ ամսվա ընթացքում այդ ծախսերը հաշվառվում են միասին:

Անավարտ արտադրության չափերի հաշվարկման համար անհրաժեշտ է դետալների, հանգույցների և այլնի մնացորդների շարժի հաշվառում մշակման բոլոր փուլերում, պետք է պարբերաբար ստուգել դրանց առկայությունը, հաշվառման տվյալները համեմատել գույքագրման տվյալների հետ:

Անավարտ արտադրության մնացորդների շարժման օպերատիվ քանակական հաշվառումը վարում են արտադրամասերի դիսպետչերական բյուրոյի աշխատողները: Սակայն, անավարտ արտադրության ծախսերի մնացորդների վերաբերյալ ավելի ճշգրիտ տվյալներ կարելի է ստանալ միայն անավարտ արտադրության գույքագրման անցկացման միջոցով:

Անավարտ արտադրության գնահատումը: Այն արտադրություններում, ուր մշտապես առկա են լինում անավարտ արտադրությանը փոխանցվող մնացորդները, թողարկված արտադրանքին վերաբերող ծախսերի որոշման համար անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր ամիս դրանք գնահատել: Թողարկված արտադրանքի ինքնարժեքը որոշում են ըստ հետևյալ հաշվարկի. ամսվա սկզբի դրությամբ անավարտ արտադրությանը գումարում են ամսվա ընթացքում կատարված ծախսերը, հանում վերադարձված և դուրս գրված գումարները, ինչպես նաև ամսվա վերջի դրությամբ անավարտ արտադրությունը: Կարևոր է ճիշտ որոշել անավարտ արտադրության մնացորդները և գնահատել դրանք: Մնացորդների վերաբերյալ տեղեկությունների բոլոր տեսակի սխալները անխուսափելիորեն կհանգեցնեն թողարկված արտադրանքի ինքնարժեքի խեղաթյուրման:

Արտադրության անհատական և մանր սերիական բնույթի ձեռնարկություններում հաշվառման պատվերային եղանակի դեպքում սովորաբար անավարտ արտադրության հատուկ գնահատում չեն կատարում: Դրա արժեքը որոշվում է անավարտ պատվերների ծախսերով:

Խոշոր սերիական և մասսայական արտադրություններում անավարտ արտադրությունը գնահատում են յուրաքանչյուր ամիս: Գնահատման անցկացման եղանակի տարբերությունը կախված է արտադրության ծախսերի հաշվառման կիրառվող մեթոդից:

Օրինակ. Մեքենաշինական գործարանում հաստոցը պատրաստվում է նախապատրաստման և հավաքման արտադրամասերում: Հետևաբար, տարբեր քանակության շինվածքներ մշտապես գտնվում են յուրաքանչյուր արտադրամասի անավարտ արտադրության մեջ և մշակման տարբեր փուլերում: Ամսվա սկզբի դրությամբ, գույքագրման ակտի հիման վրա, սահմանվել է արտադրանք.

Նախապատրաստման արտադրամասում, 6-րդ գործառնության պրոցեսում՝ 10 հատ,
հավաքման արտադրամասում, 2-րդ գործառնության պրոցեսում՝ 15 հատ:

Տվյալներ նախապատրաստման արտադրամասում անավարտ արտադրության գնահատման համար. 1 հաստոցի նյութերի ծախսը՝ 340 ռուբլի, աշխատավարձը լրիվ մշակման համար՝ 100 ռուբլի, իսկ 6-րդ գործառնության համար՝ 80 ռուբլի. հավաքման արտադրամասում:

սում մեկ հաստոցի նյութերի ծախսը՝ 300 ռուբլի, լրիվ հավաքման աշխատավարձը՝ 70 ռուբլի, իսկ գույքագրման պահին՝ 50 ռուբլի:

Արտադրության հաշվառման ոչ կիսաֆաբրիկատային տարբերակի դեպքում անավարտ շինվածքների արժեքը, ըստ ուղղակի ծախսերի, կորոշվի հետևյալ կերպ (ռուբ.).

<i>Նախապատրաստման արտադրամաս</i>	
Նյութեր - 340 (10+15)	8500
Աշխատավարձ (80 x10)+(100x15)	2300
<i>Հավաքման արտադրամաս</i>	
Նյութեր (300x15)	4500
Աշխատավարձ (50x15)	750
<hr/>	
Ընդամենը՝ 16050	

Արտադրության հաշվառման կիսաֆաբրիկատային տարբերակի դեպքում այդ օրինակի տվյալները այսպիսի տեսք կունենան (ռուբ.).

<i>Նախապատրաստման արտադրամաս</i>	
Նյութեր - (340x10)	3400
Աշխատավարձ - (80x10)	800
<hr/>	
Ընդամենը՝ 4200	
<i>Հավաքման արտադրամաս</i>	
Նյութեր.	
նախապատրաստման արտադրամասի (340x15)	5100
հավաքման արտադրամասի (300x15)	4500
Աշխատավարձ.	
նախապատրաստման արտադրամասի (100x15)	1500
հավաքման արտադրամասի (50x15)	750
<hr/>	
Ընդամենը՝ 11850	
Հանրագումար՝ 16050	

Երկու դեպքում էլ անավարտ արտադրության ուղղակի ծախսերի գնահատումը վերջին հաշվով միևնույնն է (16050 ռուբլի): Հետևաբար, արտադրանքի թողարկման ինքնարժեքը գնահատված է ճիշտ: Ըստ արտադրամասերի, ստանում են տարբեր արդյունքներ: Օրինակ, ոչ կիսաֆաբրիկատային տարբերակի դեպքում բոլոր շինվածքները գնահատվում են որոշակի արտադրամասի ծախսերով, անկախ այն բանից, թե գույքագրման ժամանակ որ արտադրամասում են գտնվում: Այսպիսով, անավարտ արտադրությունը ոչ կիսաֆաբրիկատային եղանակով գնահատելու դեպքում հնարավոր է որոշել արտադրամասային ծախսերի բաժինը ձեռնարկության ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ,

սակայն հնարավոր չէ որոշել տվյալ արտադրամասի կողմից թողարկված շինվածքների արտադրամասային ինքնարժեքը:

Տվյալ արտադրամասի արտադրանքի արտադրամասային ինքնարժեքի որոշման համար անհրաժեշտ է գնահատել անավարտ արտադրության մնացորդները միայն ըստ տվյալ արտադրամասի ծախսերի: Այդ նպատակի համար գնահատում են անավարտ արտադրությունը և ցույց տալիս «ըստ արտադրամասի ծախսերի», այսինքն՝ նոր առաջացած ծախսեր ըստ արտադրամասերի:

Ինչպես երևում է անավարտ արտադրության գնահատման բերված հաշվարկներից, հիմնական չափանիշը հանդիսանում է ուղղակի ծախսերի գումարի որոշումը: Ուղղակի ծախսերը (նյութեր և հիմնական աշխատավարձ) հաշվարկում են յուրաքանչյուր կալկուլյացիոն օբյեկտի գործող նորմաների հիման վրա: Մնացած ծախսերը որոշում են տոկոսներով ուղղակի ծախսերի գումարի հանդեպ.

- փոխադրամթերման ծախսերը և վերադարձվող մնացուկները՝ նյութերի նորմատիվային արժեքի հանդեպ,

- բանվորների լրացուցիչ աշխատավարձը՝ նորմատիվային կալկուլյացիայում սահմանված տոկոսներով, նորմայի հիմնական աշխատավարձերի հանդեպ,

- սոցիալական ապահովագրության հատկացումները՝ տոկոսներով, երկու մեծությունների գումարի հանդեպ (հիմնական և լրացուցիչ աշխատավարձերը՝ ըստ նորմայի),

- մեքենաների և սարքավորումների պահպանման և շահագործման ծախսերը հաշվարկվում են ըստ նախահաշվային դրույքների (ծախսերի)՝ սարքավորման մեկ ժամ աշխատանքի և սարքավորման աշխատանքի վրա՝ ծախսված նորմավորված ժամանակի քանակի, սակայն դրանց հետագա հաշվարկով հիմնական աշխատավարձի (ըստ նորմայի) գումարի հանդեպ,

- ընդհանուր արտադրական և ընդհանուր տնտեսական ծախսերը՝ երկու ցուցանիշների գումարի հանդեպ՝ ըստ նորմայի (աշխատավարձ, սարքավորումների և մեքենաների պահպանման և շահագործման ծախսեր):

Կիրառում են նաև անավարտ արտադրության գնահատման պարզեցված եղանակ. աշխատավարձի գումարը չեն հաշվարկում ըստ գործառնությունների, այլ վերցնում են միջինը՝ 50 %-ը, այն արտադրամասի լրիվ վճարի, որտեղ գտնվում է անավարտ արտադրանքը, իսկ նախորդ արտադրամասերով լրիվ վճարը:

Անավարտ արտադրության գույքագրումը անց են կացնում արտադրամասային գույքագրման հանձնաժողովները, որոնց կազմի մեջ մտնում են դիսպետչերական բյուրոյի, հաշվապահության աշխատողները և տեղամասերի վարպետները: Գույքագրման արդյունքները ձևակերպում են

Ձիվ 01101 արտադրանքի (մետաղահատ հաստոց) նորմատիվային կալկուլյացիա
դեկտեմբեր 199 թ.

ակտով, որտեղ անավարտ արտադրության մնացորդները ցույց են տալիս ըստ դետալների, հանգույցների և դրանց մշակման փուլերի (օպերացիաների): Անավարտ արտադրության գույքագրման ակտը կազմում են պիտանի դետալների, հանգույցների և այլնի համար:

Անավարտ արտադրության գույքագրման ակտերը հանձնվում են հաշվապահության արտադրական խմբին, որտեղ դրանք մշակվում են, այսինքն՝ կազմում են համեմատական տեղեկագրեր տարբերությունների համար, եթե այդպիսիք եղել են, գնահատում են անավարտ արտադրության փաստացի մնացորդները, հաշվային ռեզիստորներում համապատասխան գրանցումներով կարգավորում են անավարտ արտադրության հայտնաբերված ավելցուկները և պակասորդները: Պրակտիկայում այդ հաշվարկները կատարում են ըստ արտադրանքի տեսակների կամ խմբերի՝ կալկուլյացիոն տեղեկագրերում, արտադրության անալիտիկ հաշվառման տեղեկագրերում:

Անավարտ արտադրության փաստացի ինքնարժեքի ամփոփ աղյուսակ-հաշվարկ
199 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ
Ըստ Հաստոցագործարանի (կրճատ) (ռուբ.)

Ծախսումների հոդվածներ	Եինվածք թիվ 01101 մետաղահատ հաստոց	Այլ շինվածքներ	Ընդամենը
1	2	3	4
Հումք և նյութեր	28004	13066	41070
Աշխատավարձ եվ այլն	4482	2928	7410
Ընդամենը արտադրական ինքնարժեք առ 1/1-199 թ.	37680	19577	57257

Անավարտ արտադրության վերահաշվարկ
199 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ
Արտադրանք 01101 (մետաղահատ հաստոց)

Ցուցանիշներ	Կալկուլյացիայի հոդվածներ		Արտադրական ինքնարժեք	
	Նյութեր	Եվ այլն	Աշխատավարձ	Եվ այլն
1. Անավարտ արտադրությունը առ 01.12, ըստ 01.11.199 թ. նորմաների	34512-00		6610-00	53382-00
2. Նորմատիվային կալկուլյացիա ըստ 01.11.199 թ. նորմաների	13800-00		3700-00	24619-00
3. Նորմատիվային կալկուլյացիա ըստ 01.12.199 թ. նորմաների	13632-00		3620-00	23921-90
4. Նորմաների փոփոխման ինդեքսը (տոկոսներով)	98,78		97,74	97,16
5. Անավարտ արտադրություն առ 01.12 վերահաշվարկված ըստ 01.12.199 թ. նորմաների	34090-00		6490-00	51566-00
6. Նորմաների փոփոխություն (տող 1-տող 5)	+422-00		+142-00	+1816-00

Կալկուլյացիայի հոդվածների անվանումը	Ծածկագիր		Գումար (մասնակի) ռուբ. կոպ.	Ընդամենը ըստ հոդվածի, ռուբ. կոպ.
	Հոդվածի	արտադրամասի		
Հումք և նյութեր	11	01	10440,00	
Նույնը	11	02	3192,00	13632,00
Գնովի կիսաֆաբրիկատներ	21	02	1668,00	1668,00
Մնացուկներ	31	01	-72,00	-72,00
Ընդամենը նյութեր առանց մնացուկների	-	01	10328,00	
		02	4860,00	15228,00
Փոխադրամթերման ծախսեր	41	01	522,00	
	41	02	159,60	681,60
Ընդամենը նյութեր	-	01	10890,00	
		02	5019,60	15909,60
Բանվորների հիմնական աշխատավարձ	83	01	2400,00	
	83	02	1220,00	3620,00
Բանվորների լրացուցիչ աշխատավարձ	84	01	156,00	
	84	02	79,30	235,30
Բանվորների սոցապ հատկացումներ Մեքենաների ու սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսեր	85	01	370,60	
Բանվորների հիմնական աշխատավարձի հանդեպ տոկոսային հարաբերություն 31,66%	85	02	188,40	559,00
Նույնը ըստ 02 արտադրամասի՝ 25,33%	88	01	759,80	
Ընդհանուր արտադրական ծախսեր. 31,61% աշխատավարձի և սարքավորումների պահպանման ու շահագործման ծախսերի հանդեպ	88	02	309,00	1068,80
Նույնը ըստ 02 արտադրամասի՝ 40,84 %	89	01	998,90	
Ընդհանուր արտադրական ծախսեր արտադրանքի վրա՝ ըստ երկու արտադրամասի միասին, համապատասխանաբար՝ 34,62%	89	02	624,40	1623,30
		01	1557,53	
		02	744,07	2301,60
Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր 19,32 %	90			90,59
Ընդամենը արտադրական ինքնարժեք				23921,90

Անավարտ արտադրության ինքնարժեքի մեջ չեն ընդգրկում խտանից կորուստները, հատուկ նշանակման գործիքների մաշվածքի արժեքը: Նշված ծախսերը վերագրում են միայն պատրաստի արտադրանքի թողարկմանը: Եթե կորուստները խտանից վերաբերում են որոշակի պատվերին, որը ամսվա վերջին անավարտ է մնացել, ներառվում են անավարտ արտադրության ինքնարժեքի մեջ:

Վերը շարադրված է անավարտ արտադրության գնահատման կարգը խոշոր սերիական և մասսայական արտադրություններում: Հայթայթող ճյուղերում թողարկված արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկման ժամանակ անավարտ արտադրությունը հաշվի չի առնվում: Արտադրություններում, որտեղ անավարտ արտադրության ինքնարժեքը չնչին մեծություն է կազմում թողարկված արտադրանքի արժեքի հանդեպ (արդյունաբերության թեթև և այլ ճյուղերում), այն գնահատում են կալկուլյացիայի հոդվածների կրճատված անվանացանկով, այսինքն՝ չեն ընդգրկում ընդհանուր գործարանային ծախսերը, իսկ երբեմն և՛ արտադրամասային ծախսերը:

*9.15. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԱՆԱԼԻՏԻԿ ՀԱՇՎԱՌՍԱՆ ԵՎ
ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԻՆՔՆԱՐԺԵՔԻ ԿԱԼԿՈՒԼՅԱՑԻԱՅԻ
ԱՌԱՆՁՆԱԳՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՆՈՐՄԱՏԻՎԱՅԻՆ ՄԵԹՈՂԻ ԴԵՊՔՈՒՄ*

Թիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվի անալիտիկ հաշվառումը նորմատիվային մեթոդի դեպքում վարում են արտադրության հաշվառման տեղեկագրում:

«Անավարտ արտադրություն ամսվա սկզբին» տողը լրացնում են ըստ անցյալ ամսվա տեղեկագրի տվյալների:

Անավարտ արտադրության նորմաների փոփոխման գումարը մեծացնում է ընթացիկ ամսվա նորմատիվային ծախսերը, եթե նորմատիվները փոփոխվում են նվազեցման կողմը, դրա համար հաշվետու կալկուլյացիա կազմելու ժամանակ այդ գումարը ներառում են արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ՝ «+» նշանով:

Անավարտ արտադրությունը ամսվա վերջի դրությամբ (երբեմն եռամսյակը մեկ) հաշվարկում են փաստացիի առկայությամբ (օգտագործում են գույքագրման և նորմատիվային ինքնարժեքի տվյալները): Արտադրանքի թողարկումը նույնպես գնահատում են նորմատիվային ինքնարժեքով: Դրա համար էլ ամսվա սկզբի դրությամբ անավարտ արտադրության նորմատիվին ավելացրած հաշվետու ամսվա ծախսերը, հանած թողարկումը և դուրս գրումները, միշտ պետք է հավասար լինեն նորմատիվային ինքնարժեքով անավարտ արտադրությանը ամսվա վերջի դրությամբ: Տեսականորեն դուրս բերված մնացորդի համընկնումը փաստացի տվյալների հետ պետք է համարել նորմալ: Սակայն, ձեռնարկություններում հաճախ լինում են անհամապատասխանություններ, եթե դրանցից հանենք անավարտ արտադրության գույքագրման միջոցով բացահայտված պակասորդները և ավելցուկները, ապա կմնան անհամապատասխանություններ՝ պայմանավորված շեղումների ոչ ճիշտ հաշվառման, այդ

թվում շեղումների ոչ ճիշտ փաստաթղթավորման հետ (օրինակ, պատշաճ կերպով չի ձևակերպվել նյութերի փոխարինումը, խոտանի ուղղման համար դուրս է գրվել նյութ՝ առանց փաստաթղթում պատշաճ գնահատման, դուրս են գրվել կարգագրեր՝ իրականում չկատարված աշխատանքների համար, հավելագրումներ և այլն):

Այն բանից հետո, երբ արտադրության հաշվառման տեղեկագրում գրանցվում են ծախսումները ըստ նորմաների և ըստ նորմաներից շեղումների, հաշվարկում են ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքը:

Ըստ նորմաների թողարկված ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքը հաշվարկում են՝ նորմատիվային կալկուլյացիայի ծախսումների նորման բազմապատկելով շինվածքի կամ շինվածքների խմբերի թողարկման քանակով: Թողարկված արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը որոշելու համար անհրաժեշտ է պարզել տվյալ արտադրանքին ընկնող նորմաների փոփոխությունների և նորմաներից շեղումների բաժինը:

Այստեղ հնարավոր են երկու տարբերակներ.

1/ նորմաների փոփոխությունները և նորմաներից շեղումները վերագրում են թողարկված արտադրանքին և ամսվա վերջի դրությամբ անավարտ արտադրությանը՝ նորմատիվային ծախսերի համամասնությամբ,

2/ նորմաների փոփոխությունները և նորմաներից շեղումները ամբողջությամբ վերագրում են թողարկված արտադրանքին, իսկ անավարտ արտադրությունը ամսվա վերջի դրությամբ հաշվարկում են նորմատիվային արժեքով:

Երկար տեխնոլոգիական ցիկլ ունեցող արտադրություններում, որպես կանոն, անավարտ արտադրության փոխանցվող մնացորդները ունեն մեծ տեսակարար կշիռ՝ թողարկված արտադրանքի հանդեպ, այդ պատճառով նորմաների փոփոխումները և նորմաներից շեղումները տվյալ դեպքում ներառում են համախառն արտադրանքի մեջ:

Դրա համար հաշվարկում են նորմաների փոփոխությունների և նորմաներից շեղումների ինդեքսները՝ շեղման կամ փոփոխման գումարը բաժանելով ըստ նորմայի մնացորդի և ծախսումների գումարի վրա (անավարտ արտադրության մնացորդ ամսվա սկզբին՝ գումարած ծախսեր ամսվա ընթացքում):

Ինդեքսները կարելի է հաշվարկել գործակիցների տեսքով կամ տոկոսային հարաբերությամբ: Բերենք ինդեքսներ՝ հաշվարկված որպես փոփոխման գումարների և նորմաներից շեղումների գումարների տոկոսային հարաբերություններ, ըստ նորմաների ծախսումների գումարի: Օրինակ, «Հիմնական նյութեր» հոդվածով փոփոխման ինդեքսը կկազմի $0,242\% (+422 \times 100) : [174260 \times (174476 - 216)]$, նորմաներից շեղումների ինդեքսը հավասար կլինի $0,8\% (1360 \times 100 : 17260)$: Այդպես կարելի է հաշվարկել ինդեքսներ կալկուլյացիայի բոլոր հոդվածների համար և

դրանց օգնությամբ փոփոխման ու շեղումների գումարները բաշխել թողարկված արտադրանքի և ամսվա վերջի դրությամբ անավարտ արտադրության միջև:

Օրինակ. Ըստ «Հիմնական նյութեր» հոդվածի, արտադրանքի թողարկումը նորմայով կազմում է 149952 ռ. (13632 ռ.00 կոպ x 11 հատ): Ամսվա վերջի դրությամբ անավարտ արտադրության մնացորդը՝ 24308 ռ.: Փոփոխությունների գումարը՝ (+) 422 ռուբ., ինդեքսը՝ (+) 0,242%: Շեղումների գումարը՝ (-) 1360 ռ., ինդեքսը՝ 0,8%: Թողարկման վրա դուրս գրվող գումարը՝ (+) 363 ռ., (242 % 149952 ռուբլուց), Շեղումները՝ (-) 1170 ռ. (0,8%՝ 149952 ռուբլուց): Թողարկման փաստացի ինքնարժեքը ըստ «Հիմնական նյութեր» հոդվածի՝ 149145 ռ. (149952 + 363 - 1170):

Նույն կարգով հաշվարկվում են անավարտ արտադրության մնացորդին վերաբերող փոփոխությունների և շեղումների գումարները:

Հաստոցագործարանի 01101 ծածկագրով արտադրատեսակի ապրանքային թողարկման փաստացի ինքնարժեքը կազմում է 264583 ռուբ., որից ըստ նորմայի՝ 263141 ռուբ., նորմաների փոփոխությունները՝ (+) 1571 ռուբ., նորմաներից շեղումները՝ (-) 129 ռուբ.:

Եթե ծախսերի հաշվառումը կատարվում է ըստ արտադրանքի յուրաքանչյուր տեսակի, ապա մեկ արտադրանքի ինքնարժեքը որոշում են ամբողջ թողարկման արժեքի գումարը թողարկման քանակության վրա բաժանելու միջոցով: Դրա համար արտադրության ծախսումների հաշվառման տեղեկագրի հիման վրա կազմում են հետևյալ ձևի կալկուլյացիաներ.

Մետաղահատ հաստոցի ինքնարժեքի կալկուլյացիա
199 թ. դեկտեմբերի
(կրճատված)

Ցուցանիշներ	11 հաստոցների թողարկման արժեքը ըստ նորմայի	Մեկ հաստոցի փաստացի ինքնարժեքը				Մեկ հաստոցի պլանային արժեքը
		ըստ նորմայի	ըստ նորմաների փոփոխման	ըստ նորմաներից շեղումների	ընդամենը	
Հիմնական նյութեր	149952,00	13632,00	+33,00	-106,40	13558,60	13700,00
Աշխատավարձ	39820,00	3620,00	+11,60	+111,50	3743,10	3800,00
Եվ այլն						
Ընդամենը արտադրական ինքնարժեք	263141,00	23921,90	+142,80	-11,70	24053,00	24200,00

Նորմատիվային ծախսումները վերցնում են նորմատիվային կալկուլյացիայից, դրանց ավելացնում են նորմաների փոփոխությունները և շե-

ղումները նորմաներից: Արդյունքում ստանում են մեկ արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը՝ 24053 ռ. 00 կոպ., որը բաղկացած է ծախսերից ըստ նորմայի՝ 23921 ռ. 90 կոպ.: գումարած նորմաների փոփոխությունը ամսվա սկզբի մնացորդից՝ 142 ռ. 80 կոպ. և հանած ամսվա ընթացքում գործող նորմաների հանդեպ տնտեսում՝ 117 ռ. 70 կոպ.: Մեկ հաստոցի ինքնարժեքը պլանով նախատեսված էր 24200 ռ., այսինքն՝ նորմատիվից բարձր 147 ռ. 00 կոպ.: Նորմատիվային և պլանային ինքնարժեքի տարբերությունը պայմանավորված է նրանով, որ նորմատիվային ինքնարժեքի մեջ արտացոլվում են գործող (ընթացիկ) պրոգրեսիվ նորմաները, որոնք մինչ ընթացիկ ամսվա սկիզբը յուրացվել են ձեռնարկությունում, աշխատանքի ամբողջ ժամանակաշրջանի ընթացքում: Դրա համար նորմատիվային կալկուլյացիան նման է գալիք ամսվա ծախսերի փաստացի մակարդակին և ծառայում է նորմաներից շեղումների բացահայտմանը՝ տվյալ պահին ծախսումների կատարման ժամանակ:

Պլանային ինքնարժեքը արտացոլում է միջին նորմաներ, որոնք պլանավորվում են տարվա համար, դրա համար պլանային կալկուլյացիան նախընտրելի չէ տվյալ պահին ծախսերի կատարման նկատմամբ հսկողություն սահմանելու համար:

Պրակտիկայում թույլ են տրվում բացառություններ: Այսպես, ռետինե, կոշիկի, տրիկոտաժի ձեռնարկություններում և արդյունաբերության այլ ճյուղերում, որտեղ տարվա ընթացքում նորմաները չեն փոփոխվում կամ փոփոխվում են աննշան, արտադրության ծախսումների ընթացիկ հսկողության համար նորմատիվային կալկուլյացիաների փոխարեն կիրառում են պլանային կալկուլյացիաներ: Բացի դրանից, դրանք կիրառում են անհատական և մանր սերիական արտադրություններում ու շինարարության մեջ շեղումներ հաշվառելու համար:

Այդ արտադրություններում դժվար է կազմել նորմատիվային կալկուլյացիաներ արտադրանքների անկրկնելիության հետևանքով: Այդ արտադրություններում նորմաների փոփոխումը հաշվառում են որպես շեղումներ նորմաներից: Այդ դեպքում պլանային (նախահաշվային) կալկուլյացիաները չեն վերահաշվում մինչև պատվերի կատարման վերջը կամ շինարարության ավարտը:

9.16. ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԹՈՂԱՐԿՄԱՆ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Տեխնիկական մշակման բոլոր փուլերով անցած, սահմանված ստանդարտներին կամ տեխնիկական պայմաններին համապատասխանող և պահեստ հանձնված շինվածքները կոչվում են պատրաստի արտադրանք:

Արտադրությունից արտադրանքի հանձնումը պահեստ ձևակերպվում է բեռնագրերով, որոնք դուրս են գրվում արտադրամասերում, երկու օրինակից: Մեկ օրինակը հանձնվում է պահեստապետին, իսկ մյուսը՝ վերջինիս ստորագրությամբ, արտադրանքի ընդունման մասին, մնում է արտադրամասում:

Հաշվապահությունում հանձնման բեռնագրերի հիման վրա լրացնում են կուտակման տեղեկագրեր ամսվա ընթացքում թողարկված պատրաստի արտադրանքի մասին: Ամսվա վերջում տեղեկագրում հաշվում են թողարկված պատրաստի արտադրանքի քանակը ըստ տեսակների և գնահատում պլանային ինքնարժեքով (մեր օրինակում թողարկված արտադրանքի պլանային ինքնարժեքը 434200 ռուբլի է): Այդ գնահատությամբ վարում են պատրաստի արտադրանքի անալիտիկ հաշվառումը:

**Պատրաստի արտադրանքի թողարկման տեղեկագիր
199 թ. դեկտեմբեր**

Ամսաթիվը	Սետղահատ հաստոցներ		Փորագրող մկրատներ		Կորացման մեքենաներ		Այլ շինվածքներ	Ընդամենը (ռուբ.)
	փաստաթղթի համարը	քանակը	փաստաթղթի քիվը	քանակը	փաստաթղթի քիվը	քանակը		
03	301	2	302	2	303	2	-	-
06	304	2	305	4	306	3	-	-
Եվ այլն								
Ընդամենը Պլանային գին		11		16		20		
Պլանային ինքնարժեք		24200		4200		3100		
Փաստացի ինքնարժեք		266200		67200		62000	38800	434200
Արդյունքը տնտեսում		264583		66400		61846	37440	430269
		-1617		-800		-154	-1360	-3931

Ըստ տեսակների կամ ըստ պատվերների, պատրաստի արտադրանքի արտադրական ինքնարժեքը որոշում են հիմնական արտադրության անալիտիկ հաշվառման տվյալներով: Արտադրանքի յուրաքանչյուր տեսակի (պատվերի) բացահայտված ինքնարժեքի գումարները գրանցում են պատրաստի արտադրանքի թողարկման տեղեկագրում և հանրագումարի բերելով ստանում են ամբողջ թողարկման փաստացի ինքնարժեքը (430069 ռ.): Դրանից հետո որոշում են փաստացի ինքնարժեքի շեղման գումարը (տնտեսում կամ գերաժախս) պլանային ինքնարժեքից ինչպես ըստ արտադրանքի տեսակների, այնպես էլ ըստ ամբողջ թողարկման: Օրինակում տնտեսումը 3931 ռ. է:

**Տեղեկագիր (քարտ)
արտադրության հաշվառման քիվ 20 հաշվի, շինվածքի ծածկագիրը՝ 01101**

Հաստատված
մեծամուկություն

Ամիս	Տարի	Արտադրանքի անվանումը		Չափի միավոր	Թողարկման քանակը
		199 թ.	մետաղախառ հաստոց		
Ամիս	199 թ.	Պողոթնամետ (կրեմիտ)	Պողոթնամետ (կրեմիտ)	հատ	11
Ինքնբերում, %		Երոստով Երոստով	Երոստով Երոստով	Ն	Ն
Ընդամենը ծախսեր անվանագրի մնացորդի հետ		Ն	Ն	Ն	Ն
Հաշվետու անվան ծախսեր		Ն	Ն	Ն	Ն
Անվատ արտադրության վերահաշիվ		Ն	Ն	Ն	Ն
Անվատ արտադրության անվան վերջին		Ն	Ն	Ն	Ն
Կալվալյացիայի հոլիվոդները		Ն	Ն	Ն	Ն
Հիմնական նյութեր և այլն		Ն	Ն	Ն	Ն
Այլուստ		Ն	Ն	Ն	Ն
Ընդամենը արտադրական ինքնարժեք		Ն	Ն	Ն	Ն

Քիվ 101 պատվերի թողարկման փաստացի ինքնարժեքը կազմում է 264583 ռուբլի (263141 + 1571 - 129):

Թիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվի անալիտիկ հաշվառման տվյալները սինթետիկ հաշիվների հետ համեմատելու համար հաշվարկում են ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքը թիվ 10 օրագիր-օրդերի թիվ 3 աղյուսակում:

Ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքը հաշվարկելու համար հիմք են հանդիսանում 20. «Հիմնական արտադրություն» և «Փոխադրամթերման ծախսեր» հաշիվների դեբետի հանրագումարային տվյալները: Դրանք փոխադրում են հաշվարկի առաջին տող: Ապա, ճշտման գումարները գրանցում են «Արտադրության ծախսեր» կապված արտադրանքի անուղղելի խոտանի և արժեքավոր մնացուկների արժեքի հետ» հոդվածով:

Ճշտման գումարները գրանցելուց հետո, գրանցում են անավարտ արտադրության արժեքը ամսվա սկզբի և վերջի դրությամբ ու հաշվարկում հիմնական արտադրության կողմից թողարկված ապրանքային արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը: Մեր օրինակում այն կազմում է 430269 ռուբլի:

Ըստ թողարկման տեղեկագրի տվյալների, ճշտված՝ ապրանքային արտադրանքի ինքնարժեքի հաշվարկի հետ, կատարում են գրանցում թիվ 10/1 օրագիր-օրդերում, ըստ 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվի կրեդիտի՝ 40. «Պատրաստի արտադրանք» հաշվի դեբետի թղթակցությամբ (430269 ռուբլի): Բացի դրանից, մեր օրինակում նորոգման-մեխանիկական արտադրամասի կողմից կատարվել են աշխատանքներ զործիքների պատրաստման և կապիտալ նորոգման գծով: Այդ աշխատանքների արժեքը նույնպես գրանցում են թիվ 10 և 10/1 օրագիր-օրդերներում, ըստ 23. «Օժանդակ արտադրություն» հաշվի կրեդիտի՝ թղթակցելով հետևյալ հաշիվների դեբետի հետ (ռուբլ.).

89. «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր» շենքերի և կառուցվածքների նորոգման համար	9736.00
12. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ» գործիքների պատրաստման համար	2118.00

Անհրաժեշտության դեպքում, հաշվետու ժամանակաշրջանում թողարկված արտադրանքի, պատվիրատուներին հանձնված աշխատանքների և մատուցված ծառայությունների մասին տեղեկատվության ամփոփման, ինչպես նաև այդ արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների փաստացի արտադրական ինքնարժեքի շեղումները նորմատիվային (պլանային) ինքնարժեքից բացահայտելու համար օգտագործում են 37. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) թողարկում» հաշիվը:

Սույն գլխում այդ հաշվի կիրառման կարգը չի քննարկվում: 37. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) թողարկում» հաշիվը

ակտիվա-պասիվային է, մնացորդ չի ունենում, քանի որ ամեն ամիս փակվում է, օգտագործվում է թողարկված արտադրանքի, կատարված աշխատանքների և մատուցված ծառայությունների փաստացի ծախսերի նորմատիվային (պլանային) ինքնարժեքից շեղումները բացահայտելու համար: Հաշվի դեբետում արտացոլվում է փաստացի արտադրական ինքնարժեքը 20. «Հիմնական արտադրություն», 23. «Օժանդակ արտադրություն» և այլ հաշիվների թղթակցությամբ, կրեդիտում նորմատիվային (պլանային) ինքնարժեքը: Եթե փաստացի ինքնարժեքը որոշվում է ամիսը ավարտվելուց հետո, ապա նորմատիվայինով ամսվա ընթացքում, արտադրանքի թողարկմանը, ծառայությունների մատուցմանը, աշխատանքների կատարմանը զուգընթաց, դրանց ծավալը դուրս են գրում թղթակցելով 40. «Պատրաստի արտադրանք», 45. «Առաքված ապրանքներ», 46. «Խրացում» հաշիվների հետ: Շեղումները որպես շրջանառությունների տարբերություն. ա) ստորմվում են, եթե նորմատիվային ծախսերը գերազանցում են փաստացի ծախսերին (Դտ 40,45,46 կտ 37), բ) լրավցում են Դտ 40,45,46 կտ 37 գրանցումով:

Ձեռնարկությունը ինքնուրույն է որոշում կայացնում 37 հաշվի կիրառման մասին, քանի որ նույն դերը փաստորեն կատարում է 40. «Պատրաստի արտադրանք» հաշիվը:

Հաշիվ 37. «Արտադրանքի (ծառայությունների, աշխատանքների) թողարկում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	Դ	Կ
20, 23 -	Թողարկված արտադրանքի, կատարված աշխատանքների, մատուցված ծառայությունների փաստացի ինքնարժեքը (սովորաբար ամիսը ավարտվելուց հետո)	Կատարված և հանձնված աշխատանքների և ծառայությունների կամ թողարկված արտադրանքի նորմատիվային (պլանային) ինքնարժեքը (թողարկմանը զուգընթաց) Ստորնո՝ նորմատիվային ինքնարժեքը փաստացիին գերազանցելու դեպքում (տնտեսում)
		- 40, 45, 46
		- 40, 45, 46
		Գերաձախս՝ փաստացի ծախսեր նորմատիվային ինքնարժեքը գերազանցելու դեպքում
		- 40, 45, 46

Այսպիսով, քննարկելով «Արտադրության ծախսումների հաշվառումը և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիան» թեման, հարկ է նշել, որ անկախ սեփականության տեսակներից (պետական, մասնավոր, խառը), կազմակերպչական-իրավական ձևերից (բաժնետիրական, վարձակալական, սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն և այլն) կամ գործունեության տեսակից (ժողովրդական սպառման ապրանքների արտադրություն, մեքենաշինություն, մետաղագործություն և այլն), յուրաքանչյուր ձեռնարկություն կողմնորոշվում է նախ և առաջ արտադրության պրոցեսի ձևի ընտրությամբ: Արտադրության պրոցեսում ստեղծվում են պայմաններ շահութաբերության հետագա բարձրացման համար, կամ դրա միջոցով ձեռնարկությունը մատնվում է սնանկացման (անվճարունակության): Դրա համար էլ ծախսերի մանրակրկիտ հաշվառումը, հսկողությունը ծախսերի նորմաների պահպանության վրա, ժամանակին կատարված նորոգման աշխատանքները, մարքեթինգային ծառայությունները, ձեռնարկության տեխնիկական և տնտեսագիտական ճիշտ կառավարումը ուղիներ են՝ գործունեության անհրաժեշտ հետևանքների հասնելու համար, որին և նպաստում է հաշվապահական (հաշվային) տեղեկատվությունը:

ՉԼՈՒԽ 10

ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ ԵՎ ԻՐԱՑՈՒՄԸ

10.1. ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԸ, ԴՐԱ ԻՐԱՑՈՒՄԸ ԵՎ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Պատրաստի արտադրանքը ձեռնարկության արտադրական պրոցեսի վերջնական արդյունքն է: Այն տվյալ ձեռնարկությունում ամբողջությամբ մշակված շինվածքներն ու արտադրանքներն են, որոնք համապատասխանում են ստանդարտների պահանջներին և տեխնիկական պայմաններին, ընդունվել են տեխնիկական վերահսկողության բաժնի կողմից և հանձնվել պատրաստի արտադրանքի պահեստ: Ձեռնարկությունները արտադրանք են պատրաստում կնքված պայմանագրերին, հաստատված տեսականուն, քանակին և որակի մշակված պլանային առաջադրանքներին խիստ համապատասխան, մշտապես մեծ ուշադրություն դարձնելով թողարկվող արտադրանքի ծավալի ավելացման, տեսականու ընդլայնման և որակի բարձրացման հարցերին՝ ուսումնասիրելով շուկայի պահանջները:

Ներկա պայմաններում հիմնական նշանակությունը տրվում է ըստ պայմանագիր-մատակարարումների իրացմանը՝ ձեռնարկության տնտեսական գործունեության արդյունավետությունը, նպատակահարմարությունը որոշող աշխատանքի տնտեսական ցուցանիշներից մեկին: Իրացման ծավալի մեջ կարող է ընդգրկվել առաքված և բացթողնված արտադրանքը՝ անկախ այն բանից, թե դրա դիմաց վճարները ձեռնարկության հաշվարկային հաշվին մուտքագրվել են, թե՛ մուրհակներ են ստացվել:

Այսպիսով, իրացման պրոցեսը ավարտում է ձեռնարկության տնտեսական միջոցների շրջապտույտը, որը հնարավորություն է տալիս կատարել պետական բյուջեի, բանկերի հանդեպ վարկերի գծով, բանվորների ու ծառայողների, մատակարարների հանդեպ իր պարտավորությունները և փոխհատուցել արտադրական ծախսերը: Իրացման պլանը չկատարելը առաջ է բերում շրջանառու միջոցների շրջանառելության դանդաղում, գնորդների հանդեպ պայմանագրային պարտավորությունների չկատարման համար տուգանքներ, ուշացում է վճարումները, վատթարացնում է ձեռնարկության ֆինանսական վիճակը:

Իրացման ծավալի հետ միասին ձեռնարկությունը պլանավորում է շահույթի գումարը (ծավալը): Դա հնարավոր է, որովհետև արտադրանքի վաճառքի (պայմանագրային) գների սահմանման ժամանակ դրա կազմի մեջ է ընդգրկվում շահույթի (եկամտի) որոշակի գումար կամ տոկոս: Եթե

ըստ պայմանագրի (պլանի) իրացման ենթակա արտադրանքի քանակը բազմապատկենք պայմանագրային գնով, ապա կստանանք դրա վաճառքի արժեքը ըստ պլանի, իսկ շահույթի տոկոսից ելնելով, հաշվարկում են շահույթի պլանային գումարը: Դա հիմք է հանդիսանում պետբյուջեի շահութահարկի մասհանումների կանխավճարային վճարումների հաշվարկման համար:

Շահույթի փաստացի գումարը որոշվում է ամեն ամիս, որպես իրացված արտադրանքի վաճառքի արժեքի և նրա լրիվ փաստացի ինքնարժեքի (արտադրանքի արտադրական ինքնարժեքը և վաճառքի հետ կապված ծախսերը) տարբերություն՝ հանած ավելացված արժեքի հարկի և ակցիզների գումարները:

Այդ պատճառով էլ ձեռնարկություններում հաշվապահական հաշվառման կազմակերպման համակարգում հատուկ տեղ է գրավում պատրաստի արտադրանքի, դրա առաքման ու իրացման հաշվառումը, որի խնդիրների մեջ են մտնում.

- պատրաստի արտադրանքի թողարկման, պահեստներում դրա պաշարների վիճակի և պահպանման, կատարված աշխատանքների և ծառայությունների ծավալի նկատմամբ սիստեմատիկ հսկողության սահմանումը,

- առաքված և բացթողնված արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ժամանակին և ճիշտ փաստաթղթային ձևակերպումը, գնորդների հետ հաշվարկների կազմակերպումը,

- վերահսկողությունը մատակարարման պայմանագրերի պլանների կատարման նկատմամբ՝ ըստ իրացված արտադրանքի ծավալի ու տեսականու,

- իրացված արտադրանքի դիմաց ստացված գումարների, դրա արտադրության և իրացման փաստացի ծախսերի ժամանակին և ճշգրիտ հաշվարկը, շահույթի գումարների հաշվարկը:

Այս խնդիրների հաջող իրականացումը կախված է ձեռնարկության աշխատանքի համաչափությունից, վաճառահանման և պահեստային տնտեսության ճիշտ կազմակերպումից, տնտեսական գործառնությունների ժամանակին փաստաթղթային ձևակերպումից:

10.2. ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԳՆԱԴԱՏՈՒՄԸ, ԴՐԱ ԱՆՎԱՆԱՑԱՆԿԸ

Պատրաստի արտադրանքը մտնում է ձեռնարկության շրջանառու միջոցների կազմի մեջ և, այդ իսկ պատճառով, «Հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին» կանոնադրության համաձայն, պետք է հաշվեկշռում արտացոլվի փաստացի արտադրական ինքնարժեքով:

Պատրաստի արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը կարելի է հաշվարկել միայն հաշվետու ժամանակաշրջանը (ամիսը) ավարտվելուց հետո: Իսկ արտադրանքի շարժը տեղի է ունենում ամեն օր (թողարկումը, բացթողումը, առաքումը, իրացումը), այդ իսկ պատճառով ընթացիկ հաշվառման համար անհրաժեշտ է արտադրանքի պայմանական գնահատումը: Պատրաստի արտադրանքի շարժի ամենօրյա ընթացիկ հաշվառումը կատարվում է կամ պլանային արտադրական ինքնարժեքով, կամ ձեռնարկության պայմանագրային գներով, կամ էլ՝ բացթողնման մանրածախ գներով, որոնք կոչվում են հաշվառման գներ:

Այսպես, միավոր արտադրանքի պլանային գինը մշակվում է ձեռնարկության կողմից: Ամսվա վերջում պլանային ինքնարժեքը պետք է հասցվի փաստացիին պատրաստի արտադրանքի խմբերի կտրվածքով շեղումների գումարների և տոկոսների հաշվարկման ճանապարհով: Շեղումների գումարները և տոկոսները հաշվարկվում են ելնելով ամսվա սկզբին արտադրանքի մնացորդից և ամսվա ընթացքում դրա ստացումից: Շեղումները ցույց են տալիս ձեռնարկության կողմից թույլ տրված տնտեսումը կամ գերածախսը, ուստի և բնութագրում են արտադրական պրոցեսում նրա աշխատանքի արդյունքները: Շեղումները հաշվառվում են նույն հաշիվներում, ինչ որ պատրաստի արտադրանքը և գրանցվում են ստորմոյով՝ տնտեսումը կամ սովորական գրանցումով՝ գերծախսը: Շեղման տոկոսը և առաքված արտադրանքի պլանային ինքնարժեքը հնարավորություն են տալիս հաշվարկելու դրա փաստացի ինքնարժեքը և մնացորդը պահեստներում ամսվա վերջին:

Օրինակ. Ամսվա սկզբին պահեստում պատրաստի արտադրանքի մնացորդի պլանային ինքնարժեքը՝ 56000 ռուբ., պահեստում պատրաստի արտադրանքի մնացորդներում շեղումների գումարը՝ 4000 ռուբ. (տնտեսում): Հաշվետու ամսում թողարկված արտադրանքի պլանային ինքնարժեքը 944000 ռուբ.: Հաշվետու ամսում թողարկված արտադրանքի շեղումների գումարը՝ 360000 ռուբ. (տնտեսում):

$$\begin{aligned} \text{Շեղման տոկոսը} &= \frac{\text{Շեղումների գումարը} \times 100}{\text{Մնացորդ} + \text{ստացումը պլանային ինքնարժեքով}} = \\ &= \frac{(4000+360000) \times 100}{(56000+944000)} = 4\% \text{ (տնտեսում):} \end{aligned}$$

Հաշվետու ամսում պլանային ինքնարժեքով պատրաստի արտադրանք է առաքվել 800000 ռուբլի: Առաքված արտադրանքում շեղումների գումարը (տնտեսումը) 320000 ռուբլի է (800000 x 4 : 100):

Հաշվապահական հաշվառման հաշիվներում այդ գումարները արտացոլվում են հետևյալ ձևով:

Պատրաստի արտադրանքի ինքնադրձեցի արտադրությունը հաշվկներում

Չափված արտադրություն	Չափված 40. «Պատրաստի արտադրանք»	Չափված 45. «Արտադրանքի արտադրանքի կամ հաշվի 46. «Արտադրանքի իրացում»
Թողարկված արտադրանքի պլանային ինքնադրձեցը՝ 944000 Պլանային գներից շեղումներ՝ - 36000	Սն. (56000 - 4000) = 52000 944000 /-/ 36000	800000 32000 768000
Ընդամենը թողարկված արտադրանքի փաստացի ինքնադրձեցը՝ 908000	908000 Սն. (200000 - 8000)	768000

Հաշվառման մեջ պատրաստի արտադրանքի գնահատման այլ ձևերի (պայմանագրային, մեծածախ կամ մանրածախ գների) օգտագործման դեպքում շեղման գումարները և տոկոսները հաշվարկվում են նույն կարգով:

Պատրաստի արտադրանքի շարժի հաշվառման ճիշտ կազմակերպման համար մեծ նշանակություն ունի դրա անվանացանկի՝ տվյալ ձեռնարկության կողմից մշակվող շինվածքների տեսակների անվանումների ցանկի մշակումը: Դրա կազմման հիմքում դրվում է որոշակի հատկանիշներով պատրաստի շինվածքների դասակարգումը, որը հնարավորություն է տալիս մի շինվածքը տարբերել մյուսից (մոդելը, ճշտության դասը, ծևը, արտիկուլը, մակնիշը, տեսակը): Անվանացանկային համարը կարող է ունենալ տարբեր քանակի թվեր:

Անվանացանկից օգտվում են ձեռնարկության հետևյալ ծառայությունները.

- դիսպետչերականը՝ շինվածքների թողարկման գրաֆիկի կատարման հսկողության համար,
- արտադրամասերը՝ թողարկման տեսականու վերահսկման և պատրաստի շինվածքները պահեստ հանձնելու ժամանակ բեռնագրերի դուրս գրման համար,
- մարքեթինգի բաժինը՝ պայմանագրային մատակարարումների կատարման հնարավորությունների վերահսկման համար,
- հաշվապահությունը՝ անալիտիկ հաշվառման և ամփոփագրերի ու հաշվետվությունների կազմման համար:

Օրինակ, Հաստոցագործարանի պատրաստի արտադրանքի անվանացանկի մեջ ընդգրկված են հետևյալ ցուցանիշները.

Շինվածքի տեսակը	Շինվածքի տեսակի կոդը	Մակնիշը, մոդելը	Մակնիշի, մոդելի կոդը	Կշանակման կոդը	Անվանացանկային համարը	1 հատի գինը /մեծածախ/, ու.բ.	1 հատի բացթողման /պայմանագրային/ գինը, ու.բ.
Հաստոց	01	Սետաղահատ	10	Արդյու-	01101	2700	30000
Սկրատ	02	Փորագրող	11	նաբե-	02111	480	6000
Սեքբենա	03	Կորացման	12	րական	03121	350	5000

10.3. ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ՇԱՐՃԻ, ԴՐԱ ԱՌԱՔՄԱՆ ԵՎ ԻՐԱՑՄԱՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԱՎՈՐՈՒՄԸ

Թողարկված պատրաստի արտադրանքը արտադրության ոլորտից անցնում է շրջանառության ոլորտ: Այս պրոցեսը ֆիքսվում է սկզբնական փաստաթղթերում՝ ընդունման-հանձնման բեռնագրերում, ակտերում, տեղեկագրերում, պլան-քարտերում և այլն:

Պատրաստի արտադրանքի բացթողումը և դրա առաքումը ձևակերպվում է հրաման-բեռնագրով, որի մեջ ընդգրկված են երկու փաստաթղթեր՝ հրաման պահեստին և բաց թողման բեռնագիր: Պահեստին հրամանը դուրս է գրում համապատասխան ծառայությունը՝ գնորդների հետ կնքված պայմանագրի պայմաններին համապատասխան, նշելով գնորդի անվանումը, նրա կողը, արտադրանքի քանակը և տեսականին («կարգազրվել է» սյունը), առաքման ժամկետը:

Նյութապես պատասխանատու անձը (պահեստապետը) կոմպլեկտավորում է արտադրանքը ըստ յուրաքանչյուր հրամանի և փոխանցում առաքիչին առաքման համար, քանակը գրանցելով «բաց է թողնվել» սյունում:

Փաստաթուղթը ստորագրվում է ծառայության պետի, պահեստապետի և առաքիչի կողմից: Հրաման-բեռնագիրը ձևակերպվում է երկու օրինակով՝ առաքիչը հանձնվում է առաքիչին՝ ապրանքատրանսպորտային բեռնագրի համաձայն՝ առաքման տեղերի քանակը, բեռի զանգվածը և մինչև կայարան արտադրանքի փոխադրման համար վճարված երկաթուղային սակագնի գումարը նշելու համար: Երկրորդ օրինակը մնում է պահեստապետի մոտ՝ որպես բացթողման հիմք: Դրանով պահեստային հաշվառման քարտերում «ելք» սյունակում գրանցվում է բացթողված արտադրանքի քանակը, և փաստաթուղթը հանձնվում է հաշվապահին: Առաքիչը արտադրանքը հանձնում է տրանսպորտային կազմակերպությանը, ստանում է անդորրագիր ապրանքի ընդունման վերաբերյալ: Արտադրանքի առաքման հաջորդ օրը առաքիչը պարտավոր է հրաման-բեռնագիրը և տրանսպորտային կազմակերպության անդորրագիրը հանձնել ձեռնարկության հաշվապահությանը՝ գնորդի անունով վճարման պահանջագիր-հանձնարարագրի կամ այլ փաստաթղթի դուրս գրման համար: Միաժամանակ դուրս է գրվում հաշիվ-ֆակտուրա:

Վճարման պահանջագիրը մատակարարի հրամանն է բանկին՝ վճարողի հաշվարկային հաշվից առաքված արտադրանքի արժեքը հաշիվ-ֆակտուրայի համաձայն դուրս գրելու մասին:

Նրանում ֆիքսվում են առաքված արտադրանքի տեսականին, քանակը, վաճառքի գինը և արժեքը (այս դեպքում հաշիվ-ֆակտուրան պետք է լինի վճարման պահանջագրին կցված պարտադիր հավելված): Հաշիվ-

ֆակտուրայի կամ վճարման պահանջագրի առանձին տողում նշվում են տարայի և փաթեթավորման արժեքը և գնորդի կողմից վճարվող երկաթուղային տարիքը: Երբեմն մատակարարի կողմից վճարվող երկաթուղային տարիքի գումարը կարող է մտցվել վճարի գումարի մեջ: Առանձին տողով գրվում է ԱԱՀ-ի գումարը: Մատակարարի և գնորդի միջև պայմանագրի կնքման ժամանակ վերապահություն է կատարվում ֆրանկոտեղի մասին: Մինչև այստեղ արտադրանքի առաքման հետ կապված բոլոր ծախսերը կրում է մատակարարը: Տարբերում են դրանց հետևյալ տեսակները.

- *ֆրանկո-մատակարարի պահեստ*. Երբ առաքման հետ կապված բոլոր ծախսերը մատակարար-ձեռնարկությունը մտցնում է վճարման պահանջագրի մեջ (պահեստում, երկաթուղային կայարանում բեռնման-բեռնաթափման աշխատանքների արժեքը, փոխադրման արժեքը և երկաթուղային տարիքը),

- *ֆրանկո-առաքման կայարան*. մատակարարը վճարման պահանջագրի մեջ է մտցնում երկաթուղային տարիքը և արտադրանքը վագոններ բարձելու արժեքը,

- *ֆրանկո-վազոն նշանակման կայարան*. մատակարարը վճարման պահանջագրի մեջ է մտցնում միայն երկաթուղային տարիքի գումարը,

- *ֆրանկո-նշանակման կայարան*. առաքման բոլոր ծախսերը, երկաթուղային տարիքը ներառյալ, վճարում է մատակարարը,

- *ֆրանկո-գնորդի պահեստ*. բացի նշված ծախսերից, մատակարարը վճարում է գնորդի կայարանում, նրա պահեստում բեռնման-բեռնաթափման աշխատանքների, մինչև պահեստ փոխադրման արժեքը և այլն:

Մեր երկրում վճարման ամենատարածված տեսակը *ֆրանկո-վազոն առաքման կայարանն* է:

Ընդունման-հանձնման բեռնագիր N301
03-05 դեկտեմբերի 199-թ.

Շինվածքի անվանումը	Մետաղախառ հաստոց		Փորագրող մկրատ		Կորացման մեքենա		Պատասխանատու անձանց ստորագրությունները	
	ամսաթիվ	քանակը, հատ	ամսաթիվ	քանակը, հատ	ամսաթիվ	քանակը, հատ	ՏԲԿ	հանձնողի ընդունողի
Անվանացանկային համարը	01101	02111	03121					
Ընդամենը Պլանային գինը Գումարը	03	1	03	1	03	1		
	05	2	05	1	05	2		
	24200 363000	3	4200 8400	2	3100 9300	3		

Հանձնեց

Ստացավ

ՏԲԿ

Պահեստ համար	Յուրանքի անվանումը	Վնվածա-ցանկային համարը	Չափի նիստեր	Քանակը		Մանրածախ գներով ռուբ	Պայմանագրային գներով ռուբ
				կադա-գրված է	բաց է թողնված		
Սետալուխառ հաստոց Փորագրող մկրատ Կորացման մեքենա	Այրանքի անվանումը	01101	հատ	6	6	-	30000
		02111	»	4	4	-	6000
		03121	»	4	4	-	5000
Ընդամենը պատրաստի արտադրանքի դիմաց Ընդամենը ըստ հրամանի							224000 224000
Բացթողնված թույլատրելի տվիկով	Բաց թողնված Ստոտով	Տեղերի թիվը	24000				Փաթեթավորման տեսակը

Վաճառահանման բաժնի պետ Պահեստի վարիչ (պահեստավետ)

ստորագրություն

Ստացավ առաքիչ Չվերև

Շինվածքները դուրս են բերվել պահեստից

համարանիշի ավտոմեքենայով:

Մատակարարը և նրա հասցեն
 Հաստոցագործարան, ք. Մոսկվա
 Հաշիվ թիվ. 24010 Բիզնեսբանկ
 ք. Մոսկվա

Ձև 868
 Հաշիվ-ֆակտուրա թիվ 1101
 4 դեկտեմբերի 199-- ք.

Ստացող
 Ստաքման
 կայարան
 Հաստոցագործարան
 ք. Մոսկվա

թիվ 1101 վճարման պահանջագրին կից		
Պահեստ	Գործառնության կողմ	Գնորդի կողմ
04	51	2305

Վճարողը և նրա հասցեն
 Զեյլարինսկի տրակտորի գործարան
 ք. Զեյլարինսկ

Հաշիվ N 24415
 ք. Զեյլարինսկի կոմբանկում

Ստացողը
 Նույն ինքը
 թիվը՝ 20
 Ձանգվածը՝ 24000կգ
 ք. Զեյլարինսկ

Կարգադրություն վճարման կամ ակցեպտից հրաժարվելու մասին

Պայմանագիր-պատվեր թիվ. 520 20.11.199. ք.	Ստաքման ամսաթիվը 03.12.199. ք.	Ստաքման եղանակը և բեռնագրի անդորրագիրը 320501	Երկաթուղային բեռնագրի համարը 019275
---	-----------------------------------	---	-------------------------------------

Լրացում

Անվանում	Չափի միավոր	Քանակը	Գինը, ռուբ.	Գումարը, ռուբ.
Սետաղահատ հաստոց	հատ	6	30000	180000
Փորագրող մկրատ	"	4	6000	24000
Կորացման մեքենա	"	4	5000	20000
Ընդամենը				224000
Երկաթուղային տարիֆը				5000
Ընդամենը ըստ հաշվի				229000
ԱԱՀ				64120
Հանրագումարը				293120

Հանրագումարը՝ երկու հարյուր իննսուներեք հազար հարյուր քսան ռուբ.

Գործարանի տնօրեն
 Գլխավոր հաշվապահ

10.4. ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԹՈՂԱՐԿՄԱՆ ՍԻՆԹԵՏԻԿ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ ԵՎ ԴՐԱ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ ՊԱՅՏՍԵՆԵՐՈՒՄ

Պատրաստի արտադրանքի թողարկման հաշվառումը գտնվում է ձեռնարկության հաշվապահության մշտական հսկողության տակ, որովհետև դրա համաչափությունը ապահովում է արտադրանքի առաքման պայմանագրային պարտավորությունների կատարումը, իրացման և բոլոր հաշվարկների ու վճարումների ժամանակին իրականացումը: Պատրաստի արտադրանքի թողարկմանը վերաբերող փաստաթղթերը ամեն օր հանձնվում են հաշվապահություն, որը վարում է թողարկման քանակական, բնեղեն հաշվառումը, ըստ շինվածքների տեսակների: Ամիսը վերջանալուց հետո, թողարկված արտադրանքի ընդհանուր քանակը գնահատվում է պլանային, վաճառքի գներով և փաստացի ինքնարժեքով (արտադրության անալիտիկ հաշվառման տվյալներով): Ըստ պատրաստի արտադրանքի թողարկման ցուցանիշների, որոշվում է ձեռնարկության աշխատանքի արդյունքը արտադրության պրոցեսում տնտեսումը կամ գերծախսը, որպես թողարկված արտադրանքի փաստացի և պլանային ինքնարժեքի տարբերություն: Այստեղ էլ թողարկումը գնահատվում է նաև բացթողման (վաճառքի, պայմանագրային) գներով, որը հնարավորություն է տալիս որոշելու ենթադրվող հասույթն ու շահույթը թողարկված արտադրանքի իրացումից հետո:

Թողարկված արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքի գումարը նշվում է թիվ 10/1 օրագիր-օրոշերում, 40. «Պատրաստի արտադրանք» հաշվի դեբետում և 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվի կրեդիտում: 40. «Պատրաստի արտադրանք» հաշիվը ակտիվային է, գույքային: Հաշվի մնացորդը ցույց է տալիս ձեռնարկության պահեստներում պատրաստի արտադրանքի մնացորդի փաստացի ինքնարժեքը, շրջանառությունը դեբետով հիմնական արտադրության կողմից թողարկված արտադրանքի և այլ շինվածքների, գնորդների կողմից վերադարձված արտադրանքի և դուրս առաքված սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատների փաստացի ինքնարժեքը, շրջանառությունը կրեդիտով հաշվետու ամսում առաքված արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը:

Թիվ 16 «Պատրաստի շինվածքների շարժը արժեքային արտահայտությամբ» տեղեկագրի 1-ին բաժնում ստանում ենք 40. «Պատրաստի արտադրանք» հաշվի լրիվ բնութագրման տվյալները երկու գնահատության մեջ փաստացի և հաշվառման: Դա անհրաժեշտ է պատրաստի արտադրանքի ընդհանուր ծավալի մեջ փաստացի ծախսերի տեսակարար կշռի որոշման համար, որոնք եղել են ձեռնարկության տրամադրության տակ հաշվետու ամսում (մնացորդը ամսվա սկզբին գումարած արտադրությունից ստացվածը) դրանց հաշվառման (պլանային) արժեքի նկատ-

մամբ: եթե այդ տոկոսը հավասար է 100-ի, նշանակում է փաստացի ծախսերը համապատասխանել են պլանայինին, եթե տոկոսը ցածր է 100-ից, ապա ձեռնարկությունը հասել է արտադրանքի ինքնարժեքի իջեցմանը և տվյալ արտադրանքի իրացման հետևանքով կստանա գերպլանային շահույթ, եթե տոկոսը բարձր է 100-ից, ապա ձեռնարկությունը կալկուլյացիոն հոգվածներով թույլ է տվել գերածախս և գերազանցել է ծախսերի պլանային նորման:

Հաստոցագործարան
ձեռնարկություն

Քաղվածք թիվ 16 տեղեկագրից
199--թ. դեկտեմբեր

1. Պատրաստի արտադրանքի շարժը արժեքային արտահայտությամբ

Ցուցանիշները	Հաշվառման գներով	Փաստացի ինքնարժեքով	Գրանցման համար հիմքը
1	2	3	4
Մնացորդը ամսվա սկզբին	80000	76116	Անցած ամսվա տեղեկագրի թիվ 16-ը
Ստացումը արտադրությունից	434200	430269	Հաշվետու ամսվա պատրաստի արտադրանքի թողարկման տեղեկագիրը
Ընդամենը՝ մուտքը մնացորդի հետ	514200	506385	Հաշվարկման եղանակով սյուն 3 : սյուն 2 =
Փաստացի ինքնարժեքի հարաբերությունը հաշվայինին, %		98,48	$= \frac{506385 \times 100}{514200} = 98,48$
Առաքումը հաշվետու ամսում	439480	432800	Հաշվետու ամսվա թիվ 16 տեղեկագրի 2-րդ բաժինը
Մնացորդը ամսվա վերջին	74720	73585	Հաշվարկման եղանակով

Ամբողջ արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքի այդ տոկոսային հարաբերությունը նրա հաշվառման (պլանային) ինքնարժեքին, հաշվապահության կողմից օգտագործվում է նաև հաշվետու ամսում առաքված, գնորդների կողմից վերադարձված արտադրանքի և ամսվա վերջում դրա մնացորդի փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկման համար: Փաստացի ինքնարժեքով ամսվա վերջին մնացորդը անհրաժեշտ է հետագայում Գլխավոր գրքի հետ համեմատելու համար, իսկ պահեստների մնացորդ-

ների հաշվառման գրքերի հետ համեմատվում է մնացորդը հաշվառման գներով:

Պատրաստի շինվածքների հաշվառումը պահեստներում կազմակերպվում է օպերատիվ-հաշվապահական եղանակով, այսինքն՝ շինվածքի յուրաքանչյուր անվանացանկային համարի գծով բացվում է նյութերի պահեստային հաշվառման քարտ (ձև M-17): Պատրաստի արտադրանքի ստացման և բացթողման համեմատ, պահեստապետը փաստաթղթերի հիման վրա քարտերում գրանցում է արժեքների քանակը (մուտքը, ելքը) և յուրաքանչյուր գրանցումից հետո հաշվարկում է մնացորդը:

Հաշվապահը պարտավոր է ամեն օր պահեստ ընդունել անցած օրվա փաստաթղթերը (ընդունման-հանձնման բեռնագրերը, հրաման-բեռնագրերը, ապրանքատրանսպորտային բեռնագրերը):

Պահեստային հաշվառումը վարելու ճշտությունը հաստատվում է պահեստային հաշվառման քարտում, հաշվապահի ստորագրությամբ: Պահեստային հաշվառման քարտերի հիման վրա նյութապես պատասխանատու անձը ամեն ամիս լրացնում է պատրաստի շինվածքների մնացորդների հաշվառման տեղեկագիրը՝ պատրաստի շինվածքների անվանացանկի, չափի միավորների, քանակի կտրվածքով և հանձնում է հաշվապահությանը: Այստեղ իրականացվում է մնացորդների սակագրում հաշվառման գներով և համեմատում հաշվապահական հաշվառման տվյալների հետ (թիվ 16 տեղեկագրի 1-ին բաժինը):

10.5. ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԱՌԱՔՄԱՆ ԵՎ ԻՐԱՑՄԱՆ ԱՆԱԼԻՏԻԿ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Առաքված կամ բացթողնված արտադրանք, կատարված աշխատանքներ և մատուցված ծառայություններ ասելով հասկանում են այն արտադրանքը և ծառայությունները, որոնց վճարման փաստաթղթերը մատակարարի կողմից հանձնվել են բանկ, սակայն վճարված չեն գնորդների կողմից: Ամսվա վերջում, առաքված արտադրանքը, որի վճարման փաստաթղթերը չեն հանձնվել բանկ, հաշվեկշռում արտացոլվում է պահեստում գտնվող պատրաստի արտադրանքի հետ միասին՝ ձեռնարկության շրջանառու միջոցների կազմում:

Առաքված, բաց թողնված, սակայն չվճարված արտադրանքի հաշվառումը կատարվում է 45. «Առաքված ապրանքներ» հաշվում, եթե իրացման պահ է համարվում վճարման ամսաթիվը:

Այս հաշիվը ակտիվային է, դրա մնացորդը ցույց է տալիս առաքված, բայց ամսվա սկզբի դրությամբ գնորդների կողմից չվճարված արտադրանքի, նյութերի և տարայի փաստացի ինքնարժեքը, ինչպես նաև

2. Արտադրանքի և նյութական արժեքների առաքումը, բացթողումը և իրացումը

h/h	Վիճակի անվանումը	Վերականգնման արժեքը	Քանակական արժեքը	Պատվիրատու, գնորդ	Ձևակերպված անվանումների և արտադրանքի խմբերի կամ բեռնված (առաքված) արտադրանքի վերաբերյալ այլ մասնակի տվյալներ			
					մետաղահատ հաստոց	փորագրող մկրատ	կորացման մեքենա	այլ մեքենաներ
Ա	Բ	Գ			1	2	3	4
1	30	935	935	Տրոիցկի գործարան	1	1	1	
2	10	999	999	Յանցի	1	2	3	27400
				Ընդամենը բացթողման գներով փաստացի ինքնարժեքով	2	3	4	27400
				<i>Սռաքվել է ղեկտեմբերին</i>				
3	04	1101	1101	Չելյաբինսկի գործարան	6	4	4	-
4	06	1102	1102	Ուֆայի գործարան	2	6	-	34900
5	13	1103	1103	«Ասպեկտ» ԲԸ	2	-	5	-
6	18	1116	1116	«Սետալուրգ» կոնցեռն	2	2	6	8600
				Ընդամենը առաքվել է բացթողման գներով	12	12	15	43500
				փաստացի ինքնարժեքով	360000	72000	75000	-
				<i>Իրացվել է ղեկտեմբերին</i>	-	-	-	-
				բացթողման գներով	12	13	13	62300
				փաստացի ինքնարժեքով	360000	78000	65000	62300
				Մնացորդը ամսվա վերջին	-	-	-	-
				փաստացի ինքնարժեքով	2	2	6	8
					-	-	-	-

վճարման փաստաթղթերում ներառված փոխադրման ծախսերը, որոնք ենթակա են վճարման գնորդների կողմից, գումարած ԱԱՀ-ը: Շրջանառությունը դեբետով ներառում է երկու հասկացություն՝ հաշվետու ամսում առաքված արժեքների փաստացի ինքնարժեքը և գնորդների կողմից վճարման ենթակա փոխադրման ծախսերը՝ գումարած ԱԱՀ: Շրջանառությունը կրեդիտով՝ իրացված արտադրանքի, արժեքների փաստացի ինքնարժեքը և գնորդների կողմից վճարված փոխադրման ծախսերի գումարը՝ գումարած ԱԱՀ:

Առաքված արտադրանքի շարժի հաշվառումը կատարվում է արտադրանքի և նյութական արժեքների առաքման, բացթողման և իրացման տեղեկագրում (2-րդ բաժին), որտեղ զուգակցվում է արտադրանքի, նյութական արժեքների և ծառայությունների առաքման (բացթողման), իրացման և գնորդների հետ հաշվարկների անալիտիկ և սինթետիկ հաշվառումը: Առաքման և իրացման անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է ինչպես ըստ արտադրանքի առանձին տեսակների՝ բնական արտահայտությամբ, այնպես էլ վճարման փաստաթղթերի կտրվածքով, երկու գնահատությամբ՝ փաստացի ինքնարժեքով և վաճառքի գներով:

Գումարները ըստ վճարման փաստաթղթի				Նշումներ վճարման մասին				
պատրաստի արտադրանքի դիմաց	տրանսպորտային ծախսեր	ընդամենը	ԱԱՀ	ընդամենը	ամսաթիվ	հաշվարկային հաշիվ	այլ հաշիվներ	մուրհակներ
5	6	7	8	9	10	11	12	13
41000	400	41400	11592	52992	01 - 04	52992	-	-
84400	600	85000	23800	108800	05	108800	-	-
125400	1000	126400	35392	161792	-	161792	-	-
98000	1000	99000	-	-	-	-	-	-
224000	5000	229000	64120	293120	08 - 10	293120	-	-
130900	2000	132900	37212	170112	11 - 31	170112	-	-
85000	1600	86600	24248	110848	11 - 31	110848	-	-
110600	1380	111980	31354	143334	վճարման ժամկետը չի լրացել			
550500	9980	560480	156934	717414	-	-	-	-
550500	-	-	-	-	-	-	-	-
432800	9980	442780	-	-	-	-	-	-
565300	9600	574900	160972	735872	-	735872	-	-
585300	9600	574900	160972	735872	-	-	-	-
440108	9600	449708	-	-	-	-	-	-
110600	1380	111980	31354	143334	-	-	-	-
90692	1380	-	-	92072	-	-	-	-

Ընդ որում, հաշվի է առնվում ամսվա սկզբում և վերջում մնացած, չվճարված, հաշվետու ամսում առաքված, գնորդների կողմից վերադարձված և իրացված արտադրանքի ընդհանուր քանակը: Տեղեկագրի 2-րդ բաժնի լրացման համար հիմք են հանդիսանում անցած ամսվա տեղեկագիրը (չվճարված արտադրանքի մնացորդը ամսվա սկզբին), հաշվետու ամսում առաքված արտադրանքի վճարման փաստաթղթերը և հրաման-բեռնագրերը, ինչպես նաև բանկի քաղվածքները ձեռնարկության հաշվարկային հաշվից: Տեղեկագրում առանձին նշվում է գնորդների հաշվին չեկերով վճարված երկաթուղային տարիֆի գումարը, քանի որ այն իրացման ծավալի մեջ չի ներառվում:

Այսպիսով, 2-րդ բաժնից հնարավոր է ստանալ հետևյալ տվյալները՝ ամսվա ընթացքում պահեստից բացթողնված և առաքված շինվածքների քանակը՝ ինչպես ըստ տեսականու, այնպես էլ՝ արժեքային արտահայտությամբ, փոխադրման ծախսերի գումարը, ԱԱՀ-ի գումարը, հաշիվներով վճարման փաստաթղթերով ստացման ենթակա գումարները, գնորդների հետ հաշվարկների վիճակը, տեղեկությունները հաշվետու ամսում արտադրանքի դիմաց և փոխադրման ծախսերի հատուցման համար ստացված գումարների վերաբերյալ և այլն:

Տեղեկագրի ցուցանիշները ունեն օպերատիվ մեծ նշանակություն, քանի որ անհրաժեշտ է ամեն օր ունենալ տվյալներ արտադրանքի առաքման և իրացման ծավալների մասին՝ պայմանագրային պարտավորությունների կատարումը վերահսկելու նպատակով:

Տեղեկագրի 3-րդ բաժինը լրացվում է ամիսը ավարտվելուց հետո, ըստ ներկայացված հաշիվների ամփոփ գումարների և բաղկացած է երեք մասից. Ա - վճարում և դուրսգրում, Բ - դուրսգրում արտադրանքի վերադարձի պատճառով, Գ - չվճարված, դուրսգրված գումարներ: Այս բաժինը ծառայում է 45 և 46 հաշիվների կրեդիտային շրջանառությունների թիվ 11 օրագիր-օրդերում, ամբողջապես արտացոլելու վերահսկելու և հաջորդ ամիս 45 հաշիվի մնացորդների հաշվարկման ճշգրտությունն ապահովելու համար:

3. Ամփոփ տվյալներ՝ ըստ դուրս գրված, վճարված և դուրս չգրված գումարների*

Ա. Վճարում և դուրսգրում ըստ թղթակցող հաշիվների

(ըուբ.)

Դերետագրվող հաշիվ	Դերետագրվող և կրեդիտագրվող հաշիվներ	Ընդամենը	
		ընթացիկ ամսվա տեղեկագրով	անցած ամսվա տեղեկագրով
51	45 հաշիվի կրեդիտից (որպես իրացման շրջանառության չարտացոլված գումարներ) հաշիվների դեբետին «Հաշվարկային հաշիվ»	9600	
51	46 հաշիվի կրեդիտից հաշիվների դեբետին՝ «Հաշվարկային հաշիվ»	726272	
	Ընդամենը	735872	

Բ. Դուրսգրում կապված արտադրանքի վերադարձի հետ և ներկայացված գումարների նվազեցման կարգով

Գ. Վճարված չէ, դուրսգրված չէ՝ ըստ հաշվառման խմբերի

Հաշվառման խմբեր	Պատրաստի արտադրանքի համար	Փոխադրման ծախսեր
2ի վճարված Ընթացիկ ամսվա տեղեկագրով Նախորդ ամսվա տեղեկագրով Այդ թվում՝ Դուրս չի գրված, քանի որ արտադրանքը թողնված է գնորդի մոտ՝ պատասխանատու պահպանության Ընթացիկ ամսվա տեղեկագրով Նախորդ ամսվա տեղեկագրով Ընդամենը թիվ 3 աղյուսակով հաշվետու ամսվա համար	110600	1380
	879206	

* Գումարները ստուգված են ըստ ընթացիկ և նախորդ ամսվա տեղեկագրերի ներքին բացվածքի սյունակ 17-ի (161792-717414=735872+14334):

10.6. ԿՈՍԵՐՑԻՈՆ (ԱՐՏԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ) ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄՆ ՈՒ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Արտադրանքի վաճառքի հետ կապված ծախսերը անվանում են կոմերցիոն (արտարտադրական) ծախսեր: Դրանց կազմում ներառվում են. տարայի և փաթեթավորման հետ կապված ծախսերը, որոնք կատարվում են մատակարար կազմակերպության հաշվին՝ համաձայն գնացուցակների կամ պայմանագրի (փաթեթավորման թուղթ, փայտանյութ, լարան), մատակարարի հաշվին կատարվող արտադրանքի վաճառահանման հետ կապված փոխադրման ծախսերը, այն դեպքում, երբ մեծածախ գները սահմանված են ֆրանկո ուղարկման կայարան (բեռնումը, բեռնաթափումը, տեղ հասցնելը), ձեռնարկության ֆինանսական պլանով նախատեսված վաճառահանման այլ ծախսերը (կոմիսիոն միջնորդավճարի գրանցումներ, արտադրանքի անալիզի հետ կապված ծախսեր):

Տարայի գծով ծախսերը արտարտադրական ծախսերում ներառվում են այն դեպքերում, երբ պատրաստի արտադրանքի տարայավորումը և փաթեթավորումը կատարվում է դրանք պահեստ հանձնելուց հետո: Եթե տարայավորումը իրականացվում է արտադրամասերում, մինչև պատրաստի արտադրանքի հանձնումը պահեստ, ապա տարայի արժեքը ներառվում է արտադրանքի արտադրական ինքնարժեքում:

Այս ծախսերը հաշվառվում են 43. «Կոմերցիոն ծախսեր» հաշվում: Հաշիվը ակտիվային է, մնացորդը հավասար է կատարված ծախսերի գումարին, որը բաժին է ընկել առաքված, բայց ամսվա սկզբի դրությամբ չվճարված արտադրանքին, դեբետային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում արտադրանքի առաքման հետ կապված ծախսերին, կրեդիտային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում իրացված արտադրանքի դուրսգրման գումարներին: Արտարտադրական ծախսերը հաշվեկշռում չունեն առանձին հոդված և, դրա համար էլ, դրա կազմման ժամանակ 43 հաշիվի մնացորդը հաշվետու ամսվա վերջին միացվում է 45 հաշիվի մնացորդին: 43 հաշիվի անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է թիվ 15 տեղեկագրում՝ ծախսերի հոդվածների, դեբետային և կրեդիտային շրջանառություններով ինչպես հաշվետու ամսվա համար, այնպես էլ տարեսկզբից հաշված, որը և ապահովում է արտարտադրական ծախսերի վերլուծության և հաշվետվությունների կազմման համար անհրաժեշտ պայմաններ: 43 հաշիվի դեբետային շրջանառությունը արտացոլվում է թիվ 1, 2, 7, 10/1 օրագիր-օրդերներում, իսկ կրեդիտային շրջանառությունը՝ թիվ 11 օրագիր-օրդերում: Իրացված արտադրանքին բաժին ընկնող արտարտադրական ծախսերը ենթակա են ամենամսյա դուրսգրման 46. «Իրացում» հաշվին: Այս նպատակով արտարտադրական ծախսերը նախապես բաշխվում են առաքված արտադրանքի պլանային ինքնարժեքին համամասնորեն:

Օրինակ. Առաքված արտադրանքի պլանային ինքնարժեքը 80000 ռուբլի է, այդ թվում՝ ամսվա վերջում չվճարված արտադրանքի մնացորդը՝ 15000 ռուբլի, պլանային ինքնարժեքով իրացված արտադրանքի գումարը՝ 65000 ռուբլի: Հաշվետու ժամանակաշրջանում արտարտադրական ծախսերի գումարը՝ 4000 ռուբլի:

Հաշվարկենք արտարտադրական ծախսերի հարաբերությունը առաքված արտադրանքի գումարին՝ $4000 \times 100 : 80000 = 5\%$: Հաշվետու ամսում դուրսգրման ենթակա արտարտադրական ծախսերի գումարը հավասար է 65000 ռուբլու 5%-ին, այսինքն՝ 3250 ռուբլի:

Դտ հաշիվ 46. «Իրացում»

Կտ հաշիվ 43. «Առևտրային ծախսեր»՝ թիվ 11 օրագիր-օրոգրին և թիվ 15 տեղեկագրին:

Թիվ 43 հաշիվի ամսվա վերջի մնացորդը կկազմի 750 ռուբլի (15000-ի 5%-ը կամ 4000 ռուբլի - 3250 ռուբլի):

Հաշվետու կալկուլյացիաների կազմման ժամանակ որոշվում է թողարկված արտադրանքի լրիվ ինքնարժեքը, որի համար էլ հաշվառման միջոցով արտարտադրական ծախսերը բաշխվում են անմիջապես՝ ըստ առանձին արտադրատեսակների: Եթե նշված ծախսերը արտադրանքի միավորի համար անհնար է որոշել ուղղակի ճանապարհով, ապա դրանք բաշխվում են քաշին, ծախսին կամ պլանային արտադրական ինքնարժեքին համապատասխան: Եթե հաշվետու ամսում թողարկված արտադրանքը ամբողջապես չի առաքվել, ապա թողարկված արտադրանքի լրիվ ինքնարժեքը որոշելու համար կազմվում է թողարկված արտադրանքի ինքնարժեքին վերագրվող արտարտադրական ծախսերի հաշվարկ: Այս հաշվարկը կատարված է ապրանքային արտադրանքի թողարկված ծավալի և հաշվետու ամսում նշված ծախսերի փաստացի մակարդակի հիման վրա:

Օրինակ. Դեկտեմբերին Հաստոցագործարանի արտարտադրական ծախսերը կազմել են 2832 ռուբլի, ապրանքային արտադրանքի պլանային արտադրական ինքնարժեքը՝ 434200 ռուբլի, արտարտադրական ծախսերի տոկոսը՝ $0,652 \times [(2832 \times 100) : 434200]$:

Այս տոկոսի հիման վրա շինվածքների լրիվ ինքնարժեքում ներառման ենթակա են հետևյալ գումարները (ռուբլի).

մետաղահատ հաստոցներ՝	$1736 \times [(266200 \times 0,652) : 100]$
փորագրիչ մկրատ՝	$438 \times [(67200 \times 0,652) : 100]$
կորացման մեքենաներ՝	$405 \times [(62200 \times 0,652) : 100]$
այլ արտադրանք (մեքենաներ)՝	$253 \times [(38800 \times 0,652) : 100]$:

Արտարտադրական ծախսերի արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվ 43. «Կոմերցիոն ծախսեր»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
10 -	Առաքված արտադրանքի փաթեթավորման վրա ծախսված նյութերի արժեքը	Իրացված արտադրանքի բաժինը արտարտադրական ծախսերի դուրսգրման գումարի չափով	- 46
71 -	Հաշվետու ամսանց կողմից առաքման գծով վճարված ծառայությունների արժեքը		
60 -	Առաքված արտադրանքի փոխադրման արժեքը		
70 -	Բեռնման-բեռնաթափման աշխատանքների համար բեռնակիրներին հաշվարկված աշխատավարձը		
89 -	Բեռնակիրների աշխատավարձի գծով պահուստաֆոնը		
69 -	Բեռնակիրների աշխատավարձից սոցապին և կենսաթոշակային ֆոնդին կատարվող հատկացումներ		

10.7. ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԻՐԱՅՍԱՆ ՍԻՆԹԵՏԻԿ ՀԱՇՎԱՊՈՒՄԸ

Արտադրանքի առաքման և վաճառքի հետ կապված տնտեսական գործառնությունների ամբողջությունը անվանվում է իրացման պրոցես: Դրա պլանավորումը սկսվում է պատվերներով ձեռնարկությունների ապահովմամբ, որոնց հիման վրա կազմվում է պլան ըստ անվանացուցակի, որը դրված է արտադրական պրոցեսի կազմակերպման հիմքում: Պատվերները համաձայնեցվում են ինչպես արտադրանքի պատվերների, այնպես էլ նյութերի մատակարարների հետ: Գնորդների հետ կնքվում են պայմանագրեր, որոնցում նշվում է տեսականին, առաքման ժամկետը, արտադրանքի քանակը և որակը, գինը, հաշվարկների ձևը:

Իրացման պահ է համարվում կամ հաշվարկային հաշվում գնորդներից վճարման ստացման ամսաթիվը, կամ արտադրանքի առաքման, աշխատանքների, ծառայությունների կատարման և դրանց վերաբերյալ վճարման փաստաթղթերի բանկ ներկայացման ամսաթիվը: Երկու դեպքում էլ իրացված արտադրանքը, աշխատանքները ծառայությունները հաշվառվում են 46. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների»

րի) «իրացում» հաշվում: Վերջինիս առանձնահատկությունն այն է՝ որ հաշվի դեբետում և կրեդիտում արտացոլվում է միևնույն քանակությամբ (ծավալով) իրացված արտադրանքը տարբեր գնահատմամբ: Ղեբետում փաստացի ծախսերի և ավելացված արժեքի հարկի գումարները, կրեդիտում՝ հասույթի (մուտքագրված վճարների) կամ ավելացված արժեքի հարկի հետ մեկտեղ վճարման ներկայացված գումարները: Այս առանձնահատկությունը թույլ է տալիս օգտագործել 46 հաշիվը՝ ձեռնարկության տնտեսական գործունեության ֆինանսական արդյունքների հաշվարկման համար, իբրև շրջանառությունների տարբերություն: Դեբետային շրջանառության գերազանցումը նշանակում է վնաս՝ որպես աշխատանքային արդյունք, իսկ կրեդիտային շրջանառության գերազանցումը՝ շահույթ: 46 հաշիվը մնացորդ չի ունենում, քանի որ ամեն ամիս այն փակվում է՝ 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվի հետ թղթակցությամբ:

Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) առաքման և իրացման գործառնությունների արտացոլումը հաշիվներում
(առանց 45. «Առաքված ապրանքներ» հաշվի կիրառման)

Հաշիվ 46. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում»

Հաշիվների կրեդիտ	Գ	Հաշիվների դեբետ	Կ
20, 23 -	Փաստացի ինքնարժեքը, առաքված արտադրանքի, հանձնված աշխատանքների, ծառայությունների	Առաքված արտադրանքի, հանձնված աշխատանքների և ծառայությունների դիմաց վճարման ներկայացված գումարները	- 62
37, 40 -	Առաքված արտադրանքին	<i>կամ</i>	
43 -	վերաբերող կոմերցիոն ծախսերը		
43 -	Արտադրանքի արժեքից դուրս	Առաքված արտադրանքի, կատարված աշխատանքների, ծառայությունների դիմաց կանխիկ ստացված կամ բանկում հաշվեգրված գումարները	-51,52
10 -	վճարված տարալի արժեքը	Վնասներ՝ որպես իրացման արդյունք	80
68 -	Առաքված արտադրանքին վերաբերող ԱԱՀ-ի և ակցիզների գումարները		
68 -	Շահույթ՝ որպես իրացման արդյունք		
80 -			

Եթե իրացման պահ է համարվում արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների հանձնման (առաքման) փաստը, ապա սկզբում գրանցում է կատարվում 62. «Հաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ» հաշվում: Այս հաշիվը ակտիվային է, դրա մնացորդը որոշում է պատվիրատուին հանձնված, բայց չվճարված արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների բացթողնման արժեքը, ղեբետային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում հանձնված արտադրանքի, աշխատանք-

ների, ծառայությունների բացթողնման արժեքը, կրեդիտային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում գնորդների կողմից վճարված գումարները:

Առանձին հաշիվներում որոշվում և հաշվառվում են հիմնական միջոցների (հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում») և այլ ակտիվների (հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում») իրացման արդյունքները:

Առաքման և իրացման հաշվառումը կազմակերպվում է սինթետիկ ցուցանիշների և ենթահաշիվների կտրվածքով՝ թիվ 11 օրագիր-օրդերում, որը նախատեսված է 40, 43, 45, 46, 47, 48, 62 հաշիվների կրեդիտային շրջանառության և 45, 46 հաշիվների անալիտիկ տվյալների արտացոլման համար: Թիվ 11 օրագիր-օրդերը լրացվում է թիվ 15 և 16 տեղեկագրերի անալիտիկ տվյալների հիման վրա: Կարևոր է իմանալ, որ 45 և 46 հաշիվների անալիտիկ տվյալները թիվ 11 օրագիր-օրդերում արտացոլվում են իրենց փաստացի ինքնարժեքով, հաշվառման գներով, ներկայացվող հաշիվների կամ փոխարինող փաստաթղթերի գումարներով ինչպես հաշվետու ամսվա, այնպես էլ տարվա սկզբից շրջանառություններով՝ ներառյալ ԱԱՀ-ի գումարները:

Տարվա սկզբից շրջանառությունները, որոնք վերաբերում են առաքված արտադրանքին, օգտագործվում են փաստացի ինքնարժեքի և ներկայացվող հաշիվների գումարների տոկոսային հարաբերության հաշվարկման համար: Այն միշտ փոքր է 100%-ից, քանի որ ցույց է տալիս ձեռնարկության փաստացի ծախսերի բաժինը հասույթի գումարների մեջ, այսինքն՝ արտադրանքի վաճառքի արժեքի մեջ: Մնացած մասը արտացոլում է շահույթի բաժինը: Հաստոցագործարանի գծով տոկոսային հարաբերությունը կազմում է՝

$$82,0 \times [(2516000 \times 100) : 3068000]:$$

Նշանակում է, հասույթի մոտ 18%-ը կազմում է ձեռնարկության շահույթը:

Ներկայացվող տոկոսը մեծ նշանակություն ունի ոչ միայն շահույթի պլանի կատարման վերլուծության, այլ նաև ամսվա վերջում առաքված և բաց թողնված արտադրանքի, կատարված աշխատանքների, ծառայությունների չվճարված մնացորդի փաստացի ինքնարժեքի հաշվարկման համար: Դրա համար, ամսվա վերջի դրությամբ չվճարված հաշիվներով վաճառքի արժեքի գումարը բազմապատկում են ստացված տոկոսով:

Հաստոցագործարանի համար մնացորդը փաստացի ինքնարժեքով կկազմի 90692 ռուբլի (110600.820:100), այդ թվում՝ գնորդներին պատասխանատու պահպանության հանձնվածը՝ 8364 ռուբլի (10200 x x 820 :100):

Թիվ 11 օրագիր-օրդերում 45 հաշիվ անալիտիկ ցուցանիշները օգտագործվում են իրացման հաշվարկի համար, այսինքն՝ 46 հաշիվի

անալիտիկ տվյալները՝ փաստացի ինքնարժեքի և վճարված (մուտքագրված) գումարների մասով:

Շահույթի գումարը որոշվում է՝ ելնելով իրացված արտադրանքի վաճառքի արժեքից (վճարված գումարներ), որից հանվում են իրացված արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը, ԱԱԴ-ի գումարները, ինչպես նաև արտարտադրական ծախսերի հանրագումարը: Հաստոցագործարանում այն հավասար է 120360 (735872 – 440108 – 2832 - 160972): Թիվ 11 օրագիր-օրդերի անալիտիկ տվյալների հիման վրա, շահույթի գումարով, հաշվապահությունը կազմում է տեղեկանք թիվ 15 օրագիր-օրդերի համար, հաշիվների հետևյալ թղթակցությամբ:

Պտ հաշիվ 46. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում»

Կտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

Հաստոցագործարանի
Օրագիր-օրդեր թիվ 11
դեկտեմբեր 199--թ

(ռուբ.)

Հաշիվների կրետիդ	40	43	45	46	68	Ընդամենը
Հաշիվների դեբետ						
45. «Առաքված արտադրանք»	432800					
46. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում»		2832	440108			
51. «Հաշվարկային հաշիվ»			9600	565300	160972	735872
Ընդամենը	432800	2832	449708	565300	160972	1611612

Մի քանի խոսք կասկածելի պարտքերի գծով պահուստաֆոնդի (ռիսկի ֆոնդ) ձևավորման անհրաժեշտության մասին: Կապված իրացման պահի փոփոխության հետ, ձեռնարկությունը ստիպված անցնում է իրացման այն ծավալի ինքնաֆինանսավորման, որը վճարված չէ գնորդների և պատվիրատուների կողմից: Սա արվում է իրացման հետ կապված վճարումների և պարտավորությունների (հարկեր բյուջեին և այլն) կատարման ապահովման նպատակով:

Միջազգային պրակտիկայում այսպիսի դեպքերում ընդունված է պահուստաֆոնդի ստեղծման կարգը՝ հաշվեկշռային շահույթի հաշվին շրջանառության միջոցների համալրման համար: Պրա չափը որոշվում է ամեն տարի կամ տոկոսային հարաբերակցությամբ՝ դեբիտորական պարտքերի գումարների նկատմամբ (առավել կայուն գումարների դեպքում), կամ յուրաքանչյուր կասկածելի պարտքի գծով փաստացի գոյացած դեբիտորական

պարտքի գումարով: Այսպիսի հնարավորությունը ապահովում է հաշվարկների գույքագրումը տարեկան հաշվետվությունները կազմելուց առաջ: Միջոցների դուրսգրումը իրականացվում է հայցային վաղեմության ժամկետը լրացնելիս կամ արբիտրաժի և դատական մարմինների կողմից գնորդի անվճարունակությունը (կամ հայցի մերժում) ծանաչելու մասին որոշման հիման վրա: Վերոհիշյալ գործառնությունների հաշվառման համար օգտագործվում է 82. «Կասկածելի պարտքերի պահուստաֆոնդ» պասիվային հաշիվը, որի մնացորդը կրեդիտում նշանակում է չօգտագործված պահուստաֆոնդի գումարը: Հաշվի շրջանառություններն են՝

1. Պահուստաֆոնդի գոյացման դեպքում.

Պտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

Կտ 82. «Կասկածելի պարտքերի պահուստաֆոնդ»

2. Պահուստաֆոնդի օգտագործման դեպքում.

Պտ հաշիվ 82. «Կասկածելի պարտքերի պահուստաֆոնդ»

Կտ հաշիվ 62. «Հաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ»

3. Պահուստաֆոնդի չօգտագործված գումարները տարեվերջում (պահուստաֆոնդի գերազանցումը կասկածելի պարտքերի փաստացի գումարներին)

Պտ 82. «Կասկածելի պարտքերի պահուստաֆոնդ»

Կտ 80. «Շահույթ և վնաս»

Գործառնությունների հաշվառումը տարվում է թիվ 11,12,15 օրագիր-օրդերներում և թիվ 16 տեղեկագրում:

Օրագիր-օրրեր թիվ 11

Արտարանքի և նյութական արժեքների իրացման, առաքման, բաց բողման (իրացման կարգով) վերաբերյալ անավարտիկ տվյալները՝ ըստ 45, 46, 47 և 48 հաշիվների*

Տողի համարը	Ցուցանիշների անվանումը	(ուրբի)							
		2	3	4	5	6	7	8	9
1	Մնացորդ ամսվա սկզբում	2	3	4	5	6	7	8	9
Ա. Ըստ 45 հաշիվի									
1	Մնացորդ ամսվա սկզբում	ա) արտարանքի, նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը և գնորդների հաշվին կատարված ծախսերը	98000			1000	99000		99000
3	Հաշվետու ամսվա ընթացքում՝ առանց վերադարձված արտարանքի և նյութական արժեքների գումարների («ա» և «բ» կետերի), առանց վերադարձի մինչև վճարը և վճարից հետո, «գ» կետով վճարից հետո առանց վերադարձի	բ) գումարները ըստ մերկայացված հաշիվների (կամ փոխադրող փաստաթղթերի)	125400			1000	126400		161792
		ա) արտարանքի, նյութական արժեքների արժեքը հաշվառման գծերով	439480				439480		439480
		բ) արտարանքի, նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը և գնորդի հաշվին կատարվող ծախսերը	432600			9980	442780		442780
		գ) գումարները ըստ մերկայացված հաշիվների (կամ փոխարինող փաստաթղթերի)	550500			9980	560480	156934	717414

* Այդուհանդերձ մերկայացված է կրճատումներով

1	2	Հարունակություն							
		3	4	5	6	7	8	9	
6.	Տարվա սկզբից հաշված (համաձայն հետ վերադարձվածները)	ա) արտարանքի, նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը	2520000			X			
		բ) գումարները ըստ մերկայացված հաշիվների (կամ փոխարինող փաստաթղթերի)	3068000			X			
		գ) փաստացի ինքնարժեքի տոկոսային հարաբերակցությունը մերկայացված հաշիվների գումարին	82,0			X			
9.	Մնացորդը ամսվա վերջին	ա) արտարանքի, նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը և գնորդների հաշվին կատարված ծախսերը	90692			1380	92072		
		բ) գումարները ըստ մերկայացված հաշիվների (կամ փոխարինող փաստաթղթերի)	9266			X			
		գ) գումարները ըստ մերկայացված հաշիվների (կամ փոխարինող փաստաթղթերի)	110600			1380	111980	31354	143334
Բ. Ըստ 46 հաշիվի									
12.	Հաշվետու ամսում (տող 1+4-9, տող 2+5-11)	ա) իրացված արտարանքի և նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը	440108			9600	449708	160972	449708
		բ) վաճառքից ստացված, դրուսդովան գումարները	565300			9600	574900		735872
		գ) իրացված ապրանքային արտարանքի պլանային ինքնարժեքը	456080			X	462869		462869
16.		ա) արտարտարական ծախսերը	2832			X	2832		
17.		բ) հաշվետու ամսվա շահույթը	122360			X	122360		
18.	Տարվա սկզբից հաշված	ա) իրացված արտարանքի և նյութական արժեքների փաստացի ինքնարժեքը	2508000			X	2508000		

19.	2	3	4	5	6	7	8	9
բ) Իրացված սպորանքային արտադրանքի պլանային ինքնարժեքը		2675000			X	2675000	904000	
գ) ԱԱԳ								
դ) Իրացված հաշվի դեբետով դուրս գրված արտադրանքային և այլ ծախսեր		16000			X	16000		
ե) վաճառքից ստացված, դուրս գրված գումարներ		4134600			X	4134600		4136600
զ) շահույթ		715600			X	708600		
է) վնաս					X			

ՖՈՆԴԵՐԻ, ՎԱՐԿԵՐԻ ԵՎ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

11.1. ԿԱՆՈՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ԵՎ ԴԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Շուկայական հարաբերությունների ձևավորման և զարգացման պայմաններում ձեռնարկությունները կարող են ինքնուրույն ձևավորել իրենց ֆինանսական ռեսուրսները, որոնց հիմնական աղբյուրներից, ինչպես արդեն նշվել է, հանդիսանում են շահույթը, ամորտիզացիոն հատկացումները, արժեթղթերի իրացումը, բաժնետերերի, իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց բաժնային և այլ մուծումները, ինչպես նաև վարկերը և այլ մուտքերը, որոնք չեն հակասում օրենսդրությանը:

Ձեռնարկության միջոցների որոշ աղբյուրների, դրանց շարժի հաշվառումը քննարկվել է նախորդ գլուխներում: Այս գլխում քննարկվում է կանոնադրական կապիտալի, հատուկ նշանակման ֆոնդերի, շահույթի և տնտեսական միջոցների այլ աղբյուրների հաշվառումը:

Նշենք, որ ձեռնարկության սեփական միջոցների ձևավորման հիմնական աղբյուրը կանոնադրական կապիտալն է, որը միջոցների ամբողջություն է՝ ներդրված ձեռնարկության մեջ դրա սեփականատիրոջ կողմից: Կանոնադրական կապիտալի ձևավորման կարգը սահմանվում է օրենսդրությամբ և հիմնադիր փաստաթղթերով:

Այսպես, պետական ձեռնարկությունների կանոնադրական կապիտալը արտացոլում է միջոցների գումարը, որը պետությունը բյուջեից տրամադրել է ձեռնարկությունը շահագործման մեջ մտնելու պահին՝ նրա գործունեության իրականացման համար (բոլոր ծախսերի արժեքը, շինարարական, մոնտաժային, կարգավորման աշխատանքների, սարքավորման, շրջանառու և դրամական միջոցների արժեքը):

Ոչ պետական առևտրային կառուցվածքի կանոնադրական կապիտալը ձևավորվում է բաժնետերերի (մասնակիցների) կողմից մուծված միջոցների հաշվին (դրամական, նյութական և այլն) և դրա համար էլ իրենից ներկայացնում է մի քանի իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց՝ բաժնետիրական ընկերության, ընկերակցության և այլ կազմակերպարարական ձևերի ձեռնարկությունների հիմնադիրների կողեկտիվ սեփականություն:

Քննարկենք կանոնադրական կապիտալի հաշվառումը բաժնետիրական ընկերության օրինակով:

Բաժնետիրական ընկերություն է հանդիսանում այն իրավաբանական անձը, որը ունի հատուկ անվանում, հիմնական (կանոնադրական) կապիտալ՝ բաժանված որոշակի քանակության հավասար մասերի (բաժնեմասերի) և պատասխանում է ըստ պարտավորությունների միայն իր ունեցվածքով: Այն կամավոր միավորում է՝ հիմնված մասնակիցների հավասարության սկզբունքի վրա, ովքեր կատարում են համատեղ գործունեություն: Պարտադիր պայմանը՝ ավանդի ներդրումն է այդ գործունեության մեջ, այսինքն՝ բաժնետիրական ընկերությունը (ԲԸ) կապիտալների միավորում է: Բաժնետիրական ընկերության գործունեությունը կարգավորվում է կանոնադրությամբ: Բաժնետերերը լրիվ գույքային պատասխանատվություն չեն կրում ըստ ԲԸ պարտավորությունների. նրանց պատասխանատվությունը սահմանափակվում է միայն կանոնադրական կապիտալում ներդրած ավանդով:

Տարբերում են բաց և փակ տիպի բաժնետիրական ընկերություն: Բաց տիպի ԲԸ համար բնորոշ է բաժնետոմսերի տարածումը բաց բաժնեգրությամբ: Բաժնետոմսերը կարող են ազատ փոխանցվել մեկ անձից մյուսին, այսինքն՝ արժեթղթերի շուկայում ունենալ կրկնակի շրջանառություն:

Փակ տիպի ընկերությունը շուկա բաժնետոմսեր չի թողարկում (չի վաճառում): Բացի դրանից, փայատերը չի կարող իր բաժինը փոխանցել ուրիշին՝ առանց մյուս բաժնետերերի համաձայնության:

Յուրաքանչյուր ԲԸ ունի կանոնադրական կապիտալ, որի մեծությունը ֆիքսվում է ԲԸ կանոնադրության մեջ և կարող է փոփոխվել միայն նրա կանոնադրության փոփոխման համար սահմանված կարգով: Կանոնադրական կապիտալի փոփոխման մասին որոշումը մտնում է ուժի մեջ այն պահից, երբ այն ընդունվում է ընդհանուր ժողովի կողմից՝ սահմանված կարգով:

Ընկերության հիմնադրման պահին կանոնադիր կապիտալը պետք է կազմված լինի սովորական բաժնետոմսերի նախօրոք որոշված քանակի տասնապատիկին հավասար անվանական արժեքով: ՌԴ բաժնետիրական ընկերությունների մասին կանոնադրությանը համապատասխան, դրանք թողարկում են միայն անվանական բաժնետոմսեր՝ բոլոր բաժնետերերին պարտադիր կերպով գրանցելով համապատասխան ռեեստրում: Բաժնետոմսերի վճարման դիմաց կարող են ներդնել գույք, կառույցներ, ոչ նյութական ակտիվներ, այլ նյութական արժեքներ, դրանական միջոցներ ռուբլիներով և արտարժույթով:

Կանոնադիր կապիտալի միջոցների շարժի հաշվառումը իրականացվում է 85. «Կանոնադրական կապիտալ» հաշվում: Հաշիվը պասիվային է, ֆոնդային, հաշվի կրեդիտային մնացորդը ցույց է տալիս գրանցված կանոնադիր կապիտալի գումարը, դեբետային շրջանառու-

թյունը՝ կանոնադիր կապիտալի պակասեցումը բաժնետիրական ընկերության կազմից հիմնադիրների դուրս գալու ժամանակ, կրեդիտային շրջանառությունը՝ կանոնադիր կապիտալի մեծացումը զանազան պատճառներով՝ օրենսդրությանը համապատասխան:

85. «Կանոնադրական կապիտալ» հաշվում արտացոլվող գործառնությունների հաշվառումը տարվում է թիվ 12 օրագիր-օրդերում:

Դիտարկենք հաշվարկների կարգը բաժնետիրական ընկերությունների հիմնադիրների (բաժնետերերի) հետ:

Բաժնետիրական ընկերության գրանցումից հետո, գրանցված կանոնադրական կապիտալի գումարով ստեղծվում է բաժնետերերի պարտք ընկերության հանդեպ: Հիմնադիրների հետ հաշվարկների հաշվառման համար օգտագործվում է 75. «Հաշվարկներ հիմնադիրների հետ» հաշիվը: Այն ակտիվա-պասիվային հաշիվ է, որը ծառայում է մի կողմից հիմնադիրների հետ կանոնադրական կապիտալի ավանդների գծով հաշվարկները հաշվառելու համար («Հաշվարկներ կանոնադրական կապիտալի ավանդների գծով» ենթահաշիվ), մյուս կողմից՝ հաշվառելու համար հաշվարկները հիմնադիրների հետ՝ ըստ նրանց հաշվարկված եկամուտների («Հաշվարկներ ըստ եկամուտների» ենթահաշիվ):

Կանոնադրական կապիտալի միջոցների շարժի հաշվառման գործառնությունների արտացոլումը
Հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Հաշիվների դեբետ	Կ
75 -	Կանոնադրական կապիտալի պակասեցումը ընկերությունից բաժնետերերի կամ մասնակիցների դուրս գալու դեպքում	Մն. - Կանոնադրական կապիտալի գրանցված գումարը Կանոնադրական կապիտալի ձևավորումը գրանցման պահին Կանոնադրական կապիտալի ավելացումը չբաշխված շահույթի հաշվին	- 75
87 -	Կանոնադրական կապիտալի պակասեցում բաժնետիրական ընկերության վնասների ծածկման համար	Նույնը՝ գույք շահույթի հաշվին	- 87
87 -			- 81

Ընկերության բաժնետերերը գրանցվում են ԲԸ հատուկ ռեեստրում: Բաժնետերերի հետ ավանդների գծով հաշվարկների անալիտիկ հաշվառումը տարվում է նրանցից յուրաքանչյուրի հետ՝ քարտերում կամ տեղեկագրերում, որոնցում արտացոլվում են կանոնադրական կապիտալին կատարվող ավանդների գծով պարտքերի գումարը, դրա

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
	ՄՏ-Հիմնադիրների պարտքերի գումարը ամսվա սկզբին		Հիմնադիրների պարտքերի մարում.
			հիմնական միջոցների ներդրման ժամանակ
	Հիմնադիրների պարտքերի գոյացում ըստ ավանդների՝ կանոնադրական կապիտալի մեջ		որդման ժամանակ
85 -			որդման ժամանակ
			այլ ակտիվների ներդրման ժամանակ
			- 01
			- 04
			- 50,51,52
			-10,12,41

Շահույթի մնացյալ գումարը (համախառն շահույթ՝ հանած պահուստաֆոնդի գոյացմանը ուղղված գումարը, հանած շահութահարկի գումարը) բաշխվում է բաժնետերերի ժողովի որոշմանը համապատասխան: Այդ դեպքում այն, որպես կանոն, բաժանվում է երկու մասի. մեկը ուղղվում է դիվիդենդների վճարմանը, մյուսը՝ հատուկ նշանակման հիմնադրամների գոյացմանը: Դիվիդենդ կարող է վճարվել յուրաքանչյուր եռամսյակ կամ կես տարին մեկ, տարին մեկ: Միջանկյալ դիվիդենդը հայտարարվում է տնօրենների կողմից և ունենում է ֆիքսված չափ: Վերջնական դիվիդենդը հայտարարվում է տարեկան ընդհանուր ժողովի կողմից, ըստ տարվա աշխատանքների արդյունքների, հաշվի առնելով միջանկյալ վճարված դիվիդենդները:

Ըստ արտոնյալ բաժնետոմսերի, ֆիքսված դիվիդենդը սահմանվում է դրանց թողարկման ժամանակ: Ըստ այդ բաժնետոմսերի, դիվիդենդները հաշվարկվում են և վճարվում առաջին հերթին. անկախ ստացված շահույթի չափերից: Եթե ստացված շահույթը չի բավարարում արտոնյալ բաժնետոմսերի դիվիդենդների վճարման համար, ապա օգտագործում են հատուկ ստեղծված պահուստաֆոնդը կամ այլ աղբյուրներ: Դիվիդենդներ չեն վճարվում ըստ բաժնետոմսերի, որոնք բաց չեն թողնվել շրջանառության մեջ: Դիվիդենդ կարող է վճարվել բաժնետոմսերի, պարտատոմսերի, ապրանքի տեսքով, եթե դա նախատեսվել է ԲԸ կանոնադրությամբ: Ընկերությունը հայտարարում է դիվիդենդի չափը՝ առանց հաշվի առնելու հարկը: Դիվիդենդը վճարվում է միայն ներդրված ավանդի չափի կամ ձեռք բերված բաժնետոմսերի վճարման համար մուծված գումարի համամասնությամբ: Դիվիդենդների տեսքով

մարման ամսաթիվը, պարտքերի մարման դիմաց մուծված ակտիվների գումարները: Հիմնադիրները կարող են ձեռք բերված բաժնետոմսերի գումարով ներդնել հիմնական միջոցներ, ոչ նյութական ակտիվներ, դրամական միջոցներ ռուբլիներով կամ արտարժույթով և այլ նյութական արժեքներ:

Անալիտիկ հաշվառում իրականացնելու համար հիմք են ծառայում հիմնադիր փաստաթղթերը, հիմնական միջոցների և ոչ նյութական ակտիվների ընդունման-հանձնման ակտերը, վճարման հանձնարարագրերը, դրամարկդի մուտքի օրդերները և այլն:

Այսպիսով, կանոնադրական կապիտալի գրանցված գումարով կատարվում է գրանցում ըստ 75-1. «Հաշվարկներ կանոնադրական կապիտալի ավանդների գծով» ենթահաշվի դեբետի, որը ակտիվային է: Դեբետային մնացորդը արտացոլում է հիմնադիրների պարտքի գումարը ըստ ավանդների՝ կանոնադրական կապիտալի մեջ ամսվա սկզբին, շրջանառությունը ըստ դեբետի՝ հաշվետու ամսվա ընթացքում հիմնադիրների նոր պարտքի առաջացումը, ըստ ավանդների, կանոնադրական կապիտալի մեջ, շրջանառությունը ըստ կրեդիտի՝ մարված դեբիտորական պարտքի գումարը՝ ներդրված դրամական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների, գույքի տեսքով:

ԲԸ տնտեսական գործունեությունը իրականացվում է գործող օրենսդրությանը համապատասխան: Այսպես, ընկերության կողմից ստացված հաշվեկշռային շահույթը հարկվում է ձեռնարկություններից՝ շահութահարկի մասին օրենքին համապատասխան: Հարկվող շահույթի հաշվարկման ժամանակ համախառն շահույթը պակասեցվում է ԲԸ պահուստաֆոնդին կատարված հատկացումների գումարով (յուրաքանչյուր փմիս, որոշակի տոկոսով, սահմանված՝ ինքնուրույն կերպով), մինչև տվյալ պահուստաֆոնդի հիմնադիր փաստաթղթերում նշված չափին հասնելը, սակայն կանոնադրական կապիտալի 25%-ից ոչ ավելի: Այդ դեպքում պահուստաֆոնդին (յուրաքանչյուր ամիս, յուրաքանչյուր եռամսյակ) հաշվարկված հատկացումների գումարը չպետք է գերազանցի հարկվող շահույթի 50%-ը: Ապա հաշվարկվում է հարկման ենթակա շահույթի գումարը:

ստացված եկամուտներից հարկը պահվում է վճարման արբյուրից, այսինքն՝ բաժնետիրական ընկերությունից:

Բաժնետերերի հետ եկամուտների գծով հաշվարկների հաշվառման համար օգտագործվում է 75-2. «Հաշվարկներ եկամուտների գծով» ենթահաշիվը: Ենթահաշիվը պասիվային է, կրեդիտային մնացորդը նշանակում է ԲԸ պարտքի գումարը բաժնետերերի հանդեպ: 75-2 ենթահաշիվի կրեդիտը թղթակցում է 81. «Շահույթի օգտագործում» հաշվի դեբետի հետ: 75-2 ենթահաշիվի դեբետը թղթակցում է 68, 75-1, 51, 50 հաշիվների կրեդիտի հետ: ԲԸ-ում աշխատող բաժնետերերին դիվիդենդներ հաշվարկելու ժամանակ օգտագործում են 70. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ աշխատանքի վարձատրության գծով» հաշիվը:

Դիվիդենդները հաշվարկվում են բաժնետերերի ժողովի արձանագրության և որոշման հիման վրա, հաշվապահության տեղեկանքով (որտեղ արտացոլվում են նաև պահված հարկերի գումարները): Եկամուտների փոխանցումը և վճարումը իրականացվում է դրամարկղային ելքի օրդերների և վճարման հանձնարարագրերի հիման վրա: Բաժնետերերի հետ եկամուտների գծով հաշվարկների անալիտիկ հաշվառումը տարվում է ըստ յուրաքանչյուր բաժնետիրոջ՝ թիվ 7 տեղեկագրում: Բաժնետերերի հետ եկամուտների գծով հաշվարկների սինթետիկ հաշվառումը տարվում է թիվ 8 օրագիր-օրդերում:

Բաժնետերերի հետ հաշվարկների գծով գործառնությունների արտացոլումը
Հաշիվ 75-2. «Հաշվարկներ եկամուտների գծով»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
68 -	Բաժնետերերից (ֆիզիկական և իրավաբանական անձանցից պահված եկամտահարկի գումարներ	Մն. - Բաժնետերերին պարտքերի գումարը ըստ եկամուտների	
75-1	Բաժնետերերի կողմից կանոնադրական կապիտալին ավանդագրված պարտքերի մարմանն ուղղված դիվիդենդների գումարներ	Հաշվետու ժամանակաշրջանում հաշվարկված դիվիդենդների գումարներ	- 81
50, 51	Բաժնետերերին փոխանցված եկամուտների գումարներ	Արտոնյալ բաժնետոմսերի գծով հաշվարկված դիվիդենդների գումարներ այն դեպքում, երբ ստացված շահույթի գումարը փոքր է ըստ դիվիդենդների վճարման ենթակա գումարներից	- 88

Օրինակ՝ 1. Բաժնետիրական ընկերությունը ունի գրանցված կանոնադրական կապիտալ 60000000 ռուբլի գումարով: Դրա մեջ ընդգրկվում են 40 արտոնյալ բաժնետոմսեր 150000 ռուբլի անվանական արժեքով և 360 սովորական (հասարակ) բաժնետոմսեր՝ 150000 ռուբլի անվանական արժեքով: Կանոնադրական կապիտալի ձևավորման ժամանակ կատարվել է գրանցում.

- Դր հաշիվ 75. «Հաշվարկներ հիմնադիրների հետ»
- Կտ հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ» 60000000 ռուբլի
- Չեռք բերված բաժնետոմսերի դիմաց բաժնետերերը կատարել են հետևյալ մուծումները.
- ա) դրամական ձևով 50000000 ռուբլի գումարով - 50000000 ռ.
- Դր հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»
- Կտ հաշիվ 75-1. «Հաշվարկներ կանոնադրական կապիտալի ավանդների գծով» 50000000 ռ.
- բ) հիմնական միջոցներով 1500000 ռուբլի գումարով - 1500000 ռ.
- Դր հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ»
- Կտ հաշիվ 75-1. «Հաշվարկներ կանոնադրական կապիտալի ավանդների գծով» 1500000 ռ.
- գ) պատենտներ 800000 ռուբլի գումարով - 800000 ռ.
- Դր հաշիվ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ»
- Կտ հաշիվ 75-1. «Հաշվարկներ կանոնադրական կապիտալի ավանդների գծով» 800000 ռ.
- դ) նյութեր 2000000 ռուբլի գումարով - 2000000 ռ.
- Դր հաշիվ 10. «Նյութեր»
- Կտ հաշիվ 75-1. «Հաշվարկներ կանոնադրական կապիտալի ավանդների գծով» 2000000 ռ.

Համեմատելով 75-1 հաշվի դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունները՝ որոշում են՝ ինչքանով է ձևավորված ԲԸ կանոնադրական կապիտալը: Այսպես, բաժնետերերի պարտքը (75-1 հաշվի դեբետ) հավասար է 600000000 ռուբլու, պարտքերի մարման համար մուծված գումարները (75-1 հաշվի կրեդիտ) կազմում են 54300000 ռուբլի: Այսպիսով, կանոնադրական կապիտալը ձևավորված է 54300000 ռուբլու չափով: Բաժնետերերի պարտքը կանոնադրական կապիտալին ըստ ավանդների կազմում է 5700000 ռուբլի (60000000ռ. - 54300000ռ.): Դրանք չտարածված բաժնետոմսերն են:

2. Տարվա վերջում ԲԸ ստացել է 15000000 ռուբլու չափով հաշվեկշռային շահույթ:

Հաշվեկշռային շահույթից առաջին հերթին նա ձևավորում է հնարավոր վնասները ծածկելու պահուստաֆոնդ՝ հաշվեկշռային շահույթի 10%-ի չափով՝ $15000000 \times 1\% : 100 = 1500000$ ռուբլի:

Ստեղծված պահուստաֆոնդի գումարով ձևակերպվում է.

Դտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում» 1500000ռ.

Կտ հաշիվ 86. «Պահուստաֆոնդ» 1500000ռ.

Հարկման ենթակա շահույթը բաժնետիրական ընկերության համար հավասար կլինի հաշվեկշռային շահույթի և պահուստաֆոնդին կատարված հատկացումների տարբերությանը՝ $15000000 - 1500000 = 13500000$ ռուբլի: Տոկոսային դրույթի չափը ԲԸ համար կազմում է 32%, շահութահարկի գումարը հավասար կլինի 4320000 ռ. ($13500000 \times 32 : 100$): ԲԸ տրամադրության տակ մնացած գուտ շահույթը հավասար է 9180000 ռուբլու ($13500000 - 4320000$):

Բաժնետերերի ժողովը որոշում է կայացրել դիվիդենդների վճարմանը ուղղել գուտ շահույթի 50%-ը, այսինքն՝ 4590000 ռ. ($9180000 : 2$):

Սկզբից հաշվարկում են արտոնյալ բաժնետոմսերի դիվիդենդները, ըստ որոնց սահմանված է ֆիքսված դիվիդենդ՝ տարեկան 20000 ռ. չափով, յուրաքանչյուր բաժնետոմսի համար: Հետևաբար, արտոնյալ բաժնետոմսերի դիվիդենդների վճարման համար կպահանջվի 800000 ռ. (20000×40 բաժնետոմս), սովորական բաժնետոմսերի դիվիդենդների վճարման համար մնում է 3790000 ռ. ($4590000 - 800000$):

Մեկ բաժնետոմսի դիվիդենդի գումարը հավասար է 11770 ռուբլու ($3790000 : 322$), չգնված բաժնետոմսերի քանակը՝ 38 հատ (5700000 ռ. բաժանած 150000 ռ.): Դիվիդենդներ վճարվում են միայն ըստ գնված բաժնետոմսերի, դրա համար վերցվել է ոչ թե բաժնետոմսերի ընդհանուր քանակը, այլ միայն գնված բաժնետոմսերի քանակը՝ 322 բաժնետոմս: ԲԸ բաժնետերերի ռեեստրի հիման վրա կատարվում է դիվիդենդների հաշվարկում՝ ըստ բաժնետոմսի յուրաքանչյուր տիրոջ, կախված բաժնետոմսերի քանակից, որոնց նա տնօրինում է:

Մեկ սովորական բաժնետոմսի տիրոջը հաշվարկվելու է 11770 ռ.:

Հաշվարկված դիվիդենդների գումարով ձևակերպվում է.

Դտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում» 3790000ռ.

Կտ հաշիվ 75-2. «Հաշվարկներ եկամուտների գծով» 3790000ռ.

ԲԸ իրավաբանական անձանցից բաժնետոմսերի հաշվարկված եկամտի գումարից պահվում է եկամտահարկ Ռուսաստանի Դաշնության «Ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների շահութահարկի մասին» օրենքի հիման վրա՝ եկամտի 15%-ի չափով, ֆիզիկական անձանցից՝ ՌԴ ֆիզիկական անձանցից գանձվող հարկերի մասին օրենքին համապատասխան՝ ըստ դրույթների սանդղակի:

Կատարված բոլոր պահումների մասին ԲԸ հայտնում է Պետական հարկային տեսչությանը՝ ըստ իր գրանցման (գտնվելու) վայրի:

11.2. ՀԱՏՈՒԿ ԵՇՄԱՆԱԿՄԱՆ ՖՈՆԴԵՐԻ ԵՎ ԵՊԱՏԱԿԱՅԻՆ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Հատուկ նշանակման ֆոնդերը գոյանում են ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացող շահույթից հատկացումների հաշվին, ըստ նորմաների, որոնք սահմանվում են ձեռնարկության կողմից, ինչպես նաև հիմնադիրների և այլ ձեռնարկությունների անհատույց մուծումների հաշվին: Դրանք, որպես կանոն, բաժանվում են կուտակման ֆոնդի և սպառման ֆոնդի:

Կուտակման ֆոնդերի միջոցները ուղղվում են ձեռնարկության արտադրական զարգացմանը և նման այլ նպատակների, մասնավորապես.

- գործող արտադրության ընդլայնման տեխնիկական վերազինման և վերակառուցման ու նոր օբյեկտների շինարարության ծախսերի ֆինանսավորմանը,
- գիտահետազոտական աշխատանքների անցկացմանը, սարքավորումների և սարքերի ձեռքբերմանը,
- համատեղ ձեռնարկությունների, բաժնետիրական ընկերությունների և ասոցիացիաների, ներդրման ֆոնդերի ստեղծման համար կատարվող մուծումների համար,
- ծախսերի դուրսգրմանը, որոնք, ըստ գործող կարգի, չեն ներառվում արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքի մեջ, այլ կատարվում են անմիջապես ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացող շահույթի հաշվին և այլն:

Պետք է նկատի ունենալ, որ շահույթի հաշվին կապիտալ ներդրումների իրականացումը չի փոքրացնում կուտակման ֆոնդի մեծությունը: Այն փոքրանում է միայն այդ միջոցները հաշվետու տարվա վնասների մարմանը, հիմնադիրների միջև շահույթի գումարի բաշխմանը, ինչպես նաև կուտակման ֆոնդերի հաշվին տվյալ գույքի սկզբնական արժեքի մեջ չընդգրկվող ծախսերի դուրսգրմանը ուղղելու դեպքում:

Կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորմանը ուղղված միջոցները արտացոլվում են հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մեջ՝ ՌԴ ֆինանսների նախարարության 18.09.1993 թ. թիվ 15 նամակին համապատասխան: Այդ ժամանակ հաշիվներում կատարվում է ստացված հիմնական միջոցների օբյեկտների գրանցումը.

Դտ հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ»

Կտ հաշիվ 08. «Կապիտալ ներդրումներ»,

առանց արտացոլելու դրանց արժեքը աղբյուրների հաշիվներում:

Ձեռնարկությունում կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման միջոցների վիճակի և օգտագործման նկատմամբ գործուն հսկողություն

իրականացնելու նպատակով առաջարկվում է անհրաժեշտ միջոցների հավաքագրման համար ստեղծել կուտակման ֆոնդեր, ինչպես նաև անալիտիկ հաշվառման համար «Կուտակման ֆոնդի» յուրաքանչյուր ենթահաշվում բացել երկու ենթաբաժին. «Գոյացած կուտակման ֆոնդ» և «Օգտագործված կուտակման ֆոնդ»: «Գոյացած կուտակման ֆոնդին» ուղղվում են նրա գոյացման աղբյուրները ըստ 81 հաշվի դեբետի և 88 հաշվի կրեդիտի (ենթահաշիվ՝ «Կուտակման ֆոնդ», ենթաբաժին՝ «Գոյացած կուտակման ֆոնդ»):

Հիմնական միջոցների ձեռքբերման և այլ կապիտալ ներդրումների իրականացման համար միջոցների օգտագործմանը զուգընթաց 01 հաշվի դեբետի և 08 հաշվի կրեդիտի հետ միաժամանակ կատարվում են ներքին գրանցումներ ըստ «Կուտակման ֆոնդ» ենթահաշվի (դեբետ «Գոյացած կուտակման ֆոնդ» հաշիվը և կրեդիտ «Օգտագործված կուտակման ֆոնդ» հաշիվը):

Հաշվառման մեջ այդ գործառնությունների արտացոլման տվյալները օգտագործվում են տարեկան հաշվետվության թիվ 5 ձևի համապատասխան ցուցանիշների լրացման ժամանակ: Ձեռնարկությունների եռամսյակային և տարեկան հաշվետվության պարտադիր հավելված է «Կապիտալ ներդրումների ֆինանսական միջոցների և այլ ֆինանսական ներդրումների շարժի մասին տեղեկանքը» (ՌԴ ֆինանսների նախարարության 18.02.1993 թ. թիվ 15 գրություն):

Սպառման ֆոնդի միջոցները, ի տարբերություն կուտակման ֆոնդի, ուղղվում են անձնակազմի սոցիալական զարգացմանը և նյութական խթանմանը, ինչպես նաև՝ այլ միջոցառումների և աշխատանքների, որոնք չեն հանգեցնում ձեռնարկության նոր գույքի ստեղծմանը: Հատուկ հիմնադրամների միջոցները օգտագործվում են նախահաշվին համապատասխան, որը քննարկվում և հաստատվում է կոլեկտիվի կողմից: Նախահաշվի կատարման մասին կոլեկտիվը տեղեկանում է սահմանված ժամկետներում:

Սպառման ֆոնդը նախատեսված է անձնակազմի սոցիալական պաշտպանության ապահովման համար. սննդի դոտացիաների, երթևեկության տոմսերի, առողջարանների, մանկական հիմնարկների ուղեգրերի ձեռքբերման, բնակարանային շինարարության, ինչպես նաև աշխատողների նյութական խրախուսման (միանվագ պարգևատրում, նվերներ, նյութական օգնություն) համար և այլն:

Սպառման ֆոնդը ստեղծվում է ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացած շահույթի հաշվին, հիմնադիր փաստաթղթերով սահմանված նորմատիվների չափով:

Հատուկ նշանակման հիմնադրամի գծով գործառնությունների հաշվառումը իրականացվում է 88. «Հատուկ նշանակման հիմնադրամներ»

հաշվում: Այդ հաշիվը պասիվային է, ֆոնդային, կուտակման ֆոնդի կրեդիտային մնացորդը ցույց է տալիս աղբյուրի փաստացի կուտակված գումարը, որը հնարավոր է օգտագործել կամ արդեն լրիվ, կամ մասնակի օգտագործված է հիմնական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների ձեռք բերման, արտադրական զարգացման և նման այլ նպատակների համար:

Հատուկ նշանակման հիմնադրամների շարժի հաշվառման գործառնությունների արտացոլումը

Հաշիվ 88-1. «Կուտակման ֆոնդ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 88-1. «Կուտակման ֆոնդ»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
08 -	Հաշվետու ամսվա ծախսերը կապիտալ ներդրումների համար, որոնք չեն ավելացնում հիմնական միջոցների արժեքը	ՄՆ. - Աղբյուրի փաստացի կուտակված գումարը հիմնադրամի գոյացումը զուտ շահույթի հաշվին Արտադրական նշանակման հիմնական միջոցների անհատույց ստացման հաշվին և այլ ակտիվների հաշվին	- 81
87 -	Վնասի մարում, որպես ձեռնարկության հաշվետու տարվա աշխատանքի հետևանք		- 01
75 -	Հիմնադիրների միջև բաշխված հիմնադրամի գումարները		- 04, 10
10, 40 -	Վնասառնույց փոխանցված արժեքների գումարներ		
47, 48 -	Չծածկված վնասների գումարներ՝ ըստ անհատույց հանձնված արժեքների		

Հաշիվ 88-2. «Սպառման ֆոնդ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 88-2. «Սպառման ֆոնդ»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
50 -	Օգտագործված գումարներ՝ նյութական օգնության համար	ՄՆ. - Նպատակային նշանակմամբ հիմնադրամի չօգտագործված գումարներ	
51 -	նվերների ձեռքբերման համար		
71 -	գործուղման ծախսերի գերազանցման գումարներ	Ֆոնդի գոյացումը՝ զուտ շահույթի հաշվին	- 81
		Նպատակային մուտքերի հաշվին	- 75
70 -	Ֆոնդի հաշվին վճարվող պարգևների և պարգևատրումների գումարներ		
	Հանգստյան տների, առողջարանների ձեռքբերված ուղեգրերի արժեքի գումարներ և այլն		
50, 51 -			

Սպառման հիմնադրամի կրեդիտային մնացորդը ցույց է տալիս հիմնադրամի գումարը, որը չի օգտագործվել նպատակային նշանակմամբ, շրջանառությունը ըստ դեբետի՝ նպատակային միջոցառումների վրա ծախսված գումարները, շրջանառությունը ըստ կրեդիտի՝ հիմնադրամի գոյացումը սահմանված աղբյուրների հաշվին:

88. «Հատուկ նշանակման հիմնադրամներ» հաշվում միջոցների շարժման անալիտիկ հաշվառումը տարվում է ֆոնդերից յուրաքանչյուրի ենթահաշիվների կտրվածքով, օրինակ «Անհատույց ստացված արժեքներ», «Սպառման ֆոնդ» և այլն՝ նպատակ ունենալով ստանալ օպերատիվ տեղեկատվություն կուտակված միջոցների գոյացման և օգտագործման ուղղությունների մասին:

Պահուստաֆոնդը ստեղծվում է օրենսդրությանը և ձեռնարկության հիմնադիր փաստաթղթերին համապատասխան, գալիք ժամանակաշրջանում հնարավոր չնախատեսված վնասների, կորուստների ծածկման համար: Պահուստաֆոնդը ստեղծվում է շահույթից կատարվող հատկացումների հաշվին՝ ձեռնարկության հիմնադիր փաստաթղթերով կամ կանոնադրությամբ սահմանված չափերով: ԲԸ-ն այդ ֆոնդին է հաշվեգրում էմիսիոն եկամուտը (բաժնետոմսերի անվանական և վաճառքի արժեքի տարբերությունը դրանց իրացման ժամանակ): Ֆոնդի միջոցները օգտագործվում են ձեռնարկության հաշվետու տարվա հաշվեկշռային վնասի ծածկման և օրենսդրությամբ նախատեսված այլ նպատակների համար: Այն դեպքում, երբ պահուստաֆոնդը գոյանում է զուտ շահույթից կատարվող հատկացումների հաշվին, նրա միջոցները կարող են օգտագործվել դիվիդենդներ վճարելու համար, եթե հաշվետու տարվա շահույթը անբավարար է:

Պահուստաֆոնդի միջոցների շարժի գործառնությունների արտացոլումը
Հաշիվ 86. «Պահուստաֆոնդ»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
87 - Ֆոնդի օգտագործումը հաշվետու տարվա վնասների ծածկման համար	Մն. - Պահուստաֆոնդի օգտագործված գումարը		- 81
75, 70 - Շահույթի անբավարարության դեպքում պահուստաֆոնդի հաշվին դիվիդենդների հաշվարկում	Ֆոնդի ստեղծում զուտ շահույթից կատարվող հատկացումների հաշվին նույնը՝ հաշվեկշռային շահույթի հաշվին		- 80
	Ստացված էմիսիոն եկամտի գումար		- 51

Պահուստաֆոնդի միջոցների առկայության և շարժի հաշվառումը տարվում է 86. «Պահուստաֆոնդ» հաշվում: Այս հաշիվը պասիվային է, ֆոնդային, ունի կրեդիտային մնացորդ, որը ցույց է տալիս չօգտագործված ռեզերվի գումարը ամսվա սկզբին, դեբետային շրջանառությունը՝ ռեզերվի օգտագործումը խիստ սահմանված նպատակների համար, կրեդիտային շրջանառությունը՝ պահուստաֆոնդի գոյացումը:

Նպատակային ֆինանսավորումը և մուտքերը իրենցից ներկայացնում են միջոցներ, որոնք նախատեսված են նպատակային նշանակման այս կամ այն միջոցառումների համար: Դրանց են վերաբերում այլ ձեռնարկություններից ստացված միջոցները, կառավարական մարմինների նպաստները, մանկական հիմնարկություններում (մսուրներում, մանկապարտեզներում) երեխաների պահպանության համար ծնողների դրամական մուծումները և այլն:

Նշված միջոցները հաշվառվում են 96. «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր» հաշվում: Այս հաշիվը պասիվային է, կրեդիտային մնացորդը ցույց է տալիս նպատակային նշանակման չօգտագործված միջոցները, դեբետային շրջանառությունը՝ միջոցների օգտագործումը այս կամ այն միջոցառումների համար, կրեդիտային շրջանառությունը՝ ֆինանսավորման ստացումը և այլ նպատակային մուտքեր:

Նպատակային ֆինանսավորման և մուտքերի միջոցների ստացման հաշվառման գործառնությունների արտացոլումը

Հաշիվ 96. «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
10, 12 - Միջոցների օգտագործումը՝ նյութական արժեքների ձեռքբերման համար	Մն. - Նպատակային նշանակման չօգտագործված միջոցների գումարը		- 51,50,52
08 - Նպատակային ֆինանսավորման հաշվին հիմնական միջոցների ձեռքբերման հետ կապված ծախսերի համար	Նպատակային ֆինանսավորման հաշվին անձնակազմին աշխատավարձ վճարելու համար		
70 - Սոցապ. մարմիններին, կենսաթոշակային ֆոնդին, զբաղվածության ֆոնդին	Մտակարարների վճարման պահանջագրերի, ծառայությունների վճարման համար և այլն		- 76
69 - Ստակարարների վճարման պահանջագրերի, ծառայությունների վճարման համար			
51 - և այլն			

Անալիտիկ տվյալներ 87 և 88 հաշիվների համար

Անալիտիկ հաշվառման հոդվածների համարը և անվանումները	1		2		3		4		5		6		7	
	Նյութական ֆոնդ		Երբանառությունները տարվա սկզբից մինչև հաշվետու ամիս		հաշվետու ամիս կրեդիտ		կրեդիտ		րեբետ		կրեդիտ		կրեդիտ	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ա) ՄՊՄԱՍԱ ՖՈՆԴ														
1. <i>Նյութական խրախուսման ֆոնդ</i>														
Պարգևատրում աշխատանքի տարեկան արդյունքներով		84000	90000											
Հատուկ կարևոր առաջադրանքների համար պարգևատրում		26400	20600						6000					1200
Նյութական օգնություն		12000	13400					1400	600					22740
Ընդամենը ըստ նյութական խրախուսման ֆոնդի		122400	124000					1400	6600			25340		
2. <i>Նոցիալական գարգացման ֆոնդ</i>														
Աշխատողների կուլտուր- կենցաղային և բժշկական սպասարկման բարելավման համար		20000	20000						1000					1000
Հանգստյան տների և առողջարանների ուղեգրերի ձեռքբերման համար		26000	24000						2000			2600		600
Վերաբաշխում խրախուսման ֆոնդերի միջև		-	-											
Այլ		32000	32000											
Ընդամենը ըստ նոցիալ. գարգացման ֆոնդի		78000	76000						3000			1689		13892
Մնացորդ տարվա սկզբին՝ 2000 ուրբի														
Ընդամենը ըստ սպառման ֆոնդի		200400	200000					4000	9600			42232		36632
Մնացորդ տարվա սկզբին՝ 4400 ուրբի														

բ) ԿՐԻՏԱԿԱՆ ՖՈՆԴ	1		2		3		4		5		6		7	
	3. <i>Արտադրության, գիտության և տեխնիկայի գարգացման ֆոնդ</i>		Այլ կապիտալ ներդրումներ		Ընդամենը ըստ կուտակման ֆոնդի		Մնացորդ տարվա սկզբին՝ 15000 ուրբի		Ընդամենը ըստ 88 հաշվի		Մնացորդ տարվա սկզբին՝ 19400 ուրբի		Պահուստաֆոնդ (հաշիվ 86)	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Այլ կապիտալ ներդրումներ		166400	152000				167000				33786			200786
Ընդամենը ըստ կուտակման ֆոնդի		200400	352400				171000		9600		76018			237418
Մնացորդ տարվա սկզբին՝ 15000 ուրբի		30700	38000				7300				8447			15747
Ընդամենը ըստ 88 հաշվի		-	-				-		-		-			-
Մնացորդ տարվա սկզբին՝ 1600000 ուրբի							1600000							1600000

Կապված տնտեսական միջոցների աղբյուրների բովանդակության, նշանակման և օգտագործման միանմանության հետ, 85. «Կանոնադրական կապիտալ», 86. «Պահուստաֆոնդ», 88. «Հատուկ նշանակման հիմնադրամներ», 96. «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր» հաշիվներում հաշվառվող աղբյուրները պետք է արտացոլվեն մեկ ռեզիստորում թիվ 12 օրագիր-օրդերում, որտեղ կազմակերպվում է այդ հաշիվների գործառնությունների ինչպես սինթետիկ, այնպես էլ անալիտիկ հաշվառումը: Թիվ 12 օրագիր-օրդերում գործառնությունները գրանցելու համար հիմք են հանդիսանում հաշվապահության տեղեկանքները, բանկի քաղվածքները, գանձապահի հաշվետվությունները և այլն: Շրջանառությունները ըստ դեբետի տարբեր օրագիր-օրդերներից նախապես հավաքվում են վերծանման թերթիկի մեջ:

Հաշվետու ժամանակաշրջանի ավարտին թիվ 12 և 15 օրագիր-օրդերների անալիտիկ տվյալների հիման վրա, ըստ 85. «Կանոնադրական կապիտալ», 86. «Պահուստաֆոնդ», 88. «Հատուկ նշանակման ֆոնդեր», 87. «Զբաղիված շահույթ» և 96. «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր» հաշիվների, լրացվում է տարեկան հաշվետվության «Ձեռնարկության հաշվեկշռի հավելված» թիվ 5 ձևի «Ֆոնդերի շարժումը» առաջին բաժինը: Հասկանալի է, որ այն ենթակա է լրացման, եթե այդ կարգի ֆոնդերի ստեղծումը և օգտագործումը նախատեսված են հիմնադիր փաստաթղթերով:

Արդյունաբերական ձեռնարկություններում բյուջեից նպատակային ֆինանսավորման միջոցներ կարող են բացակայել հատկապես բաժնետիրության անցնելուց հետո: Մանրակրկիտ ուշադրություն է պահանջում «Տեղեկանքներ» 160 տողը, որը վկայում է կուտակման հիմնադրամի գումարների մասին, որոնք օգտագործվել են հիմնական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների ձեռքբերման և այլ կուտակումների համար: Ինչպես հայտնի է, հաշվապահական հաշվառման մեջ այդ գործառնությունները վերաբերում են միայն հաշվեկշռի ակտիվին՝ չպակասեցնելով աղբյուրը: Դրա համար հաշվապահությունը փաստաթղթերի հիման վրա օպերատիվ հաշվառման համակարգում պետք է գրանցի բոլոր տեղեկությունները՝ նշված օբյեկտները կապիտալ ներդրումների հետևանքով, անհատույց կամ կանոնադրական կապիտալին հիմնադիրների մուծումների կարգով ստանալու մասին:

11.3. ԲԱՆԿԵՐԻ ՎԱՐԿԵՐԻ ԵՎ ՓՈՒՆԱՌՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Բանկային վարկը (փոխառությունը) ձեռնարկության փոխառու միջոցների կարևոր աղբյուր է:

Ներկայումս, շուկայական հարաբերությունները կարգավորող օրենքների ազդեցությամբ, ձևավորվում է ինչպես պետական, այնպես և առևտրային բանկերի ծյուղավորված ցանցը, որոնք իրականացնում են ձեռնարկությունների համալիր վարկահաշվարկային և դրամարկղային սպասարկումը՝ անկախ նրանց կազմակերպչաիրավական ձևից:

Ձեռնարկությունները վարկահաշվարկային հարաբերությունները բանկերի հետ կատարում են կամավորական հիմունքներով և գործընկերների երկկողմանի շահագրգռվածությամբ:

Վարկեր տրամադրվում են ձեռնարկություններին, որոնք աշխատում են տնտեսաշարժով, ունեն ինքնուրույն հաշվեկշիռ և սեփական շրջանառու միջոցներ՝ որպես կանոն, վարկավորման խոշորացված օբյեկտների դիմաց (ըստ նյութական պաշարների և արտադրական ծախսերի ամբողջության և այլն):

Հաշվարկային հարաբերությունների պահանջները և սկզբունքները հաշվի առնելով՝ իրականացվում է յուրաքանչյուր օբյեկտի վարկավորումից անցում սուբյեկտի, կոնկրետ իրավաբանական (ֆիզիկական) անձի կամ տնտեսական ու սոցիալական նպատակային կոմպլեքս ծրագրերի վարկավորման:

Բանկերի հիմնարկությունները վարկեր տալիս են վերադարձելիության, ժամկետայնության, վճարելիության և ապահովվածության սկզբունքները պահպանելու պայմաններով, որոնք նախատեսված են գործող օրենսդրությամբ և կողմերի համաձայնությամբ:

Վարկերի տրման և մարման հետ կապված բոլոր հարցերը կարգավորվում են բանկերի կանոններով և վարկային պայմանագրերով՝ փոխառու ձեռնարկության և բանկի միջև պայմանագրային հիմունքներով վարկային պայմանագիր կնքելու միջոցով: Նրանում նախատեսվում են (ֆիքսվում են). վարկավորման օբյեկտների և վարկի ժամկետը, դրա տրամադրման և մարման պայմանները և կարգը, պարտավորությունների ապահովության ձևերը, տոկոսադրույքները, դրանց վճարման կարգը, կողմերի պարտավորությունները, իրավունքները և պատասխանատվությունը վարկի տրամադրման և մարման գործում, փաստաթղթերի ցանկը և դրանք բանկին ներկայացնելու պարբերականությունը և այլ պայմաններ:

Վարկ ստանալու համար ձեռնարկությունը բանկին ուղարկում է հիմնավորված միջնորդագիր (դիմում)՝ կցելով հիմնադիր և այլ փաստաթղթերի (կանոնադրություն, վկայական, արտոնագիր, հաշվապահական

և վիճակագրական հաշվետվություններ և այլն) պատճենները, որոնք հաստատում են վարկը վերադարձնելու ապահովվածությունը:

Սինչև պայմանագրի կնքումը բանկը մանրակրկիտ վերլուծության է ենթարկում ձեռնարկության վճարունակությունը, այսինքն՝ վարկը ժամանակին վերադարձնելու և տոկոսները վճարելու ունակությունը: Դրա համար նա օգտագործում է ձեռնարկությունից ստացված փաստաթղթերը և հաշվետվությունները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում իրականացնում է նաև նախնական ստուգումներ տեղում: Հետագայում ձեռնարկությունը, վարկային պայմանագրով սահմանված կարգով և ժամկետներում, մինչև վարկի լրիվ մարումը, ներկայացնում է բանկին հաշվապահական հաշվետվություն (հաշվեկշիռ) և այլ փաստաթղթեր, որոնք անհրաժեշտ են ձեռնարկության տնտեսաֆինանսական գործունեության ընթացիկ (օպերատիվ) հսկողության համար:

Կախված վարկի տրամադրման ժամկետից, դրանք լինում են կարճաժամկետ և երկարաժամկետ: Վարկի ժամկետայնությունը որոշվում է դրա վերադարձման, մարման ժամկետներով: Այսպես, կարճաժամկետ վարկերը տրամադրվում են մինչև մեկ տարի ժամկետով, օրինակ՝ առաքված ապրանքների դիմաց այն հավասար է փաստացի փաստաթղթաշրջանառության ժամանակին, սակայն 30 օրից ոչ ավելի:

Երկարաժամկետ վարկերը (մեկ տարուց ավելի ժամանակով) տրվում են որպես կանոն, նոր տեխնիկայի ներդրման, արտադրության ընդլայնման, դրա վերակառուցման, թանկարժեք սարքավորումների ձեռքբերման և այլ նպատակային ծրագրերի իրականացման ծախսերը կատարելու համար:

Բանկային վարկերի ստացման և մարման հետ կապված հաշվարկավարկային գործառնությունները հաշվառվում են 90. «Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր» և 92. «Բանկերի երկարաժամկետ վարկեր» հաշիվներում: Այդ հաշիվները պասիվային են, դրանց մնացորդը ցույց է տալիս հաշվետու ժամանակաշրջանի սկզբում չմարված պարտքի գումարը, դեբետային շրջանառությունը՝ վարկը մարելու համար փոխանցված գումարները, կրեդիտային շրջանառությունը՝ ստացված վարկի գումարները:

90 և 92 հաշիվները կրեդիտագրվում են ձեռնարկության կողմից վարկ ստանալու դեպքում՝ թղթակցելով դրամական միջոցների և հաշվարկների հաշվառման հաշիվների դեբետի հետ (50. «Դրամարկը», 51. «Հաշվարկային հաշիվ», 52. «Արժութային հաշիվ», 55. «Հատուկ հաշիվներ բանկերում», 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալա-ռուների հետ»): 90 և 92 հաշիվների դեբետում արտացոլվում է վարկի գծով պարտքի մասնակի կամ լրիվ մարումը՝ թղթակցելով 51 և 52 հաշիվների կրեդիտի հետ:

Բանկային վարկերի անալիտիկ հաշվառումը տարվում է ըստ վարկերի տեսակների, բանկերի, որոնք վարկ են տրամադրել և՛ առանձին, ըստ ժամանակին չմարված վարկերի:

Բանկային վարկերի հաշվառման գործառնությունների արտացոլումը

Հաշիվ 90. «Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր»

Հաշիվ 92. «Բանկերի երկարաժամկետ վարկեր»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
51, 52 -	Բանկի վարկերի մարում		
		Մն. - Բանկի չմարված վարկերի գումարը	
		Ստացված, մուտք եղած վարկերի գումարներ	- 51,52
		Տրամադրված վարկերի հաշվին մատակարարներին	
		պարտքի վճարում	- 60
		Տրամադրված վարկերի հաշվին ակրեդիտիվների բացում	- 55

Բանկերի վարկերի գծով տոկոսների վճարման ծախսերը ՌԴ կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված դրույքների սահմաններում, ներառվում են արտադրանքի ինքնարժեքի մեջ, իսկ շրջանառու միջոցների պակասի համալրման, հիմնական միջոցների և ոչ նյութական ակտիվների ձեռքբերման, ժամկետանց և հետաձգված փոխառությունների, «գործընկերային» վարկերի գծով, ինչպես նաև Կենտրոնական բանկի դրույքներից բարձր, երեք կետով ավելացված տոկոսների գումարը վերագրվում է ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացած շահույթի հաշվին (Դտ 20, 26 - Կտ 51 և Դտ 80 - Կտ 51): Բանկերի վարկերի հաշվառումը կատարվում է թիվ 4 օրագիր-օրդերում (բերվում է կրճատված տեսքով):

Օրինակ (ըստ Հաստոցագործարանի).

1. 90. «Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր» հաշվի կրեդիտային մնացորդը դեկտեմբերի 1-ի դրությամբ, ըստ նյութական պաշարների և արտադրական ծախսերի ամբողջության, կազմել է 106200 ռուբլի, այդ թվում՝

հումքի և նյութերի դիմաց՝	1600
ճանապարհին գտնվող հաշվարկային փաստաթղթերի դիմաց՝	99000
ակրեդիտիվների և հատուկ հաշիվների դիմաց՝	5000

2. Դեկտեմբերի գործառնությունները

Գործառնությունների բովանդակությունը	Գումար (ռուբլի)	Համարը		Թղթակցող հաշիվը	
		տեղեկագրի	օրագիր-օրդերի	դեբետ	կրեդիտ
Չեռնարկության հաշվարկային հաշվում հաշվեգրվել է բանկի վարկը՝ ճանապարհին գտնվող հաշվարկային փաստաթղթերի դիմաց Պահեստամասերի գործարանի հաշվի վճարման համար, ըստ դեկտեմբերի 25-ին բացված ակրեդիտիվի, տրրվել է փոխառվություն Չլիմիտավորված չեկային գրքույկների չեկերով վճարված են տրանսպորտային ծախսերը՝ առաքված արտադրանքի գծով, ճանապարհին գտնվող հաշվարկային փաստաթղթերի դիմաց տրված վարկի հաշվին Դուրս է գրվել հաշվարկային հաշվից մարելու փոխառվությունը. հաշվարկային փաստաթղթերի դիմաց հունքի և նյութերի դիմաց ակրեդիտիվների և հատուկ հաշիվների դիմաց Մնացորդը հունվարի 1-ի դրությամբ ըստ բանկի քաղվածքների, ռուբ. ճանապարհին գտնվող հաշվարկային փաստաթղթերի դիմաց ակրեդիտիվների և հատուկ հաշիվների դիմաց	432020	2	4	51	90
	4000		3 և 4	55	90
	9980	16	4	45, 76	90
	465000		2	90	51
	1600		2	90	51
	5600		2	90	51
	76000				
	4000				
Ընդամենը մնացորդ	80000				

ՕՐԱԳԻՐ - ՕՐԴԵՐ ԹԻՎ 4

199 __ թ. դեկտեմբեր

Ըստ Գլխավոր գրքի՝ մնացորդը ամսվա սկզբին 90 հաշվով կազմել է 106200 ռուբ.

Տողի համարը	Բանկի քաղվածքի ամսաթիվը (կամ որ ժամանակի համար է այն ներկայացվել)	Ըստ 90. «Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր» հաշվի կրեդիտի հետևյալ հաշիվների դեբետին		
		45	51	55
1.	06	500	17100	
2.	25		3940	4000
3.	07.31	9480	410980	
Ընդամենը		99800	432200	4000

Բանկի քաղվածքի հիման վրա հաշվի դեբետի շրջանառությունը կազմել է 472200 ռուբլի:

90 հաշվի մնացորդը ամսվա վերջում՝ 80000 ռուբլի:

90, 92 հաշիվների անալիտիկ տվյալներ

Վարկերի, փոխառվությունների տեսակները	Մնացորդը ամսվա վերջին (ռուբ.)
Փոխառվություններ հունքի, նյութերի և վառելիքի դիմաց	-
Փոխառվություններ անավարտ արտադրության և սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատների դիմաց	-
Փոխառվություններ պատրաստի արտադրանքի դիմաց	-
Փոխառվություններ ապրանքների դիմաց	-
Փոխառվություններ ճանապարհին գտնվող հաշվարկային փաստաթղթերի դիմաց	76000
Փոխառվություններ ակրեդիտիվների և հատուկ հաշիվների դիմաց	4000
Ընդամենը	80000
Փոխառվություններ կապիտալ նորոգման դիմաց	-
Ժամանակին չվճարված փոխառվություններ	-
Ընդամենը	80000

Թվարկված փոխառվություններից բացի, ներկայումս լայն տարածում ունեն փոխառվությունները բանվորների և ծառայողների համար անհատական բնակարանային, այգեգործական տնակների շինարարության և առևտրական կազմակերպությունների հետ բանվորներին և

ծառայողներին վարկով վաճառված ապրանքների գծով հաշվարկներ կատարելու համար:

Նշված փոխատվությունները հաշվառվում են 93. «Բանկերի վարկեր աշխատողների համար» հաշվում, որը պասիվային է, մնացորդը ցույց է տալիս ձեռնարկության պարտքը բանկին ըստ փոխատվությունների, որոնք տրվել են բանվորներին և ծառայողներին: Դեբետային շրջանառությունը ցույց է տալիս պարտքի մարումը հաշվետու ամսվա ընթացքում, կրեդիտային շրջանառությունը՝ նոր ստացված և տրված փոխատվությունները: Այս գործառնությունների հաշվառման ժամանակ լայնորեն օգտագործվում է 73. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով» հաշիվը 93 հաշվի նույնանուն ենթահաշիվների հետ:

93 հաշիվը ունի 3 ենթահաշիվ.

- 1) 93-1. «Ապառիկ վաճառված ապրանքների դիմաց»
 - ա) բանկի փոխատվությամբ հանձնարարագրի-պարտավորագրի վճարման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 73-1. «Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով»
Կտ հաշիվ 93-1. «Ապառիկ վաճառված ապրանքների դիմաց»
 - բ) բանկի պարտքի մարումը բանվորների և ծառայողների կողմից (1) և ձեռնարկության կողմից (2).

1. Դտ հաշիվ 70, 50 Կտ հաշիվ 73-1	2. Դտ հաշիվ 93-1 Կտ հաշիվ 51
-------------------------------------	---------------------------------
- 2) 93-2. «Անհատական բնակարանային շինարարության համար»
- 3) 93-3. «Այգեգործական տնակների շինարարության համար».
 - ա) ձեռնարկության կողմից փոխատվության ստացման ժամանակ՝

Դտ հաշիվ 50, 51
Կտ հաշիվ 93-2 կամ 93-3
 - բ) բանկի պարտքի մարումը բանվորների և ծառայողների կողմից՝

Դտ հաշիվ 73-2, 3
Կտ հաշիվ 50, 51
 - բ) բանկի պարտքի մարումը բանվորների և ծառայողների կողմից՝

Դտ հաշիվ 70
Կտ հաշիվ 73-2, 3
 - բ) բանկի հանդեպ պարտքի մարումը ձեռնարկության կողմից՝

Դտ հաշիվ 93-2, 93-3
Կտ հաշիվ 51

Հաշվառումը տարվում է թիվ 4 օրագիր-օրոգրում՝ բանկի փոխատվական հաշիվներից քաղվածքների և փոխատվությունների մարման գծով պահումների մասին հաշվապահության տեղեկանքների հիման վրա:

Թվարկված փոխատվություններից բացի, բանվորներին և ծառայողներին (երիտասարդ ընտանիքներին) կարող են տրվել անտոկոս փոխատվություններ: Դրանք տրվում են զարգացման ֆոնդի միջոցների հաշվին բնակարանային ֆոնդի ընդլայնման շինարարության, կապիտալ նորոգման կամ տնային տնտեսության կազմավորման համար:

Հաշվապահական հաշվառման մեջ դրանք արտացոլվում են հետևյալ գրանցումներով.

	Դեբետ	Կրեդիտ
1) Տրված է փոխատվություն	73-4	50, 51
Միաժամանակ գումարը դուրս է գրվում համապատասխան ֆոնդից և գրանցվում 88 հաշվի «Ֆոնդի միջոցներ, օգտագործված երիտասարդ ընտանիքներին անտոկոս փոխատվություններ տալու համար» ենթահաշվում	88, 96	88
2) Բանվորների և ծառայողների պարտքերի մարմանը զուգընթաց, ձեռնարկությունը միաժամանակ վերականգնում է սոցիալական զարգացման ֆոնդը կամ այլ աղբյուրը	88	88, 96
3) Փոխատվություններ ստացողներին արտոնություններ տրամադրելու դեպքում, 2-րդ և 3-րդ երեխայի ծնվելու առնչությամբ փոխատվությունը ստանալուց հետո	88	73-4

Պարտատերերի հետ ձեռնարկության հաշվարկների հաշվառումը, ըստ նրանցից ստացված վարկերի (փոխառությունների), տարվում է 94. «Կարծաժամկետ փոխառություններ» կամ 95. «Երկարաժամկետ փոխառություններ» հաշիվներում, որտեղ հաշվառվում են այլ ձեռնարկություններից ստացված փոխատվությունների գծով պարտքը, տրված մուրհակներով պարտքը, ինչպես նաև ներգրավված միջոցների գումարները, որոնք ստացվել են ձեռնարկության կարծաժամկետ և երկարաժամկետ արժեթղթերի թողարկումից և իրացումից: Ըստ միջոցների ներգրավման ժամկետի, փոխառությունները լինում են կարծաժամկետ՝ մինչև մեկ տարի և երկարաժամկետ՝ մեկ տարուց ավելի ժամկետով:

94 և 95 հաշիվները պասիվային են, կրեդիտային մնացորդը արտացոլում է ձեռնարկության պարտքը ըստ ստացված փոխառությունների, դեբետային շրջանառությունը՝ մարված պարտքերի գումարը, կրեդիտային շրջանառությունը՝ հաշվետու ամսում կրկին ստացված փոխառությունները:

Նշված հաշիվներում անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է ըստ ստացված փոխառությունների ձևերի (պարտատոմսեր, մուրհակներ և այլն), պարտատոմսերի և փոխառությունների մարման ժամկետների: Կարճաժամկետ փոխառությունները մեծ մասամբ կրում են առևտրային վարկի բնույթ՝ ըստ մուրհակի և «գործընկերային» վարկի, ըստ պարտքային պարտավորությունների:

Օրինակ, ակցեպտված է մատակարարի փոխադրվող մուրհակը 400000ռ. գումարով, այդ թվում, ստացված նյութերի արժեքը՝ 380000ռ., առևտրային վարկի գծով տոկոսները՝ 20000ռ. (վերագրվում են ձեռնարկության ծախսերին):

Անհրաժեշտ է հաշիվներում կատարել հետևյալ գրանցումները.

Դտ հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ»	380000ռ.
Դտ հաշիվ 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր»	20000ռ.
Կտ հաշիվ 94. «Տրված մուրհակներ» ենթահաշիվը	400000ռ.

Երկարաժամկետ փոխառությունների գծով տոկոսները սովորաբար վերագրում են 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվի դեբետին:

Փոխառությունների հաշվառման գործառնությունների արտացոլումը

Հաշիվ 94. «Կարճաժամկետ փոխառություններ»
 Հաշիվ 95. «Երկարաժամկետ փոխառություններ»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
51, 52 -	Պարտքերի մարում ըստ կարճաժամկետ և երկարաժամկետ փոխառությունների (պարտատուների հանդեպ)	Սն. Չմարված պարտքերի գումարը Ստացված փոխառության գումարը Չեռնարկության աշխատողներին վաճառված պարտատոմսերի գումարները Նույնը՝ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց	- 50,51,52 - 70 - 76

11.4. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՇԱՀՈՒՅԹԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՇՎԱՊՈՒՄԸ

Ձեռնարկության գործունեության ֆինանսական արդյունքը բնութագրող ամփոփ (ամբողջացված) ցուցանիշը հանդիսանում է հաշվեկշռային (համախառն) շահույթը կամ վնասը:

Տնտեսավարման ներկայիս պայմաններում ձեռնարկության հաշվեկշռային շահույթը գոյանում է.

- արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների), ապրանքների և այլ նյութական արժեքների (հիմնական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների, նյութական շրջանառու միջոցների և այլ ակտիվների) իրացումից ստացված ֆինանսական արդյունքից, որպես իրացումից ստացված հասույթի և ծախսերի գումարի կամ իրացված արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) և այլ նյութական արժեքների ինքնարժեքի տարբերություն: Իրացման ֆինանսական արդյունքները, ինչպես արդեն նշվել է, որոշվում են ձեռնարկության արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) և այլ ակտիվների իրացման պրոցեսի հաշվառման հաշիվներում՝ 46, 47, 48, որոնցից փոխանցվում են շահույթ և վնաս հաշվին.

- արտաիրացման գործառնություններից, որոնք պակասեցվել են ըստ այդ գործառնությունների ծախսերի գումարով: Այստեղ ներառվում են. ստացված և վճարված տույժերի, տուգանքների և այլ տնտեսական սանկցիաների, ձեռնարկության հաշիվներում հաշվառվող միջոցների դիմաց ստացված տոկոսների, արժուքային հաշիվների և արտարժույթով գործառնությունների գծով կուրսերի տարբերությունների, եկամուտների (դիվիդենդների, տոկոսների), ըստ բաժնետոմսերի, պարտատոմսերի և այլ արժեթղթերի, որոնք պատկանում են ձեռնարկությանը և ուրիշ ձեռնարկությունների գործունեության բաժնեմասնակցությունից եկամուտների, այլ եկամուտների, ծախսերի և կորուստների գումարները, որոնք օրենսդրությանը համապատասխան վերագրվում են շահույթ և վնաս հաշվին:

Արտաիրացման եկամուտները և կորուստները հաշվառվում են ամսիջապես 80 հաշվում: Առաջացմանը զուգընթաց դրանք գրանցվում են այդ հաշվի դեբետում կամ կրեդիտում՝ թղթակցելով 51, 76, 29 և այլ հաշիվների հետ: Արտաիրացման եկամուտների և կորուստների անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է ըստ հաշվետվության սահմանված հոդվածների:

Այսպիսով, ձեռնարկության գործունեության ֆինանսական արդյունքները հաշվառվում են 80 ակտիվա-պասիվային հաշվում: Դեբետում գրանցվում են վնասները և կորուստները, կրեդիտում՝ շահույթը և

եկամուտները: Մնացորդը, որպես շրջանառությունների գումարների տարբերություն, կարող է լինել դեբետային (վերջնական ֆինանսական արդյունքը՝ վնաս) կամ կրեդիտային (շահույթ): Հաշվեկշռում մնացորդը գրանցվում է ակտիվում (վնասը) կամ պասիվում (շահույթը):

80 հաշվի սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառումը իրականացվում է թիվ 15 օրագիր-օրդերում, որի լրացման համար հիմք են հանդիսանում հաշվապահության տեղեկանքները, բանկի քաղվածքները հաշվարկային և այլ հաշիվներից և այլն:

80 հաշվի դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունները օրագիր-օրդերում գրանցվում են ինչպես հաշվետու ամսվա համար, այնպես էլ տարվա սկզբից աճող հանրագումարով, ըստ անալիտիկ հաշվառման հոդվածների: Եռամսյակը և տարին ավարտվելուց հետո, օրագիր-օրդերի ցուցանիշները հիմք են հանդիսանում տարեկան հաշվետվության համապատասխան ձևերը լրացնելու համար: Այսպես, ըստ Հաստոցագործարանի, դեկտեմբեր ամսում ենթակա են արտացոլման հետևյալ գործառնությունները.

Ամսաթիվ	Գործառնությունների բովանդակությունը	Գումար ռուբ.	Տեղեկագիր թիվ	Օրագիր օրդեր թիվ	Թղթակցող հաշիվը	
					դեբետ	կրեդիտ
31	Պատրաստի արտադրանքի իրացումից ստացված շահույթ	122360		15	46	80
31	Դուրս է գրվում անհուսալի պարտքը՝ վաղեմության ժամկետը լրանալու հետևանքով	80	8	8	80	76
24	Հաշվարկային հաշվում ստացվել է անհուսալի, դուրս գրված պարտքի մարումը	60	2	15	51	80

Օրագիր-օրդեր թիվ 15
199__թ. դեկտեմբեր
ըստ 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվի կրեդիտի

Գրանցման հիմքը և բովանդակությունը	Հաշվի դեբետ			
	46	50	51	ընդամենը
Դատական կատարածուից դուրս գրված, անհուսալի պարտք			60	60
Արտադրանքի իրացումից ստացված շահույթ	122360			122360
Ընդամենը՝	122360		60	122420

Անալիտիկ հաշվառման հոդվածների անվանումը	Շրջանառություններ			
	տարվա սկզբից մինչև հաշվետու ամիսը ըստ դեբետի	ըստ կրեդիտի	հաշվետու ամսվա համար ըստ դեբետի	ըստ կրեդիտի
Պատրաստի արտադրանքի, ապրանքների, ծառայությունների, աշխատանքների և նյութական արժեքների իրացումից վնասներ բնական աղետներից կոմսերվացված ձեռնարկությունների պահպանում Դուրս գրված անհուսալի պարտքերի ստացում վնասներ՝ վաղեմությունը անցած անհուսալի պարտքերի դուրս գրումից վնասներ՝ սահմանված կարգով պարտքերի դուրս գրումից. Պակասորդների և հափշտակումների գծով դեբետորի ավճարունակության հետևանքով վնասներ դեբիտորական պարտքերի դուրսգրումից (բացի պակասորդների և հափշտակումների գծով պարտքերի) պարտապանների անվճարունակության հետևանքով վնասներ այլ անհուսալի պարտքերի դուրսգրումից Շահույթ (վնասներ) անցյալ տարիների հայտնաբերված հաշվետու տարում վնասներ ըստ չեղյալ համարված պատվերների Շահույթ (վնաս) տարայի գործառնություններից Ապրանքանյութական արժեքների գերնորմատիվային մնացորդների գների իջեցում՝ ՌԴ կառավարության որոշմամբ Շահույթ բնակարանային-կոմունալ տրևտեսության շահագործումից Տույժեր, տուգանքներ և տուժանքներ՝ ստացված և վճարված այդ թվում՝ տրանսպորտի բոլոր տեսակներով փոխադրումների պայմանների խախտման համար	-	586240		122360
	300	400	80	60
	3100	2000		
Ընդամենը՝	3880	588240	80	122420
Անցյալ տարվա հետևանքները, դուրս գրված հաշվետու տարում	80000			
Ընդամենը՝	83880	588240	80	122420

Գործող օրենսդրությանը համապատասխան, շահույթը (եկամուտը) ենթակա է հարկման: Շահութահարկ վճարողները կազմակերպա-իրավական բուրձնաբերի ձեռնարկություններն են, որոնք ունեն ինքնուրույն հաշվեկշիռ և հանդիսանում են իրավաբանական անձինք: Հարկվող շահույթի գումարի որոշման և շահութահարկի գումարի հաշվարկման կարգը սահմանված է ՌՄՖՍՀ «Ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների շահութահարկի մասին» օրենքով և ՌԴ ֆինանսների նախարարության, Պետական հարկային ծառայության «Ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների բյուջե մուծվող շահութահարկի հաշվարկման և վճարման մասին» 1992 թ. մարտի 6-ի թիվ 4 հրահանգով, հետագա լրացումներով և փոփոխություններով հանդերձ:

Հարկը վճարելուց հետո շահույթի մնացած գումարը, այսպես կոչված՝ զուտ շահույթը, մնում է ձեռնարկության տրամադրության տակ և բաշխվում է հիմնադիր փաստաթղթերի և բաժնետերերի (հիմնադիրների) ընդհանուր ժողովի որոշումներին համապատասխան:

Ձուտ շահույթի որոշակի մասը պարտադիր կարգով ուղղվում է պահուստաֆոնդին, մնացյալ մասը՝ հատուկ նշանակման ֆոնդերին, դիվիդենդների վճարմանը և ձեռնարկության արտադրական ու սոցիալական զարգացման այլ նպատակներին:

Հաստոցագործարանի օրինակով դիտարկենք շահույթի բաշխումն ու օգտագործումը:

Արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից շահույթի գումարը	- 122360 ռ.
Եկամուտներ արտաիրացման գործառնություններից՝ պակասեցված այդ գործառնությունների ծախսերով	- (- 20 ռ.)
	<u>Ընդամենը՝ 122340 ռ.</u>

Հարկի դրույթը - 32%
Հարկի գումարը - 37875 ռ.

Շահութահարկի գումարով հաշվապահությունում կատարվում է գրանցում.

Դտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում»
Կտ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ»

Հաշվապահության տեղեկանք

1. Ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացող շահույթի հաշվարկ 199__թ. դեկտեմբեր

1. Ընդամենը հաշվեկշռային շահույթ	122340ռ.
2. Շահութահարկը դեկտեմբերին	37875ռ.
3. Ընդամենը ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացած շահույթ	84465ռ.

2. Ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացած շահույթի բաշխումը 199 թ. դեկտեմբերի 30-ին

1) Կուտակման ֆոնդ 40%	33786ռ.
2) Պահուստաֆոնդ 10%	8447ռ.
3) Ապառման ֆոնդ 50%	42232ռ.
Դտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում»	84465ռ.
Կտ հաշիվ 88. «Հատուկ նշանակման ֆոնդեր»	76018ռ.
Կտ հաշիվ 86. «Պահուստաֆոնդ»	8447ռ.

Շահույթի և վնասի ու շահույթի բաշխման արտացոլումը հաշիվներում

Հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

Հաշիվների կրեդիտ	Դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
46,47,48-52,58,62,60,76 -	Վնասներ արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից, հիմնական միջոցների և այլ ակտիվների դուրսգրումից	Շահույթ՝ արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից և հիմնական միջոցների ու այլ ակտիվների դուրսգրումից	- 46,47,48 - 52,58, 60,62,76
51,52 -	Բացասական կուրսային տարբերությունների դուրսգրում	Դրական կուրսային տարբերություններ	
02 -	Ղեկավարող օգնության և արհեստագործական օգնության ֆոնդերի և արհեստագործական ֆոնդերի դուրսգրում	Եկամուտներ համատեղ ձեռնարկություններում մասնակցությունից՝ ըստ բաժնետոմսերի, պարտատոմսերի և դուստր ձեռնարկություններից, դեպոզիտներով	- 51,52,76
82 -	Կասկածելի պարտքերի գծով պահուստաֆոնդի ստեղծում	Եկամուտներ հիմնական միջոցների երկարաժամկետ ֆինանսավորվող վարձակալությունից	- 83
51,76 -	Ձեռնարկության կողմից վճարման ընդունված տուգանքներ, տույժեր և տուժանքներ	Եկամուտներ ըստ ընթացիկ վարձակալության	- 76
63,84 -	Կորուստներ արժեքների պակասորդներից և փչացումից, հափշտակումներից, վատնումներից (մեղավորները անհայտ են կամ հայցը մերժված է)	Ստացված տուգանքներ, տույժեր, տուժանքներ վնասների փոխհատուցման դիմաց, որը որոշվել է դատարանով կամ ընդունվել պարտապահի կողմից	- 51,63,76
20,23 -	Չեղյալ համարված պատվերների ծախսեր		
87 -	Հաշվետու տարվա չբաշխված շահույթի գումարներ	Չծածկված վնասի գումարներ	- 87
81 -	Հաշվետու տարում օգտագործված շահույթի փաստ. գումարը՝ ըստ հաշվեկշռի ռեֆորմացիայի		

Վերծանման թերթիկ
199__թ. դեկտեմբեր

ըստ թիվ 12 օրագիր - օրո՞րեի, 81 հաշվի դեբետին վերագրված գումարը արտացոլվում է հետևյալ անալիտիկ հաշիվներում

Ըստ Ֆաստագործարանի

Ֆիճք (որտեղ պահանջվում է գրանցման բովանդակությունը)	Գումարը ըստ անալիտիկ հաշիվների (ենթահաշիվների, հոդվածների)				Ընդամենը հաշիվների կտեղիտրոց		(ԸՄԲԸ)
	Շահութահարկ	Կուտակման ֆոնդ	Սպառման ֆոնդ	Պահուստաֆոնդ	Ընդամենը	Կտեղիտրոց	
Հաշվապահական տեղեկանք	37875	33786	42232	8447	122340	37875	8447
Ընդամենը՝	37875	33786	42232	8447	122340	37875	8447

Վերծանման թերթիկը ավարտված է 03.01.199 թ. Ֆանդագումարները սինթետիկ հաշիվների տվյալների հետ ճշտված են

կատարողի ստորագրությունը

Ձեռնարկության գործունեության ֆինանսական արդյունքները հաշվառվում են 80 հաշվում՝ ամբողջ տարվա ընթացքում աճողական հանրագումարով, առանց հանելու արդեն օգտագործված շահույթի գումարը տարվա սկզբից, դրա վերաբաշխման կարգով նպատակային և պլանային միջոցառումների համար:

Հաշվետու տարվա ընթացքում ձեռնարկությունը շահույթը օգտագործում է տարբեր նպատակների համար, մասնավորապես կատարում է պարտավորությունները բյուջեի, բանկի, վերադաս կազմակերպությունների, բանվորների և ծառայողների հանդեպ, իրականացնում է հիմնական միջոցների վերակառուցում և նորացում, բնակարանային շինարարություն, մանկական հիմնարկների շինարարություն և այլն:

Շահույթի հաշվին հատկացումների և վճարումների արտացոլումը հաշիվներում
Հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
68 -	Մն. օգտագործված շահույթի գումարը տարվա սկզբից մինչև հաշվետու ամիսը վճարումների գումար, փոխանցված բյուջե ըստ բուրձնաճանապարհների Ձուտ շահույթի հաշվին ֆոնդերի, ռեզերվների և նպատակային ֆինանսավորման գոյացում	Հաշվեկշռի ռեֆորմացիայի կարգով. հաշվետու տարվա ընթացքում բյուջե փոխանցման ենթակա շահութահարկի գումարներ և շահույթի գումարներ, օգտագործված տարվա ընթացքում այլ նպատակների համար
86, 88, 96 -	Դուստր ձեռնարկություններին փոխանցման ենթակա գումարներ	
78 -	Վնասներ (պլանի սահմաններում) բնակարանային կոմունալ տնտեսության շահագործումից	
29 -	Ձեռնարկության բաժնետոմսերի դիվիդենդների վճարումը	
70, 75 -		

Շահույթի օգտագործման նշված գումարները հաշվառվում են 81 հաշվի դեբետում: Հաշիվը ակտիվային է, դեբետային մնացորդը ցույց է տալիս հաշվետու տարվա ընթացքում օգտագործված շահույթի գումարը ըստ պարտավորությունների և սեփական կարիքների:

(ռուբլի)

Անալիտիկ հաշվառման հոդվածների անվանումը	Մնացորդ ամսվա սկզ- բին (դեբետ)	Ընթացիկ ամսվա շրջանառությունը		Մնացորդ ամսվա վեր- ջին (դեբետ)
		դեբետ	կրեդիտ	
Ս	1	2	3	4
1. Շահութահարկ բյուջեին	199500	37875		237375
2. Կուտակման ֆոնդ	152000	33786		185786
3. Սպառման ֆոնդ	190000	42232		232232
4. Պահուստաֆոնդ	38000	8447		46447
Ընդամենը՝	579500	122340		701840

Շահույթի օգտագործման գծով գործառնությունների սինթետիկ և անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է թիվ 15 օրագիր-օրդերում, վճարման յուրաքանչյուր տեսակի, հատկացումների, պարտավորու-
թյունների կտրվածքով՝ բանկի հաշվարկային հաշվից քաղվածքների, հաշվապահության տեղեկանք-հաշվարկների, վերծանման թերթիկների և այլնի հիման վրա:

80. «Շահույթ և վնաս» և 81. «Շահույթի օգտագործում» (օրագիր-
օրդեր թիվ 15) հաշիվներում արտացոլված գործառնությունների սինթե-
տիկ և անալիտիկ հաշվառման տվյալներով կազմվում է հաշվետվու-
թյուն ֆինանսական արդյունքների և դրանց օգտագործման մասին (ձև
2, տարեկան, եռամսյակային): Հաշվետվության այդ ձևը կազմված է
չորս բաժնից. 1-ին՝ ֆինանսական արդյունքներ, 2-րդ՝ շահույթի օգտա-
գործում, 3-րդ՝ վճարումներ բյուջե, 4-րդ՝ ծախսումներ և ծախսեր, հաշվի
առնված շահութահարկի արտոնությունների հաշվարկման ժամանակ:
Այդ հաշվետվության տվյալները լայնորեն օգտագործվում են ձեռնար-
կության գործունեության ֆինանսական արդյունքների վերլուծության և
գնահատման համար:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

12.1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ռուսաստանում տնտեսական և սոցիալական հարաբերությունների
բարեփոխումների գործընթացը ժամանակակից փուլում ներգործում է
տնտեսական գործունեության բոլոր ոլորտների վրա: Արմատական
փոփոխություններ են տեղի ունեցել արտաքին տնտեսական գործու-
նեության (ԱՏԳ) ոլորտում: Արտաքին առևտրի պետական մենաշնորհը
իր տեղը գիջել է ազատ մասնավոր ձեռնարկչությանը: Արտահանման -
ներմուծման գործառնություններն իրականացնում են արտադրող ձեռ-
նարկությունները, առևտրական ֆիրմաները և միջնորդ ֆիրմաները:

Արտաքին տնտեսական գործունեության մեջ առանձնանում են մի
քանի ուղղություններ՝ առևտուր, երկարատև ներդրման գործունեու-
թյուն, տարբեր ծառայությունների մատուցում, լիցենզիաների, արտո-
նագրերի առք ու վաճառք և այլն:

Արտաքին տնտեսական գործունեությունը կանոնակարգվում է պե-
տական ու միջազգային կարգավորման միջոցներով: Կարգավորման
իրավական նորմերը տրված են քաղաքացիական օրենսդրության
հիմունքներում, ՌԴ «Ձեռնարկությունների և ձեռնարկչատիրական գոր-
ծունեության մասին», «Ռուսաստանի Դաշնությունում ինվեստիցիոն
գործունեության մասին» օրենքներում և այլն, ուր սահմանվում են ար-
տաքին տնտեսական գործունեության մասնակիցների իրավունքները և
պարտականությունները, գործունեության պայմանները և տեսակները:

Արտաքին տնտեսական գործունեության (ԱՏԳ) կարգավորման օպե-
րատիվ մեթոդներ են համարվում ապրանքների և ծառայությունների
արտոնագրումն ու քվոտավորումը, մաքսային ռեժիմի սահմանումը,
արտաքին տնտեսական գործունեության ապրանքային անվանացանկի
(ԱՏԳ ԱԼ) օգտագործումը, արտաթուրքային կարգավորումը: Այս մեթոդ-
ները տարբեր չափերով են ազդեցություն գործում ֆինանսական
սկզբնական փաստաթղթերի ձևերի և բովանդակության, ներմուծման-
արտահանման գծով ծախսերի մեծության, ինչպես նաև ֆինանսական
արդյունքների կազմավորման վրա:

Արտաքին տնտեսական գործունեության պետական կարգավորման
կարևորագույն օպերատիվ միջոցներից է համարվում մաքսային
ռեժիմը: Վերջինս մաքսային ընթացակարգի սահմանված ամբողջու-

թյունն է, որն ենթակա է կիրառման պետական սահմանը անցնող առարկաների նկատմամբ: Ամեն մի երկրի մաքսային ռեժիմ ընդգրկում է մաքսային տարիֆը, պետական սահմանով ապրանքներ անցկացնելու կարգը և մաքսանենգության դեմ պայքարելու միջոցառումները:

ԱՏԳ-ի կարգավորման նպատակով ընտրված փաստաթղթերի մեծ մասում վկայակոչվում է արտաքին տնտեսական գործունեության ապրանքային անվանացուցակը: Այն օգտագործվում է սկզբնական փաստաթղթերում մաքսային հայտարարագրերի, մասնագրերի, միջազգային բեռնագրերի և այլ փաստաթղթերի ձևակերպման ժամանակ:

ԱՏԳ ԱԱ-ի այս կամ այն խմբին ապրանքների դասակարգման ճշտությունից է կախված ապրանքի վերագրումը քվոտավորվողների կամ լիցենզավորվողների, ինչպես նաև մաքսատուրքերի մեծությունը և, հետևաբար, արտահանման-ներմուծման գործառնությունների ծախսերի մեծությունը:

Պետական կարգավորման կարևոր միջոցներից են նաև արժույթային կարգավորումը և արժույթային վերահսկումը: Արժույթային կարգավորումը իրականացվում է ՌԴ Գերագույն խորհրդի կողմից 09.10.92 թ. ընդունված «Արտարժույթային կարգավորման և արտարժույթային վերահսկողության մասին» օրենքին համապատասխան:

Արժույթային կարգավորման մարմինը Կենտրոնական բանկն է: Նա է որոշում արտարժույթի շրջանառության ոլորտն ու կարգը, սահմանում ռեզիդենտների և ոչ ռեզիդենտների հետ արտարժույթային գործառնությունների անցկացման կանոնները, մշակում արժույթային գործառնությունների փաստաթղթավորման, հաշվառման, հաշվետվության և վիճակագրության միասնական նորմեր:

✓ Միջազգային կարգավորումը՝ արգելքների հաղթահարումն է, առավել նպաստավոր պայմանների ստեղծումը միջազգային տնտեսական կապերի զարգացման համար, առևտրական խտրականությունների վերացումը, պայմանագրերի նախապատրաստման և իրականացման ծախսերն ու ժամանակը նվազագույնի հասցնելը: Միջազգային կարգավորման կարևոր փաստաթղթերից է ապրանքների առք ու վաճառքի միջազգային պայմանագրերի մասին Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիան (փաստաթուղթ A/CONF, 97/18, Annex 1): Դրա նպատակն է՝ ընդունել միասնական նորմեր և վերացնել իրավական արգելքները, հեշտացնել գործընկերների փոխըմբռնումը և այդպիսով նպաստել միջազգային առևտրի զարգացմանը: Կոնվենցիան տարածվում է միայն տարբեր պետություններում գտնվող առևտրային ձեռնարկությունների միջև ապրանքների առք ու վաճառքի գծով կնքված պայմանագրերի վրա: Եվ դա պատահական չէ:

Պայմանագիրը կնքող կողմերին հաճախ հայտնի չեն իրենց գործընկերների երկրների առևտրային առանձնահատկությունները, որն էլ հանգեցնում է թյուրիմացության, վիճաբանությունների, դատական գործի հարուցման, ինչպես նաև դրամական միջոցների և ժամանակի կորստի: Ապրանքների փչացումների, կորուստների և ոչնչացումների դեպքերը հանգեցնում են տարածայնությունների ու առաջանում է հայցային պաշտպանության անհրաժեշտություն: Նմանատիպ պրոբլեմներից զերծ մնալու համար Միջազգային պալատը մշակել է առևտրային տերմինների մեկնաբանման Միջազգային կանոններ, որոնք հայտնի են «Ինկոտերմս» անվանումով: Վերջին լրացումները «Ինկոտերմսում» կատարվել են 1990 թվականին: Անհրաժեշտ է նշել, որ «Ինկոտերմսը» ունի հանձնարարականի բնույթ և դրա կիրառումը պայմանագրում, ամբողջությամբ կամ որոշ մասով, կախված է պայմանավորվող կողմերի կամքից: Եթե պայմանագրում և «Ինկոտերմսում» բազային պայմանների մեկնաբանումները չեն համընկնում, ապա առաջնությունը տրվում է պայմանագրի պայմաններին:

Վերը թվարկված միջոցները, որոնք կարգավորում են արտաքին տնտեսական գործունեությունը, միաժամանակ ազդեցություն են գործում հաշվապահական հաշվառման կազմակերպման վրա:

Արտահանման - ներմուծման գործառնությունների հաշվառման համար ձեռնարկությունները կարող են օգտագործել արդեն գործող ձեռնարկությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշիվների պլան՝ իր համապատասխան ենթահաշիվներով, որոնք արտացոլում են հաշվառման այս կամ այն տեղամասերի առանձնահատկությունները:

12.2. ԱՐՏԱԴԱՆԱՆ-ՆԵՐՄՈՒԾՄԱՆ ԳՈՐԾԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՊՔՈՒՄ ԶԵՆՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ԳԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Շուկայական էկոնոմիկայի անցնելու պայմաններում, որն ուղեկցվում է ձեռնարկատիրության համար տնտեսական ինքնուրույնության ընդլայնումով, ավելի է մեծանում արտաքին տնտեսական գործառնությունների գծով ծախսերի հաշվապահական հաշվառման նշանակությունը: Հաշվառումը հնարավորություն է տալիս ժամանակին լրիվ տեղեկատվություն ստանալ արտահանվող կամ ներմուծվող ապրանքների ինքնարժեքում ծախսերի տեսակների ու կառուցվածքի մասին:

Արտաքին տնտեսական ֆիրմաներում ծախսերի հաշվառումը կարգավորվում է արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքում ներառվող, արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայու-

թյունների) արտադրության և իրացման գծով ծախսերի կազմի և շահույթի հարկման ժամանակ հաշվառվող ֆինանսական արդյունքների ձևավորման կարգի մասին կանոնադրությամբ, որը հաստատվել է ՌԴ կառավարության 1992 թ. օգոստոսի 5-ի թիվ 152 որոշմամբ:

Վերոհիշյալ կանոնադրության համաձայն, հիմնական ծախսերի կազմում ներառվում են հետևյալ հոդվածները՝ արտահանվող արտադրանքի արտադրությամբ զբաղված բանվորների աշխատավարձը, այդ բանվորների աշխատավարձից ապահովագրական ֆոնդին կատարվող հատկացումները, արտահանվող արտադրանքի արտադրության վրա ծախսված հիմնական նյութերի և հումքի արժեքը: Արտերկրում կապալային շինարարության համար սարքավորումների և նյութերի մատակարարման գծով ծախսերը ներառում են՝ կապալային շինարարության համար օգտագործվող նյութերի արժեքը, տեղակայման ենթակա սարքավորումների ձեռք բերման ու տեղակայման ծախսերը, արտերկրում կապալային շինարարության համար սարքավորումների և նյութերի փոխադրման ծախսերը, տեխնիկական փաստաթղթերի արտահանման և ռուսական պատվիրատուների համար տեխնիկական փաստաթղթերի պատրաստման, արտերկրում արտասահմանյան կազմակերպությունների կողմից արտադրատեխնիկական մասնագետների ուսուցման համար վճարները և այլն:

Կատարվող ծախսերը համապատասխան հոդվածին վերագրելու համար հիմք են հանդիսանում այդպիսի ծախսերը հաստատող սկզբնական փաստաթղթերը, հատկապես՝ մատակարարների հաշիվները, մուտքի բեռնագրերը, կատարված աշխատանքների մասին ակտերը, կատարված աշխատանքների համար կարգագրերը, պարտագրալիմիտային քարտերը, պահանջագրերը:

Արտահանվող պատրաստի արտադրանքը հանձնվում է պահեստ՝ ընդունման-հանձնման բեռնագրերի հիման վրա: Օտարերկրյա պատվիրատուների համար կատարվող արտահանվող աշխատանքների կամ ծառայությունների համար կազմվում են աշխատանքների հանձնման ընդունման ակտեր:

Պատրաստի արտադրանքի և արտահանվող աշխատանքների գծով կատարված ծախսերի փաստացի ինքնարժեքը դուրս է գրվում իրացման համապատասխան հաշիվներին՝ արտադրանքի բարձունքից հետո արտահանվող պատրաստի արտադրանքի բացթողման և պատվիրատուների աշխատանքների հանձնման համար բեռնագրերի հիման վրա:

Արտահանվող արտադրանքի արտադրության գծով ծախսերի հաշվառումը տարվում է 20. «Հիմնական արտադրություն» հաշվում: Եթե ձեռնարկությունը արտադրում է արտադրանք նաև ՌԴ ներսում վաճառելու համար, ապա ծախսերի առանձին հաշվառումն ապահովելու հա-

մար 20 հաշվի գծով բացվում են ենթահաշիվներ՝ 1. «Հիմնական արտադրություն» և 2. «Արտահանվող արտադրանքի արտադրություն»: Արտահանվող արտադրանքի արտադրությամբ զբաղված ձեռնարկությունների ընդհանուր տնտեսական ծախսերի հաշվառումը տարվում է 25. «Ընդհանուր արտադրական ծախսեր» և 26. «Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր» հաշիվներում: Արտահանվող արտադրանքի արտադրության գծով ծախսերի հաշվառման կազմակերպումը նման է երկրի ներսում արտադրանքի արտադրության ծախսերի հաշվառման վարմանը:

Կոմերցիոն ծախսերի հաշվառումը: Ծախսերի կառուցվածքում նշված ծախսերը ունեն զգալի տեսակարար կշիռ և ապրանքի գնի մեջ կազմում է 40 % - 50%: Դրանց մեծությունը առաջին հերթին կախված է մատակարարման բազիսային պայմաններից: Սովորաբար կոմերցիոն (վերադիր) ծախսերի մեջ ներառվում են. ապրանքի բարձր մասնապատրաստման (քանակի, որակի ստուգում), բեռնման-բեռնաթափման ծախսերը, միջազգային տրանսպորտի և երկրի ներսում փոխադրման ծախսերը, տեղափոխման ապահովագրության, ճանապարհին ապրանքի պահպանման ծախսերը, փոխադրա-առաքման կազմակերպություններին միջնորդադրամի, առևտրային վարկերի գծով տոկոսների վճարումը, բանկային ծախսերը, մաքսային վճարները, հարկերը, տուրքերը: Դրանց են վերաբերում նաև բնական կորստի նորմաների սահմաններում ապրանքանյութական արժեքների պակասորդները ճանապարհին և պահպանման ժամանակ, ապրանքանյութական արժեքների պակասորդները կորստի նորմայից ավելի, այն դեպքում, երբ կոնկրետ մեղավորները բացահայտված չեն, ինչպես նաև արժեքների պակասորդներից և հափշտակումներից առաջացած կորուստները, որոնք մերժվել են դատարանի կողմից՝ հայցը անհիմն ճանաչելու պատճառով:

Բացի վերոնշյալ ծախսերից, վերադիր ծախսերի հաշվառումը ճիշտ կազմակերպելու համար անհրաժեշտ է դրանք ստորաբաժանել ազգային և արտասահմանյան արժույթով վերադիր ծախսերի, ինչպես նաև ուղղակի և անուղղակի ծախսերի:

Ուղղակի կոմերցիոն ծախսերին վերաբերում են այն ծախսերը, որոնք անմիջականորեն կապված են կոնկրետ ներմուծվող ու արտահանվող ապրանքների ձեռք բերման, ընդունման տեղից մինչև հանձնման տեղը դրանց տեղափոխման և իրացման հետ՝ ներառյալ պահպանումը և փոխաբեռնումը:

Անուղղակի կոմերցիոն ծախսերը վերաբերում են շրջանառության ոլորտին մասնակցող բոլոր ապրանքներին և չեն կարող վերագրվել անմիջականորեն կոնկրետ ապրանքատեսակի: Այդ ծախսերն են բանկային ծախսերը, գովազդային և մարկետինգի ծախսերը, փոխադրա-առաքման կազմակերպությունների միջնորդադրամը և այլն:

Ծախսերի այս կամ այն գումարները վերադիր ծախսերին վերագրելու համար հիմք են հանդիսանում այնպիսի սկզբնական փաստաթղթեր, ինչպիսիք են՝ փոխադրառաքման կազմակերպությունների հաշիվները, վճարման հանձնարարագրերը և բանկի քաղվածքները, աշխատանքների ընդունման ակտերը, պահեստներում և ճանապարհին գտնվող ապրանքների բացահայտված պակասորդները հաստատող ակտերը, ճանապարհին գտնվող ապրանքների ապահովագրության գծով պայմանագրերը և այլն:

43. «Կոմերցիոն ծախսեր» հաշվում գործառնությունների արտացոլման սխեման
Հաշիվ 43. «Կոմերցիոն ծախսեր»

Հաշիվների կոդերիտ	Ղ	Կ	Հաշիվների դեբետ
60 -	Մն. Ապրանքների մնացորդին վերաբերող կոմերցիոն ծախսերի գումար, ներմուծվող ու արտահանվող ապրանքների, փոխադրման, փոխաբեռնման, պահպանման համար, բեռներ փոխադրողների օգտին պարտքի հաշվեգրում		Ներմուծվող կամ արտահանվող իրացված ապրանքների գծով կատարված կոմերցիոն ծախսերի դուրսգրում
51, 52 -	Տրանսպորտային և այլ կողմնակի կազմակերպությունների հաշիվների վճարումը ներմուծման արտահանում գործառնությունների գծով մատուցված ծառայությունների դիմաց		
51, 52 -	Արտահանման գծով մաքսային տուրքերի և մաքսային արարողությունների վճարում		
76 -	Մաքսային տուրքերի մուծման գծով պարտքի հաշվեգրում՝ վճարման հետաձգման դեպքում		
10 -	Ապրանքների փոխադրման ժամանակ ծախսվող փաթեթավորման նյութերի ու տարաների փաստացի ինքնարժեքը		
84 -	Ապրանքների պակասորդների դուրսգրումը, բնական կորստի նորմաների սահմաններում և այն դեպքերի, երբ մեղավոր անձինք հայտնի չեն		

Կոմերցիոն ծախսերի հաշվառումը կազմակերպվում է 43. «Կոմերցիոն ծախսեր» հաշվում՝ ըստ դրանց առանձին տեսակների կազմված սկզբնական փաստաթղթերի հիման վրա:

Վերադիր ծախսերի ճիշտ և օբյեկտիվ հաշվառումն ապահովելու համար 43 հաշվում առանձնացված են հետևյալ ենթահաշիվները՝ ըստ կատարվող ծախսերի և արժույթի տեսակների. 1.«Կոմերցիոն ծախսեր արտահանման գծով՝ ռուբլով և արտարժույթով», 2.«Կոմերցիոն ծախսեր ներմուծման գծով՝ ռուբլով և արտարժույթով», 3.«Ընդհանուր առևտրական կոմերցիոն ծախսեր՝ ռուբլով և արտարժույթով»:

Առանձնացված ենթահաշիվներով ծախսերի խմբավորումը թույլ է տալիս վերահսկողություն ապահովել արտահանման և ներմուծման գործառնությունների համար միջոցների խնայողական օգտագործման նկատմամբ և, հետևաբար, հնարավորություն է տալիս բարձրացնելու արտաքին առևտրական գործարքների արդյունավետությունը:

Ամսվա վերջում կոմերցիոն ծախսերը դուրս են գրվում իրացման համապատասխան հաշիվների վրա:

Շրջանառության ծախսերի հաշվառում: Շրջանառության ծախսերին են վերաբերում արտաքին առևտրական ֆիրմաների կառավարման ապարատի պահպանման գծով ծախսերը (անձնակազմի աշխատավարձը և պարգևատրումը, կենսաթոշակային ֆոնդին, սոցիալական, բժշկական և այլ տեսակի ապահովագրությանն ու արտաբյուջետային ֆոնդերին հատկացումները, երկրի ներսում և արտերկրում ծառայողական գործուղումների համար ծախսերը, տնտեսական և գրասենյակային ծախսերը, շինությունների և տրանսպորտի վարձավճարները, պահպանության գծով ծախսերը, շենքերի և փոխադրամիջոցների վարձակալումը, աշխատանքի պաշտպանության ծախսերը և այլն), ինչպես նաև առևտրագործառնական ծախսերը (պահեստարանների պահպանման, ապրանքների նմուշների ձեռք բերման, օտարերկրյա ներկայացուցիչների ընդունման գծով ծախսերը, հիմնական միջոցների, փոքրարժեք ու արագամաշ առարկաների, ոչ նյութական ակտիվների մաշվածության գումարները, տեղեկատվական ծառայությունների վճարումը, արտերկրում ներկայացուցչության պահպանման ծախսերը):

Նշենք, որ ապրանքների արտահանման կամ ներմուծման հետ կապված տնտեսական գործառնությունները, որոնք ներառվում են շրջանառության ծախսերի կազմում, անհրաժեշտ է ստորաբաժանել ազգային (տեղական) արժույթով և արտարժույթով կատարվող ծախսերի: Կատարված ծախսերի արտացոլման համար հիմք են հանդիսանում այնպիսի սկզբնական փաստաթղթեր, ինչպիսիք են աշխատաժամանակի օգտագործման հաշվառման տաբելները, մատակարարների հաշիվները, ծախսի պահանջագրերը, հաշվապահության տեղեկանքները և հիմ-

նական միջոցների, փոքրարժեք ու արագամաշ առարկաների, ոչ նյութական ակտիվների մաշվածության հաշվարկման տեղեկագրերը:

Շրջանառության ծախքերի հաշվառումը տարվում է 44. «Շրջանառության ծախքեր» հաշվով: Կատարվող գործառնությունների արտացոլման համար 44 հաշվում անհրաժեշտ է առանձնացնել երկու ենթահաշիվներ՝ 1. «Առևտրա-գործառնական ծախսեր», 2. «Վարչա-կառավարչական ծախսեր»:

44. «Շրջանառության ծախքեր» հաշվում գործառնությունների արտացոլման սխեման

Հաշիվ 44. «Շրջանառության ծախքեր»

Հաշիվների կրեդիտ	դ	Կ	Հաշիվների դեբետ
70 -	Մն. Ապրանքների մնացորդին ընկնող շրջանառության ծախքերի գումար Արտահանման-ներմուծման գործարքներով զբաղվող և վարչության աշխատողներին աշխատավարձի հաշվեգրում Ապահովագրական և արտաբյուջետային ֆոնդերին մուծումների հաշվեգրում	Իրացվող ապրանքների վերաբերող շրջանառության ծախքերի դուրսգրում	- 80
69, 67 -	Հիմնական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների և փոքրարժեք ու արագամաշ առարկաների մաշվածության հաշվեգրում		
02,05,13-	Տնտեսական ծախսերի համար և սահմանված նորմաների սահմաններում գործուղման նպատակով հաշվետու անձանց կողմից օգտագործված ծախսերի դուրսգրում		
71 -	Ապրանքների պակասորդների դուրս գրումը բնական կորստի նորմաների սահմաններում և այն դեպքերի, երբ մեղավոր անձինք հայտնի չեն		
84 -			

Կոմերցիոն ծախսերի և շրջանառության ծախքերի ընթացիկ անալիտիկ հաշվառման համար օգտագործվում է թիվ 15 տեղեկագիրը, իսկ սինթետիկ հաշվառման համար՝ թիվ 2, 6, 7, 8, 10 և այլ օրագիր-օրդերները:

12.3. ԱՐՏԱԴԱՆՎՈՂ ԵՎ ՆԵՐՄՈՒԾՎՈՂ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Արտահանվող և ներմուծվող ապրանքների հաշվառումը տարվում է այնպիսի արտաքին առևտրային ֆիրմաներում, որոնք կատարում են ապրանքների արտահանում և ներմուծում: Ի տարբերություն արտադրական և զուտ միջնորդական ֆիրմաների, ապրանքների ձեռք բերման և վաճառքի պրոցեսը առևտրային ֆիրմաների համար հանդիսանում է գործունեության հիմնական տեսակ:

Հետագա իրացման նպատակով արտահանվող ու ներմուծվող ապրանքները ձեռք բերող ֆիրմաներում հաշվառում վարելու հիմնական նպատակն է հանդիսանում հսկողությունը ապրանքների առկայության, շարժի և պահպանման, ուղեկցող փոխադրական փաստաթղթերի ճիշտ ձևակերպման, ապրանքների ժամանակին մուտքագրման և պակասորդների, խոտանի, մատակարարման ժամկետների խախտման համար մատակարարներին ու փոխադրող կազմակերպություններին գանգատների ժամանակին ներկայացման, Ռուսաստանի Դաշնության և արտասահմանյան նավահանգիստներում, սահմանային կայաններում, պահեստներում ապրանքների մնացորդների վերաբերյալ ճշգրիտ տեղեկությունների ստացման նկատմամբ:

Արտահանվող, ներմուծվող և վերաարտահանվող ապրանքների շարժի հաշվառման կազմակերպման համար հիմք են հանդիսանում հետևյալ սկզբնական փաստաթղթերը՝

- մատակարար ֆիրմաների ակցեպտված հաշիվները, որոնց կցվում են մասնագրերը (սպեցիֆիկացիաները), երկաթուղային փոխադրումների անդորրագրերը կամ կրկնօրինակները, նավաբեռնագրերը, ավիաբեռնագրերը,

- սահմանված հասցեներով ապրանքների առաքման մասին վկայող փոստային անդորրագրերը,

- պահեստներում կամ նավահանգիստներում ապրանքների մուտքագրումը հաստատող ընդունման ակտերը,

- բարձման փաստաթղթերի հիման վրա օտարերկրյա գնորդների անունով դուրս գրված հաշիվները,

- ապրանքների ավելցուկների, պակասորդների և փչացումների մասին վկայող առևտրային ակտերը,

- արտասահմանյան երկրներում արտահանվող ապրանքների շարժը հաստատող առաքիչների, կոմսիզմատորների ակտերը և այլն:

Արտահանվող ու ներմուծվող ապրանքների սինթետիկ հաշվառումը տարվում է ինչպես միշտ դրամական արտահայտությամբ՝ 41. «Ապրանքներ» հաշվով, որն ունի երկու ենթահաշիվ՝ 1. «Արտահանվող ապրանքներ», 2. «Ներմուծվող ապրանքներ»:

41-1. «Արտահանվող ապրանքներ» ենթահաշվում գործառնությունների արտացոլման սխեման

Գաղտնիության կարգիտ		Ենթահաշիվ 41-1. «Արտահանվող ապրանքներ»		Գաղտնիության դեբետ
Ղ	Լ			
		ՄՆ. -Ֆիրմայում գտնվող արտահանվող ապրանքների բացթողնման արժեքը	Օտարերկրյա գնորդներին իրացված, արտահանված ապրանքների դուրսգրում	- 46-1
60 -		Ֆիրմայի տրամադրության տակ ստացված, արտահանվող ապրանքների բացթողնման արժեքը	Առաքված և փոխադրողներին փոխանցված արտահանվող ապրանքների դուրսգրում	- 45
60 -		Արտահանվող ապրանքների ընդունման ժամանակ բացահայտված ավելցուկների մուտքագրում	Ընդունման ժամանակ և պահեստում բացահայտված արտահանվող ապրանքների կորուստների և պակասորդների դուրսգրում	- 63, 84
80 -		Պահեստում բացահայտված արտահանվող ապրանքների ավելցուկների մուտքագրում		

Արտահանվող ու ներմուծվող ապրանքների հաշվառման յուրահատկությունն այն է, որ դրա անալիտիկ հաշվառման հիմքում ընկած է հաշվառման խմբաքանակ հասկացողությունը: Հաշվառման խմբաքանակ ասելով հասկանում են որոշակի քանակով ապրանքներ, որոնք առաքվում կամ ստացվում են մեկ պայմանագրով և ձևակերպվում են մեկ փոխադրման փաստաթղթով: Որպես կանոն, հաշվառման խմբաքանակը կազմվում է՝ կախված ապրանքի բնույթից և բեռի փոխադրման, փոխբեռնման և պահպանման պրոցեսում խմբաքանակի պահպանման հնարավորությունից: Այն ունի որոշակի տարբերակիչ գծեր՝ ինչպես արտահանվող, այնպես էլ ներմուծվող ապրանքների համար:

Խոսենք հաշվառվող ապրանքների յուրաքանչյուր տեսակի մասին առանձին:

Այսպես, արտահանման ժամանակ որպես ապրանքների հաշվառման խմբաքանակ ընդունվում են՝

- ապրանքները նավահանգիստներ առաքելու դեպքում՝ երբ այդ միատեսակ ապրանքների առաքումը, որը ձևակերպված է մեկ կամ մի քանի երկաթուղային բեռնագրերով, մեկ ուղղությամբ և ձևակերպված է մատակարարի մեկ հաշվով,

- ծովային փոխադրումների դեպքում՝ ապրանքների առաքումը արտերկիր ձևակերպված է մեկ նավաբեռնագրով, որը հաստատում է բեռը նավի վրա ընդունելու փաստը և դրա տիրոջը տալիս է բեռի տնօրինման իրավունք,

- սահմանակից երկաթուղային կետերի միջոցով ապրանքների առաքման դեպքում, սահմանին կից կայարաններում բեռնագրերի վերաձևակերպմամբ՝ ապրանքները, մատակարարի հետ կնքված պայմանագրի համաձայն, նշանակման մեկ կայարան, մեկ գնորդի, միատեսակ ապրանքի առաքումը մեկ կամ մի քանի վագոններով, որը ձևակերպվում է մեկ կամ մի քանի երկաթուղային բեռնագրերով,

- օդային տրանսպորտով փոխադրումների դեպքում՝ միատեսակ ապրանքների առաքումը արտերկիր, որը ձևակերպված է մեկ ավիաբեռնագրով,

- փոստով արտահանվող ապրանքների դեպքում՝ ապրանքների առաքումը արտերկիր, որը ձևակերպված է մեկ փոստային անդորրագրով:

Արտահանվող ապրանքների հաշվառումը տարվում է բացթողնման արժեքով (պայմանագրային գնով), 41-1 ենթահաշվով: Այս հաշվի դեբետով արտացոլվում են ապրանքների ստացումը, իսկ կրեդիտով արտերկրի գնորդներին առաքված ապրանքների դուրս գրումը:

Ապրանքների ներմուծման դեպքում որպես հաշվառման խմբաքանակ ընդունվում են.

- ծովային փոխադրումների դեպքում՝ նավը, ապրանքը, նավաբեռնագիրը,

- երկաթուղային փոխադրումների դեպքում՝ վագոնը, միջազգային երկաթգծի բեռնագիրը:

Եթե օտարերկրյա մատակարարը ներկայացնում է հաշիվ յուրաքանչյուր ուղարկված ապրանքի քանակի համար, ապա որպես հաշվառման խմբաքանակ է ընդունվում մեկ հաշվով ձևակերպված խմբաքանակը:

Ներմուծվող ապրանքների հաշվառման դեպքում կարևոր նշանակություն ունի ապրանքի ներմուծման արժեքի ճիշտ գնահատումը, ըստ որի այն պետք է արտացոլվի հաշվառման մեջ: Ներկայումս ապրանքի ներմուծման արժեքը ներառում է՝ մաքսային արժեքը, ներմուծվող ապրանքը մինչև մաքսային ձևակերպման տեղ հասցնելու ծախսերը, մաքսատուրքերը, ակցիզային հարկը և այլն: Ներմուծվող ապրանքներ ձեռք բերող ֆիրմաներին հանձնարարվում է բացել լրացուցիչ ենթահաշիվ՝ 41. «Ապրանքներ» հաշվի համար, օրինակ՝ 41-3. «Ապրանքների ներմուծման արժեքի կազմավորում» ենթահաշիվը: Այս ենթահաշվի դեբետում արտացոլված են ներմուծման արժեքը կազմավորող բոլոր ծախսերը, իսկ ներմուծվող ապրանքների փաստացի կազմավորված արժեքը ներմուծվող ապրանքի մուտքագրման ժամանակ 41-3 ենթահաշվի

կրեդիտից դուրս է գրվելու 41-2 ենթահաշվի դեբետին: Դա այն արժեքն է, որով ներմուծվող ապրանքները հետագայում պետք է արտացոլվեն հաշվառման մեջ, այսինքն, դրանց հաշվառման արժեքը: Ապրանքների դուրս գրումը համապատասխան հաշիվներին կատարվում է դրանց առաքումից հետո:

41-2 ենթահաշվում գործառնությունների արտացոլման սխեման ենթահաշիվ 41-2. «Ներմուծվող ապրանքներ»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
ՄՆ.-Ֆիրմայի տրամադրության տակ գտնվող ներմուծվող ապրանքների արժեքը	Հայրենական գնորդներին ներմուծվող ապրանքների առաքումը, երբ այն իրացված է համարվում.	
Ներմուծվող ապրանքների մուտքագրումը կազմավորված արժեքով	- վճարման պահից - առաքման պահից	- 45-6 - 46-2

41-3 ենթահաշվում գործառնությունների արտացոլման սխեման ենթահաշիվ 41-3. «Ապրանքների ներմուծման արժեքի կազմավորում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
Օտարերկրյա մատակարարից ընդունված ներմուծվող ապրանքի մաքսային արժեքը՝ մաքսատուները անցնելու օրվա դրությամբ	Մուտքագրված ապրանքի փաստացի կազմավորված հաշվառման ներմուծման արժեքը	- 41-2
Բյուջե վճարված ակցիզային հարկի գումարը		
51, 52, 76 - վճարման ենթակա մաքսային տուրքի գումարը		
60, 52 - Մինչև ՌԴ սահմանը ներմուծվող ապրանքը հասցնելու փոխադրամթերման ծախսերը		

Արտահանվող ու ներմուծվող ապրանքների ստացման հիմնական աղբյուրը մատակարարներն են, որոնց հետ արտաքին տնտեսական ֆիրմաները ապրանքների մատակարարումների գծով կնքում են երկկողմանի պայմանագրեր: Այդ պայմանագրերում մատնանշվում են ապրանքների առք ու վաճառքի բոլոր պայմանները, ինչպես նաև վաճառողի և գնորդի գործարքային պարտավորությունները:

Արտաքին առևտրային ֆիրմաների կողմից արտահանվող ապրանքները երկրի ներսում մատակարարներից ձեռք բերելու դեպքում, նրանց հետ հաշվարկների հաշվառումը չի տարբերվում մատակարարների հետ կատարվող հաշվարկների հաշվառման սովորական դրվածքից:

Օտարերկրյա մատակարարների հետ հաշվարկների հաշվառման կազմակերպման վրա իրենց ազդեցությունն են թողնում կիրառվող հաշվարկների ձևերը և մատակարարման բազիսային պայմանները: Արտերկրում սովորաբար կիրառվում են ակրեդիտիվներով հաշվարկներ, առևտրային վարկերով հաշվարկներ, փոխանցվող մուրհակների օգնությամբ հաշվարկներ, հաշվարկների գանձման (ինկասացիայի) ձևերը և հաշվարկներ բաց հաշվից: Ուշադրություն դարձնենք հաշվարկների թվարկված ձևերի առանձնահատկությունների վրա:

Հաշվարկների գանձման ձևը պայմանավորված է նրանով, որ ապրանքների բարձունից հետո արտահանողը իր երկրում սպասարկող բանկին ներկայացնում է գանձման հանձնարարագիր՝ առաքումը հաստատող փաստաթղթերի հետ միասին: Արտահանողի բանկը ստուգելով փաստաթղթերը՝ դրանք ուղարկում է ներմուծողի երկրում գտնվող թղթակից-բանկ: Վերջինս իր հերթին այդ փաստաթղթերը ներկայացնում է ապրանքները ներմուծողին և, համաձայնություն ստանալուց հետո, նրա հաշվարկային հաշվից դուրս է գրում պահանջվող գումարը: Հաշվարկների գանձման ձևը իրականացվում է Ռուսաստանի Կենտրոնական բանկի վարչության կողմից հաստատված «Գանձման միասնականացված կանոնների» հիման վրա: Ակրեդիտիվներով գործառնությունների կատարման հիմնական սկզբունքները բերված են «Փաստաթղթային ակրեդիտիվների ունիֆիկացված կանոններում» (Միջազգային առևտրական պալատի թիվ 400 հրատարակությունը, 1983 թ. խմբագրությամբ): Այս կանոնները կիրառվում են բոլոր ակրեդիտիվների նկատմամբ և պարտադիր են շահագրգիռ բոլոր կողմերի համար:

«Ակրեդիտիվ» տերմինը նշանակում է ցանկացած համաձայնագիր, անկախ դրա անվանումից, ըստ որի հաճախորդի (ակրեդիտիվի կարգադրողի) հրահանգի հիման վրա և նրա խնդրանքով բանկը (արժեթղթեր թողարկող բանկ).

1. պետք է կատարի վճարումներ երրորդ անձին կամ պետք է վճարի փոխանցվող մուրհակները, որոնք ներկայացվել են այդ անձի կողմից,
2. տալիս է լիազորություն այլ բանկին՝ կատարելու այդպիսի վճարումներ կամ վճարել, ակցեպտել փոխանցվող մուրհակները, եթե պահպանվել են ակրեդիտիվի բոլոր պայմանները:

Համաձայն միասնականացված կանոնների, հաշվարկների ակրեդիտիվային ձևը ենթադրում է հետևյալ կարգը. ապրանքի գնորդը (ներմուծողը) վաճառողից (արտահանողից) ապրանքի պատրաստ լինելու մասին ծանուցագիր ստանալուց հետո, իրեն սպասարկող բանկ է ուղարկում դիմում՝ արտահանող բանկում ակրեդիտիվի բացման մասին պայմանագրում նշված գումարի չափով: Դիմումում թվարկվում է փաստաթղթերի ցանկը, ըստ որոնց արտահանողին վճարվելու են պահանջվելիք գումարները: Գնորդի բանկը, որպես կանոն, ակրեդիտիվ է բացում արտահանողի բանկում: Ակրեդիտիվի գործողության ժամանակամիջոցում ապրանքները պետք է առաքվեն գնորդին: Արտահանողը, բարձելով ապրանքները, իր բանկ է ներկայացնում ապրանքի առաքումը և պայմանագրով նախատեսված այլ պարտավորությունների կատարումը հաստատող համապատասխան փաստաթղթերը, որոնց հիման վրա ակրեդիտիվից ստանում է պահանջվելիք գումարը, միաժամանակ արտահանողի բանկը տեղյակ է պահում ներմուծողի (գնորդի) բանկին կատարվածի մասին:

Հաշվարկների ակրեդիտիվային ձևը լայն տարածում ունի, քանի որ երաշխավորում է մատակարարին առաքված ապրանքների դիմաց վճարի ստացումը ամենակարճ ժամկետներում: Ակրեդիտիվներով հաշվարկների իրականացման ճշտության նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու համար ձեռնարկությունները պետք է առանձնացնեն ակրեդիտիվներ, որոնք բացվում են երկրի ներսում և արտերկրում:

Արտահանվող ապրանքների մատակարարների հետ հաշվարկներ իրականացնելու համար բանկերը բացում են ակրեդիտիվներ արտաքին առևտրային ձեռնարկությունների հանձնարարությամբ՝ ի հաշիվ հաշվարկային հաշվում ունեցած միջոցների կամ բանկում ստացված փոխատվությունների: Ի օգուտ օտարերկրյա մատակարարների, բանկերի կողմից բացվում են ակրեդիտիվներ ֆիրմաների արժույթային հաշիվներից: Ակրեդիտիվների բացումը ի օգուտ օտարերկրյա ֆիրմաների, իրականացվում է ապրանքների առաքման պատրաստ լինելու մասին օտարերկրյա մատակարարներից ծանուցագրի, բանկային երաշխիքների ստացման և պայմանագրով նախատեսված այլ գործառնությունների ապահովման դեպքում:

Առևտրային վարկով հաշվարկների դեպքում արտահանողը գնորդին հնարավորություն է տալիս ստացվող ապրանքների դիմաց կատարել վճարում տարածակետով: Գումարի մի մասը ներմուծողը փոխանցում է ապրանքի ստացման պահին, իսկ մնացած մասը, պայմանագրում նախատեսված պայմանների համաձայն, մարվում է հավասար բաժիններով՝ վճարելով վերապահված փոխատվական տոկոսները:

Բաց հաշվի հաշվարկները, որպես առևտրային վարկի ձև օգտագործվում են այն դեպքում, երբ արտահանողների և ներմուծողների միջև սահմանվում են երկարատև, սերտ ու սիստեմատիկ պայմանագրեր: Այս դեպքում արտահանողը առաքում է ապրանքները և, շրջանցելով իր բանկին, ներկայացնում է ներմուծողին փաստաթղթեր՝ նամակ-խնդրանքի հետ միասին՝ այդ փաստաթղթերով կողմերի համաձայնությամբ սահմանված ժամկետներում վճարում կատարելու մասին:

Առևտրային վարկով հաշվարկներին կարելի է վերագրել նաև հաշվարկների մուրհակային ձևը, ըստ որի պարտքային պարտավորությունները ձևակերպվում են մուրհակներով: Նման ձևի դեպքում օգտագործվում են հասարակ կամ փոխանցվող մուրհակներ:

Ռուսաստանում մուրհակային շրջանառությունը կարգավորվում է «Հասարակ և փոխանցվող մուրհակների մասին դրույթներով», որը հաստատված է 1991 թ. հուլիսի 24-ին, ՌՍՖՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության որոշումով:

Հասարակ մուրհակը մուրհակատուի (պարտապանի) պարտավորությունն է այլ անձի՝ մուրհակատիրոջը (կրեդիտորին), սահմանված ժամկետում որոշակի գումարի չափով վճարումներ կատարելու մասին:

Փոխանցվող մուրհակը տվյալ անձի (տրասանտի) կարգադրությունն է այլ անձին (տրասատին)՝ սահմանված ժամկետում պահանջվող գումարը երրորդ անձին (ռեմիտենտին) վճարելու մասին:

Մուրհակը կարող է փոխանցվել փոխանցագրի (ինդոսամենտի) միջոցով: Փոխանցագիրը արժեթղթում կատարված մակագրությունն է փոխանցման մասին, որը հաստատում է այդ փաստաթղթով բոլոր իրավունքների փոխանցումը ուրիշ անձի: Փոխանցագիր իրականացնող անձը անվանվում է փոխանցորդ: Փոխանցվող մուրհակը դուրս է գրվում տրասանտի, այսինքն՝ ապրանքի մատակարարի կողմից: Այն պետք է հասցեագրվի տրասատին: Ակցեպտը նշվում է փոխանցվող մուրհակում և ստորագրվում է վճարողի կողմից: Վերջինս ակցեպտի միջոցով իր վրա է վերցնում սահմանված ժամկետում փոխանցվող մուրհակը վճարելու պարտավորությունը:

Չվճարելու դեպքում մուրհակատերը հայց է ներկայացնում: Փոխանցվող մուրհակով վճարումը կարող է կատարվել ամբողջությամբ կամ մի մասով՝ ավալի միջոցով: Ավալը մուրհակային երաշխավորու-

թյուն է, որի համաձայն այն իրականացնող անձը (ավալիստը) իր վրա է վերցնում պատասխանատվությունը մուրհակով պարտավորված ամեն մի անձի կողմից պարտավորությունների կատարման համար: Ավալում պետք է նշվի, թե ում հաշվին է այն տրված: Ավալիստը պատասխանատու է նույնքան, որքան և այն անձը, ում համար տրվել է ավալը: Ավալիստը վճարելով փոխանցվող մուրհակը, ձեռք է բերում այն անձի իրավունքները, ում համար նա երաշխավորել է:

Եթե փոխանցվող մուրհակը դուրս է գրվել արտարժույթով, որը վճարման վայրում շրջանառության մեջ չէ, ապա վճարումը կատարվում է տեղական արժույթով՝ վճարման ժամկետը լրանալու օրվա կուրսով:

Բավականին խոշոր ֆիրմաներ միաժամանակ կատարում են հաշվարկներ արտահանվող ու ներմուծվող ապրանքների մի քանի մատակարարների հետ, ինչպես արտարժույթով, այնպես էլ ազգային արժույթով: Քանի որ օտարերկրյա մատակարարներից ներմուծվող ապրանքների մուտքագրման պահը չի համընկնում դրանց դիմաց վճարման պահի հետ, առաջանում են կուրսային տարբերություններ, որոնք անհրաժեշտ է արտացոլել հաշվառման մեջ:

Մատակարարների հետ հաշվարկների հաշվառումը ճիշտ կազմակերպելու համար, անհրաժեշտ է առանձնացնել արտահանվող և ներմուծվող ապրանքների և այլ գործառնությունների գծով մատակարարների հետ հաշվարկները:

Ելնելով հաշվարկների կիրառվող ձևերից՝ կարելի է առանձնացնել մատակարարների հետ առևտրային վարկով հաշվարկներ, տրված մուրհակների գծով հաշվարկներ, ակրեդիտիվներ երկրի ներսում, ակրեդիտիվներ արտերկրում:

Օգտագործվող հաշվապահական հաշվառման հաշիվների պլանով արտաքին տնտեսական գործառնությունների համար առանձնացված չեն սինթետիկ հաշիվները և ենթահաշիվները:

Այսպես, անհրաժեշտություն է առաջանում 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» հաշվի գծով բացել հետևյալ ենթահաշիվները՝ 1.«Հաշվարկներ մատակարարների հետ արտահանվող ապրանքների և ծառայությունների գծով», 2.«Հաշվարկներ մատակարարների հետ ներմուծվող ապրանքների և ծառայությունների գծով», 3.«Հաշվարկներ մատակարարների հետ այլ գործառնությունների գծով», 4.«Հաշվարկներ առևտրային վարկի գծով», 5.«Հաշվարկներ տրված մուրհակների գծով»:

60 հաշվի գծով բացված ենթահաշիվների համար թղթակցությունների սխեման ներկայացված է ստորև.

Արտահանվող և ներմուծվող ապրանքների գծով մատակարարների հետ հաշվարկների հաշվառման գործառնությունների արտացոլումը հաշիվներում ենթահաշիվ 60-1.«Հաշվարկներ մատակարարների հետ՝ արտահանվող ապրանքների գծով»

Հաշիվների կոդերիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
51 -	Մատակարարների, փոխադրողների և այլ կազմակերպությունների ակցեպտված հաշիվների վճարումը Արտահանված ապրանքների գծով մատակարարի պարտքի վճարման դիմաց նախօրոք տրված կանխավճարի հաշվանցումը	ՄՆ.- Մատակարարների ակցեպտված հաշիվների ամսվա սկզբում չվճարված գումարը Արտահանվող ապրանքների դիմաց ակցեպտված հաշիվների գծով մատակարարի օգտին պարտքի հաշվեգրումը Կատարված աշխատանքների և մատուցված ծառայությունների դիմաց պարտքի հաշվեգրումը
61 -	Սկրեդիտիվից մատակարարի պարտքի վճարումը	- 41-1
55-1 -	Բանկի վարկի հաշվին արտահանվող ապրանքների գծով մատակարարի պարտքի վճարումը	- 44
90 -		Արտահանվող ապրանքների փոխադրողներին պարտքի հաշվեգրումը - 43-1

Ենթահաշիվ 60-2.«Հաշվարկներ մատակարարների հետ՝ ներմուծվող ապրանքների գծով»

Հաշիվների կոդերիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
52 -	Օտարերկրյա մատակարարների հաշիվների վճարումը Ակցեպտված հաշիվների գծով պարտքի մարման համար օտարերկրյա մատակարարին նախապես տրված կանխավճարի հաշվանցումը	ՄՆ.- Օտարերկրյա մատակարարների ակցեպտված հաշիվների ամսվա սկզբում չվճարված գումարը Ներմուծվող ապրանքների մուտքագրման դեպքում կնքված պայմանագրի համաձայն ակցեպտված հաշիվների և այլ փաստաթղթերի հիման վրա օտարերկրյա մատակարարներին պարտքի հաշվեգրում
61-2 -	Մատակարարի պարտքի ծագումը՝ տրված առևտրային վարկի գումարի չափով	- 41-2
60-4 -	Տրամադրված առևտրային վարկի ապահովման համար օտարերկրյա մատակարարներին դուրս գրված փոխանցվող մուրհակների ակցեպտումը	
60-5 -	Ակրեդիտիվից մատակարարների հաշիվների վճարումը	- 80
55-2 -	Մատակարարների հետ հաշվարկների դեպքում ծագած դրական կուրսային տարբերությունը	
80 -		

Հաշիվների կրեդիտ	Ենթահաշիվ 60-4. «Հաշվարկներ առևտրային վարկի գծով»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
52 -	Առևտրային վարկի գծով պարտքի մարումը Հաշվարկների ժամանակ ծագած դրական կուրսային տարբերությունը	ԱՆ. - Ամսվա սկզբում առևտրային վարկի գծով մատակարարին պարտքի գումարը Մատակարարից առևտրային վարկի ստացումը Առևտրային վարկի հաշվին ներմուծվող ապրանքների մուտքագրումը Առևտրային վարկի գծով տոկոսների հաշվեգրումը Հաշվարկների ժամանակ ծագած բացասական կուրսային տարբերությունը	- 60-2 - 41-2 - 31 - 80

Հաշիվների կրեդիտ	Ենթահաշիվ 60-5. «Հաշվարկներ՝ տրված մուրհակների գծով»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
51, 52 -	Փոխանցվող մուրհակների գծով պարտքի մարումը (մուրհակների մարումը)	ԱՆ. - Ամսվա սկզբում տրված մուրհակների գծով մատակարարին պարտքի գումարը Օտարերկրյա մատակարարների կողմից դուրս գրված տրատտի (փոխանցվող մուրհակի) ակցեպտումը	- 60-2
80 -	Արտարժույթով հաշվարկների ժամանակ ծագած դրական կուրսային տարբերությունը	Օտարերկրյա մատակարարների կողմից առևտրային վարկի ավաիտվման համար դուրս գրված տրատտի ակցեպտումը Մուրհակների գծով տոկոսների հաշվեգրումը Արտարժույթով հաշվարկների ժամանակ ծագած բացասական կուրսային տարբերությունը	- 60-4 - 31 - 80

Արտահանվող և ներմուծվող ապրանքների գծով մատակարարների հետ հաշվարկների անալիտիկ հաշվառումը տարվում է վճարման պահանջագրերի, պահեստի մուտքի օրդերների, առևտրային ակտերի և այլ փաստաթղթերի հիման վրա:

Մատակարարների հետ արտահանվող ապրանքների գծով հաշվարկների հաշվառման համար օգտագործվում է թիվ 6 օրագիր-օրդերը, որը տարվում է այնպես, ինչպես երկրի ներսում մատակարարների հետ հաշվարկների դեպքում:

Օտարերկրյա մատակարարների հետ հաշվարկների անալիտիկ հաշվառումը անհրաժեշտ է վարել ըստ ենթահաշիվների՝ առանձին մատակարար-երկրների և պայմանագրերի համարների կտրվածքով, թիվ 6 օրագիր-օրդերում: Քանի որ օտարերկրյա մատակարարների հետ հաշվարկների հաշվառումը միաժամանակ տարվելու է արտարժույթով և ռուբլով, հետևաբար, ելնելով օտարերկրյա մատակարարների քանակից ու հաշվարկներում օգտագործվող արտարժույթի տեսակներից, անհրաժեշտ է հաշվառման համար բացել առանձին մատյաններ կամ կատարվող հաշվարկները արտացոլող սյուներում առանձնացնել երկու ենթասյուներ, որոնցից մեկում արտացոլվի կատարված գործառնությունների գումարը արտարժույթով, իսկ երկրորդում՝ նույն գործառնության գումարները ռուբլով:

55. «Հատուկ հաշիվներ բանկերում» հաշվի համար առանձնացվում են հետևյալ ենթահաշիվները՝ 1.«Ակրեդիտիվներ երկրի ներսում», 2.«Ակրեդիտիվներ արտերկրում», 3.«Չեկային գրքույկներ»

Հաշիվ 55-1. «Ակրեդիտիվներ երկրի ներսում»

Հաշիվ 55-2. «Ակրեդիտիվներ արտերկրում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվ 55-1. «Ակրեդիտիվներ երկրի ներսում»		Հաշիվների դեբետ
	դ	կ	
51, 52 -	ԱՆ. - Բացված ակրեդիտիվների չօգտագործված գումարը ամսվա սկզբում Ռուբլու կամ արտարժույթային միջոցների հաշվին ակրեդիտիվի բացումը	Ակրեդիտիվների օգտագործումը արտահանված ապրանքների պարտքը վճարելու համար	- 60-1
90 -	Ակրեդիտիվի բացումը	Ակրեդիտիվների օգտագործումը ներմուծված ապրանքների գծով մատակարարների պարտքը վճարելու համար	- 60-2
80 -	Արտարժույթի կուրսի ավելացման դեպքում ծագած դրական կուրսային տարբերությունը	Արտարժույթի կուրսի նվազման դեպքում ծագած բացասական կուրսային տարբերությունը Ակրեդիտիվի փակման դեպքում չօգտագործված գումարների վերադարձնելը	- 80 - 51, 52

Ակրեդիտիվների գծով հաշվարկների ընթացիկ սինթետիկ հաշվառման վարման համար օգտագործվում է թիվ 3 օրագիր-օրդերը, որում իրականացվում է նաև անալիտիկ հաշվառում՝ բացված ակրեդիտիվների կտրվածքով:

Օտարերկրյա գործընկերների հետ հաշվարկների կազմակերպման առանձնահատկությունները պահանջում են նաև կատարել որոշակի փոփոխություններ՝ բացված ակրեդիտիվների հաշվառման կազմակերպման մեջ: Այսպես. թիվ 3 օրագիր-օրդերում անհրաժեշտ է առանձնացնել երկու զուգահեռ սյունակներ, որոնցում կատարվող գործառնությունները համապատասխանաբար կարտացոլվեն արտարժույթով և ռուբլով: Բացի դրանից, անալիտիկ հաշվառումը պետք է տանել ոչ միայն ակրեդիտիվների կտրվածքով, այլ նաև ըստ առանձին երկրների, պայմանագրերի և արտարժույթի կողերի:

12.5. ԱՐՏԱԴԱՆՎՈՂ - ՆԵՐՄՈՒԾՎՈՂ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ԴԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Քննարկենք իրացման հաշվառման կազմակերպումը արտաքին տնտեսական գործունեության իրականացման դեպքում, երեք հիմնական խմբի սուբյեկտների համար.

- ձեռնարկություններ, որոնք իրացնում են սեփական արտադրության արտահանվող արտադրանքը,

- առևտրային ֆիրմաներ, որոնք իրացնում են ձեռք բերված արտահանվող և ներմուծվող ապրանքները,

- միջոցներ, որոնք ցուցաբերած միջնորդական ծառայությունների դիմաց ստանում են կոմիսիոն վարձատրություն:

Արտահանվող ու ներմուծվող ապրանքների իրացումից եկամուտների մասին ճշգրիտ տեղեկատվություն ստանալու համար անհրաժեշտ է կատարվող գործառնությունները ստորաբաժանել չորս խմբի՝ արտահանվող ապրանքների իրացում, ներմուծվող ապրանքների իրացում, միջնորդական ծառայությունների իրացում և այլ ապրանքների, աշխատանքների ու ծառայությունների իրացում:

Իրացման հաշվառման գծով հիմնական փաստաթղթեր են համարվում հրաման-բեռնագրերը, միջազգային երկաթուղային բեռնագրերը, նավաբեռնագրերը, մաքսային դեկլարացիան, օտարերկրյա գնորդներին դուրս գրված հաշիվները, ներկրվող ապրանքների համար բացթողման բեռնագրերը, հայրենական գնորդներին դուրս գրված հաշիվները:

Արտահանվող և ներմուծվող ապրանքների իրացման հաշվառումը տարվում է 46. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների)

իրացում» հաշվով, որի գծով բացված են չորս ենթահաշիվներ՝ առանձնացված խմբերին համապատասխան. 1. «Արտահանվող ապրանքների իրացում», 2. «Ներմուծվող ապրանքների իրացում», 3. «Միջնորդական ծառայությունների իրացում», 4. «Արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների իրացում»:

Նշենք արտահանվող ապրանքների իրացման ժամանակ ծագող առանձնահատկությունները:

Արտահանումից արտարժույթային հասույթը ենթակա է պարտադիր մասնակի վաճառքի՝ լիազորված բանկերի միջնորդությամբ և հաշվեգրվում է տրանզիտային արտարժույթային հաշվին: Վաճառքից հետո մնացած արժույթի գումարը, ձեռնարկության հանձնարարությամբ, հաշվեգրվում է նրա ընթացիկ արժույթային հաշվին, իսկ վաճառված արտարժույթին համարժեք գումարը ռուբլիներով մուտքագրվում է ձեռնարկության հաշվարկային հաշվին:

Տվյալ գործառնությունները հաշիվներում արտացոլվում են հետևյալ կերպ.

- հասույթի հաշվեգրման դեպքում՝

Դտ 52-1. «Տրանզիտային արժույթային հաշիվ»

Կտ 62. «Հաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ» կամ

Կտ 46. «Իրացում»

- արտարժույթի վաճառքի դեպքում՝

Դտ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»

Կտ 52-1. «Տրանզիտային արժույթային հաշիվ»

- վաճառված արտարժույթի համարժեքը ռուբլով հաշվեգրման դեպքում՝

Դտ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»

Կտ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»

- արտարժույթային հասույթի մնացած մասի հաշվեգրման դեպքում՝

Դտ 52-2. «Ընթացիկ արժույթային հաշիվ»

Կտ 52-1. «Տրանզիտային արժույթային հաշիվ»

- արտարժույթի վաճառքից արդյունքի որոշման դեպքում՝

Դտ 80. «Շահույթ և վնաս»

Կտ 48. «Այլ ակտիվների իրացում» - վնաս

Դտ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»

Կտ 80. «Շահույթ և վնաս» - շահույթ

Ներկայումս արտահանվող արտադրանքի և ապրանքների իրացման առանձնահատկությունն այն է, որ տվյալ ապրանքատեսակները ազատվում են ավելացված արժեքի հարկի և ակցիզների վճարումներից, երբ դրանք իրացվում են օտարերկրյա գնորդներին: Ամմիջապես արտադրող ձեռնարկությունների կողմից ապրանքների արտահանման դեպ-

քում, այդ ապրանքները ազատվում են ավելացված արժեքի հարկից և ակցիզներից՝ սահմանված կարգով:

Այժմ, ելնելով վերոհիշյալից, ներկայացնենք 46-1. «Արտահանվող ապրանքների իրացում» ենթահաշվի գծով հաշիվների թղթակցությունների սխեման:

46-1. «Արտահանվող ապրանքների իրացում» ենթահաշվում գործառնությունների արտացոլման սխեման

Ենթահաշիվ 46-1. «Արտահանվող ապրանքների իրացում»		
Հաշիվների կոդերիտ	Ղ	Հաշիվների դեբետ
40, 41-1, 45 -	Իրացված և արտահանվող ապրանքների գնման արժեքի դուրսգրումը	Պայմանագրային գնով իրացվող ապրանքի դիմաց օտարերկրյա գնորդին պարտքի հաշվեգրումը
		- 62
43-1	Իրացված և արտահանվող ապրանքներին ընկնող կոմերցիոն ծախսերի դուրսգրումը	Արտահանվող ապրանքի իրացումից վնասների դուրսգրումը
		- 80
80 -	Արտահանվող ապրանքի իրացումից շահույթի հաշվեգրումը	Արտահանվող ապրանքների իրացումից հասույթի մուտքագրումը
40, 41-1 -	Իրացված արտադրանքի փատացի ինքնարժեքի դուրսգրումը	
		- 52-1

Ներմուծվող ապրանքների իրացման հաշվառումը տարվում է այնպես, ինչպես կատարվում է տվյալ երկրի ներսում: Ներմուծվող ապրանքների գնագոյացման գծով գործում են մի շարք նորմատիվային փաստաթղթեր, որոնցով կարգավորվում է ներմուծվող ապրանքների գների որոշման կարգը, որոնք ձեռք են բերվում տարբեր ֆիրմաների կողմից՝ սեփական միջոցների հաշվին:

Ներմուծվող ապրանքները վաճառվում են ազատ գներով, հաշվի առնելով շուկայական իրավիճակը և հայրենական ու ներմուծվող նման ապրանքների ձևավորված գների մակարդակը: Գների նվազագույն մակարդակը պետք է ծածկի բոլոր այն ծախսերը, որոնք կապված են տվյալ ապրանքի ձեռքբերման ու վաճառքի հետ:

Ձեռնարկությունները բոլոր սպառողներին ներմուծվող ապրանքները իրացնում են ազատ բացթողնման գներով, ներառյալ ավելացված արժեքի հարկը՝ սահմանված դրույքաչափով: Ներմուծվող ապրանքները իրացվում են անմիջապես բնակչությանը՝ ազատ մանրածախ գներով, ելնելով ազատ բացթողնման գներից՝ ներառյալ ավելացված արժեքի հարկը և առևտրային հավելագները: Ընդ որում, առևտրային հավելագներում հաշվառվում են ներմուծվող ապրանքների իրացման գծով ձեռնարկության իրական ծախսերը, ինչպես նաև ավելացված արժեքի հարկը՝ սահմանված դրույքաչափով:

Ներմուծվող ապրանքների իրացման դեպքում բյուջեին վճարման ենթակա ավելացված արժեքի հարկի գումարը ձեռնարկությունները որոշում են որպես գնորդներից ստացված հարկի և իրացված ապրանքի ձեռքբերման ծախսերին վերաբերող հարկի գումարների տարբերություն՝ ներառյալ մաքսային մարմիններին վճարված հարկերի գումարները:

Ներմուծվող ապրանքների վաճառքը հաստատող հիմնական փաստաթղթերից են դրսի ապրանքների բացթողնման բեռնագրերը, գնորդներին դուրս գրված հաշիվները, բանկի քաղվածքները, դրամարկղի մուտքի օրդերը, չեկերը:

Իրացման հաշվառման համար օգտագործվում է 46-2. «Ներմուծվող ապրանքների իրացում» ենթահաշիվը:

46-2. «Ներմուծվող ապրանքների իրացում» ենթահաշվում գործառնությունների արտացոլման սխեման

Ենթահաշիվ 46-2. «Ներմուծվող ապրանքների իրացում»		
Հաշիվների կոդերիտ	Ղ	Հաշիվների դեբետ
41-2 -	Իրացված ներմուծվող ապրանքների հաշվառման արժեքը	Իրացված ներմուծվող ապրանքների վաճառքի արժեքը (ներառյալ ավելացված արժեքի հարկը)
43-2 -	Իրացված ապրանքներին ընկնող կոմերցիոն ծախսերը	- բարձր ման պահից՝ իրացման դեպքում
		- 62
68 -	Իրացման դեպքում ստացված հատուկ հարկի և ավելացված արժեքի հարկի գումարը	- վճարման պահից՝ իրացման դեպքում
		50, 51, 52
80 -	Ներմուծվող ապրանքների իրացումից շահույթը	Ներմուծվող ապրանքների իրացումից վնասը
		80

Պայմանագրային - հանձնարարագրով կամ վաճառակատարման պայմանագրով միջնորդ ֆիրմաների համար հասույթ է համարվում պատվիրատուներից ստացվող միջնորդագրամը: Եթե վճարները ստացվում են արտահանվող ապրանքների վաճառքի գծով միջնորդական ծառայությունների դիմաց, ապա այդ հասույթը համարվում է միայն արտահանման և ենթակա է մասնակի վաճառքի: Սակայն այս դեպքում հասույթում ավելացված արժեքի հարկը չի ներառվում: Եթե միջնորդագրամը ստացվել է ներմուծման գծով միջնորդական ծառայությունների դիմաց, ապա նրա կազմում ընդգրկվում են ԱԿԳ-ը և հատուկ հարկը՝ սահմանված չափերով, որոնք ենթակա են բյուջե մուծման: Ֆիրմայի կողմից կատարված ծախսերը դուրս են գրվում ֆինանսական արդյունքների վրա:

Միջնորդական ծառայությունների հաշվառումը տարվում է 46-3. «Միջնորդական ծառայությունների իրացում» ենթահաշվով, որի թղթակցություններն արտահայտվում են հետևյալ սխեմայով:

46-3. «Միջնորդական ծառայությունների իրացում» ենթահաշվում գործառնությունների արտացոլման սխեման ենթահաշիվ 46-3. «Միջնորդական ծառայությունների իրացում»

Հաշիվների կրեդիտ	Հաշիվների դեբետ	
	դ	կ
76 - Հասույթի մուտքագրման ժամանակ միջնորդին պարտքի հաշվեգրումը	Պայմանագրով ցուցաբերած ծառայությունների դեպքում գնորդներից ստացված հասույթի գումարը	- 51, 52
68 - Իրացված ծառայությունների դիմաց ստացվող հատուկ հարկի և ավելացված արժեքի հարկի հաշվեգրումը	- վճարման պահին - գնորդին հաշվեգրված հասույթի գումարով՝ առաքման պահին	- 62
80 - Շահույթ ծառայությունների իրացումից	Պայմանագրային հանձնարարությունների կատարման դեպքում միջնորդադրամի մուտքագրում Ծառայությունների իրացումից վնասներ	51, 52, 62 - 80

Արտահանվող և ներմուծվող ապրանքների իրացման ընթացիկ անալիտիկ հաշվառումը տարվում է թիվ 16 տեղեկագրով, որը բացվում է թիվ 11 օրագիր-օրդերին կից: Իրացումից ստացվող հետևանքները որոշվում են այդ օրագրում բերվող անալիտիկ տվյալներով:

Ապրանքների առաքման պահին իրացման գծով հայրենական ու օտարերկրյա գնորդների հետ հաշվարկների հաշվառումը տարվում է 62.«Հաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ» հաշվով: Գործընկերների հետ հաշվարկների կարգն ու ձևերը գործնականորեն համընկնում են մատակարարների հետ հաշվարկների արդեն ներկայացված ձևերի հետ:

Հաշվարկների տվյալ տեղամասում անհրաժեշտ է առանձնացնել օտարերկրյա և հայրենական գնորդների հետ հաշվարկների հաշվառումը, իսկ հաշվարկների հատուկ ձևերի կիրառման դեպքում՝ հաշվարկները առևտրային վարկի գծով և ստացված մուրհակներով: Այդ կապակցությամբ գնորդների հետ հաշվարկների հաշվառման կազմակերպման համար 62 հաշվի համար անհրաժեշտ է բացել առանձին ենթահաշիվներ. 1.«Հաշվարկներ հայրենական գնորդների հետ», 2.«Հաշվարկներ

օտարերկրյա գնորդների հետ», 3.«Հաշվարկներ գնորդների հետ առևտրային վարկի գծով», 4.«Ստացված մուրհակներ»:

Քննարկենք հաշվառման մեջ արտահանվող արտադրանքի արտադրության և իրացման, ինչպես նաև ներմուծվող ապրանքի ձեռք բերման ու իրացման գծով գործառնությունների արտացոլման օրինակներ: Քանի որ օտարերկրյա գնորդներին հաշիվը ներկայացվում է և հետագայում վճարվում արտասահմանյան արժույթով, անհրաժեշտ է ստացված հասույթը փոխանակման կուրսով արտարժույթից բերել ազգային արժույթին համարժեք տեսքի: Ըստ առաքման պահի իրացման հաշվառման, ռուբլու նկատմամբ վճարման օրվա դրությամբ արտարժույթի կուրսի փոփոխությունը, իրացման օրվա հետ համեմատած, առաջ է բերում կուրսային տարբերություն: Այն ազդում է ստացվող ֆինանսական արդյունքների շարքի վրա, մեծացնելով կամ նվազեցնելով արտահրացումային եկամուտները, այդ պատճառով էլ պետք է արտացոլվի հաշվառման մեջ: Բացասական կուրսային տարբերությունը վերագրվում է 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվի դեբետին, իսկ դրական տարբերությունը՝ այդ նույն հաշվի կրեդիտին:

Գնորդների հետ հաշվարկների սինթետիկ ու անալիտիկ ընթացիկ հաշվառումը տարվում է թիվ 8 օրագիր-օրդերում, առանձնացնելով նրանում հայրենական և օտարերկրյա գնորդներին, ինչպես նաև հաշվարկները արտարժույթով և ռուբլով: Արտարժույթով հաշվարկների դեպքում 62 հաշվում, ինչպես նաև համանման այլ հաշիվներում կծագեն կուրսային տարբերություններ, որոնք անհրաժեշտ է վերագրել ֆինանսական արդյունքներին:

Արտահանման-ներմուծման գործառնությունների գծով բացահայտված ֆինանսական արդյունքը վերագրվում է 80. «Շահույթ և վնաս» հաշվին: Հաշվառման կազմակերպումը այստեղ ոչնչով չի տարբերվում երկրի ներսում կատարվող գործառնությունների գծով վերջնական ֆինանսական արդյունքների հաշվառման կազմակերպումից:

Տնտեսական գործառնությունների հաշվառման մատյան
199 թ. սեպտեմբեր (հազար ռ.)

հ/հ	Փաստաթղթեր և գործառնության համառոտ բովանդակությունը	Գումարը	Թղթակցող հաշիվներ	
			դ-տ	կ-տ

1. Արտահանվող արտադրանքը ինքնուրույն իրացնող ձեռնարկության համար

1. Պարտագրա-լիմիտային քարտեր, թիվ 10 օրագիր-օրդեր
Պահեստից բաց են թողնվել նյութեր և ծախսվել են արտահանվող արտադրանքի արտադրության վրա

14000 20-2 10

2.	Հաշվարկա-վճարման տեղեկագիր, թիվ 10 օրագիր-օրդեր			
3.	Հաշվարկված է աշխատավարձ՝ արտահանվող արտադրանքի արտադրությանը զբաղված բանվորներին Հաշվապահության տեղեկանք (մշակման թիվ 1 աղյուսակ), թիվ 10 օրագիր-օրդեր Կատարված են հատկացումներ ապահովագրության ֆոնդերին՝ տոկոսներով հաշվարկված աշխատավարձի հանդեպ. - կենսաթոշակային ֆոնդին - սոցիալական ապահովագրությանը - բժշկական ապահովագրությանը - զբաղվածության ֆոնդին	15000	20-2	70
4.	Հաշվապահության տեղեկանք (մշակման թիվ 6 աղյուսակ), թիվ 13 օրագիր-օրդեր Հաշվարկված է հիմնական միջոցների մաշվածությունը			
5.	Բանկի քաղվածք թիվ 2 օրագիր-օրդեր Փոխանցված է սպառված ջրի և էլեկտրաէներգիայի դիմաց	1500	26	02
6.	Հաշվապահության տեղեկանք, թիվ 10 օրագիր-օրդեր Դուրս են գրված ընդհանուր տնտեսական ծախսերը՝ վերագրելով արտահանվող արտադրանքի ինքնարժեքին	1900	20-2	26
7.	Բեռնագրեր, թիվ 10 օրագիր-օրդեր Դուրս է գրված պահեստ հանձնված արտահանվող արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը	36750	40-2	20-2
8.	Բանկի քաղվածքներ, թիվ 2 օրագիր-օրդեր Վճարված է մաքսային գործողությունների դիմաց	60	43-1	51
9.	Վճարված են մաքսային տուրքեր	6000	43-1	51
10.	Փոխադրական կազմակերպության հաշիվ, թիվ 6 օրագիր-օրդեր Արտահանվող արտադրանքի փոխադրման դիմաց	1000	43-1	60
11.	Միջազգային երկաթուղային բեռնագիր, առևտրային հաշիվ, թիվ 11 օրագիր-օրդեր Դուրս է գրվել հաշիվ օտարերկրյա գնորդին՝ պայծառագրային գնով իրացված արտահանվող արտադրանքի համար. - արտարժույթով (ԱՄՆ դոլար) - ռուբլով	6000 60000	62	46-1

12.	Հաշվապահության տեղեկանք, թիվ 11 օրագիր-օրդեր Դուրս է գրված առաքված և իրացված արտադրանքի փաստացի ինքնարժեքը	36750	46-1	40-2
13.	Հաշվապահության տեղեկանք, թիվ 10 օրագիր-օրդեր Դուրս են գրված կոմերցիոն ծախսերը	7000	46-1	43-1
14.	Հաշվապահության տեղեկանք, թիվ 15 օրագիր-օրդեր Բացահայտվել է արտահանվող արտադրանքի իրացումից ստացված արդյունքը (շահույթը)	16190	46-1	80
15.	Բանկի քաղվածք տրանզիտային արժույթային հաշվից թիվ 2/1 օրագիր-օրդեր Օտարերկրյա գնորդներից ստացվել են վճարներ. - արտարժույթով (ԱՄՆ դոլար) - ռուբլով	6000 60250	52-1	62
16.	Հաշվապահության տեղեկանք, թիվ 15 օրագիր-օրդեր Հաշվարկված է 62 հաշվում դրական կուրսային տարբերությունը	250	62	80
17.	Բանկային քաղվածք, արտարժույթի վաճառքի համար դիմում, թիվ 2/1 օրագիր-օրդեր Կատարված է արտահանվող հասույթի պարտադիր վաճառք. - արտարժույթով (ԱՄՆ դոլար) - ռուբլով	3000 60125	48	52-1
18.	Բանկի քաղվածք, թիվ 2 օրագիր-օրդեր Հաշվեգրված է վաճառված արտարժույթի համարժեքը ռուբլով	30050	51	48
19.	Հաշվապահության տեղեկանք, թիվ 11 օրագիր-օրդեր Որոշված է արտարժույթի վաճառքից ստացված արդյունքը (վնասը)	75	80	48
20.	Բանկի քաղվածք, թիվ 2/1 օրագիր-օրդեր Արտարժույթի արտահանման հասույթի մնացած մասը հաշվեգրվել է ընթացիկ արժույթային հաշվում. - արտարժույթով (ԱՄՆ դոլար) - ռուբլով	3000 30125	52-2	52-1

2. Ներմուծվող ապրանքների առք ու վաճառք իրականացնող ֆիրմաների համար

1.	Օտարերկրյա գնորդի առևտրային հաշիվ, մաքսային հայտարարագիր (դեկլարացիա), թիվ 6 օրագիր-օրդեր			
	Ընդունված է վճարման օտարերկրյա գնորդի հաշիվը ներմուծվող ապրանքի դիմաց (մաքսատուները անցնելու օրվա դրությամբ).			
	- արտարժույթով (ԱՄՆ դոլար)	100		
	- ռուբլով	10000	41-3	60-2
2.	Բանկի քաղվածք, թիվ 2 օրագիր-օրդեր	1500	41-3	51
3.	Վճարված է ներմուծման մաքսային տուրք			
4.	Կանխավճարային հաշվետվություն, թիվ 7 օրագիր-օրդեր	10	41-3	71
5.	Վճարված են մաքսային գործողությունները			
6.	Բանկի քաղվածք, թիվ 2 օրագիր-օրդեր	2000	41-3	51
7.	Վճարված է ավելացված արժեքի հարկ՝ ներմուծվող ապրանքի համար			
8.	Պահեստի մուտքի օրդեր, թիվ 10 օրագիր-օրդեր	13510	41-2	41-3
9.	Մուտքագրվել է ներմուծվող ապրանքը՝ ձևավորված ներմուծման արժեքով			
10.	Յաջվարկա-վճարման տեղեկագրեր, թիվ 10 օրագիր-օրդեր	4000	44	70
11.	Յաջվեցրված է աշխատավարձ ֆիրմայի անձնակազմին			
12.	Յաջվապահության տեղեկանք, թիվ 10 օրագիր-օրդեր			
13.	Կատարված են հատկացումներ ապահովագրական ֆոնդերին՝ տոկոսներով հաշվարկված աշխատավարձի հանդեպ՝			
14.	- կենսաթոշակային ֆոնդին	1120	44	69-2
15.	- սոցիալական ապահովագրությանը	216	44	69-1
16.	- բժշկական ապահովագրությանը	144	44	69-3
17.	- զբաղվածության ֆոնդին	80	44	67
18.	Բանկի քաղվածք, թիվ 2 օրագիր-օրդեր			
19.	Փոխանցված է վճար.			
20.	- վարձակալության դիմաց	500	44	51
21.	- շինությունների դիմաց	100	19	51
22.	Բանկի քաղվածք, թիվ 2 օրագիր-օրդեր			
23.	Դուրս է գրված հաշվարկային հաշվից՝ բանկի ծառայությունների դիմաց	5	44	51
24.	Յաջվապահության տեղեկանք, բեռնագրեր ապրանքի բացթողնման համար, թիվ 10 օրագիր-օրդեր			
25.	Դուրս է գրված առաքված ապրանքների ներմուծման արժեքը	11510	45	41-2

11.	Բանկի քաղվածք, թիվ 2 օրագիր-օրդեր			
12.	Մուտքագրվել են հայրենական գնորդների կողմից վճարներ՝ ներմուծվող իրացված ապրանքների դիմաց	25000	51	46-2
13.	Թիվ 8, 11 օրագիր-օրդերներ			
14.	Յաջվարկված է ավելացված արժեքի հարկ՝ իրացված ապրանքների դիմաց (25000 - 13510) x 16,26 : 100	1868	46-2	68
15.	Թիվ 8, 11 օրագիր-օրդերներ			
16.	Յաջվարկված է հատուկ հարկ՝ իրացված ապրանքների դիմաց (25000 - 13510) x 2,44 : 100	280	46-2	68
17.	Թիվ 11 օրագիր-օրդեր			
18.	Դուրս է գրված իրացված ապրանքների ներմուծման արժեքը	13510	46-2	45
19.	Յաջվապահության տեղեկանք, թիվ 15 օրագիր-օրդեր			
20.	Որոշվել է արտադրանքի իրացման հետևանքը	9342	46-2	80
21.	Յաջվապահության տեղեկանք, թիվ 10 օրագիր-օրդեր			
22.	Դուրս են գրված շրջանառության ծախսերը	6065	80	44

Եթե կուրսային տարբերություններ են առաջանում դեբիտորների հետ հաշվարկների ժամանակ՝ կապված տրանսպորտային միջոցների, սարքավորումների, ապրանքների և այլ տեսակի արտադրանքի մատակարարման պայմանագրերի կատարման հետ, ապա այդ գումարները վերագրվում են 83. «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ» հաշվի «Կուրսային տարբերություններ» ենթահաշվին:

Ստացվող արժեքների մուտքագրման ժամանակ նշված պարտքի գծով կուրսային տարբերությունների դրական մնացորդը, մուտքագրման օրվա դրությամբ, դուրս է գրվում 83 հաշվից, կրեդիտագրվելով 85. «Հավելյալ կապիտալ» հաշվին, իսկ բացասական մնացորդը՝ 83 հաշվի կրեդիտից ապրանքների և այլ նյութական արժեքների հաշվառման հաշիվների դեբետին (07, 08, 12, 41 և այլն):

Կրեդիտորների հետ հաշվարկների ժամանակ առաջացած կուրսային տարբերությունները կարող են դուրս գրվել 80 հաշվի վրա՝ կրեդիտորական պարտքերը մարելու կամ պարտավորությունների վճարման ժամկետները լրանալու համեմատ:

**ՊԵՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՅԱՆ
ՅԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ**

13.1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Նշենք, որ սեփականաշնորհված ձեռնարկություններում տարվող հաշվառման ձևերն ու եղանակները նույնն են, ինչ որ՝ գործող ձեռնարկություններինը, քանի որ դրանք շարունակում են մնալ ինքնուրույն իրավաբանական անձ կամ միավորում են արդեն իրավաբանական անձ համարվող գործող ձեռնարկությանը՝ փոխելով սեփականության ձևը:

Սեփականաշնորհումը ապապետականացում է, այսինքն՝ պետական սեփականության հանձնումն է սեփականատերերի նոր կոլեկտիվին՝ բաժնետերերին, որոշակի վճարի պայմաններում: Իբրև սեփականատեր - բաժնետեր կարող են հանդես գալ ձեռնարկության աշխատողները, ինչպես նաև այլ ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք՝ որպես զննման մասնակիցներ:

Կառավարության կողմից մշակված են սեփականաշնորհման մի քանի տարբերակներ, որտեղ ձևափոխվում են ձեռնարկության աշխատողների համար սահմանված արտոնությունները և բաժնետոմսերի վերահսկիչ ծրարի ծավալը:

Նշենք սեփականաշնորհման իրագործման չորս գլխավոր փուլերը. ձեռնարկություններում աշխատանքային հանձնաժողովների ստեղծում, հանձնաժողովների աշխատանքային գործունեություն, բաժնետիրական ընկերության հիմնադրում, բաժնետոմսերի վերաբաշխում:

Ձեռնարկության ղեկավարը ստեղծում է աշխատանքային հանձնաժողով, որը պարտավոր է.

- անցկացնել ձեռնարկության ունեցվածքի գնահատում,
- ապահովել աշխատողներին այնպիսի տեղեկատվությամբ, որը բավարար է սեփականաշնորհման տարբերակը ընտրելու համար,
- անցկացնել ձեռնարկության կոլեկտիվի ընդհանուր ժողով՝ սեփականաշնորհման տարբերակի ընտրության նպատակով,
- նախապատրաստել ձեռնարկության սեփականաշնորհման պլանը, որոշել թողարկվող բաժնետոմսերի քանակը և բաշխման կարգը,
- հաստատել ձեռնարկության ունեցվածքի գնահատման ակտը,
- մշակել բաժնետիրական ընկերության կանոնադրությունը և պետական ունեցվածքի կառավարման կոմիտե ներկայացնել անհրաժեշտ փաստաթղթերը (սեփականաշնորհման պլանը, ունեցվածքի գնահատման ակտը և կանոնադրությունը):

Պետական ունեցվածքի կառավարման կոմիտեն որոշում է ընդունում ներկայացված սեփականաշնորհման պլանի հաստատման մասին, որը հիմք է հանդիսանում ձեռնարկությունը բաց տիպի բաժնետիրական ընկերության վերափոխելու համար: Դրանից հետո պետական ունեցվածքի կառավարման կոմիտեն պետական գրանցման է հանձնում հայտը և հիմնադիր փաստաթղթերը, ներկայացնում է էմիսիայի նախագիծ՝ արժեթղթերի (ձեռնարկության բաժնետոմսերի) թողարկումը գրանցելու համար: Գրանցման օրվանից հաշված՝ ձեռնարկությունը համարվում է վերափոխված բաժնետիրական ընկերություն: Բաժնետիրական ընկերությունը պարտավոր է կազմավորել տնօրենների խորհուրդ, որի կազմում պետք է ընդգրկվեն ընկերության գլխավոր տնօրենը կամ նրա ներկայացուցիչը, ունեցվածքի ֆոնդի (կոմիտեի), աշխատանքային կոլեկտիվի և իշխանության տեղական մարմինների ներկայացուցիչները:

Ներկայացնենք բաժնետոմսերի բաշխման հակիրճ բնութագիրը՝ աշխատանքային կոլեկտիվի կողմից նախընտրած սեփականաշնորհման տարբերակին համապատասխան:

Ձեռնարկության աշխատողների համար կարող են թողարկվել երկու տեսակի բաժնետոմսեր՝ սովորական և արտոնյալ: Սովորական բաժնետոմսեր ունեցողները ձայնի իրավունք ունեն կոլեկտիվի ընդհանուր ժողովում, մասնավորապես՝ տնօրենների խորհրդի ընտրության, ընկերության բյուջեի հաստատման, շահաբաժինների (դիվիդենդների) բաշխման և բաժնետիրական ընկերության գործունեության հետ կապված այլ հարցերի լուծման ժամանակ: Անբավարար ֆինանսական դրության պայմաններում այսպիսի բաժնետոմսերի նկատմամբ շահաբաժին չի հաշվարկվում:

Սեփականաշնորհման առաջին տարբերակի դեպքում աշխատողները և նրանց հավասարեցված անձինք իրավունք ունեն ստանալ արտոնյալ բաժնետոմսեր՝ անվճար սկզբունքով: Արտոնյալ բաժնետոմսեր ունեցողները, որպես կանոն, ընկերության բաժնետերերի ընդհանուր ժողովներում չունեն ձայնի իրավունք, սակայն նրանց համար երաշխավորվում է ֆիքսված եկամուտների ստացումը՝ անկախ ձեռնարկության ֆինանսական դրությունից: Այդ բաժնետոմսերի արժեքը կազմում է ձեռնարկության կանոնադրական կապիտալի 25 տոկոսը, սակայն այս ձևով ստացվող բաժնետոմսերի ընդհանուր արժեքը չի կարող գերազանցել ՌԴ օրենսդրությամբ երաշխավորված աշխատավարձի նվազագույն մեծության քսանապատիկը՝ բազմապատկած ձեռնարկության աշխատողների միջին ցուցակային թվով: Որպես լրացում, աշխատողները կարող են ձեռք բերել նաև բաժնետոմսերի 10 տոկոսը՝ հետևյալ արտոնյալ պայմաններով.

- անվանական արժեքի 30 տոկոս գեղչ,

- վճարում երեք տարվա ընթացքում՝ մի քանի փուլերով (սկզբնական մուծումը կազմում է անվանական արժեքի 15 տոկոսը),

- այսպիսի պայմաններում ձեռք բերված բաժնետոմսերի ընդհանուր արժեքը չի կարող գերազանցել օրենսդրությամբ սահմանված վեց նվազագույն աշխատավարձերի գումարը՝ բազմապատկած աշխատողների միջին ցուցակային թվով,

- ողջ սկզբնական մուծումը կարող է վճարվել սեփականաշնորհման չեկերով:

Ձեռնարկության վարչության անդամները (տնօրենը, փոխտնօրենը, գլխավոր ինժեները, գլխավոր հաշվապահը) կարող են անվանական արժեքով գնել ձեռնարկության բաժնետոմսերի մինչև 5 տոկոսը, սակայն բաժնետոմսերի ծրարի միջին արժեքը չի կարող գերազանցել ՌԴ օրենսդրությամբ երաշխավորված 2000 նվազագույն ամսական աշխատավարձերի 2000-ապատիկ չափին:

Ըստ առաջին տարբերակի, արտոնյալ պայմաններով աշխատողների կողմից ձեռք բերված բաժնետոմսերը հատուցվում են երեք տարվա ընթացքում, հետևյալ կերպ. սկզբնական մուծումը թույլատրվում է կատարել սեփականաշնորհման չեկերով՝ ընդհանուր արժեքի 15 տոկոսի չափով, իսկ հաջորդ մուծումները իրականացվում են կանխիկ ձևով՝ ըստ եռամսյակների:

Սեփականաշնորհման երկրորդ տարբերակի դեպքում ձեռնարկության աշխատակիցները, փակ բաժանորդագրությամբ, կարող են ձեռք բերել կանոնադրական կապիտալի մինչև 15 տոկոս արժեքին համապատասխան սովորական բաժնետոմսեր: Աշխատակիցների կողմից չգնված բաժնետոմսերը փոխանցվում են համապատասխան գույքային ֆոնդին: Վերջինս, մինչև սեփականաշնորհումը, կարող է տիրել բաժնետիրական ընկերության բաժնետոմսերի ընդհանուր քանակի 49 և ավելի տոկոսին, սակայն ֆոնդի սեփականությունը հանդիսացող բաժնետոմսերի ընդհանուր քանակի միայն 20 տոկոսն է համարվում սովորական (ձայնի իրավունքով): Մնացած բաժնետոմսերը համարվում են արտոնյալ, սակայն ձայնի իրավունք չեն ապահովում: Այս պայմաններում բոլոր վճարումները պետք է կատարվեն բաժանորդագրության ավարտից հետո 90 օրվա ընթացքում, ընդ որում, գումարի 50 տոկոսը կարող է վճարվել սեփականաշնորհման չեկերով, իսկ մնացածը՝ կանխիկ:

Սեփականաշնորհման երրորդ տարբերակը ենթադրում է ձեռնարկության մի խումբ աշխատողների և համապատասխան պետական գույքային ֆոնդի միջև պայմանագրերի կնքում՝ սնանկությունից խուսափելու և ձեռնարկության հետագա վերակազմավորման նպատակով: Պայմանագիրը կնքվում է մեկ տարով և պետք է հավանության արժանանա աշխատանքային կոլեկտիվի կողմից: Պայմանագիրը ստորա-

գրած աշխատողները կարող են ձեռք բերել անվանական արժեքով բաժնետոմսերի 20 տոկոսը և, ի լրումն նշվածի, ձեռնարկության բոլոր աշխատողները կարող են բաժնետոմսերի 20 տոկոսը ձեռք բերել արտոնյալ պայմաններով, որոնք ներկայացված են առաջին տարբերակում, սակայն առաջին մուծումը պետք է կազմի բաժնետոմսերի անվանական արժեքի 20 տոկոսից ոչ պակաս: Մինչև սեփականաշնորհումը, գույքային ֆոնդը կարող է տիրել բաժնետոմսերի 60 և ավելի տոկոսին, բայց դրանցից 20 տոկոսը ձայնի իրավունքով, իսկ մնացածը՝ արտոնյալ: Բաժնետոմսերի վճարման պայմանները նույնն են, ինչ՝ առաջին տարբերակի դեպքում:

1-ից մինչև 50 մլն ռուբլի արժեքով հիմնական միջոցներ և 200-ից ավելի աշխատողներ ունեցող ձեռնարկության բաժնետոմսերի վաճառքից առաջացած միջոցների 10 տոկոսը սեփականաշնորհման ցանկացած տարբերակի դեպքում (բացառությամբ այն բաժնետոմսերի, որոնք վաճառվել են աշխատանքային կոլեկտիվի անդամներին) հաշվեգրվում է սեփականաշնորհվող ձեռնարկության աշխատողների անձնական հաշիվներին:

Քննարկենք սեփականաշնորհման գործընթացի կազմակերպման բոլոր տարբերակների դեպքում միանման, ընդհանուր, միօրինակ պայմանները և դրանց՝ հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլման եղանակները:

Նախ, աշխատանքային կոլեկտիվի ընդհանուր ժողովում ձեռնարկության սեփականաշնորհման մասին ընդունված որոշման և իշխանության համապատասխան մարմինների կողմից հաստատման պահից, անհրաժեշտ է որոշել ձեռնարկության սկզբնական գինը: Դրա համար էլ սեփականաշնորհման գործընթացի հաշվառման սկիզբը հանդիսանում է ձեռնարկության ունեցվածքային արժեքների գույքագրումը: Այդ արժեքները իրենցից ներկայացնում են վաճառքի հանված պետական սեփականություն: Քանի որ նոր ձևավորվող ձեռնարկությունը իր վրա է վերցնում նախկին պետական ձեռնարկության մարման գծով պարտավորությունները (բանկային վարկեր, պարտքեր բյուջեին, սոցիալական ապահովության, ապահովագրական մարմիններին, աշխատողներին, մատակարարներին և այլնի գծով պարտավորություններ), ուստի այդ չափով էլ պակասեցվում է ձեռնարկության հետգնման գինը:

Յետգնման ենթակա չեն նաև սեփականաշնորհման ժամանակ ստեղծվող սեփականաշնորհման ֆոնդի գումարները: Դրանց չափը կախված է աշխատողների կողմից սեփականաշնորհման ընտրած տարբերակից և հատուկ նշանակման ֆոնդի չօգտագործված ծավալից, ինչպես նաև չբաշխված շահույթից: Սեփականաշնորհման ֆոնդը տնօրինվում է ձեռնարկության կոլեկտիվի կողմից, ֆոնդի միջոցները

բաշխվում են աշխատողների միջև: Դրա համար էլ յուրաքանչյուր աշխատողի համար բացվում է սեփականաշնորհման անձնական (անհատական) հաշիվ, որի միջոցները կարող են օգտագործվել ինչպես տվյալ ձեռնարկության բաժնետոմսերի, այնպես էլ՝ այլ ձեռնարկության ֆոնդերի ձեռք բերման համար: Գույքագրման արդյունքները ձևակերպվում են ունեցվածքի գնահատման ակտով, որտեղ հաշվարկվում է նաև նախնական կապիտալի գինը:

Աղյուսակում բերվում է «Անդենիր» պետական ձեռնարկության սեփականաշնորհման և բաց տիպի բաժնետիրական ընկերության (ԲՏԲԸ) կազմավորման գործառնությունների մոտավոր թվարկումը:

ունեցվածքի գնահատման Ա Կ Տ		առ 1.06.92 թ.
Ցուցանիշների անվանումը		հազար ուրբի Գումարը
1. Ձեռնարկության ակտիվները ըստ հաշվեկշռի՝ ընդամենը այդ թվում.		31186
- հիմնական միջոցները մնացորդային արժեքով		25050
- ոչ նյութական ակտիվները մնացորդային արժեքով		310
- կապիտալ ներդրումները, կանխավճարները և սարքավորումները		592
- երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ		512
- պաշարներ և ծախսեր		2264
- դրամական միջոցներ, հաշվարկներ և այլ ակտիվներ		2458
2. Հաշվեկշռի պասիվի հոդվածների գումարները, որոնք հանվում են ակտիվի արժեքից՝ ընդամենը այդ թվում.		4208
- շահույթի և հատուկ նշանակման ֆոնդի մնացորդների միջոցները, որոնք ուղղված են սեփականաշնորհման ֆոնդի ձևավորմանը		910
- վարկեր և այլ փոխառու միջոցներ		1426
- կրեդիտորների հետ հաշվարկներ և հաշվեկշռի պասիվի այլ հոդվածներ՝ փոխառու և ժամանակավորապես ներկրված միջոցների մատով		1504
- առաջիկա վճարումների և ծախսերի ռեզերվ, կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման սեփական աղբյուրներ, գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ		368
3. Ունեցվածքի արժեքից հանվում է՝ ընդամենը այդ թվում.		8792
- այն ունեցվածքի արժեքը, որի համար օրենսդրությամբ սահմանված է սեփականաշնորհման հատուկ ռեժիմ		5912
- այլ օբյեկտների արժեքը, որոնք մնում են որպես պետական, մունիցիպալ սեփականություն		2880
Կանոնադրական կապիտալի մեծությունը՝ ընդամենը		18186
(տող 1 - տող 2 - տող 3)		

13.2. ԿԱՆՈՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ

Պետական ձեռնարկության սեփականաշնորհման պահին կազմվում է, այսպես կոչված՝ «լուծարքային հաշվեկշիռ», որի ցուցանիշները հաստատում են ունեցվածքի գնահատման ակտը և նույնական են վերջինիս հետ: Բաժնետիրական ընկերության կանոնադրական կապիտալի ձևավորմանը զուգընթաց կազմվում է փոխանցման (եզրափակիչ) հաշվեկշիռը:

առ 1.06.1992 թ.

Լուծարքային հաշվեկշիռ		հազար ուրբի Գումարը
Ակտիվ	Գումարը	Պասիվ Գումարը
1. Հիմնական միջոցներ և այլ արտաշրջանառու ակտիվներ		1. Սեփական միջոցների աղբյուրներ
Ոչ նյութական ակտիվներ (մնացորդային արժեք)	310	Կանոնադրական կապիտալ
Հիմնական միջոցներ (մնացորդային արժեք)	25050	Պահուստային ֆոնդ
Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ	174	Հատուկ նշանակման ֆոնդեր
Անավարտ կապիտալ ներդրումներ	418	այդ թվում՝ կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման սեփական աղբյուրներ
Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ	512	Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր
Ընդամենը առաջին բաժնով	26464	Ընթացիկ տարվա չբաշխված շահույթ
		Ընդամենը առաջին բաժնով
		28364
2. Պաշարներ և ծախսեր	2264	2. Երկարաժամկետ պասիվներ
Ընդամենը 2-րդ բաժնով	2264	Ընդամենը 2-րդ բաժնով
		1080
		1080
3. Դրամական միջոցներ, հաշվարկներ և այլ ակտիվներ		3. Հաշվարկներ և այլ պասիվներ
Հաշվարկներ դեբիտորների հետ	958	Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր
Մատակարարներին և գնորդներին տրված կանխավճարներ	166	Կարճաժամկետ փոխառություններ
Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ	192	Բյուրներ
Դրամական միջոցներ	1142	Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ
		Ստացված կանխավճարներ
		Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ
		Առաջիկա ծախսերի և վճարումների ռեզերվ
Ընդամենը 3-րդ բաժնով	2458	Ընդամենը 3-րդ բաժնով
		2102
Նախորդ տարիների վնասներ	360	
Հաշվեկշիռ	31546	Հաշվեկշիռ
		31546

Ունենալով լուծարքային հաշվեկշիռը, կանոնադրական կապիտալի ձևավորման նպատակով հաշվապահությունը իրագործում է հետևյալ գործառնությունները.

մարվում են նախորդ տարիների վնասները (մեր օրինակում 360 հզ. ռուբլի): Մարման աղբյուրներ են հանդիսանում 1. պահուստաֆոնդը (չօգտագործված), 2. չբաշխված շահույթը, 3. հատուկ նշանակման ֆոնդեր:

Մեր օրինակում պահուստաֆոնդի հաշվին դուրս է գրվում 54 հազ. ռուբլի (դեբետ՝ հաշիվ 86. «Պահուստաֆոնդ», կրեդիտ՝ հաշիվ 87. «Չբաշխված շահույթ /չծածկված վնասներ/») և շահույթի հաշվին մնացած գումարը՝ 306 հազ. ռուբլի (դեբետ՝ հաշիվ 87. «Չբաշխված շահույթ /չծածկված վնասներ/», կրեդիտ՝ նույն հաշիվը): Արդյունքում հաշվեկշռի հանրագումարը ակտիվում և պասիվում նվազում է 360 հազ. ռուբլով:

Վնասների ծածկման աղբյուրների բացակայության դեպքում այդ գումարները մնում են սեփականաշնորհվող ձեռնարկության հաշվեկշռում՝ նվազեցնելով նրա սկզբնական գինը կամ նրա գույքի արժեքը: Պահուստաֆոնդի չօգտագործված միջոցները միացվում են կանոնադրական կապիտալին (դեբետ՝ հաշիվ 86. «Պահուստաֆոնդ», կրեդիտ՝ հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»): Այնուհետև սեփականաշնորհման ֆոնդը ձևավորվում է չբաշխված շահույթի 35 տոկոսի (դրա մնացորդի) հաշվին (դեբետ՝ հաշիվ 87. «Չբաշխված շահույթ /չծածկված վնասներ/», կրեդիտ՝ հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Սեփականաշնորհման ֆոնդ» /մեր օրինակում 104 հազ. ռուբլի/) և նպատակային նշանակման ֆոնդի միջոցների հաշվին՝ մոտավորապես մնացորդի 35 տոկոսի չափով (մեր օրինակում 806 հազար ռուբլի)՝ կախված սեփականաշնորհման ընտրված տարբերակից (դեբետ՝ հաշիվ 88, ենթահաշիվ «Տնտեսական խթանման ֆոնդեր», կրեդիտ՝ հաշիվ 96. «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր», ենթահաշիվ «Սեփականաշնորհման ֆոնդ»): Նշված ենթահաշվի անալիտիկ հաշվառումը կազմակերպվում է ըստ աշխատողների անձնական նպատակային հաշիվների:

Վերլուծելով 96. «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր» հաշվի վիճակը, հաշվապահությունը իրավունք ունի դրա կազմում թողնել միայն այն միջոցները, որոնք ձեռնարկությունը ստացել է պատվիրատուների հետ համաձայնեցված, նպատակային ծրագրերի իրագործման համար: Բյուջեից կամ արտաբյուջետային ֆոնդերից ստացված նպատակային մուտքերի և ֆինանսավորման միջոցները ենթակա են արտա-ցուման կանոնադրական կապիտալի կազմում:

Մեր օրինակում դա հաշվեկշռային մնացորդի ամբողջ գումարն է՝ 476 հազար ռուբլի (դեբետ՝ հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր» և կրեդիտ՝ հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»):

Կանոնադրական կապիտալը նվազեցվում է «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ» և «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների ռեզերվ» հաշվեկշռային հոդվածների գումարներով: Դրանց չափը արտահայտվում է գույքագրման ակտի երկրորդ բաժնում և ենթակա է հանման, իսկ դա նվազեցնում է կանոնադրական կապիտալը: Իսկ երբ ձեռնարկությունը զնվում է մասնավոր անձանց կողմից, այդ գումարները ենթակա են հետզնման և դրա համար էլ միացվում են կամ կանոնադրական կապիտալին, կամ ձեռնարկության սկզբնական գնին:

Սեփականաշնորհվող ձեռնարկության գույքի կազմում կարող են լինել այնպիսի օբյեկտներ, որոնք ենթակա չեն սեփականաշնորհման, ուստի դրանք մնում են որպես պետության սեփականություն (տես՝ «Ունեցվածքի գնահատման» ակտի 3-րդ բաժինը): Նշված գույքի արժեչափը նվազեցնում է կանոնադրական կապիտալը, բայց այն թողնվում է բաժնետիրական ընկերության տրամադրության տակ՝ հատուկ նշանակման ֆոնդերին փոխանցելու ճանապարհով: Մեր օրինակում այն կազմում է 8792 հազար ռուբլի (դեբետ՝ հաշիվ 85, կրեդիտ՝ հաշիվ 88, ենթահաշիվ «Սոցիալական ոլորտի /պաշտպանության/ միջոցների ֆոնդ»):

Եվ վերջապես, մնում է հաշվարկել դուրս չգրված եկամուտների և հատուկ նշանակման ֆոնդերի գումարները: Դրա համար անհրաժեշտ է հաշվեկշռի մնացորդներից հանել այն միջոցները, որոնք ուղղված են վնասների ծածկման և սեփականաշնորհման ֆոնդի ձևավորմանը:

Մեր օրինակում.	
Շահույթ ըստ հաշվեկշռի՝ հազ. ռուբլի	600
Օգտագործված է, հազ. ռուբլի՝	
- վնասների ծածկման համար	306
- սեփականաշնորհման ֆոնդի ձևավորման համար	104
<hr/>	
Ընդամենը՝	410

Կանոնադրական կապիտալի մեջ կմտնի 190 հազ. ռուբ. (600 հազ. ռուբ. – 410 հազ. ռուբ.) (դեբետ՝ հաշիվ 87. «Չբաշխված շահույթ /չծածկված վնասներ/», կրեդիտ՝ հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»):

Ըստ հաշվեկշռի, հատուկ նշանակման ֆոնդը 23586 հազ. ռուբլի է:

Օգտագործվել է (հազար ռուբ.).

սեփականաշնորհման ֆոնդի ձևավորման համար	806
ֆոնդերից ձեռնարկության տրամադրության տակ են մնում կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման սեփական աղբյուրները (ըստ հաշվապահական հաշվառման անալիտիկ տվյալների)	116
<hr/>	
Ընդամենը	922

Կանոնադրական կապիտալի կազմում կընդգրկվի հատուկ նշանակման ֆոնդերի մնացորդ գումարը՝ 22664 հազ. ուր. (23586 - 922): Արդյունքում՝ կանոնադրական կապիտալը կկազմի 18186 հազար ուրբլի, այդ թվում՝

ըստ լուծարքային հաշվեկշռի	3648
եկամուտների հաշվին	190
հատուկ ֆոնդերի հաշվին	22664
նպատակային ֆինանսավորման միջոցների հաշվին	476
հանած՝ չսեփականաշնորհվող օբյեկտների արժեքը	- 8792
Ընդամենը	18186

Ի վերջո, նոր ձևավորվող հատուկ նշանակման ֆոնդը կկազմի՝ (հազար ուրբլի),	8906
այդ թվում՝	
- կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման սեփական աղբյուրներ	116
- չսեփականաշնորհվող օբյեկտների արժեքը	8792

Վերոհիշյալ փաստերը հաշվի առնելով, ընդհանրացնենք դրանք աղյուսակում՝ նշելով թղթակցող հաշիվները.

Գործառնությունների բովանդակությունը	Գումարը հ.ո.	Դեբետ	Կրեդիտ
1. Դուրս է գրվում նախորդ տարիների վնասը՝			
ա) պահուստաֆոնդի հաշվին	54	86	87
բ) չբաշխված շահույթի հաշվին	306	87	87
2. Կազմավորվում է սեփականաշնորհման ֆոնդ			
ա) չբաշխված շահույթի մի մասի հաշվին	104	87	96
բ) հատուկ նշանակման ֆոնդերի մի մասի հաշվին	806	88	96
3. Փոխանցվում են կանոնադրական կապիտալին			
ա) շահույթի մնացած գումարը (600-306-104)	109	87	85
բ) հատուկ նշանակման ֆոնդերի մնացած գումարը, հանած այն միջոցները, որոնք ձևավորվել են որպես կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման սեփական աղբյուրներ (116 հազ. ու.) (123586 – 806 – 116)	22664	88	85
գ) նպատակային ֆինանսավորման մնացած գումարը	476	96	85
4. Կանոնադրական կապիտալը նվազում է սեփականաշնորհմանը ոչ ենթակա օբյեկտների արժեքով (տես՝ գնահատման ակտի 3-րդ բաժինը)	8792	85	88

Հիմք ընդունելով վերոհիշյալը՝ հաշվապահությունը կազմում է փոխանցման հաշվեկշիռ՝ առ 01.06.92 թ., ունեցվածքի պետական կոմիտեի հետ՝ համաձայնեցված սկզբնական կապիտալի, սեփականաշնորհման ֆոնդի, պարտավորությունների և ակտիվների գումարներով:

Պետական ձեռնարկության փոխանցման (եզրափակիչ) հաշվեկշիռ բաժնետիրական ընկերության համար

Ակտիվ	Գումարը	Պասիվ	հազար ուրբլի
			Գումարը
1. Հիմնական միջոցներ և արտաշրջանառու ակտիվներ		1. Սեփական միջոցների աղբյուրներ	
Ոչ նյութական ակտիվներ (մնացորդային արժեք)	310	Կանոնադրական կապիտալ	18186
Հիմնական միջոցներ (մնացորդային արժեք)	25050	Հատուկ նշանակման ֆոնդեր	8908
Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ	174	Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր (սեփականաշնորհման ֆոնդ)	910
Անավարտ կապիտալ ներդրումներ	418	Ընդամենը 1-ին բաժնով	28004
Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ	512	2. Երկարաժամկետ պասիվներ	1080
Ընդամենը 1-ին բաժնով	26464	Ընդամենը 2-րդ բաժնով	1080
2. Պաշարներ և ծախսեր	2264	3. Հաշվարկներ և այլ պասիվներ	
Ընդամենը 2-րդ բաժնով	2264	Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր	282
3. Դրամական միջոցներ, հաշվարկներ և այլ ակտիվներ	958	Կարճաժամկետ փոխառություններ	64
Հաշվարկներ դեբիտորների հետ		Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ	1186
Մատակարարներին և կապալառուներին տրված կանխավճարներ	166	Ստացված կանխավճարներ	318
Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ	192	Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ	138
Դրամական միջոցներ	1142	Առաքիկա ծախսերի և վճարումների ռեզերվ	114
Ընդամենը 3-րդ բաժնով	2458	Ընդամենը 3-րդ բաժնով	2102
Հաշվեկշիռ	31186	Հաշվեկշիռ	31186

Համեմատելով լուծարքային և փոխանցման (եզրափակիչ) հաշվեկշիռները, կարելի է հանգել հետևյալ եզրակացությունների.

- Հաշվեկշռի հանրագումարը նվազել է նախորդ տարիների վնասների գումարի չափով:
- Հաշվեկշռի ակտիվի մասը ամբողջությամբ պահպանել է իր բովանդակությունը:
- Փոփոխությունների հիմնական մասը կապված է սեփական միջոցների աղբյուրների հետ, այսինքն՝ կանոնադրական կապիտալի ձևավորման հետ, որի չափը աճել է ավելի քան հինգ անգամ: Դրա համար էլ հաշվեկշռից դուրս են մնացել այնպիսի հոդվածներ, ինչպիսիք են պահուստաֆոնդը, ընթացիկ տարվա չբաշխված շահույթը և այլն: Արմատապես փոփոխված է հատուկ նշանակման ֆոնդերի կազմը:
- Փոփոխության չեն ենթարկվել ներգրավված միջոցների աղբյուրները, այսինքն՝ ձեռնարկության պարտավորությունները:

13.3. ԲԱԺՆԵՏՈՍՍԵՐԻ ԴԻՄԱՑ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ ԲԱՑ ՏԻՊԻ ԲԱԺՆԵՏԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Առաջին հերթին քննարկենք այն բաժնետոմսերի հաշվառման կարգը, որոնք փոխանցվում են ձեռնարկության ոչ միայն ներկայիս աշխատողներին, այլ նաև նախկին աշխատողներին, որոնք հետևյալ արտոնությունների իրավունք ունեն`

- բաժնետոմսերի մի մասի փոխանցում անհատույց կարգով,
- անվանական արժեքով բաժնետոմսերի որոշակի մասի տարածակետ վաճառք պաշտոնատար անձանց (ղեկավար անձնակազմին),
- բաժնետոմսերի բաժանում փակ բաժանորդագրությամբ անվանական արժեքի զեղչով կամ այլ պայմաններով, այդ թվում՝ անվանական արժեքից բարձր գներով:

Անհրաժեշտ է իմանալ, որ բաժանորդագրությունը և բաժնետոմսերի տարածման հետ կապված այլ գործողությունները սեփականաշնորհվող ձեռնարկությունում կատարվում են նախքան բաց տիպի բաժնետիրական ընկերության գրանցելը:

Հաշիվներում բաժնետոմսերի համար հաշվարկների գծով գործառնությունների արտացոլման հաշվապահական գրանցումները և բաժնետերերի ռեեստրների վարումը կազմակերպվում են գրանցումից հետո:

Հաշվապահական հաշվառման համակարգում առաջնահերթ կարգով անհրաժեշտություն է առաջանում վերանայել հաշիվ 85-ը՝ «Կանոնադրական կապիտալ», որը գրանցումից հետո ստորաբաժանվում է հետևյալ ենթահաշիվների.

- 85-1. «Հայտարարված կապիտալ», որը օգտագործվում է կանոնադրական կապիտալի ընդհանուր գումարի հաշվառման համար՝ ըստ փոխանցման (եզրափակիչ) հաշվեկշռի:
- 85-2. «Բաժանորդագրված կապիտալ», որը բացվում է բաժնետիրական ընկերության գրանցումից հետո՝ բաժանորդագրված բաժնետոմսերի անվանական արժեքը արտացոլելու համար:
- 85-3. «Վճարված կապիտալ», որում տարվում է բաժանորդագրված մասնակիցների կողմից վճարված բաժնետոմսերի անվանական արժեքի կամ աճուրդում իրացման գումարների վերաբերյալ գույքային ֆոնդի ծանուցագրերի մեծության հաշվառումը:
- 85-4. «Հանված կապիտալ», որում տարվում է բաժնետերերից հետ գնված բաժնետոմսերի անվանական արժեքի հաշվառումը:

Բաժնետիրական ընկերության գրանցումից հետո.

- Ունեցվածքի կառավարման կոմիտե է ներկայացվում այն անձանց ցուցակը, ովքեր անվճար կարգով ստանում են արտոնյալ բաժնետոմսեր՝ նշելով յուրաքանչյուրին հասանելիք քանակը:
- Կոմիտեից թույլտվություն (կարգադրություն) ստանալուց հետո այդ անձինք գրանցվում են բաժնետերերի ռեեստրում:
- Հաշվապահական հաշվառման հաշիվներում՝ տրված արտոնյալ բաժնետոմսերի անվանական արժեքով հաշվապահական գրանցում չի կատարվում: Դրանք շարունակում են հաշվառել 85-1. «Հայտարարված կապիտալ» ենթահաշվում:
- Բաժանորդագրությամբ տարածված բաժնետոմսերի անվանական արժեքը, ներառյալ վարչության կողմից ձեռք բերված տարածակետ բաժնետոմսերը, փոխանցվում են 85 հաշվի 2-րդ ենթահաշվին.

Դտ հաշիվ 85-1. «Հայտարարված կապիտալ»

Կտ հաշիվ 85-2. «Բաժանորդագրված կապիտալ»:

Միաժամանակ, ձեռնարկության աշխատողների և նրանց հավասարեցված անձանց կողմից բաժանորդագրված բաժնետոմսերի անվանական արժեքը հաշվառման մեջ արտացոլվում է որպես բաժնետոմսերի դիմաց բաժնետիրական ընկերության պարտք՝ գույքային ֆոնդին և բաժանորդագրության մասնակիցների պարտք՝ բաժնետիրական ընկերությանը: Հաշիվներում այս գործառնությունը արտացոլվում է հետևյալ կերպ.

Դտ հաշիվ 73, ենթահաշիվ «Բաժնետոմսերի բաժանորդագրության մասնակիցների պարտք»

Կտ հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով»:

Բաժանորդներին բաժնետոմսերի անվանական գնի նկատմամբ տրամադրված զեղչերի գումարով պարտքի երկու տեսակներն էլ պակասեցվում են՝

Դտ հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով»

Կտ հաշիվ 73, ենթահաշիվ «Բաժնետոմսերի բաժանորդագրության մասնակիցների պարտք»:

Եթե բաժնետոմսերի վաճառքը բաժանորդներին կատարվել է անվանականից բարձր արժեքով, ապա տրվում է հակառակ թղթակցությունը, սակայն 85. «Կանոնադրական կապիտալ» հաշվում բաժանորդագրության արժեքի ճշտման գործառնությունները (+, - անվանական արժեքին) չեն արտացոլվում:

Գույքային ֆոնդ մուտքագրված, այսինքն՝ իրացման համար դրան փոխանցված բաժնետոմսերը, մինչև իրացման պահը, շարունակում են հաշվառվել 85 հաշվի առաջին ենթահաշվում: Իրացման մասին ծանուցում ստանալուն պես, հաշիվներում կատարվում է հետևյալ թղթակցությունը:

Դտ 85, ենթահաշիվ 1. «Հայտարարված կապիտալ»

Կտ 85, ենթահաշիվ 3. «Վճարված կապիտալ»:

Այսպիսով, 85-1. «Հայտարարված կապիտալ» ենթահաշվի մնացորդը կարտացոլի անվճար կարգով բաժնետիրական ընկերության աշխատողներին տրված բաժնետոմսերի անվանական արժեքը կամ այն բաժնետոմսերի արժեքը, որոնք մնացել են գույքային ֆոնդի տրամադրության տակ:

Ըստ փակ բաժանորդագրության պայմանների, ձեռնարկության աշխատողները մինչև ԲԸ գրանցումը իրավունք ունեն ձեռք բերել բաժնետոմսեր՝ օրենքով սահմանված լիմիտից ավելի: Դրա համար, ցանկացողները մուծում են կանխավճարի ձևով որոշակի դրամական միջոցներ: 55. «Հատուկ հաշիվներ բանկում» հաշվի համար բացվում է ենթահաշիվ՝ «Բաժանորդագրության մասնակիցների ավանդներ (դեպոզիտներ)»: Կապիտալ ներդնող ավանդատուների անձնական հաշիվներով փոխանցված միջոցների գումարով տարվում է հետևյալ թղթակցությունը:

Դտ հաշիվ 55, ենթահաշիվ «Բաժանորդագրության մասնակիցների ավանդներ»

Կտ հաշիվ 73, ենթահաշիվ «Բաժանորդագրության մասնակիցների միջոցներ»:

Ինչպես հայտնի է, բաժնետոմսերի վճարումը կարելի է իրագործել մասնակցականաշնորհման չեկերով: Այդ գումարով միաժամանակ նվազեցվում են երկու տեսակի պարտք՝

Դտ հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով»

Կտ հաշիվ 76, ենթահաշիվ «Բաժնետոմսերի բաժանորդագրության մասնակիցների պարտք»:

Հաշվապահությունում ստացված սեփականաշնորհման չեկերը պետք է հաշվառվեն 010. «Սեփականաշնորհման չեկեր» արտահաշվեկշռային հաշվում: Պահպանության համար դրամարկը փոխանցելիս, դրանք անհրաժեշտ է մարել հատուկ դրոշմով, իսկ հետո կամ փոխանցել գույքային ֆոնդին, կամ լուծարել: Դրամարկը սեփականաշնորհման չեկերը ընդունում է կից ներկայացված ցուցակով, ուր նշված է անունը, ազգանունը, հայրանունը, բաժնետոմսերի համարը, քանակը:

Բաժնետոմսերի դիմաց վճարումներից մուտքագրված միջոցները համարվում են ոչ թե բաժնետիրական ընկերության, այլ պետության միջոցները՝ հանձնիս գույքային ֆոնդի: Դրա համար ստացված միջոցները, համաձայնեցված ժամկետներում, անհրաժեշտ է փոխանցել համապատասխան ֆոնդային հաշիվներին: Հաշվապահական հաշվառման մեջ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով» հաշվին կից բացվում է «Հաշվարկներ գույքային ֆոնդի հետ» ենթահաշիվը:

Գույքային ֆոնդին հասանելիք միջոցները փոխանցելիս, հաշիվներում տրվում է հետևյալ թղթակցությունը՝

Դտ հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով»

Կտ հաշիվ 67, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ գույքային ֆոնդի հետ»:

Պարտքերի մարումը ձևակերպվում է հետևյալ թղթակցությամբ:

Դտ հաշիվ 67, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ գույքային ֆոնդի հետ»

Կտ հաշիվներ 51, 52, 55 և դրամական միջոցների հաշվառման այլ հաշիվներ:

Բաժնետոմսերը համարվում են վաճառված՝ գույքային ֆոնդին պարտքերի լրիվ մարման պայմաններում: Արդյունքում՝ հաշվապահությունը կատարում է հետևյալ գրանցումը հաշիվներում՝

Դտ հաշիվ 85, ենթահաշիվ 2. «Բաժանորդագրված կապիտալ»

Կտ հաշիվ 85, ենթահաշիվ 3. «Վճարված կապիտալ»:

Միաժամանակ, բաժնետերերի ռեեստրում նշում է կատարվում բաժնետոմսերի՝ բաժնետերերին որպես սեփականություն անցնելու մասին:

Հաշվապահական հաշվառման մեջ այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է փակել հետևյալ ենթահաշիվները:

հաշիվ 55, ենթահաշիվ «Բաժանորդագրության մասնակիցների ավանդներ»

հաշիվ 67, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ գույքային ֆոնդի հետ»

հաշիվ 73, ենթահաշիվ «Բաժանորդագրության մասնակիցների պարտք»

հաշիվ 85, ենթահաշիվ «Բաժանորդագրված կապիտալ»

հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով»:

Այսպիսով, 85. «Կանոնադրական կապիտալ» սինթետիկ հաշիվը, արտացոլելով սկզբնական գնի կամ աճուրդի գնի գումարը, իր ձևավորման ամբողջ ընթացքում գործում է բացառապես ենթահաշիվների կտրվածքով:

13.4. ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐԴԱԾ ՉԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՉԵՌՔ ԲԵՐՍԱՆ ԳԾՈՎ ԳՆՈՐԴՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Ինչպես հայտնի է, տվյալ ձեռնարկության գնորդներ կարող են հանդիսանալ ինչպես իրավաբանական, այնպես էլ ֆիզիկական անձինք: Իրավաբանական անձը որպես երկարատև ֆինանսական ներդրումներ է ընդունում իր կողմից ամբողջ ձեռնարկության ձեռքբերումը կամ նրա մի մասի, այսինքն՝ բաժնետոմսերի ծրարի գումարը: Վճարման գումարի չափով հաշվապահական հաշվառման մեջ կատարվում են հետևյալ գրանցումները՝

հենց սկզբնական գնի չափով գումարի վճարման դեպքում՝

Դո հաշիվ 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»,

եթե վճարման գումարը ցածր է սկզբնական գնից (ամբողջ օբյեկտի գնման դեպքում)՝

Դո հաշիվ 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»՝ սկզբնական գնի չափով

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»՝ վճարման գումարով

Կտ հաշիվ 83. «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ»՝ գնման և սկզբնական գների տարբերության գումարով (գույքի գնահատման արժեքով):

Համաձայն սահմանված ժամկետների, «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ» հաշվի կրեդիտային շրջանառությունը պետք է դուրս գրվի՝ լրացնելով ձեռնարկության շահույթը:

Դո հաշիվ 83. «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ»

Կտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»:

Եթե վճարումը իրագործվում է տարաժամկետ ձևով, ապա գնորդի համար առաջանում է գույքային ֆոնդի նկատմամբ կրեդիտորական պարտք՝

Դո հաշիվ 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»՝ սկզբնական գնի չափով

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»՝ մուտքագրված մաս

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»՝ պարտքի գումարը:

Նախապես մուտքագրված գրավի դեպքում.

Դո հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Առջ ու վաճառքի ակտի իրագործմանը զուգընթաց, դեբիտորական պարտքը դուրս է գրվում.

Դո հաշիվ 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»:

Եթե վճարումը կատարվում է սեփականաշնորհման չեկերով, ապա դրանց գնման դեպքում ձեռնարկությունը գրանցում է այն գնման (փաստացի) արժեքով.

Դո հաշիվ 58. «Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»

Կտ հաշիվներ 50, 51 և դրամական միջոցների հաշվառման այլ հաշիվներ:

Սեփականաշնորհման չեկերով բաժնետոմսերի գնման դեպքում կատարվում է թղթակցություն՝

Դո հաշիվ 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»

Կտ հաշիվ 58. «Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ»:

Եթե սեփականաշնորհվող օբյեկտը վաճառվում է աճուրդում, և դրա գնման գինը բարձր է ունեցվածքի սկզբնական գնից, ապա անհրաժեշտ է օբյեկտի սկզբնական գինը ավելացնել հաշվեկշռի «Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ», «Առաջիկա ծախսերի և վճարումների ռեզերվ» հոդվածների գումարով և կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման սեփական աղբյուրների մեծությամբ:

Կանոնադրական կապիտալը գրանցվում է վճարման գումարով, իսկ օբյեկտի գնման և սկզբնական գների տարբերությունը գրանցվում է 04.«Ոչ նյութական ակտիվներ» հաշվի «Գնման և գնահատման արժեքների տարբերություն» ենթահաշվում: Հետագայում, 10 տարվա ընթացքում այն մարվում է ձեռնարկության ծախսերի մեջ ներառելու միջոցով՝ ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքի ձևով:

*13.5. ՀԱՇՎԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱԳԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՎԱՐՁԱԿԱԼ ՎԱԾ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀԱՆ
ԴԵՊՔՈՒՄ*

Վարձակալված ձեռնարկությունների առանձնահատկություններին է վերաբերում այն հանգամանքը, որ գործունեության ընթացքում դրանք օգտագործում են ինքնուրույն ձեռք բերված հիմնական ֆոնդեր ինչպես սեփական, այնպես էլ ներգրավված փոխառու աղբյուրների հաշվին: Նրանց ունեցվածքի կազմի մեջ մտնում են նաև այնպիսի օբյեկտներ, որոնք պայմանագրով ստացել են պետական ձեռնարկություններից՝ վարձակալական պայմաններով, երկարաժամկետ սկզբունքով, հետգնման իրավունքով կամ առանց հետգնման իրավունքի: Այս ունեցվածքը վարձակալի մոտ հաշվառվում է 03. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ» հաշվում՝ պայմանագրային, փոխհամաձայնեցված գներով, որոնք համարվում են սկզբնական և արտացոլվում 03 հաշվի դեբետում և 97. «Վարձակալական պարտավորություններ» հաշվի կրեդիտում: Սա, այսպես կոչված՝ ֆինանսավորվող վարձակալությունն է, որը փոխհատուցվում է ամենամսյա մաշվածքի հատկացումներով (դեբետ հաշիվներ 20, 25, 26, կրեդիտ ենթահաշիվ 02-2): Բացի հիմնական միջոցներից, վարձակալության են հանձնվում նաև այլ ակտիվներ (նյութական պաշարներ, ոչ նյութական ակտիվներ և այլն), որոնց արժեքը արտացոլվում է ոչ միայն հաշվեկշռի ակտիվում, այլ նաև պասիվում՝ որպես երկարաժամկետ փոխառություններ (դեբետ հաշիվներ 04, 10, 12 և այլն, կրեդիտ հաշիվ 95):

Վարձակալի մոտ առաջանում են հաշվարկներ ֆոնդերի՝ պետությունեցվածքի սեփականատերի հետ.

վճարումներ հաշվեգրման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 97. «Վարձակալական պարտավորություններ»

Դտ հաշիվ 95. «Երկարաժամկետ փոխառություններ»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»:

Միջոցների փոխանցման ժամանակ՝

Դտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Վարձակալված ունեցվածքի համար տոկոսների հաշվարկման ժամանակ՝

Դտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»:

Դրանց մարման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Ունեցվածքի վարձակալման գծով պարտավորությունների ամբողջ գումարի մարման համեմատ, այն համարվում է հետ գնված և դառնում վարձակալի սեփականությունը:

Վարձակալված ձեռնարկության բազայի վրա կարող են ստեղծվել սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերակցություններ կամ բաց տիպի բաժնետիրական ընկերություններ (տես՝ ՌԴ նախագահի հրամանագիրը 14.10.92 թ. «Վարձակալական փոխհարաբերությունների կարգավորման» և «Վարձակալության հանձնված պետական, մունիցիպալ ձեռնարկությունների ունեցվածքի սեփականաշնորհման մասին»):

Հետգնման չափերը որոշվում են.

- Վարձակալության պայմանագրով սահմանված չափերով այն դեպքում, երբ հետգնման իրավունքով վարձակալության պայմանագիրը կնքվել է մինչև ՌԴ «Պետական և մունիցիպալ ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման մասին» օրենքն ուժի մեջ մտնելը և համապատասխանում է վարձակալության ընդունված պայմաններին:

- Վարձակալված ունեցվածքի արժեքի կրկնակի չափով կամ պետական, մունիցիպալ մարմինների սեփականությունը համարվող բաժնետոմսերի անվանական արժեքի կրկնակի չափով, այն դեպքում, երբ հետգնման իրավունքով վարձակալության պայմանագիրը չի նախատեսում վարձակալության գծով բոլոր պայմանները:

Կախված բաժնետիրության ձևերից, կանոնադրական կապիտալի չափը տարբեր է: Այսպես, ընկերակցության կանոնադրական կապիտալը սահմանվում և գրանցվում է վարձակալական կոլեկտիվի սեփական ունեցվածքի արժեքի չափով: Այսպիսով, վարձակալական ձեռնար-

Կանոնադրական կապիտալը գրանցվում է վճարման գումարով, իսկ օբյեկտի գնման և սկզբնական գների տարբերությունը գրանցվում է 04.«Ոչ նյութական ակտիվներ» հաշվի «Գնման և գնահատման արժեքների տարբերություն» ենթահաշվում: Հետագայում, 10 տարվա ընթացքում այն մարվում է ձեռնարկության ժախսերի մեջ ներառելու միջոցով՝ ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքի ձևով:

*13.5. ՀԱՇՎԱՊԱՀՎԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԱՌԱՆՁԱՄԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՎԱՐՁԱԿԱԼ ՎԱԾ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀՄԱՆ
ԴԵՊՔՈՒՄ*

Վարձակալված ձեռնարկությունների առանձնահատկություններին է վերաբերում այն հանգամանքը, որ գործունեության ընթացքում դրանք օգտագործում են ինքնուրույն ձեռք բերված հիմնական ֆոնդեր ինչպես սեփական, այնպես էլ ներգրավված փոխառու աղբյուրների հաշվին: Նրանց ունեցվածքի կազմի մեջ մտնում են նաև այնպիսի օբյեկտներ, որոնք պայմանագրով ստացել են պետական ձեռնարկություններից՝ վարձակալական պայմաններով, երկարաժամկետ սկզբունքով, հետգնման իրավունքով կամ առանց հետգնման իրավունքի: Այս ունեցվածքը վարձակալի մոտ հաշվառվում է 03. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ» հաշվում՝ պայմանագրային, փոխհամաձայնեցված գներով, որոնք համարվում են սկզբնական և արտացոլվում 03 հաշվի դեբետում և 97. «Վարձակալական պարտավորություններ» հաշվի կրեդիտում: Սա, այսպես կոչված՝ ֆինանսավորվող վարձակալությունն է, որը փոխհատուցվում է ամենամսյա մաշվածքի հատկացումներով (դեբետ հաշիվներ 20, 25, 26, կրեդիտ ենթահաշիվ 02-2): Բացի հիմնական միջոցներից, վարձակալության են հանձնվում նաև այլ ակտիվներ (նյութական պաշարներ, ոչ նյութական ակտիվներ և այլն), որոնց արժեքը արտացոլվում է ոչ միայն հաշվեկշռի ակտիվում, այլ նաև պասիվում՝ որպես երկարաժամկետ փոխառություններ (դեբետ հաշիվներ 04, 10, 12 և այլն, կրեդիտ հաշիվ 95):

Վարձակալի մոտ առաջանում են հաշվարկներ ֆոնդերի՝ պետունեցվածքի սեփականատերի հետ.

վճարումներ հաշվեգրման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 97. «Վարձակալական պարտավորություններ»

Դտ հաշիվ 95. «Երկարաժամկետ փոխառություններ»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»:

Միջոցների փոխանցման ժամանակ՝

Դտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Վարձակալված ունեցվածքի համար տոկոսների հաշվարկման ժամանակ՝

Դտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»:

Դրանց մարման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Ունեցվածքի վարձակալման գծով պարտավորությունների ամբողջ գումարի մարման համեմատ, այն համարվում է հետ գնված և դառնում վարձակալի սեփականությունը:

Վարձակալված ձեռնարկության բազայի վրա կարող են ստեղծվել սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերակցություններ կամ բաց տիպի բաժնետիրական ընկերություններ (տես՝ ՌԴ նախագահի հրամանագիրը 14.10.92 թ. «Վարձակալական փոխհարաբերությունների կարգավորման» և «Վարձակալության հանձնված պետական, մունիցիպալ ձեռնարկությունների ունեցվածքի սեփականաշնորհման մասին»):

Հետգնման չափերը որոշվում են.

- Վարձակալության պայմանագրով սահմանված չափերով այն դեպքում, երբ հետգնման իրավունքով վարձակալության պայմանագիրը կնքվել է մինչև ՌԴ «Պետական և մունիցիպալ ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման մասին» օրենքն ուժի մեջ մտնելը և համապատասխանում է վարձակալության ընդունված պայմաններին:

- Վարձակալված ունեցվածքի արժեքի կրկնակի չափով կամ պետական, մունիցիպալ մարմինների սեփականությունը համարվող բաժնետոմսերի անվանական արժեքի կրկնակի չափով, այն դեպքում, երբ հետգնման իրավունքով վարձակալության պայմանագիրը չի նախատեսում վարձակալության գծով բոլոր պայմանները:

Կախված բաժնետիրության ձևերից, կանոնադրական կապիտալի չափը տարբեր է: Այսպես, ընկերակցության կանոնադրական կապիտալը սահմանվում և գրանցվում է վարձակալական կոլեկտիվի սեփական ունեցվածքի արժեքի չափով: Այսպիսով, վարձակալական ձեռնար-

Կանոնադրական կապիտալը գրանցվում է վճարման գումարով, իսկ օբյեկտի գնման և սկզբնական գների տարբերությունը գրանցվում է 04.«Ռչ նյութական ակտիվներ» հաշվի «Գնման և գնահատման արժեքների տարբերություն» ենթահաշվում: Հետագայում, 10 տարվա ընթացքում այն մարվում է ձեռնարկության ծախսերի մեջ ներառելու միջոցով ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքի ձևով:

*13.5. ՀԱՇՎԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱԳԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՎԱՐՁԱԿԱԼ ՎԱԾ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀՄԱՆ
ԴԵՊՔՈՒՄ*

Վարձակալված ձեռնարկությունների առանձնահատկություններին է վերաբերում այն հանգամանքը, որ գործունեության ընթացքում դրանք օգտագործում են ինքնուրույն ձեռք բերված հիմնական ֆոնդեր ինչպես սեփական, այնպես էլ ներգրավված փոխառու աղբյուրների հաշվին: Նրանց ունեցվածքի կազմի մեջ մտնում են նաև այնպիսի օբյեկտներ, որոնք պայմանագրով ստացել են պետական ձեռնարկություններից՝ վարձակալական պայմաններով, երկարաժամկետ սկզբունքով, հետգնման իրավունքով կամ առանց հետգնման իրավունքի: Այս ունեցվածքը վարձակալի մոտ հաշվառվում է 03. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ» հաշվում՝ պայմանագրային, փոխհամաձայնեցված գներով, որոնք համարվում են սկզբնական և արտացոլվում 03 հաշվի դեբետում և 97. «Վարձակալական պարտավորություններ» հաշվի կրեդիտում: Սա, այսպես կոչված՝ ֆինանսավորվող վարձակալությունն է, որը փոխհատուցվում է ամենամսյա մաշվածքի հատկացումներով (դեբետ հաշիվներ 20, 25, 26, կրեդիտ ենթահաշիվ 02-2): Բացի հիմնական միջոցներից, վարձակալության են հանձնվում նաև այլ ակտիվներ (նյութական պաշարներ, ոչ նյութական ակտիվներ և այլն), որոնց արժեքը արտացոլվում է ոչ միայն հաշվեկշռի ակտիվում, այլ նաև պասիվում՝ որպես երկարաժամկետ փոխառություններ (դեբետ հաշիվներ 04, 10, 12 և այլն, կրեդիտ հաշիվ 95):

Վարձակալի մոտ առաջանում են հաշվարկներ ֆոնդերի՝ պետուներեցվածքի սեփականատերի հետ.

վճարումներ հաշվեգրման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 97. «Վարձակալական պարտավորություններ»

Դտ հաշիվ 95. «Երկարաժամկետ փոխառություններ»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»:

Միջոցների փոխանցման ժամանակ՝

Դտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Վարձակալված ունեցվածքի համար տոկոսների հաշվարկման ժամանակ՝

Դտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»:

Դրանց մարման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Ունեցվածքի վարձակալման գծով պարտավորությունների ամբողջ գումարի մարման համեմատ, այն համարվում է հետ գնված և դառնում վարձակալի սեփականությունը:

Վարձակալված ձեռնարկության բազայի վրա կարող են ստեղծվել սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերակցություններ կամ բաց տիպի բաժնետիրական ընկերություններ (տես՝ ՌԴ նախագահի հրամանագիրը 14.10.92 թ. «Վարձակալական փոխհարաբերությունների կարգավորման» և «Վարձակալության հանձնված պետական, մունիցիպալ ձեռնարկությունների ունեցվածքի սեփականաշնորհման մասին»):

Հետգնման չափերը որոշվում են.

- Վարձակալության պայմանագրով սահմանված չափերով այն դեպքում, երբ հետգնման իրավունքով վարձակալության պայմանագիրը կնքվել է մինչև ՌԴ «Պետական և մունիցիպալ ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման մասին» օրենքն ուժի մեջ մտնելը և համապատասխանում է վարձակալության ընդունված պայմաններին:

- Վարձակալված ունեցվածքի արժեքի կրկնակի չափով կամ պետական, մունիցիպալ մարմինների սեփականությունը համարվող բաժնետոմսերի անվանական արժեքի կրկնակի չափով, այն դեպքում, երբ հետգնման իրավունքով վարձակալության պայմանագիրը չի նախատեսում վարձակալության գծով բոլոր պայմանները:

Կախված բաժնետիրության ձևերից, կանոնադրական կապիտալի չափը տարբեր է: Այսպես, ընկերակցության կանոնադրական կապիտալը սահմանվում և գրանցվում է վարձակալական կոլեկտիվի սեփական ունեցվածքի արժեքի չափով: Այսպիսով, վարձակալական ձեռնար-

կության և սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերակցության (ՍՊԸ) 85 հաշվի մնացորդը համընկնում է և անվանվում «Կանոնադրական կապիտալ»: Դրա չափը պետք է բաշխվի ըստ բաժնետոմսերի, ըստ հիմնադիրների բաժինների:

Հիմնական և շրջանառու միջոցների վարձակալության չմարված բաժնով, պետության նկատմամբ պարտավորությունները պահպանվում են նույն հաշիվներում (97, 95, 67 և այլն): Վարձակալված ունեցվածքի արժեքի կրկնակի ավելացման մասին լրացուցիչ համաձայնության առկայության պայմաններում, կապված առ 01.07.92 թ. հիմնական միջոցների վերազնահատման հետ, 97 հաշվում արտացոլված պարտքի մնացորդը ավելացվում է վարձակալության պայմանագրով վերցրած հիմնական միջոցների արժեքի 100 տոկոսով: Հաշվապահական հաշվառման մեջ հաշիվներում տարվում են հետևյալ թղթակցությունները.

Դտ հաշիվ 88, ենթահաշիվ «Գույքի ինդեքսավորման ֆոնդ»

Կտ հաշիվ 97. «Վարձակալական պարտավորություններ»:

Վարձակալության վերցված այլ ակտիվների արժեքի կրկնապատկման դեպքում ձևակերպում են՝

Դտ հաշիվ 04, ենթահաշիվ «Պետական ունեցվածքի հետզնման արժեքի ինդեքսացիա»

Կտ հաշիվ 95. «Երկարաժամկետ փոխառություններ»:

04 հաշվի մնացորդը պետք է փոխհատուցվի ծախսերի մեջ ներառվելու ճանապարհով, իսկ նշված պարտքը ենթակա է մարման՝ չբաշխված շահույթի կամ կուտակման ֆոնդերի հաշվին:

Եթե վարձակալված ձեռնարկության հիման վրա հիմնվում է բաց տիպի բաժնետիրական ընկերություն, ապա դրա կանոնադրական կապիտալը ձևավորվում է, ելնելով՝

վարձակալական պարտավորությունների մնացորդից.

Դտ հաշիվ 97. «Վարձակալական պարտավորություններ»

95. «Երկարաժամկետ փոխառություններ»

Կտ հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»:

Հատուկ նշանակման (տնտեսական խթանման) ֆոնդերի մնացորդից.

Դտ հաշիվ 88. «Հատուկ նշանակման ֆոնդեր»

Կտ հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»:

Պետական ռեսուրսներից կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման համար ստացված միջոցներ.

Դտ հաշիվ 96. «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր»

Կտ հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»:

Միաժամանակ, համաձայն ունեցվածքի գույքագրման ակտի, սեփականաշնորհման ոչ ենթակա օբյեկտների արժեքի չափով նվազեցվում է կանոնադրական կապիտալը.

Դտ հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»

Կտ հաշիվ 88. «Հատուկ նշանակման ֆոնդեր»:

Այն վարձակալները (իրավական և ֆիզիկական անձինք), ովքեր սեփականության իրավունք ունեն իրենց պատկանող գույքի նկատմամբ, առաջնահերթ կարգով կարող են ձեռք բերել բաժնետոմսեր նաև փակ տիպի բաժանորդագրության դեպքում: Բաժանորդագրության գծով գույքային ֆոնդի նկատմամբ ֆիզիկական անձանց պարտքի գումարը գրանցվում է 73 հաշվում, իսկ իրավական անձանց պարտքը 75 հաշվում.

Դտ հաշիվ 73, ենթահաշիվ «Անձնակազմի պարտքը բաժնետոմսերի բաժանորդագրության գծով»

Դտ հաշիվ 75, ենթահաշիվ «Հիմնադիրների պարտքը բաժնետոմսերի բաժանորդագրության գծով»

Կտ հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով»:

Բաժանորդագրության գծով պարտքի մարման համար ընդունված սեփականաշնորհման չեկերի գումարով տարվում է թղթակցություն.

Դտ հաշիվ 96, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով»,

Կտ հաշիվ 73, ենթահաշիվ «Անձնակազմի պարտքը բաժնետոմսերի բաժանորդագրության գծով»:

Վճարողների դրամական մուծումները արտացոլվում են հետևյալ հաշիվներում.

Դտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»

Կտ հաշիվներ 73, 75 և համապատասխան ենթահաշիվներով:

Վերջին հաշվով, հաշվապահությունը որոշում է 96 հաշվի «Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով» ենթահաշվի մնացորդը, որը ենթակա է մարման դրամական միջոցներով և վճարման ժամկետը լրանալուն պես կատարում է դրանց հաշվեգրումը.

Դտ հաշիվ 96. «Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Հետագայում մարման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

**13.6. ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՅԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱԼՔՈՎ ՆՈՐ ՍՏԵՂԾՎԱԾ
ԲԱԺՆԵՏԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՇՎԱՌԱՍԱՆ
ՍԵՋ ԱՐՏԱՑՈՒՄԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿԱՆԵՐ**

Սեփականաշնորհման հետևանքով ձևավորվող նոր իրավակազմակերպական միավորների հաշվապահական հաշվառման վարման և կազմակերպման կարգը կախված է դրանց կարգավիճակից:

Եթե սեփականաշնորհման հետևանքով փոխվել է ձեռնարկության կարգավիճակը, և այն շարունակում է իր գործունեությունը՝ անցնելով անձնակազմի, այլ ֆիզիկական, իրավական անձանց, ինվեստիցիոն ֆոնդերի սեփականությանը, այսինքն՝ մնում է իրավաբանական անձի վիճակում, ապա հաշվապահական հաշվառման հիմքում ընդունվում են փոխանցման հաշվեկշռի ելակետային տվյալները, և ձեռնարկությունը շարունակում է իր գործունեությունը՝ հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին ՌԳ կանոնադրության համապատասխան:

Եթե գնորդը ձեռք է բերել ձեռնարկությունը ամբողջությամբ, ապա վերջինս կարող է ձեռնարկությանը տալ իրավաբանական անձի կարգավիճակ կամ ընդունել իր հաշվեկշռում՝ ընդգրկելով իր հաշվառման համակարգում:

Այդ պատճառով տարբերում են ձեռք բերված ունեցվածքի հաշվառման երկու տարբերակներ.

- իրավաբանական անձի կարգավիճակ չստացած ձեռնարկությունը առանձնանում է իր ինքնուրույն հաշվեկշռով, որը ընդգրկվում է գնորդ ձեռնարկության ընդհանուր, ամփոփ հաշվեկշռում,

- ձեռք բերված ունեցվածքը ընդունվում է գործող ձեռնարկության ընդհանուր հաշվեկշռի կազմում:

Առաջին տարբերակի ժամանակ առաջանում են փոխադարձ հաշվարկներ նոր ձեռք բերված ձեռնարկության և գործող գնորդ-ձեռնարկության միջև: Հաշվապահական հաշվառման մեջ վերոհիշյալ երկու հաշվեկշռներում անհրաժեշտություն է առաջանում օգտագործել 79. «Ներտնտեսական հաշվարկներ» հաշիվը, չնայած ամփոփ հաշվեկշռում դրա չափերը փոխադարձ մարվում են: Դա նշանակում է, որ համաձայն փոխանցման հաշվեկշռի կամ գույքագրման ակտի, ակտիվային մասի հաշիվները դեբետագրվում են 79. «Ներտնտեսական հաշվարկներ» հաշվի կրեդիտի թղթակցությամբ, իսկ պասիվային մասինը՝ ընդհակառակը, եթե պարտավորությունների մարումը իր վրա է վերցնում նոր ձևավորված սուբյեկտը:

Երկրորդ տարբերակի ժամանակ ուղղակի ավելացվում են հաշվեկշռի ակտիվի և պասիվի համապատասխան հոդվածները, ուստի և՛ հաշիվների մնացորդները:

Առաջարկում ենք ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման գործառնությունների հաշվառման համար հաշիվների հետևյալ աշխատանքային պլանը՝

Սինթետիկ հաշվի անվանումը	Հաշվի ծածկագիրը	Ենթահաշվի անվանումը	Ենթահաշվի ծածկագիրը	Հարաբերությունը հաշվեկշռի հետ
Ոչ նյութական ակտիվներ	04	Գնման և գնահատման արժեքների միջև տարբերություն	4	Ա
		Պետունեցվածքի հետգնման գումարների ինդեքսավորում	5	Ա
Հատուկ հաշիվներ բանկերում	55	Բաժնետոմսերի բաժանորդագրության մասնակիցների ավանդներ	3	Ա
Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով	67	Հաշվարկներ գույքային ֆոնդի հետ	3	Պ
Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով	73	Մասնակիցների պարտքը բաժնետոմսերի բաժանորդագրության գծով	3	Ա
		Բաժանորդագրության մասնակիցների միջոցներ	4	Պ
Կանոնադրական կապիտալ	85	Հայտարարված կապիտալ	1	Պ
		Բաժանորդագրված կապիտալ	2	Պ
		Վճարված կապիտալ	3	Պ
		Հանված կապիտալ	4	Պ
Հատուկ նշանակման ֆոնդեր	88	Սոցիալական պաշտպանության միջոցների ֆոնդ	5	Պ
Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր	96	Սեփականաշնորհման ֆոնդ	2	Պ
		Հաշվարկներ ֆոնդի հետ բաժնետոմսերի գծով	3	Պ
Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ	83	Գնման և մնացորդային արժեքների միջև տարբերություն	2	Պ

Հաշվեկշռային հաշիվ 010. «Սեփականաշնորհման չեկեր»:

ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐԿՈՒՄԸ

14.1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Եզրափակելով նշենք, որ, չնայած հաշվապահական հաշվառումը պետական և սեփականաշնորհված ձեռնարկություններում նույնն է թե՛ կազմակերպական, թե՛ կառուցողական առումներով, սակայն հաշվապահի աշխատանքների ծավալը աճում է: Սա կապված է այն բանի հետ, որ տեղի է ունենում պետական ձեռնարկության վերակազմավորում (սեփականության) բաց կամ փակ տիպի բաժնետիրական ընկերության: Առաջանում է բաժնետոմսերի նախնական բաշխման և երկրորդային շրջանառության կառավարման, բաժնետոմսերի բաժանորդագրության ժամանակաշրջանում վճարման հաշվառման, բաժնետերերի ռեեստրի վարման, բաժնետոմսերի շարժի հաշվառման, շահաբաժինների բաշխման և այլ աշխատանքների անհրաժեշտություն: Այդ պատճառով հաշվապահը պարտավոր է լավ կողմնորոշվել սեփականաշնորհման օրենսդրության առանձնահատկությունների, նոր ստեղծված բաժնետիրական ընկերության կանոնադրության հիմնադիր փաստաթղթերի բովանդակության մեջ: Այս հանգամանքների իմացությունը թույլ է տալիս ստեղծել և ստանալ օբյեկտիվ հաշվապահական տեղեկատվություն, որը հնարավորություն է տալիս ապահովել ձեռնարկության գործունեության վերահսկողությունը և վերլուծությունը, հաջող կառավարել այն և ստանալ շահույթ:

Սեփականության և կազմակերպարկական ցանկացած ձևի ձեռնարկությունները խիստ կապված են հարկային ծառայությունների հետ: Մինչև այդ, ձեռնարկությունը հաշվարկային կամ արժույթային հաշիվներ բացելու համար պարտավոր է գրանցվել տարածքային հարկային տեսչությունում: Հարկային տեսչությունները միջնորդ օղակ են պետության և ձեռնարկությունների միջև. դրանք հարկային վճարները հավաքագրող և հաշվարկների ճիշտ իրագործման վերահսկիչներ են, որ հետևում են պետական բյուջեի և այլ կառավարման մարմինների հանդեպ պարտավորությունների կատարմանը:

Հաշվապահական հաշվառման հաշիվների պլանում մտցված են հատուկ հաշիվներ, որոնցից գլխավորը թիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ» հաշիվն է: Հարկային ծառայությունները ձեռնարկությունների համար մշակում են տարբեր հաշվարկների և տեղեկանքների ձևեր, որոնք ներկայացվում են եռամսյակային կամ տարեկան հաշվետվությունների հետ մեկտեղ:

Հերթականությամբ քննարկենք հարկման սկզբունքները, օբյեկտները, դրույքաչափերը, դրանց հաշվառումը տարբեր դեպքերում:

14.2. ԱՎԵԼԱՑՎԱԾ ԱՐԺԵՔԻ ՀԱՐԿ

Ապրանքների արտադրության, աշխատանքների և ծառայությունների կատարման բոլոր փուլերում ստեղծվող ավելացված արժեքը իրենից ներկայացնում է իրացված ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների արժեքի և արտադրության ու շրջանառության ծախսերին վերագրվող նյութական ծախսերի միջև տարբերությունը: Ավելացված արժեքի հարկը (ԱԱՀ) միջոցների մի մասի՝ բյուջե հավաքագրման ձև է:

- Ավելացված արժեքի հարկ վճարողներ են
 - անկախ սեփականության ձևից՝ իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող ձեռնարկություններն ու կազմակերպությունները, այդ թվում նաև՝ արտասահմանյան ներդրումներ ունեցող ձեռնարկությունները,
 - իրենց անունից ապրանքներ (աշխատանքներ, ծառայություններ) իրացնող լիակատար ընկերությունները,

- արտադրական և այլ առևտրային գործունեություն ծավալող անհատական (ընտանեկան), մասնավոր ձեռնարկությունները, գյուղացիական (ֆերմերային) տնտեսությունները,

- երկրի տարածքում արտադրական և այլ առևտրային գործունեություն ծավալող միջազգային միավորումները և օտարերկրյա իրավաբանական անձինք:

Հարկման օբյեկտներ են.

1. Երկրի տարածքում ա) ապրանքների (արտադրանքի), բ) կատարված աշխատանքների, գ) մատուցված ծառայությունների իրացման շրջանառությունները.

ա) Ապրանքների իրացման ժամանակ հարկման օբյեկտ են հանդիսանում ինչպես սեփական արտադրության, այնպես էլ ձեռք բերված բոլոր ապրանքների իրացման շրջանառությունները: Ընդ որում, որպես ապրանք են ընդունվում առարկաները, շինվածքները, արտադրանքը, այդ թվում՝ արտադրատեխնիկական նշանակության անշարժ գույքը, ներառյալ շենքերը, կառույցները, ինչպես նաև էլեկտրա և ջերմաէներգիան, գազը:

բ) Աշխատանքների իրացման դեպքում հարկման օբյեկտ են հանդիսանում շինմոնտաժային, նորոգման, գիտահետազոտական, փորձարարակոնստրուկտորական, տեխնոլոգիական և այլ իրացված աշխատանքների ծավալները:

գ) Ծառայությունների իրացման ժամանակ հարկման օբյեկտ են մարդատար և բեռնատար տրանսպորտի ծառայություններից, գույքի վարձակալության հանձնելու ծառայություններից, ապրանքների մատակարարման գծով միջնորդական ծառայություններից, կապի, կենցաղային, բնակարանային-կոմունալ, գովազդային և այլ վճարովի ծառայություններից ստացված հասույթը, բացառությամբ՝ հողի վարձակալության հանձնելու ծառայության:

2. Մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված մաքսային ռեժիմներին համապատասխան, երկրի տարածք ներմուծված ապրանքները:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ԱԱՀ-ով հարկվում են նաև.

- արտադրության և շրջանառության ծախսերի մեջ չներառվող սեփական սպառման համար ձեռնարկության ներսում իրականացվող, ինչպես նաև իր աշխատակիցներին իրացվող ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) ծավալները,

- առանց արժեքի վճարման ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) այլ ապրանքներով (աշխատանքներով, ծառայություններով) փոխանակման իրացման չափերը,

- այլ ձեռնարկություններին կամ ֆիզիկական անձանց, ներառյալ ձեռնարկության աշխատողներին, անվճար կարգով կամ մասնակի վճարով

րով հանձնված ապրանքները (աշխատանքները, ծառայությունները). անվճար կարգով ապրանքների հանձնման ժամանակ ավելացված արժեքի հարկ վճարող է համարվում փոխանցող կողմը,

- որպես գրավ դրված ապրանքների իրացումը, ներառյալ՝ գրավապահին հանձնելը այն դեպքում, երբ գրավով ապահովված պարտականությունները չեն կատարվել:

Հարկվող շրջանառության մեջ ներառվում են նաև այլ ձեռնարկություններից և կազմակերպություններից ստացված դրամական միջոցների գումարները (բացառությամբ այն միջոցների, որոնք, օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, հիմնադիրների կողմից փոխանցվում են ձեռնարկության կանոնադրական ֆոնդերին, բյուջետային՝ նպատակային ֆինանսավորման միջոցների, ինչպես նաև համատեղ գործունեության իրագործման համար նախատեսված միջոցների).

- ժամանակավոր օգտագործման տրված ֆինանսական ռեսուրսներից ստացվող եկամուտներն այն դեպքում, երբ բացակայում է բանկային գործառնությունների իրականացման լիցենզիան,

- ապրանքների մատակարարման, աշխատանքների կատարման, ծառայությունների մատուցման պայմանագրերով նախատեսված պարտավորությունների խախտման դեպքում տուգանքների բեռնազանձումից, տույժերի գանձումից, տուժանքների վճարումից ստացվող գումարները,

- հաշվարկային հաշվում աշխատանքների (ծառայությունների) կատարման կամ ապրանքների առաջիկա մատակարարման հաշվին մուտքագրված կանխավճարների և այլ վճարումների գումարները,

- իրացված ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) դիմաց հաշվարկային փաստաթղթերով, մասնակի վճարման կարգով ստացված գումարները:

Առևտրական կազմակերպությունների և միջնորդական գործունեությունից եկամուտներ ստացող ձեռնարկությունների համար վերջին երկու կետերով նախատեսված գումարները հարկվում են միայն վերադիրների, հավելագների, վարձահատույցների և այլ տուրքերի կտրվածքով:

Այն ապրանքների գծով, որոնցից գանձվում են ակցիզներ, հարկվող շրջանառության հաշվարկման ժամանակ ԱԱՀ մեջ ներառվում է նաև ակցիզի գումարը:

Պատվիրատուի կողմից տրված հումքից և նյութերից ապրանքների պատրաստման դեպքում հարկվող շրջանառությանը վերաբերում է միայն դրանց վերամշակման արժեքը:

Տնտեսվարական եղանակով կատարվող շինմոնտաժային աշխատանքները հավասարեցվում են դրսի համար կատարվող աշխատանքներին և հարկվում համընդհանուր կարգով:

ՌԴ տարածք ներմուծվող ապրանքների գծով հարկման բազան ներառում է ապրանքների մաքսային արժեքը, մաքսատուրքերը, իսկ ենթակազմի գալուցի ապրանքների գծով՝ նաև ակցիզի գումարը: Ապրանքների մաքսային արժեքը որոշվում է ՌԴ մաքսային օրենսդրությանը համապատասխան:

ԱԱԴ-ի արտոնությունները: ԱԱԴ-ից ազատվում են գիտահետազոտական և փորձարարական ստրուկտուրային աշխատանքները (թեմաները), որոնք կատարվում են այն կազմակերպությունների հետ կնքված պայմանագրերով, որոնց համար պետական բյուջեից միջոցներ են հատկացվում այդ աշխատանքների վճարման համար:

Ընդ որում, հարկի վճարումից ազատվում են ոչ միայն այդպիսի աշխատանքների կատարմանը զբաղված գլխամասային կազմակերպությունները, այլ նաև՝ համակատարող ձեռնարկությունները: Նման աշխատանքների կատարման պայմանագրերում անհրաժեշտ է նշել պետբյուջեի միջոցների հաշվին տվյալ պայմանագրով նախատեսված աշխատանքների ֆինանսավորման մասին: Կատարվող աշխատանքների համար դուրս գրվող հաշվարկային փաստաթղթերում արվում է «առանց ԱԱԴ-ի» գրառումը:

Ավելացված արժեքի հարկից ազատվում են նաև.

- արվեստի և մշակութային հիմնարկների ծառայությունները (թատրոններ, կինոթատրոններ, կրկեսներ, թանգարաններ, ցուցահանդեսներ, կենդանաբանական, բուսաբանական, հանգստի և կուլտուրայի այգիներ),
- կրոնական կազմակերպությունների ծառայությունները (հիմնադիր գործունեության իրականացման հետ կապված ծառայությունները, այդ թվում՝ նրանց ձեռնարկությունների կողմից պաշտամունքի և կրոնական նշանակության առարկաների արտադրությունը և իրացումը),
- խաղատների (կազինո), խաղային ավտոմատների շրջանառությունները, ձիարշավարաններում խաղազուսուհիներով ստացված շահումները,
- սկսած 01.10.92թ.-ից, բնակելի շենքերի շինարարության աշխատանքները՝ անկախ ֆինանսավորման աղբյուրներից (շինարարական և մասնագիտացված ենթակապալառու կազմակերպությունների կողմից կապալի/ենթակապալի/ պայմանագրով կատարվող կապալային աշխատանքները կամ տնտեսվարական եղանակով շինարարական նախահաշվին համապատասխան բնակելի շենքերի և հանրակացարանների կառուցման աշխատանքները),
- բնակչության համար վճարովի բժշկական ծառայությունները, դեղամիջոցները (տես՝ արդյունաբերական և գյուղատնտեսական արտադրանքի դասակարգչի 930000 և 940000 ծածկագրային նշանները):

ԱԱԴ-ով չեն հարկվում նաև առևտրա-գնման և միջնորդական ծառայությունները, որոնք զբաղված են դեղամիջոցների, բժշկական նշանակության իրերի և տեխնիկայի (ներառյալ նաև՝ արտասահմանյան) իրացմամբ:

ԱԱԴ-ից չեն ազատվում.

- անասնաբուժական և սանիտարահակահամաճարակային ծառայությունները,
- առողջարանային և կազդուրիչ հիմնարկների, հանգստյան տների ուղեգրերը, տուրիստական-էքսկուրսիոն ուղեգրերը,
- հոգեբուժական և հոգեներուրոգիական հիմնարկություններին կից բուժարտադրական (աշխատանքային) արհեստանոցների, հաշմանդամների հասարակական կազմակերպությունների կողմից արտադրվող և իրացվող ապրանքները (աշխատանքները, ծառայությունները),
- այն ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների, հիմնարկների կողմից արտադրվող և իրացվող ապրանքները (աշխատանքները, ծառայությունները), բրոկերային և այլ միջնորդական ծառայություններից բացի, որտեղ հաշմանդամները կազմում են աշխատողների ընդհանուր թվի 50 տոկոսը: Նշված արտոնության իրավունքի որոշման համար ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների, հիմնարկների աշխատողների միջին ցուցակային թվի մեջ ներառվում են հաստիքային աշխատողները, ներառյալ՝ համատեղության կարգով աշխատողները, ինչպես նաև հաստիքացուցակում չընդգրկված, բայց կապալի և քաղաքացիաիրավական բնույթի այլ պայմանագրերով աշխատող անձինք: Ընդ որում, հարկավոր է ելնել հաշմանդամների այն հաշվետու ժամանակաշրջանի (ամիս, եռամսյակ) միջին ցուցակային թվից, որի համար կատարվում է հաշվարկը:

Ավելացված արժեքի հարկով հարկվող, ինչպես նաև այդ հարկից ազատված, ապրանքներ, աշխատանքներ, ծառայություններ իրացնող ձեռնարկությունները իրավունք ունեն արտոնություններ ստանալ միայն նման ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների արտադրության և իրացման ծախսերի առանձնացված հաշվառում իրականացնելու պայմաններում:

Սատակարարներին վճարված հարկի գումարները այն ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների գծով, որոնք օգտագործվում են հարկից ազատված գործառնությունների իրականացման դեպքում, վերագրվում են արտադրության և շրջանառության ծախսերին:

ԱԱԴ-դրույքաչափերը: 1993 թվականից սկսած, ԱԱԴ-ի համար սահմանվում են հետևյալ դրույքաչափերը.

10 տոկոս - պարենային ապրանքների (բացի ենթակազմից) և ուրիշ կառավարության կողմից հաստատված ցուցակով մանկական

ՌԴ տարածք ներմուծվող ապրանքների գծով հարկման բազան ներառում է ապրանքների մաքսային արժեքը, մաքսատուրքերը, իսկ ենթակցիզային ապրանքների գծով՝ նաև ակցիզի գումարը: Ապրանքների մաքսային արժեքը որոշվում է ՌԴ մաքսային օրենսդրությանը համապատասխան:

ԱԱԴ-ի արտոնությունները: ԱԱԴ-ից ազատվում են գիտահետազոտական և փորձարարական ստրուկտորական աշխատանքները (թեմաները), որոնք կատարվում են այն կազմակերպությունների հետ կնքված պայմանագրերով, որոնց համար պետական բյուջեից միջոցներ են հատկացվում այդ աշխատանքների վճարման համար:

Ընդ որում, հարկի վճարումից ազատվում են ոչ միայն այդպիսի աշխատանքների կատարմամբ զբաղված գլխամասային կազմակերպությունները, այլ նաև՝ համակատարող ձեռնարկությունները: Նման աշխատանքների կատարման պայմանագրերում անհրաժեշտ է նշել պետբյուջեի միջոցների հաշվին տվյալ պայմանագրով նախատեսված աշխատանքների ֆինանսավորման մասին: Կատարվող աշխատանքների համար դուրս գրվող հաշվարկային փաստաթղթերում արվում է «առանց ԱԱԴ-ի» գրառումը:

Ավելացված արժեքի հարկից ազատվում են նաև.

- արվեստի և մշակութային հիմնարկների ծառայությունները (թատրոններ, կինոթատրոններ, կրկեսներ, թանգարաններ, ցուցահանդեսներ, կենդանաբանական, բուսաբանական, հանգստի և կուլտուրայի այգիներ),

- կրոնական կազմակերպությունների ծառայությունները (հիմնադիր գործունեության իրականացման հետ կապված ծառայությունները, այդ թվում՝ նրանց ձեռնարկությունների կողմից պաշտամունքի և կրոնական նշանակության առարկաների արտադրությունը և իրացումը),

- խաղատների (կազինո), խաղային ավտոմատների շրջանառությունները, ձիարշավարաններում խաղազուամրներով ստացված շահումները,

- սկսած 01.10.92թ.-ից, բնակելի շենքերի շինարարության աշխատանքները՝ անկախ ֆինանսավորման աղբյուրներից (շինարարական և մասնագիտացված ենթակապալառու կազմակերպությունների կողմից կապալի /ենթակապալի/ պայմանագրով կատարվող կապալային աշխատանքները կամ տնտեսվարական եղանակով շինարարական նախահաշվին համապատասխան բնակելի շենքերի և հանրակացարանների կառուցման աշխատանքները),

- բնակչության համար վճարովի բժշկական ծառայությունները, դեղամիջոցները (տես՝ արդյունաբերական և գյուղատնտեսական արտադրանքի դասակարգչի 930000 և 940000 ծածկագրային նշանները):

ԱԱԴ-ով չեն հարկվում նաև առևտրա-զննան և միջնորդական ծառայությունները, որոնք զբաղված են դեղամիջոցների, բժշկական նշանակության իրերի և տեխնիկայի (ներառյալ նաև՝ արտասահմանյան) իրացմամբ:

ԱԱԴ-ից չեն ազատվում.

- անասնաբուժական և սանիտարահակահամաճարակային ծառայությունները,

- առողջարանային և կազդուրիչ հիմնարկների, հանգստյան տների ուղեգրերը, տուրիստական-էքսկուրսիոն ուղեգրերը,

- հոգեբուժական և հոգեներվոլոգիական հիմնարկություններին կից բուժարտադրական (աշխատանքային) արհեստանոցների, հաշմանդամների հասարակական կազմակերպությունների կողմից արտադրվող և իրացվող ապրանքները (աշխատանքները, ծառայությունները),

- այն ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների, հիմնարկների կողմից արտադրվող և իրացվող ապրանքները (աշխատանքները, ծառայությունները), բրուկերային և այլ միջնորդական ծառայություններից բացի, որտեղ հաշմանդամները կազմում են աշխատողների ընդհանուր թվի 50 տոկոսը: Նշված արտոնության իրավունքի որոշման համար ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների, հիմնարկների աշխատողների միջին ցուցակային թվի մեջ ներառվում են հաստիքային աշխատողները, ներառյալ՝ համատեղության կարգով աշխատողները, ինչպես նաև հաստիքացուցակում չընդգրկված, բայց կապալի և քաղաքացիաիրավական բնույթի այլ պայմանագրերով աշխատող անձինք: Ընդ որում, հարկավոր է ելնել հաշմանդամների այն հաշվետու ժամանակաշրջանի (ամիս, եռամսյակ) միջին ցուցակային թվից, որի համար կատարվում է հաշվարկը:

Ավելացված արժեքի հարկով հարկվող, ինչպես նաև այդ հարկից ազատված, ապրանքներ, աշխատանքներ, ծառայություններ իրացնող ձեռնարկությունները իրավունք ունեն արտոնություններ ստանալ միայն նման ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների արտադրության և իրացման ծախսերի առանձնացված հաշվառում իրականացնելու պայմաններում:

Մատակարարներին վճարված հարկի գումարները այն ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների գծով, որոնք օգտագործվում են հարկից ազատված գործառնությունների իրականացման դեպքում, վերագրվում են արտադրության և շրջանառության ծախսերին:

ԱԱԴ-դրույքաչափերը: 1993 թվականից սկսած, ԱԱԴ-ի համար սահմանվում են հետևյալ դրույքաչափերը.

10 տոկոս - պարենային ապրանքների (բացի ենթակցիզայիններից), ՌԴ կառավարության կողմից հաստատված ցուցակով մանկական

ապրանքների նկատմամբ: Արդյունաբերական վերամշակման և արդյունաբերական սպառման համար պարենային նշանակության գյուղատնտեսական արտադրանքի, արդյունաբերության սննդային ոլորտի և ձավարաալրաղացային արտադրանքի (բացառությամբ ենթակցիզային ապրանքների, գինեգործական արտադրանքի և օղու, լիկյորի արտադրանքի վերամշակման համար բաց թողնվող էթիլային սպիրտի, որը ստացվում է սննդային հումքից) իրացման դեպքում հաշվարկները կատարվում են դարձյալ 10 տոկոս հարկի դրույթաչափով:

20 տոկոս - մնացած ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) գծով, ներառյալ ենթակցիզային պարենային ապրանքները:

Ծանոթություն. Այն ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացման ժամանակ, որոնց արժեքի մեջ ներառված է ԱԱՀ-ը, 10 և 20 տոկոս դրույթաչափերի փոխարեն կիրառվում են համապատասխանաբար՝ 9,09 տոկոս (10 : 110) և 16,67 տոկոս (20 : 120) հաշվարկային դրույթաչափերը: 1994թ. հունվարի 1-ից ԱԱՀ-ի հաշվարկային դրույթաչափերը կազմում են 8,85 տոկոս (10 : 113) և 16,26 տոկոս (20 : 113)՝ կապված հատուկ հարկ մտցնելու հետ (3 տոկոս):

Այն ձեռնարկությունները, որոնք արտադրում և իրացնում են ավելացված արժեքի հարկով հարկվող ապրանքներ 10 և 20 տոկոս դրույթաչափերով, պարտավոր են վարել ապրանքների իրացման և հարկերի գումարների առանձնացված հաշվառում՝ կիրառվող դրույթաչափերի կտրվածքով:

Բորսաներում հարկի գումարը որոշվում է.

- բորսային սակարկությունների ժամանակ, գործարքներից որպես միջնորդավճար ստացված եկամուտներից՝ 16,26 և 8,85 տոկոս դրույթաչափերով,

- 20 տոկոս դրույթաչափով՝ այն հասույթից, որն ստացվում է սահմանափակ ժամանակով բրոկերային տեղերի տրամադրումից, սակարկություններին մասնակցելու իրավունքի համար վճարից, առևտրատեղեկատվական և այլ վճարովի ծառայությունների մատուցման արժեքից:

Հաշվառման մեջ ԱԱՀ-ի գծով գործառնությունների արտացոլման կարգը: Հաշվապահական հաշվառման մեջ ԱԱՀ-ի գծով տնտեսական գործառնությունների արտացոլման համար 1993թ. հունվարի 1-ից օգտագործվում են 19. «Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռք բերված արժեքների գծով» հաշիվը և 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ» հաշիվի «Հաշվարկներ ավելացված արժեքի հարկի գծով» ենթահաշիվը:

Ձեռնարկությունը, ձեռք բերված նյութական ռեսուրսների, փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների, հիմնական միջոցների գծով հարկի գումարները արտացոլում է 19 հաշիվի համապատասխան ենթահաշիվներում: 19 հաշիվին կից կարող են բացվել հետևյալ ենթահաշիվները.

1. «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված նյութական ռեսուրսների գծով»
2. «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված ՓԱԱ-ի գծով»
3. «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված ոչ նյութական ակտիվների գծով»
4. «ԱԱՀ՝ արտադրական բնույթի աշխատանքների (ծառայությունների) գծով»
5. «ԱԱՀ կապիտալ ներդրումների իրականացման դեպքում»:

19. «Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռքբերված արժեքների գծով» հաշիվի համապատասխան ենթահաշիվների դեբետով ձեռնարկությունը արտացոլում է ձեռք բերված նյութական ռեսուրսների, փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների, հիմնական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների գծով հարկերի գումարները՝ թղթակցելով 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ», 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» և այլ հաշիվների կրեդիտի հետ:

Նյութական ռեսուրսներին վերաբերող հարկի այն մասը, որը բաժին է ընկնում արտադրությանը վերագրված նյութական ռեսուրսներին, դուրս է գրվում թիվ 19 հաշիվի համապատասխան ենթահաշիվի կրեդիտից և գրանցվում թիվ 68 հաշիվի «Հաշվարկներ ավելացված արժեքի հարկի գծով» առաջին ենթահաշիվի դեբետում:

Հաշվետու ժամանակաշրջանում (ամիս, եռամսյակ) նյութական ռեսուրսներին բաժին ընկնող ԱԱՀ-ի գումարներից հանում կատարելու համար անհրաժեշտ է հաշվարկել հարկի միջին տոկոսը: Հանման ենթակա հարկի գումարը հավասար է՝ արտադրության համար դուրս գրված նյութական ռեսուրսների արժեքը բազմապատկած հարկի միջին տոկոսով և բաժանած 100-ի:

Ոչ արտադրական կարիքների համար օգտագործված ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների գծով հարկերի գումարները դուրս են գրվում թիվ 19 հաշիվի համապատասխան ենթահաշիվների կրեդիտից՝ դրանց ծածկման համար նախատեսված աղբյուրները հաշվառող հաշիվների դեբետին (81, 88, 96 և այլ հաշիվներ):

ԱԱՀ հիմնական միջոցների և ոչ նյութական ակտիվների գծով: 1994 թվականի հունվարի 1-ից հիմնական միջոցների և ոչ նյութական ակտիվների ձեռք բերման ժամանակ վճարված ԱԱՀ-ի գումարները բյուջե մուտքագրման ենթակա հարկերի գումարներից հանվում են հավասար մասնաբաժիններով, վեց ամիսների ընթացքում՝ սկսած հիմնական միջոցների շահագործման հանձնման և ոչ նյութական ակտիվների հաշվառման ընդունման պահից:

Հիմնական միջոցների և ոչ նյութական ակտիվների ձեռք բերման ժամանակ վճարված ԱԱՀ-ի գումարները բյուջե մուտքագրման ենթակա հարկերի գումարներից հանվում են ամբողջությամբ՝ հիմնական միջոցների շահագործման հանձնման և ոչ նյութական ակտիվների հաշվառ-

ման ընդունման ժամանակ, հետևյալ տնտեսական միավորներում. փոքր ձեռնարկություններում, գյուղացիական, ֆերմերային տնտեսություններում և այլ գյուղատնտեսական ձեռնարկություններում, ինչպես նաև ՌԴ տարածք ներմուծված հիմնական միջոցների գծով:

Ներկայացված կարգը չի տարածվում պատվիրատու-կառուցող ձեռնարկության հաշվեկշռում հաշվառման ընդունված հիմնական միջոցների արժեքի վրա: Այս դեպքում պատվիրատուն ԱԱՀ-ը հաշվառում է ՕՑ. «Կապիտալ ներդրումներ» հաշվի դեբետով և 60, 76 հաշիվների կրեդիտով՝ հետագայում ԱԱՀ-ը ինքնարժեքի մեջ մաշվածքի տեսքով մաս-մաս ներառելու ճանապարհով:

Ոչ նյութական ակտիվների ձեռքբերման ժամանակ վճարված ԱԱՀ-ը հաշվառվում է 19 հաշվի «Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռք բերված ոչ նյութական ակտիվների գծով» ենթահաշվի դեբետով՝ թղթակցելով 60, 76 հաշիվների կրեդիտի հետ: Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքի ամենամսյա հաշվարկման ժամանակ ԱԱՀ-ի գումարները հավասար մասերով, վեց ամսվա ընթացքում դուրս են գրվում թիվ 19 հաշվի «Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռք բերված ոչ նյութական ակտիվների գծով» ենթահաշվի կրեդիտից թիվ 68 հաշվի «Հաշվարկներ ավելացված արժեքի հարկի գծով» ենթահաշվի դեբետին:

Օրինակ՝ ձեռնարկությունը 1994 թվականի մարտին ձեռք է բերել ձրագրային միջոցներ 1200000 ռուբլի գումարով. ԱԱՀ-ը կազմել է 240000 ռուբլի, հաշվառման են վերցվել 1994թ. ապրիլի 1-ից:

Ձեռնարկության հաշվապահական հաշվառման մեջ կտարվի հետևյալ թղթակցությունը.

Դտ հաշիվ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ» - 1200000 ռուբլի (ոչ նյութական ակտիվների արժեքով)

Դտ հաշիվ 19-3. «ԱԱՀ ձեռք բերված ոչ նյութական ակտիվների գծով» - 240000ռ. (ձեռք բերված ոչ նյութական ակտիվների գծով ԱԱՀ-ի գումարով)

Կտ հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ»

կամ հաշիվ 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» - 1440000 ռուբլի:

Ապրիլ ամսվա համար ձեռնարկության 68 հաշվի «Հաշվարկներ ԱԱՀ-ի գծով» ենթահաշվի դեբետով և 19 հաշվի «ԱԱՀ ձեռք բերված ոչ նյութական ակտիվների գծով» ենթահաշվի կրեդիտով դուրս կգրվի 40000 ռուբլի (240000 : 6):

Դտ հաշիվ 68-1. «Հաշվարկներ ԱԱՀ-ի գծով»

Կտ հաշիվ 19-3. «ԱԱՀ ձեռքբերված ոչ նյութական ակտիվների գծով»:

Ձեռնարկության ֆինանսատնտեսական գործունեության մեջ ԱԱՀ-ի արտացոլման ժամանակ պետք է հիշել, որ ոչ արտադրական կարիքների համար հիմնական միջոցների և ոչ նյութական ակտիվների, ինչպես նաև մարդատար ավտոմեքենաների և միկրոավտոբուսների ձեռքբերման դեպքում վճարված հարկի գումարը չի վերագրվում բյուջեի հետ հաշվարկներին, այլ ծածկվում է ֆինանսավորման համապատասխան աղբյուրներով (դեբետ հաշիվ 81):

Կլտնտեսություններում, պետական տնտեսություններում և գյուղատնտեսական այլ ձեռնարկություններում ու կազմակերպություններում ոչ արտադրական կարիքների համար օգտագործված ապրանքներին (աշխատանքներին, ծառայություններին) վերաբերող ԱԱՀ-ի գումարները հանման ենթակա են, այսինքն՝ դուրս են գրվում 68 հաշվի «Հաշվարկներ ԱԱՀ-ի գծով» ենթահաշվի դեբետին:

ԱԱՀ-ից ազատված ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) արտադրության ժամանակ օգտագործվող հիմնական միջոցները և ոչ նյութական ակտիվները հաշվառման մեջ արտացոլվում են ձեռք բերման արժեքով ներառյալ վճարված հարկի գումարը.

Դտ հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ»,

հաշիվ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ»

1200000 ռուբ. (հիմնական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների արժեքը՝ ներառյալ ԱԱՀ)

Կտ հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ», հաշիվ 76. «Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»:

ՌԴ տարածքում ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) արտասահմանյան արժույթով իրացման դեպքում ԱԱՀ-ը նույնպես գանձվում է արտասահմանյան արժույթով՝ սահմանված դրույքաչափով:

ԱԱՀ փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների գծով: 1993 թվականի հունվարի 1-ից փոխվել է ձեռք բերված փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների գծով հարկի դուրս գրման կարգը: Այդ հարկը դուրս է գրվում լրիվ գումարով՝ յուրաքանչյուր ամսվա (եռամսյակի) վերջում, նշված ժամանակաշրջանում շահագործման հանձնված փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների արժեքի չափով՝ անկախ մաշվածքի հաշվարկման ձևից: Ընդ որում, ՓԱԱ-ի գծով ԱԱՀ-ի միջին տոկոսը որոշվում է որպես 19 հաշվի համապատասխան ենթահաշվի դեբետում հաշվառվող ամսվա սկզբի հարկի մնացորդի և ամսվա ընթացքում ձեռք բերված ՓԱԱ-ին վերաբերող հարկի գումարի հարաբերություն 12. «Փոքրարժեք

և արագամաշ առարկաներ» հաշվի «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ պահեստում» ենթահաշվում հաշվառվող առարկաների արժեքին (ամսվա սկզբին + մուտքը ամսվա ընթացքում), բազմապատկած 100-ով:

Նախապես վճարված, բայց դեռ չմուտքագրված նյութական ռեսուրսների և դրանց վերաբերող ԱԱՀ-ի գումարները հաշվառվում են միջին տոկոսի հաշվարկով, այն ամսվա դրությամբ, որի ընթացքում դրանք մուտքագրվում են:

Առանց հաշվարկային փաստաթղթերի մուտքագրված նյութական ռեսուրսների և ՓԱԱ արժեքը մասնակցում է միջին տոկոսի հաշվարկմանը՝ առնաց ԱԱՀ-ի: ԱԱՀ-ի գումարները պետք է հաշվի առնվեն այն հաշվետու ժամանակաշրջանի միջին տոկոսի հաշվարկման ժամանակ, որի ընթացքում կստացվեն հաշվարկային փաստաթղթերը՝ անկախ դրանց վճարման փաստից: ԱԱՀ-ի գումարները որոշվում են՝ ելնելով հաշվարկված միջին տոկոսից և ամսվա (եռամսյակի) ընթացքում շահագործման հանձնված փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների արժեքից: Դուրս գրման ենթակա ԱԱՀ-ի գումարները արտացոլվում են 19 հաշվի համապատասխան ենթահաշվի կրեդիտում և 68 հաշվի «Հաշվարկներ ավելացված արժեքի հարկի գծով» ենթահաշվի դեբետում:

Օրինակ՝ «Մարս» ձեռնարկությունը 1993 թվականի հոկտեմբերին ձեռք է բերել ՓԱԱ 80000 ռուբլի գումարով, ԱԱՀ՝ 16000 ռուբլի, որը հաշվառման մեջ արտացոլվել է.

- Դո հաշիվ 12-1. «ՓԱԱ պահեստում» - 80000 ռուբլի
- Դո հաշիվ 19-2. «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված ՓԱԱ գծով» - 16000 ռուբլի
- Կտ հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ» - 96000 ռուբլի
- Կամ 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»:

Մուտքագրված առարկաները հոկտեմբեր ամսին շահագործման չեն հանձնվել: Նոյեմբեր ամսին «Մարս» ԲԸ մուտքագրել է ՓԱԱ 90000 ռուբլի գումարով ԱԱՀ՝ 18000 ռուբլի.

- Դո հաշիվ 12-1. «ՓԱԱ պահեստում» - 90000 ռուբլի
- Դո հաշիվ 19-2. «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված ՓԱԱ գծով» - 18000 ռուբլի
- Կտ հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ», կամ 76. «Հաշիվներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» - 108000 ռուբլի

1993 թվականի նոյեմբերին շահագործման են հանձնվել ՓԱԱ՝ 110000 ռուբլի գումարով.

- Դո հաշիվ 12-2. «ՓԱԱ շահագործման մեջ» - 110000 ռուբլի
- Կտ հաշիվ 12-1. «ՓԱԱ պահեստում»:

Շահագործման հանձնելու պահին հաշվարկվել է շահագործման հանձնված առարկաների մաշվածք՝ արժեքի 50 տոկոսի չափով.

- Դո հաշիվ 20. «Հիմնական արտադրություն» - 55000 ռուբլի
- Կտ հաշիվ 12. «ՓԱԱ մաշվածք»:

Որոշենք ԱԱՀ գումարը, որը դուրս է գրվում 19 հաշվի «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված ՓԱԱ գծով» ենթահաշվի կրեդիտից 68 հաշվի «Հաշվարկներ ԱԱՀ գծով» ենթահաշվի դեբետին:

1. «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված նյութական ռեսուրսների գծով» թիվ 19 հաշվի «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված ՓԱԱ գծով» ենթահաշվի ամսվա (եռամսյակի) սկզբի մնացորդը՝ 16000 ռուբլի
2. Ամսվա (եռամսյակի) ընթացքում մուտքագրված ՓԱԱ գծով ԱԱՀ գումարը՝ 18000 ռուբլի
3. Ամսվա (եռամսյակի) սկզբին նյութական ռեսուրսների մնացորդը ըստ 12-1 հաշվի՝ 80000 ռուբլի
4. Ամսվա (եռամսյակի) ընթացքում 12-1 հաշվում մուտքագրված նյութական ռեսուրսների գումարը՝ 90000 ռուբլի
5. ՓԱԱ գծով ԱԱՀ միջին տոկոսը՝
$$\frac{(16000 + 18000) \times 100}{(80000 + 90000)} = 20000$$
6. Շահագործման հանձնված ՓԱԱ՝ 110000 ռուբլի
7. 19 հաշվի «Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռք բերված ՓԱԱ գծով» ենթահաշվի կրեդիտից 68 հաշվի «Հաշվարկներ ԱԱՀ-ի գծով» ենթահաշվի դեբետին դուրս գրված ԱԱՀ-ի գումարը հավասար է, անկախ մաշվածքի հաշվարկման ձևից, շահագործման հանձնված ՓԱԱ արժեքը (110000 ռուբլի) բազմապատկած ԱԱՀ-ի միջին տոկոսով (կետ 5), բաժանած 100-ի՝
$$\frac{110000 \times 20}{100} = 22000 \text{ ռուբլի}$$
8. «Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռք բերված նյութական ռեսուրսների գծով» թիվ 19 հաշվի «ԱԱՀ՝ ձեռք բերված ՓԱԱ գծով» ենթահաշվի մնացորդը ամսվա վերջին (կ.1+կ.2 - կ.7)՝ 12000 ռուբլի
9. 12-1 ենթահաշվով ՓԱԱ ամսվա վերջի մնացորդը կկազմի (կ.3+կ.4-կ.6)՝ 60000 ռուբլի

Բյուջե մուծման ենթակա ԱԱՀ հաշվարկը: Բեռնված արտադրանքի, կատարված աշխատանքների, ծառայությունների գծով հաշվարկային փաստաթղթերում իրացումից ստացված հասույթի կազմում առանձնացված հարկի գումարը արտացոլվում է իրացման հաշիվների կրեդիտում՝ թղթակցելով գնորդների և պատվիրատուների հետ հաշվարկների հաշվառման հաշիվների հետ.

Դտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»

Կտ հաշիվ 46. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում»

հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»:

Միաժամանակ, այդ գումարն արտացոլվում է՝

Դտ հաշիվ 46. «Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում»

հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

հաշիվ 48. «Այլ ակտիվների իրացում»

Կտ հաշիվ 68, ենթահաշիվ «Հաշվարկներ ավելացված արժեքի հարկի գծով»:

Օրինակ, հիմնական միջոցները ձեռք են բերվել 1994 թվականին, սկզբնական արժեքը՝ 200000 ռուբլի, ԱԱՀ՝ 40000 ռուբլի: ԱԱՀ-ի գումարը պետք է դուրս գրել վեցամսյա ժամկետում՝ ամեն ամիս ԱԱՀ-ի գծով բյուջեի հանդեպ պարտքի 1/6-ի չափով դուրս գրման միջոցով:

Մեր օրինակում այն կազմում է 20000 ռուբլի, քանի որ օբյեկտը մինչև իրացումը շահագործվել է երեք ամիս (40000 : 6 x 3): Հաշվառման մեջ այս գործառնությունը արտացոլվում է հետևյալ կերպ.

Դտ հաշիվ 68-1. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ ԱԱՀ գծով» - 20000 ռ.

Կտ հաշիվ 19-5. «ԱԱՀ հիմնական միջոցների ձեռքբերման գծով»:

Իրացված օբյեկտի վաճառքի պայմանագրային գինը 360000 ռուբլի է, այդ թվում, ԱԱՀ-ը՝ 60000 ռուբլի: Այս դեպքում հաշվառման մեջ տարվում են հետևյալ թղթակցությունները.

Դտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ» - 360000 ռուբլի

Կտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

Դտ հաշիվ 47. «Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում»

- 60000 ռուբլի

Կտ հաշիվ 68-1. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ ԱԱՀ գծով»:

Բյուջե մուծման ենթակա ավելացված արժեքի հարկը հաշվարկվում է որպես վաճառքի գնի մեջ ԱԱՀ-ի գումարի և այն հարկի գումարի տարբերություն, որը դուրս գրված չէ՝ կապված օբյեկտի իրացման հետ՝ մինչև շահագործման 6 ամիսը լրանալը: Զննարկվող օրինակում մինչև 6 ամիս շահագործման ժամկետի լրանալը օբյեկտի իրացման կապակցությամբ դուրս չգրված հարկի գումարը կկազմի 20000 ռուբլի (40000-20000): Տարվում է հետևյալ թղթակցությունը.

Դտ հաշիվ 68-1. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ ԱԱՀ գծով» - 20000 ռ.

Կտ հաշիվ 19-5. «ԱԱՀ՝ հիմնական միջոցների ձեռքբերման գծով»

19-5 հաշիվը այս գործառնությամբ կփակվի:

Չեռնարկությունների կողմից ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացման համար, ներառյալ հիմնական միջոցները և այլ ակտիվները, ֆինանսական օգնության, հատուկ նշանակման ֆոնդերի համալրման կամ շահույթի ավելացմանը ուղղվող դրամական միջոցների ստացման դեպքում նշված գումարները հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլվում են դրամական միջոցներ հաշվառող հաշիվների դեբետում և իրացման հաշիվների կրեդիտում (դեբետ հաշիվ 51, կրեդիտ հաշիվներ՝ 46, 47, 48):

Բյուջե մուծման ենթակա ԱԱՀ գումարները որոշվում են որպես ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից գնորդներից ստացված հարկերի գումարների և հաշվետու ժամանակաշրջանում արտադրության ու շրջանառության ծախսերին ուղղված (դուրս գրված) նյութական ռեսուրսների գծով հարկերի գումարների տարբերություն:

Մանրածախ և մեծածախ առևտրական ձեռնարկությունների կողմից կանխիկ գումարով նյութերի ձեռք բերման արժեքը ներառվում է շրջանառության ծախսերի մեջ՝ ԱԱՀ-ի հետ միասին:

Եթե ձեռք բերված ապրանքների արժեքը հաստատող հաշվարկային փաստաթղթերում չի առանձնացված ավելացված արժեքի հարկը, ապա հաշվարկային եղանակով դրա հաշվառումը չի իրականացվում:

Արտադրական բնույթի աշխատանքների, կատարված ծառայությունների դիմաց մատակարարներին վճարված ավելացված արժեքի հարկի գումարը ամբողջությամբ վերագրվում է բյուջեի հետ հաշվարկներին՝ այդ աշխատանքների, ծառայությունների արժեքը արտադրության և շրջանառության ծախսերին ծախսագրելուն զուգընթաց:

Մանրածախ առևտրի և հասարակական սննդի ձեռնարկություններում ԱԱՀ-ի հաշվարկը: Առևտրական և հասարակական սննդի ձեռնարկություններում մատակարարներից ստացված ապրանքների գծով ԱԱՀ-ի գումարները հաշվարկային փաստաթղթերում նշվում են առանձին և հաշվառվում անմիջապես 41. «Ապրանքներ» հաշվում՝ թղթակցելով 60, 76 և այլ հաշիվների հետ:

Օրինակ. մատակարարներից ստացված ապրանքների դիմաց վճարված է 240000 ռուբլի (ներառյալ՝ ԱԱՀ), իսկ իրացված է 300000 ռուբլով (ներառյալ՝ ԱԱՀ):

- Դտ հաշիվ 41. «Ապրանքներ» 240000 ռ. (ապրանքների արժեքը՝ 200000ռ., ԱԱԴ՝ 40000 ռուբլի)
- Կտ հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ», հաշիվ 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ»
- Դտ հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ», հաշիվ 76. «Հաշվարկներ զանազան դեբիտորների և կրեդիտորների հետ» 240000 ռուբլի
- Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ» Դտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ» 300000 ռուբլի (հաշվեգրվել է ապրանքների իրացումից ստացված հասույթը)
- Կտ հաշիվ 46. «Ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում»

Այս դեպքում որպես հարկման շրջանառություն հանդես է գալիս ապրանքների իրացման գնի և մատակարարներին վճարված (ներառյալ հարկերի գումարը) գնի տարբերությունը: Մեր օրինակում հարկվող շրջանառությունը կազմում է 60000 ռուբլի (300000 - 240000):

Բացի դրանից, հարկման են ենթակա նաև իրացված ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) դիմաց հաշվարկային փաստաթղթերի մասնակի վճարման կարգով ստացված գումարները, ինչպես նաև ապրանքների առաջիկա մատակարարման կամ աշխատանքների (ծառայությունների) կատարման համար հաշվարկային հաշվում մուտքագրված կանխավճարները և պլանային վճարումները:

Անհրաժեշտ է հիշել, որ միջնորդական գործունեությունից եկամուտներ ստացող և առևտրական ձեռնարկություններում նշված գումարները հարկվում են վերադիրների, հավելագների, վարձահատուցումների և այլ տուրքերի մասով:

Առևտրական գործունեությամբ զբաղվող ձեռնարկությունները ապրանքների գնման և վաճառքի գների տարբերությամբ (առևտրական վերադիրներին կամ գեղչերին) վերաբերող հարկի գումարը արտացոլում են 68 հաշվի «Հաշվարկներ ավելացված արժեքի հարկի գծով» ենթահաշվի կրեդիտում և 46 հաշվի դեբետում:

- Դտ հաշիվ 46. «Ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում» -10000 ռուբ.
- Կտ հաշիվ 68-1. «Հաշվարկներ ավելացված արժեքի հարկի գծով»:
Երբ մանրածախ առևտրական ձեռնարկությունները ապրանքները իրացնում են այն գնով, որի մեջ ներառված է հարկը 10 և 20 տոկոսի չափով, հաշվետու ժամանակաշրջանի (ամսվա, եռամսյակի) համար հարկը հաշվարկում են եկամտի գումարից՝ միջին հաշվարկային դրույքներով:
Միջին հաշվարկային դրույքը որոշվում է որպես հաշվետու ժամանակաշրջանում ստացված ապրանքներին բաժին ընկնող հարկերի ընդհանուր գումարի հարաբերություն դրանց արժեքին, ելնելով մատակարարների գներից, որոնք ներառում են հարկերի գումարները:
Այս նպատակով վերոհիշյալ ձեռնարկություններն ու կազմակերպությունները պարտավոր են վարել ստացված ապրանքների դիմաց մատակարարներին վճարված հարկերի գումարի անալիտիկ հաշվառում:
Իրացված ապրանքների առանձին տեսակների գծով անալիտիկ հաշվառման և միջին դրույքի հաշվարկման բացակայության դեպքում ԱԱԴ հաշվարկվում և վճարվում է ստացված եկամտի 16, 26 (20 : 123) տոկոս դրույքով:

Ռուսաստանի տարածք ներմուծվող և նրա տարածքից արտահանվող ապրանքների գծով ԱԱԴ: 1993 թվականին ՌԴ ձեռնարկությունները ԱՊԴ անդամ-պետությունների ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների հետ բոլոր իրացված ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) գծով հաշվարկները իրականացնում էին ավելացված արժեքի հարկով բարձրացված գներով և սակագներով, այսինքն՝ 20 տոկոս դրույքով: «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՌԴ օրենքով սահմանված ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) գծով արտոնությունները կիրառվում են միայն ՌԴ տարածքում:

Համաձայն ՌԴ Պետական հարկային ծառայության «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» թիվ 83-4-05/55ա (4 ապրիլի 1993 թ.) մամակի, ՌԴ տարածք ներմուծվող և նրա տարածքից ԱՊԴ մասնակից երկրների և Մոլդովայի Հանրապետության տնտեսական սուբյեկտների կողմից արտահանվող ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) համար սահմանվել է դրույքների կիրառման հետևյալ կարգը:

ԱՊԴ անդամ-պետությունների (բացի Ուզբեկստանի, Բելառուսի և Տաջիկստանի հանրապետություններից) և Մոլդովայի Հանրապետության տնտեսական սուբյեկտների հետ, իրացված ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) դիմաց Ռուսաստանի ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների կողմից կատարվող հաշվարկների ժամանակ, կիրառվում է ավելացված արժեքի հարկի 20 տոկոս դրույքաչափը՝ անկախ այն հանգամանքից, որ համաձայն ՌԴ

օրենսդրության, որոշակի ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) համար նախատեսված են հարկի նվազեցված դրույքաչափեր կամ հարկի վճարումից լրիվ ազատում:

Այդ երկրներից ներմուծվող, արտադրական նպատակներով օգտագործվող բոլոր ապրանքների, կատարվող աշխատանքների, մատուցվող ծառայությունների գծով ԱԱՀ չի վերագրվում արտադրության և շրջանառության ծախսերին և հաշվառվում է հայրենական ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) համար սահմանված կարգով, այսինքն՝ բյուջեից փոխհատուցման ենթակա է ծախսերի 20 տոկոսը:

Ուզբեկստանի Հանրապետության տնտեսական սուբյեկտներին ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների իրացման դեպքում կիրառվում է ավելացված արժեքի հարկի 25 տոկոս դրույքաչափը, իսկ Տաջիկստանի Հանրապետության համար՝ 28 տոկոս: Նշված երկրներից Ռուսաստանի տարածք ներմուծվող ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) դիմաց ռուսաստանյան գնորդներին վճարված հարկի փոխհատուցումը իրականացվում է համապատասխանաբար՝ 25 և 28 տոկոս դրույքաչափերով:

Պետք է նշել, որ ԱԱՀ-ի գծով բյուջեի հետ հաշվարկների վերը ներկայացված կարգը ԱՊՀ մասնակից-երկրների գործող բոլոր սուբյեկտների համար մտցված է 1993 թվականի փետրվարի 15-ից, այն պայմանով, որ հաշվարկային փաստաթղթերում ԱԱՀ-ի նշված գումարները առանձնացված լինեն առանձին տողով: Եթե այդ ժամանակից հետո կիրառվել է հաշվարկների այլ կարգ, ապա այդ ժամանակաշրջանի համար բյուջեի հետ վերահաշվարկ չի կատարվում: Վերոհիշյալ նամակով սահմանված հաշվարկների կարգը չի տարածվում նախկինում ԽՍՀՄ-ի կազմի մեջ մտնող հետևյալ հանրապետությունների վրա՝ Լատվիա, Լիտվա, Էստոնիա, Վրաստան, Ադրբեջան: Մերձբալթյան երկրներից, Վրաստանից և Ադրբեջանից Ռուսաստանի տարածք ներմուծվող բոլոր ապրանքների վրա տարածվում է ներմուծվող ապրանքների հանդեպ ԱԱՀ-ի կիրառման ընդհանուր կարգը, իսկ այդ երկրների օրենսդրության համաձայն վճարված ԱԱՀ-ի գումարը մտնում է այդ ապրանքների գնման (մաքսային) արժեքի մեջ:

14.3. ՇԱՀՈՒՔԱՀԱՐԿ

Պետբյուջեի ամենաեական եկամտային մասը ձեռնարկություններից շահութահարկի ձևով ստացվող մուտքերն են:

Շահութահարկ վճարողներ են հանդիսանում ՌԴ օրենսդրությամբ իրավաբանական անձ հանդիսացող ձեռնարկություններն ու կազմակերպությունները՝ ներառյալ բյուջետային հիմնարկները, ինչպես նաև ՌԴ

տարածքում ստեղծված ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող օտարերկրյա ներդրումներով ձեռնարկությունները, միջազգային ֆիրմաներն ու միավորումները, ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների մասնաճյուղերը, այլ համանման ստորաբաժանումները, որոնք ունեն առանձին հաշվեկշիռ և հաշվարկային հաշիվ:

Շահութահարկով հարկվող օբյեկտ է հանդիսանում ձեռնարկությունների համախառն շահույթը: ՌԴ հանրապետական բյուջե ուղղվող շահութահարկի դրույքը սահմանված է 13 տոկոսի չափով: Շահութահարկի դրույքի սահմանային չափը ՌԴ սուբյեկտների համար նախատեսված է ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների համար՝ 25%-ից ոչ ավելի, իսկ բանկերի և ապահովագրական կազմակերպությունների համար՝ 30 տոկոսից ոչ ավելի:

Շահութահարկի դրույքաչափը ձեռնարկություններում նվազեցվում է 50 տոկոսով, եթե հաշմանդամների և (կամ) թոշակառուների թիվը ձեռնարկության աշխատողների ընդհանուր թվի 70 տոկոսից պակաս չէ:

Համախառն շահույթը իրենից ներկայացնում է արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների), հիմնական ֆոնդերի, ձեռնարկության այլ ունեցվածքի իրացումից ստացված շահույթի (վնասների) գումարը, ինչպես նաև արտափրացումային գործառնություններից ստացված եկամուտները, որոնք նվազեցվում են այդ գործառնությունների վրա կատարված ծախսերի գումարով:

Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից ստացվող շահույթը (վնասը) որոշվում է որպես արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից ստացված հասույթի (առանց ԱԱՀ և ակցիզների) և արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքի մեջ ներառված արտադրության և իրացման ծախսերի տարբերություն:

Արտահանման գործունեություն ծավալող ձեռնարկությունները շահույթի հաշվարկման ժամանակ արտադրանքի իրացումից ստացված հասույթից հանում են արտահանման սակագները:

Արտափրացումային եկամուտների և ծախսերի հոդվածներից են.

- ՌԴ տարածքում և նրա սահմաններից դուրս այլ ձեռնարկությունների գործունեությանը պատկանող բաժնետոմսերի շահաբաժինները և փոխառությունների և այլ արժեթղթերի գծով եկամուտները,

- գույքի վարձակալությունից ստացված եկամուտները:

Օրինակ, որոշեմք վարձատուի եկամուտը առանց հետգնման իրավունքի, ընթացիկ վարձակալության պայմաններում, եթե վարձավճարը կազմում է 500000 ռ.: Վարձակալության տրված գույքի հաշվարկված մաշվածքը 200000 ռուբլի է: Հաշվապահական հաշվառման մեջ տրվում են հետևյալ թղթակցությունները.

օրենսդրության, որոշակի ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) համար նախատեսված են հարկի նվազեցված դրույքաչափեր կամ հարկի վճարումից լրիվ ազատում:

Այդ երկրներից ներմուծվող, արտադրական նպատակներով օգտագործվող բոլոր ապրանքների, կատարվող աշխատանքների, մատուցվող ծառայությունների գծով ԱԱԳ չի վերագրվում արտադրության և շրջանառության ծախքերին և հաշվառվում է հայրենական ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) համար սահմանված կարգով, այսինքն՝ բյուջեից փոխհատուցման ենթակա է ծախսերի 20 տոկոսը:

Ուզբեկստանի Հանրապետության տնտեսական սուբյեկտներին ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների իրացման դեպքում կիրառվում է ավելացված արժեքի հարկի 25 տոկոս դրույքաչափը, իսկ Տաջիկստանի Հանրապետության համար՝ 28 տոկոս: Նշված երկրներից Ռուսաստանի տարածք ներմուծվող ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) դիմաց ռուսաստանյան գնորդներին վճարված հարկի փոխհատուցումը իրականացվում է համապատասխանաբար՝ 25 և 28 տոկոս դրույքաչափերով:

Պետք է նշել, որ ԱԱԳ-ի գծով բյուջեի հետ հաշվարկների վերջ ներկայացված կարգը ԱՊԳ մասնակից-երկրների գործող բոլոր սուբյեկտների համար մտցված է 1993 թվականի փետրվարի 15-ից, այն պայմանով, որ հաշվարկային փաստաթղթերում ԱԱԳ-ի նշված գումարները առանձնացված լինեն առանձին տողով: Եթե այդ ժամանակից հետո կիրառվել է հաշվարկների այլ կարգ, ապա այդ ժամանակաշրջանի համար բյուջեի հետ վերահաշվարկ չի կատարվում: Վերոհիշյալ նամակով սահմանված հաշվարկների կարգը չի տարածվում նախկինում ԽՍՀՄ-ի կազմի մեջ մտնող հետևյալ հանրապետությունների վրա՝ Լատվիա, Լիտվա, Էստոնիա, Վրաստան, Ադրբեջան: Մերձբալթյան երկրներից, Վրաստանից և Ադրբեջանից Ռուսաստանի տարածք ներմուծվող բոլոր ապրանքների վրա տարածվում է ներմուծվող ապրանքների հանդեպ ԱԱԳ-ի կիրառման ընդհանուր կարգը, իսկ այդ երկրների օրենսդրության համաձայն վճարված ԱԱԳ-ի գումարը մտնում է այդ ապրանքների գնման (մաքսային) արժեքի մեջ:

14.3. ՇԱՀՈՒՔԱԿԱՐԿ

Պետբյուջեի ամենաեական եկամտային մասը ձեռնարկություններից շահութահարկի ձևով ստացվող մուտքերն են:

Շահութահարկ վճարողներ են հանդիսանում ՌԴ օրենսդրությամբ իրավաբանական անձ հանդիսացող ձեռնարկություններն ու կազմակերպությունները՝ ներառյալ բյուջետային հիմնարկները, ինչպես նաև ՌԴ

տարածքում ստեղծված ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող օտարերկրյա ներդրումներով ձեռնարկությունները, միջազգային ֆիրմաներն ու միավորումները, ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների մասնաճյուղերը, այլ համանման ստորաբաժանումները, որոնք ունեն առանձին հաշվեկշիռ և հաշվարկային հաշիվ:

Շահութահարկով հարկվող օբյեկտ է հանդիսանում ձեռնարկությունների համախառն շահույթը: ՌԴ հանրապետական բյուջե ուղղվող շահութահարկի դրույքը սահմանված է 13 տոկոսի չափով: Շահութահարկի դրույքի սահմանային չափը ՌԴ սուբյեկտների համար նախատեսված է ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների համար՝ 25%-ից ոչ ավելի, իսկ բանկերի և ապահովագրական կազմակերպությունների համար՝ 30 տոկոսից ոչ ավելի:

Շահութահարկի դրույքաչափը ձեռնարկություններում նվազեցվում է 50 տոկոսով, եթե հաշմանդամների և (կամ) թոշակառուների թիվը ձեռնարկության աշխատողների ընդհանուր թվի 70 տոկոսից պակաս է:

Համախառն շահույթը իրենից ներկայացնում է արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների), հիմնական ֆոնդերի, ձեռնարկության այլ ունեցվածքի իրացումից ստացված շահույթի (վնասների) գումարը, ինչպես նաև արտաիրացումային գործառնություններից ստացված եկամուտները, որոնք նվազեցվում են այդ գործառնությունների վրա կատարված ծախսերի գումարով:

Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից ստացվող շահույթը (վնասը) որոշվում է որպես արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացումից ստացված հասույթի (առանց ԱԱԳ և ակցիզների) և արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքի մեջ ներառված արտադրության և իրացման ծախսերի տարբերություն:

Արտահանման գործունեություն ծավալող ձեռնարկությունները շահույթի հաշվարկման ժամանակ արտադրանքի իրացումից ստացված հասույթից հանում են արտահանման սակագները:

Արտաիրացումային եկամուտների և ծախսերի հոդվածներից են.

- ՌԴ տարածքում և նրա սահմաններից դուրս այլ ձեռնարկությունների գործունեությանը պատկանող բաժնետոմսերի շահաբաժինները և փոխառությունների և այլ արժեթղթերի գծով եկամուտները,

- գույքի վարձակալությունից ստացված եկամուտները:

Օրինակ, որոշեցք վարձատուի եկամուտը առանց հետգնման իրավունքի, ընթացիկ վարձակալության պայմաններում, եթե վարձավճարը կազմում է 500000 ռ.: Վարձակալության տրված գույքի հաշվարկված մաշվածքը 200000 ռուբլի է: Հաշվապահական հաշվառման մեջ տրվում են հետևյալ թղթակցությունները.

Դտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»	500000 ռ. (վարձակալության վճար)
Կտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	
Դտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»	200000ռ. (հաշվարկված մաշվածքը, տվյալ գործունեությանը վերաբերող այլ ծախսեր)
Կտ հաշիվ 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք»	

Վարձակալությունից ստացված եկամուտը կորոշվի թիվ 80 հաշվի մնացորդի միջոցով. տվյալ օրինակում այն կկազմի 300000 ռուբլի,

- արտադրական պաշարների և պատրաստի արտադրանքի գների բարձրացումից ստացվող եկամուտները: Սակայն հարկավոր է հիշել, որ արտադրական պաշարների և պատրաստի արտադրանքի վերագնահատում ձեռնարկության որոշմամբ չի թույլատրվում (բացառությամբ ՌԴ հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին Կանոնադրության 53-րդ կետով նախատեսված հաշվետու տարվա վերջում դրանց գների իջեցումը),

- պարտապանի՝ որոշված կամ ընդունված տուգանքները, տույժերը, տուժանքները և տնտեսական պայմանագրերի խախտման դեպքում կիրառվող այլ պատժամիջոցները, ինչպես նաև եկամուտները պատճառված վնասի փոխհատուցումից,

- հաշվետու տարում հայտնաբերված նախորդ տարիների շահույթը,

- արժույթային հաշիվների, ինչպես նաև արտասահմանյան արժույթով կատարված գործառնությունների գծով դրական կուրսային տարբերությունները,

- արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) արտադրության և իրացման հետ կապ չունեցող այլ գործառնություններից ստացված եկամուտները:

Անհրաժեշտ է հիշել, որ 1993 թվականին արտափրացումային գործառնություններից ստացվող եկամուտների կազմում ներառվել էին նաև համատեղ գործունեության բացակայության պայմաններում այլ ձեռնարկություններից անհատույց ստացված միջոցների գումարները (բացառությամբ օրենսդրությամբ սահմանված կանոնադիր ֆոնդերին հիմնադիրների փոխանցված միջոցները):

Ընդ որում, հարկման ենթակա են ոչ միայն անհատույց ստացված դրամական միջոցները, այլ նաև միջոցների այլ տեսակները (հիմնական միջոցները, նյութերը, ապրանքները և այլն):

Մասնային շինարարության հաշվին մուտքագրված գումարները չեն վերաբերում անհատույց կարգով ստացված միջոցներին: Դրանք ունեն նպատակային նշանակություն և արտացոլվում են 96.«Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր» հաշվում և հարկման ենթակա չեն:

Հարկման ենթակա չեն նաև քաղաքացիների կողմից կամավոր նվիրատվություններից և մուծումներից առաջացած միջոցները: Նշված միջոցները արտացոլվում են 88.«Հատուկ նշանակության ֆոնդեր» հաշվի «Շրջանառության միջոցների լրացման ֆոնդ» ենթահաշվում:

ՌԴ օրենսդրությանը համապատասխան, բյուջե որպես սանկցիա մուտքագրված գումարները չեն ներառվում արտափրացումային գործառնություններից ստացվող ծախսերի կազմի մեջ, այլ վերագրվում են ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացած շահույթի նվազեցմանը:

Ձեռնարկության այն եկամուտները, որոնք ստացվում են արտասահմանյան արժույթով, ենթակա են հարկման այն հասույթի հետ մեկտեղ, որը ստացվել է ռուբլով:

Միջնորդական գործարքներին և գործառնություններին է վերաբերում այն ձեռնարկությունների գործունեությունը, որոնք հանդես են գալիս հանձնակատարի կամ հավատարմատարի դերում՝ վաճառակատարության կամ հանձնարարության պայմանագրով:

Գործող օրենսդրության համաձայն.

- հանձնարարության պայմանագրով հավատարմատարը պարտավորվում է վստահորդի անունից և նրա հաշվին կատարել որոշակի իրավաբանական գործողություններ՝ վճարով,

- վաճառակատարության պայմանագրով հանձնակատարը կոմիտենտի (այն անձը, որի հանձնարարությամբ է կատարվում գործարքը) հանձնարարությամբ պարտավորվում է իր անունից իրագործել մեկ կամ մի քանի գործարքներ, կոմիտենտի հաշվին՝ որոշակի վճարով:

Միջնորդական գործունեություն (շահույթի հարկման նպատակով) չեն համարվում մթերող, մատակարարող-վաճառող և առևտրական գործունեությունը, բացառությամբ վաճառակատարման գործունեության:

Մի քանի խոսք «համատեղ գործունեություն» հասկացության մասին:

Համատեղ գործունեությունը, առանց այդ նպատակով իրավաբանական անձի ստեղծման, իրականացվում է մասնակիցների միջև կնքված պայմանագրի հիման վրա: Իրավաբանական անձանց ընկերությունը, որը կազմավորվել է որպես համատեղ գործունեության համար մասնակիցների ամբողջություն, հաշվառվում է այն մասնակցի առանձին հաշվեկշռում, որին պայմանագրի համաձայն հանձնարարված է վարել պայմանագրի մասնակիցների ընդհանուր գործերը: Տվյալ մասնակիցը գործում է այն հավատարմագրի հիման վրա, որը ստորագրված է պայմանագրի մյուս մասնակիցների կողմից:

Առանց իրավաբանական անձի ստեղծման մի քանի ձեռնարկությունների համատեղ գործունեությունից, ինչպես նաև լիակատար ընկերակցության կողմից ստացված շահույթը բաշխվում է համատեղ գործունեության մասնակիցների կամ լիակատար ընկերակցության անդամների միջև մինչև հարկումը՝ հիմնվելով վերջիններիս միջև կնքված պայմանագրի վրա: Իրավաբանական անձ հանդիսացող համատեղ գործունեության յուրաքանչյուր մասնակցի կամ լիակատար ընկերակցության անդամի կողմից ստացված շահույթը վերաբաշխումից հետո միացվում է արտաիրացումային եկամուտներին և հարկվում համախառն շահույթի (եկամտի) կազմում շահութահարկի սահմանված դրույքաչափերով:

Հիշեցնենք, որ ձեռնարկության օժանդակ գյուղացիական տնտեսության և որսորդական տնտեսության արտադրանքի արտադրությունից և իրացումից ստացված վնասը հարկվող շահույթի հաշվարկման ժամանակ հաշվի չի առնվում:

Եթե բազմապրոֆիլ ձեռնարկությունը զբաղվում է գործունեության տարբեր տեսակներով, որոնց գծով սահմանված են տարբեր դրույքաչափեր, ապա հարկը հաշվարկվում է յուրաքանչյուր գործունեությունից ստացված շահույթից՝ համապատասխան դրույքներով, անկախ ձեռնարկության ամբողջական գործունեության արդյունքներից:

Շահութահարկի գումարը հաշվարկվում է աճողական հանրագումարներով, հաշվետու տարվա սկզբից հաշված՝ ելնելով ստացված փաստացի այն շահույթից, որը ենթակա է հարկման, հաշվի առնելով շահութահարկի արտոնություններն ու դրույքաչափերը: Բյուջե վճարման ենթակա հարկի գումարը որոշվում է՝ ելնելով նախկինում հաշվարկված վճարումներից:

Վճարողները իրենք են հաշվարկում շահութահարկի գումարը՝ ելնելով փաստացի ստացված շահույթից: Նշված գումարը բյուջեի եկամուտներին է հաշվանցվում եռամսյակային հաշվարկներով, հնգօրյա ժամկետում՝ հաշված այն օրից, երբ սահմանված կարգով ներկայացվում են եռամսյակային հաշվապահական հաշվետվությունները, իսկ տարեկան հաշվարկներով՝ տասնօրյա ժամկետում՝ սկսած այն օրից, երբ սահմանված կարգով ներկայացվում են հաշվապահական տարեկան հաշվետվություններն ու հաշվեկշիռը:

Եթե հարկային մարմնի կողմից ստուգման արդյունքներով բացահայտվել է, որ շահութահարկը բյուջե ենթակա է մուծման ավելի մեծ գումարով, քան նշված է վճարողի հաշվարկներում, ապա վերահաշվարկման արդյունքներով լրացուցիչ հաշվարկված հարկի գումարի բյուջե մուծումը կկատարվի հարկային մարմնի կողմից լրավճարի գումարի մասին հայտնելու օրվանից հնգօրյա ժամկետում, իսկ տույժը կհաշվարկվի հաշվապահական հաշվետվությունների և հաշվեկշռի ներ-

կայացման համար սահմանված օրվանից հնգօրյա ժամկետը լրանալուց հետո:

Հարկվող շահույթի հաշվարկման ժամանակ անհրաժեշտ է շահույթը նվազեցնել հետևյալ գումարաչափերով.

- ա) ռենտային վճարումների չափով (սահմանված կարգով շահույթից բյուջե մուտքագրվող գումարներ),
- բ) ձեռնարկությանը պատկանող բաժնետոմսերով, պարտատոմսերով և այլ արժեթղթերով ստացված եկամուտների (շահաբաժինների, տոկոսների) չափով,
- գ) այլ ձեռնարկությունների գործունեության մեջ փայտափրական մասնակցությունից ստացված եկամուտների չափով, բացառությամբ ՌԴ տարածքից դուրս ստացվող գումարներից:

Ձեռնարկությունների այն եկամուտներից, որոնք նշված են բ) և գ) կետերում, հարկերը գանձվում են եկամտի աղբյուրից՝ 15 տոկոս դրույքաչափերով: Բյուջե տվյալ հարկերի փոխանցման ճշտության համար պատասխանատվությունը ամբողջապես կրում է եկամուտը վճարող ձեռնարկությունը,

դ) խաղատներից, այլ խաղավայրերից, խաղային բիզնեսից, տեսասրահներից ստացված եկամուտների չափով (ներառյալ վարձակալությունից և օգտագործման այլ տեսակներից ստացվող եկամուտները), որոնք որոշվում են այդ ծառայություններից (բացառությամբ խաղատներից և խաղաբիզնեսից) ստացվող հասույթի և ծախսերի (այդ թվում՝ աշխատանքի վճարման գծով) տարբերությամբ,

ե) միջնորդական գործարքներից և գործառնություններից ստացված շահույթի գումարով,

զ) ապահովագրական գործունեությունից ստացված շահույթի գումարով,

է) առանձին բանկային գործարքներից և գործունեությունից ստացված շահույթի գումարով,

ը) գյուղատնտեսական և որսորդական տնտեսության արտադրանքի արտադրության և իրացման հետևանքով ստացվող շահույթի չափով, բացառությամբ արդյունաբերական բնույթի գյուղատնտեսական ձեռնարկության շահույթից:

Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել շահութահարկի արտոնությունների վրա: Շահութահարկի հաշվարկման ժամանակ հարկվող շահույթը նվազեցվում է հետևյալ գումարներով՝ հաշվի առնելով ձեռնարկությունների տրամադրության տակ մնացող շահույթի հաշվին կատարված ծախսերը.

- արտադրական և ոչ արտադրական նշանակության կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորմանը ուղղված գումարներով: Այս արտոնության

հաշվարկման ժամանակ հաշվի են առնվում հաշվետու ժամանակա-
շրջանում 08.«Կապիտալ ներդրումներ» հաշվով փաստացի իրականաց-
ված ծախսերը, հանած ձեռնարկությանը պատկանող հիմնական միջոց-
ների համար հաշվետու տարվա սկզբից մինչև հաշվետու պահը հաշ-
վարկված մաշվածքը ըստ 02.«Հիմնական միջոցների մաշվածք» հաշվի
տվյալների,

- բնապահպան միջոցառումների գծով կապիտալ ներդրումների 30
տոկոսի չափով, ձեռնարկությունների այն ծախսերի գումարով (տեղա-
կան իշխանության մարմինների կողմից սահմանված նորմատիվներին
համապատասխան), որոնք կապված են իրենց հաշվեկշռում գտնվող
առողջապահության, ժողովրդական կրթության, սպորտի, մշակույթի օբ-
յեկտների և հիմնարկների, մանկական, նախադպրոցական հիմնարկ-
ների, հանգստի ճամբարների, ծերերի և հաշմանդամների տների, բնա-
կարանային ֆոնդերի՝ պահպանման համար, ինչպես նաև այդ նպատա-
կով կատարված ծախսերի գումարով, եթե ձեռնարկությունները մաս-
նակցում են այդ օբյեկտների ու հիմնարկների պահպանմանը,

- բարեգործական նպատակներով կատարված մուծումների չափով:

Ընդ որում, վերոհիշյալ մուծումների ընդհանուր գումարը չպետք է
գերազանցի հարկվող շահույթի 5 տոկոսը:

Տվյալ արտոնության հաշվարկման ժամանակ հաշվի է առնվում
տարվա ընթացքում ձեռնարկության հիմնական գործունեությունից
ստացված վնասը (արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների
իրացումից, հիմնադիր փաստաթղթերով նախատեսված գործունեության
այլ տեսակներից): Վնասների գումարը, որը ծածկվում է հարկից՝
ազատված շահույթի հաշվին, հավասարապես բաշխվում է հաջորդ 5
տարիների միջև:

Լրացուցիչ արտոնություններ տրվում են այն ձեռնարկություններին,
որոնց աշխատողների միջին ցուցակային թիվը չի գերազանցում.

- 200 մարդ՝ արտադրության և շինարարության ոլորտում,
- 100 մարդ՝ գիտության և գիտական սպասարկման ոլորտում,
- 50 մարդ՝ արտադրական բնագավառի այլ ճյուղերում,
- 15 մարդ՝ ոչ արտադրական ոլորտում և մանրածախ առևտրում:

Ընդ որում, միջին ցուցակային թվի մեջ ընդգրկվում են ձեռնարկու-
թյան հաստիքային աշխատողները, համատեղությամբ աշխատողները,
հաստիքացուցակում չընդգրկված, բայց կապալային կամ իրավաքաղա-
քացիական բնույթի այլ պայմանագրերով աշխատող անձինք:

Այսպիսի ձեռնարկություններին տրվում է լրացուցիչ արտոնություն.
հարկվող շահույթից հանվում է շահույթի այն գումարը, որն ուղղվում է
հիմնական արտադրական ֆոնդերի շինարարությանը, վերակառուց-
մանը և նորացմանը, նոր տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի ներդրմանը:

Գյուղատնտեսական արտադրանք արտադրող և վերամշակող, ժողո-
վրդական սպառման արտադրանք արտադրող, շինարարական, շինվե-
րանորոգման, շինարարական նյութեր արտադրող ձեռնարկությունները
առաջին երկու տարում շահութահարկ չեն վճարում՝ պայմանով, որ
թվարկված գործունեության տեսակներից ստացված հասույթը գերա-
զանցում է ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացու-
մից ստացվող հասույթի 70 տոկոսը: Ընդ որում, որպես աշխատանքի
սկիզբ ընդունվում է ձեռնարկության գրանցման օրը:

Նշենք, որ հիշյալ արտոնությունը չի տարածվում լուծարված (վերա-
կազմավորված) ձեռնարկությունների, դրանց մասնաճյուղերի և կառուց-
վածքային ստորաբաժանումների հիման վրա ստեղծված ձեռնար-
կությունների վրա: Այն դեպքում, երբ ձեռնարկությունը դադարեցնում է
իր գործունեությունը մինչև 3 տարին լրանալը, հարկը հաշվարկվում է
գործունեության ամբողջ ժամանակաշրջանի համար լրիվ չափով:

Հարկման ենթակա չէ կրոնական կազմակերպությունների և նրանց
պատկանող ձեռնարկությունների, հիմնարկությունների և միավորների
շահույթը՝ այն մասով, որը ուղղվում է այդ կազմակերպությունների
կանոնադրական գործունեության իրականացմանը:

Այն ձեռնարկությունները, հիմնարկությունները և կազմակերպու-
թյունները, որտեղ հաշմանդամները կազմում են ընդհանուր թվի 50
տոկոսը և ստացված շահույթի կեսից ոչ պակաս չափը օգտագործում են
հաշմանդամների սոցիալական կարիքները հոգալու համար, շահութա-
հարկից ազատվում են:

Մինչև 1992 թ. հունվարի 1-ը գրանցված, նյութական արտադրությամբ
զբաղվող, արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկությունները
առաջին երկու տարին չեն հարկվում շահութահարկով՝ հաշվեկշռային
շահույթը ստանալու պահից հաշված: Ընդ որում, անհրաժեշտ է նշել, որ
ներկայացված արտոնությունը վերաբերում է արտասահմանյան ներ-
դրումներով այն ձեռնարկություններին, որոնցում արտասահմանյան
մասնակցի փայաբաժինը Կանոնադրական ֆոնդում բարձր է 30 տոկո-
սից, բացառությամբ այն ձեռնարկությունների, որոնք զբաղվում են
օգտակար հանածոների արդյունահանմամբ և ձկնորսությամբ:

Արտոնության իրավունքից կարող են օգտվել միայն այն ձեռնար-
կությունները, որոնց նյութական արտադրության ոլորտի գործունեու-
թյան իրականացումից ստացված հասույթը կազմում է ընդհանուր
հասույթի 50 տոկոսից ավելի: Այս հարաբերակցության նվազեցման
դեպքում հաջորդ տարվա գործունեության համար արտոնություն չի
նախատեսվում: Ընդ որում, արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնար-
կությունները պարտավոր են եկամուտների առանձնացված հաշվա-
ռումը վարել գործունեության տեսակների կտրվածքով:

ՌԴ հարկային համակարգի կազմում ներառված է նաև ձեռնարկությունների գույքահարկը:

Գույքահարկի վճարողները են հանդիսանում ՌԴ օրենսդրությամբ իրավաբանական անձ համարվող ձեռնարկությունները, հիմնարկությունները (ներառյալ բանկերը և վարկային հիմնարկությունները) և կազմակերպությունները, այդ թվում՝ արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող համատեղ միավորումները և կազմակերպությունները, մշտական ներկայացուցչությունները և ՌԴ տարածքում գործող արտասահմանյան ֆիրմաների, բանկերի և կազմակերպությունների այլ առանձին ստորաբաժանումները:

Հարկման օբյեկտներ չեն հանդիսանում բնակչության սոցիալական պաշտպանության մարմինների կողմից նշանակված թոշակների և նպաստների վճարման համար նախատեսված միջոցները:

Ձեռնարկությունների գույքի միջին տարեկան արժեքի հաշվարկը: Համաձայն ՌԴ նախագահի «Հարկման և տարբեր մակարդակի բյուջեների փոփոխարարությունների մի քանի փոփոխությունների մասին» 1993թ. դեկտեմբերի 22-ի թիվ 2270 հրամանագրի 13-րդ կետի (ՌԴ նախագահի 1993թ. դեկտեմբերի 24-ի թիվ 2292 հրամանագրից բխող լրացումներով և փոփոխություններով հանդերձ), սկսած 1994թ. հունվարի 1-ից ձեռնարկությունների հիմնական միջոցները, ոչ նյութական ակտիվները, պաշարները և ծախսերը, որոնք արտացոլված են վճարողի հաշվեկշռում, հարկվում են գույքահարկով:

Ձեռնարկությունների գույքահարկի հարկման բազայի որոշման համար ընդունվում են ձեռնարկությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվեկշռի ակտիվում արտացոլվող հետևյալ հաշվապահական հաշիվների մնացորդները.

- 01. «Հիմնական միջոցներ» և 03. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ» հանած 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք» հաշվում հաշվառվող մաշվածքը
- 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ» հանած 05.«Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք» հաշվում հաշվառվող մաշվածքը
- 10. «Նյութեր»
- 11. «Աճեցվող և բուսվող կենդանիներ»
- 12. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ» հանած 13.«Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք» հաշվում հաշվառվող մաշվածքը
- 15. «Նյութերի մթերում և ձեռքբերում»
- 16. «Շեղում նյութերի արժեքից»

- 20. «Հիմնական արտադրություն»
- 21. «Սեփական արտադրության կիսապատրաստուկներ»
- 23. «Օժանդակ արտադրություն»
- 29. «Սպասարկող արտադրություններ և տնտեսություններ»
- 30. «Ոչ կապիտալ աշխատանքներ»
- 31. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր»
- 40. «Պատրաստի արտադրանք»
- 41. «Ապրանքներ» (գնման գներով)
- 44. «Շրջանառության ծախսեր»

Հարկման բազայում հաշվի են առնվում նաև հաշվեկշռի ակտիվի 2-րդ հատվածի «Այլ պաշարներ և ծախսեր» հոդվածում արտացոլված այլ պաշարներն ու ծախսերը:

Հաշվետու ժամանակաշրջանում գույքի միջին տարեկան արժեքը որոշվում է հետևյալ կերպ. հաշվետու տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ գույքի արժեքի կեսին գումարվում է հաշվետու ժամանակաշրջանին հաջորդող եռամսյակի 1-ի դրությամբ գույքի արժեքի կեսը, ինչպես նաև հաշվետու ժամանակաշրջանի յուրաքանչյուր եռամսյակի 1-ի դրությամբ ձեռնարկության գույքի արժեքը, և ստացված գումարը բաժանվում է չորսի:

Եթե ձեռնարկությունը հիմնադրվել է որևէ եռամսյակում, բացի առաջինից, ապա գույքի միջին տարեկան արժեքը որոշվում է հետևյալ կերպ. հիմնադրման եռամսյակի 1-ի դրությամբ գույքի արժեքի կեսին գումարվում է հաշվետու ժամանակաշրջանին հաջորդող եռամսյակի 1-ի դրությամբ գույքի արժեքի կեսը և հաշվետու ժամանակաշրջանի մյուս եռամսյակների 1-ի դրությամբ գույքի արժեքը և ստացված հանրագումարը բաժանվում է չորսի:

Եթե ձեռնարկությունը հիմնադրվել է եռամսյակի առաջին կեսին (մինչև եռամսյակի երկրորդ ամսվա 15-ը ներառյալ), ապա գույքի միջին տարեկան արժեքը որոշելիս հիմնադրման ժամանակաշրջանը վերցվում է ամբողջ եռամսյակի հաշվարկով: Եթե ձեռնարկությունը հիմնադրվել է եռամսյակի երկրորդ կեսին, ապա այդ արժեքը հաշվարկվում է՝ սկսած հիմնադրման եռամսյակին հաջորդող եռամսյակի 1-ից:

Գույքահարկի արտոնությունները: Գույքահարկով չեն հարկվում.

- նոր ստեղծված ձեռնարկությունները, կազմակերպությունները, հիմնարկները՝ գրանցումից հաշված մեկ տարվա ընթացքում, բացառությամբ՝ լուծարված (վերակազմավորված) ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների, հիմնարկների, դրանց մասնաճյուղերի և կառուցվածքային ստորաբաժանումների բազայի վրա ստեղծվածները,

- հաշմանդամների հասարակական կազմակերպությունները, ինչպես նաև այն ձեռնարկությունները, կազմակերպությունները, հիմնարկները,

14.4. ՉԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՒՅՔԱՂԱՐԿ

ՌԴ հարկային համակարգի կազմում ներառված է նաև ձեռնարկությունների գույքահարկը:

Գույքահարկի վճարողները են հանդիսանում ՌԴ օրենսդրությամբ իրավաբանական անձ համարվող ձեռնարկությունները, հիմնարկությունները (ներառյալ բանկերը և վարկային հիմնարկությունները) և կազմակերպությունները, այդ թվում՝ արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող համատեղ միավորումները և կազմակերպությունները, մշտական ներկայացուցչությունները և ՌԴ տարածքում գործող արտասահմանյան ֆիրմաների, բանկերի և կազմակերպությունների այլ առանձին ստորաբաժանումները:

Հարկման օբյեկտներ չեն հանդիսանում բնակչության սոցիալական պաշտպանության մարմինների կողմից նշանակված թոշակների և նպաստների վճարման համար նախատեսված միջոցները:

Ձեռնարկությունների գույքի միջին տարեկան արժեքի հաշվարկը: Համաձայն ՌԴ նախագահի «Հարկման և տարբեր մակարդակի բյուջեների փոխհարաբերությունների մի քանի փոփոխությունների մասին» 1993թ. դեկտեմբերի 22-ի թիվ 2270 հրամանագրի 13-րդ կետի (ՌԴ նախագահի 1993թ. դեկտեմբերի 24-ի թիվ 2292 հրամանագրից բխող լրացումներով և փոփոխություններով հանդերձ), սկսած 1994թ. հունվարի 1-ից ձեռնարկությունների հիմնական միջոցները, ոչ նյութական ակտիվները, պաշարները և ծախսերը, որոնք արտացոլված են վճարողի հաշվեկշռում, հարկվում են գույքահարկով:

Ձեռնարկությունների գույքահարկի հարկման բազայի որոշման համար ընդունվում են ձեռնարկությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվեկշռի ակտիվում արտացոլվող հետևյալ հաշվապահական հաշիվների մնացորդները.

- 01. «Հիմնական միջոցներ» և 03. «Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ»՝ հանած 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք» հաշվում հաշվառվող մաշվածքը
- 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ»՝ հանած 05. «Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք» հաշվում հնշվառվող մաշվածքը
- 10. «Նյութեր»
- 11. «Աճեցվող և բտվող կենդանիներ»
- 12. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ»՝ հանած 13. «Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք» հաշվում հաշվառվող մաշվածքը
- 15. «Նյութերի մթերում և ձեռքբերում»
- 16. «Շեղում նյութերի արժեքից»

- 20. «Հիմնական արտադրություն»
- 21. «Սեփական արտադրության կիսապատրաստուկներ»
- 23. «Օժանդակ արտադրություն»
- 29. «Սպասարկող արտադրություններ և տնտեսություններ»
- 30. «Ոչ կապիտալ աշխատանքներ»
- 31. «Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր»
- 40. «Պատրաստի արտադրանք»
- 41. «Վարանքներ» (գնման գներով)
- 44. «Շրջանառության ծախսեր»

Հարկման բազայում հաշվի են առնվում նաև հաշվեկշռի ակտիվի 2-րդ հատվածի «Այլ պաշարներ և ծախսեր» հոդվածում արտացոլված այլ պաշարներն ու ծախսերը:

Հաշվետու ժամանակաշրջանում գույքի միջին տարեկան արժեքը որոշվում է հետևյալ կերպ. հաշվետու տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ գույքի արժեքի կեսին գումարվում է հաշվետու ժամանակաշրջանին հաջորդող եռամսյակի 1-ի դրությամբ գույքի արժեքի կեսը, ինչպես նաև հաշվետու ժամանակաշրջանի յուրաքանչյուր եռամսյակի 1-ի դրությամբ ձեռնարկության գույքի արժեքը, և ստացված գումարը բաժանվում է չորսի:

Եթե ձեռնարկությունը հիմնադրվել է որևէ եռամսյակում, բացի առաջինից, ապա գույքի միջին տարեկան արժեքը որոշվում է հետևյալ կերպ. հիմնադրման եռամսյակի 1-ի դրությամբ գույքի արժեքի կեսին գումարվում է հաշվետու ժամանակաշրջանին հաջորդող եռամսյակի 1-ի դրությամբ գույքի արժեքի կեսը և հաշվետու ժամանակաշրջանի մյուս եռամսյակների 1-ի դրությամբ գույքի արժեքը և ստացված հանրագումարը բաժանվում է չորսի:

Եթե ձեռնարկությունը հիմնադրվել է եռամսյակի առաջին կեսին (մինչև եռամսյակի երկրորդ ամսվա 15-ը ներառյալ), ապա գույքի միջին տարեկան արժեքը որոշելիս հիմնադրման ժամանակաշրջանը վերցվում է ամբողջ եռամսյակի հաշվարկով: Եթե ձեռնարկությունը հիմնադրվել է եռամսյակի երկրորդ կեսին, ապա այդ արժեքը հաշվարկվում է՝ սկսած հիմնադրման եռամսյակին հաջորդող եռամսյակի 1-ից:

Գույքահարկի արտոնությունները: Գույքահարկով չեն հարկվում.

- նոր ստեղծված ձեռնարկությունները, կազմակերպությունները, հիմնարկները՝ գրանցումից հաշված մեկ տարվա ընթացքում, բացառությամբ՝ լուծարված (վերակազմավորված) ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների, հիմնարկների, դրանց մասնաճյուղերի և կառուցվածքային ստորաբաժանումների բազայի վրա ստեղծվածները,

- հաշմանդամների հասարակական կազմակերպությունները, ինչպես նաև այն ձեռնարկությունները, կազմակերպությունները, հիմնարկները,

որտեղ հաշմանդամները կազմում են աշխատողների ընդհանուր թվի ոչ պակաս, քան 50 տոկոսը,

- բյուջետային հիմնարկներն ու կազմակերպությունները, պետական իշխանության և կառավարման մարմինները, փաստաբանների կոլեգիան, ֆեդերալ և այլ նոտարական պալատները: Ընդ որում, բյուջետային կազմակերպություններին են վերաբերում այն հիմնարկներն ու ձեռնարկությունները, որոնց հիմնական գործունեությունը եկամուտների և ծախսերի նախահաշվի հիման վրա ամբողջությամբ կամ մասամբ ֆինանսավորվում է բյուջեի միջոցների հաշվին, այսինքն՝ պարտադիր պայման է հանդիսանում նախահաշվով ֆինանսավորման բացումը և բյուջետային կազմակերպությունների համար նախատեսված կարգով հաշվապահական հաշվառման վարումը: Բյուջետային կազմակերպությունները չեն հանդիսանում ձեռնարկությունների գույքահարկ վճարողներ նաև այն դեպքում, երբ նրանք ծավալում են ձեռնարկատիրական գործունեություն,

- գյուղատնտեսական արտադրանքի արտադրության, վերամշակման, պահպանման, ձկան որսի, աճեցման և վերամշակման ձեռնարկությունները,

- հատուկ պրոթեզա-օրթոպեդիկ ձեռնարկությունները,
- բնակարանային - կոմունալ տնտեսության (բացի հյուրանոցներից) ձեռնարկությունները, հիմնարկները և կազմակերպությունները:

Գույքահարկով չեն հարկվում նաև ըստ կնքված պայմանագրի, առանց հետգնման իրավունքի վարձակալության ընդունված գույքը, ինվեստիցիոն ֆոնդերը, ինչպես նաև գույքային ֆոնդի ունեցվածքը՝ պետական և մունիցիպալ ունեցվածքի սեփականաշնորհումից ստացված միջոցների մասով: Գույքային ֆոնդին փոխանցված սեփականաշնորհման միջոցները հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլում են 55.«Հատուկ հաշիվներ բանկերում» հաշվի դեբետում և 96.«Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր» հաշվի կրեդիտում:

Տվյալ արտոնությանը համապատասխան, գույքային ֆոնդերը լրացուցիչ կարգով հարկադրման բազայից հանում են հաշվեկշռի ակտիվում արտացոլված 55.«Հատուկ հաշիվներ բանկերում» հաշվի դեբետային մնացորդը (նշված միջոցների մասով):

Ձեռնարկությունների գույքահարկի դրույքի սահմանային չափը չի կարող գերազանցել հարկադրման բազայի 2 տոկոսը:

Հաշվառումը: Ձեռնարկությունները բյուջեի հետ գույքահարկի գծով հաշվարկների հաշվառումը տանում են 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ» հաշվեկշռային հաշվի առանձին «Հաշվարկներ գույքահարկի գծով» ենթահաշվով: Սահմանված կարգով հաշվարկված հարկի գումարը արտացոլվում է հետևյալ կերպ.

Դտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

Կտ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ», ենթահաշիվ «Հաշվարկներ գույքահարկի գծով»

Գույքահարկի գումարները բյուջե փոխանցելիս հաշվառման մեջ տրվում է թղթակցություն.

Դտ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ», ենթահաշիվ «Հաշվարկներ գույքահարկի գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Հաշվարկների ներկայացման ժամկետները: Հաշվետու ժամանակաշրջանի հարկի և գույքի միջին տարեկան արժեքի հաշվարկները ձեռնարկությունների կողմից, ըստ գտնվելու վայրի, հարկային մարմիններին են ներկայացվում հաշվապահական հաշվետվության հետ միասին տարեկան և եռամսյակային հաշվապահական հաշվետվությունների ներկայացման համար սահմանված ժամկետներում:

ՌԴ օրենսդրությամբ, իրավաբանական անձ հանդիսացող արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկությունները, ՌԴ տարածքում տեղաբաշխված մշտական ներկայացուցչությունները, արտասահմանյան ֆիրմաների, բանկերի և կազմակերպությունների այլ առանձնացված ստորաբաժանումները, տարվա ընթացքում հարկային մարմիններին են ներկայացնում միայն հարկի և գույքի միջին տարեկան արժեքի հաշվարկները (բացառությամբ արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկությունները՝ ըստ տարեկան կտրվածքի) հաշվետու ժամանակաշրջանին հաջորդող ամսի 30-ին:

14.5. ՌՈՒՍԱՍՏՍՆԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՆ ԵԱՆՎՊԱՐԴԱՅԻՆ ՖՈՆԴԻ ՀՄՐԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ձեռնարկությունների կողմից ճանապարհային ֆոնդերին վճարվող հարկերին վերաբերում են.

Վառելիքա-քսանյութերի իրացման հարկ: Այն վճարում են (անկախ սեփականության ձևից, գերատեսչական ենթակայությունից և կազմակերպատիրավական ձևից) բոլոր ձեռնարկությունները, միավորումները, կազմակերպությունները և ձեռնարկատերերը: Վառելիքա-քսանյութեր են համարվում բենզինը, դիզելային վառելիքը, յուղը, խտացված և հեղուկ գազը:

Հարկի դրույքը սահմանված է դրանց արժեքի 25 տոկոսի չափով: Հաշվապահական հաշվառման մեջ, հարկի հաշվարկման դեպքում կատարվում է հետևյալ գրանցումը.

Դտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

Կտ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ»,
իսկ փոխանցման դեպքում՝

Դտ հաշիվ 68. «Հաշվարկներ բյուջեի հետ»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Ավտոտրանսպորտային միջոցների ձեռք բերման հարկը վճարում են այն ձեռնարկությունները, կազմակերպությունները, հիմնարկները և ձեռնարկատերերը, որոնք առք ու վաճառքի, փոխանակության, լիզինգի և կանոնադիր կապիտալի մուծումների ճանապարհով ձեռք են բերում ավտոտրանսպորտային միջոցներ: Հարկի վճարումը կատարվում է ավտոտրանսպորտային միջոցների գրանցման վայրում, վերածակերպման ժամանակ: Դրա չափը սահմանված է վաճառքի գնի հանդեպ տոկոսային դրույքով (առանց ԱԱՀ-ի և ակցիզների)՝ բեռնատար ավտոմեքենաների, պիկապների, մարդատար ֆուրգոնների, ավտոբուսների, հատուկ և մարդատար ավտոմոբիլների համար՝ 20 տոկոս, կցասայլերի և կիսակցասայլերի համար՝ 10 տոկոս:

Գրանցումը և վերածակերպումը կարող է կատարվել միայն ավտոտրանսպորտային միջոցների ձեռքբերման հարկի վճարման մասին հանձնարարագրի կամ անդորրագրի ներկայացման դեպքում:

Հաշվապահական հաշվառման մեջ հարկի հաշվարկումը արտացոլվում է.

Դտ հաշիվ 08. «Կապիտալ ներդրումներ»

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»,
ներառելով ձեռք բերված օբյեկտի սկզբնական արժեքի մեջ՝

Դտ հաշիվ 01. «Հիմնական միջոցներ»

Կտ հաշիվ 08. «Կապիտալ ներդրումներ»,

մաշվածքի հաշվառման միջոցով ծախսերի փոխհատուցումը՝

Դտ հաշիվներ 20, 25, 26

Կտ հաշիվ 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք»,

պարտքի մարումը՝

Դտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»

Կտ հաշիվ 51. «Հաշվարկային հաշիվ»:

Ավտոմոբիլային ճանապարհներից օգտվելու հարկ, որի վճարողները ինքնուրույն հաշվեկշիռ և հաշվարկային հաշիվ ունեցող իրավաբանական անձինք են, ներառյալ ՌԴ տարածքում արտասահմանյան ինվեստիցիաներ ունեցող ձեռնարկությունները, մշտական ներկայացուցչությունների միջոցով ձեռնարկատիրական գործունեություն ծավալող միջազգային կազմակերպություններն ու միավորումները, արտասահմանյան իրավաբանական անձինք և այլ կազմակերպությունները:

Հարկը հաշվարկվում է յուրաքանչյուր առանձին գործունեության տեսակի գծով՝ ելնելով հետևյալ դրույքներից.

0,4 տոկոս՝ իրացված արտադրանքի, կատարված աշխատանքների և մատուցված ծառայությունների գումարից.

0,03 տոկոս՝ մթերող, առևտրական (այդ թվում՝ մեծածախ առևտրական կազմակերպությունները) և մատակարարող-վաճառող կազմակերպությունների շրջանառությունից: Հաշվապահական հաշվառման մեջ հարկի գումարը ներառվում է արտադրանքի, աշխատանքների, ծառայությունների ինքնարժեքի մեջ.

Դտ հաշիվներ 20, 25, 26, 46

Կտ հաշիվ 67. «Հաշվարկներ արտաբյուջետային վճարումների գծով»:

Հարկ տրանսպորտային միջոցների տերերից, որի վճարողներ են հանդիսանում տրանսպորտային միջոցներ ունեցող ձեռնարկությունները: Հարկը հաշվարկվում է շարժիչի հզորությունից, մեքենայի մակնիշից և շարժիչի հզորության յուրաքանչյուր միավորի համար տարեկան հարկի մեծությունից ելնելով:

Հարկը հաշվարկվում է տրանսպորտի միջոցների տերերից և արտացոլվում 26 և 44 հաշիվների դեբետում և 67 հաշվի «Հաշվարկներ տրանսպորտային միջոցների տերերի հարկի գծով» ենթահաշվի կրեդիտում:

Նորմավորվող մեծության համեմատությամբ աշխատանքի վճարման փաստացի ծախսերի գերազանցման հարկ: 1994 թվականից աշխատանքի վճարման ծախսերի շահութահարկից ազատված չափը հավասար է ՌԴ օրենսդրությամբ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի վեցապատիկին, հանված է հարկադրման բարձրացված դրույքի կիրառումը (50 տոկոս):

Հարկի մուծումը կատարվում է բոլոր վճարողների կողմից՝ անկախ գործունեության արդյունքների, շահույթի հարկման արտոնությունների առկայությունից:

Նորմավորվող մեծության համեմատությամբ, աշխատանքի վճարման փաստացի ծախսերի գերազանցման հարկից ազատվում են՝ գյուղացիական, ֆերմերային տնտեսությունները, կոլտնտեսությունները, սովխոզները և այլ գյուղատնտեսական ձեռնարկությունները այն դեպքում, երբ սեփական արտադրության գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման հասույթը գերազանցում է արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացման հասույթի ընդհանուր գումարի 70 տոկոսը:

Մասսայական տեղեկատվության միջոցների արտադրանքի արտադրության նյութատեխնիկական սպասարկում իրականացնող հրատարակչական և այլ հիմնարկներում (ՌԴ «Ձանգվածային տեղեկատվության միջոցների մասին» օրենքի 2-րդ հոդված), գիտության, գրականու-

թյան, արվեստի ստեղծագործությունների հրատարակման պայմանագրերով վճարվող հոնորարների ծախսերի գումարը չի ներառվում «Աշխատանքի վճարման գծով ծախսեր» տարրի կազմի մեջ, այլ հաշվառվում է «Այլ ծախսեր» տարրով: Այսպիսի կարգը գործում է 08.04.93 թ-ից՝ համաձայն հրատարակչական գործունեության գծով արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքում ներառվող ծախսերի կազմի ճյուղային առանձնահատկությունների: Նախկինում հեղինակային հոնորարները արտացոլվում էին «Աշխատանքի վճարման գծով ծախսեր» տարրով:

ՉԼՈՒՄ 15 ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

15.1. ՀԱՇՎԱՊԱՀՎԿԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՆՐԱ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԱԶՄԸ

Հաշվետվությունը ձեռնարկության, ընկերության աշխատանքի արդյունքների և պայմանների մասին տեղեկությունների ամբողջությունն է, որը ներկայացվում է տնտեսավարությամբ զբաղվող համապատասխան սուբյեկտներին ձեռնարկության գործունեության վերլուծության, վերահսկման և կառավարման նպատակով: Հաշվետու տեղեկատվությունը պարունակում է արտադրանքի, աշխատանքների և ծառայությունների իրացման, դրանց արտադրության ծախսերի, տնտեսական միջոցների վիճակի և դրանց կազմավորման աղբյուրների, աշխատանքի ֆինանսական արդյունքների մասին տեղեկություններ:

Հաշվետվության հիմնական խնդիրն է՝ գործունեության հետագա աճի և կատարելագործման, արտադրանքի որակի բարձրացման ու տեսականու փոփոխման, «նուր-հաուի» և այլ մշակումների շնորհիվ շուկայում կայունության հասնելու ռեզերվների բացահայտումը: Հաշվետվության տվյալներով, ղեկավարը հաշիվ է տալիս աշխատանքային կուլեկտիվին, հիմնադիրներին և կառավարման ու վերահսկողության այլ կառուցվածքներին (բանկեր, ֆինանսական ու հարկային մարմիններ):

Նախ նշենք, որ ձեռնարկությունները (բացառությամբ՝ արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկությունների) պարտադիր կարգով ներկայացնում են եռամսյակային և տարեկան հաշվետվություն հետևյալ հասցեներով.

- սեփականատերերին (ունեցվածքը տնօրինելու լիազորված մարմիններին, մասնակիցներին, հիմնադիրներին)՝ հիմնադիր փաստաթղթերին համապատասխան,
- պետական հարկային տեսչությանը (մեկ օրինակ),
- այլ պետական մարմինների, որոնք ՌԴ գործող օրենսդրությանը համապատասխան պարտավոր են ստուգել ձեռնարկության գործունեության առանձին կողմերը և ստանալ համապատասխան հաշվետվություն:

ՌԴ-ում հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին Կանոնադրության ու դրանում կատարված փոփոխությունների և լրացումների համաձայն.

1. Բոլոր ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների համար հաշվետու տարի է համարվում հունվարի 1-ից մինչև դեկտեմբերի 31-ը ընկած ժամանակահատվածը:

2. Նոր ստեղծվող ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների համար առաջին հաշվետու տարի է համարվում իրավաբանական անձի կարգավիճակ ստանալու օրվանից մինչև դեկտեմբերի 31-ը ընկած ժամանակահատվածը: Հոկտեմբերի 1-ից հետո ստեղծված նոր ձեռնարկություններին (սակայն ոչ լուծարված /վերակազմված/ ձեռնարկությունների և նրա կառուցվածքային ստորաբաժանումների բազայի վրա) թույլատրվում է հաշվետու տարի համարել իրավաբանական անձի իրավունք ստանալու օրվանից մինչև հաջորդ տարվա դեկտեմբերի 31-ը ընկած ժամանակաշրջանը:

3. Ձեռնարկությունը (բացառությամբ՝ արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկությունների) 1993 թ. հուլիսի 1-ից ներկայացնում է.

- տարեկան հաշվապահական հաշվետվություն՝ հաշվետու տարվան հաջորդող տարվա ապրիլի 1-ից ոչ ուշ,

- եռամսյակային հաշվապահական հաշվետվություն՝ հաշվետու ժամանակաշրջանը լրանալուց հետո 30 օրից ոչ ուշ:

4. Արտասահմանյան ներդրումներով ձեռնարկությունը ներկայացնում է տարեկան հաշվապահական հաշվետվություն՝ հաշվետու տարվան հաջորդող տարվա մարտի 15-ին:

Հաշվետվությունը ստորագրվում է ձեռնարկության ղեկավարի և գլխավոր հաշվապահի կողմից, իսկ եթե հաշվառումը ձեռնարկությունում իրականացվում է պայմանագրային հիմունքներով՝ մասնագիտացված կազմակերպության կամ մասնագետի կողմից, ապա այն ստորագրվում է հաշվառումը վարող անձի կողմից:

Հիշեցնենք, որ ձեռնարկության տարեկան հաշվապահական հաշվետվությունը տնտեսական գործունեության արդյունքների, ունեցվածքային և ֆինանսական դրության վերաբերյալ ենթակա է հրապարակման շահագրգիռ մարմինների (բորսաների, գնորդների, մատակարարների և այլնի) համար: Հրապարակվող հաշվետվության արժանահավատությունը հաստատվում է անկախ աուդիտորական կազմակերպության կողմից:

Ձեռնարկության տարեկան հաշվապահական հաշվետվությունը, մինչև համապատասխան մարմիններին ներկայացնելը քննարկվում և հաստատվում է հիմնադիր փաստաթղթերով սահմանված կարգով:

ՌԴ ֆինանսների նախարարության կողմից հաստատված են տարեկան հաշվետվության հետևյալ ձևերը՝ թիվ 1.«Ձեռնարկության հաշվեկշիռ», թիվ 2.«Հաշվետվություն ֆինանսական արդյունքների և դրանց օգտագործման մասին», թիվ 5.«Ձեռնարկության հաշվեկշիռի հավելված», որը կազմված է ինը բաժիններից. 1.«Ֆոնդերի շարժը», 2.«Փոխառու միջոցների շարժը», 3.«Դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքը», 4.«Ոչ նյութական ակտիվների կազմը տարեվերջին», 5.«Հիմ-

նական միջոցների առկայությունն ու շարժը», 6.«Ֆինանսական ներդրումներ», 7.«Աոցիալական ցուցանիշներ», 8.«Տեղեկանք կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման և այլ ֆինանսական ներդրումների միջոցների շարժի մասին», 9.«Տեղեկանք արտահաշվեկշռային հաշիվներում հաշվառվող արժեքների առկայության մասին»:

Ստորև ներկայացված հաշվեկշիռը մտնում է ինչպես եռամսյակային, այնպես էլ տարեկան հաշվետվության կազմի մեջ: Դա, այսպես կոչված՝ «նետտո» («զուտ») հաշվեկշիռն է, որը թույլ է տալիս շահագրգիռ մարմիններին տեղեկացնել ձեռնարկության զուտ արժեքի մասին, քանի որ ունեցվածքի արժեքը մտնում է հաշվեկշռի հանրագումարի մեջ՝ առանց հիմնական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների, ՓԱԱ-ի և այլնի մաշվածքի, իսկ շահույթի գումարը մտցվում է հանրագումարի մեջ միայն հաշվետու ժամանակաշրջանում՝ դրա չբաշխված մեծության չափով: Հասկանալի է, որ ձեռնարկության տնտեսական գործունեության վերլուծության նպատակով հաշվեկշռում պահպանվել են հետևյալ ցուցանիշները՝ սկզբնական արժեքը և մաշվածքը, ստացված և օգտագործված շահույթը, սակայն հաշվեկշռում դրանց դասավորությունը փոխվել է: Դրանք գրանցվում են միաժամանակ կամ ակտիվում, կամ պասիվում, այսինքն այն ցուցանիշի հետ, որին վերաբերում են:

15.2. ԳՈՒՅԵԱԳՐՈՒՄ

Գույքագրումը որոշակի պահին միջոցների ու դրանց աղբյուրների փաստացի առկայության, փաստացի կատարված ծախսերի սահմանումն է գույքագրվող օբյեկտի բնեղեն վերահաշվարկի, այսինքն՝ մնացորդների դուրս բերման կամ հաշվային գրանցումների ստուգման ճանապարհով:

Գույքագրման միջոցով ստուգում են ընթացիկ հաշվառման տվյալների ճշտությունը և հայտնաբերում հաշվառման մեջ թույլ տրված սխալները. հաշվառում են հաշվի չառնված տնտեսական գործառնությունները, վերահսկում են նյութական պատասխանատու անձանց մոտ գրանցված այս կամ այն տնտեսական միջոցների պահպանվածությունը:

Այսպես, ՌԴ հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության մասին կանոնադրության մեջ, որը հաստատվել է 20.03.92 թ. թիվ 10 որոշմամբ, նշված է, որ հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության տվյալների արժանահավատության ապահովման նպատակով ձեռնարկությունները, հիմնարկությունները անց են կացնում գույքի և ֆինանսական պարտավորությունների գույքագրում:

Գույքագրումները լինում են լրիվ՝ ձեռնարկության բոլոր ռեսուրսներն ընդգրկող և մասնակի՝ տնտեսական միջոցների միայն որոշակի խումբ ընդգրկող, օրինակ՝ նյութերը մեկ պահեստում:

Գույքագրումները կարող են լինել պլանային և արտապլանային:

Գույքագրումների քանակը հաշվետու տարում, դրանց անցկացման ամսաթվերը, դրանց ընթացքում ստուգվող գույքի և պարտավորությունների ցանկը սահմանվում են ձեռնարկության կողմից, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ գույքագրումը պարտադիր է, այն է.

- ձեռնարկության, կազմակերպության ունեցվածքը վարձակալությամբ տալու, հետգնման, վաճառքի դեպքում, ինչպես նաև պետական կամ տեղական իշխանության ենթակայության ձեռնարկությունը բաժնետիրական ընկերության կամ ընկերակցության վերակազմավորելու ժամանակ,
- տարեկան հաշվապահական հաշվետվությունը կազմելուց առաջ, բացառությամբ այն ունեցվածքի, որի գույքագրումը կատարվել է հաշվետու տարվա հոկտեմբերի 1-ից ոչ շուտ: Շենքերի, կառույցների և հիմնական միջոցների այլ անշարժ օբյեկտների գույքագրումը կարող է կատարվել երկու-երեք տարին մեկ, իսկ գրադարանային ֆոնդերինը՝ հինգ տարին մեկ անգամ: Ծայր հյուսիսում գտնվող շրջաններում և դրանց հավասարեցված վայրերում ապրանքների, հումքի և նյութերի գույքագրումը կարող է կատարվել դրանց ամենափոքր մնացորդների ժամանակաշրջանում,
- նյութական պատասխանատու անձանց փոխվելու ժամանակ (գործերի ընդունման-հանձնման օրվա դրությամբ),
- հափշտակությունների կամ չարաշահումների, ինչպես նաև արժեքների փչացման փաստերի բացահայտման ժամանակ, հրդեհի կամ տարերային աղետների դեպքում:

Գույքագրման և այլ ստուգումների ժամանակ գույքի փաստացի առկայության և հաշվապահական հաշվառման տվյալների միջև բացահայտված տարբերությունները կարգավորվում են հետևյալ ձևով.

- հիմնական միջոցների, նյութական արժեքների, դրամական միջոցների և այլ ունեցվածքի գծով հայտնաբերված ավելցուկը ենթակա է մուտքագրման և ուղղվում է ֆինանսական արդյունքների կամ ֆինանսավորման (ֆոնդերի) ավելացմանը՝ դրա առաջացման պատճառների և մեղավորների հետագա որոշմամբ,
- օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հաստատված նորմաների սահմաններում արժեքների կորուստը դուրս է գրվում ձեռնարկության ղեկավարի կարգադրությամբ, համապատասխանաբար՝ արտադրության, շրջանառության ծախսերին կամ ֆինանսավորման (ֆոնդերի) պակասեցմանը. կորստի նորմաները կարող են

կիրառվել միայն փաստացի պակասորդների բացահայտման դեպքում, իսկ նորմաների բացակայության դեպքում կորուստը դիտվում է որպես գերնորմատիվային պակասորդ,

- բնական կորստի նորմաները գերազանցող նյութական արժեքների, դրամական միջոցների և այլ ունեցվածքի պակասորդները, ինչպես նաև փչացումը վերագրվում են նյութական պատասխանատու անձանց: Այն դեպքում, երբ մեղավորները պարզված չեն կամ նրանցից զանձունը մերժված է դատարանի կողմից, պակասորդներից և փչացումներից կորուստները դուրս են գրվում արտադրության շրջանառության ծախսերին կամ ֆինանսավորման (ֆոնդերի) պակասեցմանը:

Քննարկենք դեբիտորների և կրեդիտորների հետ հաշվարկների գույքագրման կատարման կարգը:

Դեբիտորների և կրեդիտորների հետ հաշվարկների գույքագրումը կայանում է համապատասխան ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների և առանձին անձանց հետ հաշվարկների փոխադարձ ստուգման մեջ: Ձեռնարկության հաշվապահական հաշվառման տվյալներով այս կամ այն դեբիտորի պարտքի գումարների գրանցումները համեմատվում են պարտքերի գումարների գրանցումների հետ՝ դեբիտոր և կրեդիտոր ձեռնարկությունների հաշվապահական հաշվառման տվյալներով:

Այն ձեռնարկություններում, որոնք հաշվառում են իրացումը աշխատանքների հանձնման և առաքման պահից, դեբիտորական պարտքի գույքագրման մեջ հատուկ տեղ են գրավում արտադրանքի, աշխատանքների ու ծառայությունների դիմաց ժամկետանց վճարումները:

Տվյալ դեպքում կասկածելի պարտքերի պահուստաֆոնդը ստեղծվում է այն վճարման փաստաթղթերի լրիվ գումարի չափով, որոնց գծով լրացել է պայմանագրով սահմանված վճարման ժամկետը:

Հաշվարկների ստուգումը կատարվում է կամ նամակ ուղարկելու, կամ հաշվապահության աշխատողին դեբիտոր համարվող ձեռնարկություն գործուղելու ճանապարհով: Այն դեպքում, երբ հաշվային աշխատողը անձամբ է մեկնում հաշվարկները ստուգելու, ստուգումը վերջացնելուց հետո կազմում է ակտ:

Համեմատության ժամանակ կարող է պարզվել, որ պարտքը դարձել է անիրական՝ ձեռնարկությունները լուծարվել են և իրավահաջորդները հայտնի չեն, անցել է հայցային վաղեմության ժամկետը, դեբիտորը չի ճանաչում պարտքը և այլն: Այսպիսի դեպքերում ձեռնարկության հաշվապահությունում կազմվում են անհուսալի դեբիտորական պարտքերի ցուցակներ: Ցուցակներում յուրաքանչյուր դեբիտորի և կրեդիտորի դիմաց նշվում է պարտքը անիրական ճանաչելու պատճառը:

Նշված ցուցակները ներկայացվում են կենտրոնական գույքագրման հանձնաժողովի քննարկմանը: Հանձնաժողովի եզրակացությունից հետո, ձեռնարկության ղեկավարի կարգադրությամբ, հայցային վաղեմության ժամկետը լրացած պարտքերը, ինչպես նաև դատարանի կողմից որոշված, սակայն պարտատիրոջ անվճարունակության պատճառով չգանձված պարտքերը դուրս են գրվում կասկածելի պարտքերի պահուստաֆոնդի (այլ պարտքեր) հաշվին:

Դեբիտորական պարտքերը դուրս են գրվում թիվ 7 տեղեկագրով և թիվ 8 օրագիր-օրոգերով, դեբիտորների հաշիվների կրեդիտով, որոնցով հաշվառված է եղել պարտքը՝ թիվ 80, 82 հաշիվների դեբետի թղթակցությամբ: Պարտատիրոջ անվճարունակության պատճառով վնասներով պարտքերի դուրս գրումը չի համարվում պարտքի վերացում: Այն ենթակա է արտահաշվեկշռային հաշվառման՝ հինգ տարվա ընթացքում:

Դուրս գրվող չպահանջված կրեդիտորական պարտքը հաշվեգրվում է ձեռնարկության օգուտներին:

Ձեռնարկությունում տնտեսական միջոցների գույքագրման ժամանակամիջոցում ստեղծվում է կենտրոնական գույքագրման հանձնաժողով, որը մշակում է գույքագրման պլանը:

Գույքագրման արդյունքները քննարկվում են գույքագրման հանձնաժողովի կողմից, որը որոշում է, թե ում հաշվին պետք է վերագրվեն պակասորդները կամ ինչպես պետք է մուտքագրվեն ավելցուկները: Հանձնաժողովի որոշումները արձանագրվում են: Արձանագրությունները, կախված պակասորդների մեծությունից և բնույթից, հաստատվում են ձեռնարկության ղեկավարի կամ վերադաս կազմակերպության կողմից՝ ձեռնարկության ղեկավարության միջնորդությամբ: Հաստատված արձանագրությունների հիման վրա հաշվապահությունը կատարում է գրանցումներ ըստ հաշիվների, այդպիսով համապատասխանեցնելով գույքագրման և ընթացիկ հաշվառման տվյալները (տես՝ հավելված 2):

15.3. ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Եռամսյակային կամ տարեկան հաշվետվությունների ժամանակին կազմումը ապահովելու համար սահմանում են հաշվապահության բոլոր ստորաբաժանումների աշխատանքի ամփոփ գրաֆիկ՝ նշելով աշխատանքների կատարման ժամկետը: Հաշվառման աշխատանքները ձեռքով կատարելու դեպքում, գրաֆիկով սահմանված ժամկետներում ամփոփում են օրագիր-օրոգերների հանրագումարները, անհրաժեշտության դեպքում գումարները մեկ ռեգիստրից անց են կացնում մյուսների մեջ և կատարում են հանդիպակաց թղթակցող հաշիվների փոխադարձ համե-

մատում: Այսպես վերջին, օրագրա-օրոգերային ձևի հաշվային ռեգիստրներում գումարների փոխանցման և դրանց փակման աշխատանքների խաջորդականությունը հետևյալն է.

- վերծանման թերթիկներից դեբետային և կրեդիտային շրջանառությունները անց են կացնում օրագիր-օրոգերների և տեղեկագրի մեջ՝ կատարելով համապատասխան նշումներ վերծանման թերթիկներում և օրագիր-օրոգերներում,
- թիվ 1 տեղեկագրից 50. «Դրամարկը» հաշվի դեբետով և թիվ 2 տեղեկագրից 51. «Հաշվարկային հաշիվ» հաշվի դեբետով հանրագումարները փոխադրում են թիվ 3,10/1, 13 օրագիր-օրոգերների մեջ,
- հաշվարկում են անալիտիկ հաշվառման թիվ 7,12,14,15,16,17 և այլ տեղեկագրերի հանրագումարները, որից հետո հանրագումարային տվյալները արտացոլում են համապատասխան օրագիր-օրոգերներում,
- հաշվարկում են հաշիվների կրեդիտային շրջանառությունների հանրագումարները օրագիր-օրոգերներում:

Եթե օրագիր-օրոգերները պարունակում են անալիտիկ տվյալներ հաշիվների գծով, ապա կատարում են հաշվարկներ և որոշում մնացորդը հաջորդ ամսին, համեմատում են թղթակցող հաշիվներով փոխկապակցված տարբեր ռեգիստրների հանրագումարները: Օրինակ. թիվ 1 օրագիր-օրոգերում այն սյունակի հանրագումարը, որը արտացոլում է 51 հաշվի դեբետի և 50 հաշվի կրեդիտի թղթակցությունը, պետք է համեմատվի թիվ 2 տեղեկագրի մյուս հաշիվների թղթակցությունը արտացոլող սյունակի հանրագումարի հետ: Ցուցանիշների այդպիսի համեմատումը կիրառվում է բոլոր օրագիր-օրոգերների գծով: Այնուհետև, օրագիր-օրոգերներից Գլխավոր գրքի մեջ գրանցում են մեկ կամ մի քանի հաշիվների կրեդիտի գծով շրջանառությունը և դրա հետ թղթակցող բոլոր հաշիվների դեբետի գումարները: Դրանից հետո, ըստ յուրաքանչյուր սինթետիկ հաշվի, հաշվարկում են շրջանառությունները դեբետի գծով և որոշում մնացորդները հաջորդ ամսվա 1-ի դրությամբ: Գլխավոր գրքում գրանցումները կատարվում են միայն օրագիր-օրոգերներից:

Գլխավոր գրքում գրանցումները կատարելուց հետո օրագիր-օրոգերում կատարվում է նշում՝ «շրջանառությունների գումարները արտացոլված են», դրվում են ամսաթիվը, կատարողի և գլխավոր հաշվապահի ստորագրությունները:

Գլխավոր գրքում, ըստ հաշիվների մնացորդները որոշելուց հետո, դրանք համեմատում են անալիտիկ տվյալների հետ, կազմում են հաշվեկշիռը և մյուս հաշվետու արյուսակները՝ օրագիր-օրոգերային ձևի ռեգիստրների տվյալներով:

Հաշիվ 60. «Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ»

Ամիս	Դեբետային շրջանառությունը հաշիվների կրեդիտից					Ընդամենը		Մնացորդ	
	51 (թիվ 2 օրագիր-օրոճեր)	55 (թիվ 3 օրագիր-օրոճեր)	61 (թիվ 8 օրագիր-օրոճեր)	և այլն	դեբետով	կրեդիտով	դեբետ	կրեդիտ	
	362302,40	15896	1000		379198,40	433629,00		45400,00 99830,60	
Հունվար									
Փետրվար									
Նոյեմբեր									
Դեկտեմբեր									

Հաշիվ 29. «Արտադրական խտտան»

Ամիս	Դեբետային շրջանառությունը հաշիվների կրեդիտից (թիվ 10 օրագիր-օրոճեր)					Ընդամենը		Մնացորդ	
	60	200	28	12	272	60	82	714	714
	60	200	28	12	272	60	82	714	714
Հունվար									
Փետրվար									
Նոյեմբեր									
Դեկտեմբեր									

Հաշվեկշիռը հաշվապահական հաշվետվության համակարգում գրավում է կենտրոնական տեղը: Տարեկան հաշվետվության կազմում այն ենթարկվել է մեծ փոփոխությունների, քանի որ մոտեցվել է միջազգային ստանդարտներին և կողմնորոշված է դեպի շուկայական հարաբերությունները: Հաշվեկշռի ակտիվի ու պասիվի հոդվածների բովանդակությունը թույլ է տալիս օգտագործել այն ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին մարմիններին (բաժնետերեր, հիմնադիրներ, մատակարարներ, կրեդիտորներ, բանկեր և այլն): Վերջիններիս անհրաժեշտ են տեղեկություններ ձեռնարկության աշխատանքի ֆինանսական արդյունքների, նրա ֆինանսական կայունության, կրեդիտորական պարտքերի ծավալների, բանկի վարկերի ու փոխառությունների գծով պարտքերի վերաբերյալ:

Ձեռնարկության ներսում հաշվապահական հաշվեկշռային տեղեկատվությունը լայնորեն օգտագործվում է տնտեսական գործունեության վերլուծության, ծախսերի ու կորուստների կրճատման, ռեզերվների որոնման, ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացող շահույթի հաշվին վճարվող տուգանքների, տուժանքների պատճառների վերացման համար: Մեծ է նրա դերը պլանային և նորմատիվային ցուցանիշների հետ համեմատման ժամանակ, որոնք հաշվեկշռում բացակայում են որպես առևտրային գաղտնիք: Վերլուծության համար մեծ տեղեկատվություն են պարունակում թիվ 2 և 5 ձևերը:

Տարեկան հաշվետվությանը կցվում է բացատրագիր՝ ձեռնարկության ղեկավարի հաշվետու զեկուցումը գործունեության ուղղությունների մասին: Վերջինս ձեռնարկության անալիտիկ կարևորագույն փաստաթղթերից մեկն է: Դրա մեջ բացահայտվում են հիմնական ցուցանիշների թողարկված արտադրանքի քանակի, տեսականու, որակի, իրացման ծավալի, շահույթի գումարի, ինքնարժեքի իջեցման, աշխատանքի արտադրողականության, շահութաբերության բարձրացման և այլնի վրա ազդող հիմնական գործոնները: Բացատրագրի բովանդակությունը պայմանավորված է արտադրության կազմակերպման և տեխնոլոգիայի առանձնահատկություններով:

Հարկ է նշել, որ «հաշվեկշռի ռեֆորմացիա» (նրա սահմանված կազմում) հասկացությունը վերանում է, քանի որ շահույթը և դրա օգտագործումը չնայած հաշվառվում են տարբեր հաշիվներում, սակայն հաշվեկշռի մեջ արտացոլվում են պասիվի միևնույն բաժնում և հանրագումարի մեջ չեն մտնում: Ռեֆորմացիա կարելի է անվանել միայն այդ հոդվածների հետագա դուրս բերումը հաշվեկշռից՝ տարեկան շրջանառությունների գումարներով, քանի որ այդ տողերը կպարունակեն ան-

հրաժեշտ տեղեկություններ տարեսկզբից շրջանառությունների նոր գումարների մասին:

Հաշվապահական հաշվառման հաշիվներում տարեսկզբի դրությամբ կատարվում են գրառումներ 81. «Շահույթի օգտագործում» և 80. «Շահույթ և վնաս» հաշիվների փակման գծով.

- 81 հաշվի հաշվետու տարվա դեբետի շրջանառության գումարով
Դտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»
Կտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում»,
- Շահույթի չօգտագործված գումարով.
Դտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»
Կտ հաշիվ 87. «Զբաղիված շահույթ»:

Հաջորդ հաշվետվություններում և հաշվեկշիռներում վերջին գումարը գրանցվում է «նախորդ տարիների չբաշխված շահույթ» հոդվածով: Բայց, կապված տարվա ընթացքում շահույթից կանխավճարային վճարումների փոխանցման հետ, կարող է առաջանալ բյուջեի պարտք ձեռնարկությանը, ինչպես նաև շահույթի օգտագործման գերազանցում, որը ուղղված է հատուկ նշանակման ֆոնդերին կամ պահուստաֆոնդին:

Օրինակ. Չեռնարկությունը երեք եռամսյակի ընթացքում ստացել է շահույթ 300 հազ. ռուբ. գումարով (դեբետ հաշիվ 46. «Արտադրանքի /աշխատանքների, ծառայությունների/ իրացում», կրեդիտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»): Արդյունքում կատարվել են հատկացումներ շահույթից բյուջեին՝ 32% (96 հազ. ռուբ.), պահուստաֆոնդին՝ 10% (30 հազ. ռուբ.), մնացած գումարը՝ 174 հազ. ռուբ., օգտագործվել է հատուկ նշանակման ֆոնդերի գոյացման համար:

4-րդ եռամսյակում ձեռնարկությունը ստացել է 100 հազ. ռուբ. չափով վնաս (դեբետ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս», կրեդիտ հաշիվ 46. «Արտադրանքի /աշխատանքների, ծառայությունների/ իրացում»): Այսպիսով, բյուջեին վճարումները և բոլոր այլ փոխանցումները պետք է կատարվեն ելնելով 200 հազ. ռուբ. շահույթի գումարից:

Հաշվապահական հաշվառման մեջ նշված գործառնությունները կարող են արտացոլվել հետևյալ կերպ՝ կիրառելով կարմիր ստորնոյով գրանցումներ.

1. Երեք եռամսյակի հանրագումարներով
ա) Դտ հաշիվ 81	96000 ռուբ.	բ) Դտ հաշիվ 68	96000 ռուբ.
Կտ հաշիվ 68		Կտ հաշիվ 51	
զ) Դտ հաշիվ 81	204000 ռուբ.		
Կտ հաշիվ 86, 88			

2. Ըստ տարեկան հանրագումարի՝
ա) Դտ հաշիվ 81	32000 ռուբ.	(96000 - 64000)
Կտ հաշիվ 68		
զ) Դտ հաշիվ 81	68000 ռուբ.	(204000 - 136000):
Կտ հաշիվ 86, 88		

Յուրակ 81 հաշիվը փակվում է 200 հազ. ռուբի գումարով:

Դտ հաշիվ 80. «Շահույթ և վնաս»

200000 ռուբ.

Կտ հաշիվ 81. «Շահույթի օգտագործում»

Ստորև բերվում են ձեռնարկության տարեկան հաշվետվության ձևերը:

Հաստատված է ՌԴ
ֆինանսների նախարարության կողմից
տարեկան հաշվապահական
հաշվետվության համար

**ՁԵՆԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՀՎՇԿԵԿՇԻՈՒ
առ 01 հունվարի 199 թ.**

Չեռնարկություն, կազմակերպություն ճյուղը (գործունեության տեսակը) Պենտական ունեցվածքի կառավարման մարմին Չափի միավորը հազ. ռուբի	<u>Հաստոցագրով</u> <u>Սեբեմաշինություն</u>	Ձև 1 Ամսաթիվ ըստ ՏՄՃԳ ըստ ժՏՃՃԳ ըստ ԱՄՃԳ Հսկիչ գումար	Կողեր
			0710001

Հասցե. 101001 ք. Մոսկվա

Ուղարկման ամսաթիվ	
Ստացման ամսաթիվ	
Ներկայացման ժամկետը	

ԱՎՏԻՎ	Տողի կողը	Տարեկիզբ	Տարեվերջ
1	2	3	4
1. Հիմնական միջոցներ և այլ արտաշրջանառու ակտիվներ			
Ոչ նյութական ակտիվներ.			
սկզբնական արժեքը* (04)	010	-	-
մաշվածքը* (05)	011	-	-
մնացորդային արժեքը	012	-	-
Հիմնական միջոցներ.			
սկզբնական (վերականգնման) արժեքը* (0103)	020	1737	2166
մաշվածքը* (02)	021	600	862
մնացորդային արժեքը	022	1137	1304
Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ (07)	030	-	-
Անավարտ կապիտալ ներդրումներ (08)	040	-	-
Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ (06)	050	-	-
Հաշվարկներ հիմնադրների հետ (75)	060	-	-
Այլ արտաշրջանառու ակտիվներ	070	-	-
Ընդամենը 1-ին բաժնով	080	1137	1304
2. Պաշարներ և ծախսեր			
Արտադրական պաշարներ (10,15)	100	370	423
Աճեցվող և բուլոլ կենդանիներ (11)	110	-	-
Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ.			
սկզբնական արժեքը* (12)	120	100	71
մաշվածքը* (13)	121	20	22
մնացորդային արժեքը	122	80	49
Անավարտ արտադրություն (20, 21, 23, 29, 30, 44)	130	50	57
Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր (31)	140	30	50
Պատրաստի արտադրանք (40)	150	70	74
Ապրանքներ (41)	162	-	-
Հեռք բերված արժեքներին վերաբերող ԱԱՀ (19)	175	-	-
Այլ պաշարներ և ծախսեր	176	-	-
Ընդամենը 2-րդ բաժնով	180	600	653
3. Դրամական միջոցներ, հաշվարկներ և այլ ակտիվներ			
Ապրանքներ առաքված (45)	199	-	-
Հաշվարկներ դեբիտորների հետ.			
ապրանքների, աշխ., ծառ. համար (62, 76)	200	80	92
ստացված մուրհակների գծով (62)	210	-	-
դուստր ձեռնարկությունների հետ (78)	220	-	-
բյուջեի հետ (68)	230	-	-
անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով (73)	240	-	-
այլ դեբիտորների հետ	250	-	-
Մատակարար. և կապալառուներին տրված կանխավճարներ (61)	260	5	2
Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ (58)	270	-	-
Դրամական միջոցներ.			
դրամարկ (50)	280	-	-
հաշվարկային հաշիվ (51)	290	80	184
արժուբային հաշիվ (52)	300	-	-
այլ դրամական միջոցներ (55, 56, 57)	310	25	12
Այլ շրջանառու ակտիվներ	320	-	-
Ընդամենը 3-րդ բաժնով	330	200	278
Վնասներ.			
նախորդ տարիների (87)	340	-	-
հաշվետու տարվա	350	-	-
ՀԱՇՎԵ ԿՇԻՈ (080, 180, 330, 340 և 350 տողերի գումարը)	360	1937	2247

Պ Ա Ս Ի Վ	Տողի կողը	Տարեկիզբ	Տարեվերջ
1	2	3	4
1. Սեփական միջոցների աղբյուրներ			
Կանոնադրական կապիտալ (85)	400	1600	1600
Լրացուցիչ կապիտալ (85)	401	-	-
Պահուստային կապիտալ (86)	402	-	16
Պահուստաֆոնդեր (86)	410	-	16
Կուտակման ֆոնդեր (88)	420	15	201
Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր (96)	430	-	-
Վարձակալական պարտավորություններ (97)	440	-	-
Հաշվարկներ հիմնադրների հետ (75)	450	-	-
Նախորդ տարիների չբաշխված շահույթ (87)	460	50	-
Շահույթ.			
հաշվետու տարվա* (80)	470	X	707
օգտագործվել է* (81)	471	X	700
հաշվետու տարվա չբաշխված շահույթ	472	X	7
Ընդամենը 1-ին բաժնով	480	70	1860
2. Հաշվարկներ և այլ պասիվներ			
Բանկերի երկարաժամկետ վարկեր (92)	500	-	-
Երկարաժամկետ փոխառություններ (95)	510	-	-
Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր (90)	600	81	80
Բանկերի վարկեր աշխատողների համար (93)	610	-	-
Կարճաժամկետ փոխառություններ (94)	620	-	-
Հաշվարկներ կրեդիտորների հետ.			
ապրանքների, աշխ., ծառ. համար (60)	630	70	100
տրված մուրհակների գծով (60)	640	-	-
աշխատանքի վճարման գծով (70)	650	60	70
սոց. ապահովագրության և ապահովության գծով (69)	660	6	8
գույքային և անձնական ապահովագրության գծով (65)	670	-	-
դուստր ձեռնարկությունների հետ (78)	680	-	-
արտաբյուջետային վճարումների գծով (67)	690	-	-
բյուջեի հետ (68)	700	20	102
այլ կրեդիտորների հետ	710	4	4
Գնորդներից և պատվիրատուներից ստացված կանխավճարներ (64)	720	-	-
Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ (83)	730	-	-
Սպառման ֆոնդեր (88)	735	4	36
Ստացիկա ծախ. և վճարումների պահուստաֆոնդեր (89)	740	26	23
Կասկածելի պարտքերի գծով պահուստաֆոնդեր (82)	750	-	-
Այլ կարճաժամկետ պասիվներ	760	-	-
Ընդամենը 2-րդ բաժնով	770	267	387
ՀԱՇՎԵ ԿՇԻՈ (480, 770 տողերի գումարը)	780	1937	2247

* Այս տողերով տվյալները չեն մտնում հաշվեկշռի հանրագումարի մեջ:

Ղեկավար

Գլխավոր հաշվապահ

Հաստատված է ՌԴ ֆինանսների
նախարարության կողմից
տարեկան հաշվետվության համար

Հաշվետվության ֆինանսական արդյունքների և դրանց
օգտագործման մասին

Հունվարի 1-ից մինչև 199 թ. հունվարի 1
Չեռնարկություն, կազմակերպություն
Նյուդը (գործունեության տեսակը)
Պետական ունեցվածքի կառավարման
մարմին
Չափի միավորը՝ հազ. ռուբլի

Հաստոցագործ.
Սեբենաշինություն

	Կողեր
Ձև 2	0710002
Ամսաթիվ	
ըստ ՏՄԵԴ	
ըստ ժՏԵԵԴ	
ըստ ԱՄԵԴ	
Հսկիչ գումար	

I. Ֆինանսական արդյունքներ

Ցուցանիշի անվանումը	Տողի կոդը	Շահույթը	Վնասը (ծախսերը)
1	2	3	4
Արտադրանքի (աշխ., ծառ.) իրացումից ստացված հասույթը (համախառն եկամուտը)	010	4136,6	X
Ավելացված արժեքի հարկը	013	X	904
Ակցիզային հարկը	020	-	-
	030	-	-
Իրացված արտադրանքի արտադրության (աշխ., ծառ.) ծախսերը	040	X	2524
Իրացումից ստացված արդյունքը	050	708,6	-
Այլ իրացումից ստացված արդյունքը	060	-	-
Արտահրացման գործառնություններից ստացված եկամուտներ և ծախսեր, այդ թվում.	070	2	4
- արժեթղթերի գծով և համատեղ ձեռնարկությանը բաժնեմասնակցությունից	071	-	-
- օտարերկրյա արժույթով կատարված գործառնու- թյունների գծով կուրսային տարբերություններ	072	-	-
Ընդամենը շահույթ և վնաս	080	710,6	4
Հաշվեկշռային շահույթ կամ վնաս	090	706,6	-
Տեղեկանք. աշխատանքի վարձատրությանն ուղղված միջոցների՝ նորմատիվային մեծությանը գերազանցող գումարը	100	-	-

II. Շահույթի օգտագործումը

Ցուցանիշի անվանումը	Տողի կոդը	Հաշվետու ժամանա- կաշրջանի վերջին
1	2	3
Վճարումներ բյուջեին	200	226
Մասհանումներ պահուստաֆոնդին (ապահովա- գրական ֆոնդին)	210	46
Հատկացվել է՝		
Կուտակման ֆոնդին	220	186
Սպառման ֆոնդին	230	242
Բարեգործական նպատակներով	250	-
Այլ նպատակներով	260	-
Տեղեկանք.		
Վարձավճարը (առանց դրա կազմի մեջ մտնող ամորտիզացիոն մասհանումների)	270	-

III. Վճարումներ բյուջեին

Ցուցանիշի անվանումը	Տողի կոդը	Հասնում է ըստ հաշվարկի	Փաստացի վճարված է
1	2	3	4
Հարկ գույքից	300	10	9
Շահութահարկ	310	226	195
Վճար բնական ռեսուրսների օգտագործման և շրջակա միջավայրի աղտոտման համար	340*	-	-
Հողային հարկ (վճար հողի համար)	350	-	-
Ավելացված արժեքի հարկ	355	619	554
Ակցիզային հարկ	356	-	-
Արտերկրի մաքսային վճարներ	360	-	-
Ներմուծման մաքսային վճարներ	365	-	-
Եկամտահարկ	380	305	200
Այլ հարկեր	386	-	-
Տնտեսական պատժամիջոցներ	390	-	-

Շահութահարկի հաշվարկման ժամանակ հաշվի առնվող արտոնություններ

Հաստատված է ՌԴ ֆինանսների նախարարության կողմից տարեկան հաշվետվության համար

Ցուցանիշի անվանումը	Տողի կոդը	Հաշվետու ժամանակաշրջանի փաստացի գումարը
1	2	3
Արտադրական և ոչ արտադրական նշանակության կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորում բնապահպանական միջոցառումների անցկացման համար	500	-
Առողջապահության, ժողկրթության, մշակույթի, սպորտի, ծերանոցների և հաշմանդամների տների, մանկական, նախադպրոցական հիմնարկների, մանկական հանգստյան ճամբարների, բնակելի ֆոնդի օբյեկտների և հիմնարկների պահպանության համար (ծախսերի նորմատիվի սահմաններում, հաստատված ժող. դեպուտատների տեղական խորհուրդների կողմից) (531)	520	-
Բարեգործական նպատակների համար բնապահպանական, առողջարարական հիմնարկամերին, հասարակական կազմակերպություններին, հաշմանդամներին, կրոնական կազմակերպություններին (միավորումներին) և այլ նմանատիպ նպատակների համար	530	-
	540	-

* 072 տողում գրանցվում են կուրսային տարբերությունները, որպես արտարժույթների նկատմամբ ռուբլու կուրսերի տարբերություն հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջին օրվա և գործառնության կատարման (հաշվարկա-դրամական փաստաթղթերի դուրս գրման) օրվա դրությամբ կամ տվյալ հաշվետու ժամանակաշրջանի և նախորդ հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջին օրվա դրությամբ և նմանօրինակ այլ տարբերություններ:

260 տողում ցույց է տրվում ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացող շահույթի հաշվին իրականացվող բանկային վարկերի տոկոսների վճարումը, որոնք ստացվել են սեփական շրջանառու միջոցների պակասի լրացման (նշված վարկը նպատակային է և տրվում է բանկային հիմնարկության հետ կնքված հատուկ վարկային համաձայնագրով, ուր նախատեսվում են վարկի տրման կոնկրետ պայմաններն ու այն միջոցառումները, որոնք պետք է իրականացվեն կորցրած սեփական շրջանառու միջոցների վերականգնման նպատակով), հիմնական միջոցների և ոչ նյութական ակտիվների ձեռքբերման համար, բանկի ժամկետանց վարկերի գծով տոկոսների վճարումը, ինչպես նաև այլ ձեռնարկություններից ու կազմակերպություններից վերցված միջոցների գծով տոկոսների վճարման գումարները: Ապրանքանյութական արժեքների, արտադրության ծախսերի դիմաց և նման այլ նպատակների համար ստացված բանկային վարկերի գծով վճարումները, ՌԴ կենտրոնական բանկի սահմանած դրույթից ավելի՝ ավելացված երեք կետով, նույնպես պետք է արտացոլվեն տվյալ 260 տողով:

340 տողով նշվում են նաև ընդերքի, ջրատարածության և ծովերի օգտագործման իրավունքի դիմաց վճարները (օգտակար հանածոների որոնման և գնահատման, դրանց հետախուզման և մշակման իրավունքի, լեռնարդյունահանման և վերամշակման արտադրությունների թափոնների օգտագործման իրավունքի, օգտակար հանածոների արդյունահանման հետ չկապված ստորգետնյա կառույցների շինարարության և շահագործման ու շահագործման իրավունքի համար վճարներ):

500 տողով ցույց են տրվում հաշվետու ժամանակամիջոցում ձեռնարկության ծախսերը թիվ 08. «Կապիտալ ներդրումներ» հաշվում հաշվառված արտադրական և ոչ արտադրական նշանակության կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման համար:

Հաշվապահական հաշվեկշիռն կից հավելված

199 թ. համար
Ձեռնարկություն, կազմակերպություն
Երուրդ (գործունեության տեսակը)
Պետական ունեցվածքի կառավարման մարմին
Չափի միավորը՝ հազ. ռուբլի

Հաստոցագործարան
Մեքենաշինություն

Ձև թիվ 5
Ամսաթիվ
ըստ ՏՄԾԳ
ըստ ժՏԾԾԳ
ըստ ԱՄԾԳ
Հսկիչ գումար

Կոդեր
0710003

1. Ֆոնդերի շարժը

Ֆոնդի անվանումը	Տողի կոդը	Մնացորդ տարեկապին	Մուտք է եղել հաշվետու տարում	Ծախսվել է հաշվետու տարում	Մնացորդ տարեկապին
1	2	3	4	5	6
Պահուստաֆոնդ	010	-	46	30	16
Նախորդ տարիների չբաշխված շահույթ	020	50	7	50	7
Կուտակման ֆոնդեր՝ ընդամենը	030	15	186	-	201
	031				
	032				
	033				
	034				
	035				
Սպառման ֆոնդեր՝ ընդամենը	040	5	242	211	36
	041	3	149	130	22
	042	2	93	81	14
	044				
	045				
Գույքի ինդեքսավորման ֆոնդ	046				
Սեփական միջոցների համալրման ֆոնդ	047				
Նպատակային ֆինանսավորում բյուջեից	050				
Նպատակային ֆինանսավորում ճյուղային և միջոցառման ֆոնդերից	060				
	070				

031-035 և 041-045 տողերով բերվում են նույն ֆոնդերը, որոնք որոշվել են հիմնադրի փաստաթղթերով:

Տեղեկանք

Ֆոնդի անվանումը	Տողի կողը	Բյուջեից	Ելուդային և միջնուդային ֆոնդերից
1	2	3	4
Ստացվել է. Կենտրոնացված կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման համար	110		
Գիտահետազոտական աշխատանքների ֆինանսավորման համար	120		
Վնասների փոխհատուցման համար	130		
Կրտսերական և սոցիալական զարգացման համար	140		
Այլ նպատակներով	150		

2. Փոխառու միջոցների շարժը

Ցուցանիշների անվանումը	Տողի ծածկագիր	Մնացորդ տարեկազմին	Ստացվել է	Սարվել է	Մնացորդ տարեկազմին
1	2	3	4	5	6
Բանկերի երկարաժամկետ վարկեր	210	-	-	-	-
- այդ թվում՝ ժամկետանց	211	-	-	-	-
Երկարաժամկետ փոխառություններ	220	-	-	-	-
- այդ թվում՝ ժամկետանց	221	-	-	-	-
Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր	230	81	120	121	80
- այդ թվում՝ ժամկետանց	231	-	-	-	-
Բանկերի վարկեր աշխատողների համար	240	-	-	-	-
- այդ թվում՝ ժամկետանց	241	-	-	-	-
Կարճաժամկետ փոխառություններ	250	-	-	-	-
- այդ թվում՝ ժամկետանց	251	-	-	-	-

3. Դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքեր

Ցուցանիշների անվանումը	Տողի կողը	Մնացորդ տարեկազմին	Ծածկ է պարտավորություն	Սարվել է պարտավորություն	Մնացորդ տարեկազմին
1	2	3	4	5	6
Դեբիտորական պարտք					
- կարճաժամկետ	310	85	236	227	94
- երկարաժամկետ	320	-	-	-	-
Կրեդիտորական պարտք					
- կարճաժամկետ	330	160	562	438	284
- երկարաժամկետ	340	-	-	-	-
Ապահովվածությունը					
- ստացված	350	-	-	-	-
- տրված	360	-	-	-	-

4. Ոչ նյութական ակտիվների կազմը տարեվերջին

Ոչ նյութական ակտիվների տեսակը	Տողի կողը	Գումարը
1	2	3
Հայտնագործության իրավունք և ինտելեկտուալ (արդյունաբերական) սեփականության այլ նմանատիպ օբյեկտներ	410	-
Բնական ռեսուրսների օգտագործման իրավունք	420	-
Կազմակերպական ծախսեր	430	-
Այլ	440	-

5. Հիմնական միջոցների առկա գումարը և դրանց շարժը

Ցուցանիշների անվանումը	Տողի կողը	Մնացորդ տարեկազմին	Մուտք է եղել	Դուրս է գրվել (տարվել է)	Մնացորդ տարեկազմին
1	2	3	4	5	6
1. Հիմնական միջոցներ					
Շենքեր	500	700	-	-	700
Կառուցվածքներ	501	100	166	-	266
Հաղորդիչ սարքեր	502	100	-	-	100
Մեքենաներ և սարքավորումներ	503	600	400	350	650
Տրանսպորտային միջոցներ	504	200	203	100	303
Գործիքներ, արտադրական և տնտեսական գույք	505	37	120	10	147
Բանող անասուններ	506	-	-	-	-
Սթերատու անասուններ	507	-	-	-	-
Բազմամյա տնկարկներ	508	-	-	-	-
Հիմնական միջոցների այլ տեսակներ	509	1737	889	460	2166
Ընդամենը (500-509 տողերի գումարը)	510	-	-	-	-
այդ թվում՝ արտադրական ոչ արտադրական	511	1537	889	460	1966
	512	200	-	-	200
2. Անավարտ շինարարություն	520	-	150	150	-

Տեղեկանք

Ցուցանիշի անվանումը	Տողի կողը	Փաստացի
1	2	3
510 տողի 6-րդ սյունակը՝ վարձակալության տրված հիմնական միջոցներ	530	-
Վարձակալած հիմնական միջոցների արժեքը	540	-

6. Ֆինանսական ներդրումներ

Ֆինանսական ներդրումների տեսակներ	Տողի կոդը	Երկարաժամկետ		Կարճաժամկետ	
		Տարե-սկզբին	Տարե-վերջին	Տարե-սկզբին	Տարե-վերջին
1	2	3	4	5	6
Այլ ձեռնարկությունների փայեր և բաժնեմասեր	610	-	-	-	-
Պարտատոմսեր և այլ արժեթղթեր	620	-	-	-	-
Տրամադրված փոխառություններ	630	-	-	-	-
Այլ	640	-	-	-	-
<i>Տեղեկանք.</i> պարտատոմսերը և այլ արժեթղթերը շուկայական արժեքով	650	-	-	-	-

7. Սոցիալական ցուցանիշներ

Ցուցանիշների անվանումը	Տողի կոդը	Հասնում է ըստ հաշվարկի	Ճանաչել է ձեռնարկու-թյունում	Փոխանցվել է ֆոնդերին
1	2	3	4	5
Հատկացումներ սոցիալական նպատակներով՝				
- սոց. ապահովագրության հիմնադրամին	710	85	40	43
- կենսաթոշակային հիմնադրամին	720	500	80	414
- զբաղվածության հիմնադրամին	730	15	-	15
- բժշկական ապահովագրությանը	740			
Աշխատողների միջին ցուցակային թիվը	750	100	-	-
Սպառմանը նպատակատուղվող միջոցները այդ թվում՝	760			
- աշխատավարձի վճարմանը	761	1350	1280	-
- դրամական վճարումներին և խրախուսումներին	762	210	210	-
- ձեռնարկության գույքի մեջ բաժնետոմսերի և ավանդների գծով եկամուտներին	763	-	-	-

8. Կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման և այլ ֆինանսական ներդրումների միջոցների շարժը

Ցուցանիշների անվանումը	Տողի կոդը	Մնացորդը հաշվետու ժամանակաշրջանի սկզբին	Հաշվետու ժամա-նակաշրջանում		Մնացորդը հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջին
			Հաշվարկված է (ծնավորված է)	Օգտա-գործված է	
1	2	3	4	5	6
Ձեռնարկության սեփական միջոցները՝ ընդամենը	810				
այդ թվում՝					
Հիմնական միջոցների մաշվածքը (ամորտիզացիա)	811				
Ոչ նյութական միջոցների մաշվածքը	812				
Ձեռնարկության տնօրինմանը թողնված շահույթը (կուտակման ֆոնդ)	813				
Այլ	814				
Ներգրավված միջոցներ՝ ընդամենը այդ թվում՝	820				
Բանկի վարկերը	821				
Այլ ձեռնարկությունների փոխառու միջոցները	822				
Շինարարության մասնային մասնակցություն	823				
Բյուջեից	824				
Արտաբյուջետային ֆոնդերից	825				
Այլ	826				
Ընդամենը սեփական և ներգրավված միջոցներ	830				

9. Տեղեկանք արտահաշվեկշռային հաշիվներում հաշվառվող առկա արժեքների մասին

Արտահաշվեկշռային հաշիվների անվանումը	Տողի ծածկագիր	Տարե-սկզբին	Տարե-վերջին
1	2	3	4
Վարձակալված հիմնական միջոցներ (001)	910		
Պատասխանատու պահպանման ընդունված ապրանքանյութական արժեքներ (002)	920		
Հանձնուղղի ընդունված ապրանքներ (004)	930		
Անվճարունակ դեբիտորների պարտքերի վնասներով դուրս գրում (007)	940		
Բնակարանային (մուկիցիպալ) ֆոնդի մաշվածք (014)	950		
Արտաքին օբյեկտների բարեկարգման և նման այլ օբյեկտների մաշվածք (015)	960		

Դեկավար

Գլխավոր հաշվապահ

«Կապիտալ ներդրումների ֆինանսավորման և այլ ֆինանսական ներդրումների միջոցների շարժը» բաժնի լրացման ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առնել հետևյալը.

«Ամացորդը հաշվետու ժամանակաշրջանի սկզբին» 3-րդ սյունակում ցույց է տրվում ոչ թե 02. «Հիմնական միջոցների մաշվածք», 88. «Հատուկ նշանակման ֆոնդներ», 92. «Բանկերի երկարատև վարկեր» և այլ հաշիվների գծով մնացորդը, այլ՝ չօգտագործված սեփական և ներգրավված միջոցները, այսինքն՝ նախորդ տարում ձեռնարկության տրամադրության տակ եղած աղբյուրների գումարը, որը ծածկված չէ ներդրումների վրա կատարված նախորդ տարվա ծախսերով:

«Հաշվարկված է (ձևավորված է) հաշվետու ժամանակաշրջանում» 4-րդ սյունակում ցույց են տրվում տարեսկզբից աճողական հանրագումարով արտադրական և ոչ արտադրական հիմնական միջոցների լրիվ վերականգնման ամորտիզացիոն հատկացումները, ոչ նյութական ակտիվների մաշվածքը, կուտակման ֆոնդերին հատկացումները կամ ձեռնարկության տրամադրության տակ մնացող և երկարաժամկետ ներդրումների ֆինանսավորմանն ուղղվող շահույթը, այլ հիմնարկ-ձեռնարկություններից ստացված փոխառու միջոցները, մուտք եղած բյուջետային հատկացումները, հատկացումները արտաբյուջետային ֆոնդերից, շինարարությունում փայամասնակցության կարգով ստացված միջոցները և այլն:

«Օգտագործված է հաշվետու ժամանակաշրջանում» 5-րդ սյունակում արտացոլվում են տվյալները սեփական և ներգրավված միջոցների աղբյուրների բաշխման վերաբերյալ, հաշվի առնելով հաշվետու ժամանակաշրջանում փաստացի կատարված ծախսերը և ներդրումները ըստ 04. «Ոչ նյութական ակտիվներ», 06. «Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ», 07. «Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ», 08. «Կապիտալ ներդրումներ» հաշիվների դեբետի:

Ընդ որում, անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ որոշելով երկարաժամկետ ներդրումների հետագա իրականացման համար աղբյուրների չափերն ու տեսակները (սյունակ 6), առաջին հերթին կապիտալ ներդրումների ծածկմանը ուղղվում են հիմնական միջոցների լրիվ վերականգնման ամորտիզացիոն հատկացումները, իսկ ոչ նյութական ակտիվների ձեռք բերմանը՝ դրանց մաշվածքը:

Աղբյուրների բաշխման ժամանակ, հաշվի առնելով հիմնական միջոցների օբյեկտների գործարկման պահի դրությամբ փաստացի կատարված ծախսերը, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ մինչ այդ հաշվառված ծածկման աղբյուրը՝ տեղակայում պահանջող և հաշվետու տարվա (ժամանակաշրջանի) հունվարի 1-ի դրությամբ 07. «Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ» հաշվում հաշվառվող սարքավորումների արժեքին վերաբերող մասով և այլ ծախսեր:

6-րդ սյունակի գումարները որոշվում են որպես 3-րդ և 4-րդ սյունակների տվյալների գումար՝ համաձայն 5-րդ սյունակի տվյալները. 5-րդ սյունակի հանրագումարը պետք է հավասար կամ փոքր լինի 3-րդ և 4-րդ սյունակների գումարից:

Առաջարկում ենք համառոտ վերլուծել հաշվեկշիռը Հաստոցագործարանի ֆինանսական դրության մասով, որտեղ կարևոր տեղ են գրավում իրացվելիության հարցերը: Իրացվելիությունը ձեռնարկության կողմից իր կարծածամկետ պարտավորությունների մարման ունակությունն է: Տարբերում են իրացվելիության երեք մակարդակի ցուցանիշներ.

1) Դրամական ծածկման գործակիցը (ԴԾԳ), որը հավասար է դրամական միջոցների և կարծածամկետ արժեթղթերի ու ձեռնարկության կարծածամկետ պարտավորությունների (վարկեր, փոխառություններ և այլ պարտքեր) հարաբերությանը.

$$\Gamma\text{ԾԳ} = \frac{\text{Դրամական միջոցներ (50,51,52,55,56,57 հաշիվներ)} + \text{Կարծածամկետ արժեթղթեր (58 հաշիվ)}}{\text{Կարծածամկետ վարկեր ու փոխառություններ (91,94 հաշիվներ)} + \text{Կարծատև պարտավորություններ (60,64,68,69,70 հաշիվներ)}}$$

Հաստոցաշինական գործարանի համար.

$$\Gamma\text{ԾԳ տարեսկզբին} = (90 + 25) : (81 + 160) = 115 : 241 = 0,6$$
$$\Gamma\text{ԾԳ տարեվերջին} = (184 + 12) : (80 + 284) = 296 : 364 = 0,54$$

Ցուցանիշի իդեալական մեծությունը ձգտում է մեկի, այն հետաքրքրում է հարկային ծառայությանը, ձեռնարկության աշխատողներին և այլ կրեդիտորներին:

2) Ֆինանսական ծածկման գործակիցը (ՖԾԳ), որը բացի դրամական միջոցներից և կարծածամկետ արժեթղթերից պարունակում է դեբիտորական պարտքերը՝ պատվիրատուներին հանձնված աշխատանքների ու ծառայությունների, բարձրագույն ապրանքների, փոխանցված կանխավճարների տեսքով.

$$\text{ՖԾԳ տարեսկզբին} = (115 + 80 + 5 - 200) : 241 = 0,8$$
$$\text{ՖԾԳ տարեվերջին} = (196 + 94) : 364 = 290 : 364 = 0,8$$

Այս ցուցանիշը հետաքրքրում է մատակարարներին, քանի որ վկայում է պարտքի ժամանակին մարման հնարավորության մասին, որը կախված է առաջին հերթին դեբիտորների կողմից դեբիտորական պարտքերի ժամանակին մարումից և դրամական միջոցների վերածումից: Դրա նշանակությունը համարվում է բավարար, եթե մեծությունը հավասար է մեկի կամ մեկից բարձր է:

3) Ընդհանուր ծածկման գործակիցը (ԸԾԳ) լրացուցիչ ընդգրկում է ձեռնարկությունում առկա արտադրական պաշարների, ամսվարտ արտադրության, պատրաստի արտադրանքի տեսքով շրջանառու միջոցների փաստացի արժեքի մասին տվյալները՝ հանած ՓԱԱ մաշվածքը.

$$\text{ԸԾԳ տարեսկզբին} = (200 + 470 + 50 + 70) : 241 = 790 : 241 = 3,2$$
$$\text{ԸԾԳ տարեվերջին} = [(290 + 494 + 57 + 74) - 22] : 364 = 893 : 364 = 2,4$$

Այս ցուցանիշը ցույց է տալիս ձեռնարկության ապահովվածությունը տնտեսական գործունեության նպատակասլաց զարգացման համար անհրաժեշտ շրջանառու դրամական միջոցներով և այդ պատճառով առաջին հերթին հետաքրքրում է ներդրողներին, որոնք ներդրել են իրենց կապիտալը այդ գործունեության մեջ: Տեսականորեն այս ցուցանիշի մեծության նվազագույն արժեքը հավասար է 2-ի:

Այսպիսով, հիմնվելով ստացված ցուցանիշների վրա, կարելի է եզրակացնել, որ Հաստոցագործարանի գործունեությունը բավականին կայուն է և թույլ է տալիս մատակարարներին, բանկին և հիմնադիրներին վստահ լինել վճարը ստանալու, վարկը մարելու և հիմնադիրների ու այլ ներդրողների կողմից ներդրումների (կապիտալի) նպատակահարմար օգտագործման մեջ:

Հավելված 1

Չեռնարկությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշիվների պլան *

Հաշվի անվանումը	Հաշվի համարը	Կապը հաշվեկշռի հետ	Ենթահաշվի անվանումը և համարը
1	2	3	4
<i>Բաժին 1. Հիմնական միջոցներ և այլ երկարաժամկետ ներդրումներ</i>			
Հիմնական միջոցներ	01	Ա	Ըստ հիմնական միջոցների տեսակների
Հիմնական միջոցների մաշվածք	02	Պ	1. Սեփական հիմնական միջոցների մաշվածք 2. Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցների մաշվածք
Երկարաժամկետ վարձակալված հիմնական միջոցներ	03	Ա	Ըստ տեսակների և վարձատուների
Ոչ նյութական ակտիվներ	04	Ա	Ըստ ոչ նյութական ակտիվների տեսակների
Ոչ նյութական ակտիվների մաշվածք	05	Պ	-
Երկարաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ	06	Ա	1. Բաժնետոմսեր և փայավճարներ 2. Պարտատոմսեր 3. Տրամադրված փոխառություններ
Տեղակայման ենթակա սարքավորումներ	07	Ա	1. Տեղակայման ենթակա հայրենական սարքավորումներ 2. Տեղակայման ենթակա ներմուծվող սարքավորումներ
Կապիտալ ներդրումներ	08	Ա	1. Շինարարություն և հիմնական միջոցների ձեռք բերում 2. Հիմնական միջոցների արժեքը չավելացնող ծախսեր 3. Մատղաշ անասունների փոխադրում հիմնական հոտ 4. Բանող անասունների ձեռք բերում 5. Անհատույց ստացված կենդանիների տեղափոխման հետ կապված ծախսեր
Մուտքեր վարձակալային պարտավորություններից	09	Ա	
<i>Բաժին 2. Արտադրական պաշարներ</i>			
Նյութեր	10	Ա	1. Հումք և նյութեր 2. Գնովի կիսաֆաբրիկատներ և համալրող շինվածքներ, մասեր 3. Վառելիք 4. Տարա և տարանյութեր 5. Պահեստամասեր 6. Այլ նյութեր 7. Այլոց վերամշակման հանձնված նյութեր 8. Շինանյութեր

1	2	3	4
Աճեցվող և բուվող կենդանիներ	11	Ա	1. ՓԱԱ պահեստում 2. ՓԱԱ շահագործման մեջ 3. Ժամանակավոր (ոչ տիտղոսային) կառուցվածքներ
Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաներ	12	Ա	
Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածք	13	Պ	
Նյութական արժեքների վերագնահատում	14	Ա-Պ	
Նյութերի մթերում և ձեռք բերում	15	Ա	
Շեղումներ նյութերի արժեքից	16	Ա-Պ	
Ավելացված արժեքի հարկ՝ ձեռք բերված նյութական արժեքների գծով	19	Ա	
<i>Բաժին 3. Ծախսեր արտադրության վրա</i>			
Հիմնական արտադրություն	20	Ա	
Սեփական արտադրության կիսաֆաբրիկատներ	21	Ա	
Օժանդակ արտադրություններ	23	Ա	
Ընդհանուր արտադրական ծախսեր	25	Ա	
Ընդհանուր տնտեսական ծախսեր	26	Ա	
Խոտան արտադրության մեջ	28	Ա	
Սպասարկող արտադրություններ և տնտեսություններ	29	Ա	
Ոչ կապիտալ աշխատանքներ	30	Ա	1. Ժամանակավոր (տիտղոսային) կառուցվածքների շինարարություն 2. Ժամանակավոր (ոչ տիտղոսային) կառուցվածքների շինարարություն 3. Ոչ կապիտալ այլ աշխատանքներ
Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսեր	31	Ա	
Արտադրանքի թողարկում (աշխատանքների, ծառայությունների կատարում)	37	Ա	
<i>Բաժին 4. Պատրաստի արտադրանք, ապրանքներ և իրացում</i>			
Պատրաստի արտադրանք	40	Ա	
Ապրանքներ	41	Ա	1. Ապրանքներ պահեստներում 2. Ապրանքներ մանրածախ առևտրում 3. Տարանքեր ապրանքով և դատարկ 4. Գնովի շինվածքներ 5. Վարձովի առարկաներ
Առևտրական հավելագին	42	Պ	1. Առևտրական հավելագին (վերադիր, զեղչ) 2. Մատակարարների զեղչ՝ փոխադրման ծախսերի հատուցման համար
Առևտրային (կոմերցիոն) ծախսեր	43	Ա	
Շրջանառության ծախսեր	44	Ա	
Առաքված ապրանքներ	45	Ա	

1	2	3	4
Արտադրանքի (աշխատանքների, ծառայությունների) իրացում	46	Ա-Պ	
Հիմնական միջոցների իրացում և այլ օտարում	47	Ա-Պ	
Այլ ակտիվների իրացում	48	Ա-Պ	
<i>Բաժին 5. Դրամական միջոցներ</i>			
Դրամարկղ	50	Ա	
Հաշվարկային հաշիվ	51	Ա	
Արժութային հաշիվ	52	Ա	1. Արժութային հաշիվ երկրի ներսում 2. Արժութային հաշիվ արտերկրում
Հատուկ հաշիվներ բանկերում	55	Ա	1. Վարկագրեր (ակրեդիտիվներ) 2. Վճարագիր-գրքույկներ (չեկային գրքույկներ)
Դրամական փաստաթղթեր	56	Ա	
Դրամական փոխանցումներ ճանապարհին	57	Ա	
Կարճաժամկետ ֆինանսական ներդրումներ	58	Ա	1. Պարտատոմսեր և այլ արժեթղթեր 2. Ավանդներ 3. Տրամադրված փոխառություններ
<i>Բաժին 6. Հաշվարկներ</i>			
Հաշվարկներ մատակարարների և կապալառուների հետ	60	Պ	
Հաշվարկներ՝ տրված կանխավճարների գծով	61	Ա	
Հաշվարկներ գնորդների և պատվիրատուների հետ	62	Ա-Պ	1. Հաշվարկներ ինկաստյի կարգով 2. Հաշվարկներ պլանային վճարումների գծով 3. Ստացված մուրհակներ
Հաշվարկներ՝ բողոքարկումների գծով	63	Ա	
Հաշվարկներ՝ ստացված կանխավճարների գծով	64	Պ	
Հաշվարկներ՝ գույքային և անձնակազմի ապահովագրության գծով	65	Ա-Պ	
Հաշվարկներ՝ արտաբյուջետային վճարումների գծով	67	Պ	Ըստ վճարման տեսակների
Հաշվարկներ բյուջեի հետ	68	Պ	Ըստ վճարման տեսակների
Հաշվարկներ՝ սոցիալական ապահովագրության և ապահովության գծով	69	Պ	1. Հաշվարկներ սոցիալական ապահովագրության գծով 2. Հաշվարկներ կենսաթոշակային ապահովության գծով 3. Հաշվարկներ բժշկական ապահովագրության գծով
Հաշվարկներ անձնակազմի հետ՝ աշխատավարձի գծով	70	Պ	
Հաշվարկներ հաշվետու անձանց հետ	71	Ա-Պ	
Հաշվարկներ անձնակազմի հետ այլ գործառնությունների գծով	73	Ա-Պ	1. Հաշվարկներ ըստ վարկով տրված արանքների

1	2	3	4
			2. Հաշվարկներ ըստ տրամադրված փոխառությունների 3. Հաշվարկներ նյութական վնասի հատուցման գծով
Հաշվարկներ հիմնադիրների հետ	75	Ա-Պ	1. Հաշվարկներ կանոնադրական ֆոնդի ավանդների գծով 2. Հաշվարկներ եկամուտների գծով
Հաշվարկներ տարբեր դեբիտորների և կրեդիտորների հետ	76	Ա-Պ	
Հաշվարկներ համատեղ գործունեության գծով	77	Ա-Պ	
Հաշվարկներ դուստր ձեռնարկությունների հետ	78	Ա-Պ	
Ներտնտեսական հաշվարկներ	79	Ա-Պ	1. Հատկացված ունեցվածքի գծով 2. Ընթացիկ գործառնությունների գծով
<i>Բաժին 7. Ֆինանսական արդյունքները և դրանց օգտագործումը</i>			
Շահույթ և վնաս	80	Ա-Պ	
Շահույթի օգտագործումը	81	Ա	1. Շահույթից վճարումներ բյուջեին 2. Շահույթի օգտագործումը այլ նպատակներով
Կասկածելի պարտքերի պահուստաֆոնդ	82	Պ	
Գալիք ժամանակաշրջանի եկամուտներ	83	Պ	1. Գալիք ժամանակաշրջանի հաշվին ստացված եկամուտներ 2. Սպասվելիք մուտքեր պակասորդների գծով, որոնք հայտնաբերվել են նախորդ տարիներից 3. Սեղավոր անձանցից գանձվելիք գումարի և պակասորդագրված նյութական արժեքների հաշվեկշռային արժեքի միջև տարբերության գումարը
Պակասորդներ և արժեքների փչացումից կորուստներ	84	Ա	
<i>Բաժին 8. Ֆոնդեր և պահուստաֆոնդեր</i>			
Կանոնադրական ֆոնդ	85	Պ	
Պահուստաֆոնդ	86	Պ	
Չբաշխված շահույթ (չծածկված վնաս)	87	Ա-Պ	1. Հաշվետու տարվա չբաշխված շահույթ (չծածկված վնաս) 2. Նախորդ տարիների չբաշխված շահույթ (չծածկված վնաս)
Հատուկ նշանակման ֆոնդեր	88	Պ	Ըստ ֆոնդերի տեսակների
Առաջիկա ծախսերի և վճարումների պահուստաֆոնդեր	89	Պ	Ըստ պահուստաֆոնդերի տեսակների
<i>Բաժին 9. Վարկեր և ֆինանսավորում</i>			
Բանկերի կարճաժամկետ վարկեր	90	Պ	Ըստ վարկերի տեսակների
Բանկերի երկարաժամկետ վարկեր	92	Պ	Ըստ վարկերի տեսակների

1	2	3	4
Բանկերի վարկեր աշխատողների համար	93	Պ	1. Կարկով վաճառված ապրանքների դիմաց 2. Աճիատական շինարարության համար 3. Այգեգործական տնակների շինարարության համար
Կարծաժամկետ փոխառություններ	94	Պ	
Երկարաժամկետ փոխառություններ	95	Պ	
Նպատակային ֆինանսավորում և մուտքեր	96	Պ	
Վարձակալական պարտավորություններ	97	Պ	

Արտահաշվեկշռային հաշիվներ

Վարձակալված հիմնական միջոցներ	001
Պատասխանատու պահպանման ընդունված ապրանքանյութական արժեքներ	002
Վերամշակման համար ընդունված նյութեր	003
Յանձնուրդի ընդունված ապրանքներ	004
Տեղակայման ընդունված սարքավորումներ	005
Խիստ հաշվետվության բյուջեներ	006
Անվճարունակ դեբիտորների վնասներով դուրս գրումը	007
Ստացված վճարումների և պարտավորությունների ապահովում	008
Ստանձնած պարտավորությունների և վճարումների ապահովում	009
Սեփականաշնորհման չեկեր	010

* Ներկայացված է հաշվապահական հաշվառման հաշիվների պլանը, որը գործողության մեջ է դրված 1992թ. հունվարի 1-ից՝ նշելով հաշիվների կապը հաշվեկշռի հետ (Ա-ակտիվային, Պ-պասիվային, Ա-Պ-ակտիվա-պասիվային):

Տեղեկանք. Ըստ Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության կողմից 03.06.96թ. հաստատված «Պետական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհումը հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլելու վերաբերյալ» թիվ 17-2/15, 15.06.96թ. հաստատված «Ձեռնարկությունների և ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանի կիրառման մասին հրահանգում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» թիվ 17-5/38 և 19.06.96թ. հաստատված «Հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» թիվ 17-5/37 հրահանգների, հաշվապահական հաշվառման մի շարք հաշիվներում կատարվել են փոփոխություններ, մասնավորապես՝

Բաժին 8. «Կապիտալ և պահուստներ»

- հաշիվ 85. «Կանոնադրական կապիտալ»
- հաշիվ 86. «Պահուստային կապիտալ»
- հաշիվ 87. «Լրացուցիչ կապիտալ»
- հաշիվ 88. «Զբաղիված շահույթ»

Հավելված 2

Կրոյունաբերական ձեռնարկությունների տնտեսական միջոցների գույքագրումը

Գույքագրման օբյեկտներ	Դրամական միջոցներ	Անավարտ արտադրություն	Ապրանքանյութական արժեքներ պահեստում
Գույքագրման եղանակներ	Գանձապահի մոտ կամիդի դրամի և արժեթղթերի վերահաշվարկում	Ըստ մշակման առանձին գործառնությունների, նյութերի և կիսաֆաբրիկատների մնացորդների որոշումը գույքագրման օբյեկտի հրույթում (բնական արտահայտությամբ)	Սնացորդների որոշումը ըստ պահպանման վայրերի և նյութաբան պատասխանատու անձանց (բնական արտահայտությամբ)
Գույքագրման մասնավորումը	Դրամարկում դրամական միջոցների արվածության արտադրման ակտ (ձև գույք -15) Ըստ ակտի	Կրամարկում դրամական միջոցների արվածության արտադրման ակտ (ձև գույք -15)	Գույքագրման ցուցակներ (ձև գույք --3)
Գույքագրման արդյունքները	Դրամարկում 50, կրեդիտ հաշիվներ 88, 80 (օրագիր-օրդեր թիվ 12, 15)	Դրամարկում 50 (օրագիր-օրդեր թիվ 1)	Համեմատական տեղեկագրեր ըստ ապրանքանյութական արժեքների այն տեսակների, որոնց գծով հայտնաբերվել են տարբերություններ հաշվապահական հաշվառման և գույքագրման տվյալների միջև
Ավելցուկներ	Դրամարկում 50, կրեդիտ հաշիվներ 88, 80 (օրագիր-օրդեր թիվ 12, 15)	Դրամարկում 50 (օրագիր-օրդեր թիվ 1)	Դրամարկում 26 (տեղեկագիր թիվ 15 և օրագիր-օրդեր թիվ 10/1)
Պակասորդներ	Դրամարկում 73, 88, 80, կրեդիտ հաշիվ 84 (օրագիր-օրդեր թիվ 10/1, 12, 15)	Դրամարկում 73, 88, 80, կրեդիտ հաշիվ 84 (տեղեկագիր թիվ 10)	1. Դրամարկում 84, կրեդիտ նյութական հաշիվների (օրագիր-օրդեր թիվ 10/1) 2. Բնական կորուստ նորմաների սահմաններում դրամարկում հաշվառման 26, կրեդիտ հաշիվ 84 (տեղեկագիր թիվ 15 և օրագիր-օրդեր թիվ 10) 3. Դրամարկում 73, 25, 26, 88, 80, կրեդիտ հաշիվ 84 (օրագիր-օրդեր թիվ 10/1, 12, 15 և տեղեկագիր թիվ 7)

4.9. Բանվորների և ծառայողների հետ հաշվարկների և նրանց աշխատավարձի վճարման ձևակերպման կարգը	120
4.10. Աշխատավարձի ամփոփումը, աշխատանքի վարձատրության ֆոնդի կազմը և դրա օգտագործման վերահսկողությունը	123
4.11. Աշխատավարձի վճարման և ժամանակին չստացված աշխատավարձի ձևակերպման կարգը	127
4.12. Աշխատանքի, աշխատավարձի և աշխատանքի վարձատրության գծով անձնակազմի հետ հաշվարկների սինթետիկ հաշվառումը	128

Գ Լ ՈՒ Խ 5. ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԳՆՇՎԱՌՈՒՄԸ

5.1. Նյութերի հաշվառման խնդիրները և դրանց դասակարգումը	130
5.2. Նյութերի հաշվառման կազմակերպումը, դրանց ինքնարժեքը և գնահատումը ընթացիկ հաշվառման մեջ	132
5.3. Նյութերի շարժի հաշվառման փաստաթղթավորումը	134
5.4. Նյութերի հաշվառումը պահեստներում և դրանց կապը հաշվապահությունում նյութերի հաշվառման հետ	139
5.5. Նյութերի սինթետիկ հաշվառումը	143
5.6. Նյութերի ստացման և մատակարարների հետ հաշվարկների հաշվառումը	147
5.7. Նյութերի շարժի հաշվառումը հաշվապահությունում	156
5.8. Փոխադրամթերման ծախսերի հաշվառումը	161
5.9. Նյութերի գույքագրումը	162

Գ Լ ՈՒ Խ 6. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԳՆՇՎԱՌՈՒՄԸ

6.1. Հիմնական միջոցները և դրանց հաշվառման խնդիրները	165
6.2. Հիմնական միջոցների դասակարգումը և գնահատումը	167
6.3. Հիմնական միջոցների ձեռքբերման և դուրսգրման անալիտիկ հաշվառումն ու փաստաթղթային ձևակերպումը	169
6.4. Կապիտալ ներդրումների և հիմնական միջոցների ստացման և դուրսգրման հաշվառումը	176
6.5. Հիմնական միջոցների մաշվածքի (ամորտիզացիայի) հաշվառումը	183
6.6. Հիմնական միջոցների նորոգման ծախսերի հաշվառումը	187
6.7. Վարձակալված հիմնական միջոցների հաշվառումը	190
6.8. Հիմնական միջոցների գույքագրում	193

Գ Լ ՈՒ Խ 7. ՓՈՔՐԱՐԺԵ ԵՎ ԱՐԱԳՎԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԻ ԳՆՇՎԱՌՈՒՄԸ

7.1. Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաները (ՓԱԱ) և դրանց հաշվառման խնդիրները	204
--	-----

7.2. Շահագործման մեջ գտնվող փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների շարժի հաշվառման փաստաթղթավորումը	207
7.3. Փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների մաշվածքի հաշվարկը և հաշվառումը	211
7.4. Շահագործման մեջ գտնվող փոքրարժեք և արագամաշ առարկաների սինթետիկ հաշվառումը	214

Գ Լ ՈՒ Խ 8. ՈՉ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ, ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՆԵՐՂՐՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ԱՐԺԵԹՂԹԵՐԻ ԳՆՇՎԱՌՈՒՄԸ

8.1. Ոչ նյութական ակտիվների հաշվառումը	221
8.2. Արժեթղթերի տեսակները	228
8.3. Ֆինանսական ներդրումների և արժեթղթերի հաշվառումը	231

Գ Լ ՈՒ Խ 9. ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ԳՆՇՎԱՌՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԻՆՆԱՐԺԵԻ ԿԱԿՈՒՅԱՑԻՄՆ

9.1. Արտադրության ծախսերը և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիան	238
9.2. Արտադրության ծախսերի հաշվառման համար օգտագործվող հաշիվների համակարգը	243
9.3. Արտադրության ծախսերի անալիտիկ հաշվառման կազմակերպումը	249
9.4. Արտադրության ծախսերի հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի մեթոդները	255
9.5. Արտադրության նյութական ծախսերի հաշվառումը	273
9.6. Աշխատավարձի, պարգևատրումների, արձակուրդային վճարների պահուստաֆոնդի և սոցիալական ապահովագրության մարմիններին կատարվող հատկացումների բաշխումը	283
9.7. Առաջիկա ծախսումների և վճարումների պահեստավորումը	285
9.8. Արտադրության այլ ծախսերի հաշվառումը և բաշխումը	287
9.9. Ծախսերի հաշվառումը և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիան օժանդակ արտադրություններում	291
9.10. Գալիք ժամանակաշրջանի ծախսերի հաշվառումը և դրանց բաշխումը	301
9.11. Սարքավորումների պահպանման և շահագործման, ընդհանուր արտադրական ու ընդհանուր տնտեսական ծախսերի ամփոփումը և բաշխումը	304
9.12. Արտադրության կորուստների հաշվառումը	319
9.13. Արտադրության ծախսումների ամփոփումը	324
9.14. Անավարտ արտադրության գնահատումը և հաշվառումը	334
9.15. Հիմնական արտադրության անալիտիկ հաշվառման և արտադրանքի ինքնարժեքի կալկուլյացիայի առանձնահատկությունները նորմատիվային մեթոդի դեպքում	340
9.16. Պատրաստի արտադրանքի թողարկման հաշվառումը	343

Գ Լ ՈՒ Խ 10. ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԱՐՏԱՂՐԱՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ ԵՎ ԻՐԱՅՈՒՄԸ

10.1. Պատրաստի արտադրանքը, դրա իրացումը և հաշվառման խնդիրները	349
10.2. Պատրաստի արտադրանքի գնահատումը, դրա անվանացանկը	350
10.3. Պատրաստի արտադրանքի շարժի, դրա առաքման և իրացման փաստաթղթավորումը	354
10.4. Պատրաստի արտադրանքի թողարկման սինթետիկ հաշվառումը և դրա հաշվառումը պահեստներում	359
10.5. Պատրաստի արտադրանքի առաքման և իրացման անալիտիկ հաշվառումը	361
10.6. Կոմերցիոն (արտարտադրական) ծախսերի հաշվառումն ու բաշխումը	365
10.7. Արտադրանքի իրացման սինթետիկ հաշվառումը	367

Գ Լ ՈՒ Խ 11. ՖՈՆԴՆԵՐԻ, ՎԱՐԿԵՐԻ ԵՎ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԳՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

11.1. Կանոնադրական կապիտալի և հիմնադիրների հետ հաշվարկների հաշվառումը ..	375
11.2. Հատուկ նշանակման ֆոնդերի և նպատակային ֆինանսավորման հաշվառումը ..	383
11.3. Բանկերի վարկերի և փոխառու միջոցների հաշվառումը	391
11.4. Ֆինանսական արդյունքների և շահույթի օգտագործման հաշվառումը	399

Գ Լ ՈՒ Խ 12. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

12.1. Ընդհանուր բնութագիրը	407
12.2. Արտահանման-ներմուծման գործառնությունների դեպքում ձեռնարկությունների ծախսերի հաշվառումը	409
12.3. Արտահանվող և ներմուծվող ապրանքների հաշվառումը	415
12.4. Մատակարարների հետ հաշվարկների հաշվառումը	419
12.5. Արտահանվող - ներմուծվող ապրանքների իրացման հաշվառումը	426

Գ Լ ՈՒ Խ 13. ՊԵՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐԴՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

13.1. Ընդհանուր դրույթներ	436
13.2. Կանոնադրական կապիտալի ձևավորման գործընթացը	441
13.3. Բաժնետոմսերի դիմաց հաշվարկների հաշվառումը բաց տիպի բաժնետիրական ընկերություններում	446
13.4. Սեփականաշնորհված ձեռնարկությունների ձեռք բերման գծով գնորդների ծախսերի հաշվառումը	450
13.5. Հաշվապահական հաշվառման առանձնահատկությունները վարձակալված ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման դեպքում	452

13.6. Սեփականաշնորհման հետևանքով նոր ստեղծված բաժնետիրական ընկերությունների գործունեության հաշվառման մեջ արտացոլման տարբերակներ	456
---	-----

Գ Լ ՈՒ Խ 14. ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐԿՈՒՄԸ

14.1. Ընդհանուր դրույթներ	459
14.2. Ավելացված արժեքի հարկ	459
14.3. Շահութահարկ	474
14.4. Ձեռնարկությունների գույքահարկ	482
14.5. Ուսաստանի Դաշնության ճանապարհային ֆոնդի հարկերի մասին	485

Գ Լ ՈՒ Խ 15. ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

15.1. Հաշվապահական հաշվետվությունը, նրա նշանակությունը և կազմը	489
15.2. Գույքագրում	491
15.3. Հաշվետվություն կազմելու աշխատանքների կազմակերպումը	494
15.4. Հաշվապահական հաշվեկշիռ	497

Հ ա վ ե լ վ ա ծ 1	512
Հ ա վ ե լ վ ա ծ 2	517

Կոզլովա Ե.Պ., Պարաշուտին Ե.Վ., Բաբչենկո Տ.Ն., Գալանինա Ե.Ն.

**ՀԱՇՎԱՊԱՀԱԿԱՆ
ՀԱՇՎԱՌՈՒՄ**

Հրատ. խմբագիր Հ. Համբարձումյան

Խմբագիր Ռ. Վարդանյան
Սրբագրիչ Գ. Հովհաննիսյան
Տեխ. խմբագիր Ա. Ումրչատյան

Հանձնված է արտադրություն 11.03.97թ.:
Ստորագրված է տպագրության՝ 16.06.97թ.:
Չափսը՝ 60 x 84 ¹/₁₆: Տպագրություն՝ օֆսեթ:
30,46 պայմ. տպ. մամ., 31,2 հրատ. մամուլ:

ԵրԺՏԻ «Տնտեսագետ» հրատարակչություն,
Երևան, Նալբանդյան 128
